

มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์

วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ

Journal of Studies in the Field of Humanities

ปีที่ 31 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2567)

Volume 31 Number 1 (January-June 2024)

ISSN 2985-0568 (Online)

มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์
คณะวิทยาศาสตร์

วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ

ปีที่ 31 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2567)

ISSN 2985-0568 (ออนไลน์)

บรรณาธิการ

รัตนพล ชื่นคำ

KASETSART
UNIVERSITY
FACULTY OF HUMANITIES

Journal of Studies in the Field of Humanities

Volume 31 Number 1 (January-June 2024)

ISSN 2985-0568 (Online)

Editor

Rattanaphon Chuenka

ที่ปรึกษากองบรรณาธิการ:

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงรบ รื่นบรรเทิง

คณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บรรณาธิการ:

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนพล ชื่นคำ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ:

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.กุสุมา รัชสมณี

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ศิริพร ณ ถลาง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สดชื่น ชัยประสาธน์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ศาสตราจารย์เกียรติคุณกุลวดี มกราภิรมย์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

มหาวิทยาลัยมหิดล

ศาสตราจารย์กิตติคุณสุกัญญา สุจนายา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร.นรภฤต วันตะเมล์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศาสตราจารย์พรรัตน์ ดำรุง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.นันทนัย ประสานนาม

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.บุญยัจิรา ชีรเวทย์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

รองศาสตราจารย์ ดร.สรณัฐ ไตลังคะ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.สรบุศย์ รุ่งโรจน์สุวรรณ

มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

รองศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี มหณรงค์ชัย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณิชา วัฒนวรกิกกุล

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นันทชนัน นาถประทาน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัฐวรรษ กอบศิริธีร์วา

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร เลิศไพศาลวงศ์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อาจารย์ ดร.เอกพล เจียรพัฒนาคม

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Professor Adrian Vickers

University of Sydney, Australia

Professor Michael Gardiner

University of Warwick, United Kingdom

Professor Peter A. Jackson

Australian National University, Australia

Professor Sharmani Patricia Gabriel

University of Malaya, Malaysia

บรรณาธิการจัดการ:

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัฐวิทย์ กอบศิริธีร์วรา

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยบรรณาธิการจัดการ:

ผาณิตา ชัยติเรก

สุภาภรณ์ ไชยภักดิ์

สถานที่ติดต่อ:

กองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
50 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
โทรศัพท์: 0-2579-5566-8 ต่อ 1200
โทรสาร: 0-2561-3485
เว็บไซต์: <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/abc>

ศิลปินกรรม:

โชติรส เกตุแก้ว

ภาพปก:

จิตรกรรมปกเกาะญอ เรื่องเจ้าโพแค (ชายกำพร้า)
นิทานสอนใจให้ปกเกาะญอมีความพยายาม
ที่วัดห้วยบง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

Members of the Advisory Board:

Assistant Professor Thongrob Ruenbanthoeng, Ph.D.	Dean, Faculty of Humanities, Kasetsart University

Editor in Chief:

Rattanaphon Chuenka, Ph.D.	Assistant Professor, Kasetsart University

Members of the Editorial Board:

Kusuma Raksamanee, Ph.D.	Professor Emeritus, Silpakorn University
Cholada Ruengruglikit, Ph.D.	Professor Emeritus, Chulalongkorn University
Siraporn Nathalang, Ph.D.	Professor Emeritus, Chulalongkorn University
Sodchuen Chaiprasathna, Ph.D.	Professor Emeritus, Silpakorn University
Kulwadee Makarabhirom	Professor Emeritus, Kasetsart University
Poonpit Amatyakul	Professor Emeritus, Mahidol University
Sukanya Sujachaya	Professor Emeritus, Chulalongkorn University
Therdchai Choibamroong, Ph.D.	Professor, National Institute of Development Administration
Nottakrit Vantamay, Ph.D.	Professor, Kasetsart University
Pornrat Damrhung	Professor, Chulalongkorn University
Natthanai Prasannam, Ph.D.	Associate Professor, Kasetsart University
Boonjeera Chiravate, Ph.D.	Associate Professor, Silpakorn University
Soranat Tailanga, Ph.D.	Associate Professor, Kasetsart University
Sorabud Rungrojsuwan, Ph.D.	Associate Professor, Mae Fah Luang University
Sumalee Mahanarongchai, Ph.D.	Associate Professor, Thammasat University
Nitchaya Wattanavorakijkul, Ph.D.	Assistant Professor, Kasetsart University
Natchanan Natpratan, Ph.D.	Assistant Professor, Kasetsart University
Ranwarat Kobsirithiwara, Ph.D.	Assistant Professor, Kasetsart University
Siriporn Lertpaisarnwong, Ph.D.	Assistant Professor, Kasetsart University
Ekapol Cheerapatnakom, Ph.D.	Lecturer, Kasetsart University
Adrian Vickers, Ph.D.	Professor, University of Sydney, Australia

Michael Gardiner, Ph.D.

Professor, University of Warwick, United Kingdom

Peter A. Jackson, Ph.D.

Professor, Australian National University, Australia

Sharmani Patricia Gabriel, Ph.D.

Professor, University of Malaya, Malaysia

Managing Editor:

Ranwarat Kobsirithiwara, Ph.D.

Assistant Professor, Kasetsart University

Assistant Managing Editors:

Phanita Chaidirek

Supaporn Chaiyabhat

Editorial Address:

Journal of Studies in the Field of Humanities,
Faculty of Humanities, Kasetsart University
50 Ngam Wong Wan Rd., Lat Yao, Chatuchak,
Bangkok 10900, THAILAND
Telephone: 0-2579-5566-8 # 1200
Fax: 0-2561-3485
Website: <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/abc>

Design and Artwork:

Chotirot Ketkaeo

Cover:

Pgaz K'Nyau Karen Painting, The story of Jao Pokae (Orphan Man),
a fable that teaches Pgaz K'Nyau Karen to make an effort,
at Huaybong Temple, Galyani Vadhana District, Chiang Mai Province.

วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ

วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการเป็นวารสารวิชาการราย 6 เดือน (2 ฉบับต่อปี) คือ ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน และฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยกองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ จัดพิมพ์วารสารนี้เพื่อส่งเสริมให้คณาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ นิสิต นักศึกษาและผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าวิจัยและเผยแพร่ผลงานวิชาการ ตลอดจนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการทางด้านมนุษยศาสตร์และศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้อง

กองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์วิชาการยินดีรับต้นฉบับผลงานวิชาการที่เป็นบทความวิจัย (research article) บทความวิชาการ (academic article) บทความปริทัศน์ (review article) หรือบทวิจารณ์หนังสือ (book review) ซึ่งเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ เนื้อหาของบทความต้องเกี่ยวกับสาขาวิชามนุษยศาสตร์หรือสาขาวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ ภาษา ภาษาศาสตร์ การเรียนการสอนภาษา การแปล วรรณคดี คติชนวิทยา ประวัติศาสตร์ ปรัชญาและศาสนา นิเทศศาสตร์ สารสนเทศศาสตร์ ดนตรี ศิลปะการแสดง ทัศนศิลป์และการท่องเที่ยว

บทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ต้องไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารวิชาการฉบับใดมาก่อน เว้นแต่เป็นการปรับปรุงจากผลงานที่ได้เสนอในการประชุมวิชาการและต้องไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น

บทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ทุกบทความจะต้องผ่านการกลั่นกรองคุณภาพแบบไม่เปิดเผยตัวตนสองทาง (double-blind review) โดยผู้ทรงคุณวุฒิในสาขานั้นหรือสาขาที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 3 คน ผลการพิจารณาจากกองบรรณาธิการถือเป็นที่สุด

เมื่อพิจารณาเสร็จสิ้นแล้ว กองบรรณาธิการจะประสานกับผู้เขียนเพื่อให้แก้ไขต้นฉบับและส่งกลับมายังกองบรรณาธิการภายในกรอบเวลาที่กำหนด

ผู้ส่งบทความกรุณาส่งต้นฉบับบทความตามช่องทางและรูปแบบที่กำหนดไว้ในข้อแนะนำในการส่งบทความ (กรุณาดูรายละเอียดท้ายเล่มหรือเว็บไซต์ของวารสาร <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/abc>)

ข้อคิดเห็นใดๆ ที่ปรากฏในวารสารเป็นของผู้เขียนแต่ละคน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และ
กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วยและไม่ถือว่าเป็นความรับผิดชอบของคณะมนุษยศาสตร์และ
กองบรรณาธิการ

ลิขสิทธิ์บทความของผู้เขียนและของคณะมนุษยศาสตร์ ซึ่งได้รับการสงวนสิทธิ์ตามกฎหมาย การตีพิมพ์ซ้ำ
ต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนและกองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์วิชาการโดยตรงเป็นลายลักษณ์อักษร

About the Journal of Studies in the Field of Humanities

The Journal of Studies in the Field of Humanities is a biannual academic journal, published in two issues each year: the January-June issue, and the July-December issue.

Through the publication of this journal, the Editorial Board of the Faculty of Humanities, Kasetsart University, aims to promote distinguished works of lecturers, researchers, academics, students, and any interested individuals, and to encourage knowledge exchange in humanities and related disciplines.

The Editorial Board welcomes submissions of the following manuscripts, either in Thai or in English: research articles, academic articles, review articles, or book reviews. Each contribution must address issues in humanities or related disciplines, such as language studies, linguistics, language learning and teaching, translation, literature, folklore, history, philosophy and religion, communication arts, information science, music, performing arts, arts and tourism.

The submitted manuscripts must not have been published in any other academic journals, or be under the consideration of any other academic journals. Conference articles that have been revised specifically for publication, however, are eligible.

Each submitted manuscript will be double-blind reviewed by at least three experts. The decision of the Editorial Board is final.

In the case of successful submission, the Editorial Board will inform the author of any changes or revisions that have to be made. The author then needs to edit the manuscript and send it back to the Editorial Board within an agreed timeframe.

The author should submit the manuscript in the APA format through the journal's website – <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/abc>

The opinions apparent in each published article are strictly of its respective author; the Faculty of Humanities, Kasetsart University, and the Editorial Board do not necessarily agree with and hold no responsibility to such opinions.

All rights to the articles published in this journal belong to the authors and the Faculty of Humanities, and are under the protection of the laws. Reproduction of the content in any form requires direct, written permissions from the author of each article and the Faculty of Humanities.

ถ้อยแถลงจากบรรณาธิการ

วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ (Journal of Studies in the Field of Humanities) ปีที่ 31 ฉบับที่ 1 เป็นฉบับที่มีบทความหลากหลายเช่นเคย บทความแต่ละเรื่องนำเสนอประเด็นศึกษาทางมนุษยศาสตร์และศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้องชวนติดตาม ประกอบด้วยบทความวิจัย 17 เรื่อง และบทความวิชาการ 3 เรื่อง

บทความวิจัย *ด้านวรรณคดี การแปล และคติชนวิทยา* ได้แก่ “ได้ดื่มจากน้ำให้รักษาน้ำ ไต่กินจากป่าให้รักษาน้ำ: แนวคิดเรื่องชาติพันธุ์กับสิ่งแวดล้อมในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ” ของคณภูมิ รตินที และชัยรัตน์ พลมุข “การวิเคราะห์คำรับยาสมุนไพรในคัมภีร์ไบเบิลอิสาน: กรณีศึกษาคัมภีร์ไบเบิลของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ ผู้คนที่ 1” ของปิยาภรณ์ แสนศิลา นรากร เส็งเล็ก และภคมน ธนศักดิ์ติ “พระธาตุเชิงชุม: ตำนานและบทบาทที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวสกลนคร” ของสุรัชย์ ชินบุตร และ “ภาพแทนคนอัฟริกันและอคติด้านเชื้อชาติ: การจวบรับและการต่อรองกับลัทธิอาณานิคมในนวนิยายแปลเรื่องสาวสองพันปีของครูเหลื่อม” ของฟาริส โยธาสมุทร

บทความวิจัย *ด้านศิลปะการแสดง นิเทศศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ และดนตรี* ได้แก่ “การสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวน อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสกลนคร ในสถานการณ์โควิด-19” ของ กานต์พิชชา สุมาวัน และวนศักดิ์ ผดุงเศรษฐกิจ “ความต้องการและรูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ” ของชวพร ธรรมนิยกุล และกันยารัตน์ ศรีวิสัยกุล “การถอดบทเรียนการใช้ดนตรีสร้างเสริมสุขภาวะให้กับผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาอาจารย์พัฒนา สุขเกษม” ของณรุทธิ์ สุทธิจิตต์ วิทยา ไหลทอง ดนัญญา อุทัยสุข ณัฏฐา เตชะอาภรณ์ชัย และศักดิ์ระพี รักตประจิต และ “การสร้างแบบฝึกหัดกีตาร์คลาสสิกจากเทคนิคการบรรเลงของฟรานซิสโก ทาร์เรกา ในบทเพลงคาปริชโซอาราเบ แกรนด์โคตา และแวลีออน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิส” ของชานน สืบสม

บทความวิจัย *ด้านภาษา ภาษาศาสตร์ และการเรียนการสอนภาษา* ได้แก่ “การใช้ภาษาแสดงความละเอียดอ่อนทางเพศที่สื่อถึงกลุ่มผู้ลี้ภัย: ตัวอย่างจากพรรคการเมืองเยอรมัน” ของพงศกร แจ่มจำรัส “การวิเคราะห์ข้อผิดพลาดการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทย” ของอมรรัตน์ เนตรธัญญกรวงศ์ “การสร้างประโยชน์จากการฟังในบริบทการศึกษาภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาต่างประเทศ: กรณีศึกษานักศึกษาระดับปริญญาตรีชาวไทย” ของสุณิย์รัตน์ เนียรเจริญสุข “ปัญหาการใช้ภาษาสุขภาพเชิงธุรกิจของผู้เรียนชาวไทยระดับปริญญาตรีที่ศึกษาภาษาญี่ปุ่นธุรกิจเป็นวิชาเอก” ของณรงค์ศักดิ์ พิษณุพิศุทธิ์ “กลยุทธ์การบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร” ของลัญจระวี ปฏิพิณพาคม “กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ ‘มัก’ ของสัทธวัช ธีญวงษ์” “การพัฒนาฐานข้อมูลคำศัพท์ด้านการขนส่งทางน้ำด้วยแนวทางออนโทโลยี” ของกิงกาญจน์ สังขรัตน์ และมุขชดา สุขธาราจารย์ “มโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทย: การสำรวจรายงานวิจัยด้านมโนอุปลักษณ์” ของวรวรรณา เพ็ชรกิจ และ “มุมมองการเมืองในกวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563” ของภูษิต ศรีมณี ดิเรก หงษ์ทอง และธันวพร เสรีชัยกุล

บทความวิชาการ 3 เรื่อง ได้แก่ “มายาพิศवास: อำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง การคุกคามมนุษย์และ
ภัยของฉก-กลวิธีการประพันธ์” ของอรรณณ ฤทธิศรีธร “สวนลับเรือนกระจก: การวิจารณ์เชิงนิเวศ” ของปัทมา
บุญยสุชะ และ “การดำรงอยู่ของชอไทยในสภาพสังคมและวัฒนธรรมปัจจุบัน” ของวีรวัฒน์ เสนจันทร์ฉิไชย
และพิชญ์วัฒน์ โสภณปัญญารัตน์

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ ผู้เขียน ผู้อ่าน ตลอดจนกองบรรณาธิการทุกคนที่เป็นส่วนสำคัญ
ของการดำเนินงานวารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ ให้เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นทางวิชาการ
ที่หลากหลาย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยกองบรรณาธิการวารสารยังคงมุ่งมั่นพัฒนา
วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการอย่างต่อเนื่องให้สอดคล้องตามเกณฑ์การประเมินคุณภาพวารสารวิชาการที่อยู่ใน
ฐานข้อมูลของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thailand Citation Index Centre-TCI) ซึ่งจะเป็นการประเมิน
คุณภาพวารสารวิชาการ รอบที่ 5 (พ.ศ. 2568-2572)

จิตรกรรมปกเกาะกษุณ เรื่องเจ้าโพแค (ชายกำพร้า) นิทานสอนใจให้ปกเกาะกษุณมีความพยายาม
วัดห้วยบง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ที่นำมาเป็นภาพปกวารสารฉบับนี้จะเป็นเครื่องเตือนใจให้
กองบรรณาธิการดำเนินงานด้วยความมานะบากบั่น เพื่อคงคุณภาพของวารสารและสร้างความงอกงามทางปัญญา
ให้แก่ผู้อ่านและวงวิชาการต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนพล ชื่นคำ

บรรณาธิการ

สารบัญ

Content

หน้า

บทความวิจัย

Research articles

- “ได้ดื่มจากน้ำให้รักษาน้ำ ได้กินจากป่าให้รักษาป่า”: แนวคิดเรื่องชาติพันธุ์กับสิ่งแวดล้อม
ในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ 1

“Conserve Water for What You Drink Comes from the River,
Conserve the Forest for What You Eat Comes from the Wood”:
The Concepts of Ethnicity and Environment in Non-Fiction Writings
about Pgaz K'nyau Ethnic Groups

กณภูมิ รตินที

Kanapum Ratinathi

ชัยรัตน์ พลมุข

Chairat Polmuk

- การวิเคราะห์ตำรายาสมุนไพรในคัมภีร์ใบลานอีสาน:
กรณีศึกษาคัมภีร์ใบลานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ ผูกที่ 1 23

Analysis of Thai Herbal Recipes in Isan Palm Leaf Scripture:
A Case Study of the 1st Palm Leaf Chapter of Folk Healer Pim Kaewwiset

ปิยาภรณ์ แสนศิลา

Piyaporn Sansila

นรากร เส็งเล็ก

Naragorn Senglek

ภคมณ ธนทัตติ

Pakamon Thanatuskitti

- พระธาตุเชิงชุม: ตำนานและบทบาทที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวสกลนคร 35
- Phra That Choeng Chum: Legends and Roles that Influence the Way of Life
of Sakon Nakhon People

สุรัชย์ ชินบุตร

Surachai Chinnabutr

การสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวน อำเภอเส้าไห่ จังหวัดสระบุรี
ในสถานการณ์โควิด-19

52

**The Creation of Tai Yuan Folk Performing Art, Sao-Hai District, Saraburi Province
in Covid-19 Situation**

กานต์พิชชา สุมาวัน
Kanpidcha Sumawan
วนศักดิ์ ผดุงเศรษฐกิจ
Wanasak Padungsestakit

ความต้องการและรูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล
ด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ

75

**The Need of Innovation and Communication Model of Innovation-Decision Process
of Older Adults in Digital Citizenship Skill Improvement in Information Technology (IT) Security**

ชวพร ธรรมนิตยกุล
Chawaporn Dhamanitayakul
กันยารัตน์ ศรีวิสัยกุล
Kanyarat Sriwisarthiyakun

การถอดบทเรียนการใช้ดนตรีสร้างเสริมสุขภาวะให้กับผู้สูงอายุ:
กรณีศึกษาอาจารย์พัฒนา สุขเกษม

94

**Capturing the Lessons Learned from Music for the Elderly Health Promotion:
A Case Study of Pattana Sukkasame**

ณรุทธ์ สุธชจิตต์
Narutt Suttachitt
วิทยา ไหลทอง
Wittaya Laithong
ดเนญา อุทัยสุข
Dneya Udtaisuk
ณัชชา เตชะอาภรณ์ชัย
Natcha Techaaphonchai
ศักดิ์ระพี รักษประจิต
Sakrapee Raktaprajit

การสร้างแบบฝึกหัดกีตาร์คลาสสิกจากเทคนิคการบรรเลงของฟรานซิสโก ทาร์เรกา ในบทเพลงคาปริชโซ อาราเบ แกรนด์โคตา และแวริเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิช Creating Classical Guitar Exercises from the Playing Techniques of Francisco Tárrega in <i>Caprichio Arabe, Gran Jota, and Variations on "The Carnival of Venice"</i> ชานน สืบสม Chanon Suebsom	112
การใช้ภาษาแสดงความละเอียดอ่อนทางเพศที่สื่อถึงกลุ่มผู้ลี้ภัย: ตัวอย่างจากพรรคการเมืองเยอรมัน Use of Gender-Sensitive Language in Referring to Refugees: Examples from German Political Parties พงศกร แจ่มจำรัส Phongsakorn Jamjumrus	127
การวิเคราะห์ข้อผิดพลาดการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทย The Error Analysis of Chinese Translation of Airport Public Signs in Thailand อมรรัตน์ เนตรธัญญกรวงศ์ Amornrat Netthanyakonwong	147
การสร้างประโยคจากการฟังในบริบทการศึกษาภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาต่างประเทศ: กรณีศึกษานักศึกษาระดับปริญญาตรีชาวไทย Dictogloss in JFL Context: A Case of Thai University Student สุนิย์รัตน์ เนียรเจริญสุข Suneerat Neancharoensuk	170
ปัญหาการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจของผู้เรียนชาวไทยระดับปริญญาตรี ที่ศึกษาภาษาญี่ปุ่นธุรกิจเป็นวิชาเอก The Problems of Using Business Honorific Expressions of Thai Undergraduate Students Majoring in Business Japanese ณรงค์ศักดิ์ พิชญพิศุทธิ์ Narongsak Pitchayapisut	189

กลยุทธ์การบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของ โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร	213
Technology-Based Japanese Language Teaching and Learning Innovation Management Strategies in Upper Secondary Schools in Bangkok	
ลัณฐะวี ปฏิพิมพาคม Lunravee Patipimpakom	
กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ “มัก”	226
Grammaticalization of the Word /mák/	
สันห์ธวัช ธัญวงษ์ Santhawat Thanyawong	
การพัฒนาฐานข้อมูลคำศัพท์ด้านการขนส่งทางน้ำด้วยแนวทางออนโทโลยี	250
The Development of Lexical Database from Maritime Transportation Corpus Based on An Ontology Approach	
กิงกาญจน์ สังขรัตน์ Kingkarn Sangkarat มุกข์ดา สุขธราจาร Mukda Suktarachan	
มโนอุปลักษณคติทางของพื้นที่ในภาษาไทย: การสำรวจรายงานวิจัยด้านมโนอุปลักษณ	272
Thai Orientational Conceptual Metaphors: A Survey in Conceptual Metaphor Research Reports	
วรวรรณ เพ็ชรกิจ Worawanna Petchkij	
มุมมองการเมืองในกวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563	294
Political Perspectives in the Poems Winning the 2020 Phan Waen Fah Award	
ภูษิต ศรีมณี Phusit Srimanee ดิเรก หงษ์ทอง Direk Hongthong ธันวพร เสรีชัยกุล Thanwaporn Sereechaikul	

ภาพแทนคนอัฟริกันและอคติด้านเชื้อชาติ: การฉวยรับและการต่อรองกับลัทธิอาณานิคม ในนวนิยายแปลเรื่องสาวสองพันปีของครูเหลียม	318

**Representation of the Africans and Racism: Appropriation and Negotiation with Colonialism
In the Translated Novel *Sao Song Phan Pee* by Khru Liam**

ฟาริส โยธาสมูทร

Faris Yothasamuth

บทความวิชาการ

Academic articles

มายาพิศवास: อำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง การคุกคามมนุษย์และภัยของฉาก-กลวิธีการประพันธ์	342

**Mayapitsawat: The Power of the Female Monster,
the Threat to Human and the Setting Implication-Writing Techniques**

อรวรรณ ฤทธิศรีธร

Orawan Rithisrithorn

สวนลับเรือนกระจก: การวิจารณ์เชิงนิเวศ	360

Glass Garden: An Ecocritical Study

ปัทมา บุญยสุขะ

Patima Boonyasukha

การดำรงอยู่ของซอไทยในสภาพสังคมและวัฒนธรรมปัจจุบัน	370

The Persistence of the Thai Fiddle in Current Social and Culture Conditions

วีรวัฒน์ เสนจันทร์ไพไชย

Veerawat Senchantichai

พิชญ์วัฒน์ โสภณปัญญารัตน์

Pichawat Sophonpanyarasmī

“ได้ดื่มจากน้ำให้รักษาน้ำ ได้กินจากป่าให้รักษาป่า”:
แนวคิดเรื่องชาติพันธุ์กับสิ่งแวดล้อมในสารคดีเกี่ยวกับ
กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ*

คณภูมิ รตินที**

ชัยรัตน์ พลมุข***

Received: 4 October 2022

Revised: 10 March 2023

Accepted: 3 August 2023

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์กับสิ่งแวดล้อมในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอที่ปรากฏในตัวบทสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ จำนวน 30 เรื่อง ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2529 - พ.ศ. 2559 ผลการศึกษาพบว่าสารคดีกลุ่มดังกล่าวนำเสนอแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์กับสิ่งแวดล้อม 3 แนวคิด ได้แก่ 1) แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอกับธรรมชาติที่นำเสนอให้เห็นวิถีชีวิตของชาวปกาเกอญอที่ผูกพันใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อม 2) แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับมิติทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นว่าการพิจารณาประเด็นสิ่งแวดล้อมไม่สามารถแยกขาดจากการเข้าใจความเชื่อและวิถีปฏิบัติของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ และ 3) แนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมกับสิทธิมนุษยชนที่สะท้อนให้เห็นการต่อสู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอเพื่อเข้าถึงแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติ ทั้งนี้ กลวิธีสำคัญที่ใช้ในการนำเสนอแนวคิดดังกล่าวได้แก่ การเลือกสรรเนื้อหาที่แสดงวิถีชีวิตของชาวปกาเกอญอในด้านต่างๆ การอ้างอิงวรรณกรรมมุขปาฐะของกลุ่มชาติพันธุ์ การเปรียบเทียบมุมมองผู้เล่าเรื่องทั้งจากมุมมองของกลุ่มชาติพันธุ์กับคนนอกพื้นที่และการใช้ภาพพจน์โวหารเพื่อนำเสนอความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับสิ่งแวดล้อม โดยแนวคิดและกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่นำเสนอผ่านเนื้อหาและเรื่องเล่าต่างๆ นั้น แสดงให้เห็นคุณค่าของวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในด้านการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ;
แนวคิดเรื่องชาติพันธุ์
กับสิ่งแวดล้อม;
สารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์
ปกาเกอญอ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง “วิถีชีวิตของชาวปกาเกอญอในงานเขียนประเภทสารคดี: กลวิธีทางวรรณศิลป์กับการนำเสนอแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์กับสิ่งแวดล้อม”

** นิสิตระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ติดต่อได้ที่: klimsakul@gmail.com

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ติดต่อได้ที่: chairat.p@chula.ac.th

**“Conserve Water for What You Drink Comes from
the River, Conserve the Forest for What You Eat
Comes from the Wood”: The Concepts of Ethnicity
and Environment in Non-Fiction Writings
about Pgaz K'nyau Ethnic Groups***

Received: 4 October 2022

Revised: 10 March 2023

Accepted: 3 August 2023

Kanapum Ratinathi^{**}

Chairat Polmuk^{***}

This article examines the concepts of ethnicity and environment in 30 non-fiction writings about Pgaz K'nyau ethnic groups published between 1986-2016. It is found that these writings convey three significant concepts concerning ethnicity and environment in three significant ways, namely: the relationship between the Pgaz K'nyau ethnic groups and nature that demonstrates an intimate connection between Pgaz K'nyau's ways of life and natural environment; the cultural aspect of conservation that reveals the importance of taking into account beliefs and practices of the ethnic groups; and the notion of human rights that reflects the struggles of the Pgaz K'nyau ethnic groups for their rightful access to natural resources. To convey these concepts, the authors deploy various literary devices, namely: selective portrayals of different aspects of Pgaz K'nyau's ways of life; references to oral literature of the ethnic group; comparison of insider's and outsider's perspectives; and uses of figures of speech to depict the profound relationship between the ethnic groups and nature. The concepts and literary techniques presented through various contents and narratives demonstrate the value of ecocriticism in raising awareness about the environment through ethnic narratives.

Research Article

Abstract

Keywords

Pgaz K'nyau ethnic groups;
concepts of ethnicity
and environment;
non-fiction writings about
Pgaz K'nyau ethnic groups

* This paper is a part of the first author's thesis entitled “Pgaz K'nyau's ways of life in non-fiction writings: Literary techniques and the Presentation of Concepts of Ethnicity and Environment” Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.

** Master's student, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, e-mail: klimsakul@gmail.com

*** Assistant Professor, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, e-mail: chairat.p@chula.ac.th

1. บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์ “ปกาเกอญอ” (Pgaz K'Nyau) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าชาวไทยภูเขา “กลุ่มกะเหรี่ยงสะกอ” (Sgaw-Karen) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีหลักฐานการอาศัยอยู่ในประเทศไทยมาอย่างยาวนาน โดยเอกสารบางชิ้นระบุว่าชาวปกาเกอญอที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมาจากการอพยพย้ายถิ่นฐานจากเขตภูเขาในทางตอนเหนือของประเทศไทยมาเรื่อยๆ และมาอาศัยอยู่ตามลุ่มแม่น้ำอิรวดี ลุ่มแม่น้ำสาละวิน บ้างก็ข้ามมาปักหลักในดินแดนประเทศไทย เพียงแต่ไม่มีหลักฐานที่จะระบุได้ชัดว่าเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเมื่อใด หากแต่มีการสันนิษฐานว่าชาวปกาเกอญออาจเข้ามาตั้งแต่สมัยอยุธยาครั้งสงครามระหว่างไทยกับพม่าหรือเข้ามาอยู่ในดินแดนล้านนา ก่อนชาวโยนก (กรณีการ พรมเสาร์ และเบญจา ศิลารักษ์, 2542, น. 18-19) ทั้งนี้ ชาวปกาเกอญอได้ชื่อว่าเป็นกลุ่มชนที่มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายและสอดคล้องกับธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากวิถีการผลิตดั้งเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นภายในกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกกันว่า “ไร่หมุนเวียน” หรือ “กี” (Quv) ซึ่งเป็นรูปแบบการทำเกษตรกรรมรูปแบบหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน นอกจากนี้ยังเป็นการทำเกษตรกรรมที่สอดคล้องกับการดำรงอยู่ของคน สัตว์ และป่า ทำให้ป่ากลับคืนฟื้นมาได้ สัตว์ป่าอยู่รอดปลอดภัย ขยายพันธุ์ และเป็นระบบเกษตรกรรมที่ทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ ปัจจุบันนักวิชาการในสาขาที่เกี่ยวข้อง เช่น เกษตรศาสตร์ วนศาสตร์ นิเวศวิทยา และมานุษยวิทยาต่างก็ยอมรับความสำคัญเชิงนิเวศของระบบเกษตรกรรมแบบไร่หมุนเวียนดังกล่าว (สมาคมปกาเกอญอเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน, 2562, น. 21) ดังนั้น วิถีการผลิตและจัดการทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวจึงเป็นจุดเด่นสำคัญของการดำรงอยู่ของชาวปกาเกอญออันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวปกาเกอญอกับมิติทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเด่นชัด

อย่างไรก็ตาม ภาพและวาทกรรมการทำลายป่าของชาวปกาเกอญอยังถูกนำเสนอให้เห็นในสื่อต่างๆ รวมถึงความเคลื่อนไหวทางสังคมเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา เช่น กรณีอุ้มหายและฆาตกรรมบิลลี่ (นายพอละจี รักจงเจริญ) นักสิทธิมนุษยชนชาวปกาเกอญอที่อาศัยอยู่ในบริเวณหมู่บ้านโป่งลึก-บางกลอย จังหวัดเพชรบุรี ใน พ.ศ. 2562 การชุมนุมของกลุ่มภาคี Save บางกลอย พร้อมด้วยชาวบ้านบางกลอย อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี เพื่อเรียกร้องให้พัฒนาและฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของชาวปกาเกอญอในพื้นที่บ้านบางกลอย อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี ให้เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องและไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชน เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2564

ด้วยเหตุนี้ ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ จากการสำรวจของผู้วิจัยใน พ.ศ. 2565 พบว่างานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอมีจำนวนมากกว่า 200 ชิ้นที่นำเสนอ มุมมองเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวในมิติที่หลากหลาย เช่น การศึกษาวัยรุ่นชาติพันธุ์ชายขอบกับการปรับตัวในเมืองเชียงใหม่: กรณีศึกษาวัยรุ่นปกาเกอญอ ของจุไรพร จิตพิทักษ์ (2553) ที่ชี้ให้เห็นว่าวัยรุ่นชาวปกาเกอญอมียุทธศาสตร์ในการปรับตัว ตลอดจนสร้างความเชื่อมโยงระหว่างสังคมเมืองกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง อย่างไรก็ตาม การศึกษา สิทธิของชุมชนชาวกะเหรี่ยง (ปกาเกอญอ) กับการดำเนินเขตวัฒนธรรมพิเศษ ไร่หมุนเวียนในพื้นที่ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาข้อพิพาทกรณีที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่ป่าภาคเหนือ ของไพสิฐ พาณิษฐ์กุล และคณะ (2560) ที่สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการทำไร่หมุนเวียนที่มีผลต่อวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นประเด็นการปรับตัวของชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันที่สัมพันธ์กับข้อจำกัดและผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยเฉพาะด้านกฎหมายและนโยบายจากภาครัฐ

ในส่วนของวรรณกรรมไทยร่วมสมัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอนั้นมีอยู่จำนวนมาก หนึ่งในนั้นคือ “งานเขียนประเภทสารคดี” ที่มีจำนวนมากถึง 30 เล่ม โดยสารคดีกลุ่มดังกล่าวได้ถ่ายทอดให้ผู้อ่านเห็นถึงวิถีชีวิต ตลอดจนวัฒนธรรมของชาวปกาเกอญอที่มีความสัมพันธ์กับป่าและธรรมชาติรอบตัวอย่างพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งวิถีดังกล่าวกลายเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ เช่น การแต่งกาย ชาวปกาเกอญอสร้างสรรค์ลายของผ้าตามลวดลายจากธรรมชาติรอบตัว ได้แก่ แม่น้ำ ลำธาร ดอกไม้ สัตว์ป่า ใบไม้ ไผ่หมุนเวียน หรือพิธีกรรมแรกเกิดอย่าง “เดปอญ” ที่ชาวปกาเกอญอทุกคนต้องนำสายสะดือหรือสายรกมาผูกกับต้นไม้ใหญ่ในหมู่บ้านและห้ามทำลายหรือตัดถอนต้นไม้ต้นเด็ดขาด เป็นต้น

จากการศึกษาสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอทั้ง 30 เรื่อง ผู้วิจัยพบว่าสารคดีกลุ่มดังกล่าวได้นำเสนอแนวคิดหนึ่งที่มีความโดดเด่น นั่นคือแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์กับสิ่งแวดล้อม โดยแนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญเรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เน้นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีคิด จักรวาลวิทยา และการจัดระบบจำแนกแยกแยะธรรมชาติแวดล้อมของมนุษย์แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมดล้วนให้ความสำคัญกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรมควบคู่กันไป (ยศ สันตสมบัติ, 2547, น. 2) ในทางวรรณคดีศึกษา แนวคิดดังกล่าวยังมีความสอดคล้องกับแนวทางการศึกษาวรรณกรรมผ่านแนวคิดนิเวศวิจารณ์ในศตวรรษที่ 21 อีกด้วย กล่าวคือเป็น การศึกษาที่มุ่งให้ความสนใจศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรม โดยใช้ความรู้เชิงนิเวศวิทยาและแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยมมาเป็นฐานในการศึกษา (ธัญญา สังขพัฒน์านนท์, 2556, น. 40) ทั้งนี้ การศึกษาผ่านแนวคิดดังกล่าวนี้ไม่ใช่เป็นเพียงการตั้งคำถามเกี่ยวกับการมีอยู่จริงของธรรมชาติหรือพิจารณาธรรมชาติในฐานะ สิ่งประกอบสร้างโดยมนุษย์เท่านั้น หากศึกษา วิพากษ์ และเชื่อมโยงให้ภาพเหล่านั้นเข้ากับบริบททางสิ่งแวดล้อมจริง ประกอบกับการผสมผสานศาสตร์และสาขาอื่นๆ ในการช่วยอธิบายและตีความชุดความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม (พชรวรรณ บุญพร้อมกุล, 2562, น. 397) ด้วยเหตุนี้ การศึกษาวรรณคดีผ่านแนวคิดนิเวศวิจารณ์ จึงเป็นส่วนช่วยแสดงให้เห็นนัยสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์กับมิติทางวัฒนธรรมของ มนุษย์ได้อีกด้วย สำหรับสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอมีการนำเสนอเนื้อหา ตลอดจนสะท้อนเรื่องราว ระหว่างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับวิถีของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างมีนัยที่น่าสนใจ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่ายังไม่มีผู้ศึกษาสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอและ แนวคิดเรื่องชาติพันธุ์และสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทยร่วมสมัยอย่างเจาะจง งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่ม ชาติพันธุ์ปกาเกอญอโดยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาทางสังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา หรือสถาปัตยกรรม เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง *ทุนทางวัฒนธรรมและการช่วงชิงอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของชุมชนชาวปกาเกอญอ* ของวินัย บุญลือ (2545) วิทยานิพนธ์เรื่อง *บ้านเรือนชาวเขากะเหรี่ยงปกาเกอญอ: ความยั่งยืนและการปรับตัวภายใต้สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมไร่หมุนเวียน* ของอัครพงศ์ อนุพันธ์พงศ์ (2550) นอกจากนี้ยังมีการศึกษาวรรณกรรมไทยร่วมสมัย ประเภทวรรณกรรมเยาวชนที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ได้แก่ บทความเรื่อง *ภาพเสนอและ อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมของชาติพันธุ์ปกาเกอญอในวรรณกรรมเยาวชนของมาลา คำจันทร์* ของสุนทร คำยอด (2558) ที่มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมกับภาพเสนอของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอใน วรรณกรรมเยาวชนของมาลา คำจันทร์ โดยใช้กรอบคิดเรื่องอุดมการณ์ทางสิ่งแวดล้อมและแนวคิดเรื่องภาพเสนอ แนวประกอบสร้างเป็นหลักในการศึกษา

ดังนั้นในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์และสิ่งแวดล้อมในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่ม ชาติพันธุ์ปกาเกอญอ โดยมุ่งพิจารณาเนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอของผู้เขียนสารคดีกลุ่มดังกล่าว

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์กับสิ่งแวดล้อมในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ

3. สมมติฐานการวิจัย

สารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในหลากหลายมิติ เช่น แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับวิถีทางวัฒนธรรม และแนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมกับสิทธิมนุษยชน

4. ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะงานเขียนประเภทสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอที่ได้รับการตีพิมพ์รวมเล่ม โดยเริ่มครั้งแรกใน พ.ศ. 2529 จนถึง พ.ศ. 2559 รวมทั้งสิ้น 30 เรื่อง ผู้วิจัยแบ่งงานเขียนเหล่านี้ออกเป็น 4 แนวเรื่อง ได้แก่

4.1 แนวเรื่องเชิงท่องเที่ยว

ในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอที่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวเรื่องเชิงท่องเที่ยวนี้มีลักษณะสำคัญกล่าวคือ ผู้เขียนสืบทอดขนบการนำเสนอเรื่องราวการท่องเที่ยวแบบ “ผจญไพร” ตลอดจนนำเสนอบริบทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) ทั้งนี้ เนื้อหาในแนวเรื่องดังกล่าวเน้นการถ่ายทอดเรื่องราวของสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอทั้งในอดีตและปัจจุบัน สารคดีในกลุ่มดังกล่าวมีอยู่จำนวน 12 เรื่อง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1

สารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอที่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวเรื่องเชิงท่องเที่ยว

ชื่อเรื่อง	ผู้เขียน	ปีที่พิมพ์
1. จากป่าโปร่งถึงดงดิบ	วิธนา บุญยัง	พ.ศ. 2529
2. เพื่อนเก่าและเหล่าป่า	วิธนา บุญยัง	พ.ศ. 2537
3. ป่าแดงและดงดิบ	ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์	พ.ศ. 2538
4. สิบห้าวันในป่ากะเหรี่ยง	ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์	พ.ศ. 2545
5. ย่ำไปในไพรเถื่อน	บุหลัน รันตี	พ.ศ. 2547
6. ผีโป่งที่ทุ่งกินเจ้า	บุหลัน รันตี	พ.ศ. 2548
7. เสียงเพรียกจากบังคะยู	บุหลัน รันตี	พ.ศ. 2548

ชื่อเรื่อง	ผู้เขียน	ปีที่พิมพ์
8. แดดร่มลมโซย	บุหลัน รันดี	พ.ศ. 2548
9. คำคืนในเหมืองร้าง	บุหลัน รันดี	พ.ศ. 2549
10. รอยเท้าบนภูเขา	ธเนศ งามสม	พ.ศ. 2552
11. บุกป่าแก่งกระจาน	บุหลัน รันดี	พ.ศ. 2554
12. ตะลุยกายุละว้า	บุหลัน รันดี	พ.ศ. 2554

4.2 แนวเรื่องแบบวิชาการ

ในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอที่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวเรื่องแบบวิชาการ ผู้เขียนเน้นนำเสนอประเด็นที่ให้ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ โดยค้นคว้าและอ้างอิงตามหลักวิชาการ ตลอดจนมีการสอดแทรกเกร็ดความรู้ วรรณกรรมมุขปาฐะ หรือมุขตลกที่สร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้อ่านด้วย สารคดีในกลุ่มดังกล่าวมีอยู่จำนวน 6 เรื่อง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2

สารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอที่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวเรื่องแบบวิชาการ

ชื่อเรื่อง	ผู้เขียน	ปีที่พิมพ์
1. เมล็ดพืชสีเขียว ประกายไฟแห่งโบไม	คีน ฉวางเดิม	พ.ศ. 2539
2. ชีวิตข้า - ปกากะญอ	บือพอ	พ.ศ. 2540
3. คนภูเขา ชาวกะเหรี่ยง	สังคีต จันทะโพธิ	พ.ศ. 2542
4. กะเหรี่ยง ผู้พิทักษ์หัวเมืองตะวันตก	บุหลัน รันดี	พ.ศ. 2552
5. สวนผึ้ง ดินแดนแห่งหุบเขาทะเลหมอก	บุหลัน รันดี	พ.ศ. 2554
6. เพลง ดนตรี ชีวิต คนภูเขา	สุวิษานนท์ รัตนภิรม	พ.ศ. 2559

4.3 แนวเรื่องแบบเล่าประสบการณ์

ในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอที่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวเรื่องแบบเล่าประสบการณ์ ผู้เขียนถ่ายทอดเรื่องเล่าจากประสบการณ์ของบุคคลที่เข้าไปเรียนรู้วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ทั้งนี้ เนื้อหาดังกล่าวผู้เขียนได้ถ่ายทอดทัศนคติ มุมมอง ความรู้สึกนึกคิดของผู้เล่าประกอบไปกับเรื่องด้วย สารคดีในกลุ่มดังกล่าวมีอยู่จำนวน 9 เรื่อง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3

สารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอที่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวเรื่องแบบเล่าประสบการณ์

ชื่อเรื่อง	ผู้เขียน	ปีที่พิมพ์
1. สัญจรสู่ศาลาวัน-ถนนธงชัย วิถีแห่งต้นธาร ตำนานแห่งขุนเขา	คีน ญางเดิม	พ.ศ. 2537
2. สวนของคนขี้เกียจ โรงเรียนไม่มีหลังคา	สุวิษานนท์ รัตนภิมล	พ.ศ. 2544
3. เอกเขนกในสวนของคนขี้เกียจ	สุวิษานนท์ รัตนภิมล	พ.ศ. 2547
4. ไต้เงาภูเขา	หุญน้ำ หุ่นหลวง	พ.ศ. 2547
5. เพลงภูเขา เสียงชนเผ่า คีตกวีแห่งโลก	หุญน้ำ หุ่นหลวง	พ.ศ. 2547
6. หลังม่านต้นไม้	วีระศักดิ์ จันทร์สงแสง	พ.ศ. 2548
7. คนกลางแจ้ง	หุญน้ำ หุ่นหลวง	พ.ศ. 2550
8. แผ่นดินนี้ที่อีกฟากเขา	วีระศักดิ์ จันทร์สงแสง	พ.ศ. 2554
9. เด็กชายกับนกเงือก ความงาม ความหวัง เผ่าชนคนเดินทาง	ภู เชียงดาว	พ.ศ. 2554

4.4 แนวเรื่องเชิงชีวิตบุคคล

ในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอที่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวเรื่องเชิงชีวิตบุคคล ผู้เขียนนำเสนอเรื่องราวชีวิตบุคคลผู้ซึ่งเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ โดยเป็นทั้งคนในและนอกกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ เรื่องราวดังกล่าวแสดงให้เห็นมุมมอง บุคลิกภาพ ทัศนคติของผู้ที่ถูกกล่าวถึงในการอยู่ร่วมกับป่าซึ่งถ่ายทอดสู่ผู้เขียนโดยตรง

ตารางที่ 4

สารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอที่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวเรื่องเชิงชีวิตบุคคล

ชื่อเรื่อง	ผู้เขียน	ปีที่พิมพ์
1. คนในเงา อำลา...เด็กหญิงต้นข้าว ยอดตระป้า	สุวิษานนท์ รัตนภิมล	พ.ศ. 2547
2. จอนิ โอโดเขา ในสวนของคนขี้เกียจ	สุวิษานนท์ รัตนภิมล	พ.ศ. 2554
3. พะเลอโตะ แห่งป่าแม่เงา	สุวิษานนท์ รัตนภิมล	พ.ศ. 2559

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจแนวคิดและกลวิธีการถ่ายทอดแนวคิดเกี่ยวกับชาติพันธุ์กับสิ่งแวดล้อมในงานเขียนประเภทสารคดี
2. เป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมกับสิ่งแวดล้อมและชาติพันธุ์

6. ผลการวิจัย

จากผลการวิจัยพบว่าสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอนำเสนอแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์และสิ่งแวดล้อม แบ่งออกเป็น 3 แนวคิดหลัก ได้แก่ 1. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอกับ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2. แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับมิติทางวัฒนธรรม และ 3. แนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมกับสิทธิมนุษยชน โดยจะอภิปรายตามลำดับดังต่อไปนี้

6.1 แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เนื้อหาในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น ผู้เขียนนำเสนอให้ผู้อ่านเห็นถึงภาพวิถีชีวิตของชาวปกาเกอญอที่มีความสัมพันธ์กับบริบททางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทุกมิติอย่างแนบแน่น ดังนี้

6.1.1 ชาวปกาเกอญอมีวิถีความเป็นอยู่ที่ใกล้ชิดและผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

วิถีความเป็นอยู่ที่ใกล้ชิดและผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวปกาเกอญอนั้นถือเป็นหัวใจสำคัญที่ผู้เขียนได้ถ่ายทอดไว้ในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแนวเรื่องเชิงท่องเที่ยวและแนวเรื่องแบบเล่าประสบการณ์ ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้เขียนบรรยายวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอเมื่อครั้งได้เข้าไปท่องเที่ยวหรือได้มีโอกาเข้าไปอยู่ร่วมกับชาวปกาเกอญอในพื้นที่ต่างๆ โดยผู้เขียนชี้ให้เห็นถึงความใกล้ชิดและผูกพันกับบริบททางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างแนบแน่น นับตั้งแต่การบรรยายถึงสภาพภูมิศาสตร์ ความเป็นอยู่ องค์ความรู้ทางนิเวศวิทยาที่ถ่ายทอดกันภายในกลุ่มชาติพันธุ์ โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวถือเป็นรากฐานสำคัญที่จะแสดงให้เห็นถึงชีวิตและวิญญาณ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ตลอดจนความคิดความเชื่อของผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ซึ่งอาศัยองค์ความรู้อันเกิดจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวในการรักษาและธำรงความเป็นชาติพันธุ์ของตนไว้

ดังตัวอย่างในสารคดีเรื่อง *บุปผาแก่กระจาน* ของบุหลัน รันติ (นามปากกาของไชโย สุวรรณ) ที่ผู้เขียนถ่ายทอดภาพวิถีชีวิตของชาวปกาเกอญอหรือชาวกระหรั่งเมื่อครั้งเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวยังเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานบริเวณบ้านโป่งลึกบางกลอย-ใจแผ่นดิน ดังความว่า

เสียงข้าวฟาดดังตึบตึบ โดยมีไม้สองอันเป็นตัวค้ำจับฟอนข้าว พอฟาดเสร็จก็โยนออกมากลางลาน ให้อีกคนกวาดข้าวโดยใช้เท้าเหยียบเพื่อให้ข้าวเปลือกที่ยังเหลือติดรวงหลุดออกจากนั้นก็เอาฟอนข้าวเปล่าๆ วางรอบๆ ลานดิน ทุกคนต่างช่วยกันอย่างขะมักเขม้น

...

ทุกคนจะมีใจใหญ่คนละใบ ลักษณะคล้ายกระบุง แต่ทรงสูงกว่ามาก เวลาขนย้ายใช้สายคล้องกับหน้าผาก พวกเขาเอาฟอนข้าวที่มัดรวมกันเป็นมัดเล็กๆ ใส่ลงไปในโงจนเต็ม แล้วยังหอบติดมือมาอีกต่างหาก ต่างคนต่างเร่งขนข้าวเข้าลานก่อนที่จะแดดจะร้อนโดยมิได้หยุดพัก เด็กๆ ก็ช่วยขนข้าวเช่นกัน แต่จะเสียมากกว่าได้

รอบ ๆ ไร่เป็นป่าไม้หนาทึบ ยังเต็มไปด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่และป่ายังอุดมสมบูรณ์ ไร่ข้าวของลุงแต่นมีเนื้อที่ราวสิบไร่อยู่ในระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยที่เจ็ดร้อยเมตร ทั้ง ไร่มีดอกสร้อยไก่และดอกหงอนไก่กระจายอยู่เต็ม เขาคงปลูกไว้ ไม่ได้ขึ้นเอง สีเหลืองสด, อมส้ม และแดงเลือดนก สลับตอซังสีซีดปนเขียวของปล้องข้าว ช่วยทำให้สีสันของเช้าวันนี้ดูสดใสขึ้น จนรู้สึกแปลกตาและประหลาดใจ

(บุหลัน รัตติ, 2559, น. 68-71)

จากตัวอย่างข้างต้นที่ผู้เขียนถ่ายทอดไว้แสดงให้เห็นภาพวิถีชีวิตและบรรยากาศความงามของธรรมชาติ และผืนป่าโดยรอบบริเวณที่ชาวปกากะญออาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน โดยผู้เขียนเลือกสรรคำที่เข้าใจง่ายมาประกอบบรรยาย นอกจากนี้ยังใช้พรรณนาโวหาร รวมถึงภาพพจน์แบบสัทพจน์ เพื่อให้ภาพบรรยากาศการนวดข้าวภายในครัวเรือนของชาวปกากะญอที่มีความสุขและสงบตามวิถีของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งนี้ เรื่องราวข้างต้นที่ได้รับการบันทึกผ่านสายตาของคนภายนอกกลุ่มชาติพันธุ์นั้นเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ช่วยสะท้อนภาพชีวิตของชาวปกากะญอให้ผู้อ่านเห็นว่า กลุ่มคนดังกล่าวดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้วิถีการพึ่งพาธรรมชาติรอบตัว เป็นสำคัญ เหตุนี้ ระบบของธรรมชาติและผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์จึงกลายเป็นส่วนสำคัญในการช่วยให้ชาวปกากะญอสามารถดำรงชีวิตและคงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ได้มาอย่างยาวนาน นอกจากนี้ ภายใต้ระบบคิดดังกล่าว ชาวปกากะญอจึงมีความเป็นอยู่ที่ผูกพันและเกิดความเคารพต่อระบบของธรรมชาติอยู่เสมอ

6.1.2 ชาวปกากะญอมีบทบาทในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม

ความผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติทำให้เห็นว่าชาวปกากะญอไม่ใช่เพียงผู้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ หากแต่ยังมีบทบาทในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ดังเห็นได้จากสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ โดยเฉพาะ เนื้อหาในแนวเรื่องเชิงชีวิตบุคคลและแนวเรื่องแบบเล่าประสบการณ์นั้น ผู้เขียนได้นำเสนอบทบาทดังกล่าวผ่าน องค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น เรื่องราวของการอนุรักษ์น้ำ ซึ่งถือเป็นปัจจัยหลัก ในการทำการเกษตรเชิงนิเวศของชาวปกากะญอและถือเป็นอีกองค์ความรู้หนึ่งที่ผู้อ่านจะได้เห็นถึงภูมิปัญญา ในการอนุรักษ์ต้นน้ำ ลำธาร และแม่น้ำของชาวปกากะญอที่ใช้ในการดำรงชีพ โดยมีวิธีการจัดการและสร้างความรู้ ด้านการจัดการน้ำจากธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ให้เกิดการรบกวนและทำลายต้นน้ำลำธารในธรรมชาติ ดังตัวอย่างจากสารคดีเรื่อง *คนกลางแจ้ง* ของหนุ่ยน้ำ พุ่งขุนหลวง (นามปากกาของสุวิธานท์ รัตนภิมล) ความว่า

อะไรจะเกิดขึ้น ?

ระบบน้ำที่ออกแบบคิดค้นด้วยชาวบ้าน ใช้แรงงานแรงใจชาวบ้าน ชาวบ้านใช้น้ำแล้ว ต้องดูแลน้ำ สะท้อนวิถีชีวิตคนในชุมชนได้เป็นอย่างดีว่าดูแลตัวเองได้มากน้อยแค่ไหน ไม่ต้องมี หน่วยงานเข้ามากำกับดูแลควบคุมการผลิตน้ำ - ใช้น้ำ ติดตั้งอุปกรณ์สำหรับน้ำ เกิดพนักงาน ออกเดินไปเก็บค่าน้ำ

โลกของน้ำบ้านห้วยอีค่างก็เหมือนหมู่บ้านอื่นๆ ที่อยู่ตามดงป่าภูเขา มันยังไม่ถูกवाद ต้อนออกไปสู่สารบบที่หน่วยงานเข้าไปจัดการ

น้ำดื่มน้ำใช้ยังไม่ต้องพึ่งพาน้ำบาดาล น้ำจากขุด แต่เป็นน้ำดิบที่ป่าไม้ซับไว้บนพื้นผิวดิน กลั่นไหลรวมเป็นลำห้วยเล็กลำห้วยน้อย

(หนุ่ยน้ำ พุ่งขุนหลวง, 2550, น. 148-149)

จากตัวอย่างข้างต้น การอนุรักษ์น้ำของชาวปกาเกอะญอบ้านห้วยอีค่างที่ผู้เขียนได้ถ่ายทอดไว้นั้นเป็นตัวอย่างของการจัดการทรัพยากรน้ำภายในชุมชนโดยอาศัยองค์ความรู้เชิงนิเวศในการควบคุมและสร้างระบบการจัดการทรัพยากรที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสูงสุด กล่าวคือ การรักษาผืนป่าต้นน้ำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนพัฒนาระบบขนส่งน้ำโดยอาศัยทรัพยากรรอบตัวโดยยึดหลักการไม่รบกวนหรือทำลายระบบนิเวศป่าชุมชนโดยรอบ ดังจะเห็นว่าชาวปกาเกอะญอบ้านห้วยอีค่างเลือกใช้ระบบเหมืองเก่าในการลำเลียงน้ำเข้าสู่ชุมชนเพื่อการอุปโภคบริโภค ทั้งนี้ น้ำที่ชาวปกาเกอะญอใช้อุปโภคบริโภคนั้นล้วนมาจาก “น้ำดิบที่ป่าไม่จับไว้บนพื้นผิวดิน” และ “กลั่นไหลรวมเป็นลำห้วยเล็กลำห้วยน้อย” โดยข้อความที่ผู้เขียนกล่าวไว้นั้นเป็นคำยืนยันหนึ่งที่สามารถทำให้ผู้อ่านเห็นวิถีความเป็นอยู่ที่ควบคู่ไปกับการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชาวปกาเกอะญอซึ่งมีความเข้าใจในวัฏจักรของธรรมชาติรอบตัวอย่างลึกซึ้ง จนกลายเป็นองค์ความรู้สำคัญในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน

6.2 แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับมิติทางวัฒนธรรม

สารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอแสดงให้เห็นว่าการพิจารณาประเด็นสิ่งแวดล้อมไม่สามารถแยกจากการเข้าใจวิถีชีวิตของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในธรรมชาติได้ การอนุรักษ์ธรรมชาติจึงต้องอาศัยความเข้าใจมุมมองทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ เห็นได้จากความคิดความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม วรรณกรรม บทเพลง เป็นต้น ในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ โดยเฉพาะเนื้อหาในแนวเรื่องเชิงวิชาการและแนวเรื่องแบบเล่าประสบการณ์นั้น ผู้เขียนได้ถ่ายทอดวิธีการนำเสนอองค์ความรู้และภูมิปัญญาเชิงนิเวศของชาวปกาเกอะญอมาประกอบสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์กับมิติทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ จนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนเป็นแบบอย่างให้กับชาวปกาเกอะญอทุกกลุ่มในการรักษาและดำรงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติต่อไป ดังนี้

6.2.1 ชาวปกาเกอะญอมีมุมมองต่อธรรมชาติที่ไม่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

เมื่อศึกษาเนื้อหาในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ ผู้อ่านจะเห็นว่าชาวปกาเกอะญอมีมโนทัศน์ที่ชัดเจนในการใช้ชีวิตและการมองโลกที่มีลักษณะเป็นองค์รวม โดยไม่ได้แยกมิติทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือวัฒนธรรมออกจากวิถีชีวิตของตนเอง ประกอบกับให้คุณค่ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่ามีชีวิตและจิตวิญญาณที่เหมือนหรือเหนือกว่ามนุษย์ ซึ่งทั้งหมดล้วนสะท้อนให้เห็นว่าชาวปกาเกอะญอไม่ได้ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง หากอาศัยคุณลักษณะของธรรมชาติในการช่วยกำหนดความเป็นไปของวิถีแห่งกลุ่มชาติพันธุ์

ทั้งนี้ ระบบความคิดดังกล่าวมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอเป็นอย่างมาก ทำให้ชาวปกาเกอะญอจำเป็นต้องมีการบันทึกและถ่ายทอดวิธีคิดต่างๆ ไปยังชาวปกาเกอะญอรุ่นหลังในรูปแบบต่างๆ เพื่อรักษาและธำรงไว้ซึ่งวิถีปฏิบัติตนและวัฒนธรรมอันดีงามที่มีต่อธรรมชาติ เเงกเช่นเดียวกับบรรพบุรุษดังจะเห็นได้จากตำนาน สุภาษิตคำสอน บทเพลงธา บทเพลงพื้นบ้านร่วมสมัย เป็นต้น

เนื้อหาของสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ โดยเฉพาะเนื้อหาในแนวเรื่องแบบเล่าประสบการณ์และแนวเรื่องแบบวิชาการที่มีการกล่าวถึงบทเพลง ภาษา ดนตรี สุภาษิตนั้น ผู้เขียนได้ถ่ายทอดให้เห็นว่าชาวปกาเกอะญอให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม โดยมีกระบวนการผลิตซ้ำทางความคิดผ่านการเล่าเรื่องในรูปแบบของคำสอน ผ่านตำนาน บทกวีดั้งเดิม บทเพลงพื้นบ้านร่วมสมัย สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมปกาเกอะญอ

ตลอดจนเป็นส่วนช่วยให้ชาวปกาเกอะญอรู้จักตนเองและธรรมชาติรอบตัวมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างสารคดีเรื่อง *เพลงภูเขา เสียงชนเผ่า คีตกวีแห่งโลก* ของหนุ่ยน้ำ พุ่งขุนหลวง (นามปากกาของสุวิษานนท์ รัตนภิมล) เมื่อครั้งได้เข้าไปอยู่ร่วมกับนักดนตรีชาวปกาเกอะญอ “ลีชะ” นักดนตรีจากบ้านแฮดแห่งเทือกเขาถนนธงชัยกลาง เมื่อต้น พ.ศ. 2534 ความว่า

แยะเยอเหมแยะปวาเก๋ยอ (เราคือคนปกาเกอะญอ)
โอะแยะเลอเกะซ่อโซ (อยู่บนภูเขามานาน)
เกอเซอเกอโลเตอพา (ป่าไม้และขุนเขา)
เหมแะวะดีเซอโก (เป็นเพื่อนของเรา)
โกโพลีโพเตอผา (หมูนกเหยี่ยว)
ตาวิตาเลอเยอฮอ (ร้องเพลงในแผ่นดินเรา)
ดิเกอแะเกอเซอโซ (ตั้งรักภูเขา)
บะแะแตหว่าลีโกละ (รักป่าไม้ต้นไม้)
บางส่วนของเพลงชื่อ “คนปกาเกอะญอ” รู้จักกันทั่วภูเขา เขาหยิบเอาเนื้อหาเพลงพื้นบ้าน
มาหลอมรวมกับมุมมองชีวิตเผ่า ตามที่เห็นและรู้สึก

...

(หนุ่ยน้ำ พุ่งขุนหลวง, 2547, น. 70-72)

บทเพลงถือเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยบันทึกเรื่องราว บอกเล่าวิถีคิด ตลอดจนถึงวิถีปฏิบัติของผู้คนภายในกลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี ดังที่ผู้เขียนถ่ายทอดไว้ข้างต้น จากประสบการณ์ของตนเองที่ครั้งหนึ่งได้มีโอกาสเข้าไปอยู่ร่วมและทำงานกับนักดนตรีชาวปกาเกอะญอ ทั้งนี้ บทเพลงของชาวปกาเกอะญออันเกิดจากการแต่งหรือรวบรวมแล้วนำมาขับร้องใหม่นั้นมิได้เพียงถ่ายทอด “ชีวิตคนดอย” เพื่อให้ผู้คนในสังคมภายนอกได้รับรู้เท่านั้น แต่เป็นเสมือนบันทึกประวัติศาสตร์ที่แสดงร่องรอยทางความคิด ความเข้าใจ และความสัมพันธ์ระหว่างชาวปกาเกอะญอ กับธรรมชาติในแต่ละช่วงเวลา โดยชาวปกาเกอะญอจะนำธรรมชาติรอบตัวมาเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตเพื่ออธิบายความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอและเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์ความเป็น “ปกาเกอะญอ”

ในบทเพลง “คนปกาเกอะญอ” ที่ผู้เขียนบรรยายไว้นั้นเน้นย้ำให้ผู้อ่านเห็นภาพวิถีชีวิตชาวปกาเกอะญอที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นดังที่ผู้เขียนใช้คำว่า “เราคือคนปกาเกอะญอ อยู่บนภูเขามานาน” นอกจากสื่อให้เห็นถึงความ เป็นอยู่ของชาวปกาเกอะญอแล้ว ยังแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าชาวปกาเกอะญอเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ในฐานะชาวไทยภูเขาอย่างยาวนาน ทั้งยังมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังผู้เขียนกล่าวว่า “ป่าไม้และขุนเขา เป็นเพื่อนของเรา” ที่แสดงให้เห็นถึงความละเอียดอ่อนทางความคิดที่ชาวปกาเกอะญอปฏิบัติ ต่อธรรมชาติรอบตัวเสมือนเป็น “เพื่อน” คนหนึ่ง โดยไม่ได้มองว่าตัวเองอยู่เหนือหรือสามารถควบคุมธรรมชาติ ได้แต่อย่างใด ทั้งนี้ ผู้อ่านจะเห็นว่าชาวปกาเกอะญอจะนำเอาวัฏจักรของธรรมชาติรอบตัวมาผูกเชื่อมโยงกับวิถี ชีวิตของตนเองและถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านั้นออกมาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในความเป็นปกาเกอะญอ ตลอดจนเป็นบทเรียนให้ชาวปกาเกอะญอได้เรียนรู้ถึงวิถีปฏิบัติตนต่อธรรมชาติ วิธีการให้คุณค่าและความใกล้ชิด กับธรรมชาติดังที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา

6.2.2 ชาวปกาเกอะญอมีความคิดความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองธรรมชาติ

ด้วยเหตุที่ชาวปกาเกอะญอมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาอย่างยาวนาน ทำให้แบบแผนในการดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคม และความเชื่อทางจริยธรรมล้วนมีความเกี่ยวโยงกับความเชื่อในเรื่องของธรรมชาติและเกี่ยวพันกับการดำรงอยู่ของธรรมชาติ ซึ่งทั้งหมดล้วนแสดงให้เห็นถึงชุดความคิดที่สัมพันธ์กันระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งคุ้มครองทางธรรมชาติ และมนุษย์ อันเป็นพื้นฐานแห่งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วยวัฒนธรรมในแบบวิถีของกลุ่มชาติพันธุ์ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2539, น. 97-98) ทั้งนี้ในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ ผู้เขียนได้ถ่ายทอดเรื่องราวความเชื่อที่มีความสัมพันธ์กับมิติทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่างๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่า ชาวปกาเกอะญอมีความคิดความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองธรรมชาติ ความเชื่อดังกล่าวยังเป็นส่วนช่วยกำหนดพฤติกรรมให้กับผู้คนภายในกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญออีกด้วย ดังตัวอย่างในสารคดีเรื่อง *คนภูเขาชาวกะเหรี่ยง* ของสังคีต จันทนะโพธิ ที่ผู้เขียนได้ถ่ายทอดความว่า

คนกะเหรี่ยงเผ่าสกอว์นับถือผีอยู่สองอย่าง คือ
ผีบ้านกับผีเรือน ผีบ้านเป็นผีหรือเทพารักษ์รักษาหมู่บ้าน บางทีเรียกผีเมือง หรือ
ผีเจ้าที่เจ้าทาง
ผีเรือนเป็นผีหรือเจ้าประจำบ้านเรือน คือผีบิดา-มารดา-ปู่ย่าตายายที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว
ดวงวิญญาณยังคงวนเวียนไปมาภายในบ้านเรือนและภายในหมู่บ้าน ด้วยความเป็นห่วงเป็นใย
ในลูกหลานผู้สืบตระกูลของตนเองและคอยปกป้องรักษา
กะเหรี่ยงมีการเลี้ยงผีเรือน หรือดวงวิญญาณบรรพบุรุษอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง หากมีการ
เจ็บป่วยขึ้นภายในครอบครัว ให้หมอผีปักกระดูกไก่หรือจับข้าวสารเสี่ยงทายดู
...
ผีป่า ถือเป็นผีที่คอยแต่จะทำร้ายผู้คน คอยจะจับผิด ไม่ว่าการจะพูดจา การกระทำ เช่น
ถ่านหัก ถ่านไปถูกผีป่า หรือเพียงเดินสวนผีป่าในป่า ผีประเภทนี้คนกะเหรี่ยงกลัวมาก
ผีป่ากินความรวมไปถึงผีบ้านผีเมือง, ผีภูเขา, ผีเจ้าที่, ผีหลวง, ผีฟ้า
ผีน้ำ หมายถึงผีที่อยู่ตามลำห้วย, ลำธาร, บึง, หนองน้ำ ขณะที่คนกะเหรี่ยงไปล่าสัตว์
หาปลาในลำห้วย กลับมาถึงบ้าน มีอาการเจ็บป่วยขึ้น จะทำพิธีปักกระดูกไก่ ไตถามดูว่าไปถูกผี
ที่ไหนรังแกทำร้ายเอา เมื่อกระดูกไก่แจ้งตรงกับตำราว่าไปถูกผีประเภทใดมา ก็ตามไปเลี้ยงที่นั่น
(สังคีต จันทนะโพธิ, 2542, น. 55-58)

ความเชื่อเรื่องผีหรือวิญญาณของชาวปกาเกอะญอที่ผู้เขียนถ่ายทอดไว้ข้างต้น จะเห็นว่าชาวปกาเกอะญอนับถือผีสำคัญอยู่สองอย่างคือ ผีบ้านกับผีเรือน โดยผีทั้งสองอย่างนี้มีความสำคัญกับชาวปกาเกอะญอเป็นอย่างมาก กล่าวคือ มีความสำคัญในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมแบบไร่หมุนเวียนซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ โดยจะมีการทำพิธีเกี่ยวกับผีในทุกๆ ขั้นตอนของวงจรการทำไร่หมุนเวียน และจะไม่ขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไปโดยเด็ดขาด เพราะจะถือว่าการผิดผีร้ายแรงและอาจทำให้การเพาะปลูกปีนั้นเกิดผลผลิตที่ไม่สมบูรณ์ นอกจากนี้ความเชื่อดังกล่าวยังมีความสำคัญต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้าน เช่น พิธีบวงสรวงผีเจ้าที่ พิธีเลี้ยงผี โดยพิธีต่างๆ จะจัดขึ้นปีละสองครั้งและทุกคนในหมู่บ้านต้องเข้าร่วมในพิธีด้วย ผลพวงจากพิธีกรรมต่างๆ จึงส่งผลให้เกิดความรักใคร่สามัคคี ตลอดจนสร้างความสงบสุขให้กับ

คนทั้งหมู่บ้านอีกด้วย ทั้งนี้ ถึงแม้ว่าความเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบันจะส่งผลกระทบให้ชาวปกาเกอะญอรุ่นใหม่เปลี่ยนทัศนคติจากความเชื่อดั้งกล่าวเป็นจำนวนมากแล้ว หากชาวปกาเกอะญอส่วนหนึ่งยังคงให้ความสำคัญและถ่ายทอดเรื่องราวดังกล่าวไว้เพื่อเป็นหลักฐานและตัวอย่างในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอกับป่าและธรรมชาติต่อไป

6.2.3 ชาวปกาเกอะญอมีความคิดความเชื่อเรื่องวิถีชีวิตที่สร้างความสมดุลให้กับป่าและธรรมชาติ

ชาวปกาเกอะญอถือว่าธรรมชาติรอบตัวนั้นมีชีวิตและลี้ลับมีเจ้าของคอยปกปักรักษา มนุษย์เองเป็นผู้ขอเข้ามาอาศัยในระบบของธรรมชาติเพียงเท่านั้น เหตุนี้ การจัดการทรัพยากรป่าไม่ให้เกิดความสมดุลในมิติทัศน์ของชาวปกาเกอะญอ คือการให้ป่าเติบโตและงอกงามขึ้นตามธรรมชาติ นอกจากนี้ยังนำระบบของธรรมชาติและป่าดั้งเดิมมาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างองค์ความรู้ทางนิเวศวิทยา ซึ่งทั้งหมดเพื่อรักษาระบบความสัมพันธ์ของชาวปกาเกอะญอกับธรรมชาติไว้ให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน ระบบคิดดังกล่าวเห็นได้จากการให้ความหมายและคุณค่ากับ “ป่า” ของชาวปกาเกอะญอผ่านวิธีการคิดเรื่องป่า 7 ชั้น ของชาวปกาเกอะญอ ดังตัวอย่างจากสารคดีเรื่อง จอห์น โอโดเฮา ในสวนของคนขี้เกียจ ของสุวิษานนท์ รัตนกิมล ที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวดังกล่าวไว้ความว่า

“สวนของคนขี้เกียจแปลงนี้เป็นป่าที่ชั้น” ผมถามตามแนวคิติดอธิบายป่า 7 ชั้น ของลุงจอห์น

“สามชั้น สี่ชั้น มีใบใหญ่บ้าง แต่เถาวัลย์ไม่มี” ลุงจอห์นตอบพร้อมพูดต่อถึงสายใยของป่าที่เชื่อมโยงกับสิ่งมีชีวิตที่อยู่อาศัย

“แนวคิดของสวนขี้เกียจก็มาจากป่า”

“ใช่”

คำอธิบายที่มองเข้าไปถึง 7 ชั้น จนกลายเป็นที่สือฮาของคนได้ยิน กลายเป็นแนวความคิดเชิงนิเวศอันน่าอัศจรรย์ในที่สุด

ป่าชั้นที่ 1 พืชหน้าดิน มีพวกไส้เดือนหรือจิ้งหรีดอาศัยอยู่

ป่าชั้นที่ 2 ต้นเล็กๆ ชั้นปกคลุมดิน

ป่าชั้นที่ 3 ไม้พุ่มเตี้ย เฟิร์น นกบางชนิดมาทำรัง

ป่าชั้นที่ 4 ไม้ใหญ่แตกกิ่งใบหากัน ให้ร่มเงาขึ้นมา พวกต้นกล้วยป่า

ป่าชั้นที่ 5 มอส ตะไคร่น้ำ ไลเคนเกาะตามต้นไม้

ป่าชั้นที่ 6 กล้วยไม้ กาฝากเกาะตามลำต้น ตามกิ่งไม้

ป่าชั้นที่ 7 เถาวัลย์พันเลื้อย

ลุงจอห์นบอกว่า นับว่าป่าลึกขาดเป็นท่อนๆ ป่า 7 ชั้นเป็นที่เชื่อมโยงธรรมชาติสิ่งมีชีวิตเป็นที่ให้กำเนิดน้ำอีกด้วย

“ต้นของน้ำอยู่ตรงนั้น มันเก็บเมฆหมอกมาเก็บไว้ในดิน”

ลุงจอห์นชวนผมไปดูต้นน้ำอีกแห่งหนึ่ง

“ภูเขาทั้งลูกนั้นเก็บน้ำเอาไว้ มันค่อยๆ ปล่อยน้ำออกมา”

(สุวิษานนท์ รัตนกิมล, 2554, น. 145-146)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนเริ่มต้นบรรยายด้วยการกล่าวถึงที่ดินแปลงหนึ่งใน “สวนของคนขี้เกียจ” ของพะตือจอห์น โอโดเฮา ผู้นำและปราชญ์ชาวปกาเกอะญอ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวใช้หลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเชิง

อนุรักษ์ กล่าวคือ “สวนของคนนี้เกี่ยวแปลงนี้เป็นป่าที่ชั้น” คำว่า “ป่าที่ชั้น” ในที่นี้มีความหมายถึงแนวคิดเชิงนิเวศในการอนุรักษ์ผืน “ป่า” ของชาวปกาเกอญอที่มีการจำแนกตามความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่และประเภทของพืชออกเป็นระดับชั้น โดยแบ่งออกเป็นทั้งหมด 7 ชั้น แต่ละชั้นมีความสูงของพืชต่างระดับกัน เช่น ป่าชั้นที่ 1 เป็นพืชและสัตว์ชนิดเล็ก ๆ ป่าชั้นที่ 2 เป็นต้นไม้ขนาดเล็กที่ใช้คลุมดิน ป่าชั้นที่ 3 เน้นการปลูกต้นไม้พุ่มขนาดเล็ก ป่าชั้นที่ 4 คือชั้นของต้นไม้ใหญ่หรือกล้วยไม้ป่าที่ให้ร่มเงาและความชุ่มชื้น ป่าชั้นที่ 5 เป็นพืชน้ำ ได้แก่ ตะไคร้ น้ำบัว ผักกูด ป่าชั้นที่ 6 กลุ่มพืชกาฝาก และป่าชั้นที่ 7 เป็นพืชเกาะเกี่ยว เช่น เถาวัลย์ พลู เนื่องจากพืชแต่ละชั้นอาศัยปัจจัยจากแสงแดดในการเจริญเติบโตที่แตกต่างกัน ภูมิปัญญาเกษตรเชิงนิเวศเหล่านี้ทำให้ป่ามีสภาพใกล้เคียงกับป่าธรรมชาติ นำมาซึ่งประโยชน์และผลผลิตที่หลากหลายและเป็นภูมิปัญญาที่ชาวปกาเกอญอหลายชั่วอายุคนทำต่อเนื่องกันมาเพื่อเป็นการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากผืนดิน น้ำ พื้นที่ป่าและธรรมชาติได้อย่างเต็มที่โดยพึ่งพาอาศัยกัน

ทั้งนี้ นอกจากแนวคิดดังกล่าวจะแสดงให้เห็นถึงความช่างสังเกตและวิธีการมองสภาพของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวอย่างชาญฉลาดของชาวปกาเกอญอแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงการนำคุณลักษณะและรูปแบบของธรรมชาติดั้งเดิมมาประกอบสร้างเป็นองค์ความรู้เชิงนิเวศซึ่งกลายเป็นแกนกลางสำคัญในการดำรงชีพของชาวปกาเกอญอ ดังที่ผู้เขียนกล่าวว่า “แนวคิดของสวนนี้เกี่ยวก็มาจากป่า” ดังนั้น วิธีคิดโดยอาศัยการเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์จึงถือเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับป่าและธรรมชาติของชาวปกาเกอญอในแต่ละท้องถิ่นจนถึงปัจจุบัน

6.3 แนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมกับสิทธิมนุษยชน

แนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมกับสิทธิมนุษยชนเป็นแนวคิดที่ว่าด้วยการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยสร้างความตระหนักในการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันแนวคิดดังกล่าวมีอิทธิพลต่อพัฒนาการประเด็นสิทธิในสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านสิทธิเชิงเนื้อหา สิทธิเชิงกระบวนการ และสิทธิของชนพื้นเมือง (Indigenous Peoples) ซึ่งทั้งหมดล้วนส่งผลให้เกิดการนำกลไกทางสิทธิมนุษยชนมาใช้คุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับประเทศและในระดับภูมิภาค (สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2560, น. 46-51)

ทั้งนี้ ชาวปกาเกอญอที่อาศัยในประเทศไทยเผชิญปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชน เช่น การถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ตัดไม้ทำลายป่า แหล่งต้นน้ำ และทำให้สัตว์ป่าหายากสูญพันธุ์ การละเมิดสิทธิชุมชนในการอยู่อาศัยในที่ดินดั้งเดิมด้วยคำกล่าวหาที่ว่าชาวปกาเกอญอไม่ใช่คนไทยและเป็นเพียงผู้อพยพย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ โดยเนื้อหาในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ผู้วิจัยพบว่าผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดดังกล่าวผ่านเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างชาวปกาเกอญอกับคนภายนอกกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น เจ้าหน้าที่รัฐ นักเขียน นักวิชาการ สามารถนำมาอธิบายผลกระทบของความรุนแรงทางการเมืองและปัญหาสิทธิมนุษยชนที่นำไปสู่ประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอทั้งในอดีตและปัจจุบัน ดังนี้

6.3.1 การตอบโต้ภาพของชาวปกาเกอญอผู้ทำลายป่าและอคติทางชาติพันธุ์

ในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ผู้เขียนได้นำเสนอภาพของชาวปกาเกอญอที่มีความรักและผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว นอกจากนี้ผู้อ่านจะเห็นว่าชาวปกาเกอญอในสายตาของผู้เขียนนั้นเป็นเสมือนปราชญ์ผู้มีความรู้ด้านผืนป่าและธรรมชาติอย่างแท้จริง ซึ่งการนำเสนอภาพดังกล่าวไม่เพียงแต่สะท้อน

ให้ถึงวิถีชีวิตและวิถีคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าที่สัมพันธ์กับการรักษาไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น หากยังต่อยอดและโต้กลับมายาคติของคนภายนอกกลุ่มชาติพันธุ์ที่มักนำเสนอและกล่าวหาว่ากลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอเป็น “นักทำลายล้างธรรมชาติ” โดยประเด็นดังกล่าวยังคงทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความสับสนได้อยู่เสมอ ดังตัวอย่างจากสารคดีเรื่อง *หลังม่านต้นไม้* ของวีระศักดิ์ จันทรสังแสง ที่ผู้เขียนได้นำเสนอภาพวิถีชีวิตของชาวปกาเกอญอที่อาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำเงา เพื่อแสดงให้เห็นว่าชาวปกาเกอญอดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับป่าอย่างเป็นมิตร ดังความว่า

คนอยู่กับป่า ไม่รบกวณผืนป่ามากไปกว่าเพื่อฟันไร่ปลูกข้าวสัปดาห์ละแปลง หมู่บ้านบนดอยไม่มีบ้านไม้หลังใหญ่โต ภายในบ้านไม่มีเฟอร์นิเจอร์สวยหรูประดับตกแต่ง คนปกาเกอญอสร้างที่อยู่อาศัยง่ายๆ ด้วยไม้ไผ่ ใบตองตึง หากจำเป็นต้องใช้ไม้ ส่วนใหญ่จะใช้ไม้ที่ล้มเองตามธรรมชาติ ไม้ใหญ่ในป่าไม่เคยล้มลงเพราะน้ำมือคนภูเขา ชุงทุกท่อนที่ขนออกมาจากป่า ไม่เคยมีที่เป็นไปเพื่อสนองกิเลสของคนป่าดอย ในขบวนการทำไม้ครั้งอดีต หากพวกเขาจะมีส่วนร่วมอยู่บ้างก็แค่ในฐานะแรงงานราคาถูก

คนในหมู่บ้านดำเนินชีวิตโดยไม่เบียดเบียน ไม่ใช้สารเคมี ไม่มีกากมลพิษ สายน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้านจึงใสสะอาด... สะอาดเพราะหัวใจคนอยู่ป่า เคารพบูชาน้ำและดิน

...

ขณะที่โลกป่าอันถูกตราหน้าว่าล้าหลัง ยังห่างไกลจากมลภาวะที่เมืองกำลังประสบ เพราะคนป่าดอยไม่เคยคิดจะจัดการหรือจะเอาชนะธรรมชาติ หากแต่เชื่อมตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสายใยธรรมชาติ ที่ถักทอสัมพันธ์กันเป็นระบบนิเวศอันยิ่งใหญ่และซับซ้อน

หลังประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติอย่างเป็นทางการ อำนาจและสิทธิขาดในการดูแลจัดการป่าก็จะอยู่ที่หน่วยราชการเพียงส่วนเดียว และแนวนโยบายประการหนึ่งที่ห้วนกลิ้งกันมาก คือการแยกคนออกจากป่า ภายใต้กรอบความคิดที่ว่าคนคือผู้ทำลาย ความเชื่อนี้ไม่ใช่ความจริงสมบูรณ์ ยิ่งโดยเฉพาะสำหรับคนผู้อยู่กับป่า นี่คือนิยามตรงข้าม

คำว่าอนุรักษ์ไม่อยู่ในพจนานุกรมภูเขา คนที่นั่นไม่รู้จักการทำลายจึงไม่ต้องมีการอนุรักษ์ ความเคารพนับถือและจิตสำนึกแห่งการดูแลรักษาแยกไม่ออกจากลมหายใจของชีวิต จิตวิญญาณของคนเผ่าพันธุ์นี้ ทำให้รอบๆ หมู่บ้านของเขาร่มรื่นกว่าบ้านของคนชาติพันธุ์อื่นใด เช่นนี้แล้วใครจะปฏิเสธได้ว่าชนเผ่าปกาเกอญอไม่มีความสำคัญต่อความอยู่รอดของโลก ปกาเกอญอทะนุถนอมธรรมชาติดุจเดียวกับชีวิตของตน พຽ່ງນີ້... ถ้าพวกเขาถูกอพยพออกไป จะหาใครที่ไ้หมมารักษาป่าและแม่น้ำเงาได้ดีเท่านี้

(วีระศักดิ์ จันทรสังแสง, 2548, น. 112-119)

จากเรื่องราวข้างต้น วิถีชีวิตของชาวปกาเกอญอแม่น้ำเงาเป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงตัวตนของชาวปกาเกอญอที่มีชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่าง “พึ่งพา” อาศัยกัน โดยอาศัยวิธีการให้ “ธรรมชาติควบคุมกันเอง” เนื้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “โลกของธรรมชาติ” เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้เกิดวิถีชีวิตและช่วยให้ชาวปกาเกอญอสามารถดำรงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ได้โดยไม่ “เบียดเบียน” ผู้ใด นอกจากนี้ยังเป็นส่วนช่วยกำหนดและควบคุมพฤติกรรมผู้คนในสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอให้เกิดความเคารพและยำเกรงต่อธรรมชาติอยู่เสมอ

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาน้ำเสียงของผู้เขียนผ่านบทบรรยายดังกล่าว ผู้อ่านย่อมมองเห็นถึงจุดมุ่งหมาย และทระนนะของผู้เขียนได้ กล่าวคือ ผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นว่าชาวปกากะญอมีวิถีชีวิตที่เป็นไปตามครรลองของ ธรรมชาติรอบตัว หากวิถีดังกล่าวยังคงมีผู้คนจำนวนไม่มากนักที่จะมีโอกาสได้เข้าไปสัมผัสหรือรับรู้ถึงวัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่มี “ความงดงาม” เหล่านี้ เหตุนี้ ชาวปกากะญอจึงมักถูกกล่าวหาว่าเป็น “ผู้ทำลาย” มากกว่า “ผู้สร้างหรือรักษา” ซึ่งประเด็นดังกล่าวผู้เขียนได้แสดงทระนนะในเชิงปฏิกายผ่าน “การเสียดสี” และได้กลบอคติ เกี่ยวกับชาวปกากะญอจากความคิดของผู้คนภายนอกกลุ่มชาติพันธุ์หรือคนพื้นราบให้เห็นอย่างชัดเจนและ ตรงไปตรงมาว่าผู้ที่ทำลายป่าไม่ใช่ชาวปกากะญอ ผู้ “ล่าหัง” หากแต่เป็นคนพื้นราบที่อาศัยอยู่ใน “เมือง” ต่างหากที่เป็นผู้ทำลายและใช้ทรัพยากรอย่าง “ไม่เข้าใจและไม่รู้จักพอ” ประเด็นนี้ผู้เขียนยังได้ต่อยอดพร้อมกับ กล่าวถึงนโยบายของภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อชาวปกากะญอ ดังเช่นการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติของ ภาครัฐที่พยายามผลักดันให้ชาวปกากะญอออกจากป่าซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ดั้งเดิม ด้วยคำกล่าวที่ว่า ชาวปกากะญอ คือ “ผู้ทำลาย” ป่า ซึ่งไม่เป็นความจริงแต่อย่างใด

ทั้งนี้ ถ้อยคำต่างๆ ที่ผู้เขียนนำมาใช้นั้นไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึง “ความเป็นจริง” ที่เกิดขึ้นในวิถีของ กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอเท่านั้น หากยังต้องการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและสะท้อนให้เห็นถึง “จิตสำนึกแห่ง การดูแลรักษาผืนป่า” ที่ผสมรวมเป็นหนึ่งในวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของชาวปกากะญอ โดยบางครั้งอาจ ไม่ต้องใช้คำว่า “อนุรักษ์” แต่อย่างใด เหตุเพราะชาวปกากะญอไม่เคยมีความคิดที่จะ “ทำลาย” ผืนป่าแม้แต่น้อย ดังที่ผู้เขียนกล่าวว่า “คนที่นี่ไม่รู้จักการทำลายจึงไม่ต้องการอนุรักษ์” และเน้นย้ำโดยใช้ภาพพจน์อุปมาอีกครั้ง หนึ่งว่า ปกากะญอ “ทะนุถนอมธรรมชาติดุจเดียวกับชีวิตของตน” สิ่งเหล่านี้ล้วนยืนยันให้เห็นว่า ชาวปกากะญอ เป็น “คนของป่า” ที่รักและ “ทะนุถนอม” ผืนป่าและธรรมชาติอย่างแท้จริง ไม่ได้เป็นเพียงอุดมการณ์ที่ประกอบสร้าง ขึ้นเท่านั้น อย่างไรก็ตาม เรื่องราวดังกล่าวควรได้รับการรื้อฟื้นและสร้างความเข้าใจใหม่ให้กับสังคมไทยอย่างเป็น รูปธรรม

6.3.2 วิถีชีวิตของชาวปกากะญอได้รับผลกระทบจากการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐ

เรื่องราวระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอกับภาครัฐนั้นเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ผู้เขียนได้ถ่ายทอดไว้ในสาร คติเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ โดยแสดงให้เห็นถึงการใช้อำนาจรัฐในการจัดการและควบคุมชาว ปกากะญอผ่านนโยบายการจัดตั้งเขตอุทยานแห่งชาติและการจัดการป่าชุมชนตามแนวทางของกรมป่าไม้นโยบายดังกล่าวทำให้ชาวปกากะญอกับเจ้าหน้าที่รัฐเกิดความขัดแย้งทางความคิด นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวปกากะญอที่จำเป็นต้องอาศัยผืนป่าในการดำรงชีวิต ดังตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ชาวปกากะญอปุระกำที่มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จากสารคดีเรื่อง *สวนผึ้ง ดินแดน แห่งหุบเขาทะเลหมอก* ของบุหลัน รัตนติ (นามปากกาของไชโย สุวรรณ) ที่ผู้เขียนได้ถ่ายทอดไว้ ความว่า

เมื่อกรมป่าไม้ประกาศใช้พื้นที่แห่งนี้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มแม่น้ำภาชี เมื่อ พ.ศ. 2532 และให้ชาวกะเหรี่ยง-กะหร่างที่ตั้งรกรากอยู่บริเวณป่าต้นน้ำออกจากป่าลงมายู่บริเวณ พื้นราบให้หมด นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ชีวิตของเขาต้องเริ่มนับหนึ่งใหม่อีกครั้ง

มันเป็นการยากยิ่งที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับระบบใหม่ๆ ความมีอิสระเสรีในการดำเนิน ชีวิตถูกจำกัดขอบเขต สัตว์ในป่าห้ามล่า... ต้นไม้ห้ามลวงล่าเข้าไปอยู่อาศัย ระบบสมัยใหม่ถูก นำเข้ามาทดแทนอย่างรวดเร็ว เริ่มจากแผ้วไชล่าเซลล์เพื่อทดแทนพลังงาน สร้างบ่อซีเมนต์เลี้ยง ปลาครอบครวละหนึ่งบ่อ แจกจ่ายพันธุ์เป็ดเทศ และสร้างแนวรั้วกันขอบเขตของแต่ละครัวเรือน

ให้เป็นสัดส่วน แทบทุกอย่างเป็นเรื่องใหม่สำหรับพวกเขา เมื่อบ้านเรือนเริ่มมีรั้วกัน การรุกล้ำจึงกลายเป็นปัญหา ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้ทุกคนถือประโยชน์ร่วมกัน แต่เมื่อรัฐได้เข้ามาจัดการหรือจัดระเบียบในการดำเนินชีวิตเสียแล้ว พวกเขาจึงลำบากใจกันไม่น้อย บ่อเลี้ยงปลาเลี้ยงเป็ดก็เป็นปัญหาตามมา ทุกคนได้รับแจกพันธุ์ปลาพันธุ์เป็ด แต่ไม่มีอาหารจะให้กิน จะซื้อก็ไม่มีเงิน เพราะไม่มีงานทำ และที่ผ่านๆ มากี่ไม่เคยทำงานแลกเงิน ผู้นำกะเหรี่ยงบางคนถึงกับถอดใจย้ายบ้านย้ายครอบครัวออกไปอยู่หมู่บ้านอื่น ระเบียบและกฎเกณฑ์ถูกนำมาบังคับใช้ในหมู่บ้านเล็กๆ แห่งนี้ ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้พวกเขาเคารพจารีตและมรดกธรรมเนียมปฏิบัติอันงดงาม แต่เมื่อถูกจัดสรรให้มาอยู่รวมกันพร้อมกับยึดยึดคติชีวิตสมัยใหม่ใส่เข้าไป ทำให้สิ่งสวยงามกลับกลายเป็นความเลวร้ายขึ้นมาน่าเสียดาย

(บุหลัน รันตี, 2554ข, น. 27-29)

จากตัวอย่างข้างต้น บริบทของเหตุการณ์เมื่อครั้งกรมป่าไม้ประกาศนโยบายเพื่อใช้พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มแม่น้ำภาชี ใน พ.ศ. 2532 ที่ผู้เขียนได้กล่าวถึง ทำให้ผู้อ่านเห็นว่า “ระเบียบและกฎเกณฑ์ที่ถูกนำมาบังคับใช้” เพื่อจัดการกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญออันได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้ ภาพวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอหลังจากการประกาศนโยบายดังกล่าว ทำให้ผู้อ่านเห็น “ความเป็นจริง” ภายใต้อำนาจ “ระบบใหม่” ที่เกิดขึ้นกับชาวปกากะญอซึ่งน้อยคนจะมีโอกาสได้รับรู้ กล่าวคือ “การถูกจำกัดขอบเขต” ที่อยู่อาศัยโดย “สร้างแนวรั้วกันขอบเขตแต่ละครัวเรือน” หรือ “การถูกจำกัดอิสระในการดำเนินชีวิต” โดยไม่ให้ชาวปกากะญอใช้ชีวิตตามวิถีของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ห้ามเข้าเขตพื้นที่ป่าเพื่อล่าสัตว์นำมารับประทานในครัวเรือน ห้ามเข้าเขตผืนป่าเพื่อทำการเกษตรซึ่งเรื่องต่างๆ ที่ผู้เขียนนำมาบรรยายสะท้อนให้เห็นถึงกรอบความคิดของเจ้าหน้าที่รัฐในฐานะคนภายนอกกลุ่มชาติพันธุ์ที่มองว่าการกระทำต่างๆ ของชาวปกากะญอคือ “ปัญหา” ที่ต้องได้รับการดูแลและควบคุมอย่างใกล้ชิด อย่างไรก็ตาม “ปัญหา” ที่เกิดขึ้นเป็นการมองต่างมุมที่เจ้าหน้าที่รัฐมีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ นั่นคือปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าและการล่าสัตว์ป่าที่ก่อให้เกิดความเสียหาย ทั้งหมดล้วนเป็นผลมาจากคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์หรือคนต่างถิ่นที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ ปัญหาเหล่านี้ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดว่าชาวปกากะญอกระทำการเสียเอง จากตัวบทที่ผู้เขียนถ่ายทอดไว้ได้นำเสนอให้เห็นว่าชาวปกากะญอไม่ได้มีความคิด หรือพฤติกรรมที่จะทำลายสิ่งที่เปรียบเหมือนจิตวิญญาณของทุกคนในกลุ่มชาติพันธุ์แต่อย่างใด ดังนั้นนโยบายของภาครัฐจึงทำให้เกิดความขัดแย้งและนำมาซึ่งการไม่ยอมรับนโยบายที่ภาครัฐนำมาใช้กับตนเอง จากการบังคับกดดันและทำให้วิถีชีวิตของชาวปกากะญอเปลี่ยนไปจากเดิม และอาจนำมาซึ่งความล่มสลายของวิถีชีวิตดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์

6.3.3 ผู้อพยพชาวปกากะญอต้องการพื้นที่ธรรมชาติในฐานะที่คุ้มภัย

ในช่วงระยะเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมา สถานการณ์ความไม่สงบจากการสู้รบระหว่างรัฐบาลเมียนมาร์กับชนกลุ่มน้อยซึ่งรวมถึงสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง หรือกะเหรี่ยงเคเอ็นยู (KNU) นั้นยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ผู้เขียนได้ถ่ายทอดให้ผู้อ่านเห็นถึงผลกระทบจากสถานการณ์ดังกล่าว กล่าวคือ ชาวปกากะญอต้องอพยพย้ายถิ่นฐานเพื่อลี้ภัยสงครามโดยการเข้ามาอาศัยอยู่ในศูนย์อพยพหรือเขตชุมชนผู้อพยพในบริเวณภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศไทย ซึ่งไม่ใช่วิถีดั้งเดิมของชาวปกากะญอที่อาศัยพื้นที่ป่าเป็นหลักในการดำรงชีพ เหตุดังกล่าวทำให้ชาวปกากะญอส่วนหนึ่งต้องดิ้นรนเอาชีวิตรอดในรูปแบบต่างๆ เช่น การรับจ้างทำงานในฐานะแรงงานที่ไม่ได้ถูกรับรองทางกฎหมาย

การยอมถูกรีดไถหรือถูกทำร้ายจากเจ้าหน้าที่รัฐไทย เพื่อแลกกับเสบียงอาหารและที่อยู่อาศัย ทั้งหมดล้วนเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พึงได้รับการคุ้มครองและมีสิทธิเสรีภาพในการดำรงชีวิต

อย่างไรก็ตาม ในตัวบทสารคดีได้แสดงให้เห็นว่าการที่ชาวปกาเกอะญอไม่มีพื้นที่ป่าสำหรับการใช้ชีวิตนั้น ย่อมส่งผลกระทบต่อชีวิตของชาวปกาเกอะญอโดยตรง ดังตัวอย่างในสารคดีเรื่อง *กะเหรี่ยงผู้พิทักษ์หัวเมืองตะวันตก* ของบุหลัน รัตติ (นามปากกาของไชโย สุวรรณ) ที่ผู้เขียนได้ถ่ายทอดเรื่องราวของหญิงสาวปกาเกอะญอ “มิ่งลาทุ” ผู้ซึ่งอพยพพลัดถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในศูนย์อพยพชั่วคราวที่รัฐไทยได้จัดตั้งขึ้นอันเนื่องมาจากการความไม่สงบระหว่างรัฐบาลเมียนมาร์กับชนกลุ่มน้อย เรื่องราวของมิ่งลาทุเกิดขึ้นเมื่อครั้งกองกำลังทหารกอทูเลย์ (กองกำลังทหารของสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง) สู้รบและพ่ายแพ้ให้กับกองกำลังทหารของรัฐบาลเมียนมาร์ ความพ่ายแพ้ดังกล่าวทำให้ทหารและชาวปกาเกอะญอทั้งหลายต้องสูญเสียดินแดนรัฐกะเหรี่ยงบางส่วน ต้องดิ้นรนเอาชีวิตรอดเพื่อเสรีภาพและเผชิญกับความยากลำบากอันเนื่องมาจากการขาดแคลนอาหาร เหตุดังกล่าวทำให้ชาวปกาเกอะญอต้องอพยพพลัดถิ่นเข้ามาในประเทศไทย เป็นจุดเริ่มต้นของเรื่องราวที่ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นถึงวิธีการละเมิดสิทธิมนุษยชนของบุคคลภายนอกที่กระทำต่อชาวปกาเกอะญอ ดังความว่า

ทหารไทยพาผู้อพยพไปขึ้นรถเอ็มซีทีจอดเรียงรายหลายสิบคันและขับลงจากภูเขา มุ่งหน้าออกไปอย่างเร่งร้อน เธอและทุกคนนั่งกันอย่างเงียบกริบ ไม่รู้อนาคตตัวเองว่าจะเป็นอย่างไร ราวเที่ยงวันถึงที่หมาย

เมื่อรถจอดสนิท ทุกคนพากันลงมายืนอยู่ข้างล่าง มีผู้คนมากมายอยู่ที่นั่น รอบด้านแวดล้อมไปด้วยภูเขา แต่เป็นภูเขาเตี้ยๆ และแห้งแล้ง มีลำห้วยสายเล็กๆ ไหลรินอย่างเหนียวหนายอยู่ใกล้ๆ

มิ่งลาทุกับครอบครัวถูกพาไปทำประวัติและรับอาหารกับเสื้อผ้า ก่อนจะมีเจ้าหน้าที่พาไปส่งยังเพิงพักที่ถูกสร้างขึ้นมาอย่างหยาบๆ และแออัด แต่เรียงกันเป็นแถวแนวยาวเป็นระเบียบ เธอพยายามมองหาคนในกลุ่มนั้นที่ถูกพาส่งหน้าออกมาก่อน แต่ก็มองไม่เห็นแม้แต่แว้บ ผู้คนส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านทั่วๆ ไป

(บุหลัน รัตติ, 2554ก, น. 237-238)

จากเรื่องราวข้างต้น “มิ่งลาทุ” ถือเป็นตัวละครสำคัญที่ผู้เขียนต้องการถ่ายทอดให้เห็นถึงภาพของชาวปกาเกอะญอที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในการสู้รบระหว่างรัฐบาลเมียนมาร์กับสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง ทั้งนี้ ผู้เขียนได้บรรยายต่อถึงการใช้ชีวิตในศูนย์อพยพของ “มิ่งลาทุ” ที่เต็มไปด้วยความทุกข์ใจ ความเจ็บปวด ความหวาดระแวง ความโหยหาถึงความสุขและอิสระเสรีใน “แผ่นดินเกิดของตน” ซึ่งเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่าการถ่ายทอดเนื้อหาดังกล่าวไม่เพียงต้องการให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการและอารมณ์ร่วมเท่านั้น หากต้องการแสดงภาพของผู้ที่ได้รับบาดเจ็บจากสงครามและกลายเป็นบุคคลพลัดถิ่น ต้องพลัดพรากจากบ้านและบุคคลอันเป็นที่รัก บางชีวิตต้องสูญเสียไปกับสงคราม ตลอดจนภาพของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากเจ้าหน้าที่รัฐไทยโดยไม่รู้ตัว ดังความว่า

แต่เมื่อได้ข่าวว่าเพื่อนๆ ที่เป็นเด็กสาวรุ่นราวคราวเดียวกันอีกสี่ห้าคนตกลงจะไปทำงานที่นั่นด้วย เธอจึงตัดสินใจตอบรับทันที

คืนนั้น หลังจากทุกคนเข้านอนกันหมดแล้วและไฟในศูนย์อพยพเริ่มดับไปที่ละดวง รถยนต์คันหนึ่งที่ข่มเจียบรอเวลาปลดคนก็ค่อยๆ แล่นออกจากราวป่า ฝ่าทะยานไปบนถนน ฝุ่นสีแดง ทั้งระยะห่างจากศูนย์อพยพไปที่ละน้อยๆ

เด็กสาวชะโงกมองตามแสงไฟออกไปนอกกรต เธอฝันถึงเสรีภาพและความสุขสบายในเมืองไทย เธอคาดหวังไว้ว่าจะตั้งใจทำงานและเก็บเงินให้ได้มาก เพื่อที่จะส่งมาให้พ่อกับแม่ ใช้จ่าย รอยยิ้มผุดพรายขึ้น เด็กสาวอยากรู้เหลือเกินว่าเมืองไทยนั้นสวยงามแค่ไหน

เจ้าหน้าที่คนนั้นรีบชักเท้าหลบเข้าข้างทาง เมื่อรถยนต์แล่นหายลับตาไปแล้ว เขาเดิน ตัดป่าลัดเลาะหลบออกด้านข้างเพื่อกลับเข้าสู่ศูนย์อพยพ โดยอาศัยความมืดช่วยพรางกำบังตัว เขาล้วงมือเข้าไปในกระเป๋าทางเกง สัมผัสอุ่นๆ ของเงินปึกใหญ่ชูกออยู่ เขายิ้มหยันและเลียริมฝีปาก นึกถึงเด็กสาวกะเหรี่ยงหน้าตาดีอีกมากมายในศูนย์อพยพที่จะทำเงินให้กับเขาได้อย่าง มหาศาล

(บุหลัน รัตติ, 2554ก, น. 239-240)

จากบริบททั้งหมดที่ผู้เขียนบรรยายไว้นั้น ไม่เพียงแต่ต้องการสื่อให้เห็นถึงความรู้สึกทุกข์ใจ หรือความหวาดระแวงของผู้อพยพชาวปกาเกอะญอเท่านั้น หากยังแสดงให้เห็นถึงความคาดหวังของชาวปกาเกอะญอที่มีต่อเจ้าหน้าที่และผู้รับผิดชอบในศูนย์อพยพที่จะตอบสนองถึงความรู้สึก รวมถึงความต้องการที่จะดำเนินชีวิตตามวิถีดั้งเดิมที่พึงพิงและอาศัยธรรมชาติเป็นหลักในการดำรงชีพ ในสายตาของคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์อาจมองว่า วิถีชีวิตในศูนย์อพยพคือความเหมาะสมและความสะดวกสบายที่สุดที่รัฐไทยสามารถมอบให้กับผู้อพยพได้ หากมองในทางกลับกัน สำหรับชาวปกาเกอะญอแล้ว พื้นที่ป่าคือหัวใจสำคัญในการมีชีวิตอยู่ เพราะชีวิตของชาวปกาเกอะญออยู่ภายใต้วัฏจักรของป่าและธรรมชาติรอบตัว เป็นบ้านและที่คุ้มภัยที่มีชีวิตและจิตวิญญาณ ดังนั้น ขอเพียงมีพื้นที่ป่าหรือรัฐมีการจัดสรรพื้นที่ป่าให้กับชาวปกาเกอะญอได้อย่างเพียงพอเพื่อลี้ภัยและดำรงชีพอย่างเหมาะสม ปัญหาการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนของกลุ่มชาติพันธุ์ก็จะได้รับการแก้ไขไปด้วยเช่นกัน

7. สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์กับสิ่งแวดล้อมในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ จำนวน 30 เรื่องที่ได้รับการตีพิมพ์รวมเล่มตั้งแต่ พ.ศ. 2529 จนถึง พ.ศ. 2559 ผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่าลักษณะเด่นประการต่างๆ ที่ปรากฏในตัวบทสารคดีกลุ่มดังกล่าวมีความสำคัญต่อการสะท้อนภาพกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอทั้งในอดีตและปัจจุบันที่น้อยคนจะมีโอกาสได้รับรู้ นอกจากนี้ยังเป็นส่วนช่วยอธิบายและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบริบทของป่าและธรรมชาติในการดำรงชีพ ทั้งนี้ ลักษณะเด่นประการต่างๆ มีดังต่อไปนี้

ประการแรก เนื้อหาในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความใกล้ชิดและผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีบทบาทในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น การอนุรักษ์น้ำ พื้นดิน ฝนป่าบริเวณรอบชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ โดยแนวคิดดังกล่าวนี้สะท้อนให้ผู้อ่านเห็นว่าชาวปกาเกอะญอมีชีวิตร่วมอยู่กับป่า ตลอดจนมีการใช้และดูแลป่าและธรรมชาติรอบตัวอย่างไร

ประการถัดมา ผู้อ่านจะเห็นว่าชาวปกาเกอะญอมีแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ไม่ได้ละเอียด หรือแยกขาดจากมิติทางวัฒนธรรม กล่าวคือ ชาวปกาเกอะญอมีความเชื่อว่าป่าและธรรมชาติมีชีวิตและจิตวิญญาณ เทียบเท่ากับความเป็นมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ชาวปกาเกอะญอจึงมีระบบคิดและวิถีปฏิบัติต่อธรรมชาติรอบตัวด้วยความเคารพนอบน้อม และจะไม่ทำสิ่งใดที่ผิดต่อกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกับป่าอย่างเด็ดขาด เรื่องราวดังกล่าวปรากฏชัดเจนในเรื่องของความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ที่อยู่ภายในกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ เช่น ความเชื่อว่าแผ่นดินหรือแหล่งน้ำทั้งหลายมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง ดังนั้นหากจะนำไปใช้ในกิจกรรมใดก็จำเป็นต้องขออนุญาตโดยผ่านพิธีกรรมซึ่งถือเป็นการสื่อสารต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองธรรมชาติเสมอ นอกจากนี้เรื่องราวดังกล่าวยังปรากฏในรูปแบบของการละเล่นหรือวรรณกรรมมุขปาฐะรูปแบบต่างๆ ได้แก่ สุภาษิต ตำนาน บทเพลง ที่ได้ถ่ายทอดไว้ในภายในกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งจากเรื่องราวทั้งหมดล้วนนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้เชิงนิเวศที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ

ประการสุดท้าย เนื้อหาในสารคดีเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอได้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมกับสิทธิมนุษยชน โดยแนวคิดดังกล่าวชี้ชัดให้ผู้อ่านเห็นว่าชาวปกาเกอะญอได้รับผลกระทบจากวาทกรรมหรือการใช้อำนาจของภาครัฐในเรื่องต่างๆ เช่น การถูกกล่าวหาว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทำลายผืนป่าและระบบนิเวศ ผลกระทบจากนโยบายการจัดการเขตป่าอนุรักษ์ภายในเขตอุทยานแห่งชาติซึ่งนโยบายดังกล่าวทำให้ชาวปกาเกอะญอส่วนหนึ่งถูกบังคับให้อพยพโยกย้ายออกจากป่าซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ดั้งเดิมตามวิถีของกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวของการละเมิดสิทธิมนุษยชนกับผู้อพยพชาวปกาเกอะญอที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยจากสถานการณ์ความไม่สงบจากการสู้รบระหว่างรัฐบาลเมียนมาร์กับชนกลุ่มน้อยซึ่งรวมถึงสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง หรือกะเหรี่ยงเคเอ็นยู (KNU) อีกด้วย ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวต้องการถ่ายทอดความเป็นจริงและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับคนในสังคมเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ กล่าวคือ มายาคติที่ว่าชาวปกาเกอะญอเป็นผู้ทำลายป่าและมักถูกมองว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ล้าหลังและไร้ซึ่งวัฒนธรรมนั้น ทศนคติดังกล่าวเป็นข้อผิดพลาดอย่างมหันต์ เพราะเป็นการมองที่ไม่ได้พิจารณาถึงมิติทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างถ่องแท้ เหตุนี้จึงทำให้มายาคติดังกล่าวยังคงดำรงอยู่และยังไม่ได้ได้รับการแก้ไข อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ยังคงเป็นข้อถกเถียงและข้อเรียกร้องขอความเป็นธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอต่อเจ้าหน้าที่รัฐ ให้พิจารณาทบทวนแนวคิดและนโยบายในเรื่องดังกล่าวให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องในสังคมไทยต่อไป

แนวคิดทั้งสามประการที่กล่าวมาสอดคล้องกับงานของนักวิชาการด้านมานุษยวิทยาและด้านสังคมศาสตร์ เช่น งานวิจัยของอานันท์ กาญจนพันธุ์ และปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (อ้างถึงใน สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน, 2555, น. 115) ที่ศึกษาเกี่ยวกับไร้หมุ่นเวียนและชี้ว่าการทำไร้หมุ่นเวียนไม่ได้ทำลายป่าเหมือนมายาคติที่เคยเกิดขึ้น แต่เป็นการทำที่อยู่ในวิถีชีวิตและต้องพึ่งพิงอาศัยป่าและธรรมชาติรอบตัวเป็นหลัก หรือการศึกษาเรื่องราวของชาวปกาเกอะญอที่อาศัยอยู่ในบริเวณชายแดนไทย-พม่าตลอดขอบชายแดนภาคเหนือของพรสุข เกิดสว่าง (2555) ที่สะท้อนให้เห็นว่าชาวปกาเกอะญอมีความหลากหลายในด้านสถานะของบุคคลตามกฎหมายและในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวิถีชีวิต การอพยพและการตั้งถิ่นฐาน ความเชื่อทางศาสนา และปัญหาในด้านสิทธิมนุษยชนท่ามกลางความหลากหลายเหล่านี้ ชาวปกาเกอะญอยังมีตัวตนที่เป็นจุดรวมของชนชาติเดียวกัน กล่าวคือ การมีวิถีชีวิตที่สงบสันติอยู่ท่ามกลางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทั้งนี้ ในฐานะวรรณกรรม ยิ่งทำให้ผู้อ่านเข้าใจและเห็นคุณค่าทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมเชิงนิเวศที่ผู้เขียนนำเสนอ เพื่อสะท้อนให้เห็นจริยธรรมที่เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดจิตสำนึกเชิงนิเวศผ่านเรื่องเล่า บท สนวนา เพลงพื้นบ้าน ด้วยการเลือกใช้คำที่สื่อความคิด ความเข้าใจ อารมณ์ความรู้สึกโดยใช้ภาษาที่เรียบง่าย หากมี

นำเสนอในรูปแบบที่สื่อให้เห็นถึงความจริงจัง เพื่อต้องการชี้ชัดให้เห็นถึงบทบาทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์และมุมมองสังคมที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ

รายการอ้างอิง

- กรรณิการ์ พรหมเสาร์, และเบญจา ศิลารักษ์. (2542). ป่าเจ็ดชั้น: ปัญญาปราชญ์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- จุไรพร จิตพิทักษ์. (2553). วิถีชนชาติพันธุ์ชายขอบกับการปรับตัวในเมืองเชียงใหม่: กรณีศึกษาวัยรุ่นปกาเกอญอ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2556). วรรณคดีสี่เขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ: นาค.
- บุหลัน รันตี. (2554ก). กะเหรี่ยงผู้พิทักษ์หัวเมืองตะวันตก. กรุงเทพฯ: บ้านหนังสือ.
- บุหลัน รันตี. (2554ข). สวนผึ้ง ดินแดนแห่งหุบเขาทะเลหมอก. กรุงเทพฯ: บ้านหนังสือ.
- บุหลัน รันตี. (2559). บุ๊กป่าแห่งกระเจาน. กรุงเทพฯ: บ้านหนังสือ.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2539). ภูมิปัญญานิเวศวิทยาชนพื้นเมือง ศึกษากรณีชุมชนกะเหรี่ยงในป่าทุ่งใหญ่นเรศวร. กรุงเทพฯ: โลกดูดยภาพ.
- พชรวรรณ บุญพร้อมกุล. (2562). Ecocriticism นิเวศวิจารณ์: วรรณกรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม โลก. ใน สุระเดช โชติอุดมพันธ์ (บ.ก.), นววิทย์: วิถีวิทยาร่วมสมัยในการศึกษาวรรณกรรม (น. 375-437). กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- พรสุข เกิดสว่าง. (2555). ตัวตนคนปกาเกอญอ. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไพสิฐ พาณิชนกุล และคณะ. (2560). รายงานฉบับสมบูรณ์ สิทธิของชุมชนชาวกะเหรี่ยง (ปกาเกอญอ) กับการดำเนินเขตวัฒนธรรมพิเศษไร่มุขเวียนในพื้นที่ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาข้อพิพาทที่ดินทำกิน และที่อยู่อาศัยของชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่ป่าภาคเหนือ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- ยศ สันตสมบัติ. (2547). นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพ และสิทธิชุมชน. เชียงใหม่: วินอินดีไซน์.
- วินัย บุญลือ. (2545). ทนทางวัฒนธรรมและการช่วงชิงอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของชุมชนชาวปกาเกอญอ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- วีระศักดิ์ จันทะรังแสง. (2548). หลงมันต้นไม้. กรุงเทพฯ: สานใจคนรักป่า.
- สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน. (2555). แม่อมกิ ชีวิตแห่งผืนป่ากับมายาคติในกระบวนการยุติธรรม. กรุงเทพฯ: สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน.
- สมาคมปกาเกอญอเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. (2562). ต่า เออะ เลอะ คี อาหารในไร่มุขเวียน. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สังคีต จันทะโพธิ. (2542). คนภูเขาชาวกะเหรี่ยง. กรุงเทพฯ: ชารบัวแก้ว.
- สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2560). รายงานการศึกษาวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชน และสิ่งแวดล้อมเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- สุนทร คำยอด. (2558). ภาพเสนอและอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมของชาติพันธุ์ปกาเกอญอในวรรณกรรมเยาวชนของมาลา คำจันทร์. วารสารศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 3(1), 73-94.
- สุวิธานนท์ รตนกิมล. (2554). จอห์น โอโตเซา ในสวนของคนขี้เกียจ. กรุงเทพฯ: สันติภาพเพื่อสังคม.
- หญ้าน้ำ ทุ่งขุนหลวง. (2547). เพลงภูเขา เสียงชนเผ่า คีตกวีแห่งโลก. กรุงเทพฯ: นาคมีเดีย.

หญ้าน้ำ พุ่มขุนหลวง. (2550). *คนกลางแจ้ง*. กรุงเทพฯ: นาค.

อัครพงศ์ อนุพันธ์พงศ์. (2550). *บ้านเรือนชาวเขากะเหรี่ยงปกากะญอ: ความยั่งยืนและการปรับตัวภายใต้สิ่งแวดล้อม*
ไร่มุขเวียง (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

การวิเคราะห์ตำรับยาสมุนไพรในคัมภีร์โอบานอีสาน: กรณีศึกษาคัมภีร์โอบานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ ผู้คนที่ 1

ปิยาภรณ์ แสนศิลา*

นรากร เล็งเล็ก**

ภคมน หนักคติ***

Received: 3 July 2020

Revised: 14 September 2023

Accepted: 20 September 2023

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพที่ปรากฏในคัมภีร์โอบานอีสาน 2. ประมวลคัมภีร์โอบานอีสานเป็นอักษรไทยปัจจุบัน 3. จำแนกตำรับยาสมุนไพรที่ปรากฏในคัมภีร์โอบานอีสานตามหลักเภสัชกรรมไทย วิธีดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการประมวลคัมภีร์โอบานอีสานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ โดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาอีสานโบราณ และวิเคราะห์ตำรับยาตามหลักการแพทย์แผนไทย คัมภีร์โอบานอีสานที่ศึกษานี้มีจำนวน 11 ลาน 22 หน้า บันทึกด้วยอักษรธรรมโบราณด้วยภาษาอีสานสั้นๆ ได้ใจความชัดเจน

ผลการวิจัยพบว่าในคัมภีร์โอบานนี้มีตำรับที่ใช้บำบัดอาการของโรค และวิธีการบำบัดโรค จำนวน 73 ตำรับ วิธีการปรุงยา 28 วิธี ส่วนมากเป็นตำรับยารักษาอาการไข้ที่มีลักษณะผื่นต่างๆ กลุ่มโรคไหลเวียนของเลือดลม กลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร และกลุ่มโรคอื่นๆ ในคัมภีร์โอบานมีเภสัชวัตถุ 239 ชนิด แบ่งเป็นพืชวัตถุ 221 ชนิด สัตว์วัตถุ 12 ชนิดและธาตุวัตถุ 6 ชนิด และมีการตั้งยาบูชาครู การใช้คาถาในการรักษาผู้ป่วยร่วมด้วย โดยสรุปคัมภีร์โอบานอีสานแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านที่ใช้ในการรักษาผู้ป่วย เป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมทั้งทางกายและจิตใจ สามารถนำไปใช้ต่อยอดองค์ความรู้และถ่ายทอดให้แก่บัณฑิตนักศึกษาและประชาชนทั่วไปใช้ดูแลสุขภาพเบื้องต้นได้ และยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านไม่ให้สูญหายไป

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

โอบาน;
ตำรับยาสมุนไพร;
ภูมิปัญญา;
หมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาแพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ติดต่อได้ที่: piyaporn.a@msu.ac.th

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาแพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ติดต่อได้ที่: naragorn.s@msu.ac.th (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

*** อาจารย์ประจำสาขาวิชาแพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ติดต่อได้ที่: pakamon@msu.ac.th

Analysis of Thai Herbal Recipes in Isan Palm Leaf Scripture: A Case Study of the 1st Palm Leaf Chapter of Folk Healer Pim Kaewwiset

Received: 4 October 2022

Revised: 10 March 2023

Accepted: 3 August 2023

Piyaporn Sansila^{*}

Naragorn Senglek^{**}

Pakamon Thanatuskitti^{***}

This study aimed to: 1) investigate the local wisdom of folk healers in healthcare appearing in Isan palm leaf scriptures; 2) transliterate the Isan palm leaf scriptures into modern Thai alphabet; and 3) classify herbal medicine recipes appearing in the Isan palm leaf scriptures according to Thai pharmaceutical principles. This was a qualitative research study. The transliteration of the palm leaf scriptures of the folk healer Pim Kaewwiset was assessed by Isan ancient dialect specialists, and the herbal recipes were analysed according to principles of Thai traditional medicine. The studied scriptures had 11 palm leaves containing 22 pages and they were written briefly and clearly in Isan dialect.

The findings revealed that the studied palm leaf scriptures contained 73 recipes for healing of ailments and 28 methods for compounding medicine. Most of the recipes and treatment were concerned with fever, skin eruption, blood circulation, digestive system and other. The palm leaf scriptures were composed of 239 herbal drug ingredients, comprising 221 herbal plant matters, 6 mineral matters, and 12 animal matters. There were also descriptions of teacher worship and magical power praying for healing. In conclusion, the Isan palm leaf scriptures showed the local wisdom of Isan folk healers in patient remedy using holistic care for both physical and psychological health. Results from this study were also useful for further knowledge development, and for dissemination to students and general population for basic health care, as well as for preservation of local wisdom of folk healers.

Research Article

Abstract

Keywords

palm leaf;
herbal recipes;
local wisdom;
folk healer Pim Kaewwiset

^{*} Lecturer, Division of Applied Thai Traditional Medicine, Faculty of Medicine, Mahasarakham University, e-mail: piyaporn.a@msu.ac.th

^{**} Lecturer, Division of Applied Thai Traditional Medicine, Faculty of Medicine, Mahasarakham University, e-mail: naragorn.s@msu.ac.th (corresponding author)

^{***} Lecturer, Division of Applied Thai Traditional Medicine, Faculty of Medicine, Mahasarakham University, e-mail: pakamon@msu.ac.th

1. บทนำ

คัมภีร์ไบเบิลอิสลามส่วนใหญ่บันทึกเป็นภาษาไทยถิ่นอีสานด้วยอักษรธรรมและอักษรไทยน้อย จึงไม่สามารถเอื้อคุณประโยชน์ให้สังคมได้ดีเช่นดังแต่ก่อน เนื่องจากมีผู้ที่สามารถอ่านอักษรธรรมและอักษรไทยน้อยได้น้อยลง (คำนัง กาสินท, ปิยะพร ทรจักร, และภัทราวดี วรวงศ์, 2553) แต่ความศรัทธาของประชาชนก็มิได้ถูกละทิ้ง ประสบการณ์ในการดูแลสุขภาพแบบดั้งเดิมยังคงมีการเรียนรู้และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน หากอยู่ในวงแคบๆ เท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน ความรู้ทางการแพทย์แผนปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น สามารถบำบัดรักษาโรคจากอดีตที่ทำให้คนเสียชีวิต แต่ปัจจุบันทำให้คนหายขาดได้ โดยการใช้ยา การผ่าตัดหรือปลูกถ่ายเปลี่ยนอวัยวะต่างๆ ซึ่งการบำบัดรักษาที่ทันสมัยดังกล่าวต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะมีสวัสดิการการรักษาพยาบาลให้ แต่ก็ไม่ครอบคลุมคนทั้งประเทศ ทำให้หลายคนซึ่งขาดแคลนทุนทรัพย์และผู้ป่วยบางรายที่หมดหวังจากการรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบันได้กลับไปดูแลสุขภาพแบบดั้งเดิม ด้วยการกลับมาศึกษาทดลอง และเรียนรู้ ตลอดจนเลือกใช้บริการจากหมอชาวบ้าน การรักษาจากตำรายาและสมุนไพรดั้งเดิม โดยมีนักวิชาการ ปรารักษ์ชาวบ้านและพระสงฆ์ส่วนหนึ่งได้รวบรวมองค์ความรู้เหล่านั้นไว้ในคัมภีร์ไบเบิลที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับชื่อยา ชื่อสมุนไพร วิธีการเก็บสมุนไพรและปรุงยา ตลอดจนขั้นตอนการป้องกัน บำบัด รักษาและฟื้นฟูโรค (รัตนา จันทรเทว และคณะ, 2547) ในอดีตมีการบันทึกเหตุการณ์และเรื่องราวต่างๆ ทั้งคติโลกและคติธรรม เช่น หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ โหราศาสตร์ วรรณกรรม พงศาวดาร กฎหมายโบราณ ตำรายา คทาอาคม เป็นต้น เรื่องราวต่างๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ทางด้านภูมิปัญญา วิถีชีวิต ความศรัทธาและความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่สืบทอดกันมายาวนานและสะท้อนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดีซึ่งได้กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดและพัฒนา มาจนถึงสังคมปัจจุบัน (พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ, 2556)

ความเจ็บป่วยเป็นข้อเท็จจริงที่มนุษย์ทุกคนต้องประสบ แต่หลายคนก็ยังค้นหาทางยั่วย้งหรือบำบัดรักษาให้ตนรอดปลอดภัยจากโรคร้ายโดยใช้วิธีการหลากหลาย เป็นต้นว่าอ้อนวอนเทวดา พระผู้เป็นเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือการสังเกต ศึกษา ค้นคว้า ทดลองด้วยตนเอง เพื่อให้ได้สมุนไพรหรือตัวยามาบำบัดรักษาโรคให้หายขาดได้ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพของบุคคลส่งสมจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยการบอกเล่า หรือจารึกไว้เป็นรูปภาพ หรือตัวอักษรโบราณไว้บนศิลาและเอกสารโบราณ (กฤษฎา ศรีธรรมมา, ศรีนทร์ ทองธรรมชาติ, และพิษณุ เข็มพิลา, 2552)

การดูแลสุขภาพของคนไทยด้วยวิถีพื้นบ้านในปัจจุบันจึงเป็นแรงบันดาลใจให้คณะผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของคัมภีร์ยาโบราณเป็นภูมิปัญญาที่บุคคลในอดีตได้ศึกษาค้นคว้าทดลอง บันทึกเป็นองค์ความรู้ที่ล้ำค่ามานับร้อยปีด้วยอักษรธรรมและอักษรไทยน้อย ยากที่คนไทยในปัจจุบันจะเข้าใจ ดังนั้นการปริวรรตคัมภีร์ยาโบราณจากอักษรโบราณให้เป็นภาษาไทยกลาง นอกจากจะทำให้คนไทยอ่านเข้าใจได้ง่ายแล้ว ยังสามารถสืบค้นภูมิปัญญาของชาวบ้านในการดูแลสุขภาพของคนในอดีต ว่าปรารักษ์ชาวบ้านได้บันทึกองค์ความรู้ วิถีคิด วิถีปฏิบัติในการป้องกัน บำบัด รักษาโรคใด ไว้อย่างไร ตำรายา วิธีการรักษาดังกล่าวยังคงใช้อยู่หรือไม่ หรือมีการปรับเปลี่ยนพัฒนาไปอย่างไร

คณะผู้วิจัยได้รับการอนุญาตจากนางสาวปรกช จิตต์อำมาตย์ แพทย์แผนไทยประยุกต์ ทายาทของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ (คุณทวด ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) ซึ่งเป็นหมอพื้นบ้านและแพทย์ประจำตำบลรัตนวาปี อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย เจ้าของคัมภีร์ยาโบราณ และได้มอบให้นางสาวปรกช จิตต์อำมาตย์ เป็นผู้สืบทอด

เก็บรักษาไว้ ดังนั้นเพื่อให้ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทยสูญหายและยังเป็นการอนุรักษ์สืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับตำรายาในคัมภีร์ใบลานไว้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ต่อไป จึงได้มอบหมายให้คณะผู้วิจัยศึกษาวิจัยเพื่อนำไปใช้ประโยชน์

คณะผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของคัมภีร์ใบลานอีสานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ จึงได้ปกรรตรวบรวมและวิเคราะห์ตำรายาสมุนไพรที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ จำนวน 1 ผูกตามที่ทายาทได้อนุญาตให้คณะผู้วิจัยศึกษา

ภาพที่ 1. หีบเก็บคัมภีร์ใบลานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลาน
2. เพื่อปกรรตรคัมภีร์ใบลานเป็นอักษรไทยปัจจุบัน
3. เพื่อจำแนกตำรายาสมุนไพรที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานตามหลักเภสัชกรรมไทย

3. ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาคัมภีร์ใบลานหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ จำนวน 1 ผูก และศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากผู้รู้ได้แก่ หมอยาพื้นบ้านในอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย สืบค้นยาสมุนไพรที่มีในตำรายาที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลาน

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

4.1 ขั้นตอนการเตรียมการวิจัย

1. ขั้นตอนการสำรวจใบลาน จากใบลานทั้งหมดจำนวน 26 ผูก คัดเลือกใบลานที่มีความสมบูรณ์ที่สุด ทั้งตัวอักษรที่จารและมีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้ตำรับยาสมุนไพร จำนวน 1 ผูก เพื่อเป็นกรณีศึกษา

ภาพที่ 2. คัมภีร์ใบลานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ ที่ปัวรรต

2. ขั้นตอนการส่งคัมภีร์ใบลานให้เจ้าหน้าที่กลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ทำความสะอาดคัมภีร์ใบลานและถ่ายดิจิทัลคัมภีร์ใบลาน

3. นำคัมภีร์ใบลานที่ถ่ายดิจิทัลมาถ่ายเอกสารอัดสำเนาเพื่อใช้ในการปัวรรต

4.2 ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

1. ปัวรรตคัมภีร์ใบลานจากอักษรธรรมอีสานเป็นภาษาไทยปัจจุบัน โดยพระอาจารย์อุบล อัครธัมโม เจ้าอาวาสวัดป่าดงเมือง อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรอีสานโบราณและการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพร

2. ครั้งที่ 1 ถ่ายถอดตัวอักษรตัวต่อตัวตามรูปแบบอักษรที่ปรากฏในใบลาน ไม่คำนึงถึงเสียงอ่านและไม่มีรูปวรรณยุกต์

3. ครั้งที่ 2 ปัวรรตตามเสียงภาษาท้องถิ่น โดยเรียบเรียงสระและวรรณยุกต์ด้วยอักษรไทยปัจจุบันที่คล้ายคลึงกับเสียงภาษาท้องถิ่น

4. รวบรวมตำรับยาที่ได้จากการปัวรรต สรุปข้อมูลตำรับยา ชื่อโรค วิธีการปรุงยา ข้อมูลอื่นๆ ที่ปรากฏในใบลาน เช่น ข้อห้ามในการรักษา พิธีกรรม การตั้งคายบูชาครู คาถา เป็นต้น

5. ตรวจสอบความถูกต้องการพิมพ์ข้อมูลการปัวรรต ตำรับยาสมุนไพร และจำแนกตัวยาสมุนไพรจากตำรับยาที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลาน โดยพระอาจารย์อุบล อัครธัมโม ที่ทำการปัวรรตตรวจสอบความถูกต้องโดยแพทย์แผนไทยประยุกต์ (คณะผู้วิจัย)

4.3 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ดังนี้

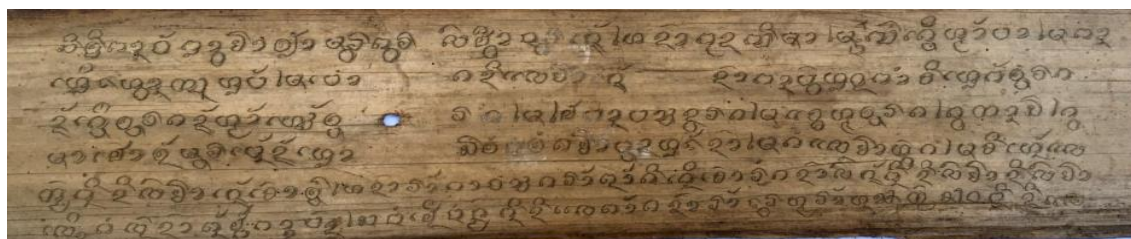
1. วิเคราะห์ตำรายา พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ชาติวัตถุ อาการความเจ็บป่วย ชื่อโรค วิธีการรักษา วิธีการปรุงยา จำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ และข้อมูลอื่นๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลาน
2. ตรวจสอบความถูกต้องของชื่อพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ชาติวัตถุ โดยหมอพ้นบ้านในเขตอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย จำนวน 2 คน ซึ่งเป็นทายาทของหมอพิมพ์ แก้ววิเศษ ที่ยังรักษาผู้ป่วยอยู่ แพทย์แผนไทยประยุกต์ (คณะผู้วิจัย) เพราะในกลุ่มอาการโรค ตัวยาสมุนไพรในแต่ละท้องถิ่นจะเรียกชื่อไม่เหมือนกัน เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการปริวรรตอีกครั้ง
3. นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการพรรณนาและวิเคราะห์ความเชื่อมโยงเชิงบริบท (Content Analysis)

5. ผลการศึกษา

การปริวรรตคัมภีร์ใบลานให้เป็นภาษาไทยปัจจุบัน โดยใช้วิธีการถ่ายทอด 2 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 ปริวรรตตามตัวอักษรตัวต่อตัว โดยจะปริวรรตตามรูปอักษรที่ปรากฏ ไม่คำนึงถึงเสียงอ่าน

ครั้งที่ 2 ปริวรรตตามเสียงภาษาท้องถิ่น โดยเรียบเรียงสระและวรรณยุกต์ด้วยอักษรไทยปัจจุบันที่คล้ายคลึงกับภาษาถิ่น ดังตัวอย่าง

ภาพที่ 3. ลานที่ 1 หน้าที่ 1

ครั้งที่ 1

- บ.1 สิทธิการจักกลาวยาททั้งหลายทั้งมวลก่อนแล ผีวา นวงเอนไหเอากุดกิบมาไม นำเกียงเคือหมากบาไมกาน
- บ.2 เหลืองหวานเตียงหลับไมเปา ๑ ดีแลยาเอนเอากานบัวหลวงกำชีเหล็กทอน ๑
- บ.3 ดังคือทอน ๑ ดังหมากเห็บทอน ๑ ไมไผ่บานปายทอน ๑ ไม แหวหมูทอน ๑ ไควตาน ไคว
- บ.4 มาเผาทั้งมวลเป็นดังเหลา ๓ ทอนำทอ ๑ ยาปวดหลังเอาไมคอกแลนยาหวดไมชีเห็นแล
- บ.5 ตมกินดีแลยาเอ็นเขาทองไหเอาฮากกาจาย ๑ ฮากพางคีเคือเขาฮอ ๑ เอาแล อันกินดีแลยาดีแลยา
- บ.6 เลือดคอลลองเอาพันผักกาดบดใส่น้ำผองน่านมกินดีแล พาก ๑ เอาฮากงวนหนู ฮากหนาดตมเขี้ยวกินดีแล

ครั้งที่ 2

- บ.1 สิทธิการจักกล่าวยาทั้งหลายทั้งมวลก่อนแล ผิดว่านงเอ็นให้เอากุดกีบม้า ไม่น้ำเกี้ยง เคือหมากบ้า ไม่น้ำกัน
บ.2 เหลือง ว่านเตียงหลับ ไม่น้ำ 1 ดีแล ยาเอ็นเอาก้านบัวหลวง กำ ขี้เหล็กท่อน 1
บ.3 ตั้งคือนท่อน 1 ตั้งหมากเห็บท่อน 1 ไม่ไผ่บ้านปลายดวัน 1 ไม่แหว่หมูท่อน 1 โดยตาน โดย
บ.4 มาเผาทั้งมวลเป็นตั้งเหล้า 3 ท่อน้ำท้อ 1 ยาปวดหลังเอาไม้ค้อแลน ยาหัว 1 ไม่ขี้เหิน แล
บ.5 ต้มกินดีแล ยาเอ็นเข้าท้อให้เอาฮากกระจาย 1 ฮากพังคี่ เคือเขาฮอ 1 เอาแล อันกินดีแลยาดีแลยา
บ.6 เลือดคอลลง เอาพันธุ์ผักกาดบดใส่น้ำผึ้ง นม กินดีแล พาก 1 เอาฮากง่วนหมู ฮากหนาดต้มเขี้ยวกินดีแล

ครั้งที่ 1 เป็นการปริวรรตตามอักษรบนใบลาน จารเป็นเลขไทย ส่วนครั้งที่ 2 เป็นการแปลจากครั้งที่ 1 เป็นอักษรไทยปัจจุบัน จึงใช้เลขอารบิก

จากการปริวรรตคัมภีร์ใบลานหอพิมพ์บ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ จำนวน 11 ลาน 22 หน้า พบว่ากล่าวถึงตำรับยารักษาโรคและวิธีการรักษาโรค จำนวน 73 ตำรับ วิธีการปรุงยา 28 วิธี พบเภสัชวัตถุ 239 ชนิด แบ่งเป็นพืชวัตถุ (พืชที่ใช้เป็นยา) 221 ชนิด สัตว์วัตถุ (ส่วนประกอบของสัตว์ที่ใช้เป็นยา) 12 ชนิด ธาตุวัตถุ (แร่ธาตุที่ใช้เป็นยา) 6 ชนิด และยังมีกรตั้งคานในการรักษา การใช้พิธีกรรมและคาถาประกอบการรักษา สรุปได้ดังนี้

5.1 โรคหรืออาการเจ็บป่วยและตำรับที่พบในคัมภีร์ใบลาน

โรคหรืออาการเจ็บป่วยที่ปรากฏในตำรับยาจากคัมภีร์ใบลานแบ่งกลุ่มโรคและอาการตามระบบดังต่อไปนี้

1. กลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร ได้แก่ 1. โรคเอ็นเข้าท้อ 2. สะดวงเลือดตกทวารทั้ง 9 3. กินข้าวตกท้องแล้วฮากเสีย 4. ยิงขัดดอกกินข้าวบ่อได้ 5. เจ็บเสียบ 6. สะดวง 7. ลมเสียบขัดดอก 8. ข้าวตกถึงท้องนั้นฮากเสีย 9. สะดวงฮงมูพเลือด 10. ฮงมูพองแดง 11. สะดวงเลือด

2. กลุ่มโรคระบบหู คอ จมูก ได้แก่ 1. ไอ 2. เลือดคอลลอ 3. คอไค่กินข้าวไม่ได้ 4. ฝืนปากและคอ 5. ขาดตาออก 6. ตาแดง 7. ตาฟาง 8. ตาซ่อน 9. ไม่ดีดตา 10. เสลดถือคอ 11. คางกะด้างจับไม่ได้ 12. เสียดขึ้นคอ

3. กลุ่มอาการไข้ อักเสบ มีผื่น ได้แก่ 1. ออกแดง 2. ออกเ่ง 3. ออกซาย 4. ออกเถาออกขัด 5. ออกเกี้ยวดำ 6. ออกท่าทาน 7. ออกเหิด 8. ออกแอด 9. ออกฮางควา 10. ออกจับ 11. ออกกระด้าง 12. ออกเชือก 13. ออกสุก 14. เหือดจม 15. ปานแดง 16. ออกแชน 17. ตุ่มขึ้น 18. ออกจาง 19. ออกปาน 20. ไข้ดินฮ้อนมือฮ้อน 21. ออกดำ 22. ออกหัด 23. ออกคาย 24. ฝิ 25. ออกหมากสน 26. ออกง้ม 27. ออกเหือด

4. กลุ่มโรคระบบกล้ามเนื้อ ได้แก่ 1. เอ็น 2. น่วงเอ็น 3. ปวดหลัง

5. กลุ่มโรคระบบไหลเวียนเลือด ได้แก่ 1. เมหาหัวตาลาย 2. เลือดขึ้นหัว 3. ปวดหัว 4. เจ็บเนื้อเจ็บคิง 5. เจ็บหัว

6. กลุ่มแมลงสัตว์กัดต่อย ได้แก่ 1. งูขบ 2. ขี้เข็บขบ

7. กลุ่มอื่นๆ ได้แก่ 1. ยาฝิ่นน้อย 2. นมยาน 3. ลวงแก้ว 4. พยาธิทั้งมวล 5. ผีกิบ 6. กินผิด 7. ยาสุด 8. ยาแดง 9. กะแซ 10. กินยาปลง

ตัวอย่าง

โรคเอ็นเข้าท้อ ผู้ป่วยจะมีอาการปวดหลังและมีอาการแน่นท้อง ท้องแข็งร่วมด้วย ทำให้รู้สึกไม่สบายในท้องร่วมกับอาการปวดหลัง

ตำรับยาในคัมภีร์ไพบูลย์กล่าวว่า ให้เอาฮากระเจาย ฮากพังคี่ เคือเขาฮอ สิ่งละ 1 ส่วนเท่ากัน ใช้ต้มกิน เวลามีอาการ จนอาการดีขึ้น

5.2 วิธีการปรุงยาที่พบในคัมภีร์ไพบูลย์

สรุปวิธีการปรุงยาที่ปรากฏในตำรับยาจากคัมภีร์ไพบูลย์ จำนวน 28 วิธี ดังนี้ 1. เผาเป็นดังเหล้า 2. ต้มกิน 3. บดใส่น้ำผึ้ง 4. บดใส่น้ำมัน 5. ต้มเคี้ยวกิน 6. บั่นลูกกลอน 7. ฝนกิน 8. ฝนกินรวมกับบริกรรมคาถา 9. ถากเปลือกผสมขมิ้นกิน 10. ฝนทา 11. เผาแล้วบดเคี้ยว 12. ผึ่งแดดแช่น้ำมัน 13. กินฝนใส่น้ำอุ่นทิ้งให้เย็นแล้วใช้ตบหัวบดดมกิน 14. เอาน้ำข้าวปั้นเป็นลูกกลอนแช่น้ำกิน 15. แช่น้ำขี้เกียจ 16. แช่น้ำเกลือ 17. แช่น้ำหมากพร้าว 18. ต้มเอาน้ำส้ม 19. ย่องแช่น้ำตบหัว 20. บั่นเอาน้ำกิน 21. เอาปิ้งแช่บอง 22. เอาปูนาแช่ที่ 23. เอาใส่เดือนบวน 24. บิดเอาน้ำ 25. ใช้อาบ 26. ตำใส่แผล 27. เผาตองเกลือ 28. ยีใส่น้ำกิน

5.3 การจำแนกเภสัชวัตถุที่พบในคัมภีร์ไพบูลย์

การจำแนกเภสัชวัตถุที่ปรากฏในตำรับยาจากคัมภีร์ไพบูลย์ของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ แบ่งรายละเอียดตามหลักเภสัชกรรมแผนไทย คือ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุ ดังนี้

1. พืชวัตถุ หมายถึง การนำเอาส่วนต่างๆ ของพืชมาใช้ปรุงยา พบจำนวน 221 ชนิด ผู้วิจัยขอยกตัวอย่าง ดังนี้ 1. ไม่น้ำเกลี้ยง 2. เคือหม่า 3. ไม่น้ำหน่อ 4. ไม่น้ำ 5. วานเตี้ยหลับ 6. ขี้เหล็กท่อน 7. ดั่งหมากเห็บท่อน 8. ไม่น้ำหมากท่อน 9. ไม่น้ำค้อแลน 10. ยาหั่ว 11. ไม่น้ำเห็น 12. ฮากกระเจาย 13. ฮากพังคี่ 14. เคือเขาฮอ 15. พันธุ์ผักกาด 16. ฮากง่วนหมู 17. ฮากหนาด 18. ฮากฝ้าย 19. ฮากมวร 20. ฮากเลา 21. ใบปูอา 22. ใบเลื้อ 23. หยิกบ่ทอง 24. บิดปีแดง 25. ชิง 26. ข่า 27. ขมิ้นชัน 28. ขมิ้นอ้อย 29. ขมิ้นเครือ 30. ดอกคำ 31. จันทรแดง 32. ฮากยานาง 33. ฮากเดื่อน้ำ 34. เปลือกมอผู้บ่เป็นหมาก 35. อีเล็ค เป็นต้น

2. สัตว์วัตถุ หมายถึง การนำเอาส่วนต่างๆ ของสัตว์มาใช้ปรุงยา พบจำนวน 12 ชนิด ได้แก่ 1. ตูกแ้ง 2. ตูกกา 3. ตูกควายต่อน 4. ใส่เดือน 5. งาช้าง 6. เตาปวก 7. อองปลาผา 8. นอแรด 9. ปิง 10. ปูนา 11. กบ 12. เขาเยื่อง ตำรับยาที่มีส่วนประกอบของสัตว์ ตัวอย่างเช่น

อาการไข้เจ็บเนื้อเจ็บคิงเจ็บหัว ผู้ป่วยจะมีการไข้ตัวร้อน ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ และมีอาการปวดศีรษะร่วมด้วย

ตำรับยาในคัมภีร์ไพบูลย์กล่าวว่า ให้เอาฮากระเจาย ฮากพังคี่ เคือเขาฮอ สิ่งละ 1 ส่วนเท่ากัน ใช้ต้มกิน เวลามีอาการ จนอาการดีขึ้น

3. ธาตุวัตถุ หมายถึง การนำเอาแร่ธาตุมาเป็นส่วนประกอบในการปรุงยา พบจำนวน 6 ชนิด ได้แก่ 1. เกลือ 2. เหล็กดิบ 3. หินขาว 4. เงิน 5. เกลือ 6. ทองคำ ตำรับยาที่มีส่วนประกอบของแร่ธาตุ ตัวอย่างเช่น

อาการป่วยเลือดขึ้นหัว ผู้ป่วยจะมีการปวดศีรษะ ตาพร่า มัว บางครั้งจะมีอาการคลื่นไส้อาเจียนร่วมด้วย

ตำรับยาในคัมภีร์ไพบูลย์กล่าวว่า ฮากหมอน้อย ยานาง เหล็กดิบ นำเหล็กแดงฝนให้เข้ากันให้จึงเอาแล แล้วบริกรรมคาถา

5.4 ความเชื่อด้านไสยศาสตร์และการใช้คาถาประกอบการรักษา

ในคัมภีร์ใบลานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ นอกจากพบอาการโรคและตำรับยาสมุนไพรที่รักษาด้วยแล้ว ยังพบการใช้พิธีกรรมความเชื่อในการรักษาโรคด้วย เช่น การตั้งคายบูชาครู (ภาพที่ 4) และยังพบการใช้คาถาประกอบในกระบวนการรักษาโรคบางกลุ่มอาการด้วย ตัวอย่างเช่น ใช้การบริกรรมคาถาร่วมกับการใช้ยาในการรักษาอาการลมเสียบคัตอก (ภาพที่ 5) ตัวอย่างเช่น

ภาพที่ 4. ลานที่ 10 หน้าที่ 2

คำอ่านปัจจุบัน

- บ.1 แชกนที ออกทำทาน เอาเคี้ยวแซด ฮากหมากมยา ฮากหญ้าคา ดูกแฉ้ง ดูกกา ฝนกนตี ออกเกี้ยวดำ
- บ.2 เผาตองเกือ เอาเถ่าทางคี่ไฟมากอย จึงเอาตองเกืออันเผาซุมมาดอมกนจึงทาถึงที่เจ็บดี ผีว่าเสียด
- บ.3 ซื่อคอเอาพริก 3 หมากนาว 3 ฝานเทียมมีมหมากเขือขึ้นหมากพริกตำดอมกนกนตีแลยาออกแดงเอาฮาก
- บ.4 พร้าว ฮากตานหมากแชกนตีสี 1 เอาข้าวจ้าวเหมือนดคนต่อนมาบดดอมกน จึงเอาแพรตองให้กนอันนี้ยดยา
แลถือคำ
- บ.5 เงินฮ้อยคำบาท

ภาพที่ 5. ลานที่ 8 หน้าที่ 1

คำอ่านปัจจุบัน

- บ.1 เข้ากันให้น้ำเหล็กแดงจึงเอาแล โอมคุลุกจักปลุกพญามนต์ให้ลูกก็ลูกจักปลุกพญามนต์ให้ตื่น
- บ.2 กี่ตื่น หมอน้อยยานาง เหล็กขาง แก่นกล้า ให้สุไป ท่อพายเลือดเข้าพ้อมคนให้แตกจะ
- บ.3 ให้แตกกระจาย นะโมพุททายะ ทาใจตื่นใจมีอดบหัวดีแล ยาลมเสียบคัตอกเอาเปือก
- บ.4 ชักเปือกอังกาทอกันตัมดีแลยาผีให้เอาเปือกมอผู้เป็นหมากจึงถากเอามาฝนสมเขาหมื่นขึ้นฝนใส่กนมันเอา

6. การอภิปรายผล

จากการปริวรรตและวิเคราะห์ตำรับยาสมุนไพรที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลาน ผู้ที่ 1 กรณีศึกษาคัมภีร์ใบลานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ สามารถอภิปรายผลการศึกษาตามประเด็นต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

6.1 การกล่าวถึงชื่อโรค

การเรียกชื่อโรค มีการเรียกชื่อตามอาการที่แสดงออก เรียกตามโรคที่เกิดตามอวัยวะต่างๆ ได้แก่ 1. คะยื่อ (หืดหอบ) 2. ลงท้อง (ถ่ายอุจจาระบ่อย มีมูกเลือด) 3. ท้องหมักหมัน (ท้องผูก) 4. ป่วยท้อง (ไม่สบายท้อง) 5. ชะดวงกัน (ริดสีดวง) 6. ขี้ป่ออก (ท้องผูก) 7. เสียบ ยิง (อาหารไม่ย่อย) เจ็บเสียบ(แน่นท้อง) 8. กีบ (ไม่พูดหรือบางทีพูดไม่ออก ไม่พูดไม่จา) 9. แกตแฮตหรือแกตแดต (ไข่ออกตุ่มชนิดหนึ่ง ผิวหนังหนาเหมือนหนังแรด) การเรียกสอดคล้องกับผลการศึกษาของทองอ่อน สิทธิไกรพงษ์ (2549) ที่ได้ปริวรรตตำราสมุนไพรที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ใบลานของหมอพื้นบ้านอีสานและกล่าวถึงอาการของโรคและอาการต่างๆ

การเรียกชื่อตามลักษณะที่แสดงออกทางผิวหนัง ได้แก่ 1. ออกทำทาน (ออกลายเหมือนงูสามเหลี่ยมปล้องดำสลับปล้องเหลือง) 2. ออกดำ (หัดสีดำ) 3. ออกแดง (หัดสีแดง) 4. ออกเห่าหลวง (ออกลายเหมือนงูเห่า) 5. ออกเดา ออกเหือด (ตุ่มเล็กๆ เกิดขึ้นมาจากกระดูกสันหลัง กล้ามเนื้อ พังผืด หรือหัวใจ) 6. เหือดจม (เหือดไม่ออกจมอยู่ข้างใน ออกตุ่มสีปานเมื่อถูกของแสงแล้วหลบใน) สอดคล้องกับผลการศึกษาของทองอ่อน สิทธิไกรพงษ์ (2549) ที่ได้อธิบายการเรียกชื่อโรคในคัมภีร์ใบลาน ดังนี้ ออกแฉน (อาการชัก) ลักษณะการเรียกชื่อโรคที่แสดงออกทางผิวหนังโดยยังสอดคล้องกับมูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมฯ (2550) ที่ได้กล่าวถึงการเรียกชื่อโรคตามคัมภีร์ ตักศิลา กล่าวถึงโรคไข้ที่ผิวหนังร่วมด้วย เช่น 1. ออกเหือด (ไข่ออกเหือด) 2. ออกแดง (ไข่ออกแดง) 3. ออกดำ (ไข่ออกดำ)

โรคและอาการที่เกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ ความเชื่อที่มีผลต่อการรักษา ได้แก่ ผีกิบ (กิบไม่พูดหรือบางทีพูดไม่ออก ไม่พูดไม่จา) เชื่อว่ามีผีมากระทำ ผู้ป่วยกระทำผิดจารีตประเพณีของชุมชน

โรคอื่นๆ ที่พบ ได้แก่ อาการตื่นอ่อนมือฮั่น (บໍใช้หลาบพอนฮั่น) สอดคล้องกับผลการศึกษาของทองอ่อน สิทธิไกรพงษ์ (2549) ที่ได้กล่าวถึงการเรียกชื่อโรคต่างๆ ที่ระบุตามลักษณะอาการที่แสดงออก

6.2 การเรียกชื่อสมุนไพรตามหลักเภสัชกรรมไทย

หมวดพืชวัตถุ สมุนไพรในท้องถิ่น เช่น 1. ซาซุ (ชิงชี) 2. นำแน (เถารางจืด) 3. พังคี่ (เจตพังคี่) 4. หมากสะมอ (ลูกสมอ) 5. ผีเสื้อ (คนที่สอ) 6. ยาหั่ว (ข้าวเย็นโคก หรือข้าวเย็นลง ข้าวเย็นเหนือ ข้าวเย็นใต้ ยาหั่วข้อ 10 กว่าชนิด) 7. หมากบ้า 8. มะเขือบ้า (ลำโพง) 9. หยิกบ่กอง (ปลาไหลเผือก) 10. ปิดปีแดง (เจตมูลเพลิงแดง) 11. ซาคาม, ความเหี้ยคือ ต้นคามที่ปลูกกร้างมาหลายปี 12. ผักหวานบ้าน ก้านตง (ผักคั่นจ่อง) 13. ยานาง (เถาหญ้านาง) 14. ปูอา (ใบเสนียด) 15. เครือเขาวอ (บอระเพ็ด) สอดคล้องกับผลการศึกษาของทองอ่อน สิทธิไกรพงษ์ (2549) คณะผู้วิจัยนำเสนอเฉพาะส่วนที่เจ้าของใบลานอนุญาตให้นำมาเผยแพร่เท่านั้น

หมวดสัตว์วัตถุ อวัยวะของสัตว์ ได้แก่ 1. ลูกแฉ้ง (กระดูกแร้ง) 2. ลูกกา (กระดูกกา) 3. ลูกควายต่อน (กระดูกควายเผือก) 4. ไส้เดือน 5. งาช้าง 6. เต่าปวก 7. องปลาผ่า (กระดูกตะพาบน้ำ) 8. นอแรด 9. ปิง 10. ปูนา

11. กบ 12. เขาเยื้อง (เขาเลียงผา) สอดคล้องกับผลการศึกษาของทองอ่อน สิทธิไกรพงษ์ (2549) ที่ได้กล่าวถึงการเรียกชื่อสัตว์และอวัยวะของสัตว์ของผู้คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

หมวดธาตุวัตถุ เช่น 1. เกลือ 2. เหล็กดิบ 3. หินขาว 4. เงิน 5. เกลือ 6. ทองคำ ที่มีการกล่าวถึงในตำราเภสัชกรรมไทย (ลัดดาวัลย์ คุรุปัญญามาศย์, 2559) ได้มีการจำแนกลักษณะของแร่ธาตุต่างๆ ที่ใช้เป็นยา

งานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้ปริวรรตโบราณ จำนวน 11 ลาน 22 หน้า พบพืชสมุนไพร 221 ชนิด การตั้งตำรับยาในการรักษาผู้ป่วยเฉพาะตำรับยาของหมอพื้นบ้านในภาคอีสาน แต่ละตำรับจะมีจำนวนสมุนไพรที่ใช้จำนวนมาก เพื่อเป็นการเสริมการออกฤทธิ์ซึ่งกันและกัน ตามหลักการตั้งตำรายาแผนโบราณ และสืบเนื่องจากหมอพื้นบ้านอยู่ในพื้นที่อำเภอรัตนาธิเบศ จังหวัดหนองคาย ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าที่ค่อนข้างสมบูรณ์ มีสมุนไพรท้องถิ่นค่อนข้างมาก ทำให้สามารถหาสมุนไพรมาตั้งตำรับยาในการรักษาผู้ป่วยได้ง่ายกว่าพื้นที่อื่น

6.3 การปรุงยา

รูปแบบและวิธีการปรุงยามีทั้งเหมือนและแตกต่างจากตำราเภสัชกรรมไทย พบว่าวิธีการที่เหมือนกันเป็นรูปแบบที่สามารถทำรับประทานได้สะดวก เช่น 1. การต้ม 2. การดอง 3. การฝน 4. การแช่ 5. การตำ 6. การปั้น เป็นยาลูกกลอน 7. การเผา เป็นต้น สอดคล้องกับวิธีการปรุงยาตามหลักเภสัชกรรมแผนไทย (มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์แผนไทยเดิมฯ, 2550) ซึ่งกล่าวถึงวิธีการปรุงตามแผนโบราณไว้ทั้งหมด 28 วิธี ส่วนที่แตกต่างกันเป็นลักษณะการปรุงยาเฉพาะโรคของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ยองแซ่น้ำตบหัว (การขยี้สมุนไพรในน้ำแล้วนำน้ำยาที่ได้มาพรมบนศีรษะ) ยาโฝหั่ว (เอายาวางไว้บนศีรษะ)

นอกจากนี้ยังมีการพูดถึงน้ำกระสายที่ใช้ในการปรุงยาเฉพาะโรค เช่น น้ำงา หมายถึงน้ำฝนจากงาช้าง น้ำพังคา หมายถึง น้ำที่ตกมาจากชายคาเวลาฝนตก แล้วซึมลงไปในดิน ให้ชุดหลุมห่างจากจุดที่น้ำฝนตกลงมานั้นประมาณ 1 เมตร เมื่อซึมออกมาให้ตักเอาน้ำนั้น น้ำพังคานี้ยังหมายถึง น้ำที่ซึมไปจากจุดรวมของน้ำเสียที่เกิดจากการล้างถ้วยชามของแต่ละครัวเรือนในภาคอีสาน เมื่อต้องการน้ำพังคา ให้ชุดหลุมห่างจากจุดนั้นพอสมควร เมื่อมีน้ำซึมออกมาให้ตักเอาน้ำนั้น สอดคล้องกับผลการศึกษาของทองอ่อน สิทธิไกรพงษ์ (2549) ที่กล่าวถึงการใช้ น้ำกระสายในรูปแบบต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณอีสาน

6.4 การตั้งค้ายาและการรักษาโรค

หมอพื้นบ้านจะไม่เรียกเก็บค่ารักษาจากผู้มารับการรักษา หรือไม่เรียกแพงเกินไป เช่น ค่ายเงิน 1 บาท นอกจากเป็นเงินทองแล้ว ยังมีสิ่งอื่น เช่น ผ้าแพร ข้าวของเครื่องใช้ หรือแล้วแต่ผู้มารับการรักษาจะให้ แต่มูลค่าสิ่งของก็จะไม่สูง เพราะมีความเชื่อว่าโดยปกติคนป่วยมีความทุกข์กาย ทุกข์ใจ จากการเจ็บป่วยอยู่แล้ว การเรียกเก็บค่ารักษาที่สูงเกินไปจะเป็นการซ้ำเติมความทุกข์และความลำบากให้แก่ผู้ป่วยและญาติมากยิ่งขึ้น ในคัมภีร์โบราณของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ มีการระบุเงินค่ารักษาเอาไว้เพียงเล็กน้อย ส่วนคนไข้รายใดมีความประสงค์จะจ่ายค่ารักษาให้มากกว่านี้ ให้รับได้ตามกำลังศรัทธาของเขา สอดคล้องกับผลการศึกษาของกฤษฎา ศรีธรรมมา, ศรีนทร์ ทองธรรมชาติ, และพิษณุ เข็มพิลา (2552) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การสืบค้นภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านอีสานในคัมภีร์ยา

ใบลาน นอกจากนี้ในคัมภีร์ใบลาน ของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ ยังพบว่ามีการใช้คำถาร่วมกับกระบวนการในการรักษาโรคด้วย ตัวอย่างเช่น ภาพที่ 5 ลานที่ 8 หน้าที่ 1

จากการปริวรรตและวิเคราะห์ตำรายาสมุนไพรที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลาน ผู้ที่ 1 กรณีศึกษาคัมภีร์ใบลานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ นอกจาก 4 ประเด็นที่คณะผู้วิจัยได้อภิปรายไปแล้ว พบว่าในคัมภีร์ใบลานยังกล่าวถึงวิธีการรักษาด้วยวิธีธรรมชาติบำบัด เช่น การอบสมุนไพรในผู้ป่วยอัมพฤกษ์ อัมพาต การเดินด้วยเท้าเปล่า การบริหารร่างกาย เช่น การใช้อุปกรณ์ช่วยในการยืดกล้ามเนื้อ การให้ผู้ป่วยนั่งสมาธิก่อนทำการรักษา เป็นต้น

7. บทสรุป

คัมภีร์ใบลานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ แสดงให้เห็นว่าภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในการดูแลผู้ป่วยเป็นการดูแลแบบองค์รวม ทั้งทางกายและจิตใจ เป็นการดูแลคนไข้ที่ป่วยทางด้านร่างกายและจิตใจ ด้วยยาสมุนไพร คาถา และพิธีกรรม เพื่อเป็นการฟื้นฟูสุขภาพผู้ป่วยทั้งในด้านสภาวะจิตและสุขภาพกายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

งานวิจัยนี้ยังสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปต่อยอดในการนำตำรายาเฉพาะตำรายาที่ได้รับอนุญาตไปใช้ในการรักษาผู้ป่วยแต่ละกลุ่มอาการ วิธีการรักษาที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานอีสานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ ยังเป็นทางเลือกหนึ่งที่ประชาชนสามารถนำมาใช้ในการรักษาสุขภาพได้ และสามารถนำตำรายาบางตำรับมาจัดทำเป็นเอกสารประกอบการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพสำหรับนิสิตหลักสูตรการแพทย์แผนไทยประยุกต์บัณฑิต คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามต่อไป

รายการอ้างอิง

- กฤษฎา ศรีธรรมมา, ศรีนทร์ ทองธรรมชาติ, และพิษณุ เข้มพิลา. (2552). การสืบค้นภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านอีสานในคัมภีร์ยาใบลาน. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 3(2), 13-20.
- คำนาง กาสนิท, ปิยะพร ทรจักร, และภัทราวดี วรวงศ์. (2553). การสำรวจ ปริวรรตและวิเคราะห์ตำรายาพื้นบ้านอีสานจากเอกสารใบลานในเขตพื้นที่ตำบลโคกล่าม อำเภอดุสิตบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- ทองอ่อน สิทธิไกรพงษ์. (2549). คัมภีร์ยาไขหมากไม้ภาคอีสาน. ขอนแก่น: คลังนาธรรมชาติ.
- พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ. (2556). วิเคราะห์สารนิเทศจากใบจุ่ม. กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิม และโรงเรียนอายุรเวทราชรัง สถานการแพทย์แผนไทยประยุกต์. (2550). ตำราการแพทย์ไทยเดิม (แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ฉบับอนุรักษ์) เล่มที่ 1. กรุงเทพฯ: สุภาวิชัยการพิมพ์.
- รัตนา จันทรเทวาร์ และคณะ. (2547). การปริวรรตใบลานอีสาน. กรุงเทพฯ: สำนักงานการศึกษาแห่งชาติ.
- ลัดดาวัลย์ คุปป์ญญาผาตย์. (2559). ตำราเภสัชกรรมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อูษาการพิมพ์.

พระราชทูเซิงชุม: ตำนานและบทบาทที่มีอิทธิพล ต่อวิถีชีวิตชาวสกลนคร*

Received: 18 August 2022

Revised: 8 May 2023

Accepted: 24 May 2023

สุรัชย์ ชินบุตร**

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมตำนานที่เกี่ยวข้องกับองค์พระธาตุเซิงชุมและศึกษาบทบาทขององค์พระธาตุเซิงชุมที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวสกลนคร โดยเก็บข้อมูลจากคำบอกเล่าของปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นข้อมูลมุขปาฐะและเอกสารชั้นต้นที่เป็นลายลักษณ์อักษร และวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดด้านคติชนวิทยา

ผลการศึกษาพบว่าตำนานพระธาตุเซิงชุมแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นตำนานพื้นบ้านและส่วนที่เป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ส่วนที่เป็นตำนานพื้นบ้าน ได้แก่ ตำนานแม่กาเผือก อูร์งคราตุ (ตำนานพระธาตุพนม) ตำนานเมืองล่ม ตำนานพญานาค ส่วนที่สองบันทึกในมิติทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ พงศาวดารเมืองสกลนครบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นหลักฐานที่ใช้อธิบายประวัติความเป็นมาของจังหวัดสกลนคร โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ประวัติศาสตร์เมืองสกลนคร ปุ่มเมืองสกลนคร และจดหมายเหตุการณบุรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเซิงชุม จังหวัดสกลนคร พ.ศ. 2557 ทั้ง 3 เรื่องอธิบายประวัติความเป็นมาของจังหวัดสกลนคร ช่วยคลี่คลายประวัติความเป็นมาของจังหวัดสกลนคร ส่วนบทบาทของพระธาตุเซิงชุมต่อชาวสกลนครนั้น ได้แก่ บทบาทการถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นท้องถิ่น บทบาทการสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่น และบทบาทการจัดระเบียบสังคม

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

พระธาตุเซิงชุม;

ตำนาน;

บทบาทของพระธาตุ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง “พระธาตุเซิงชุม: พิธีกรรม ตำนาน วิถีชีวิตของชาวสกลนคร”

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาการสอนภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ติดต่อได้ที่:

Phra That Choeng Chum: Legends and Roles that Influence the Way of Life of Sakon Nakhon People*

Received: 18 August 2022

Revised: 8 May 2023

Accepted: 24 May 2023

Surachai Chinnabutr**

This research article aims to collect legends related to Phra That Choeng Chum and to study the roles of Phra That Choeng Chum in the way of life of people in Sakon Nakhon Province by collecting information from the stories of the villagers, which are oral information and written documents, and analyzing the data according to the conceptual framework of folklore.

The results suggest that the history of Phra That Choeng Chum can be divided into 2 types: one recorded in stories and legends and one recorded in historical documents. The first type includes myths or legends such as the legend of Mae Ka Phueak, the legend of Sakon Nakhon, Uranggadhat (the legend of Phra That Phanom), ruined city's legend, the legend of Rice, and the legend of Naga. The second type includes historical documents written in the early Rattanakosin period. These are further pieces of evidence used to explain the history of Sakon Nakhon province, especially during the reign of King Rama III of Rattanakosin, which is regarded as the era of the unraveling of the history of the province in Nong Han Basin. The main roles of Phra That Choeng Chum towards the people of Sakon Nakhon province are the role of conveying local stories, the role of creating local identity and beliefs, and the role of affirming faith and rituals in social organization.

Research Article

Abstract

Keywords

Phra That Choeng Chum;
legends;
role of Phra That

* This article is part of the research "Phra That Choeng Chum: Rituals, Legends and Ways of Life of Sakon Nakhon People"

** Assistant Professor, Department of Thai Language Teaching, Faculty of Education, Sakon Nakhon Rajabhat University, e-mail: surachai_ch@snru.ac.th

1. บทนำ

ประเทศไทยเป็นดินแดนหลากหลายวัฒนธรรม เนื่องจากก่อนนั้นประเทศไทยได้รับการขนานนามว่า ดินแดนสุวรรณภูมิ ความมั่งคั่งทางด้านวัฒนธรรมสื่อให้เห็นความเจริญในอดีต ปัจจุบันดินแดนภูมิภาคต่างๆ ของไทยจึงมีศิลปวัฒนธรรมที่หลากหลาย เนื่องมาจากคนไทยรับเอาพุทธศาสนาเข้ามาเป็นศาสนาหลัก หลักธรรมทางพุทธศาสนาจึงขัดเกลานิธิยาคอทำให้คนไทยมีความอ่อนโยน เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นที่พุทธศาสนาเข้าไปอยู่ในลัทธิความเชื่อแล้ว ประเทศไทยถือได้ว่าเป็นดินแดนที่พุทธศาสนาได้ฝังรากลงลึกอย่างชัดเจน

จังหวัดสกลนครเป็นจังหวัดหนึ่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ได้ชื่อว่าเป็นแอ่งอารยธรรมสำคัญหนึ่งของประเทศไทย ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับการขนานนามว่า “แอ่งสกลนคร” เป็นพื้นที่ราบลุ่มอยู่ต่อจากเทือกเขาภูพาน มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะ นอกจากนั้นยังปรากฏว่ามี “อารยธรรมบ้านเชียง” ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่ง นอกจากนี้ จังหวัดสกลนครยังมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน โดยมีตำนาน นิทาน และเรื่องเล่าที่บอกกล่าวกันอย่างตปาคว่า เป็นแหล่งบ้านเมืองของกลุ่ม “ขอม” ที่อพยพมาจากเมืองอินทปัฐนคร (คณะกรรมการเมืองสกลนคร, 2531, น. 10-11) ก่อนที่กลุ่มขอมจะอพยพมาอยู่ที่เมืองหนองหารหลวงนี้ คาดว่ามีคนพื้นเมืองอีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ก่อนเรียกตนเองว่า “นาค” ครอบครองพื้นที่บริเวณนี้อยู่ เมื่อกลุ่มขอมเข้ามาครอบครอง กลุ่มนาคจึงต้องพ่ายแพ้และหายสาบสูญไปในที่สุด

วัดพระธาตุเชิงชุม พุทธศาสนสถานของจังหวัดสกลนครที่ได้รับความนับถือมาตั้งแต่สมัยโบราณ วัดแห่งนี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นในปีใด แต่ถ้ายึดจากหนังสือ *อรรถาธิบาย (ตำนานพระธาตุพนม)* กล่าวว่า ผู้สร้างวัดแห่งนี้คือพระยาสุวรรณภิงคาร เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จมายังเมืองหนองหารหลวง แล้วมาแสดงธรรมเกี่ยวกับปาตลัษณ์และอุปทานิยธรรมให้กับพระยาสุวรรณภิงคารและพระนางนารายณ์เจงเวงซึ่งเป็นพระมเหสีได้ฟังพระองค์จึงทรงสร้างอุโมงค์ด้วยหินครอบรอยพระพุทธรูปพร้อมกับกระโจมหัวทองคำนั้น เจริญนี้จึงเรียกว่า “อัปโซติเจดีย์” ซึ่งคนทั้งหลายรู้จักกันในชื่อ *พระธาตุเชิงชุม* มาจนปัจจุบันนี้ (กรมศิลปากร, 2483, น. 26) ที่กล่าวมาข้างต้นคือความเป็นมาของวัดพระธาตุเชิงชุมในยุคตำนาน ซึ่งถูกบันทึกให้คนรุ่นหลังได้ตรวจสอบและอภิปรายกันต่อไป

ต่อมาในยุคที่มีการบันทึกเรื่องราวอย่างชัดเจนทำให้ประวัติความเป็นมาของวัดพระธาตุเชิงชุมกล่าวถึงเด่นชัดขึ้น กล่าวคือประวัติองค์พระธาตุเชิงชุมจากการสันนิษฐานของสุรรัตน์ วรารัตน์ (2537, น. 80-83) ที่ใช้ตัวเขียนอักษรขอม ภาษาขอมที่กรอบเสาประตูทางด้านขวามือทางเข้าไปยังองค์พระธาตุเชิงชุมเป็นหลักฐานทำให้เชื่อว่าพระธาตุเชิงชุมสร้างในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 โดยกษัตริย์ขอม จุดมุ่งหมายการสร้างเพื่อบูชาตามคติพราหมณ์-ฮินดู เพราะปรากฏว่ามีการสร้าง “บาราย” หรือสระน้ำไว้ที่ด้านข้างองค์พระธาตุเชิงชุม ที่ตั้งอยู่ระหว่างหมู่บ้านชะเลงกับบ้านพระนุระพิเนา และมีกลุ่มขอม (น่าจะเป็นกลุ่มคนพื้นเมืองในสมัยนั้น) คอยดูแลองค์พระธาตุเชิงชุม

พระธาตุเชิงชุมในยุคประวัติศาสตร์คลี่คลายจากคำบอกเล่าของพ่อสุทิน ศิริขันธุ์ ปราชญ์ท้องถิ่น (สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2565) กล่าวว่า องค์พระธาตุเชิงชุมตั้งอยู่ในวัดธาตุ อยู่คู่กับพระพุทธรูปสำคัญคือพระเจ้าองค์แสน พระประธานในวัด และบันทึกไว้ว่าองค์พระธาตุเชิงชุมแบ่งออกเป็น 2 ชั้น ชั้นแรกสร้างเป็นศิลปะขอมแบบบาปวน ด้วยอิฐถือปูน ที่กรอบเสาประตูมีจารึกอักษรขอมจำนวน 12 บรรทัดกล่าวถึงการอุทิศที่ดินให้แก่หัวหน้าหมู่บ้าน ส่วนชั้นที่ 2 เป็นพระธาตุศิลปะแบบล้านช้าง สร้างครอบพระธาตุองค์เดิม ปัจจุบันสถาปัตยกรรมขององค์พระธาตุเชิงชุมมีจำนวน 6 ชั้น ความสูงจากพื้นดินถึงปลียอดประมาณ 24 เมตร (วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร, 2557, น. 38)

ภาพที่ 1. พระธาตุเชิงชุมในปัจจุบัน
(ที่มา: สุรัชย์ ชินบุตร ถ่ายภาพ)

ภายในวิหารพระธาตุเชิงชุมมีพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองสกลนครปรากฏให้เห็น เรียกว่า “พระพุทธรองค์แสน” ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยวัฒนธรรมล้านช้าง แต่รูปลักษณ์ของพระพุทธรูปพระเจ้าองค์แสนนั้นมีลักษณะใบหน้ากลมเหลี่ยม คล้ายกับใบหน้าของกษัตริย์ขอมที่ปราสาทนครธม สังเกตได้จากมีงมูกใหญ่ปลายตัด ริมฝีปากเหมือนกับคนท้องถิ่นโบราณ พระพุทธรูปองค์นี้มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในแถบนี้เป็นอย่างมาก

ผู้วิจัยรวบรวมตำนานเกี่ยวกับพระธาตุเชิงชุมโดยใช้ตำนานกาเผือก ตำนานเมืองล่ม ตำนานพญานาค และ อูรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม) ในส่วนของมิติทางประวัติศาสตร์ ใช้พงศาวดารเมืองสกลนคร ส่วนของพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา ณ สกลนคร) ฉบับของรองอำมาตย์โท พระบริบาลศุภกิจ (คำสาย ศิริขันธ์) ประวัติศาสตร์สกลนคร โดยสุรัตน์ วรารัตน์ ปุ่มเมืองสกลนคร จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร พ.ศ. 2557 โดยจังหวัดสกลนคร และสำนวนที่เป็นมุขปาฐะบอกเล่าโดยคุณพ่อสุทิน ศิริขันธ์ ปราชญ์ท้องถิ่นอายุ 100 ปี นำมาวิเคราะห์โดยใช้กรอบแนวคิดทางด้านคติชนวิทยาและกรอบแนวคิด บทบาทหน้าที่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมตำนานที่เกี่ยวข้องกับองค์พระธาตุเชิงชุม และศึกษาบทบาทและอิทธิพลขององค์พระธาตุเชิงชุมต่อชาวสกลนคร ผู้วิจัยต้องการที่จะนำเสนอเรื่องราวของพระธาตุเชิงชุมเชื่อมโยงให้เห็นถึงความเก่าแก่และความสำคัญขององค์พระธาตุ ที่มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวสกลนคร

2. ตำนานองค์พระธาตุเชิงชุม

องค์ความรู้ที่ได้จากการบอกเล่าเรื่องราวของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำคัญในภาคอีสานส่วนใหญ่จะได้อาจมาจากการตำนานหรือเรื่องเล่า วัตถุประสงค์ของบทความนี้ข้อหนึ่งคือ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับตำนาน เรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับองค์พระธาตุเชิงชุม เพราะพระธาตุเชิงชุมนอกจากจะเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวสกลนครแล้ว ยังเป็นรากเหง้าของชาวสกลนคร ตำนานเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

2.1 ตำนานอุรังคธาตุ

ตำนานอุรังคธาตุ เป็นวรรณกรรมชิ้นเอกของชาวลุ่มน้ำโขงที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าที่เดินทางเข้ามาในดินแดนอีสานล้านช้าง (ดินแดนที่อยู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขง) การบันทึกมีลักษณะเป็นนิทานปรัมปรา เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการประทับรอยพระพุทธรูปไว้ตามสถานที่ต่างๆ ของพระพุทธเจ้า พร้อมกับการบอกกล่าวเรื่องราวของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีการเล่าเรื่องแบบกลัฏฐาติมาเกิดของผู้มีบุญญาธิการเพื่อให้บุคคลที่อยู่ในเรื่องมีความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับวรรณกรรมเรื่องพระเจ้าเลียบโลก แต่รายละเอียดจะแตกต่างกันออกไป เรื่องราวเกี่ยวกับการประทับรอยพระพุทธรูปของพระองค์นั้นจะเริ่มกล่าวในตอนต้นของนิทาน ซึ่งกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทั้ง 4 พระองค์ ได้แก่ พระกกุสันโธ พระโกนาคมน โพระกัสสป และพระสมณโคดม ได้มาสมุรรอยพระพุทธรูปไว้ที่วัดพระธาตุเชิงชุม (กรมศิลปากร, 2483, น. 21-27) วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นต้นแบบของการศึกษาเรื่องราวทางพุทธศาสนาที่เข้ามายังลุ่มน้ำโขง สุรัช ชินบุตร (2559, น. 23-25) ได้กล่าวไว้ว่า ตำนานอุรังคธาตุ นิทาน เปรียบได้กับตำนานพระเจ้าเลียบโลกฉบับภาคอีสานล้านช้าง โครงสร้างเนื้อหาของตำนานพระเจ้าเลียบโลก คล้ายคลึงกับตำนานอุรังคธาตุ กล่าวคือ เริ่มต้นด้วยการเสด็จเข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิพร้อมด้วยพระอานนท์ อัครสาวก แล้วจึงมีพุทธทำนายพร้อมด้วยการสอดแทรกอดีตชาติของพระองค์ คล้ายกับนิทานชาดก มีลักษณะการม้วนชาดก หรือสโมธานหรือประชุมชาดกที่กล่าวถึงตัวละครในเรื่องกลัฏฐาติมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับบุคคลที่อยู่ในเรื่อง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์พระธาตุเชิงชุม วรรณกรรมได้กล่าวถึงการสร้างพระธาตุแข่งกันระหว่างหญิงกับชาย ซึ่งพระธาตุนารายณ์เจงเวงสร้างโดยผู้หญิงและพระธาตุภูเพ็กสร้างโดยผู้ชาย เป็นบริวารของพระธาตุเชิงชุม เพื่อใช้เป็นสถานที่ประดิษฐานอุรังคธาตุของพระพุทธเจ้าที่พระมหากัสสปะจะนำมาไว้ที่พระธาตุพนม แต่เส้นทางมาราจะต้องผ่านหนองหารหลวงจึงต้องแย่งชิงสร้างพระธาตุเพื่อจุดมุ่งหมายดังกล่าว

อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม) (กรมศิลปากร, 2483, น. 18-49) ได้กล่าวถึงการเสด็จมาเยือนลุ่มน้ำโขงของพระพุทธเจ้า ได้ถ่ายทอดประวัติความเป็นมาและเรื่องราวของพระธาตุเชิงชุมไว้ในตอนต้นของหนังสืออย่างน่าสนใจ และยังบอกเล่าเรื่องราวที่มีการบรรจุพระอุรังคธาตุไว้ที่พระธาตุพนม โดยการนำของพระยาสุวรรณภิงคารกษัตริย์แห่งเมืองหนองหารหลวง อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม) จึงเป็นวรรณกรรมสำคัญที่ดำรงสรรค์ขึ้นโดยปราชญ์ท้องถิ่นแถบลุ่มแม่น้ำโขง เขียนด้วยอักษรธรรมอีสานและอักษรไทยน้อย ที่เป็นต้นแบบของอักษรลาวในปัจจุบัน สันนิษฐานว่าวรรณกรรมเรื่องนี้แต่เดิมเล่าแบบปากต่อปากสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น จากนั้นจึงค่อยๆ ปรับเปลี่ยนเป็นลายลักษณ์โดยมีการบันทึกไว้เพื่อนำไปใช้ในโอกาสต่างๆ เช่น ใช้เทศน์ ใช้อ่านในงาน “งานเขื่อนดี” งาน “ทำขวัญเด็ก” เพราะวรรณกรรมที่นำมาจากพุทธศาสนาได้ฝังรากลึกลงในวิถีชีวิตของคนไทย

2.2 ตำนานกาเผือก

ตำนานกาเผือก หรือตำนานพระเจ้าห้าพระองค์นี้พบว่าแพร่หลายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย แต่อาจจะมีชื่อเรียกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ดังที่ ดวงหทัย ลือดัง (2554, น. 57-138) ศึกษาการสืบทอดประเพณีเทศน์กาเผือกในชุมชนไทยยวน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร พบว่าตำนานกาเผือก หรือบางครั้งเรียกว่าตำนานพระเจ้า 5 พระองค์ มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ได้แก่ คัมภีร์พุทธปภินกัณท์ กุกกุสันธพุทธวงศ์ อรรถกถา

ชุดทหณิกาย พุทธวงศ์ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงตำนานแม่กาเผือกที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระธาตุเจดีย์ และบทบาทการเป็นผู้รักษาพระธาตุ

ในส่วนของพระธาตุเชิงชุม ขุนธิระมัยสิทธิการ (กุแก้ว พรหมสาขา ณ สกลนคร) (2509, น. 1-27) ได้เรียบเรียงตำนานกาเผือก เป็นอีกบทหนึ่งของตำนานพระธาตุเชิงชุม ซึ่งใช้ตำนานกาเผือกกับอุรังคธาตุ ตำนานพระธาตุพนม เป็นแม่แบบในการศึกษาค้นคว้า โดยกล่าวถึงการเผือกที่ออกไข่ไว้ จากนั้นออกไปหาอาหาร เสร็จแล้วมีลมพัดมา ไข่จึงตกไปอยู่ในสถานที่ต่างๆ เรื่องราวมีความคล้ายกับตำนานกาเผือกของภาคต่างๆ จากนั้นจึงได้ย้อนไปที่ตำนานพระธาตุพนม กล่าวถึงพระยาสุวรรณภิงคารที่ทราบข่าวว่าพระมหากัสสปะจะนำพระอุรังคธาตุไปประดิษฐานที่ภูเก้าพร้าว ผ่านมาทางเมืองหนองหารหลวงจึงให้พระมเหสีก่อบพระธาตุรอไว้ เป็นที่มาของการก่อบพระธาตุแข่งกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย แต่พระอุรังคธาตุก็ได้ประดิษฐานไว้ที่เมืองหนองหารหลวง เนื่องจากพระพุทเจ้าได้บอกให้พระมหากัสสปะนำไปไว้ที่ภูเก้าพร้าว

ตำนานพระธาตุเชิงชุมมีโครงสร้างมาจากตำนานแม่กาเผือก ต้นเค้าตำนานเรื่องนี้น่าจะเป็นนิทานพื้นบ้านที่เล่าต่อๆ กันมา ไม่ปรากฏในวรรณกรรมทางพุทธศาสนา ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าสาเหตุที่นำเอานิทานเรื่องนี้มาเกี่ยวข้องกับพระธาตุเชิงชุมเพื่อต้องการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่องค์พระธาตุ จากนั้นเรื่องราวกล่าวต่อว่า เมื่อพระพุทเจ้าเทศนาจบลงตรงพระพุทเจ้าทั้ง 4 ได้มาประทับรอยพระบาทไว้ที่เกาะไก่อีตหนองหารหลวง และที่ขุมนมรอยพระพุทเจ้าทั้ง 4 ก็คือพระธาตุเชิงชุม โดยมีพระยาสุวรรณภิงคารและพระนางนารายณ์เจงเวงร่วมกับอำมาตย์และราษฎรทั้งหลายก่ออุบมุงครอบรอยพระบาทไว้เพื่อเป็นเครื่องหมายว่าที่ตรงนี้ได้มีรอยพระบาทของพระพุทเจ้าทั้ง 4 จริงๆ คนที่มีบุญบารมีเท่านั้นจึงจะสามารถแลเห็นรอยพระพุทบาทนั้น

ตำนานแม่กาเผือก (ตำนานพระธาตุเชิงชุม) เรื่องนี้น้อยคนที่จะรู้ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์พระธาตุเชิงชุม ตอนจบตำนานได้ขมวดเอาอุรังคธาตุ ตำนานพระธาตุพนม เข้ามาเป็นบทสรุปสุดท้าย เพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับโบราณสถานแห่งนี้ เป็นสถานที่ที่ครั้งหนึ่งพระพุทเจ้าทั้ง 4 พระองค์ได้เสด็จมาประทับรอยพระบาทส่วนรอยที่ 5 นั้นเป็นรอยของพระศรีอารียเมตไตรยที่จะมาบังเกิดในโลกมนุษย์ในยุคต่อมา ซึ่งทำให้เห็นถึงความชอบธรรมในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์อย่างไรร้อยต่อนั่นเอง

ภาพที่ 2. พระธาตุเชิงชุมในอดีต
(ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

2.3 ตำนานพญานาคแห่งลุ่มน้ำหนองหารหลวง

จังหวัดสกลนครเป็นสถานที่ที่เชื่อว่าเป็นต้นกำเนิดของตำนานพญานาค ซึ่งรับรู้ได้จากตำนานและวรรณกรรมหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนาค นอกจากนี้ “แม่น้ำก่ำ” ที่มีต้นกำเนิดจาก “หนองหาร” หรือที่รับรู้ว่าเป็นร่องน้ำที่นาคได้ลากเอาพระยาสุรอุทกแห่งเมืองหนองหารหลวงไปยังแม่น้ำโขง “นาค” แห่งลุ่มน้ำหนองหารจึงเชื่อมโยงเข้ากับแม่น้ำโขง หลังจากนาคทำให้เมืองหนองหารล่มสลายแล้ว นาคบางตัวได้ใช้หนองหารเป็นที่อยู่อาศัย อรัญคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม) (กรมศิลปากร, 2483, น. 18-27) วรรณกรรมเรื่องสำคัญของชาวลุ่มน้ำโขงและชาวลุ่มหนองหารได้กล่าวถึงพญานาคเป็นผู้รักษาพระธาตุเชิงชุมว่า มีพญาสุวรรณนาคผู้มีเกล็ดเป็นทองคำเฝ้ารักษารอยพระพุทธรูปทั้ง 4 รอยที่อยู่ภายใต้องค์พระธาตุเชิงชุม นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงกำเนิดเมืองหนองหารหลวงและหนองหารน้อย

ตำนานนาคจึงเป็นอีกเรื่องเล่าหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุเชิงชุม มีทั้งส่วนที่อยู่ในอรัญคธาตุ ตำนานพระธาตุพนม และพงศาวดารเมืองสกลนคร ที่มีนาคเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อให้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์และความขลังของสถานที่ เรียกได้ว่าพระธาตุเชิงชุมแห่งนี้มีประวัติเชื่อมโยงกับนาคเช่นเดียวกับองค์พระธาตุพนมอย่างแยกไม่ออก เพราะเป็นการใช้ตำนานร่วมกัน

2.4 ตำนานเมืองล่ม

ตำนานเมืองล่ม ได้บอกเล่าเรื่องราวของการล่มสลายของบ้านเมือง และความสัมพันธ์ของการตั้งบ้านเมืองกับองค์พระธาตุเชิงชุม เนื่องด้วยความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิฤทธิ์ขององค์พระธาตุทำให้บ้านเมืองรอดจากการล่มสลาย ตำนานเมืองล่มจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยเสริมให้เห็นถึงความชอบธรรมในการสร้างสิ่งมหัศจรรย์ขององค์พระธาตุ

ภาพที่ 3. ชาวบ้านแห่ปราสาทผึ้งไปนมัสการพระธาตุเชิงชุม
(ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

พัฒนาการของการเลือกถิ่นที่อยู่ของกลุ่มคนไท-ไทยมักจะเลือกอยู่ริมหนองน้ำหรือบึงใหญ่ ดังที่ ศรีศักร วัลลิโภดม (2540) กล่าวว่า ร่องรอยของชุมชนที่เป็นเมืองขนาดใหญ่มักจะเกิดตามหนอง อย่างเช่น ทะเลสาบคุนหมิง เป็นที่ตั้งของอาณาจักรเทียน ทะเลสาบต้าลี่ คือหนองแส ในมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของจีน เป็นแหล่งอารยธรรมของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุควัฒนธรรมสำริดและเหล็ก เรื่อยมาจนถึงหนองลุ่มในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย กว๊านพะเยาในเขตจังหวัดพะเยา หนองหาน จังหวัดอุดรธานี และหนองหารหลวง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

อนันต์ ลาภกุล (2560, น. 43-69) ศึกษาพบว่าตำนานเมืองลุ่มพบบนภาคอีสานตอนบน โดยเฉพาะใน “แอ่งสกลนคร” ส่วนใหญ่สัมพันธ์กับน้ำและมีสาเหตุมาจากการกินสัตว์สี่เท้า เช่น เก้งเผือก ปลาไหลเผือก กระรอกเผือก ปลาดุกเผือก ปลาเผือก (ตะพานน้ำ) กลายเป็นบึงน้ำขนาดใหญ่ อนันต์ยังได้กล่าวถึงสาเหตุที่เมืองหนองหารหลวงลุ่มว่าเป็นเพราะชาวบ้านนำแก้งเผือก (ฟานดอน) มาทำเป็นอาหาร

พงศาวดารเมืองสกลนครได้ให้รายละเอียดการล่มสลายของบ้านเมืองว่าประชาชนกินเนื้อฟานดอน (แก้งเผือก) กล่าวคือ ฐานะมูลนาคนั้นเมื่อรบกับพระยาสุรอุทก เจ้าเมืองหนองหารหลวง ยังไม่แพ้ชนะกัน พระยาสุรอุทก พาไพร่พลกลับเข้าเมือง ส่วนฐานะมูลนาคนั้นยังไม่หายโกรธจึงยกพลติดตามเพื่อจะไปรบกับพระยาสุรอุทก และให้ไพร่พล นาคแปลงร่างเป็นฟานดอน ชาวบ้านโพร้สามตันจึงไปฟ้องพระยาสุรอุทก พระยาสุรอุทกจึงให้นายพรานไปจับตัว ฟานดอนที่เป็นบริวารฐานะมูลนาคนั้น แต่ฟานดอนบริวารหนีหายไปเหลือแต่ฐานะมูลนาคนตัวเดียว นายพรานจึงยิงด้วย หนังสติ๊กจนวายเป็นกระดูกสำคัญของฟานดอนตาย นายพรานพร้อมด้วยไพร่พลจึงช่วยกันนำซากฟานดอนเข้าไปในเมือง แต่ พระยานาคได้เนรมิตร่างฟานดอนให้โตขึ้นเกินกำลังที่ชาวบ้านและนายพรานจะยกได้ จึงเข้าแสร้งเอาเนื้อฟานดอนไป ฝายพระยาฐานะมูลนาคนั้นยังไม่หายโกรธจึงนำไพร่พลยกทัพมาลงน้ำหนองหารหลวง และขุดแผ่นดินให้เมืองลุ่มเป็นบึงน้ำ หนองหารหลวงจึงเกิดตอนต่าง ๆ ขึ้นมากมาย

หลังจากบ้านเมืองลุ่มสลายเพราะเหล่านาค พระยาสุวรรณภิงคารได้อพยพผู้คนมาไว้ที่ภูน้ำลอด (ซึ่งเป็น ที่ตั้งของพระธาตุเชิงชุม) เมื่อพระยาสุวรรณภิงคารตั้งเมืองและได้สร้างอุปมุงครอบรอบพระพุทธรูปของ พระพุทธเจ้า 4 พระองค์ มีสุวรรณนาคและบริวารเป็นผู้ดูแล วิธีคิดนี้เป็นแบบเดียวกันกับพระธาตุพนม ดังนั้นจึง เชื่อได้ว่าอำนาจเหนือธรรมชาติได้ลงหลักที่พระธาตุเชิงชุมก่อนที่พุทธศาสนาจะเข้ามาครอบครอง ตำนานพญานาค ของพระธาตุเชิงชุมนั้นเชื่อมโยงกับองค์พระธาตุพนม นั่นคือ คลอง “น้ำกรรม” (แม่น้ำก่ำ) ซึ่งต่อมากลายเป็นคลอง น้ำก่ำ เกิดจากฐานะมูลนาคนั้นได้ลากเอาร่างของพระยาสุรอุทกเพื่อจะไปถวายเจ้าเมืองอินทปัฐ กลายเป็นคลองน้ำไหล ตกแม่น้ำโขงที่บริเวณบ้านน้ำก่ำ ใกล้กับองค์พระธาตุพนม แสดงให้เห็นว่าเส้นทางการเดินทางของพญานาคแห่ง ลุ่มน้ำหนองหารหลวงเกี่ยวข้องกับแม่น้ำโขงและองค์พระธาตุพนม จึงเชื่อได้ว่าตำนานพญานาคแห่งพระธาตุเชิงชุม มีส่วนสำคัญที่ทำให้องค์พระธาตุเชิงชุมโดดเด่นและศักดิ์สิทธิ์ด้วยฤทธิ์ของพญานาคซึ่งเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติที่ ครอบครองความเชื่อและความศรัทธาของกลุ่มคนในบริเวณวัฒนธรรมหนองหารหลวง

3. พระธาตุเชิงชุมในมิติทางประวัติศาสตร์

ความเป็นมาของวัดพระธาตุเชิงชุมเริ่มมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ใน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นหลักฐานที่ใช้อธิบายประวัติ ความเป็นมาของจังหวัดสกลนคร ถือได้ว่าเป็นยุคคลี่คลายประวัติความเป็นมาของจังหวัดในลุ่มน้ำหนองหาร

พระธาตุเชิงชุม พุทธศาสนสถานประจำจังหวัดสกลนคร ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของทะเลสาบหนองหาร มีเนื้อที่ประมาณ 18 ไร่ 1 งาน เดิมชื่อวัดธาตุศาสดาราม ซึ่งเรียกกันสั้นๆ ว่า วัดธาตุ พ.ศ. 2496 เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร พ.ศ. 2506 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 โปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระอารามหลวงชั้นโท และต่อมา พ.ศ. 2515 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา มีอาณาเขตกว้าง 40 เมตร ยาว 80 เมตร องค์พระธาตุเชิงชุมสูงประมาณ 30 เมตร ฐานกว้าง 10 เมตร สร้างแบบก่ออิฐถือปูน ลักษณะเป็นศิลปกรรมแบบล้านช้าง สร้างครอบปราสาทขอมที่อยู่ภายใน หน้าประตูทางเข้ามีจารึกอักษรขอม จำนวน 12 บรรทัด เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการอุทิศที่ดินให้กับศาสนสถาน เรื่องราวขององค์พระธาตุเชิงชุมในมิติทางประวัติศาสตร์ผู้วิจัยขอเริ่มต้นดังนี้

3.1 พระธาตุเชิงชุมยุคก่อนรัตนโกสินทร์

ยุคนี้ถือได้ว่าเป็นช่วงรอยต่อระหว่างตำนานกับประวัติศาสตร์ มีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้ทราบเรื่องราวของประวัติเมืองสกลนครและบริเวณใกล้เคียงที่เชื่อมโยงให้เห็นทุกมิติของเมืองลุ่มน้ำหนองหาร สุรัตน์วรารัตน์ (2537, น. 75-83) กล่าวถึงยุคนี้ว่าเป็นช่วงที่รับเอาวัฒนธรรมแบบทวารวดี ซึ่งดูได้จากกลุ่มใบเสมาบ้านท่าวัดและใบเสมาที่วัดพระธาตุเชิงชุม นอกจากนี้ในอาณาจักรล้านช้างสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2093-2114) ได้โปรดให้สร้างเรือนธาตุซึ่งเป็นศิลปะแบบล้านช้างครอบพระธาตุองค์เก่าซึ่งเป็นศิลปะแบบขอม ซึ่งก่อนนั้นศูนย์กลางเมืองหนองหารหลวงจะอยู่ที่ใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่เข้าใจว่าเมื่อเมืองลุ่มจากการกระทำของนาคน ศูนย์กลางได้ย้ายมาอยู่ที่ภูน้ำลอดเชิงชุมอันเป็นที่ตั้งขององค์พระธาตุเชิงชุม ต่อจากนั้นเรื่องราวก็ขาดหายไป และมาเริ่มต้นอีกครั้งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีอำนาจเหนืออาณาจักรล้านช้าง

3.2 พระธาตุเชิงชุมในยุคสมัยการครอบครองของกรุงรัตนโกสินทร์

เมื่ออาณาจักรล้านช้างแตกออกเป็น 3 ฝ่าย สยามได้ส่งกำลังเข้ายึดครองและได้ครอบครองอยู่ประมาณ 114 ปี เมืองหนองหารหลวงก็ได้รับผลกระทบเช่นกัน ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์และบ่าวไพร่มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านธาตุเชิงชุมและให้รักษาพระธาตุเชิงชุมด้วย ต่อมาได้ตั้งพระยาบ้านเว่อเป็นพระธานี ตำแหน่งเจ้าเมืองสกลทวาปีและยังได้เชิญพระครูหลักคำมาที่นี้ ซึ่งต่อมาได้เป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม (สุรัตน์ วรารัตน์, 2537, น. 86-88) เมื่อเจ้าอนุวงศ์ก่อการกบฏ สยามจึงได้ส่งกองกำลังมาปราบและได้ทราบข่าวทางฝ่ายเมืองสกลทวาปีไม่ได้ตระเตรียมพลในการสู้รบ จึงได้นำพระธานีเจ้าเมืองไปประหาร และอพยพผู้คนไปอยู่ที่เมืองกระบิลคาม เมืองสกลทวาปีจึงร้างเหลือแต่เพียงศรีครชุมเป็นหัวหน้าข้าโอกาสชาวบ้านจำนวน 10 หมู่บ้าน อยู่รักษาองค์พระธาตุเชิงชุม

ในสมัยรัชกาลที่ 3 อุปฮาดดีเจา (คำสาย) ราชวงศ์คำ ท้าวจุลนี แห่งเมืองมหาชัยกองแก้วอพยพครอบครัวบ่าวไพร่มาพึ่งบรมโพธิสมภาร ได้มาตั้งเมืองอยู่ที่เมืองสกลทวาปีและได้ข้ามแม่น้ำโขงไปเกลี้ยกล่อมชาวเมืองกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ให้มาตั้งหลักแหล่งที่เมืองสกลทวาปีเป็นอันมาก ต่อมาคนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงต่างก็อพยพเข้ามาเรื่อยๆ เมื่อเจ้าอนุวงศ์ถูกทางสยามปราบ จึงลี้ภัยมาอาศัยที่เมืองสกลทวาปี ลาวทั้งหมดจึงอยู่ภายใต้การปกครองของสยามเรื่อยมา (รองอำมาตย์โท พระบริบาลศุภกิจ, 2558, น. 40-44)

ความรุ่งเรืองของพระธาตุเชิงชุมอยู่ในยุคของพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) เนื่องจากในยุคนั้น พุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทต่อชาวเมืองสกลนครเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากพระธาตุเชิงชุมได้ถูกสถาปนาให้เป็นศาสนสถานประจำเมืองสกลนคร เป็นสถานที่ในการถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจาของเหล่าข้าราชการและชนชั้นปกครอง นอกจากนี้ วัดพระธาตุเชิงชุมได้ถูกกำหนดให้เป็นสถานที่จัดงานประเพณีทั้งพิธีราษฏร์และพิธีหลวง

3.3 พระธาตุเชิงชุมในยุคปัจจุบัน

เมื่อวัดพระธาตุเชิงชุมผ่านอุปสรรคทั้งหลายมาได้ จึงนับว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองสกลนคร ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 พระองค์ทรงแปรพระราชฐานมาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้เสด็จ มาสักการบูชาองค์พระธาตุเชิงชุมด้วย และพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงมาสักการบูชาองค์พระธาตุเชิงชุมในขณะที่พระองค์ยังทรงผนวชเช่นกัน

วัดพระธาตุเชิงชุมได้รับการบูรณะซ่อมแซมมาแล้วอย่างน้อย 7 ครั้ง ภายในวัดพระธาตุเชิงชุมมีพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ภายในพระอุโบสถที่ถือได้ว่าเป็นความเก่าแก่และความศักดิ์สิทธิ์ นั่นคือ หลวงพ่อพระองค์แสน ซึ่งผ่านการบูรณะมาหลายครั้งเช่นกัน (วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร, 2557, น. 57-64) พิธีบูชาพระธาตุเชิงชุม หรือการบูชาพระธาตุประจำปีและงานออกพรรษาถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมสำคัญของชาวสกลนครมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในอดีตพระธาตุเชิงชุมยังเป็นเทวสถานที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ฮินดู จากหลักฐานพระธาตุนารายณ์เจงเวงที่สร้างขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกัน เป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างแบบศิลปะขอม ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 16-ต้นพุทธศตวรรษที่ 17 ในประเทศกัมพูชา (สำนักศิลปากรที่ 10 ร้อยเอ็ด, 2555, น. 107) มีรูปเคารพที่เป็นเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ คือพระศิวะกำลังร่ายรำ (ศิวนาฏราช) โดยมีพระแม่อุมา ชายา และนางกาไรกาลัมเมยาร์ร่วมด้วย มีพระวิษณุตีกลอง พระพรหมตีฉิ่ง พร้อมด้วยพระคเณศ เช่นเดียวกันกับพระธาตุชุม ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยที่ใกล้เคียงกัน

4. พระธาตุเชิงชุม: อิทธิพลและบทบาทต่อชาวสกลนคร

พระธาตุเชิงชุมเป็นศาสนสถานที่สร้างขึ้นในสมัยพระยาสุวรรณภิงคารแห่งเมืองหนองหารหลวง ช่วงแรกสร้างเป็นอุบมุงครอบรอยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า 4 พระองค์ คือ พระกกุสันโธ พระโกนาคมน โพระกัสสป และพระสมณโคตม ที่บริเวณภูน้ำลอดเชิงชุม หลักฐานการสร้างรับรู้จากตำนาน เรื่องเล่าที่เล่าสืบต่อกันมาแบบมุขปาฐะ ต่อมาจึงบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในวรรณกรรมเรื่อง *อรัญคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม)* ซึ่งเป็นวรรณกรรมของกลุ่มอาณาจักรล้านช้าง อย่างไรก็ตามเมื่อไม่ทราบความเป็นมาของการสร้างพระธาตุเชิงชุมอย่างชัดเจน ทำให้องค์พระธาตุเชิงชุมเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีบทบาทต่อชาวสกลนครและบริเวณใกล้เคียงที่มาราบไหว้ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในองค์พระธาตุเชิงชุมอยู่เสมอ

4.1 พระธาตุเชิงชุมกับบทบาทการถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นท้องถิ่น

เรื่องเล่าและตำนานที่อธิบายประวัติของพระธาตุเชิงชุมเกี่ยวข้องกับประวัติเมืองสกลนครสืบค้นได้ทั้งสิ้นประมาณ 5-6 เรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระธาตุเชิงชุมคือ เรื่องราวการอธิบายความเป็นมาของกลุ่มคน พระยาสุวรรณภิงคารและพระนางนารายณ์เจงเวงเป็นกลุ่มขอม (ผู้วิจัยเรียกคนที่อยู่บริเวณหนองหารหลวงว่า “ขอม” เนื่องจากคนกลุ่มนี้มีความเป็นมาและวัฒนธรรมที่สืบค้นได้) ที่อาศัยอยู่บริเวณภูน้ำลอด อันเป็นที่ตั้งพระธาตุเชิงชุมที่เป็นศูนย์กลางของเมืองหนองหารหลวง มืองค์พระธาตุเชิงชุมเป็นศูนย์กลางจิตใจ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่รอบๆ องค์พระธาตุจึงสันนิษฐานว่าเป็นกลุ่มขอมและนาค โดยเฉพาะนาคเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ นาคที่เกี่ยวข้องกับองค์พระธาตุเชิงชุมคือ “สุวรรณนาค” ผู้ที่รักษาภูน้ำลอด จากหลักฐานของอรรถธาดา (ตำนานพระธาตุพนม) กล่าวว่า

ในขณะนั้นมีพระยานาคตนหนึ่งชื่อว่า สุวรรณนาค เป็นนาคที่อยู่ในศีลธรรมมีเมตตาปราณี ซึ่งต่างจากนาคตัวอื่น มีเกล็ดเป็นทองคำ ถือเอาภิงคารทองคำบรรจุน้ำหอมทิพย์ผุดขึ้นมาจากพื้นดิน แล้วประกอบพิธีราชาภิเษกให้เจ้าสุวรรณภิงคาระเป็นผู้ครองเมืองหนองหารหลวงจากนั้นเป็นต้นมา

นอกจากสุวรรณนาคจะเป็นผู้ทำพิธีอภิเษกให้พระยาสุวรรณภิงคารเป็นผู้ปกครองเมืองหนองหารหลวงแล้ว ยังเป็นผู้ดูแลรักษาองค์พระธาตุเชิงชุมซึ่งอาศัยอยู่ใต้ภูน้ำลอด ครั้นเมื่อพระพุทธรเจ้าสมณโคดมเสด็จมาประทับรอยพระบาท สุวรรณนาคจึงนำแผ่นหินที่เคยบรรจุรอยพระพุทธรบาทของพระพุทธรเจ้าทั้ง 3 พระองค์ขึ้นมารองรับรอยพระพุทธรบาทของพระพุทธรเจ้าสมณโคดม

พระพุทธรองค์ทรงส่องด้วยทิพยจักขุญาณก็ทรงเห็นว่า พระองค์จะเข้าสู่ปรินิพพานแล้ว จึงได้นำพระอรหันต์ 1,500 รูป เสด็จมาสู่ภูน้ำลอดเชิงชุม เพื่อประทับรอยพระบาท ขณะนั้นสุวรรณนาคผู้รักษารอยแผ่นหินซึ่งพระพุทธรเจ้าทั้ง 3 พระองค์ได้ประทับไว้ ได้ลอยขึ้นมารองรับพระบาทของพระพุทธรเจ้า พระองค์ทรงเหยียบส้นพระบาทประทับลงไป (เดิม วิภาคย์พจนกิจ, 2559, น. 244)

เมื่อพระพุทธรเจ้าสมณโคดมประทับรอยพระบาทลงบนแผ่นศิลาเป็นรอยที่ 4 เสร็จแล้ว พระยาสุวรรณภิงคารทรงเลื่อมใสจึงได้ตั้งสัตย์อธิษฐานว่าขอถอดกระโຈມหัวทองคำออกมาบูชารอยพระพุทธรบาท

พระยาสุวรรณภิงคารทรงมีพระทัยเลื่อมใสในพระพุทธรบาท ทรงถอดมงกุฎกษัตริย์ซึ่งมีน้ำหนักคำณิแสนตำลึงสวมลงในรอยพระพุทธรบาท เพื่อเป็นเครื่องบูชา จากนั้นหินที่บรรจุรอยพระพุทธรบาทก็จมลงใต้พื้นที่ภูน้ำลอดเชิงชุม (กรมศิลปากร, 2483, น. 26)

เรื่องราวของการอธิบายพื้นที่และกลุ่มคนที่อยู่ในบริเวณหนองหารหลวง โดยเฉพาะกลุ่ม “นาค” ที่กล่าวถึงในตำนานพระธาตุเชิงชุมเป็นกลุ่มคนพื้นเมืองที่รบกับกลุ่มผู้ปกครองบ้านเมืองและพ่ายแพ้ในที่สุด ต่อมากลุ่มผู้ปกครองได้นำเอาพุทธรศาสนาเข้ามาแทนที่อำนาจเหนือธรรมชาติอันเป็นกุศโลบายในการควบคุมกลุ่มนาค โดยใช้พระธาตุเชิงชุมเข้ามาเป็นศูนย์กลางของศาสนาเป็นตัวแทนของพระพุทธรเจ้าจากรอยพระพุทธรบาทที่พระพุทธรเจ้าทั้ง 4 พระองค์ได้มาชุมนุมกันไว้ จนกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง พุทธศาสนาจึงเข้ามาอยู่ในวิถีชีวิตของชาวเมืองหนองหารหลวงเรื่อยมา

4.2 พระธาตุเชิงชุมกับบทบาทการสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่น

อัตลักษณ์เป็นลักษณะเฉพาะตนเองที่ทำให้เป็นที่จดจำ ข้อมูลทางคติชนวิทยากล่าวไว้ว่าอัตลักษณ์เป็นเครื่องบ่งบอกถึงสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ของท้องถิ่น พระธาตุเชิงชุมเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมในอดีต ในอดีตนั้นตำนานได้สร้างองค์พระธาตุเชิงชุมให้เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าทั้ง 4 พระองค์ที่ได้เดินทางมาชุมนุมรอยพระบาทไว้ ทำให้ตำนานเกิดความศรัทธา หักฐานจารึกที่รอบประตูทางทิศตะวันออกองค์พระธาตุเชิงชุมเป็นหลักฐานชั้นต้นที่มีเนื้อหากล่าวถึงการแบ่งเขตหมู่บ้านกับเทศาภิบาลและการอุทิศเข้าโอกาสเพื่อซ่อมแซมพระธาตุ ดูแลพระภายในวัด ส่วนความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พระธาตุเชิงชุมได้ช่วยอธิบายความเป็นมาของสถานที่ต่างๆ ที่เชื่อมโยงและเกี่ยวข้อง เช่น พระธาตุกุม พระธาตุนารายณ์เจงเวง และพระธาตุภูเพ็กมูสา องค์พระธาตุเชิงชุมกลายเป็นศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์ประจำอาณาจักรล้านช้างจนถึงยุครัตนโกสินทร์ และจากการบูรณปฏิสังขรณ์ยาวนาน เป็นเครื่องยืนยันถึงความสำคัญ แสดงให้เห็นว่าองค์พระธาตุเชิงชุมคือสัญลักษณ์และอัตลักษณ์ของชาวสกลนคร ซึ่งได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นคำขวัญของจังหวัดสกลนครที่ว่า “พระธาตุเชิงชุมคู่บ้าน” จนกลายเป็นตราประจำจังหวัดจนถึงปัจจุบัน

4.3 พระธาตุเชิงชุมกับการจัดระเบียบสังคม

กล่าวได้ว่าองค์พระธาตุเชิงชุมเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของคนสกลนครตั้งแต่สมัยที่เป็นเมืองหนองหารหลวง จนเปลี่ยนมาเป็นเมืองสกลทวาปี และเมืองสกลนครในที่สุด พัฒนาการขององค์พระธาตุนั้นเกี่ยวข้องกับคน ทั้งที่เป็นชนชั้นปกครองและชนชั้นที่ถูกปกครอง ในอดีตเชื่อว่าพระธาตุเชิงชุมเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคนในดินแดนแถบนี้ เมื่อครั้งที่เมืองสกลนครเกิดภัยแล้งต่อกัน 7 ปี ชาวเขมรซึ่งเป็นกลุ่มคนที่รักษาพระธาตุเชิงชุมได้อพยพหนีกลับเมืองเขมร ทำให้บ้านธาตุเชิงชุมกลายเป็นเมืองร้างหลายปี ต่อมาในยุครัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ตั้งพระธานีเป็นเจ้าเมือง เมื่อเกิดศึกกับเจ้าอนุวงศ์ พระธานีไม่ได้เตรียมเสบียงอาหารและดินปืนไว้ ทางกรุงรัตนโกสินทร์คิดว่าพระธานีเอาใจออกห่างไปช่วยเจ้าอนุวงศ์ จึงให้เอาตัวไปประหารเสียและกวาดต้อนผู้คนลงไปอยู่ที่เมืองกระบิลคาม (เกรียงไกร ปริญญาพล, 2558, น. 35-36) จากนั้นทางกรุงจึงได้จัดระเบียบในการดูแลพระธาตุเชิงชุมใหม่ โดยหัวหน้าผู้ดูแลพระธาตุเชิงชุมมีชื่อว่า เพี้ยศรีธรรม เป็นหัวหน้าข้าโอกาส มีหมู่บ้านใกล้เคียงประมาณ 10 หมู่บ้าน (รองอำมาตย์โท พระบริบาลศุภกิจ, 2558, น. 36) แต่ในตำนานเมืองสกลนคร ที่เขียนโดยขุนศรีนครานุรักษ์ (2467, น. 21) ดำรงตำแหน่งนายอำเภอธาตุเชิงชุมในขณะนั้นกล่าวว่า มี 6 หมู่บ้าน เปลี่ยนกันเข้าเวรมารักษารักษาองค์พระธาตุเชิงชุม ซึ่งในขณะนั้นผู้รักษาพระธาตุเรียกว่า “ข้าพระธาตุ” หรือ “ข้าโอกาส” การจัดระเบียบคนเพื่อดูแลพระธาตุเชิงชุมจึงสืบทอดจากนั้นเป็นต้นมา เป็นธรรมเนียมปฏิบัติในสังคมชาวอีสานล้านช้างเช่นเดียวกับองค์พระธาตุพนมที่มีข้าโอกาสคอยรักษาพระธาตุและคอยดูแลความสะอาดให้กับพระภิกษุภายในวัด โดยชายฉกรรจ์ที่ดูแลพระธาตุไม่ต้องเสียภาษีให้กับสยาม การจัดคนเข้าดูแลพระธาตุเชิงชุมในขณะนั้นถือได้ว่าเป็นการจัดระเบียบสังคมของฝ่ายรัฐ ในสมัยนั้นต้องการให้คนเข้าซ่อมแซมพระธาตุ เป็นการจัดการจากฝ่ายรัฐที่สั่งลงมา ดังนั้นกลุ่มคนจึงต้องทำตาม

ปัจจุบัน คำว่า “ข้าโอกาส” น่าจะเป็นคำที่มีความหมายในทางลบ จึงมีคำศัพท์ใหม่ว่า “ลูกพระธาตุ” ขึ้นมาใช้แทน เห็นได้จากงานมัสการพระธาตุเชิงชุมประจำปีจะมีลูกพระธาตุจากทั่วทุกสารทิศเดินทางมานมัสการองค์พระธาตุเชิงชุม นอกจากนี้กิจการต่างๆ ภายในวัดพระธาตุเชิงชุมจะมีกลุ่มมคณายกของวัดที่ดูแลองค์พระธาตุ

ร่วมกับพระภิกษุสามเณรภายในวัด เมื่อวัดพระธาตุเชิงชุมถูกสถาปนาเป็นวัดประจำจังหวัดสกลนคร ทุกคนจึงถือว่าเป็น “ลูกพระธาตุ” ด้วย

สรุปได้ว่า ประวัติความเป็นมาขององค์พระธาตุเชิงชุมเชื่อมโยงจากตำนาน เรื่องเล่าที่ได้ถูกถ่ายทอดต่อกันมา ศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้มีเรื่องราวที่น่าอัศจรรย์เป็นอย่างมากที่จะต้องบอกกล่าวให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้รับรู้ เพื่อให้องค์พระธาตุดำรงอยู่ตลอดไป นอกจากนี้ พระธาตุเชิงชุมยังมีบทบาทต่อชาวสกลนครและจังหวัดใกล้เคียงอีกด้วย

5. บทสรุปและอภิปรายผล

ผู้วิจัยค้นพบว่าพระธาตุเชิงชุมมีความสำคัญและบทบาทอย่างหลากหลายต่อชาวลุ่มน้ำหนองหาร ดังนี้

5.1 พระธาตุเชิงชุม: รากเหง้าของเผ่าพันธุ์ในจังหวัดสกลนคร

สกลนครเป็นจังหวัดที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน และเป็นศูนย์กลางที่ตั้งของจังหวัดใน “แอ่งสกลนคร” ประวัติความเป็นมานอกจากจะได้รับรู้จากเรื่องเล่าหรือนิทาน ตำนานแล้ว ยังถูกบันทึกผ่านลายลักษณ์อักษรจนกลายมาเป็นพงศาวดารเมืองสกลนครที่รวบรวมความเป็นมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้พื้นที่บริเวณนี้ยังถูกเรียกว่า เป็นกลุ่มวัฒนธรรมหนองหาร ซึ่งมีการประกอบสร้างจากสิ่งต่างๆ ขึ้นมาให้เป็นสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” คือ กลุ่มคนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลอมรวมกันอยู่ในบริเวณวัฒนธรรมหนองหารแห่งนี้ กลุ่มชาติพันธุ์ที่รวมตัวจากอดีตจนถึงปัจจุบันของสกลนครแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มชาติพันธุ์คือ กลุ่มที่ใช้ภาษาไทย-กะได และกลุ่มที่ใช้ภาษามอญ-เขมรในวิถีชีวิตประจำวัน

พงศาวดารเมืองแกลง เป็นเรื่องเล่าหรือตำนานของกลุ่มชนชาติไทในเวียดนาม กล่าวถึงความเป็นมาของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ว่ามีกำเนิดร่วมกัน จึงเป็นกลุ่มเครือญาติใกล้ชิดกันเช่นเดียวกับพงศาวดารล้านช้าง ซึ่งเป็นตำนานของคนลาวล้านช้าง กล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นเครือญาติเดียวกัน โดยกล่าวถึงคนและแกลง (เทวดาผู้เป็นใหญ่) ที่ไปมาหาสู่กันได้

พงศาวดารทั้ง 2 เรื่องล้วนกล่าวถึงกลุ่มคนที่ออกจากน้ำเต้า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นเครือญาติเดียวกัน ล้วนมีกำเนิดมาจากน้ำเต้าที่เกิดจากกรูมูกของควายที่ตาย สำนึกความเป็นพี่น้องท้องเดียวกันจึงมีมาแต่ครั้งอดีต จึงไม่แปลกว่าต่อมาในยุคที่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรทำให้เห็นที่มาที่ไปของคน โดยเฉพาะกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสกลนคร ในยุคประวัติศาสตร์ก็ได้กล่าวถึงกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณนี้

สมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อพยพเข้ามายังดินแดนภาคอีสานของประเทศไทยล้วนอพยพมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งสิ้น บางกลุ่มเป็นกลุ่มที่อพยพมาจากเวียดนามแถบเมืองเตียนเบียนฟู เมืองไลเจา เมืองม่วย เมืองโมะ เมืองลา ที่อยู่ในดินแดนสิบสองจุไทย ซึ่งบริเวณนี้เคยเป็นดินแดนที่อยู่ภายใต้อาณาจักรสยาม ก่อนที่ฝรั่งเศสจะเข้ามา ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรีโดยการนำของเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ได้นำกำลังมาปราบเมืองเวียงจันทน์และหลวงพระบาง ดังนั้นสิบสองจุไทยจึงตกเป็นเมืองขึ้นของสยามด้วย จนถึงราวพุทธศตวรรษที่ 22 เมื่อสยามได้ปราบฮ่อสำเร็จ ฝรั่งเศสอ้างว่าดินแดนสิบสองจุไทยเป็นของแผ่นดินญวน จึงให้ไทยถอน

กำลังออกมา ฝรั่งเศสจึงเข้ายึดสิบสองจุไทตั้งแต่นั้นมา กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บริเวณสิบสองจุไทบางกลุ่มกลัวอิทธิพลของกลุ่มฮ่อจึงอพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนลาว

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงชนะศึกเจ้าอนุวงศ์ ทำให้เจ้าอนุวงศ์ต้องหนีไปพึ่งญวน แต่ต่อมาก็ถูกทางการไทยจับสำเร็จโทษ ในครั้งนั้นจึงทรงให้อำมาตย์และทหารนำกองทัพเข้าไปเกลี้ยกล่อมกลุ่มชาติพันธุ์ที่หนีสงครามไปหลบซ่อนอยู่ในป่าและบนเขาเข้ามายังดินแดนภาคอีสานของไทยเพื่อไม่ให้คนกลุ่มนี้เป็นกำลังให้ข้าศึก ดังนั้นการอพยพของคนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จึงเป็นการเคลื่อนย้ายคนครั้งใหญ่ที่สุดไม่ว่าจะเป็นกลุ่มโซ่ กะเลิง ญ้อ โย้ย ญวน ผู้ไท ไทยลาว

5.2 พระธาตุเชิงชุม: รากเหง้าของความศักดิ์สิทธิ์ที่ยึดเหนี่ยวคนสกลนครจากอดีตสู่ปัจจุบัน

พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนไทยนับถือมาช้านานแล้ว แต่ละท้องถิ่นล้วนสร้างสิ่งเคารพบูชาขึ้นเพื่อให้คนส่วนใหญ่ได้สักการบูชา พระธาตุเชิงชุมเป็นศาสนสถานที่ตั้งโดดเด่นอยู่ท่ามกลางความศิวิไลซ์ในโลกปัจจุบัน ในอดีตสถานที่แห่งนี้ได้รับการยอมรับจากคนทุกกลุ่มชาติพันธุ์ว่าคือพระพุทธรูปที่ทุกคนจะต้องกราบไหว้ ความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระธาตุ กล่าวว่าพระยาสุวรรณภิงคารแห่งเมืองหนองหารหลวง เมื่อได้ฟังธรรมจากพระพุทธรูป จะทรงตัดพระเศียรของพระองค์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา แต่พระนางนารายณ์เจงเวง มเหสีได้ตรัสห้ามไว้ จึงหันมาสร้างพุทธศาสนสถานและให้ชื่อว่า “พระธาตุเชิงชุม”

เมื่อพระยาสุวรรณภิงคารได้สดับตรับฟังปัญหาดังนั้น ก็ทรงพระโสมนัสซาบซึ่งในพระชั้นรัตนดานยิ่งนัก และมีพระทัยจะปรารถนาตัดพระเศียรของพระองค์บูชาถวายพระพุทธรูป ทันใดนั้นพระนางเทวีจึงทูลห้ามไว้ว่า เมื่อมหाराชาจะมีพระชนม์อยู่ จักได้สร้างพระราชมุขเพิ่มเติมต่อไป ไม่ควรที่พระองค์จะมกระทำให้เช่นนี้ เมื่อพระยาได้สดิและได้ทรงสดับถ้อยคำนั้น จึงได้ถอดเอามงกุฎออกบูชาถวายพระบาทของพระพุทธรูป (กรมศิลปากร, 2483, น. 23)

ในยุคประวัติศาสตร์ที่เรื่องราวมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร พบว่าพระธาตุเชิงชุมสร้างเลียนแบบปราสาทขอม เพราะจากหลักฐานจารึกที่กรอบประตูทางเข้าพระธาตุ จำนวน 12 บรรทัด จารึกด้วยอักษรขอม ภาษาขอม กล่าวว่า

แรม 8 ค่ำ เดือน 7 ชยนาถษัตริย์ วันอังคาร พวกเราได้รวมกันขึ้นแจงแก่โกลัญพลผู้เป็นหัวหน้าแห่งหมู่บ้านพระนุรพิเนา (เนินมตูม) ตามคำแนะนำของกำเสดงว่า ที่ดินขะเลงซึ่งอยู่ภายในหลักเขตนั้น ให้พวกเรามอบให้กับหัวหน้า ที่ดินซึ่งอยู่ภายในหลักเขตให้ขึ้นอยู่กับโกลัญพลผู้เป็นหัวหน้าหมู่บ้านขะเลง ส่วนที่ดินซึ่งอยู่นอกหลักเขตให้ขึ้นอยู่กับโกลัญพลผู้เป็นหัวหน้าแห่งพระนุรพิเนา มัทยนาถษัตริย์ วันอาทิตย์ โกลัญพลแห่งขะเลง ถวายทาส 4 คน แต่ทเวสถาน ถวายวัว 6 ตัว ข้าวเปลือก และนาสงกรานต์ไว้ตลอดไป โกลัญพล (อ่านโดยอำเภอคำโ ท อ่างถึงใน สุรัตน์วารักรัตน์, 2537, น. 93)

พัฒนาการขององค์พระธาตุเชิงชุมซึ่งเปรียบได้กับตัวแทนของพระพุทธรูปและพระพุทธรูปลวงเลยเข้าสู่ยุคทวารวดีซึ่งมีใบเสมาเป็นหลักฐาน อาศัยหลักฐานใกล้เคียงเช่นเดียวกันจากจารึกบ้านท่าวัด วัดกลางเขื่องใหม่ กล่าวถึงการปักปันเขตแดนระหว่างคามเขต (เขตที่เป็นที่อยู่ของบ้านและเมือง) และเขตวิสุงคามสีมา (เขตของสงฆ์ โดยใช้ใบเสมากำหนดให้เป็นเขตพัทธสีมา) เขตของวัดพระธาตุเชิงชุมมีการปักปันระหว่างคามเขต

กับเทวสถานอย่างชัดเจน ซึ่งมีเนื้อความคล้ายกับจารึกบ้านท่าวัด ตำบลงชน อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ซึ่งรัชช ปุณโณทก (2530, น. 165) ได้อ่านและบอกว่า เป็นเรื่องราวของเขตปลอดอาญาแผ่นดิน กล่าวคือวัดเป็นสถานที่ให้อภัยแก่ผู้กระทำความผิดที่ก้าวเท้าหนึ่งเข้ามาในเขตวัดแล้วให้อภัยแก่คนผู้นั้น ซึ่งจารึกวัดมุจลินทอารามกล่าวไว้ชัดเจนเช่นเดียวกับจารึกบ้านท่าวัดถึงการประกาศเขตปลอดอาญาแผ่นดินว่า

ให้อภัยชีวิตแก่สัตว์ อันมีในน้ำใน (ดิน). ชารุด. เขตแดนไร่นายานน้ำวังผาทั้งป่าอารามิก
ทั้งปวงฝูงนี้.(ชารุด). แต่สมเด็จพระโพธิสาลราชเจ้าเป็นเค้าสืบต่อมาเท่าสมเด็จพระมหาธรรมมิกการชา
วรวงศาธิราชเจ้า

จารึกที่กรอบประดู่วัดพระธาตุเชิงชุมเขียนขึ้นโดยกลุ่มขอม มีเนื้อหาตอนต้นกล่าวถึงการปักปันเขตแดนระหว่างเขตคามวาสีกับเขตเทวสถาน ส่วนตอนท้ายเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการอุทิศคน (ข้าโอกาสหรือข้าพระโยมสงฆ์) สัตว์เลี้ยง ที่นา ข้าวเปลือก ไว้ให้กับหัวหน้า เพื่อทำมาหากินต่อไป สิ่งเหล่านี้เป็นวิธีคิดของคนสมัยนั้นในการดูแลเทวสถาน ในความคิดของกลุ่มวัฒนธรรมขอมและวัฒนธรรมไทย-ลาว ยึดถือเอาความศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวซึ่งก็คือรากเหง้าของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำหนองหารหลวง

5.3 พระธาตุเชิงชุม: เสาหลักของชาวสกลนคร

การปกครองของอาณาจักรล้านช้างเป็นการปกครองระบบ “อาญาสี่” มีเจ้าเมือง อุปฮาด ราชบุตร และราชวงศ์ เมื่ออาณาจักรล้านช้างตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกรุงรัตนโกสินทร์ การปกครองบ้านเมืองในลักษณะนี้ก็ได้เปลี่ยนแปลงไป มีการปกครองเป็นมณฑลต่างๆ เรื่อยมาจนถึงในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อต้องการให้บ้านเมืองเป็นปึกแผ่นและทัดเทียมกับประเทศทางซีกโลกตะวันตก จึงได้นำการปกครองแบบตะวันตกเข้ามาใช้ หัวหน้าของจังหวัดจึงกลายเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะประจำจังหวัดต่างๆ

กษัตริย์จึงต้องส่งผู้ปกครองที่คอยดูแลต่างพระเนตรพระกรรณมาคอยปกครองตามหัวเมืองต่างๆ เจ้าเมืองสกลนครในยุคนั้นคือพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) เมื่อมีคณะกรรมการประจำจังหวัด กลุ่มคนต่างๆ ได้รับเลือกให้เป็นตัวแทนเข้ามาบริหารเมือง เมื่อกลุ่มคนเข้ามาอยู่รวมกันแล้ว ก็จะมีพิธีสาบานตนเพื่อเข้ารับราชการปกป้องบ้านเมือง จังหวัดสกลนครจึงเริ่มจัดพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจา ดังที่สุรัตน์ วรวงศ์รัตน์ (2537, น. 90-91) กล่าวว่า

นอกจากมีหน้าที่ในการบำรุงพุทธศาสนาแล้ว เจ้าเมืองมีหน้าที่จัดพิธีพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัจจา สำหรับข้าราชการระดับสูง กรมการเมืองทุกคนต้องไปถวายบังคมกระทำสัตยาณุสัจปีละ 2 ครั้ง จังหวัดสกลนคร พระยาประจันตประเทศธานีกำหนดจัดขึ้นในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 5 และวันแรม 13 ค่ำ เดือน 11 วันแรกเป็นการแห่พระบรมสาทิสลักษณ์พระเจ้าอยู่หัวจากศาลากลางจังหวัดไปยังอุโบสถวัดพระธาตุเชิงชุมเพื่อกระทำพิธี และวันที่ 2 เป็นวันพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจากระทำที่อุโบสถวัดพระธาตุเชิงชุม

ในเวลาต่อมาวัดพระธาตุเชิงชุมได้ถูกกำหนดให้เป็นสถานที่กระทำสัตย์ปฏิญาณของข้าราชการระดับสูง นอกจากนี้สิ่งสำคัญในพิธีนี้คือ น้ำที่ใช้ในพิธี เป็นน้ำจาก “ภูน้ำลอดเชิงชุม” ซึ่งเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัจจาของชาวสกลนครเข้าใจว่าดำเนินการเรื่อยมา โดยใช้วัดพระธาตุเชิงชุมเป็นศูนย์กลาง แต่จากนั้นหลักฐานขาดช่วงไป

นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2562 อันเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 ขึ้นครองราชย์ “น้ำที่ภูน้ำลอดเชิงชุม” เป็นสิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่ใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทุกจังหวัดในประเทศไทยที่มีแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ต่างก็ถูกนำไปใช้ในพิธีกรรมนี้ จังหวัดสกลนครได้นำเอาน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่มีมาแต่โบราณและได้ใช้ในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สังจา คือน้ำจาก “ภูน้ำลอด” ที่วัดพระธาตุเชิงชุมเข้าร่วมในพิธีมหามงคลครั้งนี้ด้วย

สรุปว่า วัดพระธาตุเชิงชุมคือเสาหลักของชาวสกลนคร ทุกคนให้ความเคารพและมีความเชื่อว่า มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ภายในองค์พระธาตุซึ่งจะดลบันดาลให้ชีวิตของชาวสกลนครดำเนินไปด้วยดี ปราศจากภัยอันตราย มีแต่ความเจริญรุ่งเรืองสมกับคำที่ว่า “พระธาตุเชิงชุมคู่บ้าน เสาหลักของชาวจังหวัดสกลนคร”

5.4 พระธาตุเชิงชุม: ผู้นำแห่งจิตวิญญาณทางพุทธศาสนา

คำว่า “จิตวิญญาณ” ทั่วไปในสังคมไทย หมายถึงสิ่งอะไรก็ตามที่มีคุณค่าสูงทางจิตใจ คำว่า “วิญญาณ” ในทางพุทธศาสนา หมายถึง การรู้เวลามีผัสสะ โดยมีอายตนะทั้ง 6 เป็นเครื่องรับ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ

การรับรู้เรื่องราวของผู้นำทางจิตวิญญาณของสังคมจะรับรู้ว่าเป็นตัวบุคคลที่เป็นผู้นำด้านจิตใจ ทำให้คนเห็นหรือคล้อยตาม ซึ่งจะพบได้ในทางพุทธศาสนา ในส่วนที่เป็นวัตถุอย่างอื่นไม่ปรากฏ แต่องค์พระธาตุเชิงชุมนั้นเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าทั้ง 4 พระองค์ คงปฏิเสธไม่ได้ว่าพระธาตุเชิงชุมเป็นที่พึ่งทางใจให้กับประชาชนโดยทั่วไปที่คับข้องใจ ที่มาจากทุกสารทิศเพื่อมากราบไหว้ขอพรให้ตนเองและครอบครัวประสบแต่ความสุข นอกจากนี้ภายในวัดพระธาตุเชิงชุมยังจัดทำน้ำพระพุทธมนต์เพื่อเสริมสิริมงคลให้กับผู้ที่มาขอพร

เมื่อถึงวันพระหรือวันสำคัญทางพุทธศาสนา ประชาชนชาวจังหวัดสกลนครจะมาร่วมกันสวดมนต์ หรือแม้แต่ในเหตุการณ์สำคัญของบ้านเมือง วัดพระธาตุเชิงชุมก็จะเป็นผู้นำในการจัดสวดมนต์ และมีวัดต่างๆ ทำตาม นอกจากนี้การสร้างกำลังใจให้กับบุคคลเหล่านี้ในทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นอันสูงส่งที่สุดที่จะทำให้บุคคลหลุดพ้นจากกิเลสที่ครอบงำจิตใจ ผู้นำทางจิตวิญญาณจึงเป็นผู้มีพลังอำนาจอยู่ภายใน ได้รับความไว้วางใจ ซึ่งไม่ใช่เรื่องแปลกที่องค์พระธาตุเชิงชุมจะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณด้วยเช่นกัน

รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2483). *อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม)*. พระนคร: ไทยเชชม.
- เกรียงไกร ปริญญาพล. (2558). *พงศาวดารเมืองสกลนคร (ถอดความจากฉบับเดิม)*. สกลนคร: สกลนครการพิมพ์.
- ขุนธีระมัยสิทธิการ. (2509). *ตำนานพระธาตุเชิงชุมและพงศาวดารอีสานฉบับของพระยาขัติยวงษา*. พระนคร: กรมการปกครอง.
- ขุนศรีนครานุรักษ์. (2467). *ตำนานเมืองสกลนคร*. พระนคร: ไสภณพิพรรฒนาการ.
- คณะกรรมการเมืองสกลนคร. (2531). *ประวัติศาสตร์เมืองสกลนคร*. สกลนคร: สกลนครการพิมพ์.
- ดวงหทัย ลือดัง. (2554). *การสืบทอดประเพณีเทศน์กาเผือกในชุมชนไทยยวน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เดิม วิภาคย์พจนกิจ. (2559). *ประวัติศาสตร์อีสาน (พิมพ์ครั้งที่ 5)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราช ปุณโณทก. (2530). *ศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว*. กรุงเทพฯ: คุณพินอักษรกิจ.

- รองอำมาตย์โท พระบริบาลศุภกิจ. (2558). *พงศาวดารเมืองสกลนคร*. สกลนคร: สกลนครการพิมพ์.
- วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร. (2557). *จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเชิงชุมจังหวัดสกลนคร*.
กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2540). *แอ่งอารยธรรมอีสาน: แฉหลักฐานโบราณคดีพลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 3).
กรุงเทพฯ: มติชน.
- สำนักศิลปากรที่ 10 ร้อยเอ็ด. (2555). *ร้อยรอยเก่าสกลนคร*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- สุทิน ศิริจันทร์. (2565, 25 มกราคม). *ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดสกลนคร*. [บทสัมภาษณ์].
- สุรัชย์ ชินบุตร. (2559). *อุรังคธาตุนิทานพุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลกฉบับอีสานล้านช้าง: การสืบทอดและการสร้างสรรค์*.
วารสารไทยศึกษา, 12(1), 1-31.
- สุรัตน์ วรางค์รัตน์. (2537). *ประวัติศาสตร์สกลนคร*. สกลนคร: วิทยาลัยครูสกลนคร.
- อนันต์ ลากุล. (2560). *ตำนานเมืองลุ่มในภาคอีสาน: ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม ความเชื่อกับท้องถิ่น*
(วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.

การสร้างสรรคศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ในสถานการณ์โควิด-19

Received: 26 March 2021

Revised: 31 August 2022

Accepted: 26 May 2023

กานต์พิชชา สุมาวัน*
วนศักดิ์ ผดุงเศรษฐกิจ**

การสร้างสรรคศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ในสถานการณ์โควิด-19 มีวัตถุประสงค์เพื่อประยุกตศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี สู่การสร้างสรรคการแสดงร่วมสมัยชุด “ที่สุดท้าย” ที่สามารถสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับสถานการณ์โควิด-19 โดยมีขอบเขตในการศึกษาที่ชุมชนหมู่บ้านไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ด้วยกระบวนการวิจัยทั้งแบบคุณภาพและสร้างสรรค โดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การสำรวจข้อมูลภาคสนาม และประสบการณ์ของผู้วิจัย ผลการวิจัยพบว่าการประยุกตศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวนเพื่อสร้างสรรคการแสดงร่วมสมัยชุด “ที่สุดท้าย” ประกอบด้วยวิถีชีวิตการทอผ้า การอนุรักษ์ทำพ็อน การแต่งกาย และทรงผม นำมาใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบสร้างสรรคผลงาน สามารถนำเสนอศิลปะการแสดงพื้นบ้านรูปแบบใหม่ บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ตัวตนของคนไทยวนในระหว่างที่เกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารให้ผู้ชมได้เข้าใจ เกิดมุมมองความคิดใหม่ และตระหนักรู้ถึงสถานการณ์โควิด-19 ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมและโลกปัจจุบัน สะท้อนผ่านการใช้องค์ประกอบและศิลปะการแสดงพื้นบ้านสร้างสรรคและตีความเล่าเรื่องราวด้วยกลวิธีร่วมสมัย ทั้งนี้การสร้างสรรคผลงานมีความแตกต่างไปจากแบบดั้งเดิม ผู้วิจัยมิได้มีจุดประสงค์เพื่อทำลาย แต่เป็นการต่อยอดความรู้และภูมิปัญญาพื้นบ้านให้ดำรงอยู่ในโลกสมัยใหม่ได้อย่างเท่าทันและเข้ากับบริบทของสังคม อันจะทำให้มรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการอนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่สร้างสรรค และไม่ถูกกลืนหายไปในช่วงสถานการณ์โควิด-19

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน;
ศิลปะการแสดงร่วมสมัย;
ไทยวน;
อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี;
สถานการณ์โควิด-19

* นักศึกษาระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ติดต่อได้ที่:

s62563806001@ssru.ac.th

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปะการแสดง (แขนงวิชาศิลปะการละครและความเป็นผู้ประกอบการสร้างสรรค) คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ติดต่อได้ที่: wanasak.pa@ssru.ac.th

The Creation of Tai Yuan Folk Performing Art, Sao-Hai District, Saraburi Province in Covid-19 Situation

Kanpidcha Sumawan*

Wanasak Padungsestakit**

Received: 3 July 2020

Revised: 14 September 2023

Accepted: 20 September 2023

The creation of Tai Yuan folk performing art in the Covid-19 situation purposed to contemporize the Tai Yuan folk art in the performance "Tee Sud Tai." The scope of this study is at Tai Yuan Village, Sao-Hai District in Saraburi Province. This is a qualitative and creative research studying from documentation, interviews with related persons, field study survey, and experience of the researcher.

Based on the research, the author found that the application of the contemporary Tai Yuan folk art performance "Tee Sud Tai" included local weaving lifestyles, dance conservation, costume dressing, and hairstyle to create and demonstrate a new local performance that indicates Tai Yuan identity during the Covid-19 situation. It could be the tool to allow audiences to understand and see new aspects from this creative work. Additionally, the work is different from the original one. The author has no desire to destroy the original performance but intends to maintain knowledge and local wisdom in the new world when the situation is changing all the time.

Research Article

Abstract

Keywords

folk performing art;
contemporary performing art;
Tai Yuan;
Sao-Hai district
in Saraburi province;
Covid-19 situation

* M. A. student, Performing Arts Department (Theatre Arts and Creative Entrepreneurship Lecturers) ,
Faculty of Fine and Applied Arts, Suan Sunandha Rajabhat University, e-mail: s62563806001@ssru.ac.th

** Assistant Professor, Performing Arts Department (Theatre Arts and Creative Entrepreneurship Lecturers) ,
Faculty of Fine and Applied Arts, Suan Sunandha Rajabhat University, e-mail: wanasak.pa@ssru.ac.th

1. บทนำ

ในสถานการณ์ปัจจุบัน โลกได้เผชิญกับวิกฤตโควิด-19 (Covid-19) หรือเชื้อไวรัสโคโรนา (Coronavirus) ซึ่งเป็นสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาที่ลุกลามและคร่าชีวิตผู้คนไปทั่วโลก หลังจากองค์การอนามัยโลก (WHO) ได้ประกาศยกระดับเป็นการระบาดใหญ่ (Pandemic) ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2563 หลายประเทศดำเนินมาตรการการป้องกันการแพร่ระบาดอย่างเร่งด่วน ด้วยการแพร่ระบาดอย่างรวดเร็วของโควิด-19 นี้เองส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วนทั่วโลก แต่ละประเทศต้องประกาศใช้มาตรการรักษาระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) อย่างฉุกเฉิน เกิดการดำเนินชีวิตในวิถีใหม่หรือที่เรียกว่า New Normal รวมถึงเกิดการตื่นตัวในโครงสร้างทางระบบสาธารณสุขและเศรษฐกิจ เพื่อนำพาให้ประชากรและประเทศผ่านพ้นวิกฤตอันเลวร้ายนี้ไปได้

ในประเทศไทยได้มีการออกมาตรการการควบคุมการแพร่ระบาดของโรคด้วยการออกพระราชกำหนดฉุกเฉิน โดยมีคำสั่งปิดห้าง ร้าน และบริการหลายส่วน ยกเว้นร้านค้าที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการอุปโภคและบริโภค ทำให้ธุรกิจขนาดเล็กจำนวนมากต้องหยุดกิจการชั่วคราว ส่งผลให้แรงงานนอกระบบที่ทำงานในสถานที่นั้นๆ ต้องกลายเป็นผู้ไร้งานทำทันที จากสถิติของสำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (2562) พบว่าในพื้นที่กรุงเทพมหานคร เดือนธันวาคม 2562 มีกลุ่มแรงงานที่ได้รับผลกระทบโดยตรงอย่างฉับพลันถึงประมาณ 9.88 ล้านคนและพากันอพยพกลับภูมิลำเนาเดิม ดังเหตุการณ์ที่เกิดที่สถานีขนส่งหมอชิต เมื่อวันที่ 22-26 มีนาคม 2563 มีกลุ่มคนจำนวนมากเดินทางมาซื้อตั๋วรถโดยสาร หลังกรุงเทพฯ และปริมณฑลสั่งปิดสถานที่ที่สกัดโควิด-19 เป็นการชั่วคราว 22 วัน (ประชาชาติธุรกิจ, 2563) ส่งผลให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในต่างจังหวัดไม่พอใจ โดยไม่ต้องการให้กลุ่มแรงงานเหล่านี้เดินทางกลับภูมิลำเนา เพราะกลัวจะนำเชื้อไวรัสโคโรนา (Coronavirus) แพร่กระจายไปยังภูมิภาคอื่นๆ มากยิ่งขึ้น

การระบาดของโรคโควิด-19 ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตโดยตรงต่อประชาชน แต่ยังส่งผลกระทบต่อกระแสนิยมทุกมิติ ทุกภาคส่วนต้องปรับตัวเข้าสู่การดำเนินงานในวิถีใหม่อย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ท่ามกลางวิกฤตการณ์นี้ทำให้หลายประเทศตระหนักถึงความสำคัญและผลกระทบต่อมิติด้านศิลปะและวัฒนธรรมอันถูกหลงลืมไปชั่วขณะ หลายประเทศมีการกำหนดนโยบาย แผนการดำเนินงานหรือยุทธศาสตร์ชาติต่างๆ พยายามช่วยเหลือศิลปินและฟื้นฟูศิลปะและวัฒนธรรมในยุคของการปรับเปลี่ยนนี้ ในประเทศไทยมีการประชุมคณะอนุกรรมการด้านศิลปะและวัฒนธรรมวาระเร่งด่วน เพื่อกำหนดนโยบายและแผนดำเนินงานด้านศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อช่วยเหลือศิลปินพื้นบ้านและเครือข่ายวัฒนธรรมที่ได้รับผลกระทบจากโควิด-19

ยูเนสโก กรุงเทพฯ (2563) ได้มีการอภิปรายออนไลน์หัวข้ออุตสาหกรรมสร้างสรรค์ในไทยกับโควิด-19 ในเรื่องศิลปะการแสดง เพื่อประเมินความท้าทายและผลกระทบจากการระบาดของโควิด-19 ในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ในภาคส่วนต่างๆ โดยในภาคส่วนศิลปะการแสดง มีการสำรวจจากคนในวงการศิลปะการแสดง พบว่าไม่เพียงศิลปินขาดโอกาสด้านอาชีพ แต่ยังมีปัญหาความสามารถในการแสดงออกของงานแสดงและการรักษาเสรีภาพทางศิลปะท่ามกลางการปิดเมืองในระยะยาวตามนโยบายของรัฐบาล

ศิลปะการแสดงทั่วโลกมีการปรับตัวโดยใช้การเชื่อมต่อโลกออนไลน์มากยิ่งขึ้น หนึ่งเพื่อความอยู่รอดและธำรงรักษาศิลปะการแสดงให้คงอยู่ต่อไป เช่น ในประเทศเวียดนาม โรงละครหุ่นกระบอกทั้งลองและโรงละครดนตรีนาฏศิลป์เวียดนามได้จัดทำเพจ Facebook และช่อง YouTube เพื่อเผยแพร่การแสดงและวางแผนการจัดแสดงออนไลน์ระยะยาว เป็นต้น แม้ว่าศิลปะการแสดงบางแขนงอย่างละครเวทีที่ต้องใช้อารมณ์ร่วมของนักแสดงและผู้ชม

ในพื้นที่เดียวกัน เช่น บรอดเวย์ สหรัฐอเมริกา เวสต์เอนด์ ประเทศอังกฤษ ที่หยุดชะงักเป็นเวลานานก็มีการวางแผนและปรับตัวเช่นกัน ทำให้ผู้ประกอบการหันไปใช้แพลตฟอร์มสตรีมมิ่งอย่าง Disney+ BroadwayHD หรือ Netflix ทว่าแม้จะมีการปรับตัวของศิลปะการแสดงแล้วก็ตาม แต่ยังไม่มีความเสี่ยงที่จะถูกกลืนหายไปเท่ากับศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่ถูกจำกัดทั้งโอกาสในการแสดงและพื้นที่การแสดงที่มีน้อยกว่าศิลปะการแสดงอื่นๆ และไม่เป็นที่สนใจในวงกว้างเท่าที่ควร

อย่างไรก็ตาม ศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการการควบคุมการแพร่ระบาดของโรคในด้านการจำกัดพื้นที่และการพบปะระหว่างผู้ชมกับนักแสดงยังคงมีความพยายามปรับตัวทั้งในแง่ของพื้นที่การแสดงและในแง่ของการสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงเช่นเดียวกัน เนื่องด้วยศิลปะการแสดงเป็นเครื่องมือในการสื่อสารและสร้างความสุนทรีย์ให้เกิดในจิตใจมนุษย์ จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้ทันกับสถานการณ์และความอยู่รอดในช่วงโควิด-19 รวมไปถึงการบันทึกเหตุการณ์ผ่านศิลปะการแสดง สังเกตได้ว่าการแสดงของแต่ละชาติ แต่ละชนเผ่า มีการนำเสนอการแสดงที่มีเอกลักษณ์ของตนเองผ่านวิกฤตครั้งนี้ เช่น การแสดงชุด Lumba Tari Virtual: Beksan Nir Corona Keraton Yogyakarta (Kraton Jogja, 2020) โดยนำเสนอผ่านทางสื่อออนไลน์แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกาย ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้าอย่างเป็นระบบระเบียบ ประกอบกับเนื้อร้องและทำนองเพลงถ่ายทอดผ่านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมที่มีความงามเป็นเอกลักษณ์ เป็นแบบแผนของชาติหรือชนเผ่าของตนเอง สื่อสารเกี่ยวกับวิธีการป้องกันตนเองจากเชื้อไวรัส เช่น การไอ การจาม การล้างมือ เป็นต้น นับเป็นปรากฏการณ์ใหม่และมีความน่าสนใจ สะท้อนให้เห็นว่าศิลปะการแสดงมีบทบาทต่อมนุษย์ทั้งในยามที่เกิดความทุกข์และมีความสุข อีกทั้งการนำเสนอศิลปะการแสดงผ่านสื่อออนไลน์ยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงมุมมองใหม่ให้เกิดกับผู้ชมได้อีกทางหนึ่ง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจประยุกต์ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เพื่อสร้างสรรค์การแสดงที่บอกเล่าเรื่องราวของสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทั้งนี้ การสร้างสรรค์ผลงานเกิดขึ้นในช่วงสถานการณ์โควิด-19 ผู้วิจัยจึงมีข้อจำกัดในเรื่องการเดินทางไปศึกษา ประกอบกับผู้วิจัยเป็นหนึ่งในกลุ่มพื้นบ้านนั้น จึงเกิดแนวคิดในการนำศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวน อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสระบุรี มาเป็นจุดตั้งต้นในการสร้างสรรค์การแสดง ซึ่งไทยวนเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์หลักในภาคเหนือของไทยที่ได้มีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานในภาคกลาง มีความน่าสนใจในการสืบทอดและรักษาศิลปะการแสดง อีกทั้งยังมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี วัฒนธรรมที่ยังคงปรากฏให้เห็นในปัจจุบันผ่านศิลปะการแสดงอย่างต่อเนื่องมากกว่า 200 ปี นับว่าเป็นกลุ่มที่รักษาเอกลักษณ์ของตนเองไว้ได้อย่างชัดเจน มาใช้ประยุกต์สร้างสรรค์การแสดงร่วมสมัยชุด “ที่สุดท้าย” เพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสารศิลปะการแสดงในช่วงสถานการณ์โควิด-19 ที่ผู้ชมสามารถเข้าถึงได้จากสื่อออนไลน์ เกิดมุมมองใหม่กับศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ที่สะท้อนสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (Coronavirus) หรือโควิด-19 (Covid-19) โดยยังคงมีการอนุรักษ์และการประยุกต์ผสมผสานให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยไม่ทำลายคุณค่าหรือเอกลักษณ์ของคนไทยวน

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อประยุกต์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี สู่การสร้างสรรคการแสดงร่วมสมัยชุด “ที่สุดท้าย” ที่สามารถสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับสถานการณ์โควิด-19

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

สร้างสรรคการแสดงร่วมสมัยชุด “ที่สุดท้าย” ที่ใช้ทำการพ้องของไทวนนำมาประยุกต์เป็นท่าหลักผสมผสานท่าเอกลักษณ์การแสดงศิลปะพื้นบ้านภาคเหนือให้เข้ากับเพลงพ้องตึงโนง และการเลือกทำนองดนตรีที่มีความหมายสัมพันธ์สอดคล้องกับการดำเนินเรื่องในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (Coronavirus) หรือโควิด-19 (Covid-19)

3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

1. พื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านไทยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี ตลาดน้ำต้นตาล อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี และวัดสมุหประดิษฐาราม อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี
2. พื้นที่ในการเผยแพร่ผลงาน นำเสนอผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Social network) ทาง Youtube ช่อง Kanpidcha ลิงก์ <https://youtu.be/qs6y6gVvnt8>

3.3 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

นางสาวกานต์พิชชา สุมาวัน นักแสดงร่วมสมัย ผู้มีภูมิรู้เรื่องศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวน

4. การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง การสร้างสรรคศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี ในสถานการณ์โควิด-19 ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

บทความวิจัยของวนศักดิ์ ผดุงเศรษฐกิจ (2559) เรื่อง การสร้างสรรคละครลำนำร่วมสมัยที่พัฒนาจากเพลงพื้นบ้านภาคเหนือ: กรณีศึกษาเรื่องศศิวิภา ริชาร์ดสัน ซึ่งเป็นการศึกษากระบวนการสร้างบทและการกำกับละครร่วมสมัยที่พัฒนาจากเพลงพื้นบ้านภาคเหนือ พบว่าการสร้างสรรคและพัฒนาละครจากเพลงพื้นบ้านภาคเหนือกับชีวประวัติของแม่ครูเพลงขอ 4 ท่าน ผ่านการเล่าเรื่องของตัวละครหลักนี้สามารถสื่อสารกับผู้ชมได้ด้วยกลวิธีการเล่าเรื่องเหมือนฉายภาพจริงของตัวละคร สามารถสะท้อนความคิดหรือประสบการณ์ที่มีลักษณะเป็นความทรงจำ

ของตัวละคร ทำให้รู้เรื่องราวชีวิตที่อยู่กับสังคมและวัฒนธรรม ทำให้ผู้ชมเชื่อมโยงเรื่องราวของตนเองกับเรื่องราวของตัวละคร นอกจากนั้นยังมีการสื่อสารด้วยเพลงพื้นบ้านอย่างเพลงซอที่สร้างขึ้นด้วยจุดประสงค์ที่ต่างจากเดิมซึ่งใช้ในพิธีกรรม เพื่อใช้เพลงพื้นบ้านเป็นตัวแทนของความคิด เป็นสถานการณ์ของเรื่อง และเล่าเรื่องในละคร การใช้หลักการแสดงตะวันตกพัฒนางานจากสิ่งดั้งเดิมเพื่อเล่าเรื่องใหม่ทำให้ผู้ชมเข้าถึงตัวละคร มีอารมณ์ความรู้สึกและได้รับการแบ่งปันประสบการณ์จากตัวละคร ทำให้ผู้ชมตระหนักถึงเรื่องข้อคิดและคุณค่า มีกำลังใจที่จะต่อสู้กับความฝัน และซื่อสัตย์ต่อความฝันของตนเอง

บทความวิจัยของณฐภรณ์ รัตนชัยวงศ์ (2564) เรื่อง *ละครเวทีในกรอบ: ความท้าทายและการปรับตัวของนักแสดงกับการนำเสนอละครเวทีออนไลน์ในยุคโควิด-19* เป็นการศึกษาความท้าทายและการปรับตัวของนักแสดงละครเวทีที่ต้องเผชิญหน้ากับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง คือ นักแสดงและผู้กำกับแสดงละครเวที สาขาวิชาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ผลการศึกษาพบว่า ละครเวทีออนไลน์ที่นักแสดงต้องทำงานจากพื้นที่ของตัวเองนั้นทำให้นักแสดงมีการปรับตัวและเรียนรู้จากละครเวทีแบบเดิมไปสู่ละครเวทีแบบออนไลน์อย่างแท้จริง ทำให้เห็นว่าผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษานี้สอดคล้องกับนักการละครต่างประเทศที่เห็นตรงกันถึงศักยภาพของละครออนไลน์ว่า ละครเวทีหรือการแสดงแบบดั้งเดิมจะไม่ได้หายไปกับโควิด แต่จะแตกแขนงกลายเป็นศิลปะการแสดงวิถีใหม่หลังยุคโควิด-19

เอกสารคำสอนรายวิชาการกำกับการแสดง หัวข้อ *การวิเคราะห์และตีความบทละครเพื่อการกำกับการแสดง* ของชุตินา มณีวัฒนา (2550) โดยกล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของละคร 6 ส่วน เรียงลำดับตามความสำคัญ ดังนี้ คือ โครงเรื่อง (Plot) ตัวละคร (Character) ภาษา (Diction) ความคิด (Thought) เพลง (Song) และภาพ (Spectacle) โดยทั้งหมดนี้รวมเป็นละครที่สมบูรณ์แล้ว ในส่วนของโครงเรื่องเป็นการลำดับเหตุการณ์ภายในกรอบของบทละครเรื่องหนึ่งๆ ที่ผู้เขียนตัดตอนยกเหตุการณ์ที่สำคัญและตั้งใจนำมาเสนอต่อผู้ชมเพื่อสื่อสารบางอย่าง แบ่งเป็น 1) ตอนต้น ต้องปูเนื้อเรื่องให้เป็นข้อมูลกับผู้ชม 2) ตอนกลาง แสดงถึงปัญหาข้อขัดแย้ง และ 3) ตอนจบ เสนอการคลี่คลายปัญหาและปมต่างๆ ที่ผูกไว้ในตอนกลาง และเป็นตอนที่เหตุการณ์กลับคืนสู่สภาพปกติ ในส่วนต่างๆ ของโครงเรื่อง มักจะมีประเด็นย่อยๆ แต่ละตอนเพื่อการดำเนินเรื่อง ซึ่งมีจุดสำคัญใหญ่ๆ ที่นำมาใช้วิเคราะห์ ได้แก่ 1) จุดเริ่มเรื่อง เป็นช่วงเวลาที่นักเขียนจับมาเป็นตอนเริ่มต้นของการกระทำในละคร ก่อนที่จะพัฒนาเรื่องต่อไปในทิศทางที่วางไว้ 2) ความขัดแย้ง เป็นอุปสรรคให้ตัวละครได้ต่อสู้หรือแก้ไขและจำลองชีวิตจริงของมนุษย์ 3) จุดวิกฤต คือ ช่วงเวลาที่ตัวละครต้องตัดสินใจ 4) จุดสูงสุด คือ ช่วงขณะที่ความตึงเครียดขึ้นไปถึงจุดสูงสุดในละคร บทละครส่วนมากจะมีการดำเนินเรื่องที่มีความตึงเครียดมากขึ้นเรื่อยๆ จนนำไปสู่จุดสุดยอดของเรื่อง และ 5) การคลี่คลาย ที่จะส่งให้ตอนจบของละครมีพลังตรึงตราและน่าประทับใจได้มาก

ในส่วนของตัวละครก็มีความสำคัญเช่นกัน ตัวละครจะมีเป้าหมาย แรงจูงใจ ความต้องการ และการกระทำหลักเป็นแกนของตัวละครที่ผลึกเข้ามาในเรื่อง คนเขียนบทกำลังใช้ตัวละครนี้เพื่อส่งผลอะไรไปสู่ตัวละครอื่น และมีหน้าที่ในการสะท้อนสารสำคัญของเรื่องไปสู่ผู้ชมอย่างไร ซึ่งมักสะท้อนออกมาผ่านการเรียนรู้ของตัวละครว่าความต้องการหลักของตัวละครตั้งแต่ต้นเรื่องถูกปะทะกับอะไร ตัวละครต่อสู้และเอาชนะอย่างไร ในตอนท้ายเรื่องตัวละครไปถึงเป้าหมายของตนหรือไม่ การเดินทางของตัวละครในเรื่องส่งผลให้เรียนรู้เกี่ยวกับตัวเองอย่างไร เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมี “ความคิด” ที่อยู่เบื้องหลังเรื่องราวในละคร คือจุดมุ่งหมายหรือความหมาย (Premise) ของบทละครเรื่องนั้น ในปัจจุบันนิยมใช้คำว่า “แก่น” (Theme) ของเรื่อง ซึ่งหมายความว่าละครเรื่องนั้นพูดถึงอะไรและพูดถึงเรื่องนั้นอย่างไร การหาความคิดในละครทำได้โดยการวิเคราะห์โครงเรื่องและตัวละครให้ได้ก่อน เพื่อให้สามารถบอกได้ว่า ตัวละครหลักเป็นใคร ต้องการอะไร มีความขัดแย้งอะไรเกิดขึ้น ตัวละครเรียนรู้อะไร หรือ

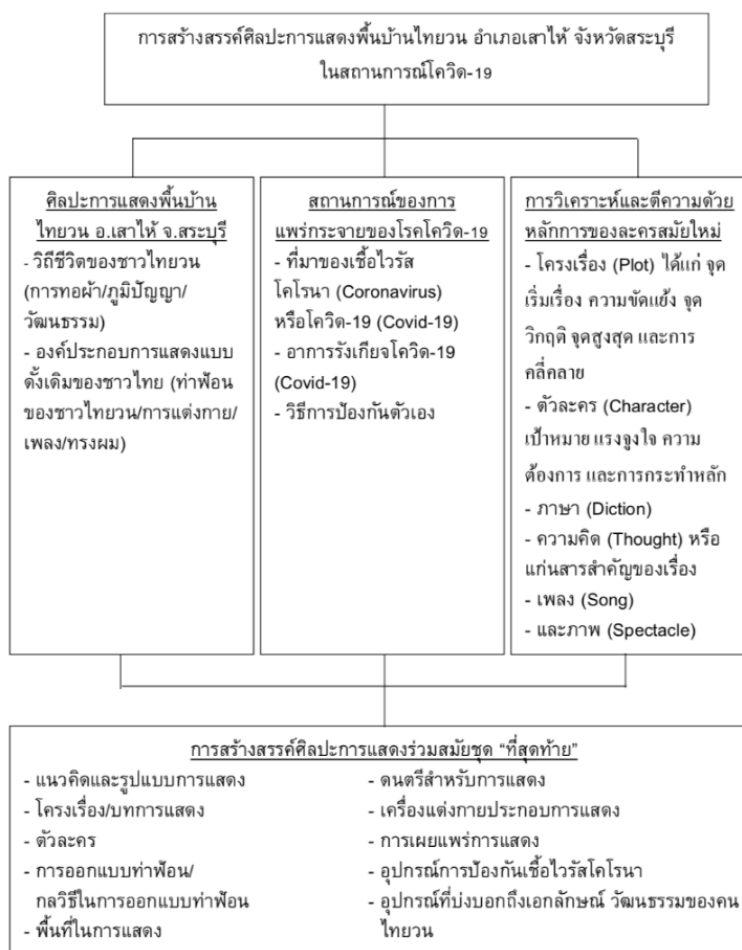
แทนที่จะเรียนรู้ กลับไม่เรียนรู้อะไร หากจุดวิกฤตและจุดสูงสุดของเรื่องให้ได้ ตลอดจนสามารถบอกได้คร่าวๆ ว่า “ละครเรื่องนี้ต้องการสื่ออะไร” ส่วนภาษาเป็นการใช้เพื่อสื่อความหมายของเรื่อง โดยสามารถใช้ทั้งภาษาโดยตรง และโดยนัยให้ผู้ชมได้สะท้อนความคิด รวมถึงการใช้เพลงและบรรยากาศหรือภาพของเรื่องประกอบกับการวิเคราะห์การกระทำและความต้องการของตัวละคร โดยบรรยากาศของเรื่องก็จะช่วยตีกรอบความรู้สึกบางอย่างให้การแสดงละเอียดลุ่มลึกมากขึ้นด้วย

การศึกษาวิเคราะห์และตีความบทละครตามองค์ประกอบการแสดงจะทำให้เข้าใจเรื่อง และตัวละครได้อย่างถ่องแท้ ลึกซึ้ง มีมิติ มีเหตุผล และมีที่มาที่ไป จากการศึกษาเรื่องการสร้างสรรคและพัฒนาการแสดงจากศิลปะการแสดงพื้นบ้านและการศึกษาเรื่องการแสดงในยุคโควิด-19 ผู้วิจัยพบว่างานวิจัยที่ผ่านมามักเป็นการสร้างสรรคและพัฒนาบทละครจากการแสดงพื้นบ้าน ผ่านการวิเคราะห์และตีความแบบร่วมสมัย มุ่งสร้างสรรคโครงเรื่องและบทที่ประยุกต์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านสู่การแสดงร่วมสมัย รวมถึงงานวิจัยที่มุ่งเน้นเรื่องการปรับตัวของวงการศิลปะการแสดง วงการศิลปะ และอุตสาหกรรมการแสดงในสถานการณ์ปัจจุบัน แต่งานวิจัยเชิงสร้างสรรคทั้งบทและทำพ็อนที่สะท้อนและได้รับแรงบันดาลใจการออกแบบทำพ็อนในสถานการณ์โควิด-19 ยังมีไม่มากนัก ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาวิจัยและสร้างสรรคศิลปะการแสดงพื้นบ้านโดยสะท้อนภาพเหตุการณ์จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อเป็นศิลปะการแสดงร่วมสมัยที่สามารถสื่อสารกับยุคสมัยปัจจุบัน ภายใต้บริบทของโรคระบาดโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วน

5. กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดของการสร้างสรรคศิลปะการแสดงร่วมสมัย ดังนี้

1. ข้อมูลศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวน โดยคัดเลือกทำพ็อนที่สามารถนำไปสร้างสรรคต่อยอดเป็นผลงานการแสดงชิ้นใหม่ได้
2. ข้อมูลสถานการณ์ของการแพร่กระจายของโรคโควิด-19 ที่นำมาเป็นโครงเรื่องเพื่อผสมผสานทำพ็อนดนตรี และการเคลื่อนไหว เพื่อสื่อสารแก่นสาระ (Message) ของการแสดงชิ้นนี้
3. การวิเคราะห์และตีความด้วยหลักการของละครสมัยใหม่เพื่อสร้างสรรคลีลาการเคลื่อนไหวให้เข้ากับสถานการณ์โควิด-19

6. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพและสร้างสรรค์ โดยสร้างสรรค์ผลงานด้านการแสดงพื้นบ้านที่มีรากฐานมาจากศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวน ศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลแล้วนำมาออกแบบแนวคิดสร้างสรรค์ผลงาน มีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลเอกสารได้แก่
 - 1.1 ข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19
 - 1.2 ชาวไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี
 - 1.3 วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาวไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี
 - 1.4 ท่าพ้องไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี
2. การลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ เช่น ประวัติเอกลักษณ์ ศิลปะพื้นบ้านไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี
3. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และออกแบบสร้างสรรค์การแสดง
4. นำการแสดงฉบับสมบูรณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะการแสดงประเมินและตรวจสอบคุณภาพ
5. เรียบเรียงข้อมูล สรุปผล แล้วเขียนเป็นบทความวิจัยเพื่อเผยแพร่

7. ผลการศึกษา

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลหลากหลายแหล่ง เพื่อวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล นำไปสู่การสร้างสรรค์การแสดงร่วมสมัยชุด “ที่สุดท้าย” แบ่งข้อมูลได้ดังนี้

7.1 การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19

1. ที่มาของเชื้อไวรัสโคโรนา (Coronavirus) หรือโควิด-19 (Covid-19) ไวรัสโคโรนาเป็นไวรัสที่จัดอยู่ในวงศ์ใหญ่ที่สุดในบรรดาไวรัสที่พบในสัตว์และคน เป็นสาเหตุทำให้เกิดความเจ็บป่วยต่างๆ ตั้งแต่โรคหวัดธรรมดา จนถึงโรคที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วยอย่างรุนแรง มีระยะฟักตัวตั้งแต่การติดเชื้อจนถึงระยะที่เริ่มมีอาการแสดงอาการของโรคประมาณ 1 ถึง 14 วัน (World Health Organization Thailand, 2020)

2. อาการรังเกียจโควิด-19 (Covid-19) คือ ปรากฏการณ์รังเกียจผู้ป่วยโควิด แม้แต่บุคลากรทางการแพทย์ก็ได้รับผลกระทบไปด้วย เป็นเรื่องที่เราเข้าใจได้และไม่น่าแปลกใจในสถานการณ์ขณะนี้ เพราะเป็นปรากฏการณ์แปลกใหม่ ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ส่งผลให้คนกลัว “เป็นกลไกทางจิตวิทยาของมนุษย์ เพราะเป็นสัตว์สังคมเลยต้องระแวดระวังภัยให้แก่คนในกลุ่มเดียวกัน ข้อมูลที่เป็นข้อมูลเชิงลบหรือเป็นข้อมูลสุดโต่งแรงลบจะถูกเชื่อก่อน เพราะเราจะคิดถึงกรณีเลวร้ายที่สุดเพื่อเอาไว้ระวังตัว” (หยกฟ้า อิศรานนท์, 2563)

3. วิธีการป้องกันตัวเอง เช่น การออกจากบ้านเมื่อจำเป็น หากออกจากบ้านต้องสวมหน้ากากอนามัย หลีกเลี่ยงการใช้รถสาธารณะ แต่หากจำเป็นควรระวังการสัมผัส ไม่นำมือมาสัมผัสบริเวณใบหน้า/ ดวงตา ล้างมือให้สะอาดด้วยสบู่ เจลแอลกอฮอล์หรือสเปรย์แอลกอฮอล์ ยืนห่างจากผู้อื่นอย่างน้อย 1-2 เมตร รับประทานอาหารที่ปรุงสุกใหม่ แยกทานเดียว ไม่ใช้สิ่งของส่วนตัวร่วมกับผู้อื่น เช่น ช้อน ส้อม แก้วน้ำ และเมื่อกลับถึงบ้านควรอาบน้ำสระผมทันที เพื่อล้างเชื้อโรคออก (กรมควบคุมโรค, 2563)

จากการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19 ถึงที่มา อาการรังเกียจโควิด-19 (Covid-19) และวิธีการป้องกันตัวเอง ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาสร้างสรรค์การแสดง ดังนี้

ตารางที่ 1

วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19 (Covid-19) สร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านไทยวน

ข้อมูลที่ศึกษา	สิ่งที่นำมาประยุกต์	การสร้างสรรค์การแสดง
ที่มาของเชื้อไวรัสโคโรนา (Coronavirus) หรือโควิด-19 (Covid-19)	- ความเข้าใจถึงที่มา ความหมาย ลักษณะของเชื้อไวรัสโคโรนา - เหตุผลที่ส่งผลให้มนุษย์เกิด ความกลัวเชื้อไวรัสโคโรนา	การนำความรู้ที่ได้เป็นกรอบที่มาของการเขียน บทการแสดงให้สอดคล้องกับข้อมูล เชื้อไวรัสโคโรนาซึ่งไม่ขัดแย้งกับต่อความเป็น จริง และสามารถส่งผลให้ผู้ชมเกิดอารมณ์ร่วม ในการชมการแสดงได้ดียิ่งขึ้น
อาการรังเกียจ โควิด-19 (Covid-19)	- ลักษณะท่าทาง อาการของผู้รังเกียจ - เหตุการณ์ของหญิงสาวที่ถูกสังคม รังเกียจ	- ปรากฏในบทการแสดงที่ถูกถ่ายทอดไปยัง นักแสดงที่เป็นชาวบ้านส่งเสียงประณาม ขับไล่ และแสดงอาการ ท่าทางไม่พอใจหญิงสาว ที่กลับจากกรุงเทพฯ จะเดินทางเข้ามา พักอาศัยในหมู่บ้าน - อารมณ์และความรู้สึกของผู้ที่ถูกขับไล่ ถูกถ่ายทอดไปยังนักแสดงนำ ได้แสดงอาการ วิตกกังวล เครียด เศร้า หวาดระแวง
วิธีการป้องกัน ตัวเอง	- การล้างมือด้วยเจลแอลกอฮอล์ - การใช้สเปรย์แอลกอฮอล์ฉีดฆ่า เชื้อโรค - การประดิษฐ์ผ้าปิดจมูกด้วยผ้าทอ พื้นบ้านไทยวน	ปรากฏในบทการแสดงที่เป็นภาพเคลื่อนไหวให้ นักแสดงล้างมือด้วยเจลแอลกอฮอล์ ใช้สเปรย์ ฉีดเล็บของเหลืองที่ต้องใส่ฟ้อน และการวางผ้า ปิดจมูกที่ประดิษฐ์ด้วยผ้าทอพื้นบ้านไทยวนบน ที่ทอผ้า เพื่อแสดงถึงวิธีการป้องกันและการนำ เอกลักษณ์ของชาวไทยวน อำเภอสาวไห้ จังหวัดสระบุรี มาสร้างสรรค์

7.2 การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับชาวไทยวน

1. ชาวไทยวนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อนุรักษ์ศิลปปะเก่าแก่ดั้งเดิม โดยเฉพาะการใช้ภาษา การแต่งกาย อาหาร ศิลปะการแสดง รูปแบบอาคารบ้านเรือน และวิถีการดำเนินชีวิต สิ่งที่บ่งบอกความเป็นไทยวนของอำเภอ
เสาไห้ จังหวัดสระบุรี คือ ผ้าทอที่มีความสวยงาม ประณีต มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ การสพายย่าม การฟ้อนที่มี
ความสวยงามในแบบของตนเอง และเสน่ห์ที่สามารถมัดใจบุคคลที่มาเยือนได้ก็คือ รอยยิ้มและความอ่อนน้อม

2. การแสดงแบบอนุรักษ์ไทยวน ผู้วิจัยสามารถแยกองค์ประกอบของการอนุรักษ์ได้ดังนี้

2.1 ท่าฟ้อน ผู้วิจัยอนุรักษ์ท่าฟ้อนที่เป็นทำดั้งเดิม มาจากวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และสืบทอด
มาถึงปัจจุบัน 4 ท่า (ธนาภรณ์ สวัสดิ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 เมษายน 2563) นำมาเป็นทำดั่งต้นในการสร้างสรรค์
การแสดง ดังนี้

ตารางที่ 2

การนำท่าฟ้อนแบบอนุรักษ์ของชาวไทยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี มาสร้างสรรค์

ชื่อและภาพท่าฟ้อน	ความหมายของท่าฟ้อน	การสร้างสรรค์
ท่าตากข้าวแต่น 	ท่าตากข้าวแต่นเลียนแบบมาจากวิถีชีวิต การทำนมนที่ชาวไทยวน นิยมทำกันในวันขึ้นปีใหม่และวันสงกรานต์	ท่าฟ้อน ใช้มือเป็นสัญลักษณ์แทนแผ่นข้าวแต่น จับม้วนมือแบหงายแล้วสอดขึ้นสลับสูงต่ำ ทั้งด้านซ้ายและด้านขวา ย่อยืด แล้วหมุนตัวมาด้านขวาตามจังหวะ แสดงถึงการหลีกหนีจากสิ่งรบกวนจิตใจ การไม่ต้องการรับรู้เรื่องราว ความกังวลใจ ความเครียด และความขุ่นข้องหมองใจ
ท่ากาตากปิก 	ท่ากาตากปิกเป็นท่าอัสระที่เลียนแบบมาจากพฤติกรรมของสัตว์ คือ อีกา ที่แสดงท่าทางปิกขณะบินอยู่บนท้องฟ้า	ท่าฟ้อน ใช้มือทั้งสองตั้งวง เหยียดแขนตั้งระดับไหล่ ย่อเข้า ย่ำเท้าตามจังหวะ เปลี่ยนศีรษะและกอดเอว กอดไหล่ไปด้านซ้าย สลับกับด้านขวา แสดงถึงการมองหาสิ่งรอบตัวทั้งในตัวบุคคลและความคิดของตัวเองที่ยังคงวิตกกังวลกับเหตุการณ์ที่ได้ประสบ
ท่าเหินเวหา 	ท่าเหินเวหาเป็นท่าที่เลียนแบบมาจากพฤติกรรมของสัตว์ คือ นก ที่บินอยู่บนท้องฟ้า	ท่าฟ้อน มือขวาตั้งวงเหยียดแขนตั้งระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงระดับศีรษะแล้วพลิกข้อมือให้ปลายนิ้วชี้ออกนอกลำตัว งอศอก ยื่นแขนซ้ายออก ก้าวเท้าขวาไขว้มาด้านหน้าลำตัว แล้วหมุนลำตัวไปทางด้านซ้ายช้าๆ ตามจังหวะ แสดงถึงการหลีกหนีเสียงประณาม เสียงต่อว่าจากชาวบ้าน
ท่าฟันไล่หน 	ท่าฟันไล่หนเป็นท่าที่เลียนแบบมาจากวิถีชีวิตการประกอบอาชีพทำนา	ท่าฟ้อน ใช้มือทั้งสองตั้งคู่กันหน้าลำตัวระดับชายพก มือขวาคว่ำฝ่ามือ มือซ้ายหงายฝ่ามือ ยื่นมาด้านหน้าลำตัวมีระยะขนานกับไหล่ ปาดมือทั้งสองไปด้านขวา พร้อมกับก้าวเท้าขวาไขว้มาด้านหน้า จากนั้นเอนลำตัวไปด้านซ้ายพร้อมกับมือและเท้า แสดงถึงการขับไล่อารมณ์ ความรู้สึกเศร้า เครียด วิตกกังวลออกจากจิตใจ

โดยท่าฟ้อนทั้ง 4 ท่าที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์และตีความใหม่ เพื่อถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกของผู้แสดงนำที่เกิดภาวะความเครียด ความวิตกกังวล ความเศร้า ให้สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (Corona) ที่เกิดขึ้น และสร้างความสุขให้กับตัวเอง เป็นแรงผลักดันให้ก้าวเดินต่อไป ให้ท่าฟ้อนเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเรื่องราวในบริบทใหม่แก่ผู้ชม

2.2 การแต่งกายแบบพื้นบ้านไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี แต่เดิมคนไทยวนสระบุรีมีถิ่นกำเนิดอยู่ที่เมืองเชียงแสน อาณาจักรล้านนา เมื่ออพยพย้ายถิ่นฐานก็ได้นำวิถีชีวิต ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ติดมาด้วย ทั้งในเรื่องการแต่งกาย แม้ว่าในเขตภูมิภคินาที่ตั้งปัจจุบัน คือ ภาคกลางของประเทศไทยจะมีสภาพอากาศร้อนและมีความแตกต่างจากเมืองเชียงแสน แต่ชาวไทยวนก็ยังอนุรักษ์และยึดถือรูปแบบการแต่งกายที่สืบทอดมาจากถิ่นฐานเดิม อีกทั้งยังมีการสืบสานการทอผ้าฝ้ายด้วยกี่ทอมือ เป็นลายแบบโบราณที่มีการยกดอกมุก การจก บั้งไก (ควมเส้น) เกาะล้ง และการมัดก่าน (คาดก่าน) ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวไทยวนและแฝงคติความเชื่อ จารีต ประเพณี และวัฒนธรรมของคนไทยวน (ภัททิรา วิริยะสกุลธรรณ, 2551) ที่ว่าผู้หญิงไม่สามารถบวชเพื่อศึกษาธรรมะบรรลุถึงสรวงสวรรค์ได้ ดังนั้นการบวชเรียนของผู้หญิงก็คือ การทอผ้า (วิภา จิรภาไพศาล, 2561) ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้รูปแบบการแต่งกายที่ยังคงอนุรักษ์แบบพื้นบ้านไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ในการสร้างสรรค์การแสดงชุด “ที่สุดท้าย” มีลักษณะดังนี้

1) ลักษณะการแต่งกายของหญิงสาวชาวไทยวน ใช้การสวมเสื้อสีขาวแขนยาว คอจีน นุ่งผ้าถุงพื้นบ้านไทยวน สีน้าเงินลายขวาง มีลายยกมุกที่เชิงผ้า เหตุที่เลือกใช้ผ้าถุงสีน้าเงินแดง เนื่องจากเป็นผ้าถุงที่พบในกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านคนไทยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (Coronavirus) หรือโควิด-19 (Covid-19) ประกอบกับเป็นสีที่เข้ากับกับยามไทยวน ซึ่งผู้วิจัยใช้ประกอบในการดำเนินเรื่อง และเหตุที่ผู้วิจัยเลือกใช้เสื้อสีขาว เพราะต้องการให้ผู้แสดงมีความโดดเด่น สีของชุดไม่กลืนไปกับสีของฉากที่ใช้ในการสร้างสรรค์ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1. การแต่งกายอนุรักษ์จากผู้วิจัย
(ที่มา: กานต์พิชชา สุมาวัน ถ่ายเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563)

2) ลักษณะทรงผม ผู้วิจัยอนุรักษ์แบบทรงผม โดยนำแบบมาจากภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดสมุหประดิษฐาราม อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ซึ่งบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาและวิถีชีวิตของชาวไทยวน โดยการรวบผมมวยต่ำ มีการมัดผมเป็นจอนหูทั้งสองข้าง ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2. ทรงผมอนุรักษ์จากผู้วิจัย
(ที่มา: กานต์พิชชา สุมาวัน ถ่ายเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563)

เพื่อยังอนุรักษ์เอกลักษณ์ของคนไทยวน อำเภอเส้าให้ จังหวัดสระบุรี ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะคงรูปแบบการแต่งกาย เสื้อผ้าถุง ทรงผมและรายละเอียดต่างๆ ที่ปรากฏตามหลักฐานที่สามารถอ้างอิงได้ ให้ผู้แสดงนำได้สวมใส่เป็นสื่อในการนำเสนอให้ผู้ชมได้เห็นถึงรูปแบบวิถีชีวิต ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของคนไทยวน อำเภอเส้าให้ จังหวัดสระบุรี ที่ยังคงมีการสวมใส่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน นอกจากนี้การคงรูปแบบเอกลักษณ์ของคนไทยวน อำเภอเส้าให้ จังหวัดสระบุรี ไว้ยังส่งผลต่อความเข้าใจ ความรู้สึก อารมณ์ ความหมายของผู้แสดงนำ อีกทั้งยังเป็นการร่วมอนุรักษ์และสืบทอดศิลปะให้ยังคงอยู่ในสังคม ส่งผลให้ผู้ชมเกิดการเรียนรู้ ทำตาม และร่วมกันอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านได้อีกทางหนึ่ง

3) การทอผ้าไทยวน ผู้วิจัยนำเสนอการอนุรักษ์วิถีการผ้าทอของคนไทยวนที่ในปัจจุบันยังคงมีการรวมกลุ่มกันทอผ้าเป็นอาชีพหลัก การทอผ้าเปรียบเสมือนชีวิตและจิตใจของคนไทยวน คนไทยวนทอผ้าสำหรับใช้เป็นเครื่องแต่งกาย ทำเป็นย่ามสำหรับใส่ของไปไร่นา ใส่อุปกรณ์ช่าง ใส่หมากหรือใส่เงิน (วิภา จิรภาไพศาล, 2561) นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีการประดิษฐ์กระเป๋าสตางค์ ผ้าเช็ดหน้า ผ้ารองแก้ว ผ้าปิดจมูก และผลิตภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งนับว่าวิถีชีวิตเช่นนี้ยังคงแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของคนไทยวนได้อย่างชัดเจน และควรค่าอย่างยิ่งแก่การนำเสนอการอนุรักษ์ภาพการทอผ้าให้ปรากฏในการสร้างสรรค์การแสดงนี้

ภาพที่ 3. การรวมกลุ่มทอผ้าคนพื้นบ้านไทยวน อำเภอเส้าให้ จังหวัดสระบุรี
(ที่มา: กานต์พิชชา สุมาวัน ถ่ายเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2563)

7.3 การสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19 (Covid-19) และข้อมูลเกี่ยวกับไทยวนนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความใหม่ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดงพื้นบ้านแบบอนุรักษ์ในบริบทใหม่ สื่อสารประเด็นที่สะท้อนสภาพสังคมและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ปัจจุบัน คือ การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (Coronavirus) หรือโควิด-19 (Covid-19) โดยใช้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโควิด-19 (Covid-19) มาสร้างเป็นโครงบทการแสดงเพื่อให้ข้อมูลมีความสมเหตุสมผลและน่าเชื่อถือ และใช้ข้อมูลเกี่ยวกับไทยวนเป็นเครื่องมือในการสื่อสารแบบอนุรักษ์ที่มีการตีความใหม่ผ่านเอกลักษณ์ วิถีชีวิต ประเพณี ศิลปะการแสดง ประกอบด้วยการแต่งกาย ทรงผม การพ้อน และการทอผ้า ในงานสร้างสรรค์ชุด “ที่สุดท้าย” ผลที่ได้จากการศึกษาทำให้ผู้วิจัยประยุกต์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวนสู่การสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวน อำเภอสายบุรี จังหวัดสระบุรี ในสถานการณ์โควิด-19 ดังนี้

7.3.1 การประยุกต์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวน

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19 ถึงที่มา ลักษณะอาการรังเกียจ วิธีการป้องกัน รวมถึงการสรุปข้อมูลเอกลักษณ์ของไทยวนที่ผู้วิจัยต้องการอนุรักษ์ ประกอบด้วยวิถีการทอผ้า การอนุรักษ์ทำพ้อน การแต่งกาย และทรงผม มาใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบสร้างสรรค์ผลงาน ผู้วิจัยพบว่าการประยุกต์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวนให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยมีตัวละครดำเนินเรื่องเป็นผู้ที่กลับมาจากกรุงเทพฯ เข้ามาสู่หมู่บ้าน คนในหมู่บ้านมีอาการรังเกียจ สามารถสะท้อนปัญหาที่พบในปัจจุบันได้ชัดเจนและเปิดโอกาสให้ตัวละครดำเนินเรื่องนำเสนอเอกลักษณ์ตัวตนของคนไทยวนผ่านศิลปะการแสดง ในระหว่างที่เกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เป็นเครื่องมือสื่อสารให้ผู้ชมได้เข้าใจ เกิดมุมมองความคิดใหม่ โดยมีองค์ประกอบในการสร้างสรรค์ผลงานดังนี้

1. **โครงเรื่อง** ผู้วิจัยได้ออกแบบโครงเรื่อง นำเสนอเป็นเรื่องสั้น มีความยาว 4 นาที ให้ชื่อว่า “ที่สุดท้าย” เป็นเรื่องราวของผู้หญิงคนหนึ่ง เมื่อวันที่ยี่สิบต้องดิ้นรนเข้ามาทำงานในเมืองกรุงเพื่อคนอื่น มาถึงจุดที่อับจนหนทางกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ที่ไหนคงไม่อบอุ่นเท่าที่เราเรียกว่า “บ้าน” อ้อมกอดและความรักที่พุ่มพักให้ผู้หญิงคนหนึ่งได้เติบโตมาอย่างกล้าแกร่ง แต่ไม่แข็งแกร่งเกินไปกว่าอคติและ “ความไม่รู้” เธอจึงกลับมาที่ที่สุดท้าย นั่นคือ บ้านของเธอ

2. **ตัวละคร** ผู้วิจัยกำหนดบทบาทของตัวละครในการดำเนินเรื่อง แบ่งออกเป็น 5 ช่วง ดังนี้

1) ช่วงที่ 1 กำหนดบทบาทตัวแสดงนำเป็นหญิงสาวที่มาจากต่างจังหวัดเข้าไปทำงานหาเงินเพื่อครอบครัวและตนเองในกรุงเทพฯ เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 รัฐบาลออกมาตรการการควบคุมการแพร่ระบาดของโรคด้วยการออกพระราชกำหนดฉุกเฉิน ส่งผลให้เธอกลายเป็นผู้ไร้งานทำในทันที วิกฤตในขณะนั้นส่งผลให้เธอเกิดความกังวล เครียด เศร้าที่ไม่มีงานทำและเงินของเธอกำลังจะหมดลง สิ่งเดียวที่เธอคิดได้ คือ การกลับบ้าน จึงได้แจ้งให้แม่ทราบ แต่แล้วข้อความที่ได้รับจากแม่ส่งผลให้เธอรู้สึกไม่ค่อยสบายใจ แต่เธอไม่มีทางเลือกมากนัก เธอจึงกลับบ้าน

2) ช่วงที่ 2 หญิงสาวเดินทางจากรถประจำทางด้วยความกังวลและรีบร้อน เมื่อถึงทางเข้าหมู่บ้าน เธอพบเจอข้อความต่าง ๆ ที่เขียนกล่าวว่าและไม่ต้องรับคนที่กลับมาจากกรุงเทพฯ ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือเธอ ซ้ำร้ายเธอยังได้พบกับชาวบ้านที่ตะโกนไล่และแสดงท่าทางขับไล่ เธอรู้สึกเสียใจ กังวลในสิ่งที่พบเจอ ถึงแม้เธอจะรู้ว่าไม่ได้ติดเชื้อไวรัสโคโรนาก็ตาม แต่ดูเหมือนจะไม่มีใครรับฟังความเห็นจากเธอ

3) ช่วงที่ 3 หญิงสาวเดินด้วยความเสียใจ เครียด กังวล หมดหนทางกับการตงงาน การไม่มีเงิน การถูกขับไล่ และสิ่งต่างๆ ที่บั่นทอนชีวิต เธอมองไปตามสายน้ำที่ทอดยาว ทั้งใจไปกับสายลม และแล้วความรู้สึกถึงภาพอดีตอันงดงามในวันที่เธออาศัยอยู่ที่หมู่บ้านแห่งนี้ วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม หล่อเลี้ยงให้เธอมีความสุข

4) ช่วงที่ 4 หญิงสาวใช้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวนคลายความทุกข์และสร้างความสุขให้กับตนเอง แต่เธอก็ไม่ลืมที่จะปฏิบัติตนให้ปลอดภัยจากเชื้อไวรัส เธอล้างมือด้วยเจลแอลกอฮอล์และฉีดสเปรย์แอลกอฮอล์ที่เล็บทองเหลือง ก่อนที่จะลุกขึ้นพ้อนด้วยอารมณ์ที่มีทั้งความกังวล ความทุกข์ และความสุข

5) ช่วงที่ 5 หญิงสาวใช้ชีวิตอยู่ภายในหมู่บ้านอย่างโดดเดี่ยว เธอทอผ้าจนเสร็จเป็นแมสก์ เวลาที่ได้ฟังข่าว หรือได้ดูสื่อเกี่ยวกับเชื้อไวรัสโคโรนา เธอจะคิดถึงภาพและได้ยินเสียงชาวบ้านขับไล่อยู่เสมอ สุดท้ายด้วยความเครียด ความวิตกกังวล ความอ่อนล้า ทำให้เธอตัดสินใจถอดแมสก์ที่เธอทอและเย็บเสร็จวางลงบนที่ทอผ้า

บทบาทของตัวละครที่ปรากฏต้องการสื่อสารให้ผู้ชมได้เห็นถึงภาวะที่มากกระทบผู้หญิงคนหนึ่งที่ได้รับผลจากอาการรังเกียจของคนในชุมชน โดยจุดจบสุดท้ายผู้วิจัยต้องการเปิดประเด็นให้ผู้ชมคิดต่อว่าเกิดอะไรขึ้นกับผู้หญิงคนนี้ เพราะฉะนั้นมุมมองที่ผู้ชมแต่ละคนได้รับอาจเหมือนกัน หรือแตกต่างกันขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้ชม

3. กลวิธีในการพ้อน ผู้วิจัยใช้ทำพ้อนที่เป็นแบบอนุรักษ์ของไทยวนมาเป็นทำพ้อนตั้งต้นแล้วผสมทำพ้อนที่เป็นเอกลักษณ์การพ้อนเล็บของคนไทยล้านนาและทำพ้อนที่ผู้วิจัยสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์เชื่อมโยงกับโครงเรื่อง ตัวละคร และทำนองเพลง โดยเรียงตามลำดับการพ้อน ดังนี้

ตารางที่ 3

ตารางแสดงความสัมพันธ์การสร้างสรรค์ทำพ้อน

ท่าที่	ท่าพ้อน	อารมณ์/ ความหมาย	การประยุกต์ท่าพ้อน
1		อารมณ์ที่เต็มไปด้วย ความวิตกกังวล ความเครียด อยู่ภายใน ศีรษะ	ท่านี้มาจากท่าพ้อนเล็บ แต่ชูแขนเหนือศีรษะ เปรียบเป็นก้อนความคิดที่อยู่ในศีรษะของ นักแสดงเต็มไปด้วยความเรื่องราวต่างๆ ที่พบเจอในสถานการณ์ การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา ความวิตกกังวล ความหวาดกลัว ความเศร้า ที่ตั้งก้องอยู่ใน ความคิด
2		การปล่อยอารมณ์ที่ถือไว้ ทั้งหมดลงข้างตัว	ท่านี้มาจากท่าพ้อนกายลาย ใช้อารมณ์ แยกส่วนประกอบของเท้า มือ ลำตัว และศีรษะ ออกจากกัน ครอบคลุมทั่วทั้งร่างกายและจิตใจ

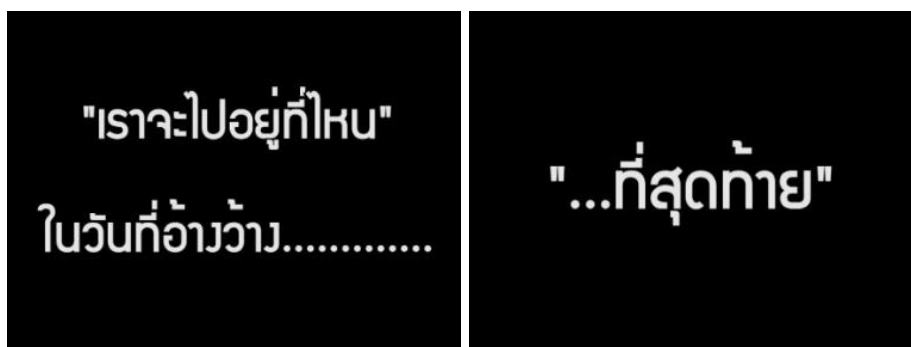
ท่าที่	ท่าพ็อน	อารมณ์/ ความหมาย	การประยุกต์ท่าพ็อน
3		ความวิตกกังวล ความหวาดระแวง ที่โดนชาวบ้านขับไล่	ท่านี้มาจากการสร้างสรรค์การเดินปกติ แต่ใช้อารมณ์การบิดเบือนของใบหน้า และดวงตาสอดส่องไปทางขวาและซ้าย ด้วยอาการหลบสายตา แสดงความกลัวและกลัวในเวลาเดียวกัน
4		การพลิกตัวหนี จากความจริงที่เกิด	ท่านี้มาจากท่าพ็อนไทยวน ท่าตากข้าวแต่น แสดงท่าพ็อนพร้อมกับตัวหมุนไปด้านขวา แสดงถึงการไม่ยอมยกไถ่ยื่น ไม่ยอมรับฟังเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้น
5		ไม่ยอมรับในสิ่งที่ชาวบ้าน ประณาม	ท่านี้มาจากท่าพ็อนไทยวน ท่าเหินเวหา แสดงอาการหมุนรอบหลักหนีในสิ่งที่ไม่ต้องการ หนีเสียงประณาม เสียงต่อว่าจากชาวบ้าน พร้อมทั้งใช้สายตามองไปบนฟ้า เพื่อหลบจากความจริงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน
6		การทิ้งกายลงมอง ในอีกมุมหนึ่งที่ต่างจาก ความเป็นจริง	ท่านี้มาจากท่าพ็อน พ็อนแหงน ประยุกต์การทอดกายลงในภาวะที่ไม่อยากรับรู้เรื่องราวต่างๆ หงายตัวเพื่อมองอีกมุมที่ไม่เคยมอง
7		ใช้สิ่งที่มีอยู่คือการพ็อน สร้างความสุขให้กับตัวเอง	ท่านี้มาจากท่าพ็อนเล็บ แสดงการกลับมาอยู่กับตัวเอง การใช้มือจีบม้วนแต่ละรอบ บ่งบอกถึงวิถีชีวิตที่มนุษย์จะต้องเดินหน้าต่อและวนกลับมาที่จุดเดิม เพื่อกลับมาสร้างความสุขและให้กำลังใจตัวเอง
8		มองหาผู้คนที่กล่าวว่า ตนเองอีกครั้ง แต่สุดท้าย ก็พบว่า ไม่มีใครเป็นคนที่ หรือดีเตียน มีแต่จิตใจ ของเราเองเป็นผู้กำหนด	ท่านี้มาจากท่าพ็อนไทยวน ท่ากาตากปีก แสดงถึงการมองหาสิ่งรอบตัวทั้งในตัวบุคคล และความคิดของตัวเองที่ยังคงวิตกกังวลกับเหตุการณ์ที่ได้ประสบ

ท่าที่	ท่าพ็อน	อารมณ์/ ความหมาย	การประยุกต์ท่าพ็อน
9		พยายามขยับไล่ความวิตกก ออกจากจิตใจ	ท่านี้มาจากท่าพ็อนไทยวน ท่าพ็อนไล่ณา แสดงถึงการขยับไล่อารมณ์ ความรู้สึกเศร้า เครียด วิตกกังวล ออกจากจิตใจ
10		ดึงความสุขทุกสิ่งที่เป็น ตัวของตัวเองกลับมา	ท่านี้ประยุกต์ท่าเคล้ามือเป็นท่าจับ ดึงมือจับยาวสาวเข้าหาตนเอง เปรียบกับ การดึงความสุขและสิ่งดีๆ ให้กลับมาหาตัวเอง
11		การเข้ามาสู่ตัวเอง	ท่านี้ประยุกต์การจับรูตกับผ้าถุง เก็บความรู้สึก ความกังวล ความเครียด ความเศร้า และ อารมณ์ต่างๆ ที่ซ่อนซ่อนมองใจให้หายไป แล้วกลับมามีความสุขกับตัวเอง
12		การอยู่กับตัวเองอีกครั้ง กับความสุขในศิลปะ การพ็อน(ความเป็นตัวตน)	ท่านี้ประยุกต์ท่าพ็อนเล็บ แสดงถึงที่สุดท้าย ที่เราต้องมี คือ การอยู่กับตัวเอง ตัวตนของเรา และเชื่อมั่นในสิ่งที่เราว่าเราไม่ติดเชื่อไวรัส

7.3.2 การนำเสนอผลงานผ่านสื่อมัลติมีเดีย

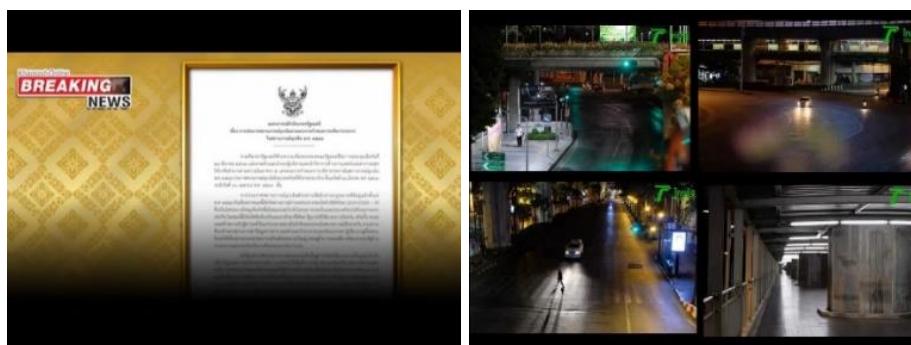
ผู้วิจัยเลือกการใช้ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว ข้อความ ทำนอง และเสียงเพลงเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องให้งานศิลปะการแสดงพื้นบ้านมีความแปลกใหม่ แตกต่าง และน่าสนใจ เช่น การนำเสนอข้อความตั้งประเด็นสอบถามผู้ชมในช่วงแรกของการนำเสนอผลงานสร้างสรรค์และจุดจบ โดยไม่ปิดกั้นความคิดของผู้ชม

1. การใช้ภาพพื้นหลังสีดำ ซึ่งเป็นสีแห่งการควบคุมและพลังอำนาจที่ไม่ดี แสดงถึงเหตุการณ์ความวิตกกังวลในสถานการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นในการนำเสนอเรื่องราวในสื่อมัลติมีเดีย อีกทั้งการใช้ตัวอักษรสีขาวยังบ่งบอกถึงอาการโศกเศร้า ความอาลัยต่อเหตุการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้น

ภาพที่ 4. (ซ้าย) และ ภาพที่ 5. (ขวา) ข้อความที่ปรากฏในสื่อ
(ที่มา: กานต์พิชชา สุมาวัน ถ่ายเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2563)

2. การเลือกใช้ภาพที่เกิดจากสถานการณ์จริง เพื่อสื่อสารให้ผู้ชมเกิดความเข้าใจในสิ่งที่กำลังจะสื่อสารได้ชัดเจนและง่ายขึ้น เช่น การเลือกนำภาพและเสียงจากการประกาศพระราชกำหนดฉุกเฉิน การนำภาพกรุงเทพฯ ที่ไร้ผู้คนหลังการประกาศพระราชกำหนดฉุกเฉินที่เกิดขึ้นจริงมาใช้ประกอบการนำเสนอในสื่อมัลติมีเดีย

ภาพที่ 6. ภาพประกาศพระราชกำหนดฉุกเฉิน (ซ้าย) และ ภาพที่ 7. สถานการณ์ในประเทศไทย (ขวา)
(ที่มา: กานต์พิชชา สุมาวัน ถ่ายเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2563)

3. การใช้การพิมพ์ข้อความแทนการพูดสนทนาโต้ตอบระหว่างบุคคล เพื่อเปลี่ยนอารมณ์ของผู้ชมสื่อมัลติมีเดีย จากการชมภาพ การฟังเพลง การได้ยินเสียงทำนอง อีกทั้งการเลือกใช้โปรแกรมไลน์ (LINE) ที่ปัจจุบันคนทั่วไปใช้กันอย่างแพร่หลายนั้นสามารถช่วยให้ผู้ชมเข้าใจความหมายในการสื่อสารและเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้แสดงได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 8. (ซ้าย) และ ภาพที่ 9. (ขวา) ภาพการสนทนาโต้ตอบระหว่างบุคคล
(ที่มา: กานต์พิชชา สุมาวัน ถ่ายเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2563)

4. การนำเสนอภาพเคลื่อนไหวในการเล่าเรื่องแทนการสนทนา เน้นภาพสมจริงที่ผู้วิจัยได้สืบทอด ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่เคยเกิดขึ้นจริงกับคนส่วนใหญ่ที่ทำงานในกรุงเทพฯ แล้วเดินทางกลับไปยังต่างจังหวัดในช่วงเวลาหลังจากการประกาศพระราชกำหนดฉุกเฉินกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (Coronavirus) หรือโควิด-19 (COVID-19) ผู้วิจัยเลือกนำเสนอภาพสั้นๆ ที่มีความหมาย สะท้อนถึงเหตุการณ์ ความรู้สึก และอารมณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละคร ส่งผ่านไปยังผู้ชม

ภาพที่ 10. (ซ้าย) และ ภาพที่ 11. (ขวา) การดำเนินเรื่องกับสถานการณ์โควิด-19
(ที่มา: กานต์พิชชา สุมาวัน ถ่ายเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2563)

5. การนำเสนอภาพที่สื่อความหมายถึงวิธีการป้องกันเชื้อไวรัสโคโรนา (Coronavirus) จากข้อมูลที่ได้รับการยืนยันจากองค์การอนามัยโลก WHO โดยการใช้เจลล้างมือและการฉีดสเปรย์แอลกอฮอล์ใส่เล็บที่ผู้แสดงจะต้องสวมใส่ ผ่านการนำเสนอภาพเคลื่อนไหวที่มีองค์ประกอบผสมผสานระหว่างอุปกรณ์การป้องกันเชื้อไวรัสโคโรนา (Coronavirus) กับอุปกรณ์ที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์วัฒนธรรมของคนไทยวน เช่น การวางอุปกรณ์บนขันโตกซึ่งเป็นภาชนะสำหรับวางอาหารของคนภาคเหนือ การวางย่ามซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี การวางผ้าปิดจมูกที่ตัดเย็บด้วยผ้าทอพื้นบ้านของคนไทยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี เพื่อสื่อให้ผู้ชมเห็นวิธีการปรับตัวของตัวละครได้อย่างชัดเจน

ภาพที่ 12. (ซ้าย) และ ภาพที่ 13. (ขวา) การทำความสะอาดอุปกรณ์ประกอบการฟ้อนรำ
(ที่มา: กานต์พิชชา สุมาวัน ถ่ายเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2563)

8. สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวนในสถานการณ์โควิด-19 มีวัตถุประสงค์เพื่อ ประยุกต์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวนสร้างสรรค์เป็นการแสดงร่วมสมัยชุด “ที่สุดท้าย” โดยมีขอบเขตในการศึกษา ที่ชุมชนหมู่บ้านไทยวน อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี ได้แก่ พื้นที่ชุมชนหมู่บ้านไทยวน ตลาดน้ำด่านตาล และ วัดสมุหประดิษฐาราม งานวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิจัยทั้งแบบคุณภาพและสร้างสรรค์ โดยการศึกษาจากการค้นคว้า ข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การสำรวจข้อมูลภาคสนาม และประสบการณ์ของผู้วิจัย โดยใช้ท่า การพ้องของชาวไทยวนมาประยุกต์เป็นท่าหลัก ผสมผสานท่าเอกลักษณ์การแสดงศิลปะพื้นบ้านภาคเหนือให้เข้ากับ เพลงพ้องตึงโองและท่าพ้องที่ผู้วิจัยสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ การเลือกทำนองดนตรีที่มีความหมายสัมพันธ์สอดคล้องกับการดำเนินเรื่องในสถานการณ์โควิด-19 ที่ทำให้สังคมเผชิญหน้ากับผลกระทบในปัจจุบัน

ผลการวิจัยสรุปได้ว่าการแสดงร่วมสมัยชุด “ที่สุดท้าย” ได้ประยุกต์ศิลปะการแสดงแบบอนุรักษ์ ได้แก่ ท่า พ้องของชาวไทยวนดั้งเดิม จำนวน 4 ท่า นำมาตีความในการเล่าเรื่องราว และสร้างท่าพ้องใหม่ จำนวน 12 ท่า สอดคล้องสัมพันธ์กับโครงเรื่อง ตัวละคร และทำนองเพลง โดยมีการกำหนดโครงเรื่องให้สะท้อนปัญหาสังคมในช่วง การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในประเทศไทย รวมถึงใช้เครื่องแต่งกาย ทรงผม และวิถีชีวิตการทอผ้าของชาว ไทยวน ผ่านการนำเสนอศิลปะการแสดงพื้นบ้านร่วมสมัยและสื่อมัลติมีเดีย การแสดงร่วมสมัยชุด “ที่สุดท้าย” แสดง ถึงสถานการณ์และตัวตนของชาวไทยวนในระหว่างที่เกิดสถานการณ์การแพร่ระบาด ทั้งนี้ การสร้าง สรรค์ ศิลปะการแสดงร่วมสมัยสะท้อนถึงเหตุการณ์ปัจจุบันที่นำเสนอต่างไปจากแบบดั้งเดิม กล่าวคือ มีการประยุกต์ท่าพ้อง และสร้างโครงเรื่องที่จะทำให้ผู้ชมเกิดมุมมองใหม่ๆ ในการชมศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ทว่ายังคงศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้านของไทยวน เพื่อให้ผู้คนตระหนักถึงความเลวร้ายของโรคและสื่อสารประเด็นเรื่องโควิด-19 ทั้งผลกระทบ และการระมัดระวังตัวอย่างตรงไปตรงมา โดยใช้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านสร้างสรรค์และตีความเล่าเรื่องราวด้วย กลวิธีการสร้างสรรค์งานแบบร่วมสมัย สู่การเผยแพร่ผลงานในสื่อสมัยใหม่และวัดค่านิยมจากการเข้าชม ถือเป็นมิติ ใหม่ของการนำเสนอการแสดงพื้นบ้านที่เท่าทันและเข้ากับบริบทของสังคม ศิลปะการแสดงร่วมสมัยชุด “ที่สุดท้าย” จะทำให้มรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการอนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ สร้างสรรค์ และไม่ถูกกลืนหายไปในช่วง โควิด-19

9. อภิปรายผลการวิจัย

การประยุกต์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวนเพื่อสร้างสรรค์การแสดงร่วมสมัยชุด “ที่สุดท้าย” เป็นการ นำเสนอศิลปะการแสดงพื้นบ้านรูปแบบใหม่ที่มีการใช้เอกลักษณ์ไทยวนเป็นตัวตั้งต้น ทั้งในด้านวิถีชีวิตการทอ ผ้า ท่าพ้อง การแต่งกาย ทรงผม นำมาประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (Coronavirus) หรือโควิด-19 (Covid-19) ผ่านการนำเสนอเรื่องสั้นเป็นสื่อมัลติมีเดียบนโลกออนไลน์ เพื่อใช้เป็น เครื่องมือในการสื่อสารศิลปะการแสดงพื้นบ้านให้แก่ผู้ชมในรูปแบบและมุมมองใหม่ ผู้ชมจะต้องคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากชมการแสดง ซึ่งผู้ชมแต่ละคนอาจเกิดมุมมองที่คล้ายกัน หรือแตกต่างกัน ได้ ไม่มีใครถูกหรือผิด สอดคล้องกับงานของสำนักวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ดที่ได้จัดทำวิดีโอเผยแพร่ความรู้ เกี่ยวกับการป้องกันโรคไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19) ผ่านกลอนลำอีสาน เผยแพร่เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2563 เพื่อ

ใช้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านเป็นเครื่องมือสื่อสารเรื่องวิธีการป้องกันโรค ไม่ให้ตื่นตระหนกและหวาดกลัวเชื้อโรคที่กำลังเกิดขึ้น ส่วนงานของผู้วิจัยเป็นการนำเสนอเรื่องราวการใช้ชีวิตของหญิงที่กลับมาจากกรุงเทพฯ แล้วถูกชาวบ้านประณามขับไล่ ทำให้เกิดความเครียด กังวล วิตก หวาดกลัว แต่สุดท้ายเมื่อได้กลับมาอยู่พื้นที่ที่ตนเองคุ้นเคย ก็ได้ใช้ความสุขกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของตนเองทำให้มีความสุขร่วมกับการปรับตัวในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19) การสร้างสรรค์และเผยแพร่ผลงานทางสื่อออนไลน์ทั้งสองนี้ ส่งผลให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ง่าย รวดเร็ว ตรงตามมาตรการรักษาระยะห่างตามพระราชกำหนดฉุกเฉิน และยังเป็นความร่วมมือกันอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านได้อีกทางหนึ่ง

ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวนได้รับการสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ โดยมีวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมคล้ายคลึงกับชาวไทยล้านนาทางเหนือของประเทศไทย แต่ศิลปะการแสดงของชาวไทยวนนั้นมีเอกลักษณ์ของท่าพ้อนที่เป็นท่าหลักดั้งเดิมอยู่ 4 ท่า ประกอบด้วยท่าตากข้าวแต่น ท่าตากดาบปีก ท่าเหินเวหา และท่าฟันไล่นา ร่ายรำอย่างเชื่องช้า อ่อนช้อย นุ่มนวล ตามจังหวะทำนองเพลง การแต่งกายเน้นการใช้ผ้าทอพื้นบ้านที่ทอเองในชุมชน มีลวดลายเอกลักษณ์ของคนไทยวน คือ ลายขวาง ยกมุก และเอกลักษณ์สำคัญที่เป็นเสน่ห์ของศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวน คือ ใบหน้าที่ยิ้มแย้ม แจ่มใส รอยยิ้มที่งดงามของนักแสดง สอดคล้องกับวนศัคดี ผดุงเศรษฐกิจ ที่กล่าวถึงเอกลักษณ์การแสดงศิลปะพื้นบ้านโนรา คณะโนราธรรมนิตย์ สงวนศิลป์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวนกับศิลปะการแสดงพื้นบ้านโนราได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ สะท้อนวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรม มีรูปแบบการแสดง เครื่องแต่งกาย ท่าพ้อน เนื้อร้อง ทำนองเพลง และองค์ประกอบต่างๆ ที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง อีกทั้งศิลปะการแสดงพื้นบ้านยังสามารถบอกถึงประวัติที่มาของกลุ่มชนนั้นๆ ได้อีกด้วย (วนศัคดี ผดุงเศรษฐกิจ, 2561, น. 163-167) แต่รูปแบบการแสดงของไทยวนไม่ได้มีแบบแผนอย่างโนรา โดยปรากฏเป็นท่าพ้อนแบบดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา 4 ท่า และการแสดงโนรามักแสดงเป็นเรื่องราว การแสดงไทยวนจะแสดงเป็นชุดการแสดงสั้นๆ

จากการสร้างสรรค์การแสดงร่วมสมัย พบว่าแตกต่างจากการแสดงสร้างสรรค์จากศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่เคยเกิดขึ้นก่อนหน้านี้ เช่น การแสดงละครชาตรีชุด “ราชาตรีหนีโควิด” (ภูกิจ พาสุนันท์, 2563) เนื่องด้วยการแสดงดังกล่าวเน้นถ่ายทอดเอกลักษณ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านผ่านท่าทาง ลีลาการร่ายรำ ทำนองเพลง เนื้อร้อง ฉาก และอุปกรณ์ประกอบการแสดง เป็นการแสดงที่เล่าเรื่องทางตรง มีจุดเริ่มต้น การดำเนินเรื่อง และจุดจบที่แน่นอนชัดเจน สำหรับสื่อสารให้ผู้ชมเข้าใจว่าเกิดสิ่งใดขึ้น ส่งผลให้ผู้ชมส่วนใหญ่ได้รับมุมมองความคิดไปในทิศทางเดียวกัน แตกต่างกับการสร้างสรรค์การแสดงร่วมสมัยชุด “ที่สุดท้าย” ที่ใช้การผสมผสานมากกว่าลีลาการร่ายรำ ทำนองเพลง เนื้อร้อง ฉาก และอุปกรณ์ประกอบการแสดง มีการแทรกข้อความ ภาพเคลื่อนไหวเหตุการณ์ที่ผู้ชมได้พบเห็นในสถานการณ์จริงในปัจจุบัน การใช้สื่อออนไลน์ การสลับฉาก การเล่าเรื่องราวที่มีการเชื่อมโยงในสถานการณ์ที่มีความแตกต่างแต่เป็นเนื้อเรื่องเดียวกัน และเปิดประเด็นจุดสุดท้ายให้ผู้ชมเป็นผู้คิดต่อ ซึ่งอาจจะมีความยากและสับสนในช่วงแรกของการชมสำหรับผู้ชมที่ไม่เคยรับชมงานสร้างสรรค์ลักษณะนี้มาก่อน แต่จะส่งผลให้ผู้ชมสามารถดึงประสบการณ์ของตนเองมามีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์ และสร้างมุมมองใหม่ๆ

สำหรับผลงานสร้างสรรค์ที่ผู้วิจัยได้เผยแพร่แล้วนั้น จากการสอบถามผู้ชมพบว่า ร้อยละ 95 มีความเข้าใจในเนื้อเรื่องที่ผู้วิจัยต้องการสื่อสาร ชื่นชอบวิธีการนำศิลปะพื้นบ้านไทยวนมาอนุรักษ์และสร้างสรรค์ให้เข้ากับยุคปัจจุบัน รวมถึงวิธีการนำเสนอการป้องกันดูแลตนเองจากเชื้อไวรัสโคโรนา (Coronavirus) หรือโควิด-19 (Covid-19) เปลี่ยนไปจากรูปแบบเดิมที่พบในสื่อปัจจุบัน ก่อให้เกิดมุมมองและประเด็นใหม่ทั้งที่มีความแตกต่างและคล้ายกัน แต่สิ่งที่คิดเห็นตรงกันคือ ที่สุดท้าย หมายถึง ตัวตนของเราทำให้เราเกิดความสุข แม้ว่าจะมีคนว่ากล่าว

เรามักทำอะไร สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ใจเรา และเราใช้ความเป็นตัวตนของเรารักษาทัวเราเองได้ ไม่จำเป็นต้องให้คำพูดหรือการกระทำของผู้อื่นมาบงการชีวิตเรา ส่วนร้อยละ 5 เกิดความสับสนว่างานสร้างสรรค์ต้องการนำเสนออะไร และสื่ออะไร ไม่เข้าใจในการเปลี่ยนภาพ ชอบการเล่าเรื่องแบบทางตรงที่บอกจุดเริ่มต้น การดำเนินเรื่อง และจุดจบมากกว่าการให้คิดเอง การประยุกต์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวนเพื่อสร้างสรรค์การแสดงร่วมสมัยชุด “ที่สุดท้าย” นั้นนับเป็นงานสร้างสรรค์หนึ่งที่จะช่วยสืบสานศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยวนให้คงอยู่ไม่สูญหายไปตามกาลเวลาและค่านิยมที่เปลี่ยนไป ทั้งยังสามารถเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์งานด้านศิลปะการแสดงอื่นๆ ให้มีบทบาทต่อไปได้

10. ข้อเสนอแนะ

1. การนำศิลปะการแสดงพื้นบ้านมาสร้างสรรค์งานนั้น ผู้ศึกษาจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลให้ละเอียด รอบคอบ เพราะหากผิดพลาด จะไม่เกิดการอนุรักษ์ แต่จะเป็นการทำลายและส่งผลให้เอกลักษณ์ของการแสดงนั้นๆ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

2. ควรสนับสนุนให้สร้างสรรค์ผลงานในลักษณะที่คล้ายคลึงกับงานของผู้วิจัย เนื่องจากโลกมีการเปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของผู้คน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปะการแสดงอีกทางหนึ่ง

รายการอ้างอิง

- กรมควบคุมโรค. (2563). 9 วิธี หนีโควิด. สระบุรี: กรมควบคุมโรค จังหวัดสระบุรี.
- ชุดิมา มณีวัฒนา. (2550). เอกสารคำสอน รายวิชาการกำกับการแสดง 1. กรุงเทพฯ: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ณฐภรณ์ รัตนชัยวงศ์. (2564). ละครเวทีในกรอบ: ความท้าทายและการปรับตัวของนักแสดงกับการนำเสนอละครเวทีออนไลน์ในยุคโควิด-19. วารสารศิลปวัฒนธรรมสวนสุนันทา, 1(1), 1-22.
- ประชาชาติธุรกิจ. (2563). คนกรุงเทพฯ แห่กลับภูมิลำเนา หอมชืดแน่น (ภาพชุด). สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/general/news-435775>.
- ภัททิรา วิริยะสกุลธรณ์. (2551). บทบาทสื่อพิธีกรรมในการอนุรักษ์แม่น้ำป่าสักของชาวไทย-ยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ภูกิจ พาสุนันท์. (2563). “ราชาตรี หนีโควิด” โดยวิทยาลัยนาฏศิลปบุรี สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม. สืบค้นจาก <https://web.facebook.com/phukit.pasunant/posts/3101662436540026>.
- ยูเนสโก กรุงเทพฯ. (2563). วิฤตการณ์โควิด-19: แรงผลักดันสู่การเรียกร้องในการปฏิรูปนโยบายอุตสาหกรรมงานสร้างสรรค์. สืบค้นจาก <https://bangkok.unesco.org/th/content/Covid-19-crisis-drives-call-creative-industries-policy-reform>.
- วนศักดิ์ ผดุงเศรษฐกิจ. (2559). การสร้างสรรค์ละครล้านนาพร้อมสมัยที่พัฒนาจากเพลงพื้นบ้านภาคเหนือ: กรณีศึกษาเรื่องศศิวิภา ริชาร์ดสัน. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 8(3), 9-23.
- วนศักดิ์ ผดุงเศรษฐกิจ. (2561). “ไล่ล่า” การสร้างสรรค์การแสดงโนราห์ร่วมสมัยตามแนวคิดกลวิธีการแสดงของสถานีสลอฟสกี. วารสารอักษรศาสตร์, 46(2), 105-170.

วิภา จิรภาไพศาล. (2561). *อัตลักษณ์คนไทยวน เรื่องเล่าจากย่ามและผ้าซิ่น* ฯลฯ. สืบค้นจาก

https://www.silpa-mag.com/news/article_19466.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2562). *สรุปผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร*.

สืบค้นจาก shorturl.at/dhOV6.

หยกฟ้า อิศรานนท์. (2563). *อาการรังเกียจโควิด-19 แก้ไขอย่างไร*. สืบค้นจาก <https://www.chula.ac.th/cuinside/29207/>.

Kraton Jokja. (2020, March 24). *Lumba Tari Virtual: Beksan Nir Corona Keraton Yogyakarta* [Video File].

Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=f879Vw4cSvo>.

World Health Organization Thailand. (2020). *Coronavirus disease (COVID-19) questions and answers*.

Retrieved from <https://www.who.int/thailand/emergencies/novel-coronavirus-2019/q-a-on-Covid-19>.

ความต้องการและรูปแบบการสื่อสารนวัตกรรม เพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล ด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศ สำหรับผู้สูงอายุ*

Received: 22 March 2022

Revised: 7 October 2022

Accepted: 25 March 2023

ชวพร ธรรมนิตยกุล**
กันยารัตน์ ศรีวิสัยกุล***

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่าง 2) เพื่อศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างในด้านนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศ และ 3) เพื่อพัฒนารูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ เก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่มกับตัวแทนผู้สูงอายุที่ใช้สื่อออนไลน์อย่างต่อเนื่อง จำนวน 8 คน และสัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทนผู้สูงอายุที่เป็นผู้ป่วยติดเตียง/ติดบ้านที่มีเงื่อนไขเดียวกัน จำนวน 12 คน จาก 6 ภูมิภาค เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ และนำรูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมนี้ไปรับการประเมินความเป็นไปได้ในการพัฒนาการสื่อสารนวัตกรรมโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ผลการศึกษาพบว่า

ผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างใช้ Line application มากที่สุด เพื่อติดต่อเพื่อนฝูงและครอบครัว รวมทั้งใช้เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและหาความรู้เพิ่มเติมในการดูแลสุขภาพ รักษาอาการเจ็บป่วย และรับข่าวสารต่างๆ ผู้สูงอายุต้องการนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทาง

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

การสื่อสารนวัตกรรม;
ความเป็นพลเมืองดิจิทัล;
ความปลอดภัยทางเทคโนโลยี
สารสนเทศ;
ผู้สูงอายุ

* งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัยและพัฒนาโครงการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม เพื่อประโยชน์สาธารณะ สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (สำนักงาน กสทช.) ประจำปี 2563 โดยเป็นส่วนหนึ่งในโครงการ “นวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ”

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ติดต่อได้ที่: chawaporn@tu.ac.th (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาครุศาสตร์อุตสาหกรรม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ติดต่อได้ที่: kanyarat.sr@kmitl.ac.th

เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาศักยภาพในการใช้สื่อสารสนเทศเพื่อให้ได้ประโยชน์มากขึ้น ทั้งนี้รูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมควรใช้วิธีการสื่อสารแบบเฉพาะบุคคล (Personalized) ด้วยการโต้ตอบการสนทนาผ่านระบบหุ่นยนต์สนทนา (Chatbot) ผ่าน Line application โดยผสมกับการสื่อสารด้วยบุคคลเพื่อโน้มน้าวให้ผู้สูงอายุตระหนักในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ จนเกิดความมั่นใจในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต หลังจากนำรูปแบบการสื่อสารนี้ไปปรับการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นด้วยกับรูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุในระดับมาก สามารถนำไปพัฒนาเป็นนวัตกรรมได้จริงและช่วยส่งเสริมผู้สูงอายุในการพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลในด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัยได้อย่างเหมาะสม

The Need of Innovation and Communication Model of Innovation-Decision Process of Older Adults in Digital Citizenship Skill Improvement in Information Technology (IT) Security *

Received: 22 March 2022

Revised: 7 October 2022

Accepted: 25 March 2023

Chawaporn Dhamanitayakul^{**}

Kanyarat Sriwisarthiyakun^{***}

The objectives of the study are 1) to study online media behavior of older adults, 2) to study their needs of innovation for digital citizenship skill improvement in Information Technology (IT) security, and 3) to develop communication model of Innovation-decision process of older adults in digital citizenship skill improvement in Information Technology (IT) security. The data were collected by focus group discussion with 8 samples of older adults continuously using online media and in-depth interviews with 12 bedridden older adults with the same condition from 6 regions. The collected data were used as a guideline to develop communication model of innovation-decision process of older adults in digital citizenship skill improvement in IT security. The developed communication model of innovation-decision process was later evaluated by 5 experts.

The result shows that Line application is the most used social media among the target samples under the purpose of family and friend connection, information exchange and research for healthcare, medical treatment, and news checking. Their need of innovation for digital citizenship skill improvement is for ICT capacity building and making the most use of it. The communication model of innovation-decision process proposes personalized communication, interacting with chatbot in Line application, plus

Research Article

Abstract

Keywords

innovation communication;
digital citizenship;
IT security;
elderly

* This research was funded by The Broadcasting and Telecommunications Research and Development Fund for the Public Interest, Office of The National Broadcasting and Telecommunications Commission (NBTC): FY2020, as part of the project "Innovation for the Development of Digital Citizenship Skills in Information Technology Security for the Elderly."

** Assistant Professor, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University, e-mail: chawaporn@tu.ac.th

*** Assistant Professor, Faculty of Industrial Education and Science, King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang, e-mail: kanyarat.sr@kmitl.ac.th

direct communication with human to persuade older adults in realizing the advantages of IT and confirm it for lifelong learning. According to the evaluation result, the experts highly agreed with this communication model of innovation-decision process. It can be applied as the guidelines of innovation development for the digital citizenship skill improvement as well as help in promoting digital citizenship skills in IT security among the older adults.

1. บทนำ

ประเทศไทยในปัจจุบันได้มีการพัฒนาที่ก้าวหน้าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีที่ก้าวกระโดด รัฐบาลได้ให้การสนับสนุนเพื่อให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่เศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล (Digital Economy and Society) อย่างสมบูรณ์ ดังนโยบายการก้าวเข้าสู่ Thailand 4.0 หรือดิจิทัลไทยแลนด์ อีกทั้งพฤติกรรม การรับชมและความสนใจในข้อมูลข่าวสารของพลเมืองที่เปลี่ยนไป การรับข้อมูลข่าวสารจากช่องทางการสื่อสารต่างๆ มีความซับซ้อนและผ่านช่องทางสื่อที่หลากหลาย (Multiplatform) มากขึ้น ด้วยระบบและเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยและพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง นโยบายรัฐเชิงโครงสร้างในประเทศไทยที่สอดคล้องกับเทคโนโลยีดิจิทัล (เช่น e-Government หรือ Digital Economy) ส่งผลให้โครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีสารสนเทศก้าวไปไกลกว่าการปลูกฝังและการพัฒนาคนในชาติ ทำให้หลายฝ่ายหันกลับมาสนใจการส่งเสริมให้พลเมืองมีความรู้เท่าทันสื่อเพื่อใช้ประโยชน์จากสารสนเทศได้อย่างปลอดภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยโดยสมบูรณ์ กลุ่มผู้สูงอายุจึงเป็นกลุ่มที่ควรได้รับการส่งเสริมทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัยในฐานะพลเมืองอันจะเป็นการเตรียมความพร้อมต่อการก้าวเข้าสู่เศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล

สื่อออนไลน์ เป็นสื่อที่ผู้สูงอายุในปัจจุบันใช้เวลาเข้าถึงมากขึ้น เนื่องจากผู้สูงอายุมีเวลาหลังเกษียณอายุการทำงานและช่วยอำนวยความสะดวกในการติดต่อสื่อสารกับครอบครัว ญาติ และเพื่อนฝูง อย่างไรก็ตาม สาเหตุที่ผู้สูงอายุใช้เวลาในการใช้สื่อเหล่านี้นานและช้ากว่าผู้ใช้งานในวัยอื่น (25-60 ปี) เป็นผลมาจากประสิทธิภาพการทำงานของร่างกายทั้งในเรื่องการมองเห็นที่ลดลง รวมไปถึงความคล่องแคล่วและประสาทการรับรู้ที่ช้าลง นอกจากนั้น จากการที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่างๆ ผ่านอินเทอร์เน็ตโดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงต่างๆ เช่น การสอดแนมความเป็นส่วนตัว อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ เนื้อหาที่มีความรุนแรงทางเพศและประทุษร้าย ผู้สูงอายุในฐานะพลเมืองดิจิทัลต้องตระหนักและเรียนรู้วิธีรับมือกับความเสี่ยงใหม่ๆ เพื่อรักษาความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวในโลกออนไลน์ สิ่งนี้นับเป็นประเด็นสำคัญที่พลเมืองดิจิทัล โดยเฉพาะผู้สูงอายุต้องเรียนรู้และมีทักษะด้านความปลอดภัยเพื่อป้องกันตนเอง ป้องกันข้อมูล รักษาตัวตนทางดิจิทัล รวมทั้งเข้าใจระบบรักษาความปลอดภัย เพื่อให้ใช้ประโยชน์สูงสุดจากเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างยั่งยืน

ทั้งนี้ ด้วยข้อจำกัดต่างๆ ทั้งทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลงไปตามความชราและข้อจำกัดทางด้านความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้ต้องเข้าใจพฤติกรรมการใช้สื่อสารสนเทศและความต้องการนวัตกรรมสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เพื่อนำมาพัฒนารูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมที่ใช้ในการส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพสามารถอาศัยอยู่ในโลกที่เทคโนโลยีกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่งได้ มีความพร้อม รู้เท่าทัน รวมทั้งเล็งเห็นความสำคัญและใช้ประโยชน์สูงสุดจากเทคโนโลยีในฐานะพลเมืองดิจิทัล (Dhamanitayakul, 2017) เพื่อการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย เป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพและเห็นคุณค่าในตนเอง

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อสารสนเทศของตัวแทนผู้สูงอายุและผู้สูงอายุที่เป็นผู้ป่วยติดเตียง/ ติดบ้าน ในฐานะพลเมืองดิจิทัล
2. เพื่อศึกษาความต้องการนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ

3. ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาความต้องการนวัตกรรมและรูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและเคารพความแตกต่างหลากหลายในการใช้เทคโนโลยีของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งผู้สูงอายุทั่วไปและผู้สูงอายุที่เป็นผู้ป่วยติดเตียง/ ติดบ้านที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศผ่านสื่อออนไลน์อย่างต่อเนื่อง คัดเลือกด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) ด้วยเกณฑ์ ได้แก่ 1) มีอายุ 60 ปีขึ้นไป 2) มีสมาร์โฟน 3) ใช้สมาร์โฟนอย่างน้อย 3 ชม./วัน และ 4) สามารถอ่านออกเขียนได้ โดยกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนผู้สูงอายุนี้นัดด้วยวิธีการประสานงานโดยเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่เป็นผู้ป่วยติดเตียง/ ติดบ้าน จำนวน 12 คน จาก 6 ภูมิภาค (ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคกลาง) กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุทั่วไป จำนวน 8 คน

ในการสัมภาษณ์เชิงลึกนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้างเพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลและเพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหา ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาขึ้นเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยหาค่าสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหา (IOC : Index of item objective congruence) และนำข้อแนะนำไปใช้ในการปรับปรุงแบบสอบถามให้เกิดความถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหา ตลอดจนการใช้ภาษาให้เข้าใจง่าย จากนั้นจึงนำผลการวิจัยทั้งหมดมาสังเคราะห์เพื่อพัฒนารูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ และนำรูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมนี้ไปขอรับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีการศึกษา จำนวน 2 คน ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและสุขภาพของผู้สูงอายุ จำนวน 2 คน ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ จำนวน 1 คน

4. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

4.1 ทฤษฎีการสื่อสาร

เครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดนวัตกรรมนั้น ได้แก่ การสื่อสาร โดยชรามม์ (Schramm, 1954) อธิบายว่าการสื่อสาร คือ กระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสาร เกิดขึ้นโดยการถ่ายทอดสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่ส่งสารผ่านสื่อหรือช่องทางต่าง ๆ ไปยังผู้รับสาร โดยมีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ออสกู๊ดและชรามม์ (Osgood & Schramm, 1954) ได้สร้าง Model รูปแบบจำลองเชิงวงกลมขึ้น โดยไม่เพียงแต่เน้น องค์ประกอบของการสื่อสาร อันได้แก่ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร ผู้รับสาร และการตอบกลับเท่านั้น แต่เน้นไปถึงพฤติกรรมของผู้ส่งและผู้รับด้วย ทั้งนี้ การสื่อสารจะเกิดประสิทธิภาพ เมื่อผู้ส่งและผู้รับมีประสบการณ์ร่วมกัน หากในส่วนหนึ่งของประสบการณ์ของผู้ส่งและผู้รับซ้อนกันเป็นวงกว้างมากเท่าใด การสื่อสารนั้นเป็นไปได้โดยสะดวกและง่ายมากยิ่งขึ้น แต่หากขอบข่ายประสบการณ์ซ้อนกันน้อยมากหรือไม่ซ้อนกันเลย แสดงว่าทั้งผู้ส่งและผู้รับแทบจะไม่มีประสบการณ์ร่วมกันเลย การสื่อสารนั้นจะทำได้ยากลำบาก หรืออาจสื่อสารกันไม่ได้เลยอย่างสิ้นเชิง ซึ่งสามารถทราบได้จากผลป้อนกลับที่ผู้รับส่งกลับไปยังผู้ส่งนั่นเอง ดังนั้น ในกระบวนการการสื่อสารจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างของผู้รับสารเพื่อการสร้างประสบการณ์ร่วมกัน เพื่อการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

4.2 แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารนวัตกรรม

การถ่ายทอดนวัตกรรมให้เกิดประสิทธิภาพจะสำเร็จได้เมื่อผู้ส่งและผู้รับมีประสบการณ์ร่วมกัน โรเจอร์ส (Rogers, 2003) จึงให้ความสำคัญกับกระบวนการการถ่ายทอดนวัตกรรมเป็นหลัก โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สร้างความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม (Knowledge) เป็นขั้นพื้นฐานในการให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม เช่น ประโยชน์ หรือผลการใช้นวัตกรรม เป็นต้น ขั้นตอนนี้เป็นตัวกระตุ้นที่ดีที่สุดเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายสนใจยอมรับและตัดสินใจใช้นวัตกรรม

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นการจูงใจ (Persuasion) ในขั้นนี้ผู้ถ่ายทอดและผู้รับนวัตกรรมต้องพิจารณาความสอดคล้องระหว่างความต้องการของสังคมกับลักษณะเฉพาะของนวัตกรรม ซึ่งจำเป็นต้องได้รับข้อมูลที่ทำให้สามารถเปรียบเทียบข้อมูลเบื้องต้นเพื่อตัดสินใจเลือกใช้นวัตกรรม เช่น ค่าใช้จ่ายในการจัดหาหรือสร้างนวัตกรรม ความเป็นไปได้ของการใช้นวัตกรรมในสังคม ความสะดวกในการใช้ ผลที่จะได้รับจากการใช้นวัตกรรม เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นการตัดสินใจ (Decision) เมื่อมีการยอมรับนวัตกรรมโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง องค์การจะต้องดำเนินการให้มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกลุ่มผู้ตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมกับกลุ่มผู้ที่จะต้องใช้นวัตกรรม เมื่อกลุ่มผู้ตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมตกลงใจยอมรับนวัตกรรมควรประกาศการตกลงใจนี้ให้ผู้ที่จะต้องใช้นวัตกรรมรับรู้

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นการทดลองใช้ (Implementation) ในขั้นตอนนี้นวัตกรรมจะถ่ายทอดจากแหล่งต้นตอ (Source) ได้แก่ ผู้ถ่ายทอดนวัตกรรม ผู้มีอำนาจตัดสินใจ และกลุ่มนาร่องในการใช้นวัตกรรม โดยมีข้อมูลที่ถ่ายทอด (Message) ได้แก่ การตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมและรายละเอียดของนวัตกรรม ผ่านทางสื่อกลางการติดต่อ (Channels) วิธีใดวิธีหนึ่ง ไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใช้นวัตกรรม (Receiver) ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ที่จะต้องใช้นวัตกรรม นำไปสู่การยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม

ขั้นตอนที่ 5 ขั้นการยืนยันการนำไปใช้ (Confirmation) โดยกลุ่มผู้ใช้นวัตกรรมจะต้องดำเนินการใช้นวัตกรรมในองค์กรเป็นระยะเวลาหนึ่งก่อน เพื่อให้ได้ข้อมูลในการตัดสินใจยืนยัน ประเมิน และวิเคราะห์ผลจากข้อมูลในการดำเนินการทดลองใช้นวัตกรรม เพื่อยืนยันว่านวัตกรรมดังกล่าวเป็นประโยชน์หรือไม่ ในกรณีที่เกิดผลดีจากขั้นการนำไปใช้ จะทำการยืนยันการรับนวัตกรรม แต่ในทางกลับกัน ในกรณีที่การนำไปใช้ไม่ได้ก่อให้เกิดผลดี จะเกิดการปฏิเสธแทน

4.3 แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดิจิทัลสูงอายุ

แนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัลสูงอายุเป็นแนวคิดที่เชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติในโลกดิจิทัล รวมถึงสะท้อนมายังการปฏิบัติต่อสังคมในโลกกายภาพได้อย่างเหมาะสมในฐานะพลเมืองของประเทศและพลเมืองโลก โดยองค์ประกอบสำคัญของพลเมืองสูงอายุไว้อย่างเหมาะสม มีทักษะด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย รวมทั้งสามารถปกป้องตนเอง เคารพสิทธิผู้อื่นและรักษาความปลอดภัยในโลกดิจิทัล (อุษา บิ๊กกินส์ และชวพร ธรรมนิยกุล, 2561) ทั้งนี้ เนื้อหาความรู้จะสอดคล้องกับความเป็นพลเมืองดิจิทัลทั้ง 9 ประการ ได้แก่ การเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล โดยสมบูรณ์ (Digital Access) สิทธิและความรับผิดชอบในโลกดิจิทัล (Digital Rights & Responsibilities) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างรู้เท่าทัน (Digital Literacy) การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อดิจิทัล (Digital Communication) การปฏิบัติตนหรือมารยาทในการใช้สื่อดิจิทัล (Digital Etiquette) การป้องกันตนเองเพื่อความปลอดภัยในโลกดิจิทัล (Digital Security [Self-Protection]) กฎหมายเกี่ยวกับจริยธรรมกับการใช้สื่อดิจิทัล (Digital Law) สุขภาวะที่ดีในโลกดิจิทัล (Digital Health & Wellness) และธุรกรรมทางดิจิทัล (Digital Commerce) และมุ่งเน้นไปที่ความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศ การเคารพกฎระเบียบ มีจริยธรรมและมีมารยาทในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งนี้ หากผู้สูงอายุมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน จะสัมพันธ์กับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเคารพกฎระเบียบ มีจริยธรรมและมีมารยาท ทั้งนี้ จะมีการปรับเปลี่ยนการนำเสนอเนื้อหาให้เหมาะสม เพื่อส่งเสริมความมั่นใจในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (active ageing) ที่มองเห็นคุณค่าในตนเอง มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นและมีกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์ และมีแรงบันดาลใจที่จะบำรุงรักษาสุขภาพด้วยการเรียนรู้ตลอดชีวิต

5. ผลการวิจัย

5.1 พฤติกรรมการใช้สื่อสารสนเทศของตัวแทนผู้สูงอายุและผู้สูงอายุที่เป็นผู้ป่วยติดเตียง/ ติดบ้าน ในฐานะพลเมืองดิจิทัล

5.1.1 พฤติกรรมการใช้สื่อของกลุ่มตัวอย่าง

ผู้สูงอายุมีการใช้สื่อแบบ Multiplatform และใช้สื่อสารสนเทศอย่างต่อเนื่อง เพราะมีเวลาว่างหลังเกษียณอายุการทำงาน โดยการใช้สื่อสังคมออนไลน์ช่วยให้มีโอกาสได้ติดต่อเพื่อนฝูงทั้งที่เคยทำงานร่วมกันหรือเพื่อนในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้ Line application ทำให้รู้สึกคลายเหงา รู้สึกชีวิตมีคุณค่า ไปจนถึงการได้พบรักใหม่ ทั้งนี้ ในการเริ่มต้นใช้สื่อสารสนเทศของผู้สูงอายุนั้น จะพิจารณาจากเป้าหมายที่ตนเองต้องการใน

ช่วงเวลาสูงวัย ดังนั้น จึงคัดเลือกเฉพาะแอปพลิเคชันหรือช่องทางที่จำเป็นและตรงกับความต้องการในการใช้งาน นอกจากนั้น การได้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ทำให้ได้เห็นกิจกรรมต่างๆ ของเพื่อนและคนใกล้ชิด ส่งผลให้รู้สึกว่าได้มีประสบการณ์ร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ กับคนกลุ่มนั้น แม้ว่าไม่สามารถไปร่วมได้แล้วก็ตาม ผู้สูงอายุจะรู้สึกมีความสุขที่ได้ติดต่อสื่อสารกับเพื่อนฝูงและญาติ รู้สึกอบอุ่นและคลายเหงา ในบางรายมีการส่งรูปภาพเพื่อทักทาย และมีการค้นหา ติดต่อ และสร้างสรรค์ข้อความได้ด้วยตัวเอง หรือบางรายจะให้เพื่อนทำให้อย่างไรก็ดี ในการใช้อุปกรณ์สื่อสารสนเทศในผู้สูงอายุที่เป็นผู้ป่วยติดเตียง/ ติดบ้านนั้น ไม่สามารถใช้ได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องความเจ็บป่วย อีกทั้งยังเห็นว่า Feature ที่บรรจุอยู่ในอุปกรณ์นั้นไม่ได้เอื้อต่อการใช้งานสำหรับผู้ป่วยและผู้พิการอย่างแท้จริง

ในขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุบางคนใช้สื่อสารสนเทศเนื่องจากต้องการหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย ซึ่งแตกต่างจากในอดีต ผู้สูงอายุจะติดตามจากช่องทางและอุปกรณ์ที่หลากหลาย ทั้งสมาร์ตโฟนและแท็บเล็ตจากช่องทางที่เป็นทางการของไทยและต่างประเทศ โดยเชื่อว่าในโลกออนไลน์นั้นมีแหล่งข่าวที่หลากหลายที่สามารถเป็นทางเลือกในการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือได้ อย่างไรก็ดี ผู้สูงอายุมักเชื่อถือข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคลที่ตนนับถือเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งเฟซบุ๊กของสถานี่ข่าวและและช่องทางที่ไม่เป็นทางการ เช่น สื่อสังคมออนไลน์ของผู้ที่วิเคราะห์ข่าวต่างๆ โดยมักจะติดตามข่าวการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้ในการรับข่าวสารนั้น ผู้สูงอายุจะเป็นฝ่ายรับเป็นหลัก โดยไม่ร่วมวิพากษ์วิจารณ์ นอกจากจะทำให้กำลังใจ เนื่องจากรู้สึกไม่ปลอดภัยและกลัวมีความผิดทางกฎหมาย ทั้งนี้ ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นว่าการใช้สื่ออื่นนั้นไม่จำเป็นต้องใช้แอปพลิเคชันที่หลากหลาย แต่ควรใช้ในเรื่องพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและการเพิ่มพูนความรู้ และหากมีทักษะด้านภาษาอังกฤษจะทำให้ได้รับข้อมูลที่หลากหลายและเป็นประโยชน์มากกว่า

นอกจากนั้นยังพบว่า ผู้สูงอายุสนใจใช้สื่อสารสนเทศเนื่องจากต้องการพัฒนาศักยภาพและสร้างคุณค่าให้กับตัวเอง เพื่อให้ดูทันสมัย ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นว่าการสื่อสารสนเทศเป็นสื่อที่เปรียบเสมือนคลังความรู้ โดยสามารถเข้าไปค้นคว้าความรู้ต่างๆ ได้อย่างหลากหลาย รวมทั้งใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อการพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลการดูแลตนเองและหาข้อมูลรักษาอาการเจ็บป่วยให้ดีขึ้น ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ป่วยติดเตียง/ ติดบ้านมักใช้สื่อเพื่อหาข้อมูลและแนวทางในการปฏิบัติตนเพื่อให้อยู่กับความเจ็บป่วยได้อย่างมีความสุข แต่ยังรู้สึกว่าต้องระวังตนในเรื่องความปลอดภัยจากการโดนหลอกหาผลประโยชน์จากความเจ็บป่วยของตน นอกจากนั้น ยังมีการตั้งกลุ่มในสื่อสังคมออนไลน์เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้กับกลุ่มผู้ที่มีอาการป่วยเดียวกันในเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเอง การดูแลตนเอง และการจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันอีกด้วย

ผู้สูงอายุยังใช้สื่อสารสนเทศเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ทั้งความบันเทิง หรือการสงบจิตใจ โดยบางคนใช้ชมคลิปวิดีโอและดูละครย้อนหลัง ชมกีฬา รายการทำอาหาร ดูตลก ฟังธรรมะ และเล่นเกมออนไลน์เพื่อฝึกสมอง นอกจากนั้นยังใช้สื่อสารสนเทศเพื่อเข้าชมข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตในวัฒนธรรมที่แตกต่างและร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อแสดงความชื่นชมวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามอีกด้วย

ผู้สูงอายุบางรายสามารถใช้เพื่อโอนเงินผ่านบริการธนาคารออนไลน์ได้ทางสมาร์ตโฟน แต่ก็ยังมีบางรายที่ยังไม่สามารถทำได้ เนื่องจากรู้สึกว่ายากและกลัวทำผิดพลาด นอกจากนั้น บางรายใช้สื่อสารสนเทศในการซื้อของออนไลน์ แต่จะไม่กล้าซื้อสินค้าที่มีมูลค่าสูงเนื่องจากไม่มั่นใจหรือมักจะเลือกเก็บเงินปลายทางเพื่อความปลอดภัย อย่างไรก็ดี ในบางรายใช้วิธีการซื้อของเมื่อได้รับชมการขายผ่านทางโทรทัศน์ โดยใช้โทรศัพท์ในการติดต่อเพื่อสั่งซื้อสินค้า หรือสแกน QR Code จากทางโทรทัศน์ และติดต่อสั่งซื้อจาก @Line ID ที่ได้สแกน QR Code ไว้ หรือสั่งอาหารผ่านทางแอปพลิเคชัน Grab Food และให้ลูกหลานชำระเงินให้ เป็นต้น

ในบางครั้ง ผู้สูงอายุบางรายใช้สื่อเพื่อขับเคลื่อนประเด็นทางสังคมที่ตนสนใจ โดยเป็นการรวมตัวเพื่อสื่อสารกันในกลุ่มเล็กๆ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับประเด็นที่ขับเคลื่อนและสร้างการตระหนักให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางสังคม และเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการลดปัญหาสังคมในประเด็นที่ตนสนใจ ใช้เพื่อมีส่วนร่วมในชุมชน โดยร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ หรือเพื่อรวมตัวกันเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน

5.2 ความต้องการนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ

ความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อการพัฒนานวัตกรรมเพื่อการนำไปใช้งานได้จริงเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัยในฐานะพลเมืองดิจิทัลนั้นควรมีแนวทางต่างๆ ดังนี้

5.2.1 การกำหนดกลุ่มเป้าหมายนวัตกรรม

ในการพัฒนานวัตกรรมนั้น นักพัฒนาควรคำนึงถึงเป้าหมายและความต้องการในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของผู้สูงอายุ ทั้งนี้เป้าหมายสำคัญของผู้สูงอายุในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศนั้น คือการใช้ประโยชน์เพื่อให้อยู่ร่วมกับคนในวัยเดียวกันและคนต่างวัยได้อย่างมีความสุข เนื่องจากผู้สูงอายุมีสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน ความต้องการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงแตกต่างกัน การส่งเสริมให้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัยจะเป็นการสร้างคุณค่าให้แก่ผู้สูงอายุ ในการส่งต่อหรือสร้างสรรค์ประโยชน์จากข้อมูลสารสนเทศให้ผู้อื่น นักพัฒนานวัตกรรมควรคำนึงถึงความแตกต่างเพื่อออกแบบรูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้การสื่อสารเกิดประสิทธิผล

อย่างไรก็ดี แม้ว่าภาครัฐได้ปรับการให้บริการเข้าสู่รูปแบบ e-Government เพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงบริการและยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชน แต่ยังมีผู้สูงอายุอีกจำนวนหนึ่งที่ยังไม่มีโอกาสเข้าถึงสารสนเทศ ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงการบริการของรัฐผ่านระบบนี้ได้ นอกจากนั้นในกลุ่มที่มีสมาร์ตโฟนยังคงเป็นเหยื่อของข่าวปลอม ภัยออนไลน์ต่างๆ และการถูกหลอกลวงจากการรับบริการตามสิทธิที่ได้รับอยู่เสมอ รัฐบาลจึงไม่ควรละเลยการสนับสนุนการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศเหล่านี้อย่างรู้เท่าทัน

5.2.2 การกำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนานวัตกรรม

การกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนจะนำมาเป็นกรอบในการออกแบบนวัตกรรมที่นำมาใช้ประโยชน์ได้จริง และรูปแบบในการพัฒนาการสื่อสารควรเน้นที่การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างรู้เท่าทัน ปลอดภัยและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต นอกจากนั้น ควรมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างรู้เท่าทัน ทั้งในเรื่องการเข้าถึง การเลือกข้อมูลอุปกรณ์ การเลือกใช้บริการ และการรู้เท่าทันสารสนเทศต่างๆ เช่น การโฆษณา ข่าวปลอม หรือข้อมูลบิดเบือน

5.2.3 รูปแบบการสื่อสารในนวัตกรรม

รูปแบบการพัฒนานวัตกรรมสื่อเพื่อส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างรู้เท่าทัน ปลอดภัยและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตควรมีลักษณะดังนี้

- ด้านเนื้อหา

การใช้งานเบื้องต้นและแอปพลิเคชันที่จำเป็น ผู้สูงอายุมีความเห็นว่าควรเป็นเนื้อหาที่รณรงค์การใช้ประโยชน์จากสื่อสารสนเทศในกลุ่มผู้สูงอายุ ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วย มีการส่งเสริมการเข้าถึงสื่อสารสนเทศด้วยตนเอง โดยเฉพาะการสร้างอีเมลและการตั้งรหัสผ่าน ควรสร้างเป็นเนื้อหาที่เข้าใจง่ายเพื่อให้ลองทำได้เอง เนื่องจากอีเมลนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการใช้งานสื่อสารสนเทศทั้งหมด ทั้งนี้การสร้างการตระหนักในการรักษารหัสผ่านถือเป็นประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งที่ควรบรรจุในเนื้อหา ในส่วนของแอปพลิเคชันที่ผู้สูงอายุต้องการเรียนรู้การใช้งานนั้นจะอยู่ในประเภทสื่อสังคมออนไลน์ การทำธุรกรรมทางการเงินออนไลน์ การตรวจสอบสุขภาพเบื้องต้น และการตัดต่อภาพและวิดีโอ นอกจากนั้น ควรบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้สมาร์ทโฟนที่สอดคล้องกับมารยาททางสังคม เช่น การสอนให้เปิด-ปิดเสียงโทรศัพท์ เนื่องจากผู้สูงอายุไม่ทราบวิธีจึงไม่สามารถปิดเสียงโทรศัพท์ได้ เมื่อร่วมงานพิธีต่างๆ วิธีการหลีกเลี่ยงหรือทดแทนการเปิดลำโพงในที่สาธารณะ ทั้งนี้ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เข้าใจมารยาททางสังคม แต่ไม่รู้วิธีการใช้งาน สิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อภาพลักษณ์และคุณค่าของผู้สูงอายุทั้งสิ้น

อย่างไรก็ดี การสร้างสรรค์เนื้อหาเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเตรียมตัวรับกับข่าวปลอมถือเป็นประเด็นสำคัญอีกประการ ผู้สูงอายุเห็นว่าการมีผู้ช่วยคอยแนะนำในเรื่องการตรวจสอบข่าวเบื้องต้น ช่องทางการแจ้งข่าวปลอมหรือวิธีดูข่าวปลอมเป็นจะทำให้เหตุการณ์ที่พัฒนาขึ้นมีประโยชน์อย่างยิ่ง ในขณะเดียวกัน ควรมีเนื้อหาที่เตือนสติผู้สูงอายุเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข่าวปลอมด้วย ทั้งนี้ การรับข้อมูลสารสนเทศด้านเดียวอย่างหนักอาจทำให้เกิดการคล้อยตาม แต่ประสบการณ์ชีวิตอันยาวนานของผู้สูงอายุอาจช่วยในการแยกแยะเนื้อหาข่าวปลอมได้ นอกจากนั้น การบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับกฎหมายด้านการใช้สื่อสารสนเทศอย่างปลอดภัยของผู้สูงอายุ รวมถึงเนื้อหาเกี่ยวกับสิทธิผู้สูงอายุในฐานะพลเมืองของประเทศถือเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เนื้อหาควรเป็นเนื้อหาที่อธิบายเข้าใจง่ายในรูปแบบคลิปวิดีโอที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุมีความต้องการให้นวัตกรรมการสื่อสารนี้พัฒนาขึ้นเพื่อเป็นผู้ช่วยส่วนตัวเบื้องต้น เพื่อเตือนเรื่องจำเป็นในชีวิตประจำวัน ทั้งการตั้งปลุก บันทึกความจำ บันทึกการนัดหมาย หรือแม้กระทั่งการเตือนเรื่องเกี่ยวกับการรักษาโรคต่างๆ เช่น น้ดหมอ รับประทานยา เบอร์โทรศัพท์หรือสถานที่ฉุกเฉินในบริเวณใกล้เคียงขณะเข้าใช้งาน โดยต้องการให้รวมไว้ในทีเดียว เนื่องจากปัจจุบันการตั้งเตือนในแต่ละเรื่องนั้นต้องสั่งการจากแอปพลิเคชันที่ต่างกัน จึงมีความยุ่งยากในการใช้งาน ทั้งนี้ ผู้สูงอายุต้องการนวัตกรรมการสื่อสารที่สามารถใช้เป็นผู้ช่วยเพื่อแบ่งเบาภาระผู้อื่นในการดูแลและควรมีการอบรมการใช้นวัตกรรมเพื่อเพิ่มความมั่นใจในการใช้งานด้วย

- ลีลาการนำเสนอเนื้อหาในนวัตกรรม (Mood and Tone)

ลีลาการนำเสนอเนื้อหาในนวัตกรรมสื่อสารสนเทศควรเป็นสื่อที่เน้นสีโทนเย็น แต่มีความสดใส พร้อมสอดแทรกเกร็ดความรู้สั้นๆ นำเสนอซ้ำๆ และสร้างความเพลิดเพลินหรือความบันเทิงในรูปแบบเกมที่ไม่ยากจนเกินไป ควรใช้ตัวหนังสือขนาดใหญ่ ชัดเจน อ่านง่าย ควรใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายในกลุ่มผู้สูงอายุ ในกรณีที่เป็นภาพประกอบ ไม่ควรเป็นสัญลักษณ์ที่เข้าใจยาก

- ช่องทางการสื่อสารนวัตกรรมสื่อ (Platform)

ในด้านช่องทางการนำเสนอนวัตกรรมสื่อ ส่วนใหญ่เห็นว่าควรใช้สื่อที่ผู้สูงอายุใช้มากที่สุดและสามารถนำเสนอภาพรวมและเชื่อมโยงเนื้อหาทั้งหมดจากสื่อสารสนเทศอื่นๆ ที่ใช้รองลงมา เพื่อให้ผู้สูงอายุเข้าถึงการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย ซึ่งช่องทางการสื่อสารควรใช้ Line application เป็นหลัก

นอกจากนั้น ควรคู่มือประกอบการใช้นวัตกรรมที่เข้าใจง่าย เพื่อให้ผู้สูงอายุทดลองนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้แก่ตนเอง

5.3 รูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ

นวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุเป็นการออกแบบและพัฒนาจากการสังเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากผลการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้สื่อสารสนเทศและความต้องการนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุและได้ถูกประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบและพัฒนาวัตกรรมการใช้สื่อสารสนเทศและการพัฒนาวัตกรรมการใช้สื่อสารสนเทศเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุให้เข้าถึงผู้ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้สื่อและความต้องการของกลุ่มเป้าหมายนั้น ผู้วิจัยได้นำแบบจำลองกระบวนการสื่อสารของออสกู๊ดและชรามม (Osgood & Schramm, 1954) และกระบวนการการตัดสินใจรับนวัตกรรม (Innovation Decision Process) ของโรเจอร์ส (Rogers, 2003) มาใช้เป็นกรอบในการวางรูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ โดยวัตถุประสงค์หลักของการสื่อสารคือ การสร้างการตระหนักในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย สร้างความเชื่อมั่นในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย และสร้างคุณค่าจากการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย ทั้งนี้ มีรายละเอียดดังนี้

5.3.1 องค์ประกอบของการสื่อสารนวัตกรรม

- **ผู้ส่งสาร (Source)** ในรูปแบบการสื่อสารนี้ กำหนดให้ผู้สื่อสารหลัก ได้แก่ สำนักงาน กสทช. หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ เช่น ศูนย์การเรียนรู้และฝึกอบรมด้านผู้สูงอายุ จังหวัดชลบุรี และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งเป็นระบบหุ่นยนต์สนทนาผสมกับการสื่อสารด้วยบุคคล และผู้สื่อสารกลุ่มรอง ได้แก่ เครือข่ายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารสนเทศที่ปลอดภัย โดยผู้ส่งสารจะมีระบบเก็บข้อมูลการสนทนาเพื่อการพัฒนาและปรับปรุงซึ่งได้จากการตอบกลับของผู้รับสาร (feedback)

- **สาร (Message)** เนื้อหาหลักของสาร ได้แก่ เนื้อหาที่เกี่ยวกับทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัยในฐานะพลเมืองดิจิทัล ประกอบด้วยความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างรู้เท่าทัน เคารพกฎระเบียบ มีจริยธรรม มีมารยาทในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เนื้อหาที่อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้สูงอายุในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัยและสร้างความมั่นใจในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

- **ช่องทางการสื่อสาร (Channel)** ได้แก่ หุ่นยนต์สนทนา (Chatbot) เป็นผู้ช่วยส่วนตัวเบื้องต้น ผ่าน Line application บนสมาร์ตโฟน ซึ่งเป็นช่องทางที่ผู้สูงวัยกลุ่มเป้าหมายนิยมใช้มากที่สุดและยังใช้เป็นช่องทางในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมและความสนใจเกี่ยวกับทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัยในผู้สูงอายุเพื่อนำมาวิเคราะห์และใช้ขยายผลในการพัฒนากิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัยได้

- ผู้รับสาร (Receiver) ได้แก่ กลุ่มพลเมืองผู้สูงอายุ อายุ 60 ปี ขึ้นไป อ่านออกเขียนได้ สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ และมีอุปกรณ์ดิจิทัล (Device) เช่น สมาร์ทโฟน แท็บเล็ต หรือคอมพิวเตอร์เป็นของตนเอง

5.3.2 กระบวนการการตัดสินใจรับนวัตกรรม

ผู้วิจัยได้นำกระบวนการการตัดสินใจรับนวัตกรรม (Innovation Decision Process) ของ เอเวอเรตต์ โรเจอร์ส (Everette Rogers, 2003) มาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นกรอบในการวางเป้าหมายและการออกแบบการสื่อสารผ่านนวัตกรรมนี้ให้สอดคล้องกับรูปแบบการสื่อสารที่ได้กำหนดไว้ ตามกระบวนการการตัดสินใจรับนวัตกรรมดังนี้

- **ความรู้ (Knowledge)** ที่ต้องการสื่อสาร คือ เนื้อหาเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย ในฐานะพลเมืองดิจิทัลสูงวัยไทย โดยเนื้อหาความรู้จะสอดคล้องกับความเป็นพลเมืองดิจิทัลทั้ง 9 ประการ ได้แก่ การเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลโดยสมบูรณ์ (Digital Access) สิทธิและความรับผิดชอบในโลกดิจิทัล (Digital Rights & Responsibilities) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างรู้เท่าทัน (Digital Literacy) การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อดิจิทัล (Digital Communication) การปฏิบัติตนหรือมารยาทในการใช้สื่อดิจิทัล (Digital Etiquette) การป้องกันตนเองเพื่อความปลอดภัยในโลกดิจิทัล (Digital Security [Self-Protection]) กฎหมายเกี่ยวกับจริยธรรมกับการใช้สื่อดิจิทัล (Digital Law) สุขภาวะที่ดีในโลกดิจิทัล (Digital Health & Wellness) และธุรกรรมทางดิจิทัล (Digital Commerce) เพื่อการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (active ageing) ที่มองเห็นคุณค่าในตนเองและยังประโยชน์ให้ผู้อื่น

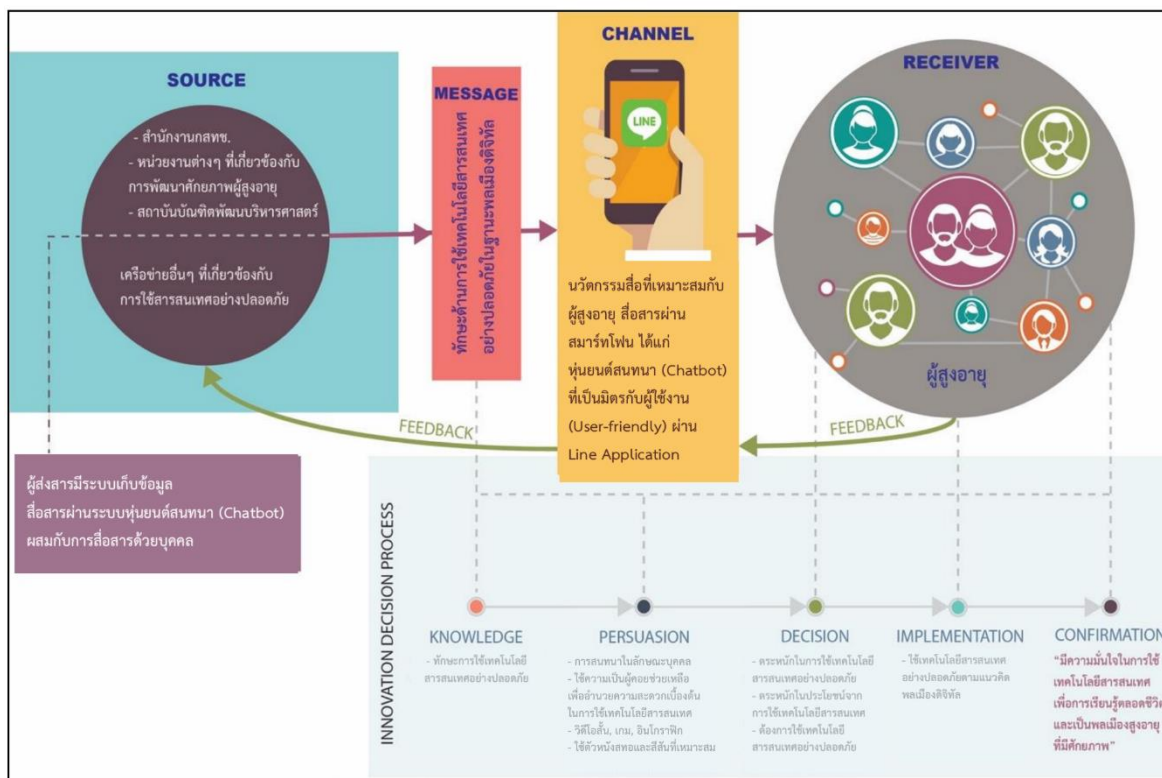
- **การโน้มน้าวใจ (Persuasion)** ใช้วิธีการสื่อสารแบบเฉพาะบุคคล (Personalized) ด้วยการโต้ตอบการสนทนา ทั้งระบบหุ่นยนต์สนทนาผสมกับการสื่อสารด้วยบุคคล ในลักษณะการเป็นผู้ช่วยส่วนตัวเพื่อให้เข้าถึงผู้สูงอายุตามรูปแบบและความต้องการรูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบกับการใช้วิดีโอสั้น อินโฟกราฟิก เกมต่างๆ ที่มีตัวหนังสือและสีสันเหมาะกับกลุ่มเป้าหมาย

- **การตัดสินใจ (Decision)** จะเกิดขึ้นเมื่อผู้สูงอายุตระหนักในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ จนถึงเกิดความต้องการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย

- **การทดลองใช้ (Implementation)** เพื่อให้เกิดการทดลองใช้นวัตกรรม การส่งเสริมการใช้งานโดยใช้การอบรมการใช้งานและคู่มือการใช้งานที่เข้าใจง่าย สีสันดึงดูดใจและเป็นมิตร

- **การยอมรับนวัตกรรม (Confirmation)** มีการนำนวัตกรรมไปปรับใช้เพื่อสร้างความมั่นใจในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเป็นพลเมืองสูงวัยที่มีศักยภาพ โดยใช้ประโยชน์จากการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย

ทั้งนี้ สามารถสรุปรูปแบบการสื่อสารเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1. รูปแบบการสื่อสารเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ (ดัดแปลงจาก Osgood & Schramm, 1954 และ Rogers, 2003)

จากภาพที่ 1 ผู้ส่งสารในกระบวนการสื่อสารทำหน้าที่ส่งตัวสาร ซึ่งสัมพันธ์กับความรู้ในกระบวนการตัดสินใจรับนวัตกรรม ได้แก่เนื้อหาที่เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัยในฐานะพลเมืองดิจิทัลสูงอายุไทย โดยความรู้นี้จะถูกสื่อสารผ่านช่องทางการสื่อสารที่เป็นหุ่นยนต์สนทนา (Chatbot) เพื่อเป็นผู้ช่วยส่วนตัวเบื้องต้น ผ่าน Line application ด้วยกลยุทธ์การสื่อสารแบบเฉพาะบุคคล (Personalized) ด้วยการโต้ตอบการสนทนา ทั้งระบบหุ่นยนต์สนทนาผสมกับการสื่อสารด้วยบุคคล ในรูปแบบที่เหมาะสมกับผู้รับสาร ได้แก่ กลุ่มพลเมืองผู้สูงอายุ อายุ 60 ปี ขึ้นไป อ่านออกเขียนได้ สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ และมีอุปกรณ์ดิจิทัล (Device) ทั้งนี้ เพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้รับสารตระหนักและต้องการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศและเชื่อมั่นในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย ตลอดจนสามารถสร้างคุณค่าจากการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศได้

5.4 การประเมินรูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ

ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมที่ได้พัฒนาขึ้นไปรับการประเมินและรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีการศึกษา จำนวน 2 คน ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและสุขภาพของผู้สูงอายุ จำนวน 2 คน ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ จำนวน 1 คน ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การแปลผลการประเมินรูปแบบนวัตกรรมจากผู้ทรงคุณวุฒิตามค่าเฉลี่ยดังนี้

คะแนนเฉลี่ย	4.51-5.00	เห็นด้วยมากที่สุด
คะแนนเฉลี่ย	3.51-4.50	เห็นด้วยมาก
คะแนนเฉลี่ย	2.51-3.50	เห็นด้วยปานกลาง
คะแนนเฉลี่ย	1.51-2.50	เห็นด้วยน้อย
คะแนนเฉลี่ย	1.00-1.50	เห็นด้วยน้อยที่สุด

ทั้งนี้สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1

ผลการประเมินรูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ความรู้ (Knowledge)	4.73	0.12	เห็นด้วยมากที่สุด
1.1 เนื้อหาที่มีความทันสมัย เหมาะสม และสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน	4.60	0.55	เห็นด้วยมากที่สุด
1.2 เนื้อหาส่งเสริมการดำเนินชีวิต เพิ่มพูนความรู้ในการปรับใช้ในชีวิตประจำวัน	4.80	0.45	เห็นด้วยมากที่สุด
1.3 เนื้อหาส่งเสริมการพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ	4.80	0.45	เห็นด้วยมากที่สุด
2. การโน้มน้าวใจ (Persuasion)	4.20	0.28	เห็นด้วยมาก
2.1 การสื่อสารแบบเฉพาะบุคคลด้วยการโต้ตอบการสนทนาทั้งระบบหุ่นยนต์สนทนาผสมกับการสื่อสารด้วยบุคคลสามารถอำนวยความสะดวกในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย	4.00	0.71	เห็นด้วยมาก
2.2 การใช้วิดีโอสั้น อินโฟกราฟิก เกมต่างๆ ที่มีตัวหนังสือและสีที่เหมาะสมจะช่วยกระตุ้นความสนใจในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย	4.40	0.55	เห็นด้วยมาก
3. การตัดสินใจ (Decision)	4.00	0.20	เห็นด้วยมาก
3.1 รูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมนี้ช่วยส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายตระหนักในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย	4.20	0.45	เห็นด้วยมาก
3.2 รูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมนี้ช่วยส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายตระหนักในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้	4.00	0.00	เห็นด้วยมาก
3.3 รูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมนี้ช่วยกระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายต้องการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัยได้	3.80	0.45	เห็นด้วยมาก
4. การทดลองใช้ (Implementation)	3.80	0.45	เห็นด้วยมาก
4.1 รูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมนี้ช่วยกระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายตัดสินใจที่จะใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย	3.80	0.45	เห็นด้วยมาก

ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
5. การยอมรับนวัตกรรม (Confirmation)	3.40	0.55	เห็นด้วยปานกลาง
5.1 รูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมนี้ช่วยส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายมีความมั่นใจในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเป็นพลเมืองสูงอายุที่มีศักยภาพ	3.40	0.55	เห็นด้วยปานกลาง
ผลการประเมินรูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมในภาพรวม	4.18	1.40	เห็นด้วยมาก

จากตารางที่ 1 วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) พบว่าผู้ทรงคุณวุฒิเห็นด้วยกับรูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.18 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.40 โดยเห็นด้วยในด้านความรู้มากที่สุด (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.73 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.12) รองลงมาคือ การโน้มน้าวใจ (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.20 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.28) การตัดสินใจ (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.20) การทดลองใช้ (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.80 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.45) และการยอมรับนวัตกรรม (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.40 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.55) ตามลำดับ

อย่างไรก็ดี ผู้ทรงคุณวุฒิยังมีข้อเสนอแนะการใช้รูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมนี้ไปใช้เป็นแนวทางเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุผ่านนวัตกรรมสื่อสารผ่านหุ่นยนต์สนทนาใน Line application ได้ ทั้งนี้ ควรพัฒนาเมนูการใช้งานภายในไม่ให้ซับซ้อนเกินไปสำหรับผู้สูงอายุและจะเป็นผู้ช่วยสร้างความมั่นใจในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัยได้ดี นอกจากนั้น การสื่อสารผ่านหุ่นยนต์สนทนานี้สามารถเป็นแพลตฟอร์มกลางในการใช้ข้อมูลอื่นๆ หรือเชื่อมโยงไปยังช่องทางอื่นๆ ที่สามารถส่งเสริมสุขภาวะที่ดีของผู้สูงวัยที่ใช้สมาร์ทโฟนได้ ทั้งนี้ ควรมีการอบรมความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลก่อนการใช้นวัตกรรมนี้ จะช่วยให้ผู้สูงอายุเล็งเห็นความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัยและจะทำให้ผู้สูงอายุยอมรับและเห็นประโยชน์จากการใช้นวัตกรรมนี้มากขึ้น

6. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างเป็นพลวัต เทคโนโลยีต่างๆ ถูกพัฒนา ออกแบบ และปรับใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตของพลเมืองไทย การพัฒนาการสนับสนุนทุนมนุษย์สำหรับโลกดิจิทัลโดยมีเป้าหมายให้คนไทยรู้ทันดิจิทัล 100% เป็นหนึ่งในเป้าหมายหลักของการพัฒนาประเทศไทย ในขณะที่ประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) การเตรียมความพร้อมในระดับชาติอย่างเป็นรูปธรรมสำหรับผู้สูงอายุที่มีความหลากหลายและเหมาะสมจะนำไปสู่การพัฒนาที่มีความสอดคล้องต่อการดำเนินชีวิตจริงในสังคมดิจิทัลของผู้สูงอายุ การสร้างทักษะด้านความปลอดภัยทางดิจิทัลจะเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้สูงอายุเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยอย่างมีคุณภาพ

ผู้สูงอายุที่มีสมาร์ทโฟนนิยมใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Line application เนื่องจากมีรูปแบบการใช้งานที่ง่ายและสามารถติดต่อกับครอบครัว ญาติ และเพื่อนฝูงได้ ทำให้คลายเหงาและ

คลายความกังวล สอดคล้องกับปัจจัยด้านการยอมรับเทคโนโลยีของผู้สูงอายุที่ศึกษาโดยอารีย์ มัยงพงษ์ และ เกื้อกุล ตาเย็น (2559) ที่พบว่าการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตคือปัจจัยที่ผู้สูงอายุยอมรับมากที่สุด เพราะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถติดต่อสื่อสาร มีความสัมพันธ์กับครอบครัว ญาติพี่น้อง บุตรหลานและเพื่อนๆ ที่อยู่ห่างไกลได้สะดวกยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี เนื้อหาที่ผู้สูงอายุรับผ่าน Line application มักเป็นเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องกับตัวเอง และด้วยความแตกต่างหลากหลายของผู้สูงอายุ ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ระดับการศึกษา และระดับความสามารถในการใช้เทคโนโลยี ทำให้บางคนไม่รู้ว่าข้อความที่ได้รับสามารถนำไปสู่ความเสี่ยงต่างๆ ในการดำเนินชีวิตได้ ดังนั้นในการพัฒนารูปแบบการสื่อสารเพื่อพัฒนาทักษะด้านความปลอดภัยทางดิจิทัลยังคงต้องคำนึงถึงความแตกต่างเหล่านี้ สอดคล้องกับสุวิษ ธิระโคตร และวีรพงษ์ พลนิกรกิจ (2561) ที่เสนอว่าในการสื่อสารเนื้อหาสาระต่างๆ กับผู้สูงอายุผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ควรต้องตระหนักถึงความไม่เท่าเทียมกันของระดับการรู้เท่าทันอินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุด้วย นอกจากนี้ ในการพัฒนาทักษะด้านความปลอดภัยทางดิจิทัลด้วยนวัตกรรมการสื่อสารนั้น ควรสื่อสารผ่านช่องทางที่เป็นสื่อบุคคลด้วยกิจกรรมการอบรมความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลก่อน จะเป็นการช่วยสร้างความมั่นใจและความอุ่นใจก่อนการตัดสินใจใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัยและสร้างสรรค์ของผู้สูงอายุ

ในส่วนของรูปแบบการสื่อสารนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุนั้น ควรสื่อสารผ่านรูปแบบและช่องทางที่ผู้สูงอายุเปิดรับ นิยมใช้และเข้าถึงง่ายที่สุด การใช้หุ่นยนต์สนทนา (Chatbot) ผ่าน Line application ถือเป็นช่องทางที่เหมาะสมในฐานที่จะเป็นผู้ช่วยในการเสริมสร้างความตระหนักรู้ดิจิทัลให้กับผู้สูงอายุผ่านการสนทนาโต้ตอบและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในเบื้องต้น ซึ่งควรออกแบบการใช้งานให้เหมาะสม เป็นมิตรกับผู้ใช้ (User-friendly) และตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุให้มากที่สุด ดังทาสชินี (Tascini, 2019) ได้อธิบายถึงปัญญาประดิษฐ์ที่สนทนา กับผู้สูงอายุว่าเมื่อหุ่นยนต์สนทนาสามารถเข้าใจภาษาธรรมชาติ และเรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์กับผู้สูงอายุ ผ่านการสนทนาแล้ว จะช่วยให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ และเพรเซกาลินสกา และคณะ (Przegalinska et al., 2019) ที่ได้นำเสนอการศึกษาการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับหุ่นยนต์สนทนา โดยเน้นที่การตอบสนองทางอารมณ์ของผู้ใช้ต่ออินเทอร์เน็ตเฟสประเภทต่างๆ และพบว่าหุ่นยนต์สนทนาสามารถกระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกของผู้ใช้งานและส่งเสริมให้ผู้ใช้งานเปิดรับข้อมูลต่างๆ ที่ต้องการสื่อสารได้อย่างดี ทั้งนี้ในการใช้หุ่นยนต์สนทนาสื่อสารกับผู้สูงอายุนั้นควรคำนึงถึงรูปแบบการใช้งานที่เข้าถึงและเข้าใจได้ง่าย เรียกใช้งานสะดวก มีการออกแบบองค์ประกอบที่น่าสนใจและเหมาะสมกับลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพตามช่วงวัย เช่น ควรมีตัวหนังสือที่ใหญ่ สั้น ชัดเจน มีองค์ประกอบศิลป์ การจัดเรียงที่เป็นระเบียบ ไม่ซับซ้อน มีสีสันทันที่เหมาะสม มีเนื้อหาครอบคลุมและสอดคล้องต่อการดำเนินชีวิตในสังคมดิจิทัลของผู้สูงอายุ ดังเช่น ซายาโกะ, ฟอর্বส์ และแบรต (Sayago, Forbes, & Blat, 2012) ที่เสนอว่า การประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ ICT ของผู้สูงอายุเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของอายุและความทรงจำ ได้แก่ 1) การเชื่อมโยงการเรียนรู้กับความต้องการในชีวิตประจำวัน 2) การเรียนรู้ร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการ และ 3) ลดภาวะความจำเสื่อมของผู้สูงอายุได้ และการศึกษาการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีเว็บไซต์ของผู้สูงอายุโดยณัฐกานต์ บุญรอด และทิพยา จินตโกวิท (2558) ที่พบว่าความยากง่ายในการเรียนรู้การใช้งานของเว็บไซต์จะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้เพื่อใช้ประโยชน์จากข้อมูลต่างๆ ที่ออกแบบมาง่าย เว็บไซต์จึงควรออกแบบให้เหมาะสมกับลักษณะของผู้สูงอายุ เพื่อให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

อย่างไรก็ดี เนื้อหาในการสื่อสารผ่านนวัตกรรมสื่อนี้ควรเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศภายใต้บริบทการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ และควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดแรงบันดาลใจในการพัฒนาศักยภาพและตระหนักรู้คุณค่าในตัวเองจากการเป็นพลเมืองดิจิทัลที่รู้เท่าทันและรู้จักการใช้ประโยชน์จากสารสนเทศ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดแรงจูงใจและเล็งเห็นถึงความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย รวมทั้งเปิดรับและเข้าใจประโยชน์จากการใช้นวัตกรรมนี้มากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของแบล็ควูด-เบรอัน และคณะ (Blackwood-Brown, Levy, & D'Arcy, 2019) ที่พบว่าการมีทักษะด้านความปลอดภัยทางไซเบอร์เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าใจถึงความเสี่ยงของการโจมตีทางไซเบอร์ เพราะหากผู้สูงอายุขาดทักษะเหล่านี้แล้วจะทำให้ผู้สูงอายุขาดความมั่นใจในการใช้ประโยชน์จากข้อมูลสารสนเทศได้อย่างเต็มที่ และจะไม่เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างไม่หยุดยั้ง เช่นเดียวกับที่โทชินาริ และคณะ (Toshinari et al., 2014) กล่าวว่า เทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) มีส่วนช่วยพัฒนาศักยภาพที่ดีในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจึงควรได้รับการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างต่อเนื่อง

7. ข้อเสนอแนะ

1. ในการพัฒนานวัตกรรมเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ ควรพัฒนาสื่อเพื่อการสื่อสารและสร้างทักษะพื้นฐานที่สำคัญด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับความต้องการและการยอมรับเทคโนโลยีของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงข้อมูลและเนื้อหาได้อย่างรวดเร็ว เข้าถึงง่าย และได้รับการตอบสนองทันที โดยมุ่งเน้นการเป็นนวัตกรรมทางด้านสารสนเทศเพื่ออำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันให้กับผู้สูงอายุ
2. ในการนำนวัตกรรมไปปรับใช้ในวงกว้าง ควรมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบเรื่องการพัฒนาคุณภาพผู้สูงอายุโดยตรง เช่น กองพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ กรมกิจการผู้สูงอายุ และใช้บุคลากรที่เกี่ยวข้อง ทั้งทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านปัญญาประดิษฐ์ การพัฒนาหุ่นยนต์สนทนา การออกแบบสื่อดิจิทัล และการวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการสื่อสารที่สามารถใช้งานนวัตกรรมได้อย่างชำนาญ ตลอดจนนำไปถ่ายทอดการใช้งานกับเครือข่ายที่เกี่ยวข้องและพัฒนา “พลเมืองผู้สูงอายุรู้เท่าทันเทคโนโลยีสารสนเทศ” ที่สามารถเป็นตัวกลางในการขยายผลการใช้นวัตกรรมที่ได้ต่อไป
3. ในการส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุที่มีความแตกต่างหลากหลาย ควรทำการวิจัยเพื่อพัฒนานวัตกรรมในรูปแบบอื่นให้เหมาะสมกับการพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของสังคมที่แตกต่าง

รายการอ้างอิง

- ณัฐกานต์ บุญรอด, และทิพยา จินตโกวิท. (2558). แนวทางในการออกแบบการสร้างเนื้อหาบนเว็บไซต์สำหรับผู้สูงอายุ. *The 11th National Conference on Computing and Information Technology (NCCIT2015)*, 481-486.
- สุวิธ ธีระโคตร, และวีรพงษ์ พลนิกรกิจ. (2561). พฤติกรรมการใช้และการรู้เท่าทันอินเทอร์เน็ตและทัศนคติการใช้เนื้อหา
ด้านสุขภาวะบนอินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุ. *วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ*, 36(1), 72-80.
- อารีย์ มัยยพงษ์, และเกื้อกุล ตาเย็น. (2559). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการการเรียนรู้เทคโนโลยีของผู้สูงอายุ
ในยุคหลอมรวมเทคโนโลยี. กรุงเทพฯ: คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- อุษา บิ๊กกันส์, และชาวพร ธรรมนิตยกุล. (2561). นวัตกรรมสื่อเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดิจิทัลผ่านมัลติแพลตฟอร์ม.
กรุงเทพฯ: กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์.
- Blackwood-Brown, C., Levy, Y., & D'Arcy, J. (2019). Cybersecurity awareness and skills of senior citizens:
A motivation perspective. *Journal of Computer Information Systems*, 61, 1-12.
- Dhamanitayakul, C. (2017). *Conceptualization digital citizenship for digital natives in Thailand*. Bangkok:
National Institute of Development Administration.
- Osgood, C. E., & Schramm, W. (1954). *The process and effects of mass communication*. Urbana:
University of Illinois Press.
- Przegalinska, A., Ciechanowski, L., Stróż, A., Gloor, P., & Mazurek, G. (2019). In bot we trust:
A new methodology of chatbot performance measures. *Business Horizons*, 62, 785-797.
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations* (5th ed.). New York: Free.
- Sayago, S., Forbes, P., & Blat, J. (2012). Older people becoming successful ICT learners over time:
Challenges and strategies through an ethnographical lens. *Educational Gerontology*, 38, 6.
- Tascini, G. (2019). AI-Chatbot using deep learning to assist the elderly. In Minati, G., Abram, M., & Pessa, E.
(Eds.), *Systemics of incompleteness and quasi-systems* (pp. 303-315). New York: Springer.
- Toshinari, I., Shoma, A., Masatomo, K., & Hironobu, T. (2014). Involving senior workers in crowdsourced
proofreading. In *Proceedings of the 8th international conference on universal access in human-computer
interaction: aging and assistive environments volume 8515* (pp. 106-117). Berlin: Springer.

การถอดบทเรียนการใช้ดนตรีสร้างเสริมสุขภาวะ ให้กับผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาอาจารย์พัฒนา สุขเกษม*

Received: 12 July 2021

Revised: 25 May 2023

Accepted: 14 September 2023

ณรุทธ์ สุธงจิตต์**

วิทยา ไล่ทอง***

คณินา อุทัยสุข****

ณัชชา เตชะอารณชัย*****

ศักดิ์ระพี รักตประจิต*****

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดบทเรียนการใช้ดนตรีสร้างเสริมสุขภาวะให้กับผู้สูงอายุ กรณีศึกษาอาจารย์พัฒนา สุขเกษม ด้วยการสัมภาษณ์และสังเกตกลุ่มผู้ให้ข้อมูล 4 กลุ่ม โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง รวมจำนวนทั้งสิ้น 211 คน ดังนี้ 1) อาจารย์พัฒนา สุขเกษม 2) กลุ่มวิทยากรที่เข้ารับการอบรมเพื่อเป็นผู้นำกิจกรรมกับอาจารย์พัฒนา สุขเกษม จำนวน 8 คน 3) กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมดนตรีสร้างเสริมสุขภาวะให้กับผู้สูงอายุ จำนวน 200 คน และ 4) กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับโครงการ จำนวน 2 คน เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปกำหนดเป็นนโยบายและแนวทางเพื่อจัดกิจกรรมดนตรีสร้างเสริมสุขภาวะสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยได้

ผลการวิจัยพบว่า 1) โสณเฑียรผู้สูงอายุพะเยาเป็นชื่อเรียกเชิงสัญลักษณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางกายและใจ และการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และมีความสุขให้กับผู้สูงอายุ 2) การถอดบทเรียนของอาจารย์พัฒนา สุขเกษม ตามหลักทฤษฎีทางการศึกษาของ

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

การถอดบทเรียน;

ผู้สูงอายุ;

อังกะลุง;

ดนตรีสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การถอดบทเรียนการใช้ดนตรีสร้างเสริมสุขภาวะที่ดีให้กับผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาอาจารย์พัฒนา สุขเกษม” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ประจำปี 2561

** รองศาสตราจารย์ (ข้าราชการบำนาญ) สาขาวิชาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ติดต่อได้ที่: narutt.s@chula.ac.th

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (ข้าราชการบำนาญ) สาขาวิชาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ติดต่อได้ที่: wittaya.l@chula.ac.th

**** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ติดต่อได้ที่: noonnin@yahoo.com

***** อาจารย์ประจำสาขาวิชาเทคโนโลยีและศิลปะสร้างสรรค์ วิทยาลัยวิศวกรรมสังคม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ติดต่อได้ที่: natcha.te@kmitl.com (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

***** นักวิจัยประจำสถาบันดนตรีกัลยาณิวัฒนา ติดต่อได้ที่: sakrapee.r@pgvim.ac.th

ศาสตราจารย์ ดร.อลิซาเบธ สไตเนอร์ แบ่งออกเป็น 1) ผู้สอน ต้อง “เข้าถึงเพลง” และ “เข้าถึงคน” 2) ผู้เรียน หรือ ผู้สูงอายุ ไม่จำเป็นต้องมีพื้นฐานทางดนตรี แต่ต้องมีความสนใจและสามารถเดินทางมาร่วมกิจกรรมได้ 3) หลักสูตร เน้นส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุในด้านอารมณ์ สังคม และพัฒนาความจำ ด้วยหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ สัญญาณมือของโคดาเย หลักการสอนของหม่อมดุษฎี บริพัตร ณ อยุธยา และหลักสุขภาวะ และ 4) การจัดกิจกรรม เน้นการลงมือปฏิบัติให้สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน และประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยการสังเกตทักษะการบรรเลงอังกะลุง ความร่วมมือ และความสุขของผู้สูงอายุในการร่วมกิจกรรม

Capturing the Lessons Learned from Music for the Elderly Health Promotion: A Case Study of Pattana Sukkasame*

Received: 12 July 2021

Revised: 25 May 2023

Accepted: 14 September 2023

Narutt Suttachitt**

Wittaya Laithong***

Dneya Udtaisuk****

Natcha Techaaphonchai*****

Sakrapee Raktaprajit*****

This research aims to capture the lessons learned from music for the elderly health promotion through a case study of Pattana Sukkasame. The research method was interviewing and observing four informant groups assigned by purposive sampling. These 211 informants are 1) Pattana Sukkasame, 2) eight conductors who have been trained by Pattana Sukkasame, 3) two hundred elderly people who attend music activities, and 4) two people who have been involved in the research project. The results of this research can be used by related organizations to create policies and guidelines for music for the elderly health promotion in Thailand.

The results show that 1) the Phayao Honghein Poosong-ayoo (PHP), the school for the elderly, is only a symbolic name that does not represent an actual physical school site. The 'school' objective is to

Research Article

Abstract

Keywords

lesson learned;
elderly;
angklung;
music for the elderly health
promotion

* This article is part of research paper on "Lesson Learned of Music for The Elderly Health Promotion: A Case Study of Pattana Sukkasame" Funded for research supported by Thai Health Promotion Foundation (The sustainability of well-being for Thai people) in 2018

** Retired Associate Professor, Music Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University, e-mail: narutt.s@chula.ac.th

*** Retired Assistant Professor, Music Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University, e-mail: wittaya.l@chula.ac.th

**** Assistant Professor, Music Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University, e-mail: noonnin@yahoo.com

***** Lecturer, Creative Arts and Technology, Institute of Music Science and Engineering, King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang, e-mail: natcha.te@hotmail.com (corresponding author)

***** Researcher, Princess Galyani Vadhana Institute of Music, e-mail: sakrapee.r@pgvim.ac.th

promote mental and physical health, and good living in society with value, honor, and happiness for the elderly; 2) the lessons learned from Pattana Sukkasame's music activities can be explained by using Professor Dr. Elizabeth Steiner's educational theory in the following ways: 1) the teacher is a conductor who must appreciate music and people; 2) students or the elderly are not required to have music background, and having interest in music is enough to join the class; 3) the curriculum focuses on the elderly health promotion, i.e. promoting emotional and social well-being, as well as memory. The three basic principles used for teaching are Kodaly's hand signs, Dusdi Paribatra Na Ayudhya's music teaching concepts and health promotion awareness; and 4) the activities are based on the learning by doing approach that are related to the elderly's needs and interests. Authentic assessment has been used in observation of angklung playing skills, class participation and happiness.

1. บทนำ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) กำหนดวิสัยทัศน์โดยใช้กรอบวัตถุประสงค์ตามพระราชบัญญัติกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ พ.ศ. 2544 ไว้ว่า “ทุกคนบนผืนแผ่นดินไทย ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ สัญชาติ สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ล้วนมีความรู้ ความสามารถที่จะดูแลตนเองและครอบครัวให้มีสุขภาวะที่ดี” (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2560) งานสำคัญอย่างหนึ่งของ สสส. คือการดูแลผู้สูงอายุซึ่งหมายถึงประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จากรายงานของกรมสุขภาพจิต (2563) พบว่าประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยคาดการณ์ว่าไม่เกิน พ.ศ. 2565 ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรที่ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ สสส. ให้ความสนใจและมุ่งหาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพผู้สูงอายุให้อยู่ดีมีสุข โดยตั้งเป้าหมายไว้ว่า “ให้ทุกคนมีอายุยืนยาวขึ้นอย่างมีสุขภาวะ”

จากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของประชากรที่ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุพบว่าปัจจุบันโรคภาวะสมองเสื่อมและโรคซึมเศร้าพบมากในผู้สูงอายุ (ภุริพงษ์ เจริญแพทย์ และทัศนาศูววรรณะปกรณ์, 2559) การรักษาโรคภาวะสมองเสื่อมและโรคซึมเศร้านั้นใช้เงินจำนวนมากและใช้ระยะเวลาในการรักษานาน แต่หากใช้วิธีการป้องกันด้วยการจัดกิจกรรมดนตรีให้กับผู้สูงอายุจะช่วยลดอัตราการเกิดโรคภาวะสมองเสื่อมและโรคซึมเศร้าได้โดยใช้ต้นทุนที่น้อย (อุดม เพชรสังหาร, 2553) และจากการศึกษาพบว่ากิจกรรมดนตรีสามารถช่วยกระตุ้นสมองสร้างเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา (แพง ชินพงศ์, 2551) โดยการฟังดนตรีช่วยบรรเทาความเครียดและความกังวลของผู้สูงอายุได้ (Belland, Rivera-Reyes, & Hwang, 2017) นอกจากนี้ ทางทางแพทย์พบว่าทำให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการเล่นดนตรี หรือการทำกิจกรรมดนตรีจะช่วยเพิ่มทักษะทางสังคมและพัฒนาทางอารมณ์ในเชิงบวกได้ (Wall & Duffy, 2010) ซึ่งอาจใช้บทเพลงที่ผู้สูงอายุคุ้นเคยเมื่อวัยเด็ก หรือเป็นเพลงที่มีความหมายพิเศษเพื่อช่วยระลึกถึงเรื่องราวต่างๆ (Carefect Home Health Care Services, 2012) ดังนั้น การใช้ดนตรีสำหรับผู้สูงอายุสามารถใช้ได้ทั้งในเชิงการบำบัดรักษา หรือเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งดนตรีที่นำมาใช้ต้องเป็นดนตรีที่มีความเหมาะสมทั้งในด้านการฟัง การร้อง และการบรรเลง หรือแม้แต่การเคลื่อนไหวตามจุดมุ่งหมายในการทำกิจกรรมนั้นๆ (บุษกร บิณฑสันต์, 2553) ต้องมีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนให้เข้ากับความต้องการหรือสภาพแวดล้อมนั้นๆ ได้ (ณรุทธ์ สุทธจิตต์, 2541) จะช่วยให้ผู้สูงอายุอยากมีส่วนร่วมและเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างสนุกสนาน

อาจารย์พัฒนา สุขเกษม อดีตข้าราชการครู ผู้มีประสบการณ์การสอนมากกว่า 25 ปี เมื่อเกษียณอายุราชการ อาจารย์ได้ประสบกับปัญหาสุขภาพ จากการที่ตนเองเริ่มมีภาวะป่วยเป็นโรคอัลไซเมอร์ จึงเริ่มศึกษาถึงที่มาและหาทางรักษาโรคด้วยตนเอง พบว่าดนตรีมีส่วนช่วยให้อาการอัลไซเมอร์ของตนดีขึ้น จึงพัฒนากิจกรรมดนตรีและเผยแพร่องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการใช้กิจกรรมดนตรีมาช่วยสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุตามแนวคิดทางดนตรีศึกษาและดนตรีบำบัด โดยใช้การบรรเลงอังกะลุงเป็นสื่อกลางในการสร้างเสริมสุขภาพ การสร้างเสริมสมาธิ และการสร้างเสริมความทรงจำ มุ่งแก้ไขปัญหามาตรึงทางจิต โรคสมองเสื่อมในผู้สูงอายุ และเสริมสร้างชีวิตที่เป็นสุขให้กับผู้สูงอายุ โดยได้เริ่มก่อตั้งโฮงเขียนผู้สูงอายุพะเยาขึ้นใน พ.ศ. 2552 เพื่อดำเนินกิจกรรมและเผยแพร่แนวคิดการจัดกิจกรรมดนตรีเพื่อพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุมีวิสัยทัศน์สำคัญคือ ห่วงใย ช่วยเหลือ เอื้ออาทร เพื่อสร้างคุณธรรมหนักถึงการสูงวัยอย่างมีคุณภาพ โดยจัดกิจกรรมการสอนดนตรีและการสร้างวิทยากรตัวแทนมาโดยตลอด อีกทั้งยังจัดตั้งองค์กรส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุทั่วจังหวัดพะเยาและหลายจังหวัดในเขตภาคเหนือ

จากที่กล่าวมา ดนตรีสำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาอย่างยิ่ง คณะผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาแนวทางในการสร้างเสริมกลุ่มผู้สูงอายุให้อยู่ดีมีสุขและเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีแก่ผู้สูงอายุ ด้วยการวิจัยเรื่อง “การถอดบทเรียนการใช้ดนตรีสร้างเสริมสุขภาวะให้กับผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาอาจารย์พัฒนา สุขเกษม” เพื่อศึกษาแนวทางการจัดกิจกรรมและการถอดบทเรียนการใช้ดนตรีสร้างเสริมสุขภาวะให้กับผู้สูงอายุตามหลักการทฤษฎีการเรียนรู้ของศาสตราจารย์ ดร.อลิซาเบธ สไตเนอร์ ในประเด็นการศึกษาทางด้านผู้สอน ผู้เรียน สารเนื้อหาหรือหลักสูตร และรูปแบบการจัดกิจกรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานของแนวคิดและวิธีการสอน เพื่อพัฒนาต่อยอดความรู้ดังกล่าวให้ออกมาเป็นหลักสูตรหรือคู่มือจัดกิจกรรมดนตรีที่ส่งเสริมสุขภาวะทั้งทางร่างกายและจิตใจที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและแนวคิดเกี่ยวกับโฮงเฮียนผู้สูงอายุพะเยา
2. เพื่อถอดบทเรียนการใช้ดนตรีสร้างเสริมสุขภาวะให้กับผู้สูงอายุของอาจารย์พัฒนา สุขเกษม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นที่ 1 ศึกษาเอกสาร ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับดนตรีผู้สูงอายุ ทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับวัยผู้ใหญ่ รูปแบบการถอดบทเรียน ศึกษาโฮงเฮียนผู้สูงอายุพะเยา และการจัดกิจกรรมดนตรีสร้างเสริมสุขภาวะที่ดีให้กับผู้สูงอายุของอาจารย์พัฒนา สุขเกษม

ขั้นที่ 2 กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็น 4 กลุ่ม คัดเลือกด้วยวิธีแบบเจาะจง รวมจำนวนทั้งสิ้น 211 คน ประกอบด้วย 1) อาจารย์พัฒนา สุขเกษม ครูใหญ่โฮงเฮียนผู้สูงอายุพะเยา 2) กลุ่มวิทยากรที่เข้ารับการอบรมเพื่อเป็นผู้นำกิจกรรมกับอาจารย์พัฒนา สุขเกษม จำนวน 8 คน 3) กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมดนตรีสร้างเสริมสุขภาวะให้กับผู้สูงอายุ จำนวน 200 คน และ 4) กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับโครงการ จำนวน 2 คน

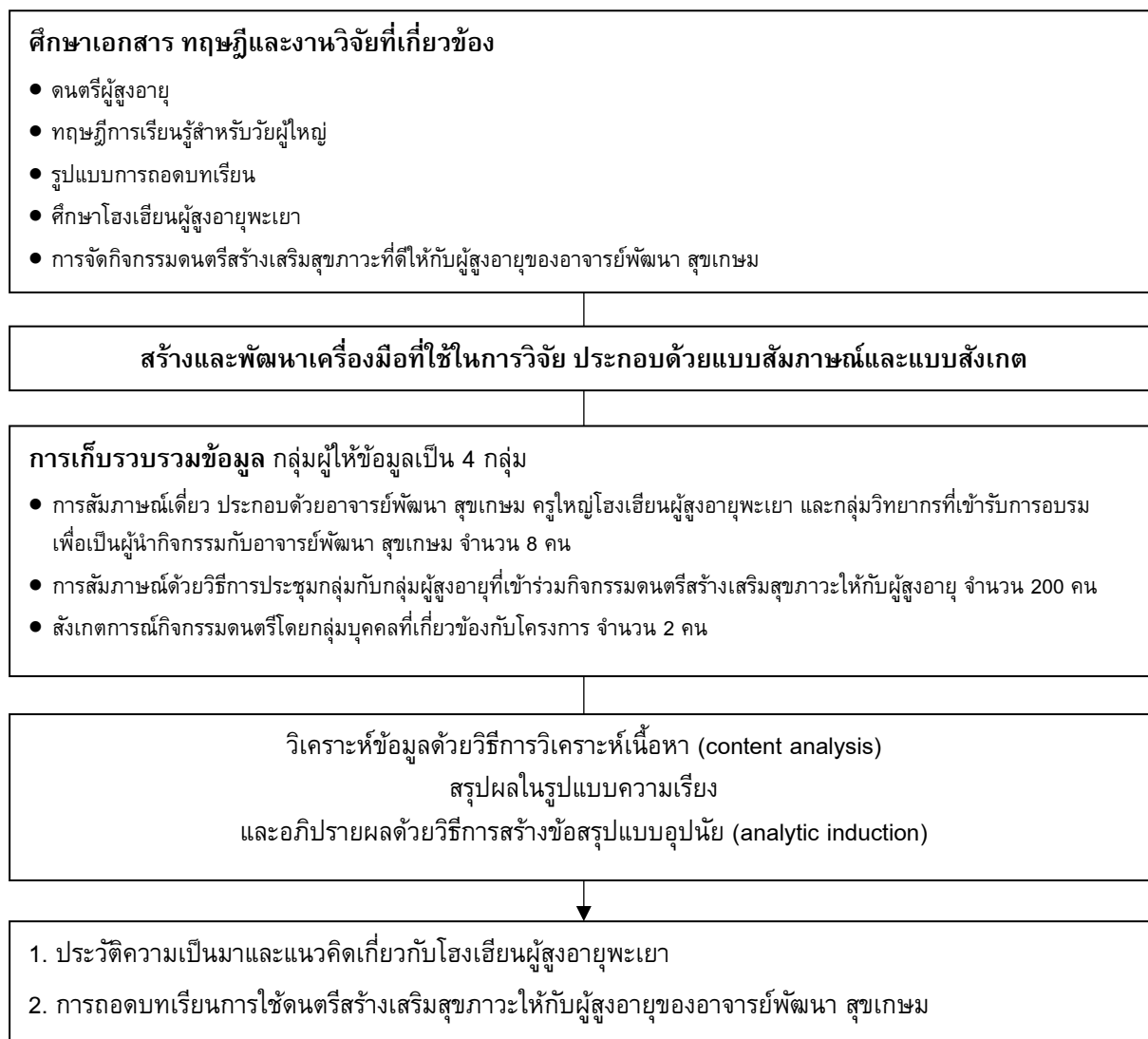
ขั้นที่ 3 สร้างและพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต จากทฤษฎีการเรียนรู้ของศาสตราจารย์ ดร.อลิซาเบธ สไตเนอร์ ในประเด็นการศึกษาทางด้านผู้สอน (Teacher) ผู้เรียน (Student) สารเนื้อหาหรือหลักสูตร (Content) และรูปแบบการจัดกิจกรรม (Context) ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยอาจารย์พัฒนา สุขเกษม และผู้ทรงคุณวุฒิที่ปรึกษาโครงการของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ขั้นที่ 4 เก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยการศึกษาและวิเคราะห์เอกสารของโฮงเฮียนผู้สูงอายุพะเยา ด้านวัตถุประสงค์ วิสัยทัศน์ การดำเนินงาน และลักษณะการจัดกิจกรรม การวางแผนการดำเนินงานโดยการพบอาจารย์พัฒนา สุขเกษม เพื่อวางแผนการวิจัยในการถอดบทเรียนและการสกัดองค์ความรู้ของอาจารย์ สรุปและสังเคราะห์เป็นชุดความรู้ (ศุภวีย์ พลายน้อย, 2549) โดยคณะผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลเพื่อถอดบทเรียนจำนวน 5 ครั้ง สัมภาษณ์เดี่ยวอาจารย์พัฒนา สุขเกษม และกลุ่มวิทยากรดนตรีผู้สูงอายุ สัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมอบรม

ด้วยวิธีการประชุมกลุ่ม (focus group) กลุ่มละ 8 คน และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมตลอดการจัดกิจกรรมโดยกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับโครงการ

ขั้นที่ 5 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) นำเสนอผลในรูปแบบความเรียง และอภิปรายผลด้วยวิธีการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (analytic induction)

กรอบแนวคิดการวิจัย

4. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งเป็น 2 ตอนดังนี้

4.1 ประวัติความเป็นมาและแนวคิดเกี่ยวกับโฮงเฮียนผู้สูงอายุพะเยา

“โฮงเฮียนผู้สูงอายุพะเยา” (Phayao Honghein Poosoong-ayoo, PHP) จัดตั้งโดยอาจารย์พัฒนา สุขเกษม เพื่อการจัดกิจกรรมดนตรีสำหรับผู้สูงอายุ โดยได้รับแรงบันดาลใจจากบทความของนายแพทย์อุดม เพชรสังหาร หม่อมดุษฎี บริพัตร ณ อยุธยา เกี่ยวกับโรคความจำเสื่อมที่มีต้นทุนในการรักษาสูงมาก แต่ใช้วิธีการป้องกันโรคความจำเสื่อมด้วยการจัดกิจกรรมดนตรีให้ผู้สูงอายุได้สัมผัสเครื่องดนตรีและเล่นได้โดยไม่คร่ำเคร่งกับการท่องจำโน้ต เป็นการลงทุนที่ต่ำมาก (พัฒนา สุขเกษม, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2560)

อาจารย์พัฒนา สุขเกษม ได้นำอังกะลุงมาใช้ในการจัดกิจกรรมดนตรี เนื่องจากอังกะลุงเป็นเครื่องดนตรีที่เล่นได้ง่าย โดยเน้นความสนุกสนานและความสุขในการเล่นดนตรี โฮงเฮียนผู้สูงอายุพะเยามีวิสัยทัศน์ว่า “ดนตรีช่วยพัฒนาและสร้างเสริมผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงค่าทางภูมิปัญญา เป็นผู้ที่มีความสุขกายแข็งแรง มีสุขภาพจิตที่ดี เข้มแข็ง ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมและครอบครัวอย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และเป็นสุข” (พัฒนา สุขเกษม, สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2561) วัตถุประสงค์ของโฮงเฮียนผู้สูงอายุพะเยา (ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2555) คือ

1. เพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางภูมิปัญญาของผู้สูงอายุให้ได้มีโอกาสนำเสนอและถ่ายทอดให้แก่ชุมชน
2. เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ดูแลตนเองด้านการกินดี อยู่ดี มีสุขภาพกาย สุขภาพใจที่สมบูรณ์แข็งแรง และอยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข
3. เพื่อปลูกฝังวัฒนธรรมอันดีงามให้กับเยาวชนในด้านการดูแลบุพการีเมื่อเข้าสู่วัยชรา

โฮงเฮียนผู้สูงอายุพะเยามีลักษณะเป็นโรงเรียนเชิงสัญลักษณ์ กล่าวคือไม่มีสถานที่ของโรงเรียนที่ถาวรแน่นอน ใช้ในการเรียกชื่อสถานที่ใดก็ตามที่ดำเนินกิจกรรมดนตรีสำหรับผู้สูงอายุ บางกลุ่มมีการจัดการเรียนการสอนต่อเนื่องมาตั้งแต่ก่อตั้งโรงเรียน โดยใช้การนัดพบตามสถานที่ต่างๆ ที่ได้รับการอนุเคราะห์จากหน่วยงานราชการ บางกลุ่มเป็นการจัดอบรมชั่วคราวระยะสั้น โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2552 มีศูนย์การเรียนรู้ 8 แห่งแรกที่ได้ดำเนินกิจกรรม ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุศรีสุพรรณ ศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุวัดศรีบังวัน ศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุศรีดอนตัน ศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุวัดแม่เย็นใต้ ศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุศรีเกิด ศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุวัดโพธาราม ศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุศรีบุญชุม ศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุวัดตาลถ้อย ศูนย์ทั้ง 8 แห่งอยู่ในอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

ต่อมาอาจารย์พัฒนา สุขเกษม ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ทางดนตรีสำหรับผู้สูงอายุในศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุอีก 5 ตำบล ได้แก่ 1) เขตเทศบาลเมืองพะเยา จำนวน 8 แห่ง 2) ตำบลเจริญราษฎร์ จำนวน 5 แห่ง 3) ตำบลบ้านเหล่า จำนวน 4 แห่ง 4) ตำบลป่าแฝก จำนวน 5 แห่ง และ 5) ตำบลศรีถ้อย จำนวน 4 แห่ง (สภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา, 2560)

นอกจากการจัดกิจกรรมดนตรีในศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุ อาจารย์พัฒนา สุขเกษมยังได้รับเชิญเป็นวิทยากรในการถ่ายทอดอังกะลุงให้กับบุคคล องค์กร และหน่วยงานต่างๆ ด้วย (สภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา, 2560)

4.2 การถอดบทเรียนของอาจารย์พัฒนา สุขเกษม ในการใช้ดนตรีเพื่อสร้างสุขภาวะ

ในการถอดบทเรียนของอาจารย์พัฒนา สุขเกษม คณะผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นออกเป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านผู้สอน ด้านผู้เรียน ด้านหลักสูตร และด้านการเรียนการสอน ตามทฤษฎีการศึกษาของศาสตราจารย์ ดร.อลิซาเบธ สไตเนอร์ (Steiner, 1988)

4.2.1 ด้านผู้สอน

1. คุณลักษณะของอาจารย์พัฒนา สุขเกษม

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้เรียนและกลุ่มวิทยากร พบว่าอาจารย์พัฒนา สุขเกษม เป็นผู้มีความทุ่มเท มีคุณลักษณะของความเป็นครู มีการใช้จิตวิทยาในการสอนที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ จูงใจให้เรียนรู้ มีการเตรียมการสอน ศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ และดำเนินกิจกรรมที่สร้างความสุขให้แก่ผู้เรียน ในด้านคุณธรรม จริยธรรม อาจารย์พัฒนาเป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องของความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละและช่วยเหลือผู้อื่น ผู้เรียนส่วนมากได้กล่าวถึงอาจารย์ไปในทิศทางเดียวกันว่า ในการจัดกิจกรรมดนตรี ทำให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมการเล่นดนตรีในบรรยากาศที่สนุกสนาน น่าสนใจ ใคร่เรียนรู้ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการเรียนรู้และจิตวิทยาการสอนสำหรับผู้ใหญ่ (Knowles, 1984.; Knowles, Holton, & Swanson, 2005)

2. คุณลักษณะของวิทยากร

วิทยากร ผู้นำกิจกรรม หรือผู้สอน เป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการจัดกิจกรรมดนตรีให้ประสบความสำเร็จ อาจารย์พัฒนา สุขเกษม (สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2561) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของวิทยากรว่า วิทยากรที่ดีต้องมีลักษณะการเข้าถึงอยู่ 2 ประการ คือ “เข้าถึงเพลง” และ “เข้าถึงคน”

เข้าถึงเพลง หมายถึง การมีความรู้พื้นฐานทางดนตรี มีจังหวะที่ดี สามารถอ่านโน้ตได้ สามารถใช้สัญญาณมือควบคุมการบรรเลงให้เกิดความไพเราะ มีความเข้าใจในบทเพลง และสามารถออกท่าทางให้เข้ากับอารมณ์เพลง เพื่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีและมีความสุขในการดำเนินกิจกรรม

เข้าถึงคน หมายถึง การตรงต่อเวลา มีอารมณ์ขัน วาจาไพเราะ สุภาพเรียบร้อย เป็นมิตร และให้คุณค่า และศักดิ์ศรีแก่ผู้สูงอายุทุกคนอย่างเท่าเทียม สามารถสร้างบรรยากาศที่มีความสุข ความรัก ความอบอุ่น การเล่นดนตรีด้วยความสนุกสนาน เพื่อพัฒนาสุขภาวะ สมาธิ ความจำ และการสร้างสังคมที่ไม่ทอดทิ้งกัน

4.2.2 ด้านผู้เรียน (ผู้สูงอายุ)

1. คุณสมบัติของผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม

ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมต้องมีความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม โดยไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางด้านดนตรี เป็นผู้มีความสุขแข็งแรง สามารถเดินทางมาร่วมกิจกรรมได้ จากการเก็บข้อมูลและการสัมภาษณ์พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ส่วนใหญ่มีสุขภาพแข็งแรง มีอาการเจ็บป่วยบ้าง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีความรู้พื้นฐานทางดนตรี แต่มีใจรักในเสียงดนตรี ชอบฟังเพลง มีเพียงบางคนที่สามารถเล่นดนตรีหรือร้องเพลงได้

ในด้านพัฒนาการของผู้สูงอายุ จากการสัมภาษณ์อาจารย์พัฒนา สุขเกษม (สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2561) พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีพัฒนาการที่ดีทางด้านดนตรี เข้าใจจังหวะและทำนองมากขึ้น สามารถเล่นอังกะลุงตามจังหวะได้อย่างถูกต้อง หลังจากการฝึกซ้อมหลายๆ ครั้ง มีเจตคติที่ดีต่อดนตรี โดยผู้สูงอายุมักใช้เวลาฝึกซ้อมส่วนใหญ่ในห้องเรียน นอกเวลาเรียนมีการร้องเพลงเพื่อทบทวนบ้าง

4.2.3 ด้านหลักสูตร

1. ความมุ่งหมายของหลักสูตร

หลักสูตรมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุได้รับการส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคม การกระตุ้นสมองและสร้างเสริมความจำ และส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลใน ครอบครัวและชุมชน ทำให้ผู้สูงอายุมีความภาคภูมิใจในตนเองและมีสุขภาพที่ดีด้วยการเล่นอังกะลุง

2. หลักการและลักษณะของหลักสูตร

หลักการและลักษณะของหลักสูตรประกอบด้วยสาระสำคัญ 4 สาระ คือ

1. **สัญญาณมือของโคตยา** อาจารย์พัฒนา สุขเกษมได้นำสัญญาณมือของโคตยามาใช้ในการสอนอังกะลุง ผู้สูงอายุ โดยมีการดัดแปลงสัญญาณมือตัวหนึ่งของโคตยา เพื่อให้การทำสัญญาณมือคล่องแคล่วมากขึ้นและให้ผู้สูงอายุมองเห็นได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น คือ สัญญาณมือตัว ลา ดังภาพ

ภาพที่ 1. สัญญาณมือตัวลาของโคตยา

ภาพที่ 2. สัญญาณมือตัวลาของอาจารย์พัฒนา สุขเกษม

2. **หลักการสอนของหม่อมดุษฎี บริพัตร ณ อยุธยา** แนวคิดสำคัญในการสอนดนตรีที่อาจารย์พัฒนา สุขเกษม นำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับกับผู้สูงอายุ คือ หลักการของหม่อมดุษฎี บริพัตร ณ อยุธยา ที่กล่าวว่า “การเรียนรู้ดนตรีควรให้ผู้เรียนสัมผัสเครื่องดนตรีและสามารถเล่นได้โดยไม่ต้องคร่ำเคร่งกับการท่องจำโน้ต” อาจารย์พัฒนา สุขเกษม ได้ใช้รูปแบบการสอนที่ใช้สัญญาณมือแทนการท่องจำโน้ต เพื่อให้ผู้สูงอายุสนุกสนานกับการเล่นอังกะลุงในเสียงที่ตนเองรับผิดชอบ

3. **หลักสุขภาพ** หลักสูตรเน้นการสร้างเสริมสุขภาพให้กับผู้สูงอายุโดยการเล่นอังกะลุง เพื่อสร้างเสริมสุขภาพทางกาย อารมณ์ สังคม และสมอง เน้นในเรื่องความจำและชะลออาการความจำเสื่อม โดยมีได้มุ่งการเรียนรู้สาระดนตรี

4. **หลักสูตรเน้นกิจกรรม** เป็นการให้ผู้สูงอายุลงมือปฏิบัติ (learning by doing) ด้วยการเล่นอังกะลุงจากการดูสัญญาณมือ ไม่มีการสอนเรื่องเนื้อหาทฤษฎีดนตรี มีการใช้สีแทนตัวโน้ตเพื่อให้จดจำอังกะลุงแต่ละเสียงได้ง่าย การถือและเขย่าอังกะลุงด้วยมือสองมือเพื่อให้เสียงชัดเจนและเขย่าอังกะลุงได้ง่าย

3. สาระการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

สาระการเรียนรู้จัดในรูปแบบกิจกรรม คือ 1) กิจกรรมอุ่นเครื่องเตรียมความพร้อม 2) กิจกรรมดนตรี 3) กิจกรรมศิลปะ และ 4) กิจกรรมปลูกจิตสำนึกความเป็นไทย กิจกรรม 4 รูปแบบสามารถนำไปปรับใช้หรือเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับบริบทสังคม รายละเอียดสาระการเรียนรู้มีดังนี้

สาระการเรียนรู้ที่ 1 กิจกรรมอุ่นเครื่องเตรียมความพร้อม

กิจกรรมอุ่นเครื่องเตรียมความพร้อมมุ่งเน้นด้านสุขภาพะ โดยการจัดกิจกรรมเตรียมความพร้อมประกอบด้วย กิจกรรมบริหารนิ้วเพื่อพัฒนาความทรงจำ (หมอชาวบ้าน, 2553) และ กิจกรรมร่วมร้องเพลง และร่วมหัวเราะ โดยบทกลอนและบทเพลงที่ใช้สำหรับจัดกิจกรรม อาจารย์พัฒนา สุขเกษม เป็นผู้เรียบเรียงขึ้นใหม่

เพื่อสร้างความคุ้นเคยระหว่างวิทยากรกับผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังเป็นการฝึกกล้ามเนื้อ การดูแลสุขภาพ การพัฒนาสมองและความจำ

สาระการเรียนรู้ที่ 2 กิจกรรมดนตรี

กิจกรรมดนตรีมุ่งเน้นการเล่นอังกะลุงและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเกิดสุนทรียะในดนตรี มีการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม ปัญญา สมาธิ และความจำ ให้ตระหนักถึงอัตลักษณ์ของตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเองขณะร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย **การเล่นอังกะลุง** ตามแนวทางของอาจารย์พัฒนา สุขเกษม ผู้สูงอายุแต่ละคนจะรับผิดชอบการเล่นอังกะลุงคนละ 1 เสียง โดยอ่านสัญญาณมือจากวิทยากร เมื่อเห็นสัญญาณในเสียงที่ตนเองรับผิดชอบ จะเขย่าอังกะลุงอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งสัญญาณมือนั้นถูกเปลี่ยนไปเป็นเสียงอื่น นอกจากนี้ยังจะสามารถเล่นไปพร้อมกับการร้องเพลงได้ด้วย การเล่นอังกะลุงต้องเล่นร่วมกันเป็นวง จึงช่วยส่งเสริมให้เกิดความเป็นสังคมเดียวกัน นำไปสู่การปลูกจิตสำนึกความเป็นสังคมไม่ทอดทิ้งกัน “ห่วงใย ช่วยเหลือ เอื้ออาทร” และกิจกรรมการร้องเพลงและกิจกรรมรำวง คือ การร้องเพลงพื้นบ้านที่คุ้นเคยและรำวงไปด้วย เช่น เพลงยวนยาเหล เพลงตามองตา เพลงซอมาลี เพลงลอยกระทง เป็นต้น

สาระการเรียนรู้ที่ 3 กิจกรรมศิลปะ

กิจกรรมศิลปะมีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมสุขภาพเช่นเดียวกับกิจกรรมดนตรี เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้แสดงออกทางจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ทางด้านทัศนศิลป์ ประกอบด้วย **กิจกรรมศิลปะ “ก้านละลื้อ ขิดคนละเส้น หื้อเป็นอุปงาน”** ด้วยกติกา 3 ฮ. ได้แก่ ฮ่วมกิด (คิด) ฮ่วมแบ่ง (ทำ) และฮ่วมภาคภูมิใจในผลงาน กิจกรรมศิลปะเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อพักการปฏิบัติกิจกรรมดนตรี

สาระการเรียนรู้ที่ 4 กิจกรรมปลูกจิตสำนึกความเป็นไทย

กิจกรรมปลูกจิตสำนึกความเป็นไทยมุ่งเน้นด้านการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข โดยจัดกิจกรรมให้มีการตีความเป็นสองนัย คือ **การปลูกจิตสำนึกการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม** จากโครงสร้างของอังกะลุงที่ใช้ไม้ไผ่ค้ำยันทั้งทางแนวตั้งและแนวขวาง เปรียบได้กับสังคมและประเทศชาติที่ต้องมีความสามัคคี ช่วยเหลือ เอื้ออาทร และมีระเบียบวินัย โดยสังคมที่ขาดความสามัคคีจะถือว่าเป็นสังคมอังกะลุง คำว่า หลุ เป็นภาษาเหนือ หมายถึง การชำรุดเสียหาย ใช้การไม่ได้ และกิจกรรมมุมมองระหว่างอังกะลุง..ย้อนดูตัว: **สิ่งสำคัญสำหรับสังคมสูงวัย** เปรียบอังกะลุงเป็นองค์ประกอบของสังคมสูงวัย 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มติดสังคม กลุ่มติดบ้าน และกลุ่มติดเตียง ดังคำกล่าวของอาจารย์พัฒนาว่า “3 กระบอกไม้ไผ่ สือถึงใจผู้สูงวัย 3 กลุ่ม เราไม่ทอดทิ้งกัน” และ “3 ราวแขวนเชื่อมต้ออังกะลุงเป็นหนึ่งได้ เหมือนเชื่อมใจผู้สูงวัย ให้มีความห่วงใย ช่วยเหลือ เอื้ออาทรต่อกัน” โดยเปรียบราวแขวนของอังกะลุงทั้งไม้ขวาง ราง และเสาที่เชื่อมต่อกันเป็นดั่งตัวเชื่อมต่อความผูกพัน ความห่วงใย ช่วยเหลือเอื้ออาทร แสดงถึงความอบอุ่น ความเป็นครอบครัวเดียวกัน และอยู่ร่วมกันภายใต้คุณธรรม กติกา หรือข้อตกลงในสังคมผู้สูงอายุ (พัฒนา สุขเกษม, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2561)

4. บทเพลงที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

บทเพลงส่วนใหญ่เป็นบทเพลงในบันไดเสียงเพนตาโทนิค มี 5 เสียง คือ โด เร มี ซอล ลา (Pentatonic Scale) ได้แก่ เพลงไทยเดิม เพลงพื้นเมืองไทย และเพลงไทยสากล เช่น เพลงล่องแม่ปิง เพลงขาว เพลงลอยกระทง และบทเพลงในบันไดเสียงไดอะโทนิค มี 7 เสียง คือ โด เร มี ฟา ซอล ลา ที (Diatonic Scale) ส่วนมากเป็นเพลงไทย และเพลงไทยสากล เช่น เพลงคำน่านม เพลงสนต๋องลม วิทยากรสามารถปรับเปลี่ยนบทเพลงที่ใช้ในกิจกรรมไป

ตามบริบทของสังคมและความชอบของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดความคุ้นเคยกับบทเพลงที่บรรเลง บทเพลงที่ใช้มีการบันทึกเป็นโน้ตเพลงไทย เพื่อแจกให้กับผู้สูงอายุในบางครั้งสำหรับการทบทวน

4.2.4 ด้านการเรียนการสอน

1. รูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอน

จากการสัมภาษณ์อาจารย์พัฒนา สุขเกษม (สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2561) และการสังเกตการดำเนินกิจกรรมแต่ละครั้ง พบว่าแนวทางการจัดกิจกรรมดนตรีเน้นให้ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง มีการวางแผนสาระและกิจกรรมดนตรีให้สอดคล้องกับผู้สูงอายุในเรื่องความต้องการ ความถนัด ความสามารถ ความชอบ ความสนใจ ความสนุกสนาน โดยให้ผู้สูงอายุเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุ รูปแบบกิจกรรมจำแนกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

ตารางที่ 1

รูปแบบที่ 1 กิจกรรมดนตรี (ระยะเวลา 1-2 ชั่วโมง)

รายละเอียด	จุดมุ่งหมาย
ช่วงเริ่มต้น ใช้เวลาประมาณ 10-20 นาที เพื่ออุ่นเครื่องก่อนเข้ากิจกรรม	เน้นพัฒนาความสามารถ
ช่วงกิจกรรมดนตรีรอบแรก ใช้เวลาประมาณ 15-30 นาที เพื่อเรียนรู้การเล่นอังกะลุงจากสัญญาณมือ	ทางด้านดนตรี สุขภาวะทางกายใจ และความทรงจำ รวมทั้ง
ช่วงพัก ใช้เวลาประมาณ 10-20 นาที	การสร้างจิตสำนึกรักความเป็นไทย
ช่วงกิจกรรมดนตรีรอบหลัง ใช้เวลาประมาณ 15-30 นาที เพื่อทบทวนและฝึกซ้อม	
ช่วงปิดกิจกรรม ใช้เวลาประมาณ 10-20 นาที เพื่อนัดแนะพบกันในครั้งต่อไป แจกโน้ตเพลงหรือเนื้อเพลง และอำลา	

ช่วงเริ่มต้น เป็นกิจกรรมอุ่นเครื่องด้วยการหัวเราะ การฝึกความไวของสมอง การปรบมือ กายบริหาร ยกแขนยืดกล้ามเนื้อ และการร้องเพลง

ช่วงกิจกรรมดนตรีรอบแรก เริ่มต้นด้วยการแจกอังกะลุงให้ผู้สูงอายุคนละ 1 ตัว จากนั้นให้ผู้สูงอายุสังเกตเสียงอังกะลุงของตนเองพร้อมทบทวนสัญญาณมือ และการเขย่าตามความสั้นยาวของสัญญาณมือ เมื่อผู้สูงอายุพร้อมแล้วจึงเริ่มเล่นเพลง โดยในรอบแรกมักใช้เพลงช้า มีตัวโน้ตไม่ถี่จนเกินไป และเป็นเพลงที่ผู้สูงอายุคุ้นเคยในเวลาต่อมาจึงเริ่มใช้เพลงที่มีโน้ตถี่มากขึ้นหรือมีจังหวะเร็วขึ้น และการเล่นอังกะลุงร่วมกับการร้องและการรำ

ช่วงพัก เพื่อทำธุระส่วนตัวและเปิดช่วงเวลาในการสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในกลุ่ม

ช่วงกิจกรรมดนตรีรอบหลัง ดำเนินการเช่นเดียวกับช่วงกิจกรรมดนตรีรอบแรกอีกครั้งหนึ่ง

ช่วงปิดกิจกรรม เป็นกิจกรรมสั้นๆ เช่น การทำกายบริหาร บางครั้งมีอุปกรณ์จากวัสดุในห้องถิ่นประกอบร้องเล่น รำวงประกอบเพลง หรือการร้องเพลงเพื่อปลูกจิตสำนึกด้านความสามัคคี ความจงรักภักดี และจบกิจกรรมด้วยการสรุปบทเพลงที่ได้เล่น โดยบางครั้งมีการแจกโน้ตเพลงหรือเนื้อเพลงเพื่อใช้ทบทวน การสนทนาระหว่างผู้สูงอายุกับผู้นำ และนัดหมายวันเวลาในการปฏิบัติกิจกรรมครั้งต่อไปก่อนอำลา

ตารางที่ 2

รูปแบบที่ 2 กิจกรรมดนตรีและศิลปะ (ระยะเวลา 3 ชั่วโมง)

รายละเอียด	จุดมุ่งหมาย
กิจกรรมดนตรี ในรูปแบบที่ 1 ใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง	เพื่อเรียนรู้ทางด้านดนตรีและร่วมทำกิจกรรม
กิจกรรมศิลปะ “ก้านละสี ชิดคนละเส้น หือเป็นรูปงาน” 1 ชั่วโมง	ศิลปะที่ก่อให้เกิดพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สติปัญญา และสังคม รวมทั้ง
กิจกรรมปลูกจิตสำนึกความเป็นไทย 30 นาที-1 ชั่วโมง	การสร้างจิตสำนึกรักความเป็นไทย

กิจกรรมดนตรี มีการดำเนินกิจกรรมเช่นเดียวกับกิจกรรมในรูปแบบที่ 1

กิจกรรมศิลปะ ตามสาระการเรียนรู้ที่ 3 เป็นกิจกรรมศิลปะที่เน้นการทำงานและการเรียนรู้เรื่องศิลปะและสุขภาพ ตัวอย่างกิจกรรมศิลปะ เช่น เริ่มต้นด้วยการแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มละ 5-6 คน ให้ทุกคนในกลุ่มเขียนอักษรย่อของชื่อลงในกระดาษที่ละคน โดยคนต่อไปจะต้องเขียนต่อจากเส้นของคนก่อนหน้า เมื่อครบแล้วจึงให้ร่วมกันวิเคราะห์เส้นและจินตนาการภาพที่เกิดขึ้นจากการเขียนอักษรย่อต่อกัน โดยสามารถต่อเติมและระบายสีเป็นภาพที่สมบูรณ์ หลังจากนั้น แต่ละกลุ่มนำเสนอผลงานภาพประกอบกิจกรรมดนตรีและการเคลื่อนไหว

กิจกรรมปลูกจิตสำนึกความเป็นไทย ตามสาระการเรียนรู้ที่ 4 กิจกรรมการปลูกจิตสำนึกเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข นำเสนอโดยการเปรียบเทียบโครงสร้างของอังกะลุงที่ค้ำยันกันเป็นสังคมแห่งความสามัคคี ช่วยเหลือ เอื้ออาทร และมีระเบียบวินัย ความผูกพัน เชื้อมโยง ห่วงใย ช่วยเหลือ เอื้ออาทร หมายถึง ความอบอุ่น ความเป็นครอบครัวเดียวกัน และเสา หมายถึง คุณธรรม กติกา หรือข้อตกลงในสังคมผู้สูงอายุ (พัฒนา สุขเกษม, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2561)

จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมทั้ง 5 ครั้ง พบว่าผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมและกลุ่มวิทยากรมีความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมดนตรี มีความกระตือรือร้น และเห็นว่ากิจกรรมดนตรีสามารถส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ 1) ด้านร่างกาย ได้ขยับทุกส่วนของร่างกาย ได้บริหารกล้ามเนื้อทั้งมัดเล็กและมัดใหญ่ 2) ด้านอารมณ์ ได้รับความสนุกและเพลิดเพลิน ยิ้มแย้มแจ่มใส ผ่อนคลายความเครียด 3) ด้านสังคม ได้พูดคุยและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนในวัยเดียวกัน และ 4) ด้านสติปัญญา ได้ฝึกคิด ฝึกสร้างสรรค์ บริหารสมอง ส่งเสริมความจำและความมั่นใจในตัวเอง

2. การวัดและการประเมินผล

จากการสัมภาษณ์อาจารย์พัฒนา สุขเกษม (สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2561) พบว่าการวัดและประเมินผลผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมไม่ได้มุ่งเน้นผลคะแนน แต่มุ่งเน้นการสร้างเสริมสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุในหลายด้าน คือ ด้านอารมณ์ ด้านสมาธิ ด้านสุขภาพทางกาย และด้านทักษะทางสังคม การประเมินผลใช้วิธีการสังเกตในเรื่องความร่วมมือและความสุขในการทำกิจกรรมของผู้เรียน สำหรับการเล่านักอังกะลุง ประเมินทั้งในเวลาดำเนินกิจกรรม หลังเสร็จสิ้นกิจกรรม และการแสดงในโอกาสต่างๆ

ลักษณะการประเมินดังกล่าวเป็นการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ด้วยการวัดและประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน การประเมินแบ่งเป็น 1) การประเมินเพื่อการพัฒนา (Formative Assessment) โดยประเมินการรับรู้ของผู้สูงอายุและปรับปรุงคุณภาพของกิจกรรมเพื่อพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุด้วยวิธีการวัดความคิดสร้างสรรค์และพัฒนาการสมอง (ภาวะทางจิตและชะลอความจำเสื่อม) และ 2) ประเมินเพื่อสรุปผลการเรียนรู้ (Summative Assessment) หลังเสร็จสิ้นกิจกรรมทั้งสาระด้านสุขภาพและสาระด้านการบรรเลงดนตรี (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

3. สถานที่ในการจัดการเรียนการสอน

ในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ไร่วัด ศูนย์การเรียนรู้ และโรงเรียนเป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรมการเล่น อังกฤษ สถานที่เหล่านี้มีอากาศถ่ายเทดีและรองรับจำนวนผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม บรรยากาศในการเรียนการสอนมีความอบอุ่นเป็นกันเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของวิภาสินี เมลาพันธ์ (2555) ที่พบว่าโรงเรียนดนตรีสำหรับผู้สูงอายุควรมีอุปกรณ์ที่ครบครัน มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ โรงเรียนควรตั้งอยู่ในบริเวณชุมชน สะดวกต่อการเดินทาง มีบริเวณพักผ่อน มีน้ำดื่มบริการ บรรยากาศปลอดโปร่ง ผู้สอนควรมีความเข้าใจจิตวิทยา พัฒนาการของผู้สูงอายุ ใจเย็น ใจดี ไม่กดดัน และระหว่างการเรียนการสอนควรมีผู้ดูแลผู้สูงอายุ นอกเหนือจากผู้สอน

4. สื่อการเรียนรู้

การจัดเตรียมสื่อประกอบการจัดกิจกรรมดนตรีเพื่อพัฒนาสุขภาวะสำหรับผู้สูงอายุ วิทยากรสามารถจัดทำและพัฒนาขึ้นเองได้ ประกอบด้วย 1) สื่อการเรียนรู้ ประกอบด้วยตัวโน้ต สี ตัวเลข และสัญลักษณ์มือ จากแนวทางของอาจารย์พัฒนา สุขเกษม มีแนวคิดที่สอดคล้องกับระบบโทนิค ซอล-ฟา (Tonic Sol-fa) สำหรับการร้องและอ่านโน้ต หรือการเรียกชื่อตัวโน้ตใช้ตัวอักษรไทยแทนระดับเสียง มีการใช้โน้ตและเนื้อเพลงสำหรับการร้องเพลงและการเล่นอังกฤษ บางครั้งมีการใช้การบันทึกเสียงดนตรีประกอบการเล่นอังกฤษ (Backing Track) 2) เครื่องดนตรี ได้แก่ อังกฤษ แบ่งออกเป็นอังกฤษ 7 เสียง และอังกฤษคอร์ด เครื่องกำกับจังหวะ รวมไปถึงเครื่องดนตรีอื่นๆ เช่น สะล้อ ซอ หรือเครื่องดนตรีที่อาจารย์พัฒนา สุขเกษม ประดิษฐ์ขึ้นจากวัสดุเหลือใช้ 3) อุปกรณ์ประกอบการจัดกิจกรรมอื่นๆ เช่น อุปกรณ์ศิลปะ เครื่องขยายเสียง ไมโครโฟน เป็นต้น

การถอดบทเรียนของอาจารย์พัฒนา สุขเกษม ในการใช้ดนตรีเพื่อสร้างสุขภาวะสำหรับผู้สูงอายุพบว่า อาจารย์พัฒนา สุขเกษม ได้ศึกษาองค์ความรู้ทางดนตรี รวมถึงศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนากิจกรรมดนตรีสร้างสุขภาวะสำหรับผู้สูงอายุในรูปแบบใหม่ๆ อยู่เสมอ กิจกรรมเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญในการช่วยเสริมสร้างสุขภาวะและแก้ไขภาวะที่ไม่สมบูรณ์บางอย่างในผู้สูงอายุ

5. อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยมี 4 ประเด็นสำคัญ ตามทฤษฎีการศึกษาของสไตเนอร์ (Steiner, 1988) คือ ประเด็นที่เกี่ยวกับผู้สอน ผู้เรียน สาระเนื้อหาหรือหลักสูตร และรูปแบบการจัดกิจกรรม

5.1 ผู้สอน

ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับผู้สอน คือ

1. ในการพัฒนาการเรียนการสอนดนตรีเพื่อสุขภาวะ อาจารย์พัฒนา สุขเกษม ได้แรงจูงใจมาจากปัญหาสุขภาพของตนเองที่ประสบอยู่ ซึ่งอาจารย์พบว่าดนตรีสามารถช่วยแก้ปัญหาสุขภาวะบางอย่างได้ อาจารย์จึงได้พัฒนาการเรียนการสอนดนตรีเพื่อสร้างเสริมและดำรงสุขภาวะของผู้สูงอายุและดำเนินการจนประสบผลสำเร็จ กิจกรรมดนตรีดำเนินไปเพื่อมุ่งเน้นในการช่วยเหลือ ดำรง และสร้างเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุทั้งกายและใจ ส่วนทักษะดนตรีที่เน้นเป็นหลัก คือ ทักษะการเล่นอังกฤษและทักษะการอ่านสัญญาณมือ ทักษะดนตรีที่นำมาใช้รองลงมา คือ

ทักษะการเคลื่อนไหว เป็นการดำรงสภาวะที่ดีด้านร่างกายด้วย ในส่วนของการอ่านสัญญาณมือเพื่อเล่นอังกะลุง เป็นส่วนที่ทำให้สมองเกิดการคิดและกระตุ้นความจำ นอกจากนี้กิจกรรมดนตรียังช่วยให้เกิดภาวะที่ดีทางอารมณ์ และมีความสัมพันธ์ทางสังคม และกิจกรรมทางสังคมหลังเวลาเรียนทำให้ผู้เรียนมีความสุขในการมาเรียนดนตรี ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาก่อนหน้านี้ (Gallego & García, 2017; ชลัช สุภาพกุล และคณะ, 2559; ช่อผกา กิระพล และสิริชัย ดีเลิศ, 2560)

1.2 ผู้สอนเป็นผู้เลือกเพลงที่นำมาใช้ในกิจกรรมเป็นส่วนใหญ่ เนื่องด้วยอังกะลุงเป็นเครื่องดนตรีที่ปกติไม่มีเสียงชาร์ปและแฟลต จึงจำเป็นต้องมีการคัดเลือกบทเพลงที่มีตัวโน้ตในช่วงเสียงของอังกะลุง แต่มีบางเพลงที่ผู้เรียนเป็นผู้เลือก มีโน้ตเสียงชาร์ปหรือแฟลต จะใช้วิธีการปรับแต่งอังกะลุงเพิ่มเติม

5.2 ผู้เรียน (ผู้สูงอายุ)

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมดนตรีของอาจารย์พัฒนา สุขเกษม มีบทบาทสำคัญในการสร้างเสริมสภาวะทางกาย ทางจิต ทางอารมณ์ ทางสังคม และทางสติปัญญา ครบทุกด้านตามองค์ประกอบสำคัญของพัฒนาการของมนุษย์ในช่วงวัยผู้สูงอายุ เป็นผลให้มีสภาวะทางกายที่ดี คือ มีความแข็งแรง ในการสร้างเสริมความคิด ความจำ เกิดจากการดูสัญญาณมือ การเขย่าอังกะลุงที่ผู้เรียนรับผิดชอบให้ถูกต้อง เป็นการฝึกให้สมองและร่างกายทำงานสัมพันธ์กัน ทำให้สมองทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นเกิดความรู้สึกพึงพอใจเมื่อเล่นเพลงต่างๆ จากอังกะลุงได้ไพเราะ เห็นได้จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ทุกคนกล่าวว่ามีความเลื่อมทางร่างกายและสมองช้าลง นอกจากนี้ยังส่งผลดีต่อจิตใจและอารมณ์ของผู้สูงอายุ ประการสุดท้าย คือ สภาวะทางสังคม ผู้เรียนมีกลุ่มเพื่อนที่มาเรียนดนตรีด้วยกัน ทำให้ไม่เกิดความอ้างว้าง ความโดดเดี่ยว เหงาซึมเศร้า นอกจากกิจกรรมดนตรีแล้วในบางครั้งมีการนำอาหารมารับประทานหลังเสร็จกิจกรรม ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดี สิ่งเหล่านี้เห็นอย่างเด่นชัดจากการสังเกตหลายครั้งขณะเก็บข้อมูล แสดงถึงความรัก ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือกัน ทำให้ผู้สูงอายุมีสภาวะที่ดีเป็นไปตามวัตถุประสงค์สำคัญของอาจารย์พัฒนา สุขเกษม

นอกจากนี้ ในบางโอกาสกลุ่มผู้สูงอายุได้ออกแสดงในงานต่างๆ ต่อสาธารณชน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจที่ตนเป็นนักดนตรี ตระหนักในคุณค่าของตนเอง ซึ่งอาจารย์พัฒนา สุขเกษม กล่าวว่าต้องการให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่า มีความภาคภูมิใจในตนเอง (พัฒนา สุขเกษม, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2561)

5.3 สารเนื้อหาหรือหลักสูตร

ประเด็นที่น่าสนใจในเรื่องสารเนื้อหาหรือหลักสูตร คือ

1. กิจกรรมดนตรีสำหรับผู้สูงอายุควรเน้นที่การสร้างเสริมสภาวะเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ดนตรีสำหรับผู้สูงอายุเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อการดำรงสภาวะของผู้สูงอายุ ช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายที่แข็งแรง และสุขภาพจิตที่ดี ดังนั้นจึงควรใช้บทเพลงที่คุ้นหูตามบริบทของสังคม หรือเป็นเพลงที่ใช้ในเทศกาลต่างๆ ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความสนุกสนานในการร่วมกิจกรรม

2. สัญญาณมือ เป็นสิ่งที่ทำให้ดนตรีเป็นรูปธรรม สัญญาณมือสามารถแสดงทั้งระดับเสียงและความยาวจังหวะได้ โดยการแสดงสัญญาณมือสั้นยาวตามจังหวะของทำนอง สัญญาณมือเป็นสื่อที่โคดายนำมาใช้ในการเรียน

การสอนดนตรีโดยเฉพาะการร้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ณรุทธ์ สุทธจิตต์, 2561) ในกรณีของอังกฤษเช่นกัน ผู้เล่นอังกฤษจะดูสัญญาณมือของผู้นำและบรรเลงตัวโน้ตที่ตนเองถืออย่างทันที ดังนั้นการทำสัญญาณมือควรมีความชัดเจน เพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมเห็นได้อย่างเด่นชัดและบรรเลงได้ถูกต้องตามจังหวะและระดับเสียง

5.4 รูปแบบการจัดกิจกรรม

เป็นสาระสำคัญที่สุดในการดำเนินกิจกรรมดนตรีสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ผู้สูงอายุสนใจ ต้องการร่วมกิจกรรมด้วยความสนุกสนานและเกิดการเรียนรู้โดยการปฏิบัติ สาระสำคัญของการเรียนการสอนหรือการจัดกิจกรรม คือ

1. รูปแบบการจัดกิจกรรม หลักการการเรียนรู้ด้วยการลงมือทำเป็นรูปแบบกิจกรรมที่อาจารย์พัฒนา สุขเกษม ใช้ในการจัดกิจกรรมดนตรี โดยเน้นทักษะการเล่นและการอ่าน มีการกล่าวถึงเนื้อหาองค์ประกอบของดนตรีเพียงเล็กน้อย ซึ่งตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุที่ต้องการทำกิจกรรมด้วยตนเอง เพื่อความสนุกสนาน ความสุข และเกิดความพึงพอใจที่ตนเองสามารถเล่นอังกฤษได้ เป็นไปตามหลักการจัดการเรียนการสอน โดยรูปแบบของการออกแบบครอบคลุมจักรวาลเพื่อการเรียนรู้ (Universal Design for Learning, UDL) (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2555; Posey, n.d.) ข้อหนึ่งที่สำคัญ คือ รูปแบบกิจกรรม หรือการเรียนการสอน ต้องเหมาะสมตามที่คุณเรียนต้องการ ผู้สอนควรรู้และเข้าใจความต้องการของผู้เรียน

2. กระบวนการการเรียนการสอน ผู้สอนจำเป็นต้องมีการวางแผนและดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างดี เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ในกรณีอาจารย์พัฒนา สุขเกษม บทบาทผู้สอนดำเนินไปด้วยความเข้าใจ ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนุกสนาน สนใจในกิจกรรมโดยตลอด มีการเคลื่อนไหวมิใช่เฉพาะมือที่ทำสัญญาณ แต่การเคลื่อนไหวเป็นไปทั้งร่างกายทุกส่วน ทั้งเดิน ทั้งโยกตัวไปมา ตามอารมณ์ของบทเพลง สร้างความสนใจให้ผู้ร่วมกิจกรรมติดตามสัญญาณมือและเล่นอังกฤษได้อย่างต่อเนื่อง

3. การปรับการเรียนการสอน กิจกรรมการสอนต้องมีการดำเนินไปตามแผนที่วางไว้ แต่ควรมีความยืดหยุ่น กล่าวคือสามารถปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม หรือความจำเป็นที่เกิดขึ้นในขณะทำการสอนแต่ละครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนผู้สูงอายุ เช่น เรื่องของบทเพลง หลายครั้งที่อาจารย์พัฒนา สุขเกษม เสนอให้ผู้เรียนเลือกเพลงที่จะเล่นเอง เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของผู้เรียน โดยอาจารย์พัฒนา สุขเกษม สามารถทำสัญญาณมือของเพลงที่ใช้ในการเรียนการสอนได้เสมอโดยไม่มีการดูโน้ต สิ่งนี้เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้กิจกรรมการเล่นอังกฤษของอาจารย์พัฒนา สุขเกษม ประสบความสำเร็จ

4. กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมกิจกรรมกับผู้สอน หลังจบกิจกรรมดนตรี อาจารย์พัฒนา สุขเกษมได้นัดแนะให้ผู้เรียนนำอาหารมารับประทานร่วมกัน เพื่อให้เกิดช่วงเวลาในการสร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง รวมไปถึงผู้เรียนและผู้สอนดนตรี โดยอาจารย์พัฒนา สุขเกษม กล่าวไว้ด้วยว่าในฐานะผู้สอนที่อายุน้อยกว่าผู้สูงอายุหลายคน จำเป็นต้องแสดงความอ่อนน้อม ถ่อมตน เคารพในอาวุโส มีความจริงใจให้กัน และกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนซึ่งเป็นผู้สูงอายุพึงพอใจในตัวตนของอาจารย์พัฒนา สุขเกษม เป็นไปตามหลักการของการเรียนรู้ผู้ใหญ่ (Knowles, 1984; Knowles, Holton, & Swanson, 2005)

6. ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาการถอดบทเรียนเกี่ยวกับดนตรีผู้สูงอายุในประเทศไทยให้มากขึ้น
2. ควรนำผลการวิจัยการถอดบทเรียนในครั้งนี้จัดทำเป็นหลักสูตรการสอนดนตรีสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยเพื่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงวิชาการและการขยายผลการจัดกิจกรรมดนตรีที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ
3. ควรมีการศึกษารวบรวมความรู้เกี่ยวกับสังคมผู้สูงอายุในประเทศไทยในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้มีฐานข้อมูลที่ครบถ้วนในทุกมิตินอกเหนือจากดนตรี เพื่อให้ประเทศไทยมีความพร้อม สามารถวางแผน จัดการและดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับสังคมผู้สูงอายุได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นไปและตรงตามบริบทของสังคมผู้สูงอายุในประเทศไทย

รายการอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต. (2563). *ก้าวอย่างของประเทศไทย สู่ 'สังคมผู้สูงอายุ' อย่างสมบูรณ์แบบ. สืบค้นจาก*
<https://www.dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=30476>.
- ชลัช สุภาพกุล และคณะ. (2559). การให้ความหมาย ที่มาของความหมาย และรูปแบบของการดำเนินกิจกรรมของจิตอาสาที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุเล่นดนตรีเพื่อผู้ป่วยในโรงพยาบาล. *Veridian E-Journal Silpakom University (Humanities, Social Science and Arts)*, 9(1), 516-528.
- ช่อผกา กิระพล, และสิริชัย ดีเลิศ. (2560). ทศนคติและมุมมองการสร้างความสุขจากดนตรีของผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล. *Veridian E-Journal Silpakom University (Humanities, Social Science and Arts)*, 10(3), 363-373.
- ณรุทธ์ สุทธจิตต์. (2541). *จิตวิทยาการสอนดนตรี*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรุทธ์ สุทธจิตต์. (2561). *ดนตรีศึกษา หลักการและสาระสำคัญ* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุษกร บิณฑสันต์ (2553). *ดนตรีบำบัด*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัฒนา สุขเกษม. (2560, 23 กันยายน). ผู้บริหารโงะเฮียนผู้สูงอายุพะเยา. [บทสัมภาษณ์].
- พัฒนา สุขเกษม. (2561, 13 มกราคม). ผู้บริหารโงะเฮียนผู้สูงอายุพะเยา. [บทสัมภาษณ์].
- พัฒนา สุขเกษม. (2561, 31 มีนาคม). ผู้บริหารโงะเฮียนผู้สูงอายุพะเยา. [บทสัมภาษณ์].
- พัฒนา สุขเกษม. (2561, 6 พฤษภาคม). ผู้บริหารโงะเฮียนผู้สูงอายุพะเยา. [บทสัมภาษณ์].
- แพง ชินพงศ์. (2551). *ดนตรีเพิ่มพลังสมอง*. กรุงเทพฯ: แอปบีแฟมิลี.
- ภูริพงษ์ เจริญแพทย์, และทัศนาศูววรรณปกรณ์. (2559). ผลของโปรแกรมการใช้ดนตรีบำบัดร่วมกับการสนับสนุนทางสังคมต่อภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุโรคพาร์กินสัน. *วารสารสภาการพยาบาล*, 31(1), 44-55.
- วิภาสินี เมลาณนท์. (2555). *ศึกษาแนวทางทางการตลาดและการดำเนินธุรกิจโรงเรียนดนตรีสำหรับผู้สูงอายุ* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ศุภวัณณ์ พลายน้อย. (2549). *บทเรียนของการถอดบทเรียนในการจัดการความรู้ภาคประชาสังคม* สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI). กรุงเทพฯ: พี.เอ.ลีฟวิ่ง.
- ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2555). *โงะเฮียนผู้สูงอายุ*. สืบค้นจาก
<http://www.m-culture.in.th/album/157505/js/>.

- สภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา. (2560). *แบบเสนอข้อมูลประวัติและผลงาน เพื่อประกาศเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง กลุ่มดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทย*. พะเยา: สภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2560). รู้จัก สสส. สืบค้นจาก <http://www.thaihealth.or.th/Aboutus.html>.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2555). *การออกแบบการเรียนรู้ที่เป็นสากล (Universal Design for Learning)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพนักศึกษา
กลุ่มส่งเสริมการเรียนรู้ประสบการณ์กับชุมชน.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *แนวทางการบริหารจัดการหลักสูตร ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- หมอชาวบ้าน. (2553). *การบริหารสมอง (Brain Activation)*. สืบค้นจาก <https://www.doctor.or.th/article/detail/10955>.
- อุดม เพชรสังหาร. (2553). ดนตรีกับโรคความจำเสื่อมในผู้สูงอายุ. *โลกวันนี้วันสุข*, 6(268), 37.
- Belland, L., Rivera-Reyes, L., & Hwang, U. (2017). Using music to reduce anxiety among older adults in the emergency department: A randomized pilot study. *Journal of Integrative Medicine*, 15(6), 450-455.
- Carefect Home Health Care Services. (2012). *The benefits of music therapy for seniors with Alzheimer's*. Retrieved from <http://www.carefecthomecareservices.com/blog/the-benefits-of-music-therapy-for-seniors-with-alzheimers>.
- Gallego, M. G., & García, J. G. (2017). Music therapy and Alzheimer's disease: Cognitive, psychological, and behavioural effects. *Neurología (English Edition)*, 32(5), 300-308.
- Knowles, M. (1984). *Andragogy in action*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Knowles M., Holton E. F., & Swanson, R. A. (2005). *The adult learner*. Burlington, MA: Elsevier Inc.
- Posey, A. (n.d.). *Universal Design for Learning (UDL): A teacher's guide*. Retrieved from <https://www.understood.org/en/school-learning/for-educators/universal-design-for-learning/understanding-universal-design-for-learning>.
- Steiner, E. (1988). *Methodology of theory building*. Sydney: Educology Research Associates.
- Wall, M., & Duffy, A. (2010). The effects of music therapy for older people with dementia. *British Journal of Nursing*, 19(2), 108-113.

การสร้างแบบฝึกหัดกีตาร์คลาสสิกจากเทคนิคการบรรเลง ของฟรานซิสโก ทาร์เรกา ในบทเพลงคาปริซโซ อาราเบ แกรนด์โคตา และแวร์ิเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิช

ชานน สืบสม*

Received: 14 September 2021

Revised: 24 August 2022

Accepted: 27 December 2022

งานวิจัยเรื่องการสร้างแบบฝึกหัดกีตาร์คลาสสิกจากเทคนิคการบรรเลงของฟรานซิสโก ทาร์เรกา ในบทเพลงคาปริซโซอาราเบ แกรนด์โคตา และแวร์ิเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิช มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเทคนิคการบรรเลงกีตาร์คลาสสิกของฟรานซิสโก ทาร์เรกา 2) เพื่อวิเคราะห์และสร้างแบบฝึกหัดกีตาร์คลาสสิกจากแนวคิดของฟรานซิสโก ทาร์เรกาและประเมินจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน การศึกษาแนวคิดและการวิเคราะห์ในบทเพลงคาปริซโซอาราเบ แกรนด์โคตา และแวร์ิเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิช นำผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษามาสร้างเป็นแบบฝึกหัดกีตาร์คลาสสิก การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาเทคนิคการบรรเลงกีตาร์คลาสสิก

ผลการวิจัยจากการศึกษาแนวคิดเทคนิคการบรรเลงกีตาร์คลาสสิกของฟรานซิสโก ทาร์เรกา ทำให้เข้าใจองค์ความรู้เทคนิคกีตาร์คลาสสิกจำนวน 17 เทคนิค การบรรเลงกีตาร์คลาสสิกควรศึกษาความรู้หลายด้านนอกจากการบรรเลงบทเพลงให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือการฝึกหัดเทคนิคกีตาร์คลาสสิก การฝึกซ้อมแบบฝึกหัดและเข้าใจเทคนิคที่ใช้ในการบรรเลงจะทำให้มีความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้การบรรเลงมีประสิทธิภาพสูงสุด การสร้างแบบฝึกหัดเทคนิคกีตาร์คลาสสิกจำนวน 17 เทคนิคและผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญพบว่ามีความเหมาะสมและเป็นไปได้เพื่อเป็นแบบฝึกหัดพัฒนาทักษะปฏิบัติกีตาร์คลาสสิก จะช่วยพัฒนาทักษะความสามารถในการบรรเลงกีตาร์ให้มีความคล่องตัว แม่นยำ และเกิดการเรียนรู้เทคนิคต่างๆ ของกีตาร์คลาสสิก ซึ่งจะเป็นการพัฒนาฝีมือทั้งมือซ้ายและมือขวา

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

เทคนิค;
กีตาร์คลาสสิก;
แบบฝึกหัด

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาดุริยางคศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ติดต่อได้ที่:

Creating Classical Guitar Exercises from the Playing Techniques of Francisco Tárrega in *Capricho Arabe*, *Gran Jota*, and *Variations on "The Carnival of Venice"*

Chanon Suebsom *

Received: 14 September 2021

Revised: 24 August 2022

Accepted: 27 December 2022

The purposes of this research were: 1) to study the classical guitar techniques of Francisco Tárrega and 2) to analyze and create classical guitar exercises in association with the concepts of Francisco Tárrega. These exercises were reviewed by five experts. The study was made on three Francisco Tárrega's masterpieces, namely *Capricho Arabe*, *Gran Jota*, and *Variations on "The Carnival of Venice."*

From studying the concepts of classical guitar and the playing techniques of Francisco Tárrega, it is found that there were 17 classical guitar techniques to master. In addition to knowledge and understanding about playing classical guitar, another important thing is practicing classical guitar techniques. Understanding and practicing the performing techniques from exercises provides the knowledge and understanding for the most effective performance. As a result, creating 17 classical guitar techniques exercises is helpful to developing fluency and accuracy in performing guitar which leads to great dexterity for both left and right hands.

Research Article

Abstract

Keywords

technique;
classical guitar;
exercise

* Lecturer, Department of Music, Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University, e-mail:

esptone59@gmail.com

1. บทนำ

ในการศึกษากีตาร์คลาสสิก แบบฝึกหัดในการพัฒนาทักษะปฏิบัติกีตาร์คลาสสิกนั้นมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นศาสตร์ที่มีการปฏิบัติเป็นหลัก หากผู้สอนมีวิธีการถ่ายทอดที่ไม่ดีพอ ไม่มีความชัดเจน ผู้ศึกษาอาจได้รับวิธีการฝึกฝนที่ไม่ถูกต้องและจดจำวิธีที่ผิด ผู้วิจัยเห็นความสำคัญจึงได้ปฏิบัติ วิเคราะห์ และสังเคราะห์สร้างแบบฝึกหัดจากผลงานการบรรเลงกีตาร์คลาสสิกของ ฟรานซิสโก ทาร์เรกา นักบรรเลงกีตาร์คลาสสิกคนสำคัญที่มีบทบาทอย่างมากในประวัติศาสตร์ดนตรี เพื่อสร้างศาสตร์การเรียนการสอนที่มีมาตรฐานให้กับกระบวนการศึกษาทางด้านทักษะการบรรเลงแก่ผู้ศึกษากีตาร์คลาสสิก

ฟรานซิสโก ทาร์เรกา (Francisco Tárrega; 1825-1909) เกิดเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน ค.ศ. 1825 ที่เมือง Villareal, Castellon ประเทศสเปน ทาร์เรกาเป็นนักบรรเลงกีตาร์และนักประพันธ์ผู้มีส่วนสำคัญอย่างมากต่อวงการกีตาร์ในปัจจุบันและมีบทบาทต่อวงการดนตรีคลาสสิก ทั้งแนวคิดทางด้านเทคนิคการบรรเลงและผลงานการประพันธ์ ทาร์เรกายังมีอิทธิพลต่อนักบรรเลงกีตาร์ในช่วงเวลาต่อมา พร้อมกับได้รับความนิยมอยู่จนถึงปัจจุบัน อิทธิพลทางแนวคิดส่วนใหญ่ของทาร์เรกานั้นได้รับจากเฟอร์นันโด ซอร์ (Fernando Sor; 1778-1839) และดิโอนิซิโอ อาควาโด (Dionisio Aguado; 1784-1849) ซึ่งเป็นนักประพันธ์ชาวสเปนเช่นเดียวกัน ทาร์เรกาเป็นผู้นำเอาวิธีการบรรเลงกีตาร์โดยวางบนขาข้างซ้ายและใช้ที่วางเท้า (foot stool) ซึ่งเป็นที่นิยมของนักบรรเลงกีตาร์คลาสสิกมาจนถึงปัจจุบัน ทาร์เรกายังเป็นผู้คิดค้นเทคนิคการดีดพักสายและเป็นผู้ที่มีแนวคิดในด้านการประพันธ์เพลงแบบอนูรักษ์นิยม โดยรูปแบบงานประพันธ์จะยังคงลักษณะของดนตรีกระแสโรแมนติก (Romanticism) นอกจากงานประพันธ์เพลงของตนเองแล้ว ทาร์เรกายังได้ดัดแปลงบทเพลงของนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงจากเครื่องดนตรีอื่นๆ เพื่อใช้บรรเลงกีตาร์อีกด้วย ทาร์เรกามีผลงานการประพันธ์ทั้งหมด 78 ชิ้น และมีบทเพลงเรียบเรียงอีก 120 ชิ้น ผลงานที่โดดเด่นและได้รับความนิยมมีจำนวน 3 บทเพลง คือ 1) บทเพลงคาปริชโซอาราเบ (Capricho Arabe) 400 ปี แห่งการยึดครองของชาวแขกมัวร์ (Moors) ในคาบสมุทรไอบีเรียได้ทิ้งร่องรอยอันยิ่งใหญ่ กีตาร์เป็นเครื่องดนตรีที่ชาวอาหรับนำเข้ามาและกลายเป็นเครื่องดนตรีของสเปน ประพันธ์ขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1892 เป็นผลงานชิ้นเอกของทาร์เรกา โดยเป็นแนวคิดการประพันธ์ที่มีลักษณะการใช้คิติดปฏิบัติในลักษณะทำนองแบบอาหรับ บอกเล่าถึงประวัติศาสตร์ของสเปนที่เคยถูกชาวแขกมัวร์ (Moors) (กลุ่มชนมุสลิมในสเปน) ยึดครอง 2) บทเพลงแกรนโคตา (Gran Jota) ประพันธ์ขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1872 โดยได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติว่าเป็นรูปแบบงานประพันธ์ชั้นยอดนักดนตรี (Virtuoso Style) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากระบำโคตา (Jota) เพลงเต้นรำของวัฒนธรรมทางตอนเหนือของประเทศสเปน ในช่วงต้นศตวรรษที่ 17 มีความโดดเด่นในลักษณะจังหวะยกและเร็ว อยู่ในรูปแบบอัตราจังหวะ 3/4 บทเพลงแกรนโคตาเป็นผลงานประพันธ์สำหรับกีตาร์คลาสสิก มีเทคนิคการบรรเลงที่หลากหลายซึ่งต้องอาศัยความสามารถของผู้บรรเลงค่อนข้างสูง 3) บทเพลงแวริเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิส (Variations on the Carnival of Venice) เป็นผลงานประพันธ์ที่ใช้แนวคิดการเรียบเรียงแบบทำนองหลักและการแปร (Theme and Variations) มาจากบทเพลงเดอะคานาวอลเดอวาเนเซีย (The Carnival de Venecia) ของนิโคโล ปากานินี (Nicolo Paganini; 1782-1840) สุดยอดนักไวโอลินและนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงชาวอิตาลีในยุคคลาสสิก ผลงานชิ้นนี้ ทาร์เรกาได้สร้างเทคนิคการบรรเลงค่อนข้างหลากหลาย แต่ยังคงรักษาแบบแผนดั้งเดิมในดนตรีของปากานินีเอาไว้ เพื่อแสดงถึงการเคารพในบทประพันธ์ต้นฉบับ (วรกานต์ แสงสมบูรณ์, 2558)

บทเพลงคาปริชโซอาราเบห้องที่ 1-44 อยู่ในบันไดเสียง D ไมเนอร์ ห้องที่ 45-60 อยู่ในบันไดเสียง D เมเจอร์ และห้องที่ 61-73 กลับมาอยู่ในบันไดเสียง D ไมเนอร์ จูนสายกีตาร์สายที่ 6 เป็นโน้ตตัว D ความยาวของบทเพลงจำนวน 73 ห้อง บทเพลงคาปริชโซอาราเบอยู่ในรูปแบบสัจลักษณ์เทอร์นารี (Ternary Form) แบ่งออกเป็นท่อนทำนอง A ห้องที่ 1-44 ท่อนทำนอง B ห้องที่ 45-60 และท่อนทำนอง A ห้องที่ 61-73 อัตราจังหวะที่ใช้ในบทเพลงเป็นอัตราส่วนจังหวะ 3/4 ห้องที่ 1-12 อัตราส่วนจังหวะ 4/4 ห้องที่ 13-73

บทเพลงแกรนด์โคดาห้องที่ 1-31 อยู่ในบันไดเสียง A ไมเนอร์ ห้องที่ 32-364 อยู่ในบันไดเสียง A เมเจอร์ ความยาวของบทเพลงจำนวน 364 ห้อง บทเพลงแกรนด์โคดาอยู่ในรูปแบบสัจลักษณ์ทำนองหลักและการแปร (Theme and Variations) อัตรา จังหวะที่ใช้ในบทเพลงเป็นอัตราส่วนจังหวะ 3/4 ตลอดจนจบบทเพลง

บทเพลงแวร์ิเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิส อยู่ในบันไดเสียง A เมเจอร์ ความยาวของบทเพลงจำนวน 285 ห้อง บทเพลงแวร์ิเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิส อยู่ในรูปแบบสัจลักษณ์ทำนองหลักและการแปร (Theme and Variations) อัตราจังหวะที่ใช้ในบทเพลงเป็นอัตราส่วนจังหวะ 4/4 ห้องที่ 1-12 อัตราส่วนจังหวะ 9/8 ห้องที่ 13-36 อัตราส่วนจังหวะ 2/2 ห้องที่ 37-40 อัตราส่วนจังหวะ 3/4 ห้องที่ 41-285

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเทคนิคการบรรเลงกีตาร์คลาสสิกของฟรานซิสโก ทาร์เรกา
2. เพื่อวิเคราะห์และสร้างแบบฝึกหัดกีตาร์คลาสสิกจากแนวคิดของฟรานซิสโก ทาร์เรกาและประเมินจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน

3. ขอบเขตของการวิจัย

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยแบ่งขอบเขตการวิจัยของการสร้างแบบฝึกหัด ได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์เทคนิคการบรรเลงของฟรานซิสโก ทาร์เรกา ในบทเพลงคาปริชโซอาราเบ แกรนด์โคดา และแวร์ิเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิส เพื่อเป็นการสังเคราะห์องค์ประกอบแนวคิดที่แสดงถึงลักษณะพิเศษในด้านการบรรเลงแนวทำนอง การบรรเลงเสียงประสาน ทักษะทางกายภาพ และเทคนิคการบรรเลง
2. ผู้วิจัยจะวิเคราะห์และสังเคราะห์ด้านเทคนิคการบรรเลงเป็นประเด็นสำคัญ ส่วนประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้องเนื่อง ผู้วิจัยอาจกล่าวถึงต่อไป

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากงานวิจัย หนังสือ เอกสาร บทความ และโน้ตเพลง
2. เว็บไซต์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับข้อมูลของฟรานซิสโก ทาร์เรกา รวมไปถึงบทเพลง คาปริชโซอาราเบ แกรนด์โคตา และแวลีเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิช

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการวิเคราะห์ข้อมูลจากเทคนิคการบรรเลงของฟรานซิสโก ทาร์เรกา ในบทเพลง คาปริชโซอาราเบ แกรนด์โคตา และแวลีเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิช เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ พร้อมทั้งนำเสนอผลที่ได้จากการวิเคราะห์ โดยแบ่งประเด็นสำคัญ ได้แก่ การบรรเลงแนวทำนอง การบรรเลงเสียงประสาน ทักษะทางกายภาพ และเทคนิคการบรรเลง

4.3 การสร้างแบบฝึกหัดกีตาร์คลาสสิก

สร้างแบบฝึกหัดกีตาร์คลาสสิกจากการวิเคราะห์เทคนิคการบรรเลงของฟรานซิสโก ทาร์เรกา ในบทเพลง คาปริชโซอาราเบ แกรนด์โคตา และแวลีเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิช นำแบบฝึกหัดทักษะปฏิบัติกีตาร์คลาสสิกที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คนตรวจสอบและประเมิน

5. ผลการวิจัย

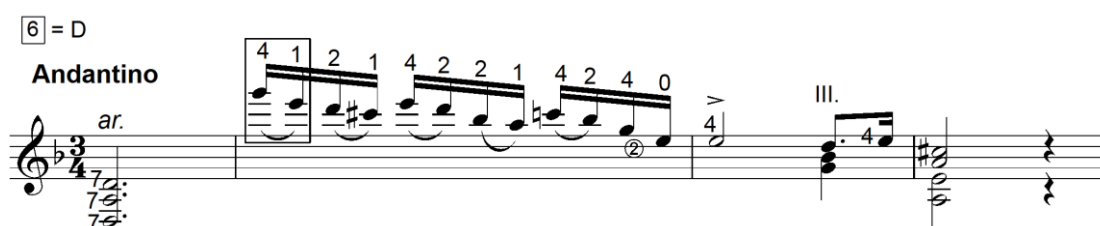
จากการศึกษาและวิเคราะห์เทคนิคการบรรเลงกีตาร์คลาสสิกของฟรานซิสโก ทาร์เรกา ในบทเพลง คาปริชโซอาราเบ แกรนด์โคตา และแวลีเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิช สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1 เทคนิคการบรรเลงกีตาร์คลาสสิกของฟรานซิสโก ทาร์เรกา

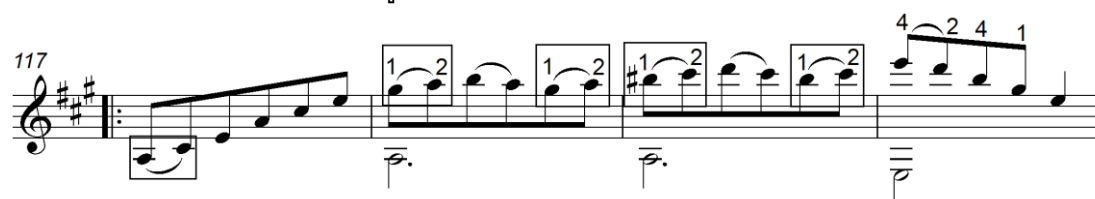
5.1.1 เนเชอรัล ฮาร์โมนิก (natural harmonics) คือฮาร์โมนิกแบบธรรมชาติ เทคนิคที่ทำให้เกิดเสียงใสเหมือนเคาะแก้วหรือเสียงหวีดกังวาน ตัวอย่างบทเพลงแกรนด์โคตาห้องที่ 172-175 เทคนิคที่ใช้ในการบรรเลงเนเชอรัล ฮาร์โมนิก (natural harmonics) วิธีการบรรเลง ใช้นิ้วมือซ้ายแตะบนเฟรตกีตาร์ในช่องที่ 4 ช่องที่ 7 ช่องที่ 9 หรือช่องที่ 12 ซึ่งจะดูจากตำแหน่งและเครื่องหมายกำกับโน้ตในการบรรเลง จากนั้นใช้นิ้วมือขวาดีดสายและยกนิ้วมือซ้ายออกจากสายทันที

5.1.2 ดิเซนด์ซเลอ (Descending slur) คือการเชื่อมเสียงจากโน้ตเสียงสูงไปยังโน้ตเสียงต่ำ ตัวอย่างบทเพลง คาปริชโซอาราเบห้องที่ 2 เทคนิคที่ใช้ในการบรรเลงดิเซนด์ซเลอ (Descending slur) วิธีการบรรเลง ใช้นิ้วมือซ้าย นิ้ว 4 กดลงบนช่องที่ 15 และนิ้ว 1 กดลงบนช่องที่ 12 ในจังหวะที่ 1 จากนั้นบรรเลงโน้ตตัวแรกด้วยการใช้มือขวาตีคอร์ด นิ้วมือซ้ายนิ้ว 4 เกี้ยวสายลงเพื่อที่จะให้ได้เสียงโน้ตตัวถัดไปทันที โดยที่จะไม่ใช้มือขวาตีคอร์ดซ้ำ

5.1.3 แอเซนด์ซเลอ (Ascending slur) คือการเชื่อมเสียงจากโน้ตเสียงต่ำไปยังโน้ตเสียงสูง ตัวอย่างบทเพลง แกรนด์โคตาห้องที่ 117-119 เทคนิคที่ใช้ในการบรรเลงแอเซนด์ซเลอ (Ascending slur) วิธีการบรรเลง ใช้นิ้วมือซ้าย เคาะสายจากโน้ตเสียงต่ำไปยังโน้ตเสียงสูง

5.1.4 รูปแบบคอร์ด (Block chord) คือการเล่นโน้ต 3 ตัวขึ้นไปพร้อมๆ กัน ตัวอย่างบทเพลงแกรนด์โคตาห้องที่ 326-329 จังหวะที่ 2-3 การเคลื่อนที่ของโน้ตบรรเลงในรูปแบบคอร์ด (Block chord)

5.1.5 สไลด์ (slide) คือการดีดรูตสาย ตัวอย่างบทเพลงแวร์ิเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิส ห้องที่ 177-180 เทคนิคที่ใช้ในการบรรเลงสไลด์ (slide) เป็นเทคนิคที่เล่นโน้ตสองตัวขึ้นไปบนช่องกีตาร์ที่มีความต่อเนื่องของโน้ต โดยการดีดโน้ตตัวแรก จากนั้นนิ้วมือซ้ายสไลด์ไปยังตำแหน่งของโน้ตตัวถัดไปทันที โดยไม่ต้องใช้มือขวาตีคอร์ดอีกครั้ง

ภาพที่ 5. สไลด์ (slide)

5.1.6 รูปแบบอาร์เปจโจ (Arpeggio) คือการกระจายโน้ตในคอร์ด ตัวอย่างบทเพลงแกรนโคตาห้องที่ 29-30 การเคลื่อนที่ของโน้ตในรูปแบบอาร์เปจโจ (Arpeggio) คือการกระจายโน้ตในคอร์ด ซึ่งห้องที่ 29-30 บรรเลงในคอร์ด E7 คือโน้ตตัวที่ 1, 3, 5, 7 ของคอร์ด นำมาบรรเลงเรียงกันจากโน้ตเสียงสูงไปหาโน้ตเสียงต่ำ

การเคลื่อนที่ของโน้ตในรูปแบบอาร์เปจโจ

ภาพที่ 6. รูปแบบอาร์เปจโจ (Arpeggio)

5.1.7 มาโนอิสเกียร์ด้าโซโล่ (mano izquierda solo) เป็นภาษาสเปนแปลว่ามือซ้าย คือการใช้แค่เพียงมือซ้ายในการบรรเลง ตัวอย่างบทเพลงแกรนโคตาห้องที่ 21 จะมีจังหวะเพิ่มเข้ามา การบรรเลงในรูปแบบจังหวะฟรีคล้าย บรรเลงในรูปแบบคัตปฏิกิริยา เทคนิคที่ใช้ในการบรรเลงมาโนอิสเกียร์ด้าโซโล่ (mano izquierda solo) คือการใช้แค่เพียงมือซ้ายในการบรรเลงด้วยเทคนิคดิเซนดิงสเลอ (Descending slur) และแอสเซนดิงสเลอ (Ascending slur) วิธีการบรรเลง เสียงโน้ตดังจากการเคาะสายและเกี่ยวสายของมือซ้าย โดยไม่ใช้มือขวาดีด ตั้งแต่จังหวะที่ 5 ห้องที่ 21 ไปจนถึงห้องที่ 22

ภาพที่ 7. มาโนอิสเกียร์ด้าโซโล่ (mano izquierda solo)

5.1.8 เลกาโต้ (Legato) คือการเชื่อมเสียงต่อเนื่อง ตัวอย่างบทเพลงแวลีเอซัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิซ ห้องที่ 39 เทคนิคที่ใช้ในการบรรเลงเลกาโต้ (Legato) วิธีการบรรเลง ใช้นิ้วมือซ้ายเคาะสายจากโน้ตเสียงต่ำไปยังโน้ตเสียงสูงเชื่อมโน้ตต่อเนื่อง โดยการดีดโน้ตตัวแรกของจังหวะเพียง 1 ครั้ง จากนั้นนิ้วที่ 2, 3 และ 4 ใช้การเคาะสายเพื่อให้เกิดเสียง

ภาพที่ 8. เลกาโต้ (Legato)

5.1.9 โฌโร (Lloro) เป็นภาษาสเปนแปลว่าร้องไห้ ตัวอย่างบทเพลงแกรนด์โคตาห้องที่ 56-59 โฌโร (Lloro) วิธีการบรรเลง รูดสายลงด้วยนิ้วมือซ้ายพร้อมทั้งบรรเลงด้วยเทคนิควิบราโต (Vibrato) คือการสั่นสายเร็วๆ เป็นเสียงเอฟเฟกต์เสียงสั่นหรือเรียกเทคนิคนี้ว่าเอฟเฟกต์เสียงร้องไห้

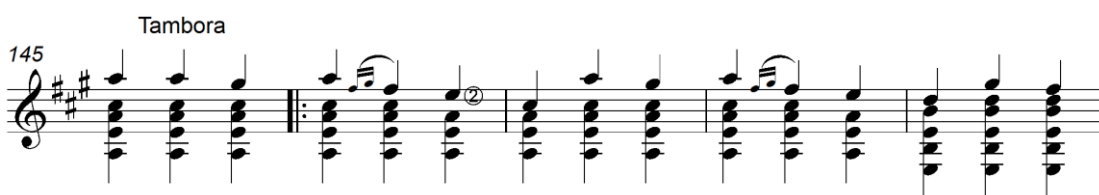
ภาพที่ 9. โฌโร (Lloro)

5.1.10 ฟากอท (Fagot) คือการทำให้เกิดเสียงคล้ายเสียงเครื่องดนตรีบาสซูน (Bassoon) ตัวอย่างบทเพลงแกรนด์โคตาห้องที่ 125-128 เทคนิคที่ใช้ในการบรรเลงฟากอท (Fagot) วิธีการบรรเลง ใช้สันมือขวาวางไว้ที่แถวๆ บริเวณระหว่างสะพานสาย (bridge saddles) และหย่อง (bridge) กับช่องเสียง (soundhole) และดีดสายด้วยนิ้ว p

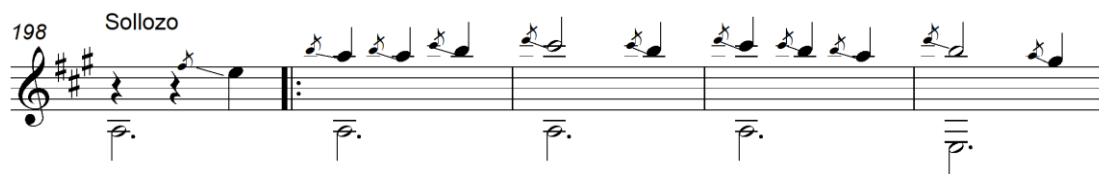
ภาพที่ 10. ฟากอท (Fagot)

5.1.11 ตัมโบรา (Tambora) คือการทำให้เกิดเสียงคล้ายเสียงกลองใหญ่ (Bass Drum) ตัวอย่างบทเพลงแกรนด์โคตาห้องที่ 145-149 เทคนิคที่ใช้ในการบรรเลงตัมโบรา (Tambora) วิธีการบรรเลง สายจะถูกกระแทกใกล้กับสะพานสาย (bridge saddles) โดยการดีดสายด้วยด้านข้างของนิ้ว p และขอบเล็บนิ้ว p สร้างเอฟเฟกต์เบสเมื่อบรรเลงแนวทำนอง

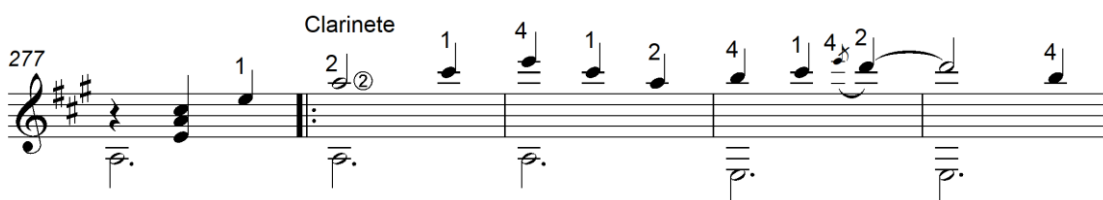
ภาพที่ 11. ตัมโบรา (Tambora)

5.1.12 โซโลโซ (Sollozo) คือการทำให้เสียงคล้ายเสียงสะอื้นหรือร้องไห้ ตัวอย่างบทเพลงแกรนด์โคตาห้องที่ 198-202 เทคนิคที่ใช้ในการบรรเลงโซโลโซ (Sollozo) วิธีการบรรเลง สไลด์ (slide) หรือการรูดสายเร็วๆ จากโน้ตหนึ่งไปยังโน้ตอีกตัวหนึ่ง

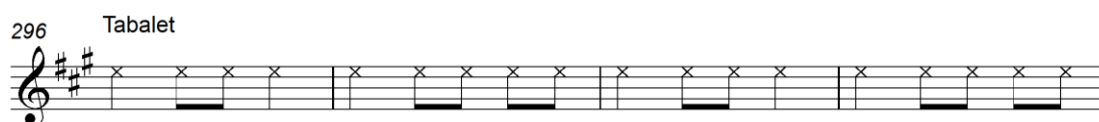
ภาพที่ 12. โซโลโซ (Sollozo)

5.1.13 คลาริเน็ตต์ (Clarinet) คือการทำให้เกิดเสียงคล้ายเสียงคลาริเน็ตต์ (Clarinet) ตัวอย่างบทเพลงแกรนด์โคดาห้องที่ 278-281 เทคนิคที่ใช้ในการบรรเลงคลาริเน็ตต์ (Clarinet) วิธีการบรรเลง พักนิ้ว ch คือนิ้วก้อยของมือขวา ลงบนสะพานสาย (bridge saddles) ใช้มือขวาเล่นใกล้ๆ สะพานสาย (bridge saddles) พร้อมทั้งบรรเลงด้วยเทคนิควิบราโต (Vibrato) นิ้วมือซ้ายสั่นสายรัวๆ เพื่อให้เสียงที่ออกมาแหลมคล้ายเสียงคลาริเน็ตต์ (Clarinet) หรือ โอโบ (Oboe)

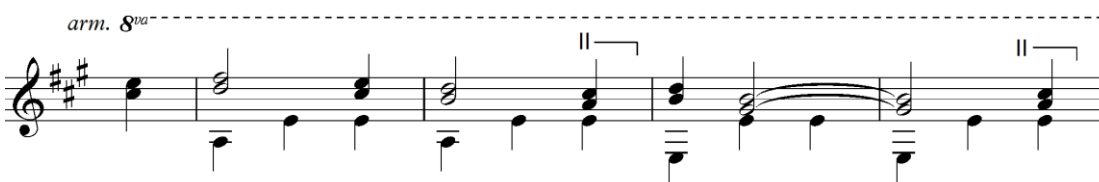
ภาพที่ 13. คลาริเน็ตต์ (Clarinet)

5.1.14 ตาบาลิเลต (Tabalet) คือการทำให้เกิดเสียงคล้ายเสียงกลองเต็ก ตัวอย่างบทเพลงแกรนด์โคดาห้องที่ 296-299 เทคนิคที่ใช้ในการบรรเลงตาบาลิเลต (Tabalet) วิธีการบรรเลง ใช้มือขวาดึงสายที่ 5 ขึ้นมาทับบนสายที่ 6 หรือสายที่ 6 ลงไปทับกับสายที่ 5 จากนั้นใช้มือซ้ายกดสายในช่องที่ 9 พร้อมใช้มือขวาดัดสายทั้ง 2 เส้นตามค่าจังหวะโน้ต

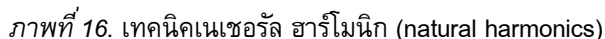
ภาพที่ 14. ตาบาลิเลต (Tabalet)

5.1.15 อาร์ทิฟิเชียล ฮาร์โมนิก (artificial harmonics) คือฮาร์โมนิกแบบเทียม เทคนิคที่ทำให้เกิดเสียงใสเหมือนเคาะแก้วหรือเสียงหวีดกังวาน ตัวอย่างบทเพลงแวร์ิเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิส ห้องที่ 200-203 เทคนิคที่ใช้ในการบรรเลงอาร์ทิฟิเชียล ฮาร์โมนิก (artificial harmonics) วิธีการบรรเลง ใช้นิ้ว i มือขวาแตะบนเฟรตที่อยู่ถัดจากเฟรตที่มือซ้ายกดโน้ตไปอีก 12 เฟรต จากนั้นใช้นิ้ว a ดัดสายและยกนิ้ว i ออกจากสายทันที

ภาพที่ 15. อาร์ทิฟิเชียล ฮาร์โมนิก (artificial harmonics)

5.2.1 ตัวอย่างแบบฝึกหัดเทคนิคเนซอร์ล ฮาร์โมนิก (natural harmonics) วิธีการบรรเลง ใช้นิ้วมือซ้ายแตะบนเฟรตกีตาร์ในช่องที่ 7 หรือช่องที่ 12 ซึ่งจะดูตำแหน่งจากเครื่องหมายกำกับโน้ต นิ้วมือขวาบรรเลงแนวทำนองโดยการดีดแบบผ่านสาย (free stroke) และยกนิ้วมือซ้ายออกจากสายทันที

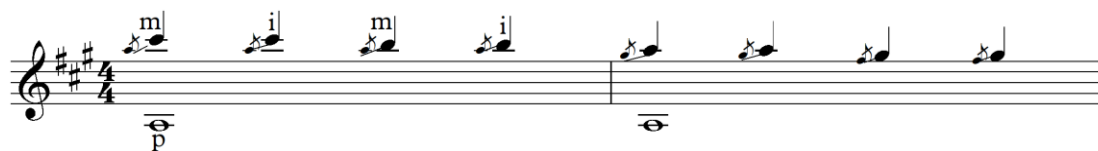

ภาพที่ 17. เทคนิคตีเซนดิงซเลอ (Descending slur)

ภาพที่ 18. เทคนิคแอเซนดิงซเลอ (Ascending slur)

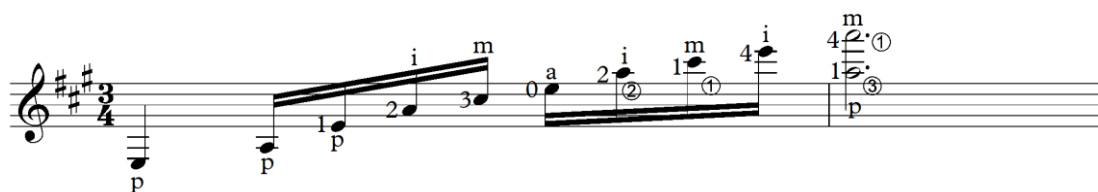
ภาพที่ 19. รูปแบบคอร์ด (Block chord)

5.2.5 ตัวอย่างแบบฝึกหัดเทคนิคสไลด์ (slide) วิธีการบรรเลง ตีโน้ตตัวแรก จากนั้นนิ้วมือซ้ายสไลด์ไปยังตำแหน่งของโน้ตตัวถัดไปทันที โดยไม่ต้องใช้มือขวาตีอีกครั้ง นิ้วมือขวาบรรเลงแนวทำนองโดยการตีแบบผ่านสาย (free stroke)

ภาพที่ 20. เทคนิคสไลด์ (slide)

5.2.6 ตัวอย่างแบบฝึกหัดรูปแบบอาร์เปจโจ (Arpeggio) วิธีการบรรเลง แนวทำนองเคลื่อนที่ในรูปแบบการกระจายโน้ตในคอร์ด A คือโน้ตตัวที่ 1, 3, 5 ของคอร์ดนำมาบรรเลงจากโน้ตเสียงต่ำไปยังโน้ตเสียงสูง นิ้วมือขวาบรรเลงแนวทำนองโดยการตีแบบผ่านสาย (free stroke)

ภาพที่ 21. รูปแบบอาร์เปจโจ (Arpeggio)

5.2.7 ตัวอย่างแบบฝึกหัดเทคนิคมาโนอิสเกียร์ด้าโซโล่ (mano Izquierda solo) วิธีการบรรเลง เสียงโน้ตดังจากการเคาะสายและเกี่ยวสายของมือซ้าย โดยไม่ใช้มือขวาตี

ภาพที่ 22. เทคนิคมาโนอิสเกียร์ด้าโซโล่ (mano Izquierda solo)

5.2.8 ตัวอย่างแบบฝึกหัดเทคนิคเลกาโต้ (Legato) วิธีการบรรเลง ใช้นิ้วมือซ้ายเคาะสายจากโน้ตเสียงต่ำไปยังโน้ตเสียงสูงเชื่อมโน้ตต่อเนื่อง โดยการตีโน้ตตัวแรกของจังหวะเพียง 1 ครั้ง จากนั้นนิ้วที่ 2, 3 และ 4 ใช้การเคาะสายเพื่อให้เกิดเสียง บรรเลงโดยค่าจังหวะโน้ตเชบิต 2 ชั้น นิ้วมือขวาบรรเลงแนวทำนองโดยการตีแบบพักสาย (rest stroke)

ภาพที่ 23. เทคนิคเลกาโต้ (Legato)

5.2.9 ตัวอย่างแบบฝึกหัดเทคนิคโลโร (Llora) วิธีการบรรเลง นิ้วมือซ้ายสั่นสายรัวๆ เหมือนเทคนิควิบราโต (Vibrato) นิ้วมือขวาบรรเลงแนวทำนองโดยการตีแบบพักสาย (rest stroke)

ภาพที่ 24. เทคนิคโลโร (Lloro)

5.2.10 ตัวอย่างแบบฝึกหัดเทคนิคฟากอท (Fagot) วิธีการบรรเลง ใช้สันมือขวาวางไว้ที่แถวๆ บริเวณระหว่างสะพานสาย (bridge saddles) และหย่อง (bridge) กับช่องเสียง (soundhole) และดีดสายด้วยนิ้ว p เหมือนเทคนิคพิซซิกาโต (Pizzicato) เทคนิคฟากอท (Fagot) เป็นเทคนิคที่เปรียบเทียบการทำให้เกิดเสียงคล้ายเสียงเครื่องดนตรีบาสซูน (Bassoon)

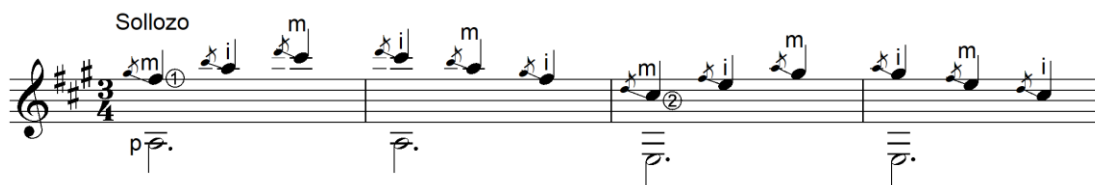
ภาพที่ 25. เทคนิคฟากอท (Fagot)

5.2.11 ตัวอย่างแบบฝึกหัดเทคนิคตัมโบรา (Tambora) วิธีการบรรเลง สายจะถูกกระแทกไถ้กับสะพานสาย (bridge saddles) โดยการดีดสายด้วยด้านข้างของนิ้ว p และขอบเล็บนิ้ว p

ภาพที่ 26. เทคนิคตัมโบรา (Tambora)

5.2.12 ตัวอย่างแบบฝึกหัดเทคนิคโซโลโซ (Sollozo) วิธีการบรรเลง สไลด์ (slide) หรือการรูดสายเร็วๆ จากโน้ตหนึ่งไปยังโน้ตอีกตัวหนึ่ง นิ้วมือขวาบรเลงแนวทำนองโดยการดีดแบบผ่านสาย (free stroke)

ภาพที่ 27. เทคนิคโซโลโซ (Sollozo)

5.2.13 ตัวอย่างแบบฝึกหัดเทคนิคคลาริเน็ต (Clarinete) วิธีการบรรเลง พักนิ้ว ch คือนิ้วก้อยของมือขวาลงบนสะพานสาย (bridge saddles) ใช้มือขวาเล่นไถ้ๆ สะพานสาย (bridge saddles) พร้อมทั้งบรรเลงด้วยเทคนิควิบราโต (Vibrato) นิ้วมือซ้ายสั่นสายรัวๆ นิ้วมือขวาบรเลงแนวทำนองโดยการดีดแบบผ่านสาย (free stroke) เหมือนเทคนิคพอนติเซลโล (Ponticello) เทคนิคคลาริเน็ต (Clarinete) เป็นเทคนิคที่เปรียบเทียบการทำให้เกิดเสียงคล้ายเสียงเครื่องดนตรีคลาริเน็ต (Clarinet)

ภาพที่ 28. เทคนิคคลาริเน็ต (Clarinete)

5.2.14 ตัวอย่างแบบฝึกหัดเทคนิคตาบาเลต (Tablalet) วิธีการบรรเลง มือขวาดึงสายที่ 5 ขึ้นมาทับบนสายที่ 6 หรือสายที่ 6 ลงไปทับกับสายที่ 5 จากนั้นนิ้ว 1 มือซ้ายกดสายในช่องที่ 9 พร้อมใช้มือขวาตีตสายที่ 5 และ 6 ทั้ง 2 สายพร้อมกันตามค่าจังหวะโน้ต

ภาพที่ 29. เทคนิคตาบาเลต (Tablalet)

5.2.15 ตัวอย่างแบบฝึกหัดเทคนิคอาร์ทีฟิเชียล ฮาร์โมนิก (artificial harmonics) วิธีการบรรเลง ใช้นิ้ว i มือขวาแตะบนเฟรตที่อยู่ถัดจากเฟรตที่มือซ้ายกดโน้ตไปอีก 12 เฟรต จากนั้นใช้นิ้ว a ตีตสายและยกนิ้ว i ออกจากสายทันที 8va หมายถึงให้บรรเลงเสียงสูงขึ้น 1 อ็อกเทฟ

ภาพที่ 30. เทคนิคอาร์ทีฟิเชียล ฮาร์โมนิก (artificial harmonics)

จากการสร้างแบบฝึกหัดทักษะปฏิบัติกีตาร์คลาสสิกเพื่อนำแบบฝึกหัดที่สร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิดและการวิเคราะห์บทเพลงคาปริซโซอาราเบ แกรนโคดา และแวลีเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิช ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและประเมิน ผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญพบว่าแบบฝึกหัดกีตาร์คลาสสิกที่ได้สร้างขึ้นสามารถนำไปใช้ได้มีประสิทธิภาพและช่วยพัฒนาทักษะปฏิบัติของผู้ฝึกได้อย่างดี

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดเทคนิคการบรรเลงกีตาร์คลาสสิกของฟรานซิสโก ทาร์เรกา ในบทเพลงคาปริซโซอาราเบ แกรนโคดา และแวลีเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิช ผู้วิจัยได้สร้างแบบฝึกหัดจากการวิเคราะห์บทเพลงจนได้ผลสรุปตามวัตถุประสงค์และมีข้ออภิปรายเพิ่มเติมดังนี้

จากการศึกษาแนวคิดเทคนิคการบรรเลงกีตาร์คลาสสิกของฟรานซิสโก ทาร์เรกา พบว่าบทเพลงคาปริซโซอาราเบอยู่ในรูปแบบสัจฉิลลักษณ์เทอร์นารี (Ternary Form) บทเพลงแกรนโคดาอยู่ในรูปแบบสัจฉิลลักษณ์ทำนองหลักและการแปร (Theme and Variations) และบทเพลงแวลีเอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิชอยู่ในรูปแบบสัจฉิลลักษณ์ทำนองหลักและการแปร (Theme and Variations) ทั้ง 3 บทเพลงมีการประพันธ์ในการใช้

เทคนิคที่เหมือนกันหลายๆ เทคนิค บางเทคนิคประพันธ์จากการทำให้เกิดเสียงคล้ายกับเสียงเครื่องดนตรีอื่นๆ เช่น เครื่องดนตรีบาซูน (Bassoon) เครื่องดนตรีคลาริเน็ต (Clarinet) เครื่องดนตรีกลองใหญ่ (Bass Drum) เครื่องดนตรีกลองแตก (snare drum) สอดคล้องกับงานวิจัยของเอกราช เจริญนิตย์ (2556, น. 69) เรื่อง *บทเพลง ผีกเทคนิคกีตาร์ชั้นสูง* ผลการวิจัยพบว่า 1) บทเพลงผีกเทคนิคทั้ง 24 บทเหมาะสมกับนักกีตาร์ไทย เป็นบทเพลงแบบฝึกหัดที่นักกีตาร์ทุกคนเล่นได้ 2) ทุกบทเพลงแบบฝึกหัดคำนึงถึงความถูกต้องตามหลักความเป็นไปได้ในการเล่นกีตาร์ทุกเทคนิค เสียง และตำแหน่งของการเล่นทุกตัวโน้ต เกิดจากการเล่นทดลองด้วยกีตาร์ก่อนการบันทึกเป็นโน้ตเพลงเสมอ 3) ทุกบทเพลงใช้คีตลักษณ์ทางดนตรีที่รักษาระบวนแบบมาตรฐานสากลและความเป็นดนตรีพื้นเมือง 4) จังหวะและความเร็วในการเล่นอาจจะทำให้เกิดความแตกต่างได้ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้เล่น โดยไม่มีข้อจำกัด 5) ในการประพันธ์แต่ละบทเพลง ผู้ประพันธ์ใช้สถานการณ์เดียวกัน เวลาเดียวกัน เพื่อให้เพลงเสร็จสิ้นในอารมณ์ที่ต่อเนื่อง

จากการวิเคราะห์แนวทางการบรรเลงกีตาร์คลาสสิกของฟรานซิสโก ทาร์เรกา ทำให้เข้าใจถึงเทคนิคต่างๆ ในการประพันธ์และนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างแบบฝึกหัด เทคนิคต่างๆ ที่ใช้สร้างแบบฝึกหัดจากการวิเคราะห์บทเพลงคาปริซโซอาราเบ แกรนด์โคตา และแวร์โอชัน ออน เดอะ คาร์นิวัล ออฟ เวนิช สามารถนำไปพัฒนาทักษะทางด้านการบรรเลงกีตาร์คลาสสิกให้มีศักยภาพขั้นสูงและยังเข้าใจวิธีการบรรเลงเทคนิคต่างๆ ของกีตาร์คลาสสิกได้อย่างดี สามารถบรรเลงโดยการใช้มือซ้ายและมือขวาได้อย่างสมดุล สร้างความแข็งแรงของนิ้วมือซ้ายและยังเข้าใจถึงการเคลื่อนที่ของนิ้วมือซ้ายและมือขวาในตำแหน่งต่างๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของวิชานนท์ สังข์หมีนา (2561, น. ง) เรื่อง *เทคนิคการบรรเลงและการเรียบเรียงเสียงประสานสำหรับกีตาร์คลาสสิกของฮักกี ไอเคิลมานน์ กรณีศึกษา: อัลบั้มอาเซียนกีตาร์* ผลการวิจัยพบว่าลักษณะเฉพาะทางดนตรีของฮักกี ไอเคิลมานน์คือ ใช้ทำนองบทเพลงของภูมิภาคอาเซียนมาเป็นวัตถุดิบสำคัญในการประพันธ์และการเรียบเรียงเสียงประสานให้เป็นแบบฉบับของกีตาร์คลาสสิก ทำนองส่วนมากใช้การพัฒนาแบบซีควีน (Sequene) มีการซ้ำทำนองทุกเพลง ใช้อัตราจังหวะธรรมดา คือ 3/4 และ 4/4 และมีการใช้กลุ่มโน้ต 3 พยางค์ เพื่อเพิ่มสีสันจังหวะของบทเพลง เทคนิคการบรรเลงกีตาร์คลาสสิกพบทั้งหมด 11 เทคนิค คือ 1) การติดแบบกริดสาย (Arpeggiation) 2) ฮาร์โมนิกแท้ (Natural Harmonic) 3) สตรัมมิง (Strumming) 4) การกวาดสาย (Rasqueado) 5) โกลป์ (Golpe) 6) เลกาโต (Legato) 7) การสั่นสาย (Vibrato) 8) โน้ตประดับ (Grace note) 9) เทรโมโล (Tremolo) 10) แฮมเมอร์ออน (Hammer On) และพูลออฟ (Pull off) 11) การเลียนเสียงกลอง เทคนิคที่ใช้มากที่สุดคือ เทคนิคฮาร์โมนิกแท้ (Natural Harmonic) และเทคนิคการกวาดสาย (Rasqueado) ในอัลบั้มอาเซียนกีตาร์นี้ใช้เทคนิคการตั้งสาย 3 แบบ คือ 1) การตั้งสายแบบมาตรฐาน โดยเรียงจากสาย 6 ไปยังสาย 1 คือ E A D G B E 2) การตั้งสายแบบเปิดสาย (Open Tune) ให้เป็นคอร์ด Em คือ E B E G B E และ 3) การตั้งสายแบบปรับลดเสียง (Drop = D) ในสาย 6 ให้เป็น D A D G B E การเรียบเรียงเสียงประสาน พบว่ามีการใช้คอร์ดหลัก I IV V และใช้เทคนิคการเรียบเรียงเสียงประสานสำหรับกีตาร์ 7 ชนิด คือ 1) การใช้ทำนองหลักกับแนวบรรเลงประกอบ (Melody and Accompaniment) 2) การใช้ทำนองรอง (Counter Melody) 3) การประสานทำนองด้วยขั้นคู่ (Interval Texture) 4) การใช้เบสบรรเลงทำนอง (Bass Line Melody) 5) การใช้โน้ตเสียงค้าง (Pedal Tone) 6) การใช้พื้นผิวแบบการกระจายคอร์ด (Arpeggio Texture) 7) การใช้คอร์ดแบบโครมาติก (Chromatic Harmony) การเรียบเรียงเสียงประสานสำหรับกีตาร์คลาสสิกพบว่าการประสานทำนองด้วยขั้นคู่ (Interval Texture) มากที่สุด และการใช้เบสบรรเลงทำนอง (Bass Line Melody) รองลงมา

แบบฝึกหัดเทคนิคกีตาร์คลาสสิกผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาเพื่อนำมาสร้างเป็นแบบฝึกหัดฝึกทักษะตามกระบวนการ ได้แก่ ความรู้เทคนิคต่างๆ และการสร้างสรรค์แบบฝึกหัด แบบฝึกหัดที่สร้างขึ้นผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญพบว่ามีเหมาะสมและเป็นไปได้เพื่อพัฒนาและเพิ่มศักยภาพขั้นสูงทางด้านทักษะปฏิบัติ ผู้ฝึกแบบฝึกหัดเทคนิคกีตาร์คลาสสิกสามารถนำความรู้ไปใช้ต่อยอดในการบรรเลงกีตาร์คลาสสิกขั้นสูงได้

รายการอ้างอิง

วรกานต์ แสงสมบูรณ์. (2558). *Francisco Tárrega' by Worakarn Saengsomboon*.

สืบค้นจาก <http://www.guitarparadiso.com/article/francisco-tarrega-by-worakarn-saengsomboon/>.

วัชรานนท์ สังข์หมื่นนา. (2561). เทคนิคการบรรเลงและการเรียบเรียงเสียงประสานสำหรับกีตาร์คลาสสิกของฮักกี้ ไอเคิลมานน์ กรณีศึกษา: อัลบั้มอาเชียนกีตาร์ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.

เอกราช เจริญนิติย์. (2556). *บทเพลงฝึกเทคนิคกีตาร์ขั้นสูง* (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

การใช้ภาษาแสดงความละเอียดอ่อนทางเพศ ที่สื่อถึงกลุ่มผู้ลี้ภัย: ตัวอย่างจากพรรคการเมืองเยอรมัน*

Received: 28 September 2023

Revised: 24 January 2024

Accepted: 1 March 2024

พงศกร แจ่มจรัส**

บทความวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาการใช้ภาษาที่แสดงถึงเพศของกลุ่มผู้ลี้ภัย รวมถึงเพื่อศึกษาหาแนวโน้มการแสดงความละเอียดอ่อนทางเพศของกลุ่มผู้ลี้ภัยจากพรรคการเมืองเยอรมัน เอกสารที่นำมาศึกษาจากรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี โดยบทความวิจัยยึดแนวคิดด้านการสร้างความเป็นจริงทางภาษาในการวิเคราะห์ผลการวิจัยพบว่ามีรูปแบบทางภาษาที่แสดงถึงเพศของกลุ่มผู้ลี้ภัยจำนวน 8 รูปแบบ แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การแสดงเพศแบบระบุชัดเจนผ่านรูปคำนามเพศชายและรูปคำนามเพศหญิง การแสดงเพศแบบหมายรวมผ่านรูปคำนามเพศชายหมายรวม (Generisches Maskulinum) และการแสดงความเป็นกลางทางเพศผ่านรูปคำลักษณะทวีเพศ (Binomiale) รูปคำที่เป็น Partizipien รูปคำที่แปลงเป็นคำคุณศัพท์ รูปคำที่มีส่วนขยายเพิ่มเติม และรูปคำที่ไม่แสดงถึงเพศสรีระ โดยพรรคการเมืองแต่ละพรรคสะท้อนถึงแนวโน้มในการแสดงความละเอียดอ่อนทางเพศที่สอดคล้องกับแนวคิดและอุดมการณ์ของพรรคตนเอง พรรคที่มีแนวคิดทันสมัยต่อโลกและสังคมอย่าง Bündnis 90/Die Grünen มีแนวโน้มในการแสดงความเท่าเทียมทางเพศของบุคคลสูง ส่วนพรรคอนุรักษนิยม Christlich Demokratische Union Deutschlands/Christlich-Soziale Union (CDU/CSU) ยังคงนำเสนอภาพบุคคลเพศชายเป็นหลักและมีแนวโน้มการแสดงความเท่าเทียมระหว่างเพศชายกับหญิง ในขณะที่พรรคขวาจัดแนวชาตินิยม Alternative für Deutschland (AfD) มีการใช้รูปคำนามเพศชายหมายรวมเป็นหลัก เนื่องจากเป็นรูปคำมาตรฐาน

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

ภาษากับเพศ;
ผู้ลี้ภัย;
พรรคการเมืองเยอรมัน;
การสร้างความเป็นจริง
ทางภาษา

* งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2566

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาเยอรมัน ภาควิชาภาษาต่างประเทศ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ติดต่อได้ที่: fhumpkj@ku.ac.th

Use of Gender-Sensitive Language in Referring to Refugees: Examples from German Political Parties*

Received: 28 September 2023

Revised: 24 January 2024

Accepted: 1 March 2024

Phongsakorn Jamjumrus**

This research article examines the language use representing the gender of refugees and the tendency of the awareness of gender sensitivity reflected in German political parties. This study investigates the data from the corpus of the German Bundestag's minutes and is based on linguistic realism. The findings are as follows. There are 8 types of word forms that show the gender of refugees, which can be categorized into 3 groups: 1) gender explicit representation through the masculine and feminine nouns; 2) inclusive representation through the use of "Generisches Maskulinum"; and 3) representation as gender neutrality through the use of binomial word pairs, nouns from the participle form, nominal adjectives, nouns with prepositional phrase and gender-transparent nouns. The gender perspectives of each political party are reflected through their language based on their political ideology. The political party with the ideology of environmental and social movements, Bündnis 90/Die Grünen, tends to emphasize gender equality. The conservative party, Christlich Demokratische Union Deutschlands/Christlich-Soziale Union (CDU/CSU), still represents the image of males and tends to display a balance in representing both genders. The right-wing nationalistic party, Alternative für Deutschland (AfD), mainly uses the "Generisches Maskulinum" because of its standard form in German.

Research Article

Abstract

Keywords

gender and language;
refugees;
German political parties;
linguistic realism

* This research was funded by Faculty of Humanities, Kasetsart University, Budget for the year 2023.

** Lecturer, German Section, Department of Foreign Languages, Faculty of Humanities, Kasetsart University,
e-mail: fhumpkj@ku.ac.th

1. บทนำ

ในปัจจุบันกระแสเรื่องการให้ความสำคัญด้านความละเอียดอ่อนทางเพศไม่ว่าจะเป็นในด้านการแสดงออกทางด้านเพศสภาวะหรือการยอมรับเพศสภาพในสังคม การรณรงค์ในเรื่องของสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ถือได้ว่าเป็นประเด็นที่สำคัญและมีการถกเถียงกันทั้งในสังคมไทยและสังคมโลก ทางด้านภาษาก็มีการตระหนักถึงประเด็นดังกล่าวโดยหลีกเลี่ยงการใช้คำที่แสดงถึงการดูหมิ่นเหยียดหยามและเลือกใช้คำที่มีความถูกต้องทางการเมือง (Politische Korrektheit) หรือให้มีความเหมาะสมต่อบุคคลและเหตุการณ์มากขึ้น เช่น การใช้คำว่า “บุคคลกลุ่ม LGBTQ” ถือเป็นการสร้างความเป็นกลางทางเพศต่อบุคคลและต่อกรอบมโนทัศน์ เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงคำอื่นๆ ที่สร้างกรอบมโนทัศน์ด้านลบ

ภาษาเยอรมันซึ่งถือได้ว่าเป็นภาษาหนึ่งที่มีพัฒนาการทางภาษาอย่างต่อเนื่องในทุกๆ มิติ โดยเฉพาะการใช้ภาษาเพื่อแสดงความหลากหลายทางเพศนั้นถูกหยิบยกขึ้นมาพูดถึงในวงกว้างและถูกผลักดันให้มีการใช้ภาษาที่แสดงถึงความเท่าเทียมกันของคนในสังคม¹ ซึ่งไม่ใช่เฉพาะแค่ในระดับจุลภาคภายในกลุ่มคนในสังคมแต่ยังขยายวงกว้างไประดับมหภาคในวงการการศึกษาและงานราชการอีกด้วย ซึ่งประเด็นดังกล่าวมีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย โดยฝ่ายที่เห็นด้วยให้เหตุผลว่าเพื่อให้คนทุกเพศได้มีพื้นที่ยืนในสังคม ส่วนฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยให้เหตุผลว่าเรื่องดังกล่าวไม่สมเหตุสมผลและการใช้ภาษาเพื่อแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางเพศค่อนข้างยุ่งยากและซับซ้อนทั้งต่อการรับสารและส่งสาร (Payr, 2021, pp. VIII-XIII) โดยการใช้ภาษาในกรณีทั่วไปนั้นคำนามเพศชายหมายถึงรวม (Generisches Maskulinum) มักจะถูกใช้เพื่อแสดงถึงบุคคลที่เป็นเพศชายและเพศหญิงรวมกัน เช่น Dresden hat 560.000 Einwohner. (เมืองเดรสเดนมีประชากร 560,000 คน) โดยคำว่า Einwohner นั้นเป็นรูปคำนามเพศชายที่มีรูปเอกพจน์และรูปพจน์เดียวกัน ซึ่งทำให้ภาพการรับรู้ออกมาเป็นบุคคลเพศชายเป็นหลักและทำให้ภาพของบุคคลเพศหญิงกลายเป็นชายขอบ (Zifonun, 2018, p. 45) แม้ว่าจากตัวอย่างดังกล่าวจะไม่ได้มีเพียงแค่คำผู้อาศัยที่เป็นเพศชายเท่านั้น

ประเด็นหนึ่งซึ่งยังคงเป็นที่พูดถึงในวงกว้างและทันต่อเหตุการณ์ในสังคมเยอรมันคือ บริบทที่เกี่ยวข้องกับผู้ลี้ภัย กระแสและปัญหาผู้ลี้ภัยถูกนำเสนออีกครั้งหลังจากวิกฤตอพยพครั้งยิ่งใหญ่จากซีเรียและแอฟริกาตอนเหนือมายังยุโรป ทำให้ประชากรเกิดความวิตกกังวลถึงปัญหาอื่นๆ ที่จะตามมา รวมไปถึงกระบวนการคิดและทัศนคติของประชากรส่วนใหญ่ที่มีต่อผู้ลี้ภัยเริ่มมีทิศทางที่เปลี่ยนไป กล่าวคือ ผู้ลี้ภัยถูกนำเสนอออกมาเป็นเชิงลบเพื่อไม่ให้มีความเป็นมนุษย์หลงเหลือและเป็นอันตรายต่อสังคม (Jamjums, 2018, pp. 410-411) และเมื่อเอ่ยถึงผู้ลี้ภัยซึ่งคำเยอรมันใช้ว่า Flüchtling ภาพที่เกิดขึ้นในหัวของคนเยอรมันมักเป็นภาพของบุคคลเพศชาย (Wehling, 2016b) ทำให้ส่งผลไปยังการกระทำ ความคิด ความรู้สึกของมนุษย์ อย่างเช่นภาพถ่ายจากสื่อสาธารณะและบริบทข่าวสารมักจะนำเสนอแต่เพียงมุมมองของผู้ลี้ภัยชาย ในด้านของพรรคการเมืองก็ยังมียุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับผู้ลี้ภัยแตกต่างกันไป เช่น พรรคการเมืองฝ่ายซ้าย Linke และพรรคการเมืองที่เน้นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นหลักอย่าง Bündnis 90/Die Grünen มีแนวโน้มเป็นมิตรกับกลุ่มผู้ลี้ภัย ในขณะที่พรรคการเมืองอนุรักษนิยมอย่างพรรค

¹ ในภาษาเยอรมันได้มีการนำเสนอวิธีการทางภาษามากมายเพื่อทำให้กลุ่มบุคคลเพศทางเลือก (nicht-binäre Personen) มีพื้นที่ทั้งทางภาษาและทางสังคม ยกตัวอย่างเช่น คำบุรุษสรรพนามที่แสดงความเป็นกลาง (เช่น xier, xie, nin, sier, sif, es, per, dey) ที่ในปัจจุบันยังไม่เป็นที่ยอมรับและยังไม่ถูกใช้ในวงกว้าง (Hornscheidt & Sammla, 2021, pp. 36-37) ในขณะที่เริ่มมีการรณรงค์ให้ใช้รูปคำนามที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นกลาง (genderneutrale Substantive) เช่น การใช้เครื่องหมายดอกจัน (*) การขีดเส้นใต้ () การใช้เครื่องหมายทวิภาค (:) หรือการนำกริยา Participien มาใช้เป็นคำนาม

Christlich Demokratische Union Deutschlands/Christlich-Soziale Union (CDU/CSU) มีแนวโน้มกว้างขาคู่กลุ่มผู้ลี้ภัย และพรรคการเมืองฝ่ายขวาจัดแนวชาตินิยม Alternative für Deutschland (AfD) แสดงท่าทีเป็นปฏิปักษ์ต่อกลุ่มผู้ลี้ภัยชัดเจน (Klein, 2020, p. 455)

บทความวิจัยนี้มีจุดประสงค์ (1) เพื่อศึกษาลักษณะทางภาษาที่แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางเพศโดยวิเคราะห์ผ่านการแสดงออกทางภาษา เช่น ทางด้านไวยากรณ์ ทางด้านหน่วยคำ รวมไปถึงทางด้านการรับรู้จากการแสดงออกผ่านรูปภาษา (2) และเพื่อนำลักษณะทางภาษาที่พบมาวิเคราะห์ทัศนคติโดยรวม (kollektives Wissen) ทางด้านความละเอียดอ่อนทางเพศของแต่ละพรรคการเมือง รวมถึงสะท้อนแนวคิดและอุดมการณ์ของพรรคการเมือง

2. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 ภาษากับเพศ: Genus, Sexus และ semantisches Geschlecht

ในมุมมองด้านภาษาศาสตร์ปัจจุบันมีการแบ่งแยกเรื่องเพศออกเป็น 3 ประเภท คือ Genus, Sexus และ semantisches Geschlecht ซึ่งมีความแตกต่างทางรายละเอียดเกี่ยวกับเพศอย่างชัดเจน²

Sexus หรือเพศสรีระ หมายถึง โครงสร้างทางสรีรวิทยาที่จำแนกเพศออกเป็น 2 ขั้วตรงข้ามคือเพศชายและเพศหญิงซึ่งถูกแสดงออกมาแต่กำเนิด ดังนั้น Sexus จึงจัดว่าเป็นหมวดหมู่ที่ไม่ใช่ภาษาแต่เป็นทางด้านชีววิทยา (außersprachliche, biologische Kategorie) ในขณะที่ Genus (grammatisches Geschlecht) หรือเพศทางไวยากรณ์ หมายถึง การกำหนดเพศของคำนามเพื่อใช้สื่อสารและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเนื้อหาภายในประโยคเข้าด้วยกัน (Kongruenz) โดยในภาษาเยอรมันประกอบด้วย 3 เพศ คือ เพศชาย เพศหญิงและเพศกลาง ซึ่งถือได้ว่าเป็นหมวดหมู่ที่เกี่ยวข้องภายในภาษา (innersprachliche Kategorie) เดิมทีแล้วการกำหนดเพศของคำนามแต่ละคำนั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีกฎเกณฑ์ (arbiträr, willkürlich) และไม่ได้มีความเกี่ยวเนื่องกับเพศสรีระแต่อย่างใด โดยเฉพาะการกำหนดเพศของคำนามที่เป็นสิ่งของ (der Löffel, die Gabel, das Messer) ที่กำหนดให้คำว่า “ช้อน” เป็นคำนามเพศชาย “ส้อม” เป็นคำนามเพศหญิง และ “มีด” เป็นคำนามเพศกลาง³ แต่อย่างไรก็ตามในการกำหนด

² อีกหนึ่งมิติทางเพศที่ถูกพูดถึงในวงกว้างในปัจจุบันและถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งระดับของการศึกษาภาษาศาสตร์กับเพศ (Genderlinguistik) คือ Gender หรือเพศสภาพทางสังคม หมายถึง เพศที่บุคคลหนึ่งมีความรู้สึกและแสดงออกผ่านมิติต่างๆ ซึ่งเกิดจากปัจจัยทางด้านสังคมเป็นตัวกำหนด ตามหลักแล้วเพศสภาพไม่ได้เกี่ยวข้องกับเพศกำเนิดที่ใช้เป็นตัวบ่งบอกทางเพศแต่อย่างไรก็ตาม Gender และ Sexus มีความเกี่ยวเนื่องกันในหลายประเด็น (Diewald & Nübling, 2022, p. 4) โดย Gender มักเกี่ยวข้องกับ Genderrollen (บทบาททางเพศ) โดยตรง เนื่องจากบทบาททางเพศเป็นตัวขับเคลื่อนทางสังคมและมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาตามแต่ที่สังคมและวัฒนธรรมเห็นว่าเหมาะสม ถ้าหากว่าบุคคลนั้นไม่ได้ประพฤติตามกรอบที่สังคมใดสังคมหนึ่งกำหนดก็จะถูกมองว่าเป็น “ตัวตลก” หรือเป็นบุคคลชายขอบ เช่น การที่ผู้ชายใส่กระโปรง เป็นต้น

³ คำนามในภาษาเยอรมันส่วนหนึ่งนั้นจะถูกกำหนดเพศทางไวยากรณ์ผ่านปัจจัยท้ายคำ (Suffix) เช่น จะเป็นคำนามเพศชายเมื่อมีปัจจัย -er (Lehrer), -ist (Pianist), -ling (Feigling) เป็นต้น จะเป็นคำนามเพศหญิงเมื่อมีปัจจัย เช่น -in (Lehrerin), -schaft (Nachbarschaft) จะเป็นคำนามเพศกลางเมื่อมีปัจจัย -chen (Mädchen), -lein (Fräulein) เป็นต้น และคำนามอีกส่วนหนึ่งจะถูกกำหนดเพศทางไวยากรณ์ในลักษณะที่ไม่มีกฎเกณฑ์

เพศของบุคคลและเพศของสัตว์บางประเภทนั้น เพศทางไวยากรณ์และเพศสรีระถือว่ามีความเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ มีการกำหนดเพศทางไวยากรณ์ตามเพศสรีระ (Diewald & Nübling, 2022, p. 6) เช่น *der Vater, die Mutter* ที่กำหนดให้ “พ่อ” เป็นคำนามเพศชาย และ “แม่” เป็นคำนามเพศหญิง แต่ *das Mädchen* “เด็กผู้หญิง” เป็นคำนามเพศกลาง⁴ เพศทางไวยากรณ์สามารถแสดงออกผ่านภาษาได้หลายรูปแบบ เช่น คำนำหน้านาม การผันรูปคำคุณศัพท์ หรือคำสรรพนาม เป็นต้น

นอกจากนี้ในทางภาษาศาสตร์ยังสามารถพบ *semantisches Geschlecht* หรือเพศทางความหมาย ซึ่งเป็นหมวดหมู่ภายในทางภาษาด้านความหมาย (*sprachinterne semantische Kategorie*) จากข้างต้นที่ได้กล่าวไว้ว่า *Genus* และ *Sexus* มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดอย่างมากในกรณีของคำที่แสดงถึงบุคคลและแสดงให้เห็นถึงเพศทางความหมายอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น *die Schwester* (พี่สาว/น้องสาว) มีลักษณะทางความหมายเป็นเพศหญิง ส่วน *der Bruder* (พี่ชาย/น้องชาย) มีลักษณะทางความหมายเป็นเพศชาย และในแต่ละคำยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเพศทางไวยากรณ์และเพศสรีระเป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามเพศทางความหมายของคำที่แสดงถึงบุคคลนั้นตามหลักแล้วไม่ได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเพศทางไวยากรณ์ เช่น *das Mädchen* (เด็กสาว) มีลักษณะทางความหมายเป็นเพศหญิง แต่มีเพศทางไวยากรณ์เป็นเพศกลาง⁵ ตัวอย่างต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเพศทางความหมาย

Der junge Mann sah das blonde Mädchen. Es lächelte ihn an.

Der junge Mann sah das blonde Mädchen. Sie lächelte ihn an. (Köpcke, 2012, p. 39)⁶

จากตัวอย่างดังกล่าว การใช้คำสรรพนามแทนคำนามก่อนหน้า (*das blonde Mädchen*) มีแนวโน้มใช้คำสรรพนาม *sie* ที่แสดงถึงเพศหญิงมากกว่าการใช้คำสรรพนาม *es* ที่เป็นเพศกลาง เนื่องจากการระบุเพศของคำเป็นเรื่องความหมายภายในคำมากกว่าเพศไวยากรณ์ (Diewald & Nübling, 2022, p. 5) และแม้ว่าคำสรรพนาม *es* จะแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกันทางไวยากรณ์ก็ตาม แต่ก็ไม่ทำให้ผิดไวยากรณ์ (Binanzer, Schimke, & Schunack, 2022, p. 205)

จากที่กล่าวมาข้างต้นความสัมพันธ์ระหว่างเพศไวยากรณ์กับเพศสรีระในการกำหนดเพศของบุคคลมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก (*Genus-Sexus-Prinzip*) แต่การระบุเพศทางไวยากรณ์นั้นขึ้นอยู่กับเหตุผลทางด้านลักษณะความหมายทางเพศเป็นหลัก ซึ่งส่วนใหญ่เพศทางสรีระจะคล้อยตามไปในทิศทางเดียวกันกับเพศทาง

⁴ สืบเนื่องจากเชิงอรรถที่ 3 ที่ได้กล่าวถึงปัจจัยท้ายคำที่ส่งผลต่อเพศทางไวยากรณ์ (คำว่า *Mädchen* แสดงถึงปัจจัยท้ายคำที่บอกความเล็ก (*Diminutivsuffix*) หรืออีกนัยหนึ่งแสดงถึงหน่วยคำไม่อิสระ *-chen* ที่กำหนดเพศทางไวยากรณ์เป็นเพศกลาง) อีกหนึ่งปัจจัยที่สามารถอธิบายการกำหนดเพศทางไวยากรณ์ของคำว่า *Mädchen* คือลักษณะของบุคคลที่ยังไม่เติบโตเต็มที่ (*unfertig, unreif*) ซึ่งสัมพันธ์กับปัจจัยท้ายคำที่บอกความเล็กเช่นกัน (Diewald & Nübling, 2022, p. 6)

⁵ นูบลิง (Nübling, 2019) ได้วิเคราะห์ถึงลักษณะการจัดกลุ่มเพศทางความหมายและทางไวยากรณ์ไว้ว่า ในคำที่แสดงถึงบุคคลนั้นทั้งความเป็นระเบียบเรียบร้อยทางไวยากรณ์ กล่าวคือ เพศทางความหมายและไวยากรณ์ตรงกัน และความเป็นระเบียบเรียบร้อยทางไวยากรณ์ กล่าวคือ เพศทางความหมายเป็นชาย แต่ไวยากรณ์เป็นเพศหญิง เพศทางความหมายเป็นหญิง แต่ไวยากรณ์เป็นเพศกลาง เพศทางความหมายเป็นหญิง แต่ไวยากรณ์เป็นเพศชาย เป็นต้น ซึ่งความไม่ลงรอยกันของเพศทางไวยากรณ์และเพศสรีระนั้น (*Genus-Sexus-Diskordanz*) แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางความคิดเรื่องเพศที่ไม่เป็นไปตามครรลอง

⁶ เคิบเคอ (Köpcke, 2012, pp. 37-40) ได้อธิบายถึงเรื่องความสอดคล้องทางเพศไวยากรณ์ (*Genuskongruenz*) กับเกณฑ์ทางด้านความเป็นไวยากรณ์ การยอมรับและแบบแผนทางภาษา (*Grammatikalität, Akzeptabilität und sprachliche Norm*) โดยในกรณีด้านบนถือว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ทางไวยากรณ์

ไวยากรณ์ ดังนั้นเพศทางไวยากรณ์แสดงให้เห็นถึงทั้งเพศกำเนิดและอีกด้านหนึ่งแสดงให้เห็นถึงเพศสภาพทางสังคมด้วยเช่นกัน (Nübling, 2018, p. 49 ดูคำอธิบายเพิ่มเติมในเชิงอรรถที่ 5)

2.2 การสร้างความเป็นจริงทางภาษา

Sprache schafft Wirklichkeit เป็นแนวคิดที่เสนอว่าภาษาสร้างความเป็นจริง กล่าวคือภาษาสามารถมีอำนาจและอิทธิพล (Macht) ต่อความคิดความรู้สึกของมนุษย์หรือในทางกลับกันผู้ใช้ภาษาใช้ตัวรูปภาษาแทนและอธิบายสิ่งที่คิดหรือรู้สึก (Deutschlandfunk, 2021) นอกจากภาษาจะเป็นสื่อกลางเพื่อการสื่อสารของมนุษย์แล้วภาษายังถือได้ว่าเป็นกระบวนการหนึ่งทางการสื่อสารเพื่อทำให้เกิดองค์ความรู้ (Wissen) โดยองค์ความรู้นี้ถือได้ว่าเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทางสังคมในช่วงเวลาหนึ่งของสังคมนั้นๆ และความรู้นี้ยังส่งผลต่อการกระทำที่เกิดขึ้นภายในสังคม (Warnke, 2009, p. 118) ยกตัวอย่างเช่น ในสังคมเยอรมันช่วง ค.ศ. 1980-1990 ผู้คนเริ่มมีทัศนคติต่อกลุ่มผู้ลี้ภัยเป็นไปในทางลบมากขึ้นสืบเนื่องจากปัญหาทางสังคมที่ทวีคูณต่อเนื่อง โดยเฉพาะการเรียกกลุ่มผู้ลี้ภัยว่า Asylant ซึ่งถูกใช้เป็นคำสบถ ทำให้คำดังกล่าวถือเป็นคำต้องห้ามและส่อเสียดต่อภาพลักษณ์ของนักการเมือง โดยไม่มีผู้ใดใช้คำดังกล่าวในการขับเคลื่อนทางการเมืองเพื่อสนับสนุนกฎหมายการลี้ภัยอีกต่อไป แต่จำเป็นต้องหันไปใช้คำอื่นหรือสร้างคำใหม่ขึ้นมาแทน (Niehr, 2014, pp. 140-141) เรื่องดังกล่าวนี้ทำให้เห็นได้ว่าองค์ความรู้ที่สะสมติดอยู่ “ภายใน” ตัวภาษาและ “ผ่าน” ตัวภาษา และภาษาถือได้ว่าเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นจริงเพื่อให้เกิดการกระทำบางสิ่งบางอย่างที่สำคัญ (Warnke, 2009)

การสร้างความเป็นจริงผ่านภาษานั้นสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกๆ ระดับของภาษา ไม่เพียงแต่ระดับคำ เช่น การใช้อุปมาอุปไมย การแสดงรูปแบบความเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งความเป็นจริงที่เกิดขึ้นทางภาษานั้นไม่ได้หมายถึงทางวัตถุ (materielle Umwelt) แต่อย่างใด แต่เป็นความจริงทางสังคม (soziale Wirklichkeit) โดยเค็มเฟอร์ (Kämper) นักภาษาศาสตร์ภาษาเยอรมันได้ให้สัมภาษณ์ในบทความของดีอยท์ชแลนด์ฟังก์ค์ (Deutschlandfunk, 2021) ไว้ว่าความเป็นจริงทางสังคมหรือการที่คนภายในสังคมรับรู้ถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นเกิดขึ้นจากการใช้ภาษา นอกจากนั้นภาษายังสามารถถ่ายทอดทัศนคติและการมองโลกของกลุ่มคนภายในสังคมได้อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับมาเลทซ์เคอ (Maletzke, 1996, p. 73) ที่เห็นว่าภาษากับการมองโลกนั้นสัมพันธ์กัน กล่าวคือ การใช้ภาษาของคนกลุ่มหนึ่งย่อมแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของคนกลุ่มนั้นๆ ดังนั้น หากว่าพรรคการเมืองหนึ่งมีการใช้ภาษาที่แสดงให้เห็นถึงความละเอียดอ่อนทางเพศอย่างต่อเนื่อง ชี้ให้เห็นว่าพรรคการเมืองนั้นมีแนวโน้มและความพยายามในการสร้างความเป็นจริงที่ว่าบุคคลในสังคมมีความหลากหลายและแตกต่าง รวมถึงเป็นบุคคลที่สังคมยอมรับมากขึ้น

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ภาษาถือเป็นกุญแจสำคัญที่ส่งผลต่อความรู้สึก การกระทำและความคิด โดยเฉพาะแวดวงวิชาการมีความเห็นตรงกันว่า การแสดงออกผ่านภาษาโดยเฉพาะจากรูปคำนามนั้นส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิดที่เกี่ยวข้องกับลักษณะเด่น รวมไปถึงแบบและบรรทัดฐานของเพศชายและหญิงโดยตรง เนื่องจากภาษาเยอรมันถือได้ว่าเป็นภาษาที่มีการบ่งบอกเพศทางไวยากรณ์ (Hohenstein, 2021, p. 155) ดังเดิมนั้นการใช้ภาษาเพื่อแสดงถึงตัวบุคคลมักใช้กันอยู่ในรูปเพศชายหมายรวม (Generisches Maskulinum) เป็นหลัก ซึ่งส่งผลให้

บุคคลที่เป็นเพศหญิงเสมือนถูกกีดกันจากการใช้ภาษาและสังคม โดยผลกระทบทางความรู้สึกที่เกิดขึ้นได้รับการยืนยันจากงานวิจัยหลายชิ้นว่า การใช้คำนามเพศชายส่งผลต่อความคิดโดยตรง (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ Kottthoff & Nübling, 2018, pp. 91-127)⁷ มีลเลอร์-สปิตเซอร์ (Müller-Spitzer, 2021) ศึกษาการใช้คำเพื่อแสดงถึงบุคคลโดยเฉพาะรูปคำนามในลักษณะเพศชายโดยรวม (Generisches Maskulinum) พบว่าการใช้รูปภาษาดังกล่าวไม่ใช่เป็นการใช้แค่รูปมาตรฐานตามที่ผู้ใช้ภาษานิยม กล่าวคือรูปคำนามเพศชายถือเป็นรูปพื้นฐาน ส่วนรูปคำนามเพศหญิงจำเป็นต้องมีปัจจัยเติมหลังเพิ่มเติม (เช่น สถาปนิก Architekt- Architektin) รูปภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงทั้งลักษณะโครงสร้างทางสังคมและทางครอบครัวที่ผู้ชายเป็นใหญ่และเป็นผู้นำ ในส่วนนี้ นูบลิง (Nübling, 2019) เสริมว่า โครงสร้างทางสังคมนั้นถูกฝังอยู่กับโครงสร้างทางไวยากรณ์อย่างเหนียวแน่น และทำให้ทั้งผู้ชายและผู้หญิงต่างมีพื้นที่ทางสังคมแตกต่างกันออกไป นอกจากนี้ในงานวิจัยหลายชิ้นยังสรุปผลตรงกันว่า การใช้เพียงรูปคำนามเพศชายเพื่อสื่อถึงกลุ่มเพศหญิงด้วยนั้นไม่ครอบคลุมในทางปฏิบัติ เนื่องจากสมองประมวลผลจากรูปคำที่ปรากฏเท่านั้น ซึ่งให้ผลลัพธ์เช่นเดียวกันกับรูปคำนามเพศหญิงเพื่อสื่อความหมายรวมถึงกลุ่มเพศชายเช่นกัน (Kottthoff & Nübling, 2018, pp. 99-119; Nübling, 2018, pp. 44-45) นูบลิง (Nübling, 2018) ยังพบว่าการแสดงออกทางภาษาด้วยการเอ่ยถึงบุคคลทั้งสองเพศรวมกัน (Doppelnennung) ทำให้ความกำกวมลดลงและทำให้ความเชื่อมโยงถึงบุคคลเพศหญิงมีมากขึ้นกว่าการใช้คำเพื่อแสดงความเป็นกลางทางเพศ ซึ่งผลดังกล่าวนี้ตรงกับฮอร์นไฮท์และซัมมลา (Hornscheidt & Sammla, 2021, p. 49) ที่พิสูจน์ว่าการใช้คำเพื่อแสดงความเป็นกลางทางเพศนั้นไม่ได้ทำให้การเชื่อมโยงถึงบุคคลเพศชายหายไป ในด้านของภาษาและการรับรู้ นั้น เวลิง (Wehling, 2016a, pp. 57-60) ได้ยกตัวอย่างการศึกษาเรื่องการรับรู้ทางสมองกับภาษาไว้อย่างน่าสนใจว่า เพศทางไวยากรณ์เป็นปัจจัยหลักสำคัญที่เชื่อมโยงกับลักษณะเด่นและแม่แบบของแต่ละเพศ นั้นหมายความว่าประสบการณ์ทางภาษาของมนุษย์ส่งผลต่อกรอบความหมายที่ถูกฝังลึกจากการใช้ภาษามาเป็นระยะเวลายาวนาน

ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้ลี้ภัยมีการถกปัญหาเรื่องของการใช้คำว่า Flüchtling⁸ (ผู้ลี้ภัย) อย่างกว้างขวาง เช่น สเตฟาโนวิทช์ (Stefanowitsch, 2015) ได้พูดถึงการสร้างคำในภาษาเยอรมัน โดยปัจจัยเติมหลัง (Suffix) อย่าง -ling นั้นกำหนดให้เป็นเพศทางไวยากรณ์เพศชายเท่านั้นและไม่สามารถสร้างคำให้เป็นเพศหญิงผ่านปัจจัยเติมหลังเพิ่มเติม -in ได้ (*Flüchtlingin) เมื่อเปรียบเทียบกับปัจจัยเติมหลังตัวอื่นๆ เช่น der Asylbewerber, die Asylbewerberin (ผู้ยื่นขอที่พักพิง) เป็นต้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวกระบวนการรับรู้ของผู้ใช้ภาษาเยอรมันจึงแสดงออกมาด้วยภาพของผู้ลี้ภัยเพศชายเป็นหลัก ไอเซนแบร์ค (Eisenberg, 2015) วิเคราะห์และวิจารณ์ถึงหน่วยคำเติมหลัง -ling และ -in โดยให้เหตุผลทางภาษาศาสตร์ว่าปัจจัยเติมหลังทั้งสองนั้นเป็นเหมือนทางคู่ขนานที่ไม่สามารถจะมาประสมคำร่วมกันได้ เนื่องจากมีกฎเกณฑ์ตายตัวในการสร้างคำด้วยปัจจัยเติมหลัง ดังนั้นการใช้ปัจจัยเติมหลังร่วมกันอย่าง *Flüchtlingin ทำให้ผิดหลักไวยากรณ์การประสมคำเยอรมัน ในส่วนหนึ่งของงานวิจัย

⁷ แม้ว่าในงานวิจัยบางชิ้นได้ศึกษาโดยการตั้งคำถามทดลองเชิงระบุตัวบุคคลอย่างชัดเจน เช่น “คุณชอบนักแสดง(ชาย)คนใด” ทำให้ความคิดเชื่อมโยงไปหาตัวบุคคลเพศชายโดยตรง โดยเพย์เออร์ (Payr, 2021, p. 29) ได้วิจารณ์ถึงการนำคำนามเพศชายโดยรวม (Generisches Maskulinum) มาใช้ผิดกรณีว่าจะทำให้เกิดข้อบกพร่องต่อการพิสูจน์ผล เนื่องจากคำนามดังกล่าวสามารถชักชวนข้อความทั่วไปที่ไม่ระบุเจาะจงเพศได้และไม่ได้ทำให้กระตุ้นความคิดถึงเพศใดเพศหนึ่ง

⁸ คำว่า Flüchtling (ผู้ลี้ภัย) มีความเปลี่ยนแปลงทางความหมายอยู่ตลอดเวลา เดิมทีนั้นใช้สื่อถึงกลุ่มคนเยอรมันที่ลี้ภัยจากดินแดนเยอรมันเดิมที่สูญเสียในช่วงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งวาทกรรมผู้ลี้ภัยมีการศึกษาอย่างกว้างขวางตั้งแต่บัดนั้นและสามารถแบ่งออกเป็น 4 ช่วงยุคสมัย ได้แก่ ช่วงยุค 50 ผู้ลี้ภัยชาวเยอรมัน ช่วงยุค 60/70 แรงงานข้ามชาติ (Gastarbeiter:innen) ช่วงยุค 80/90 ผู้อพยพลี้ภัยต่างชาติ (Asylbewerber:innen und Flüchtlinge) และช่วงตั้งแต่ปี 2015 ผู้อพยพลี้ภัยชาวซีเรียและแอฟริกาตอนเหนือ (Kreuzler & Wengeler, 2019)

พงศกร แจ่มจรัส (Jamjumrus, 2022) ได้วิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของกลุ่มผู้ลี้ภัยด้วยหลักการทางกรอบความหมายพบว่า ผู้ลี้ภัยส่วนใหญ่ถูกนำเสนอเป็นเพศชายและมีส่วนเกี่ยวข้องกับอาชญากรรม ส่วนเพศหญิงมักถูกทำให้เป็นชายขอบและถูกกดขี่ข่มเหงจากเพศชาย นอกจากนี้ในปัจจุบันมีการรณรงค์ในการใช้ภาษาให้เหมาะสมมากขึ้นเพื่อไม่ให้กระทบหรือต้อยค่าบุคคลอื่น (politische Korrektheit) โดยการสร้างคำใหม่ การปรับโครงสร้างโดยใช้รูป Partizipien หรือการเรียบเรียงคำใหม่เพื่อปรับคุณค่าทางความหมายของคำให้เป็นไปในทางบวกมากขึ้น หรือแม้กระทั่งเพื่อให้เกิดความเป็นนามธรรมทางเพศมากยิ่งขึ้น (Geschlechtsabstraktion) เมื่อนำมาใช้ในรูปแบบพหูพจน์ เช่น Flüchtlinge > Geflüchtete > geflüchtete Menschen > Menschen mit Fluchthintergrund ซึ่งกระบวนการนี้ถือเป็นกระบวนการหลีกเลี่ยงการใช้ความหมายเชิงลบและยังช่วยหลีกเลี่ยงการยึดติดกับความหมายเพศชายอีกด้วย (Harnisch, 2019)

จากการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ยังไม่พบการศึกษาเกี่ยวกับมิติทางเพศและกลุ่มผู้ลี้ภัยเพื่อสื่อถึงทัศนคติการตระหนักเรื่องเพศของแต่ละพรรคการเมืองอย่างชัดเจน แม้ว่าจะมีการหยิบยกเรื่องลักษณะที่ว่ากลุ่มผู้ลี้ภัยมักจะเป็นเพศชายมานำเสนออยู่บ่อยครั้งก็ตาม บทความวิจัยนี้จึงจะช่วยนำเสนอประเด็นดังกล่าวในบริบทของพรรคการเมืองเยอรมันเพื่อให้ได้เห็นภาพและมิติทางความรู้เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวมากขึ้น

4. วิธีการและเอกสารดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสารจากรายงานการประชุม (Plenarprotokolle) ของสภาผู้แทนราษฎรแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (Bundestag) ที่พรรคการเมืองสามารถนำเสนอวิสัยทัศน์ของตนเองแก่พรรคการเมืองอื่น รวมถึงแก่ประชาชนได้ เอกสารรายงานการประชุมสภานี้เป็นการจดบันทึกที่ลายลักษณ์อักษรโดยนักข่าวจากการพูดอภิปรายในสภา (Parlamentsdebatten) และถูกตรวจสอบความถูกต้องของข้อความอีกครั้งโดยผู้อภิปรายในสภาแต่ละคน ดังนั้นเอกสารรายงานการประชุมและการพูดอภิปรายในสภาจึงถือเป็นประเภทของตัวบทเดียวกัน และถือว่าข้อความมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ โดยช่วงเวลาที่น่าสนใจคือการประชุมสภาครั้งที่ 19 กล่าวคือตั้งแต่วันที่ 24 ตุลาคม ค.ศ. 2017 ถึงวันที่ 26 ตุลาคม ค.ศ. 2021 แต่เนื่องจากกรอบเวลาในการวิจัยค่อนข้างยาวนานผนวกกับการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพจึงจำเป็นต้องจำกัดวงเนื้อหาที่ศึกษาให้แคบลง กล่าวคือ บริบทที่เกี่ยวข้องกับผู้ลี้ภัยโดยตรงที่มาจากหัวข้อการอภิปราย (Tagesordnungspunkte) จะถูกคัดเลือกและนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล เช่น การอภิปรายเกี่ยวกับนโยบายการย้ายถิ่นฐาน ผลกระทบที่เกิดจากผู้ลี้ภัย เป็นต้น⁹ นอกจากนี้พรรคการเมืองเยอรมันที่เลือกมาวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลนั้นมาจากการจำแนกจัดอันดับทางการเมืองที่สำคัญ 3 กลุ่มในปัจจุบัน ได้แก่ พรรคที่มีแนวคิดทันสมัยต่อโลกและสังคม โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับด้านสิ่งแวดล้อมและด้านความยุติธรรมทางสังคมอย่างพรรค Bündnis 90/Die Grünen พรรคอนุรักษนิยมเสรีอย่างพรรค Christlich Demokratische Union Deutschlands/Christlich-Soziale Union (CDU/CSU) ที่ให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว รวมถึงค่านิยมตามแบบคริสต์ศาสนาดั้งเดิม และเน้นเรื่องเศรษฐกิจเพื่อแก้ปัญหาให้แก่ประชาชน และพรรคขวาจัด

⁹ เนื่องด้วยสถานการณ์ในช่วง ค.ศ. 2017-2021 ซึ่งเป็นช่วงหลังจากผู้ลี้ภัยจำนวนมากอพยพมายังทวีปยุโรป ทำให้ประเด็นการอภิปรายส่วนใหญ่ซึ่งแม้ไม่เกี่ยวข้องกับผู้ลี้ภัยโดยตรง ก็มีการเอ่ยถึงเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะพรรคการเมือง AfD ได้กล่าวถึงผู้ลี้ภัยในทุกๆ ประเด็นที่สามารถเอ่ยถึงได้ เช่น หัวข้อการประจำการของกองทัพเยอรมันในประเทศอัฟกานิสถาน

แนวชาตินิยมอย่างพรรค Alternative für Deutschland (AfD) ที่มีนโยบายต่อต้านกลุ่มผู้ลี้ภัยและให้ความสำคัญกับประเทศเยอรมนีมาเป็นอันดับแรก

จากเอกสารตัวบทที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมรูปแบบทางภาษาที่ปรากฏที่แสดงถึงกลุ่มผู้ลี้ภัย เฉพาะรูปคำนามเท่านั้น ซึ่งอาจอยู่ในรูปของคำนามเดี่ยว (เช่น Geflüchtete) คำนามพร้อมส่วนขยายคุณศัพท์ (เช่น weibliche Personen) หรือคำนามกับคำขยายบุพพท (เช่น Menschen auf der Flucht) เป็นต้น ส่วนรูปแบบทางภาษาอื่นๆ เช่น การแทนด้วยคำสรรพนามหรือการใช้โครงสร้างไม่ระบุเจาะจงถึงบุคคล (man, jemand) จะไม่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ร่วมด้วย¹⁰ เนื่องจากในภาษาเยอรมันสามารถสร้างคำนามโดยการเติมปัจจัยหรือประสมคำร่วมกันได้และคำนามยังแสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาได้อีกด้วย การรวบรวมข้อมูลวิจัยนี้เป็นลักษณะสืบค้นแบบละเอียดถี่ถ้วน โดยโปรแกรม AntConc ถือเป็นโปรแกรมประเภท Concordance Tool นำมาใช้เพื่อช่วยค้นหาคำหรือวลีที่ต้องการศึกษา (KWIC: KeyWords in Context) จากคลังข้อมูลที่มีปริมาณมากได้อย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังแสดงจำนวนรูปคำที่ปรากฏ (Tokens) ได้ โดยจำนวนรูปคำที่ปรากฏนี้จะชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มการใช้ภาษาเพื่อแสดงความละเอียดอ่อนทางเพศ จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อศึกษาหาทัศนคติโดยรวมของพรรคการเมืองเยอรมันต่อการใช้ภาษาแสดงความละเอียดอ่อนทางเพศ

5. ผลการวิจัย

5.1 ความชัดเจนทางภาษาที่สื่อถึงเพศของกลุ่มผู้ลี้ภัย

การเข้าถึงการวิเคราะห์การใช้ภาษาเพื่อแสดงให้เห็นถึงความละเอียดอ่อนทางเพศ คือ ความชัดเจนทางภาษา (sprachliche Sichtbarkeit) ที่แสดงออกโดยตรงผ่านรูปภาษา ซึ่งความชัดเจนทางภาษานี้จะระบุถึงเพศของบุคคลอย่างชัดเจนหรือแสดงถึงความเป็นกลางทางเพศ แม้ว่าในเอกสารรายงานการประชุมสภา ทางผู้อภิปรายสามารถแก้ไขคำหรือข้อความให้ถูกต้องได้ แต่เป็นที่น่าสนใจว่าไม่ปรากฏการใช้รูปแบบการเขียนที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นกลางโดยการใช้เครื่องหมายดอกจัน (Gendersternchen)¹¹ การขีดเส้นใต้ (Gender-Gap) การใช้เครื่องหมายทวิภาค (Gender-Doppelpunkt) ที่สื่อถึงกลุ่มผู้ลี้ภัยแม้แต่จุดเดียว ซึ่งเป็นผลจากการกำหนดรูปแบบการเขียนให้เป็นมาตรฐานเดียวกันของเอกสาร เมื่อเปรียบเทียบกับบันทึกวิถีโอการอภิปรายแล้วพบว่าในส่วนที่มีการแสดงถึงความหลากหลายทางเพศ¹²จะถูกบันทึกในรายงานการประชุมด้วยเครื่องหมายทับและเครื่องหมายยัติภังค์ร่วมกัน (/innen) เท่านั้น จากเอกสารรายงานการประชุมในส่วนของเนื้อหาที่อภิปรายเกี่ยวกับเรื่อง

¹⁰ แม้ว่ารูปแบบทางไวยากรณ์และวากยสัมพันธ์โดยการเรียงประโยคใหม่หรือการใช้โครงสร้างประโยค Passiv จะสามารถช่วยหลีกเลี่ยงการแสดงออกทางเพศผ่านรูปภาษาได้อย่างเด็ดขาด แต่เนื่องจากจุดประสงค์ของการศึกษาคือความชัดเจนทางภาษานั้นไปผนวกกับประเด็นทางกระบวนการแสดงออกทางภาษา เช่น ทางด้านไวยากรณ์ ทางด้านหน่วยคำ รวมไปถึงทางด้านการรับรู้จากการแสดงออกผ่านรูปภาษา

¹¹ จากการสำรวจการใช้เครื่องหมายดอกจันเพื่อแสดงถึงความหลากหลายทางเพศนั้น พบว่าการใช้ดังกล่าวปรากฏเฉพาะข้อความที่ผู้อภิปรายอ้างอิงมาจากแหล่งอื่นเท่านั้น จึงไม่นำมาศึกษาในบทความนี้

¹² การแสดงถึงความหลากหลายทางเพศในภาษาพูดนั้น สามารถสังเกตได้จากเสียงระเบิดที่เส้นเสียงหรือเสียงหยุด (Knacklaut) ที่ปรากฏเพิ่มขึ้นมาระหว่างรูปคำที่เป็นเพศชายกับปัจจัยลงท้ายที่แสดงให้เห็นถึงเพศหญิง

ผู้วิจัยพบว่า มีรูปแบบคำที่แสดงถึงเพศของผู้ลี้ภัยทั้งหมด 8 รูปแบบ ได้แก่ รูปคำนามเพศชาย รูปคำนามเพศหญิง รูปคำนามเพศชายหมายรวม รูปคำนามแบบทวิเพศ คำนามรูป Partizipien คำนามจากรูปคำคุณศัพท์ คำนามกับคำขยายบุพบท และคำนามที่ไม่แสดงเพศอย่างชัดเจน จากรูปแบบที่พบสามารถแบ่งเป็นกลุ่มเพื่อแสดงความชัดเจนทางภาษากับเพศได้ 3 ประเภท ได้แก่ การแสดงเพศแบบระบุชัดเจน (sexuspezifische Verwendung) การแสดงเพศแบบหมายรวม (sexusindifferente Verwendung) และการแสดงความเป็นกลางทางเพศ (sexusneutrale Verwendung) ซึ่งในแต่ละประเภทยังมีรูปแบบทางภาษาที่แสดงถึงเพศของผู้ลี้ภัยเฉพาะ กล่าวคือ คำนามเพศชายและคำนามเพศหญิงถือเป็นการแสดงเพศแบบระบุชัดเจน คำนามเพศชายหมายรวมจัดเป็นรูปคำที่ครอบคลุมทั้งเพศชายและเพศหญิงซึ่งถือเป็นการใช้รูปภาษาพื้นฐาน และคำลักษณะทวิเพศหรือคำที่มีเพศชายและเพศหญิงมาเป็นคู่ (Binomiale) คำนามรูป Partizipien คำนามจากรูปคำคุณศัพท์ (nominalisierte Adjektive) คำนามกับคำขยายบุพบทและคำนามที่ไม่แสดงเพศอย่างชัดเจน ทั้งหมดนี้จัดอยู่ในประเภทการแสดงความเป็นกลางทางเพศ

5.1.1 การแสดงเพศแบบระบุชัดเจน

จากข้อมูลพบการระบุเพศสรีระอย่างชัดเจนจากการใช้คำนามเพศชายและคำนามเพศหญิง โดยการแสดงเพศชัดเจนทางเพศที่เห็นได้ชัดมากที่สุดคือจากลักษณะของเพศทางความหมายที่สัมพันธ์กับเพศสรีระโดยตรง เช่น „junge **Männer**, die über Geld verfügen“ (Bundestag 19/5: AfD, 399), „dieser **Frauen** vor Ort zu unterstützen“ (Bundestag 19/79: Bündnis 90/Die Grünen, 9219) หรือ „der **Familienvater** schon längere Zeit schon im Libanon arbeitet“ (Bundestag 19/108: CDU/CSU, 13405) เป็นต้น รูปคำที่เพศทางความหมายสัมพันธ์กับเพศสรีระที่สื่อถึงกลุ่มผู้ลี้ภัยปรากฏเพียงในกลุ่มความหมายเชิงชีววิทยา (เช่น ผู้ชายและผู้หญิง) และกลุ่มความหมายครอบครัว (เช่น พ่อและแม่) เท่านั้น นอกนั้นจัดอยู่ในกลุ่มของสถานะทางการลี้ภัยและการสร้างมุมมองที่มาจากผู้ใช้ภาษา เช่น Antragsteller (ผู้ยื่นคำร้อง (ชาย)), Migrant (ผู้อพยพ (ชาย)), Jesidin (ชาวยาซีดี (หญิง)) เป็นต้น โดยคำนามดังกล่าวที่เป็นคำนามเพศชายและเพศหญิงที่แสดงถึงเพศสรีระโดยตรงนี้ปรากฏอยู่ในรูปเอกพจน์ซึ่งชี้ให้เห็นจากปัจจัยท้ายคำ โดยปัจจัย *-er* และ *-ant* แสดงถึงเพศชาย และปัจจัย *-in* แสดงถึงเพศหญิง แต่รูปคำนามส่วนใหญ่เกือบร้อยละ 80 ปรากฏอยู่ในรูปพหูพจน์ซึ่งทำให้การแสดงเพศชัดเจนทางเพศแบบระบุชัดเจนนั้นจำเป็นต้องใช้ส่วนขยายคำคุณศัพท์ที่ระบุเพศสรีระอย่างชัดเจน (sexusbezeichnendes Adjektiv) จากคลังข้อมูลพบการปรากฏลักษณะนี้เพียงจุดเดียว คือ „jugendliche **männliche Migranten**“ (Bundestag 19/136: AfD, 16945) โดยระบุว่าเพศของผู้อพยพทั้งหมดนั้นเป็นเพศชายเท่านั้น นอกจากนี้การใช้รูปคำนามเพศหญิงพหูพจน์แบบเดียวปรากฏเพียงในบริบทที่ระบุถึงเพศชัดเจนทางเพศหญิงอย่างตรงไปตรงมา อย่างเช่นกรณีที่พรรค Bündnis 90/Die Grünen ได้ยกประเด็นเรื่องการให้รัฐบาลสนับสนุนจัดรับฟังและให้คำแนะนำต่างๆ แก่ผู้อพยพหญิง (Migrantinnen) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1) Wenn Sie hier in Deutschland was für die Frauen tun wollen: Unterstützen und fördern Sie Beratungsstellen für **Migrantinnen**! [...] Auch die **Migrantinnen**, die als Kinder im Ausland geheiratet haben, brauchen keine Erfassung in Strafverfolgungsstatistiken. (Bundestag 19/206: Bündnis 90/Die Grünen, 25981)

เป็นที่น่าสังเกตว่าการระบุถึงความชัดเจนของเพศหญิงนั้นจะเป็นบริบทที่จำเพาะมากกว่า กล่าวคือ เป็นประเด็นที่ต้องการสื่อถึงแค่กลุ่มผู้หญิงเท่านั้น ในขณะที่บริบททั่วไปจะแสดงความชัดเจนลักษณะแบบหายรวมหรือแบบความเป็นกลางทางเพศ ในส่วนของการแสดงความชัดเจนของเพศชายนั้นจำเป็นต้องใช้การวิเคราะห์จากบริบทรอบข้างมากกว่าความชัดเจนของเพศหญิง โดยเฉพาะเมื่อรูปคำนามเพศชายอยู่ในรูปพหูพจน์

การใช้รูปคำนามบางประเภทแสดงให้เห็นถึงกลุ่มผู้ลี้ภัยในความหมายเชิงลบ กล่าวคือ รูปคำแสดงค่าความหมายเชิงลบ เช่น *Gefährder* (บุคคลอันตราย), *Terroristen* (ผู้ก่อการร้าย), *Intensivstrafäter* (อาชญากรร้ายแรง) เป็นต้น โดยคำในกลุ่มนี้ปรากฏเพียงแค่รูปคำนามเพศชายพหูพจน์และไม่พบการสร้างคำที่เป็นเพศหญิงควบคู่กัน การสร้างมโนทัศน์ของพรรคการเมืองผ่านวงศัพท์ที่เกี่ยวกับอาชญากรรมนั้นถือเป็นการสร้างภาพลักษณ์อันโดดเด่นจากประสบการณ์ทางโลกของผู้ใช้ภาษาผ่านเพศสรีระที่ว่าเพศชายมีความแข็งแกร่งมากกว่าเพศหญิง (Wehling, 2016a, pp. 57-60) ลักษณะนี้ถือเป็นกลวิธีทางภาษาที่กระตุ้นให้ผู้อ่านหรือประชาชนเกิดความหวาดกลัวผ่านการนำเสนอทางเพศ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (2) Islamistische **Gefährder**, also Personen, denen unsere Sicherheitsbehörden zuschreiben, dass sie im Inland Terroranschläge verüben werden, bekämpfen Sie ebenso unzureichend. (Bundestag 19/24: AfD, 2158)
- (3) Sie lässt unberechtigte Personen unerkannter Identität rein – **Vergewaltiger, Mörder, Terroristen** inklusive –, und wir sollen uns verantwortlich fühlen. (Bundestag 19/40: AfD, 4009)
- (4) Das belegen die Zahlen: 600 Straftaten im Jahr 2018, 700 **Gefährder**, 500 sogenannte relevante Personen in Deutschland. (Bundestag 19/146: CDU/CSU, 18220)

กรณีเช่นนี้มองได้ว่ารูปภาษาลักษณะดังกล่าวไม่ถือเป็นรูปคำนามเพศชายหายรวม แต่เป็นการใช้ภาษาที่แสดงเพศสรีระแบบจำเพาะ (sexusspezifische Wortverwendung im Maskulinum) การใช้ภาษาสะท้อนความเป็นจริงของสังคมที่ว่าบุคคลเพศชายมักเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือกระบวนการทางอาชญากรรม ฉะนั้นผู้ชายจึงมักถูกนำเสนอและเป็นเครื่องหมายของอาชญากรรม

5.1.2 การแสดงเพศแบบหายรวม

นอกจากการระบุเพศอย่างชัดเจน การแสดงเพศแบบหายรวมถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งวิธีการนำเสนอความรู้ทางเพศ แม้ว่าการใช้รูปภาษานี้จะถือได้ว่าเป็นรูปภาษาพื้นฐานที่แสดงถึงบุคคลในภาษาเยอรมัน แต่เป็นปัญหาในด้านการสื่อสารและการรับรู้ เนื่องจากการใช้รูปคำนามเพศชายหายรวมก่อให้เกิดความกำกวมได้ว่าเป็นการสื่อความถึงบุคคลทั้งสองเพศหรือเพียงแค่บุคคลเพศชายเพศเดียว เช่น การร่วมกันหาทางออกเพื่อจะเนรเทศผู้ที่ยื่นขอที่พักพิง „**Asylbewerber** aus sicheren Herkunftsländern ausweisen zu können“ (Bundestag 19/58: CDU/CSU, 6351) หรือกรณีที่พรรค AfD ดูแคลนผู้อพยพชาวแอฟริกันว่าเป็นกลุ่มแรงงานคุณภาพต่ำ เช่น „minderqualifizierte **Bewerber** ohne Sprachkenntnisse“ (Bundestag 19/3: AfD, 173) หรือการที่จะจำกัดผู้ที่ยื่นเรื่องขอที่พักพิง „bei rund 6 000 **Antragstellern** [...] das Asylrecht einschränken“ (Bundestag 19/17: Bündnis 90/Die Grünen, 1474) ในกรณีเช่นนี้รูปคำที่แสดงถึงบุคคลเป็นเพียงรูปคำนามเพศชายพหูพจน์ แต่หายรวมถึงทั้งเพศชายและเพศหญิง ทำให้เกิดปัญหาความไม่ชัดเจนทางความหมาย ซึ่งจากรูปคำนั้นทำให้เพศหญิงถูกกีดกันเนื่องจากว่าเกิดการหายรวมถึงเพศหญิงด้วยหรือไม่ (Diewald & Nübling, 2022, p. 10)

- (5) In den letzten Monaten erhielten nun unter anderem diese anerkannten syrischen und irakischen **Flüchtlinge** Post vom Bundesamt, in der sie zu einem freiwilligen Gespräch eingeladen wurden.
(Bundestag 19/52: Bündnis 90/Die Grünen, 5516)

จากตัวอย่างคำว่า Flüchtlinge (ผู้ลี้ภัย) เป็นรูปคำนามที่แสดงเพียงแค่เพศไวยากรณ์เพศชายเท่านั้น โดยปัจจัยท้ายคำ -ling เป็นตัวกำหนดเพศทางไวยากรณ์ ซึ่งทำให้ภาพในหัวของคนเยอรมันที่เกิดขึ้นมักเป็นภาพของบุคคลเพศชาย (Wehling, 2016b) ในกรณีนี้คำว่า Flüchtlinge ที่อยู่ในรูปพหูพจน์ไม่ได้จัดอยู่ในประเภทการแสดงเพศแบบระบุชัดเจน แต่เป็นประเภทการแสดงเพศแบบหมายรวม เนื่องจากในคลังข้อมูลพบเพียงว่า การใช้รูปคำดังกล่าวปรากฏในลักษณะหมายรวมทั้งเพศชายและเพศหญิง ส่วนรูปคำนามเอกพจน์ยังคงถือเป็นการแสดงเพศแบบระบุชัดเจน

5.1.3 การแสดงความเป็นกลางทางเพศ

จากคลังข้อมูลทีวีเคาระห์พบว่า การทำให้เป็นกลางทางเพศปรากฏจำนวน 4 รูปแบบ คือการใช้รูปทวิเพศ (Binomiale) รูปการกลายเป็นคำนาม (Nominalisierung) ทั้งจาก Partizipien และจากคำคุณศัพท์ รูปคำนามกับคำขยายบุพบท และรูปคำนามที่ไม่แสดงเพศอย่างชัดเจน

การใช้รูปทวิเพศหรือทั้งรูปเพศชายและเพศหญิงพร้อมกันทำให้เห็นว่ารูปคำลักษณะนี้ไม่ใช่การระบุถึงเพศใดเพศหนึ่งอย่างชัดเจน แต่มีความพยายามแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของทั้งสองเพศอย่างเท่าเทียมกัน เช่น พลเมืองชาวซีเรีย „syrische **Staatsbürgerinnen und Staatsbürger**“ (Bundestag 19/52: Bündnis 90/Die Grünen, 5517), ผู้อพยพ „**Migrantinnen und Migranten**“ (Bundestag 19/68: Bündnis 90/Die Grünen, 7743) รูปภาษาดังกล่าวนี้อาจถือว่าเป็นหนึ่งในรูปแบบทางภาษาที่เป็นพื้นฐานของการสร้างความเท่าเทียมทางเพศ (Samel, 2000, p. 71) นอกเหนือจากประเด็นการสื่อถึงกลุ่มผู้ลี้ภัย จากเอกสารรายงานการประชุมยังพบการใช้รูปทวิเพศที่แสดงถึงกลวิธีทางภาษา (Sprachhandlung) ในรูปแบบต่างๆ เช่น การทักทาย การเอ่ยโจมตีพรรคตรงข้าม การขอความเห็นชอบจากสมาชิก และการปิดจบการอภิปรายมักจะมีการใช้คำนามแสดงถึงบุคคลเป็นรูปแบบทวิเพศอยู่เสมอ เช่น Liebe Kolleginnen und Kollegen (สวัสดิ์ เพื่อนสมาชิกสภาฯ ทั้งหลาย) เป็นต้น

รูปคำนามลักษณะ Partizipien ที่สามารถเป็นได้ทั้งรูป Partizip Präsens เช่น Schutzsuchende (ผู้ที่กำลังหาความปลอดภัย), Asylsuchende (ผู้ที่กำลังหาที่พักพิง) และรูป Partizip Perfekt เช่น Geflüchtete (ผู้ลี้ภัย), Geduldete (ผู้ที่ปฏิเสธการเนรเทศ) เป็นต้น รวมถึงรูปคำนามที่มาจากคำคุณศัพท์ เช่น Geringqualifizierte (แรงงานคุณภาพต่ำ), Schutzbedürftige (ผู้ที่ต้องการการปกป้อง) ลักษณะของรูปคำเหล่านี้มักปรากฏอยู่ในรูปพหูพจน์ และการอยู่ในรูปพหูพจน์นี้ทำให้เกิดการหลีกเลี่ยงการระบุเพศอย่างชัดเจนจากคำนามรูปเอกพจน์ที่สามารถสังเกตได้จากคำนำหน้านาม การผันรูปคำนามเมื่อเป็นเพศชายหรือเพศหญิง หรือแม้กระทั่งการขยายข้อมูลเพิ่มเติมด้วยคำคุณศัพท์ ในขณะที่รูปคำเหล่านี้หลีกเลี่ยงการระบุเพศของบุคคลก็ทำให้เกิดการสร้างความเป็นกลางทางเพศขึ้นพร้อมกัน ซึ่งความเป็นกลางทางเพศนี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะระหว่างเพศชายกับเพศหญิง แต่อาจรวมถึงกลุ่มบุคคลเพศทางเลือกอื่นๆ ในสังคม การใช้รูปการกลายเป็นคำนามลักษณะนี้ (Nominalisierung) ถือเป็นกลวิธีทางภาษาเพื่อหลีกเลี่ยงการใช้รูปเพศชายหมายรวมและถูกใช้อย่างแพร่หลายมากขึ้น

- (6) Bis dahin kann ich für meine Fraktion nur sagen: Wir hören mit Blick auf die Lebensrealitäten der syrischen **Geflüchteten** hier in Deutschland genau hin. Es ist doch so: Kinder wurden hier geboren und eingeschult, Deutschkurse wurden besucht, Arbeit wurde aufgenommen, und Freundschaften wurden geschlossen. (Bundestag 19/3: Bündnis 90/Die Grünen, 187)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่ารูป Partizip Perfekt ที่แสดงถึงกลุ่มผู้ลี้ภัยนั้นเดิมทีมาจากคำกริยาบงบอกการเคลื่อนที่ flüchten และถูกใช้ทดแทนคำว่า Flüchtling (ผู้ลี้ภัย) เนื่องจากเหตุผลด้านเพศทางไวยากรณ์ที่แสดงถึงเพศชาย รวมถึงด้านคุณค่าทางความหมาย (semantischer Wert) ที่ในปัจจุบันการใช้คำดังกล่าวมักใช้เพื่อตีตรากลุ่มบุคคลในความหมายเชิงลบ ปัจจัยที่แสดงถึงความหมายเชิงลบในปัจจุบันนั้นเกิดจากปัจจัยท้ายคำ *-ling* มักพบในคำที่มีความหมายเชิงลบ จึงส่งผลต่อกระบวนการคิดของผู้ใช้ภาษา รวมถึงมุมมองทางด้านการถูกกระทำและการดูหมิ่นดูแคลน (Eisenberg, 2015; Rummel, 2017, pp. 159-161) คำดังกล่าวจึงมักถูกแทนด้วยรูป Partizip Perfekt เพื่อเป็นการลดทอนคุณสมบัติที่ไม่พึงประสงค์ของคำว่า Flüchtling

นอกจากนี้คำนามที่ไม่บ่งบอกถึงเพศสรีระ (sexustransparente Formen) อย่างเช่น Menschen, Personen (คน/มนุษย์, บุคคล) ที่ว่าคำนามเอกพจน์ไม่ได้ถูกกำหนดเพศทางไวยากรณ์จากเพศสรีระหรือเพศทางความหมาย แต่เป็นการกำหนดแบบไม่มีกฎเกณฑ์ คำนามกลุ่มนี้โดยเฉพาะคำนามรูปพหูพจน์ถือเป็นกระบวนการลดการเจาะจงเพศสรีระและเพื่อให้เกิดการใช้ภาษาที่ถูกต้องทางการเมือง (politische Korrektheit) ในขณะเดียวกันการใช้คำนามลักษณะนี้ปรากฏ 2 ลักษณะคือ คำนามพร้อมกับส่วนขยายบุพบท เช่น „und **Menschen mit Migrationshintergrund**“ (Bundestag 19/146: CDU/CSU, 18233) และการใช้เพื่อไม่ระบุบุคคลอย่างชัดเจนหรือเพื่อให้เกิดความหลากหลายของคำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (7) Meine Damen und Herren, Menschenrechte und die Versorgung von **Menschen**, die auf der Flucht sind, [...], schafft Frieden. Ich habe es vorhin gesagt: Wir sind hier als Vertreter des deutschen Volkes. (Bundestag 19/68: CDU/CSU, 7746)
- (8) Die Rückkehr vieler **Geflüchteter** zeigt, dass **Syrer** wieder Vertrauen in die Zukunft ihres Landes gewinnen. Wir wollen ja kein Abkommen um jeden Preis. Wir wollen auch keine sofortige Rückkehr der **Menschen**. (Bundestag 19/3: AfD, 181)

การใช้คำว่า Menschen (คน) จากทั้งสองตัวอย่างแม้ว่าจะมีหน้าที่การใช้แตกต่างกัน แต่ก็แสดงถึงการปกปิดเพศสรีระในลักษณะเดียวกัน โดยตัวอย่างที่ 7 อาจมองว่าเป็นการใช้ในกรณีคำนามพร้อมกับคำขยายบุพบทคือ Menschen auf der Flucht (คนที่กำลังลี้ภัย) ซึ่งเกิดจากการใช้รูปคุณานุประโยค ส่วนตัวอย่างที่ 8 จะเห็นถึงความต่อเนื่องกันทางข้อความที่ว่า คำนามที่แสดงถึงบุคคลทั้ง 3 คำนาม ได้แก่ Geflüchtete (ผู้ลี้ภัย), Syrer (ชาวซีเรีย), Menschen (คน) คือกลุ่มบุคคลเดียวกัน โดยผู้อภิปรายข้อความดังกล่าวนี้เลือกใช้คำพ้องในลักษณะคำแม่กลุ่ม (Hyperonym) แทนเพื่อให้เกิดความหลากหลายของการใช้คำ ซึ่งจุดนี้ยังไม่สามารถกล่าวได้ว่าผู้อภิปรายต้องการลดการเจาะจงทางเพศสรีระและสนับสนุนให้เกิดความเป็นกลางทางเพศ

ในด้านของความสอดคล้องทางเพศภายในประโยคจากโครงสร้าง als พบว่ายังไม่ปรากฏการใช้คำนามในส่วนขยายที่ไม่สอดคล้องกับประธานของประโยคแต่อย่างใด โดยในส่วนที่เป็นส่วนขยายนั้นมีเพียงการใช้รูปคำนามเพศชายหายรวม รูป Partizipien และรูปคำนามเพศชายเท่านั้น

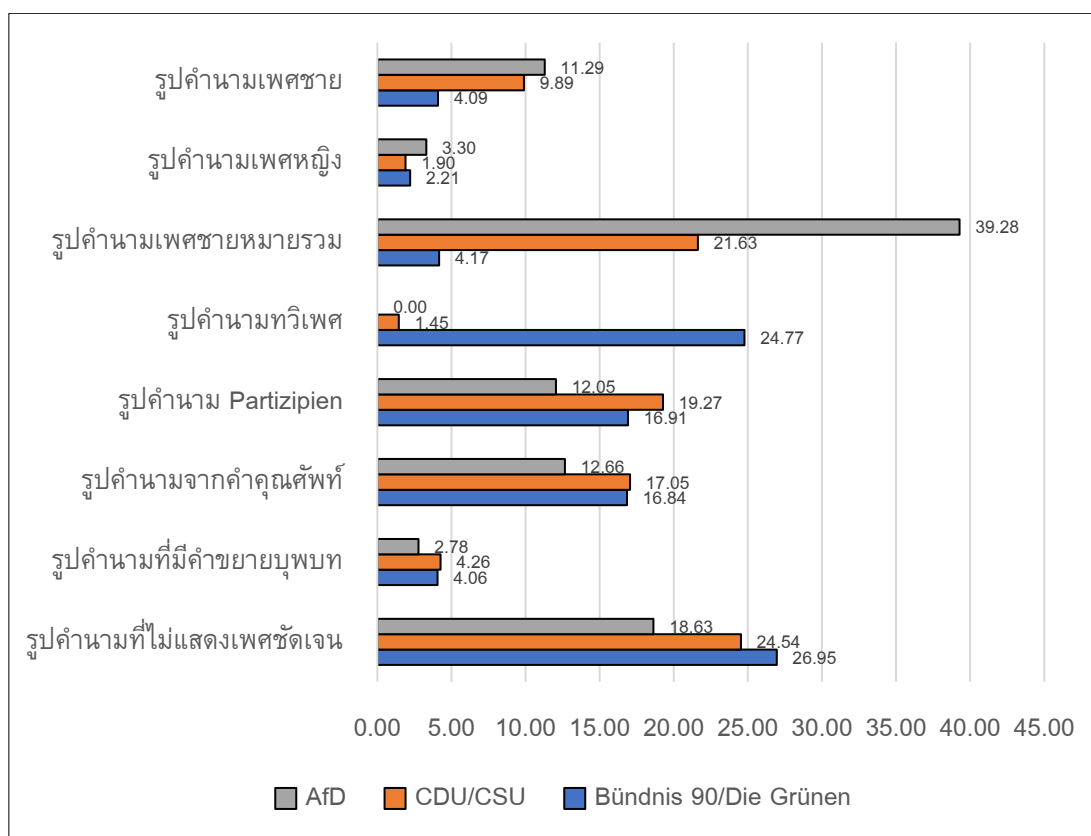
- (9) Viele Bürger sind davon ausgegangen, dass die finanzielle Verpflichtungserklärung dann endet, wenn die Syrerinnen und Syrer als **Flüchtlinge** anerkannt sind. (Bundestag 19/83: Bündnis 90/Die Grünen, 9799)

ดังตัวอย่างข้างต้น ที่แม้ว่าในบริบทกล่าวถึงทั้งกลุ่มผู้ชายและผู้หญิงชาวซีเรียอย่างชัดเจน แต่ทว่ากรขยายตัวบุคคลในกรณีนี้ยังคงใช้คำว่า Flüchtlinge (ผู้ลี้ภัย) ที่ยังคงเสนอเพียงภาพของกลุ่มผู้ลี้ภัยชายเป็นหลัก แม้ว่าอาจเล็งความหมายแฝงเชิงลบด้วยคำว่า Geflüchtete (ผู้ลี้ภัย) ก็ตาม

5.2 การสะท้อนความเป็นจริงเกี่ยวกับความละเอียดอ่อนทางเพศ

ผ่านภาษาของพรรคการเมืองเยอรมัน

รูปแบบทางภาษาที่แสดงถึงมุมมองความแตกต่างทางด้านเพศนั้นสามารถสะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษามีทัศนคติต่อเรื่องดังกล่าวอย่างไร เพื่อให้เห็นแนวโน้มการตระหนักถึงเรื่องเพศและเพื่อให้เกิดการชี้วัดได้จึงจำเป็นต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นตัวชี้วัด เนื่องจากความถี่จะบ่งบอกถึงการฝังลึกของความรู้ (Verfestigung des Wissens) ซึ่งนั่นหมายความว่า ถ้าพบความถี่ของประเภทใดมากก็จะมีแนวโน้มการตระหนักด้านความละเอียดอ่อนทางเพศมาก ทั้งนี้การจำแนกประเภทรูปภาษาโดยเฉพาะคำนามเพศชายหมายถึงรวมและคำนามเพศชายขึ้นอยู่กับ การตีความจากบริบทของผู้วิจัย

ภาพที่ 1. จำนวนคำของรูปคำต่างๆ ที่ปรากฏโดยจำแนกตามพรรคการเมือง (มีหน่วยเป็นเปอร์เซ็นต์)

5.2.1 พรรค Bündnis 90/Die Grünen

พรรค Bündnis 90/Die Grünen เป็นพรรคที่ให้ความสำคัญกับด้านสิ่งแวดล้อมและด้านความยุติธรรมทางสังคม นั้นหมายถึงการไม่แบ่งแยกทางเพศ ศาสนา เชื้อชาติ และวัฒนธรรม จากภาพที่ 1 เมื่อสังเกตจำนวนความถี่ที่ปรากฏในแต่ละรูปแบบทางภาษา ทำให้เห็นว่ารูปแบบที่มีการใช้มากที่สุดไล่เรียงกันเป็นรูปคำที่ไม่แสดงเพศอย่างระบุเจาะจง (ร้อยละ 26.95) และรูปคำนามทวิเพศ (ร้อยละ 24.77) ตามมาด้วยรูปการกลายเปลี่ยนเป็นคำนามอย่างรูป Partizipien และรูปคำนามจากคำคุณศัพท์ ซึ่งจากประเด็นทางด้านภาษาทำให้เห็นว่าพรรคมีแนวโน้มและจุดยืนในประเด็นการแสดงความเท่าเทียมทางเพศค่อนข้างชัดเจนและเด่นชัด

การใช้รูปคำนามทวิเพศของพรรค Bündnis 90/Die Grünen นั้นถือเป็นการใช้แบบมาตรฐานทางภาษากล่าวคือ มักเอ่ยถึงรูปคำนามเพศหญิงก่อนและตามด้วยรูปคำนามเพศชาย การเรียงลำดับเช่นนี้เป็นรูปแบบการใช้ภาษาที่เป็นไปตามขนบธรรมเนียม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(10) **Arbeitsmigrantinnen und -migranten** sind nach einer Studie des Deutschen Instituts für Menschenrechte vielfach Menschenrechtsverletzungen ausgesetzt, auch hier bei uns in Deutschland. (Bundestag 19/176: Bündnis 90/Die Grünen, 22089)

นอกจากนี้รูปคำนามที่ไม่ระบุเพศสรีระอย่างชัดเจน เช่น Menschen, Personen (คน/ มนุษย์, บุคคล) มักเป็นการกล่าวถึงกลุ่มบุคคลโดยรวม ไม่เฉพาะเจาะจง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(11) Es gilt, den Perspektiven und Erfahrungen der **Menschen afrikanischer Abstammung**, die seit Jahrhunderten zu Deutschland gehören, mehr Beachtung zu schenken und die UN-Dekade für **Menschen afrikanischer Herkunft** ambitionierter umzusetzen. (Bundestag 19/138: Bündnis 90/Die Grünen, 17314)

รวมไปถึงรูป Nominalisierung ทั้งจากคำกริยาและคำคุณศัพท์ เช่น „und die **Zuwandernden selbst**“ (Bundestag 19/3: Bündnis 90/Die Grünen, 177) ก็ถือเป็นสัดส่วนที่สำคัญต่อการตระหนักถึงความเป็นกลางทางเพศ

ในขณะที่การใช้คำนามเพศชายหมายรวมปรากฏค่อนข้างน้อยซึ่งอาจเป็นเพราะกลวิธีการเชื่อมโยงข้อความของผู้อภิปรายก่อนหน้านี้ที่ได้อ้างไว้ (ตัวอย่างที่ 12) และเป็นเหตุผลทางด้านการตีตราลักษณะของบุคคลจากเพศสรีระ (ตัวอย่างที่ 13)

(12) Wenn wir aber schon bei diesem Argument sind: Wieso die FDP bei rund 6 000 **Antragstellern** im Jahr 2017 [...] das Asylrecht bzw. den Rechtsschutz einschränken will, erschließt sich mir nicht, [...]. (Bundestag 19/17: Bündnis 90/Die Grünen, 1474)

(13) Der Kollege Konstantin Kuhle hat vorhin in der Debatte zu den **Gefährdern** noch zu Recht herausgearbeitet [...], dass wir nicht für alles Mögliche neue Regelungen brauchen. (Bundestag 19/17: Bündnis 90/Die Grünen, 1474)

อย่างไรก็ดีเป็นที่น่าประหลาดใจว่ามีการใช้คำนามที่แสดงถึงผู้ลี้ภัยในรูปคำเพศหญิงหมายรวม (Generisches Femininum) จำนวนหนึ่งแห่ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (14)Es geht nämlich nicht, [...], nur um **Asylbewerberinnen, Asylsuchende**, die im Verfahren sind, und es geht auch nicht nur um Geduldete, die ausreisepflichtig sind. (Bundestag 19/86: Bündnis 90/Die Grünen, 10117)

โดยในบริบทดังกล่าวไม่ได้กล่าวถึงกลุ่มผู้ลี้ภัยหญิงแต่อย่างใด แต่เป็นการพูดถึงกฎหมายด้านศักยภาพแห่งความเป็นผู้ยื่นขอที่พักพิง (Asylbewerberleistungsgesetz) ของทั้งผู้ลี้ภัยชายและหญิง การใช้รูปคำนามเพศหญิงโดยรวมนี้ทำให้เห็นว่าทางพรรคเริ่มให้ความสำคัญกับเพศหญิงมากขึ้นและหลีกเลี่ยงการใช้ภาษาที่สื่อถึงเพศชายเพียงอย่างเดียว ทว่าการประสมคำในลักษณะที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลยังคงใช้รูปคำนามเพศชายโดยรวมไว้ตามหลักการประสมคำดั้งเดิมและการบัญญัติศัพท์ดังกล่าวยังไม่เคยปรากฏรูปคำนามเพศหญิงประกอบการประสมคำในภาษาเยอรมันด้วยเช่นกัน และจากตัวอย่างที่ 14 จะเห็นได้ว่าการใช้รูป Partizip Präsens ในคำว่า Asylsuchende อีกคำหนึ่ง ซึ่งจุดนี้สามารถอธิบายได้ว่าพรรคเลือกใช้คำที่นำเสนอมุมมองที่หลากหลายทั้งมุมมองที่สื่อว่ากำลังสมัครเพื่อขอที่พักพิงและกำลังหาที่พักพิง โดยทั้งสองคำให้ความหมายเดียวกัน

5.2.2 พรรค CDU/CSU

พรรค CDU/CSU เป็นพรรคอนุรักษ์นิยมและมีบทบาทยาวนานในการเมืองเยอรมัน มีจุดยืนในเรื่องของการดูแลรักษาศาสนาคริสต์และช่วยเหลือปัญหาต่างๆ ทางด้านครอบครัวและสังคม การใช้ภาษาแสดงความละเอียดอ่อนทางเพศของพรรคจึงยังมีความเป็นอนุรักษนิยม กล่าวคือ ใช้รูปภาษาที่เป็นมาตรฐานตามหลักภาษาเยอรมันคือมีการใช้รูปคำนามเพศชายโดยรวมแทนทั้งเพศชายและเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 21.63 และการใช้รูปในกลุ่มแสดงความเห็นกลางทางเพศโดยเฉพาะรูปคำที่ไม่แบ่งเพศสรีระอย่างชัดเจน คิดเป็นร้อยละ 24.54 และถ้าเปรียบเทียบกับระหว่างรูปคำนามเพศชายโดยรวมกับรูปการกลายเป็นคำนามนั้นจะเห็นได้ว่ามีค่าเฉลี่ยที่ค่อนข้างใกล้เคียงกัน ในขณะที่รูปแบบที่ชี้ให้เห็นถึงความละเอียดอ่อนทางเพศอย่างรูปทวีเพศกลับปรากฏค่อนข้างน้อยเพียงร้อยละ 1.45 ซึ่งจากลักษณะนี้สอดคล้องกับนโยบายหาเสียงของทางพรรคที่ให้ความสำคัญกับเรื่องความเท่าเทียมของมนุษย์และความเท่าเทียมทางด้านโอกาส แต่ไม่ปรากฏการใช้รูปแบบที่แสดงถึงความละเอียดอ่อนทางเพศที่ใช้สัญลักษณ์รวมถึงในรูปของทวีเพศ (CDU/CSU, 2017) ฉะนั้น กล่าวได้ว่าพรรคมีแนวโน้มที่ยังคงรักษาความเป็นอนุรักษนิยมเช่นเดิม แต่พยายามสร้างความเท่าเทียมทางเพศผ่านรูปแบบภาษาที่ยังคงมีอยู่ แต่ไม่เป็นที่ประจักษ์ ดังตัวอย่างการใช้ภาษาที่แสดงถึงการใช้คำนามเพศชายโดยรวม (ตัวอย่างที่ 15) และการใช้คำนามแบบ Partizipien (ตัวอย่างที่ 16)

- (15)Von der Verpflichtung zur Rücknahme und Rückkehr habe ich bereits gesprochen. Nun geht es um Rechte von **Migranten**. Es wurde zu Recht erwähnt: **Migranten** sind Menschen, und ihnen stehen Menschenrechte zu. Und diesen Menschenrechten sind wir als Bundesrepublik Deutschland ohnehin verpflichtet. (Bundestag 19/86: CDU/CSU, 7750)

- (16)Liebe Kolleginnen und Kollegen, die Anerkennungsquoten **Schutzsuchender** aus den Maghreb-Staaten sprechen in der Tat eine klare Sprache. (Bundestag 19/58: CDU/CSU, 6345)

การหลีกเลี่ยงการใช้รูปคำนามเพศชายหายรวมนั้นสามารถทำได้ผ่านรูปภาษาอื่น เช่น ผ่านรูป Partizipien ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว และให้ความหมายที่ใกล้เคียงกัน เพียงแต่เป็นการปรับมุมมองการสื่อสารทางภาษาเท่านั้น เช่น Asylsuchende (ผู้ที่กำลังหาที่พักพิง) หรือ Schutzsuchende (ผู้ที่กำลังหาความปลอดภัย) แทนคำว่า Asylbewerber (ผู้ยื่นขอที่พักพิง) เป็นต้น แต่ทางพรรคยังคงเลือกใช้คำว่า Asylbewerber โดยจากคลังข้อมูลของพรรคชี้ให้เห็นว่าคำดังกล่าวปรากฏจำนวน 64 ครั้ง ในขณะที่คำว่า Asylsuchende ปรากฏจำนวน 12 ครั้ง และ Schutzsuchende ปรากฏจำนวน 8 ครั้งเท่านั้น

(17)Ordentliche und rechtsstaatlich saubere Asylverfahren haben nicht nur die Bürgerinnen und Bürger in unserem Land verdient, sondern auch die **Asylbewerber** selber. (Bundestag 19/52: CDU/CSU, 5518)

จากตัวอย่างที่ 17 เป็นที่น่าสังเกตว่าทางพรรค CDU/CSU น่าจะต้องการนำเสนอกลุ่มผู้ลี้ภัยเป็นเพศชายมากกว่า เพราะในหลายๆ ข้อความที่ปรากฏมักจะมีคำลักษณะทวิเพศที่นำเสนอในมุมมองของชาวเยอรมันกับคำที่ใช้รูปเพศชายหายรวมในมุมมองของคนอื่น (wir-sie-Dichotomie) อย่างไรก็ตามรูปทวิเพศที่สื่อถึงกลุ่มผู้ลี้ภัยมีปรากฏเช่นกัน แต่เป็นสัดส่วนที่น้อยมาก เพียงร้อยละ 1.45

(18)Menschenrechte und die Versorgung von **Menschen**, die auf der Flucht sind, von **Migrantinnen und Migranten**, schafft Frieden. Ich habe es vorhin gesagt: Wir sind hier als Vertreter des deutschen Volkes. (Bundestag 19/68: CDU/CSU, 7746)

การใช้รูปดังกล่าวนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับพรรค Bündnis 90/Die Grünen จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างทางสัดส่วนอย่างชัดเจน

5.2.3 พรรค AfD

ในด้านของพรรค AfD ซึ่งเป็นพรรคการเมืองขวาจัดแนวชาตินิยม อุดมการณ์ต่างๆ และการยึดติดกับจารีตดั้งเดิมมักสะท้อนผ่านภาษา โดยเฉพาะความชัดเจนทางเพศ จะเห็นได้ว่าการใช้รูปคำนามเพศชายหายรวมแบบโดดเด่นเมื่อเปรียบเทียบกับพรรคการเมืองอื่น คิดเป็นร้อยละ 25.86 ตามมาด้วยการใช้รูปที่ไม่แสดงเพศแบบระบุชัดเจนและการใช้รูป Partizipien และรูปคำนามจากคำคุณศัพท์ แม้ว่าจะมีลำดับการใช้รูปภาษาที่เหมือนกับพรรค CDU/CSU แต่พรรค AfD แสดงแนวโน้มการใช้ภาษาตามหลักการและตามมาตรฐานที่ผู้ใช้ภาษาในสังคมนิยมใช้จากผลลัพธ์ที่วิเคราะห์ได้สัมพันธ์กับการเรียกร้องของพรรคที่ให้คงใช้รูปคำนามเพศชายหายรวมแทนการใช้ภาษาแสดงความหลากหลายทางเพศในเอกสารทางราชการ เนื่องจากทางพรรคมองว่าการใช้รูปภาษาดังกล่าวไม่ได้เป็นสัญลักษณ์ของการกดขี่ทางเพศแต่อย่างใด (Bundestag, 2022)

อีกทั้งรูปคำที่สัมพันธ์กับเพศทางไวยากรณ์เพศชายอย่าง Flüchtling (ผู้ลี้ภัย) และรูปคำนามเพศชายหายรวมก็มีสัดส่วนของจำนวนการใช้มากกว่าพรรคการเมืองอื่น ดังตัวอย่างเช่น

(19)Nur werden Sie damit illegale **Einwanderer** aus dem Kulturkreis, um den es hier geht, die bereits hier sind, nicht schneller los. (Bundestag 19/17: AfD, 1472)

(20)Nahezu alle **Terrorverdächtigen** sind als **Flüchtlinge** in unser Land eingereist. (Bundestag 19/78: AfD, 9134)

ภาพของกลุ่มผู้ลี้ภัยที่พรรค AfD พยายามสร้างและต้องการทำให้เป็นพื้นฐานของสังคมจึงปรากฏผ่านรูปคำนามเพศชายหมายรวม โดยรูปคำดังกล่าวช่วยให้สถานะความเป็นอาชญากรของกลุ่มลี้ภัยยึดกับความเป็นชายมากขึ้น กลุ่มคำที่แสดงถึงอาชญากรรมที่พบได้บ่อยจากคลังข้อมูล เช่น Gefährder (บุคคลอันตราย), Straftäter (อาชญากร) เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(21)Die SPD will Familiennachzug für **Gefährder**. Statt Ausweisung also jetzt **Papa Gefährder**, **Mama Gefährder** und die **Gefährderbambini**. (Bundestag 19/33: AfD, 3085)

จากตัวอย่างที่ 21 บริบทนี้ต้องการสื่อว่า การพาครอบครัวที่เป็นบุคคลอันตรายเข้ามายังประเทศเยอรมนีทั้งพ่อ แม่ และลูกถือเป็นบุคคลอันตรายทั้งสิ้น โดยคำว่า Mama Gefährder แสดงให้เห็นว่า การใช้คำนามเพศชายไม่สอดคล้องกับเพศสรีระหญิง โดยปกติแล้วความสอดคล้องทางไวยากรณ์เป็นเรื่องสำคัญ กล่าวคือ คำว่า Gefährder (บุคคลอันตราย) ที่ทำหน้าที่เป็นคำนามเพศชายจำเป็นต้องสอดคล้องกับคำว่า Mama (แม่) ที่เป็นคำนามเพศหญิงและมีเพศทางความหมายเป็นเพศหญิง

6. บทสรุป

การเลือกใช้คำในแต่ละภาษานั้นย่อมส่งผลและมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้ใช้ภาษานั้นๆ เฉก เช่นเดียวกับการใช้คำเพื่อแสดงถึงบุคคลอื่นๆ โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่เรื่องความละเอียดอ่อนทางเพศเป็นสิ่งที่ถูกยกมาพูดถึงมากขึ้นทั้งในสังคมไทยและสังคมเยอรมัน จากการวิเคราะห์ข้อมูลผ่านความชัดเจนทางภาษาที่แสดงถึงกลุ่มลี้ภัยนั้น พบว่ามีรูปแบบทางภาษาที่แสดงถึงเพศของกลุ่มผู้ลี้ภัยจำนวน 8 รูปแบบ แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การแสดงเพศแบบระบุชัดเจนผ่านรูปคำนามเพศชายและรูปคำนามเพศหญิง การแสดงเพศแบบหมายรวมผ่านรูปคำนามเพศชายหมายรวม (Generisches Maskulinum) และการแสดงความเป็นกลางทางเพศผ่านรูปคำลักษณะทวีเพศ (Binomiale) รูปคำที่เป็น Partizipien รูปคำที่แปลงเป็นคำคุณศัพท์ รูปคำที่มีส่วนขยายเพิ่มเติม และรูปคำที่ไม่แสดงถึงเพศสรีระ โดยไม่พบรูปคำทางเลือกที่ใช้สัญลักษณ์กำกับเพื่อป้องกันถึงความเป็นกลางทางเพศซึ่งเป็นเหตุผลด้านการกำหนดรูปแบบการเขียนให้เป็นมาตรฐานเดียวกันของเอกสาร จากรูปแบบทางภาษาดังกล่าวพบว่าในประเภทการแสดงเพศแบบระบุชัดเจน นอกจากคำนามที่ชี้เพศทางความหมายเป็นหลัก เช่น Männer (ผู้ชาย), Frauen (ผู้หญิง) แล้ว ยังมีการใช้คำนามที่สื่อถึงเพศผ่านตัวบัพจัยท้ายคำซึ่งลักษณะนี้ถือเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดจากคลังข้อมูล โดยเฉพาะการใช้รูปคำนามที่อยู่ในกลุ่มอาชญากรถือได้ว่าเป็นการใช้ภาษาเพื่อระบุถึงเพศชาย ส่วนการแสดงเพศแบบหมายรวม พบว่ารูปคำที่แสดงเพียงแค่เพศทางไวยากรณ์เพศชายอย่างคำว่า Flüchtlinge (ผู้ลี้ภัย) เมื่ออยู่ในรูปพหูพจน์ใช้บังคับถึงทั้งสองเพศ และเพื่อแสดงความเท่าเทียมทางเพศ ในภาษาเยอรมันสามารถใช้รูปคำเพื่อสื่อถึงบุคคลได้หลากหลายรูปแบบ การสะท้อนความเป็นจริงผ่านภาษาสามารถหาแนวโน้มได้จากการใช้ภาษาที่เกิดขึ้นๆ จนรูปภาษาดังกล่าวได้กลายเป็นข้อมูลที่ถูกฝังลึกอยู่ภายใน (Verfestigung des Wissens) โดยพรรคการเมืองแต่ละขั้วใช้ภาษาเพื่อแสดงมุมมองทางเพศที่แตกต่างกันตามพื้นฐานทางอุดมการณ์การเมืองของตน พบว่าพรรค Bündnis 90/Die Grünen หรือพรรคที่มีจุดยืนด้านความยุติธรรมและความเท่าเทียมทางสังคมมีแนวโน้มแสดงออกและยอมรับความเท่าเทียมทางเพศทั้งชายและหญิง รวมถึงความเป็นกลางทางเพศอย่างเห็นได้ชัด ผ่านการใช้รูปทวีเพศ รูป Partizipien และรูปคำนามไม่บ่งเพศสรีระ รวมถึงพยายามหลีกเลี่ยงการใช้คำนามเพศชายหมายรวม ในขณะที่การแสดงออกด้านความเท่าเทียมทางเพศของ

พรรค CDU/CSU ยังมีแนวโน้มยึดติดกับขนบธรรมเนียมดั้งเดิม เนื่องจากเป็นพรรคการเมืองแบบอนุรักษนิยม คือใช้คำนามที่แสดงให้เห็นภาพเป็นเพศชายมากกว่า แต่ยังคงเปิดรับความเป็นกลางทางเพศ ส่วนพรรค AfD ที่เป็นพรรคขวาจัดแนวชาตินิยมมีการใช้รูปคำนามเพศชายหมายรวมเป็นหลัก เนื่องจากถือว่าเป็นรูปคำมาตรฐานที่ใช้กันทั่วไปในภาษาเยอรมัน

บทความนี้อาจเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาภาษาเพื่อแสดงความละเอียดอ่อนทางเพศ เพราะภาษาสะท้อนความเป็นจริงของผู้ใช้ภาษา ผู้สอนภาษาเยอรมันสามารถเริ่มปลูกฝังการใช้ภาษาลักษณะนี้จากภายในห้องเรียนได้เนื่องจากในภาษาไทยไม่จำเป็นต้องมีการจำเพาะเพศ และจากปัจจัยทางภาษาทำให้เห็นว่าการนำเสนอภาพผู้ลี้ภัยส่วนใหญ่ออกมาเป็นเพศชาย ส่วนบริบทและภาพของเพศหญิงค่อนข้างถูกนำเสนอน้อยกว่าหรือมักทำให้เป็นชายขอบ จึงอาจเป็นแรงกระตุ้นให้ผู้สนใจได้นำไปศึกษาต่อยอดทั้งด้านภาษาและด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องว่า ผู้ลี้ภัยมีความสัมพันธ์กับเพศสภาพและสังคมอย่างไร ทำไมสังคมส่วนใหญ่มักวางกรอบให้ผู้ลี้ภัยมีความเป็นชายมากกว่าหญิง เป็นต้น

รายการอ้างอิง

- Binanzer, A., Schimke, S., & Schunack, S. (2022). Syntaktische Domäne oder lineare Distanz-welcher Faktor steuert semantische Kongruenz im Kontext von Hybrid Nouns und Epikoina in stärkerem Maß?.
- In G. Diewald & D. Nübling (Eds.), *Genus-Sexus-Gender* (pp. 193-218). Berlin & Boston: De Gruyter.
- Bundestag. (2022). *Anträge zur „geschlechtergerechten Sprache“ überwiesen*. Retrieved August 10, 2023, from <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw50-de-geschlechter-gerechte-sprache-924578>.
- CDU/CSU. (2017). *Regierungsprogramm 2017-2021. Für ein Deutschland, in dem wir gut und gerne leben*. Retrieved from https://www.csu.de/common/csu/content/csu/hauptnavigation/politik/beschluesse/regierungsprogramm-2017_BF.pdf.
- Deutschlandfunk. (2021). *Linguistik und Gender-Debatte. Kann Sprache Wirklichkeit schaffen?*. Retrieved from <https://www.deutschlandfunk.de/linguistik-und-gender-debatte-kann-sprache-wirklichkeit-100.html>.
- Diewald, G., & Nübling, D. (2022). „Genus-Sexus-Gender“-ein spannungs-und ertragreiches Themenfeld der Linguistik. In G. Diewald & D. Nübling (Eds.), *Genus-Sexus-Gender* (pp. 3-31). Berlin & Boston: De Gruyter.
- Eisenberg, P. (2015). *Wort des Jahres „Flüchtling“: Hier endet das Gendern*. Retrieved from <https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/wort-des-jahres-fluechtling-hier-endet-das-gendern-13967817.html>.
- Harnisch, R. (2019). Partizipien als meliorisierende Ersatzkonstruktionen für pejorisierte personenbezeichnende Derivata. In A. Fábíán & I. Trost (Eds.), *Sprachgebrauch in der Politik. Grammatische, lexikalische, pragmatische, kulturelle und dialektologische Perspektiven* (pp. 217-237). Berlin & Boston: De Gruyter.
- Hohenstein, C. (2021). II.3.1 Tempora mutantur, nos et mutamur in illis: Sprachwandel. In ZHAW Angewandte Linguistik (Ed.), *Angewandte Linguistik für Sprachberufe* (pp. 151-159). Berlin & Boston: De Gruyter.
- Hornscheidt, L., & Sammla, J. (2021). *Wie schreibe ich divers? Wie spreche ich gendergerecht? - Ein Praxis-Handbuch zu Gender und Sprache*. Berlin: w_orten & meer.

- Jamjumrus, P. (2018). Konzeptuelle Metaphern zum Begriff „Flüchtlinge“ in Online-Zeitungen: Eine empirische Studie im Deutschen und im Thai. *Journal of Letters*, 47(Supplementary Issue), 379-415.
- Jamjumrus, P. (2022). *Sprachliche Wissensrepräsentation der AfD. Eine framesemantische Analyse von parlamentarischen Debatten* (Published doctoral dissertation). Technische Universität Dresden, Dresden.
- Klein, J. (2020). Empathie als politische Ressource. In K. Jacob, K. P. Konerding & W. A. Liebert (Eds.), *Sprache und Empathie* (pp. 445-470). Berlin & Boston: De Gruyter.
- Köpcke, K.-M. (2012). Konkurrenz bei der Genuskongruenz. Überlegungen zum Grammatikunterricht in der Sekundarstufe II. *Der Deutschunterricht*, 1, 36-46.
- Kotthoff, H., & Nübling, D. (2018). *Genderlinguistik. Eine Einführung in Sprache, Gespräch und Geschlecht*. Tübingen: Narr Francke Attempto.
- Kreuzler, F., & Wengeler, M. (2019). Von Heimatvertriebenen, Armutsflüchtlingen und Refugees. Eine linguistischer Vergleich des aktuellen mit früheren Flüchtlingsdiskursen in der Bundesrepublik Deutschland. In A. Fábán & I. Trost (Eds.), *Sprachgebrauch in der Politik. Grammatische, lexikalische, pragmatische, kulturelle und dialektologische Perspektiven* (pp. 239-259). Berlin & Boston: De Gruyter.
- Maletzke, G. (1996). *Interkulturelle Kommunikation. Zur Interaktion zwischen Menschen verschiedener Kulturen*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Müller-Spitzer, C. (2021). Geschlechtergerechte Sprache: Zumutung, Herausforderung, Notwendigkeit?. *Sprachreport*, 37(2), 1-12.
- Niehr, T. (2014). *Einführung in die Politolinguistik*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Nübling, D. (2018). Und ob das Genus mit dem Sexus. Genus verweist nicht nur auf Geschlecht, sondern auch auf die Geschlechterordnung. In *Sprachreport*, 34(3), 44-50.
- Nübling, D. (2019). Geschlechter(un)ordnungen in der Grammatik: Deklination, Genus, Binomiale. In L. Eichinger & A. Plewnia (Eds.), *Neues vom heutigen Deutsch: Empirisch-methodisch-theoretisch* (pp. 19-58). Berlin & Boston: De Gruyter.
- Payr, F. (2021). *Von Menschen und Mensch*innen. 20 gute Gründe, die mit dem Gendern aufzuhören*. Wiesbaden: Springer.
- Rummel, M. (2017). *Brisantes Suffix? Zum Gewicht von -ling im Konzept des Flüchtlings*. Gießen: Gießener Elektronische Bibliothek.
- Samel, I. (2000). *Einführung in die feministische Sprachwissenschaft*. Berlin: Schmidt.
- Stefanowitsch, A. (2015). *Flüchtlinginnen und Flüchtlinge*. Retrieved from <http://www.sprachlog.de/2015/12/17/fluechtlinginnen-und-fluechtlinge/>.
- Warnke, I. H. (2009). Die sprachliche Konstituierung von geteiltem Wissen in Diskursen. In E. Felder & M. Müller (Eds.), *Wissen durch Sprache. Theorie, Praxis und Erkenntnisinteresse des Forschungsnetzwerkes „Sprache und Wissen“* (pp. 113-140). Berlin & New York: De Gruyter.
- Wehling, E. (2016a). *Politisches Framing. Wie eine Nation sich ihr Denken einredet-und daraus Politik macht*. Düsseldorf: Herbert von Halem Verlag.
- Wehling, E. (2016b). *Vorsicht vor diesen Wörtern. Wie werden wir durch Begriffe wie „Flüchtling“ manipuliert, und wie können wir das ändern?* Retrieved June 15, 2020, from <https://www.zeit.de/2016/10/sprache-manipulation-elisabeth-wehling>.
- Zifonun, G. (2018). Die demokratische Pflicht und das Sprachsystem. Erneute Diskussion um einen Geschlechtergerechten Sprachgebrauch. *Sprachreport*, 34(4), 44-56.

การวิเคราะห์ข้อผิดพลาดการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีน ของท่าอากาศยานในไทย

Received: 31 October 2022

Revised: 10 March 2023

Accepted: 26 May 2023

อมรรัตน์ เนตรัญญกรวงศ์*

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ข้อผิดพลาดด้านการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนที่ปรากฏอยู่ใน 16 ท่าอากาศยานในไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2562-2565 โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่มโดยบังเอิญ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบวิเคราะห์ข้อผิดพลาดโดยการแจกแจงความถี่เป็นคำร้อยละ และใช้ทฤษฎีการแปล “ถูกต้อง-สื่อความ-งามตามแบบแผน” (信、达、雅) ของเหยียนฟู (2009) และหลักและข้อควรระวังในการแปลภาษาไทยเป็นภาษาจีน 10 ข้อ ของกนกพร นุ่มทอง (2554) เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยและนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ จากการวิเคราะห์ป้ายสาธารณะภาษาจีนที่มีข้อผิดพลาดด้านการแปล จำนวน 159 ป้าย พบข้อผิดพลาดรวมทั้งสิ้น 257 แห่ง พบข้อผิดพลาดด้านคำศัพท์มากที่สุด คือ 1) ด้านการแปลคำศัพท์ที่ไม่ตรงกัน 2) การแปลคำศัพท์ผิด 3) การใช้คำศัพท์ที่มีความหมายสับสน 4) ความสับสนด้านการใช้คำศัพท์ของคนฮ่องกงและไต้หวันกับการใช้คำศัพท์ของคนจีนแผ่นดินใหญ่ 5) การใช้ศัพท์บัญญัติ 6) การถอดเสียงของคำนามเฉพาะ รวมคิดเป็นร้อยละ 62 รองลงมาคือข้อผิดพลาดด้านไวยากรณ์ คือ 1) ความสับสนทางไวยากรณ์และประโยคที่คลุมเครือ 2) ข้อผิดพลาดด้านการใช้คำว่า “被” 3) ข้อผิดพลาดด้านการใช้คำบอกตัวเลขและคำลักษณนาม 4) ข้อผิดพลาดด้านการใช้คำกริยา 5) การแปลตกหล่นนำมาซึ่งข้อผิดพลาดด้านไวยากรณ์ รวมคิดเป็นร้อยละ 23 ข้อผิดพลาดด้านตัวอักษรจีน คือ 1) การใช้ตัวอักษรจีนผิด 2) การผสมอักษรจีนตัวเต็มและตัวย่อ 3) การผสมอักษรจีนตัวย่อและอักษรต่างรูป รวมคิดเป็นร้อยละ 9 ข้อผิดพลาดด้านเครื่องหมายวรรคตอน คือ 1) การใช้เครื่องหมายวรรคตอนผิด 2) การขาดเครื่องหมายวรรคตอน 3) การใช้เครื่องหมายวรรคตอนภาษาจีนและภาษาอังกฤษผสมกัน 4) ตำแหน่งเครื่องหมายวรรคตอนผิด 5) ข้อผิดพลาดเครื่องหมายวรรคตอนอื่นๆ รวมคิดเป็นร้อยละ 4 และข้อผิดพลาดด้านวัฒนธรรมที่ถูกกละเลยในการแปล รวมคิดเป็นร้อยละ 2 ตามลำดับ

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

ท่าอากาศยานไทย;
ป้ายสาธารณะภาษาจีน;
ข้อผิดพลาดด้านการแปล

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาจีน ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ติดต่อได้ที่:

yiqingyuan66@gmail.com

The Error Analysis of Chinese Translation of Airport Public Signs in Thailand

Received: 31 October 2022

Revised: 10 March 2023

Accepted: 26 May 2023

Amornrat Netthanyakonwong *

The purpose of this research was to analyze the translation errors of Chinese public signs appearing in 16 airports in Thailand from 2019 to 2022 by random sampling. The research instrument was an error analysis table using percentages and frequency distribution. The translation theory of Yanfu's "faithfulness-expressiveness-elegance" (2009) and Kanokporn Noomthong's 10 principles for translating Thai into Chinese (2011) were used as the conceptual frameworks for the study, and the results of the descriptive analysis were presented. The 159 Chinese public signs with translation errors were analyzed and a total of 257 errors were found, with lexical errors being the most common, 62% in total, including: 1) inconsistent translation; 2) mistranslation; 3) confusion of word meanings; 4) confusion of Hong Kong and Taiwanese terms with Chinese terms; 5) use coinages; 6) direct phonetic translation. The next most common errors were grammatical errors, with the total percentage of 23%: 1) grammatical confusion and sentence ambiguity; 2) wrong use of the word "被"; 3) wrong use of numerals and measure words; 4) wrong use of verbs; 5) grammatical errors caused by missing translations. Chinese character errors, 9% in total, included: 1) misuse of Chinese characters; 2) mixing of traditional and simplified characters; 3) use of variant characters. Punctuation errors were: 1) wrong use of punctuation marks; 2) lack of punctuation marks; 3) mixed use of Chinese and English punctuation marks; 4) wrong punctuation positions; 5) other punctuation errors. These punctuation errors accounted for 4%, with the remaining 2% being errors caused by ignoring cultural factors.

Research Article

Abstract

Keywords

Thailand airports;
Chinese public signs;
translation errors

* Lecturer, Chinese Program, Department of Eastern Languages, Faculty of Humanities, Naresuan University, e-mail: yiqingyuan66@gmail.com

1. บทนำ

การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยมาโดยตลอด นักท่องเที่ยวจากประเทศจีนถือว่าเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของประเทศไทย ดังนั้นการบริการภาษาจีนให้กับนักท่องเที่ยวชาวจีนจึงเป็นส่วนช่วยทำให้นักท่องเที่ยวชาวจีนที่มาเที่ยวประเทศไทยได้รับความสะดวกสบายยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้การส่งเสริมนักท่องเที่ยวชาวจีนให้มาเที่ยวประเทศไทยและการบริการภาษาจีนให้กับนักท่องเที่ยวชาวจีนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง (กัญญา ภูริพัฒน์, 2560, น. 31) แต่ในขณะเดียวกันยังปรากฏปัญหาด้านการใช้ภาษาจีนเพื่อการบริการอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะข้อผิดพลาดในการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีน อันนี้ไม่เพียงแต่ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ในการประชาสัมพันธ์ที่ดีและช่วยเหลือนักท่องเที่ยวชาวจีน ในทางกลับกัน ยังทำให้นักท่องเที่ยวชาวจีนเข้าใจผิดและถึงขั้นส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของประเทศไทย ด้วยเหตุนี้จึงจำต้องตระหนักถึงการเร่งดำเนินการตรวจสอบและศึกษากระบวนการแปลป้ายภาษาจีนในประเทศไทย เพื่อแก้ไขข้อผิดพลาดและข้อผิดพลาดในการแปลให้ถูกต้อง อีกประการหนึ่งเพื่อจัดเตรียมสภาพแวดล้อมการท่องเที่ยวที่ดีขึ้นสำหรับนักท่องเที่ยวชาวจีน ซึ่งไม่เพียงช่วยส่งเสริมการเติบโตและความก้าวหน้าของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยเท่านั้น ยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเอาใจใส่ของรัฐบาลไทยที่มีต่อนักท่องเที่ยวชาวจีน ทำให้นักท่องเที่ยวชาวจีนเข้าใจวัฒนธรรมไทยได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ประการถัดมายังถือเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีในระดับสากลของประเทศไทย ท่าอากาศยานในไทยถือเป็นจุดแวะพักสถานีแรกของนักท่องเที่ยวชาวจีนหลังจากที่เดินทางมาถึงประเทศไทย ถือเป็น “ความประทับใจแรกพบ” จากการศึกษาและวิเคราะห์ป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทย 16 แห่ง พบว่าป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทย 16 แห่ง มีข้อผิดพลาดอยู่หลายด้าน ข้อผิดพลาดบางด้านอาจนำไปสู่ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนหรือก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง ยกตัวอย่างกรณีศึกษาการแปลป้าย “ห้องละหมาด” กลายเป็น “ห้องสวดวิงวอน” (祈祷室) ซึ่งหมายถึงห้องสำหรับผู้นับถือคริสต์ศาสนา โดยทุกศาสนามีการยึดถือแนวปฏิบัติที่เคร่งครัดแตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น ผู้นับถือศาสนาอิสลามต้องมีการละหมาดวันละ 5 เวลา ข้อผิดพลาดด้านการแปลผิดนี้จึงนำไปสู่ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนระหว่างผู้นับถือศาสนาทั้งสอง หรือตัวอย่างกรณีศึกษาเรื่องกฎหมายการนำเข้าหรือส่งออกผลิตภัณฑ์งาช้างที่เมื่อนักท่องเที่ยวชาวจีนอ่านแล้วเข้าใจผิดว่า “การห้ามนำเข้าและส่งออกผลิตภัณฑ์งาช้างถือเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย” (禁止进出口象牙及象牙制品是违法的行为) นั้นหมายความว่า “ต้องนำเข้าหรือส่งออกผลิตภัณฑ์งาช้างจึงถือเป็นการกระทำที่ไม่ผิดกฎหมาย” ซึ่งเป็นความเข้าใจในทิศทางที่ตรงกันข้ามกับภาษาต้นทาง ด้วยเหตุนี้การวิจัยและเสนอแนวทางแก้ไขข้อผิดพลาดด้านการแปลป้ายภาษาจีนที่ถูกต้องให้แก่ท่าอากาศยานในไทยทั้ง 16 แห่ง จึงเป็นงานที่มีความสำคัญและเร่งด่วนอย่างยิ่ง

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ข้อผิดพลาดในการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทย 16 แห่ง
2. เพื่อเป็นข้อมูลอ้างอิงหรือข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาภาษาจีนขั้นพื้นฐานและอุตสาหกรรมการแปลภาษาจีนในประเทศไทย

3. สมมติฐานการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวความคิดการวิจัยเรื่องทฤษฎีการแปล “ถูกต้อง-สื่อความ-งามตามแบบแผน” (信、达、雅) ของเหียนฟู นักทฤษฎีการแปลของจีน และหลักและข้อควรระวังในการแปลภาษาไทยเป็นภาษาจีน 10 ข้อ ซึ่งเป็นตำราการแปลภาษาไทยเป็นภาษาจีนของกนกพร นุ่มทอง (2554) เพื่อวิเคราะห์และศึกษาข้อผิดพลาดในการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทย 16 แห่ง

4. ขอบเขตการวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลภาพป้ายสาธารณะภาษาจีนที่ปรากฏอยู่ในท่าอากาศยานในไทย 16 แห่ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2562-2565 จากนั้นคัดแยกป้ายสาธารณะที่มีข้อผิดพลาดด้านการแปล จำนวน 159 ป้าย โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่มโดยบังเอิญ ใช้ทฤษฎีการแปล “ถูกต้อง-สื่อความ-งามตามแบบแผน” (信、达、雅) ของเหียนฟู (2009) นักทฤษฎีการแปลของจีน และหลักและข้อควรระวังในการแปลภาษาไทยเป็นภาษาจีน 10 ข้อของกนกพร นุ่มทอง (2554) เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย จากนั้นวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบวิเคราะห์ข้อผิดพลาดโดยแจกแจงความถี่เป็นคำร้อยละ เพื่อนำผลการวิเคราะห์มาสรุปและอภิปรายผล

5. ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ทราบข้อผิดพลาดและสาเหตุด้านการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทย 16 แห่ง
2. เพื่อเป็นข้อมูลอ้างอิงหรือข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาภาษาจีนขั้นพื้นฐานและอุตสาหกรรมแปลภาษาจีนในประเทศไทย

6. แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 ทฤษฎีการแปลป้ายสาธารณะของประเทศจีน

นักทฤษฎีการแปลสมัยราชวงศ์ชิงที่มีชื่อเสียงที่สุด ได้แก่ เหียนฟู ผู้เสนอมาตรฐาน “ถูกต้อง-สื่อความ-งามตามแบบแผน” 信、达、雅 ซึ่งยังมีอิทธิพลต่อการแปลของประเทศจีนมาจนถึงยุคปัจจุบัน (กนกพร นุ่มทอง, 2554, น. 10) โดย “ถูกต้อง” (信) หมายถึง การแปลควรซื่อสัตย์ต่อข้อความต้นฉบับ โดยไม่ลบ ไม่บิดเบือน ไม่เพิ่มเติม หรือไม่เปลี่ยนความหมายเดิม “สื่อความ” (达) หมายถึง การแปลที่เข้าใจง่าย ต้องอิงไปตามสถานการณ์จริงในภาษาจีน เหียนฟูมีข้อปฏิบัติก่อนทำการแปลคือต้องอ่านและทำความเข้าใจต้นฉบับอย่างถี่ถ้วน อีกทั้งยังต้องอ้างอิงตามสถานการณ์จริงเพื่อไม่ให้กระทบกับความหมายของต้นฉบับ “งามตามแบบแผน” (雅) หมายถึง การเลือกคำที่เหมาะสมและสอดคล้องกับต้นฉบับอย่างมีศิลปะ ถือเป็นจุดที่ยากที่สุด เนื่องจากต้องแปลข้อความ

ต้นฉบับออกมาให้เป็นภาษาที่สละสลวยและมีศิลปะซึ่งถือเป็นจุดแข็งด้านวัฒนธรรมภาษาของจีน เพราะภาษาจีนไม่ได้เป็นเพียงแค่ภาษา แต่ยังรวมวัฒนธรรมจีนเข้าไว้ด้วย จากการวิจัยพบว่าข้อผิดพลาดด้านการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทยนั้นไม่สอดคล้องกับทฤษฎีการแปลทั้ง 3 ข้อของเหยียนฟู ด้วยการแปลที่มีความแตกต่างจากข้อความต้นฉบับเป็นอย่างมาก ข้อนี้ไม่สอดคล้องกับทฤษฎี “ถูกต้อง” (信) ประการที่สองคือป้ายสาธารณะจำนวนมากมีการเลือกใช้คำที่ไม่เหมาะสม ประกอบกับการใช้ไวยากรณ์ที่สับสนและไม่สอดคล้องกับสำนวนภาษาจีน ข้อนี้ไม่สอดคล้องกับทฤษฎี “สื่อความ” (达) ประการสุดท้ายคือการแปลด้วยภาษาที่ตรงเกินไปจนขาดความสละสลวยด้านภาษา และไม่คำนึงถึงจิตใจและอารมณ์ของนักท่องเที่ยวชาวจีน เป็นอีกข้อที่ไม่สอดคล้องกับทฤษฎี “งามตามแบบแผน” (雅) ดังนั้นหากอ้างอิงตามทฤษฎีการแปล “ถูกต้อง-สื่อความ-งามตามแบบแผน” (信、达、雅) การแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทยจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงให้ถูกต้องยิ่งขึ้น

6.2 ทฤษฎีการแปลป้ายสาธารณะของประเทศไทย

นักวิชาการไทยมีมุมมองที่หลากหลายเกี่ยวกับการแปลภาษาจีน-ไทย หรือภาษาไทย-จีน ในบทความวิจัยนี้ได้เลือกมุมมองของนักวิชาการ 2 ท่านเป็นตัวแทน เพื่อนำทฤษฎี แนวคิดและมุมมองมาประกอบการวิเคราะห์

มุมมองที่หนึ่งของกนกพร นุ่มทอง (2554) ในผลงานเรื่อง “ตำราการแปลภาษาไทยเป็นภาษาจีน” ได้มีการใช้กรณีตัวอย่างที่มีความละเอียดมาอธิบายสถานการณ์ต่างๆ ในด้านการแปลภาษาไทย-จีน หรือภาษาจีน-ไทย ซึ่งเป็นการยกตัวอย่างและการชี้แจงอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ บทความวิชาการเรื่อง “หลักและข้อควรระวังในการแปลจีน-ไทย ไทย-จีน” ของกนกพร นุ่มทอง และศิริวรรณ ลิขิตเจริญธรรม (2562, น. 105-148) ได้มีการสรุปหลักและข้อควรระวังในการแปลจีน-ไทยและไทย-จีนไว้ 10 ประการ โดยประการที่ 2, 3, 4, 6, 8 และ 9 มีความสอดคล้องกับกรณีตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อผิดพลาดการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทยของผู้วิจัยเป็นอย่างมาก

มุมมองที่สองของบุรินทร์ ศรีสมถวิล (2562) ในบทความวิจัยเรื่อง “การก้าว ‘ไม่’ ข้ามความเป็นอื่นด้านภาษาในพระราชบัญญัติเรื่อง ‘แก้วจอมชน’ ฉบับพากย์จีน” กล่าวว่า ประเด็นที่ผู้แปล “ก้าว ‘ไม่’ ข้าม” ความเป็นอื่นด้านการใช้ภาษานั้นประกอบด้วยการแปลศัพท์วัฒนธรรมไทย การแปลชื่อเฉพาะ การแปลคำนำหน้าชื่อ คำซ้อน เป็นต้น สาเหตุหลักที่ทำให้ผู้แปลแปลคลาดเคลื่อนจากต้นฉบับหรือไม่สามารถเลือกใช้ศัพท์ที่ตรงกับเจตนารมณ์ของผู้ประพันธ์ได้นั้น คือผู้แปลไม่ได้ศึกษาทวิการใช้ภาษาของผู้ประพันธ์มาเป็นอย่างดีก่อนลงมือแปล และมีการสรุปกระบวนการแปลวรรณกรรมที่รัดกุมไว้ 7 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การอ่านทำความเข้าใจวรรณกรรมต้นฉบับ ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาทวิการใช้ภาษาของผู้ประพันธ์ให้ลึกซึ้งก่อนลงมือแปล ขั้นตอนที่ 3 การสื่อสารโดยตรงกับผู้ประพันธ์ ขั้นตอนที่ 4 ลงมือแปล ขั้นตอนที่ 5 การตรวจแก้โดยบรรณาธิการต้นฉบับ ขั้นตอนที่ 6 พิสูจน์อักษรออกแบบปก จัดรูปเล่ม ขั้นตอนที่ 7 ส่งพิมพ์ ผู้วิจัยเห็นว่าขั้นตอนที่ 5 มีความสำคัญเป็นอย่างมากสำหรับการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนของประเทศไทยในปัจจุบันที่ควรส่งฉบับแปลให้บรรณาธิการพิจารณาตรวจแก้และให้ข้อเสนอแนะก่อน

6.3 เอกสารและงานวิจัยการแปลและการให้คำจำกัดความป้ายสาธารณะของตะวันตกและจีน

ฌ็อง พอล วินัย (Jean-Paul Vinay) และฌ็อง ดาร์เบลเน็ต (Jean Darbelnet) นักวิชาการชาวฝรั่งเศสถือเป็นกลุ่มคนแรกที่ศึกษาป้ายสาธารณะ พวกเขาได้พูดถึงแนวคิดการแปลคำบนป้ายสาธารณะไว้ในคำนำของหนังสือ *“Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation”* (Vinay & Darbelnet, 1995) โดยแนวคิดแรกเริ่มของการแปลป้ายสาธารณะส่วนใหญ่เป็นแนวคิดที่เรียบง่ายของการแปลภาษาอังกฤษ-ฝรั่งเศส ใน ค.ศ.1997 ร็อดริก แลนดรี (Rodrigue Landry) นักวิชาการชาวแคนาดา ได้เสนอมุมมองเกี่ยวกับบทบาทของป้ายสาธารณะลงในบทความ *“Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study”* โดยเขาคิดว่าป้ายสาธารณะควรมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความหมายเชิงสัญลักษณ์ จนกระทั่งในปัจจุบันการวิจัยเกี่ยวกับป้ายสาธารณะในตะวันตกยังคงดำเนินต่อไป โดยส่วนใหญ่เน้นไปที่มุมมองทางภาษาศาสตร์ ทักษะและกลวิธีการแปล รวมไปถึงการให้คำจำกัดความป้ายสาธารณะโดยพื้นฐานที่มีความคล้ายคลึงกับ *“public road signs, advertising billboards, street names, place names, commercial shop signs, and public signs on government buildings”* (Landry & Bourhis, 1997, pp. 23-49) นักวิชาการจีนได้ขยายขอบเขตคำจำกัดความป้ายสาธารณะจนก้าวไปสู่แถวหน้าของการวิจัยประเภทนี้ สิ่งนี้มีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับประสบการณ์โดยตรงของจีน หลังการปฏิรูปและเปิดประเทศใน ค.ศ. 1979 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของจีนเริ่มก่อตัวขึ้น ด้วยจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้การแปลป้ายสาธารณะเริ่มกลายเป็นสิ่งจำเป็น นอกจากนั้นบทความเรื่อง *“เรียงร้อย: เพื่อร่วมวงวงการแปลหันมาให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์ภายนอกประเทศ”* ของตัวนเหลียนเจิงที่ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1990 บทความนี้ชี้ให้เห็นข้อผิดพลาดในการแปลคำเตือนบนป้ายของจุดชมวิวและในโรงแรมบางแห่ง นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงสาเหตุของข้อผิดพลาดในการแปล เช่น *“ประการที่หนึ่งเกิดจากการขาดทักษะภาษาอังกฤษที่ไม่ดีพอหรือการแปลผิดที่เกิดจากความประมาท ประการที่สองเป็น ‘การแปลที่ยึดติดกับต้นฉบับเกินไป’ ซึ่งเกิดจากการไม่ชำนาญในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและไม่เข้าใจลักษณะการเขียนภาษาอังกฤษไปจนถึงเรื่องนิสัยรักการอ่าน”* (段连城, 1990, pp. 2-10) นับตั้งแต่การปฏิรูปและเปิดประเทศตลอดจนถึงการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกปักกิ่ง ปี 2008 ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้เกิดปัญหาการแปลป้ายสาธารณะในสังคมจีนเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแปลผิด การแปลแบบสับสนสับสน การแปลตกหล่น การแปลทับศัพท์ เป็นต้น โดยการแปลบางส่วนได้กลายเป็นเรื่องขำขันในระดับสากล เช่น การแปลเมนูอาหารจีน “ถงจื่อจี้” (童子鸡) เป็น “chicken without sexual life” และแปลคำว่า “น้ำร้อน” (开水) ที่ติดอยู่ตามสถานีรถไฟหรือสนามบินว่า “open water” เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบเชิงลบในระดับสากลให้กับจีนเป็นอย่างมาก แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจของนักวิชาการจำนวนมากเช่นกัน อีกทั้งยังได้รับความสำคัญจากวงการการแปลของจีนด้วย ใน ค.ศ. 2004 สำนักพิมพ์ China Business Publishing House ได้ตีพิมพ์ *“พจนานุกรมป้ายสาธารณะภาษาจีน-อังกฤษ”* ของ ลวี่เหอฟาและเจียงลู่ พจนานุกรมเล่มนี้ได้รวบรวมคำบนป้ายสาธารณะที่ใช้ในสังคมจีนไว้เป็นจำนวนมาก พร้อมยกตัวอย่างคำแปลภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ ใน ค.ศ. 2005 ประเทศจีนยังได้มีการจัด “สัมมนาการแปลป้ายสาธารณะครั้งที่ 1” ขึ้นเป็นกรณีพิเศษ นับเป็นครั้งแรกที่มีการให้คำจำกัดความป้ายสาธารณะว่า *“การให้ข้อมูลตัวอักษรและรูปภาพที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สิ่งมีชีวิตและนิเวศวิทยาแก่สาธารณชน เพื่อให้เกิดบทบาทในการประกาศและแจ้งเตือน เป็นต้น”* (吕和发, 蒋璐, 2013, p. 15) ในวงวิชาการจีน คำจำกัดความป้ายสาธารณะของตัวยางเสียนและลวี่เหอฟาเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง นั่นคือ *“ตัวอักษรและรูปภาพที่เปิดเผยและเชื่อมโยงเข้ากับสาธารณชน ซึ่งมีความหมายในแง่ของการประกาศ คำแนะนำ คำเตือน และมีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับวิถีชีวิต การผลิตสิ่งมีชีวิต นิเวศวิทยาและอุตสาหกรรม”* (戴宗显, 吕和发, 2005, pp. 38-42) เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยของ

ตะวันตก นักวิชาการจีนได้พัฒนาต่อยอดงานวิจัยนี้จากความหมายที่แคบไปสู่ความหมายที่กว้างขึ้น โดยอ้างอิงจากบริบทความเป็นจริงของสังคมจีนในช่วงหลายปีที่ผ่านมา จากนั้นขยายขอบเขตคำจำกัดความของป้ายสาธารณะ ทำให้เนื้อหาและการวิจัยเกี่ยวกับป้ายสาธารณะมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น บทความวิจัยนี้มีความเห็นตรงกับคำจำกัดความของป้ายสาธารณะที่บัญญัติขึ้นโดยนักวิชาการจีน เนื่องจากมีความใกล้เคียงกับสถานการณ์จริงในสังคม

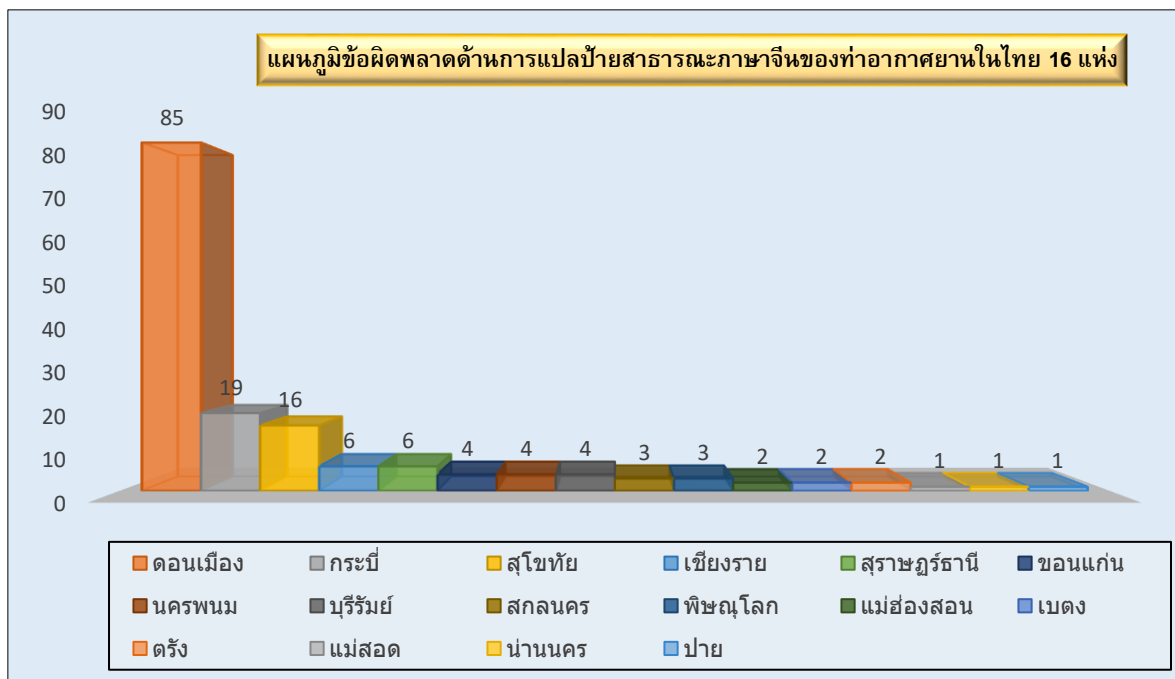
6.4 งานวิจัยการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนของไทย

งานวิจัยด้านการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนในประเทศไทยนั้นมีจำนวนจำกัดมาก ข้อมูลที่สืบค้นได้ในปัจจุบัน ได้แก่ บทความวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ข้อผิดพลาดและสาเหตุข้อผิดพลาดในการแปลภาษาจีนบนป้ายสาธารณะในจังหวัดเชียงราย” (สหทัย สัทธวิเศษ, 2564, น. 88-98) โดยมุ่งเป้าไปที่การแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนในจังหวัดเชียงราย เพื่อวิเคราะห์ประเภทและสาเหตุของการแปลผิด ส่วนบทความวิจัยเรื่อง “ทัศนะของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่มีต่อป้ายภาษาจีนในแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของกรุงเทพมหานคร” (จิราพร เนตรสมบัติผล และ เดชา ชาดิวรรณ, 2562, น. 99-107) ได้วิเคราะห์และสรุปผลความพึงพอใจต่อการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของกรุงเทพมหานครโดยนักท่องเที่ยวชาวจีน และบทความวิชาการเรื่อง “การวิเคราะห์ข้อผิดพลาดในการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนและการกำหนดมาตรฐานป้ายสาธารณะในประเทศไทย” (เชินเย่ และ กนกพร นุ่มทอง, 2565, น. 240-285) ที่รวบรวมข้อมูลป้ายสาธารณะภาษาจีนด้วยการศึกษาภาคสนามและสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมทางออนไลน์ เพื่อวิเคราะห์ประเภทและสาเหตุของการแปลผิด ตลอดจนการเสนอแนะกลวิธีและเทคนิคการแปลเชิงปฏิบัติสำหรับการแปลป้ายสาธารณะในประเทศไทย

ในปัจจุบัน งานวิจัยที่มุ่งเป้าไปที่การแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทยนั้นยังปรากฏไม่มาก โดยส่วนมากมุ่งเน้นการศึกษาการแปลชื่อถนนจากภาษาไทยเป็นภาษาจีนในเขตภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย หรือการศึกษาวิธีการแปลชื่อป้ายร้านค้าที่เป็นภาษาจีน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความสำคัญในการวิเคราะห์ข้อผิดพลาดด้านการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทย เพื่อเป็นข้อมูลอ้างอิงให้แก่นักวิจัยอื่น อีกทั้งเป็นข้อมูลอ้างอิงความรู้ด้านภาษาที่ถูกต้องให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของภาครัฐ

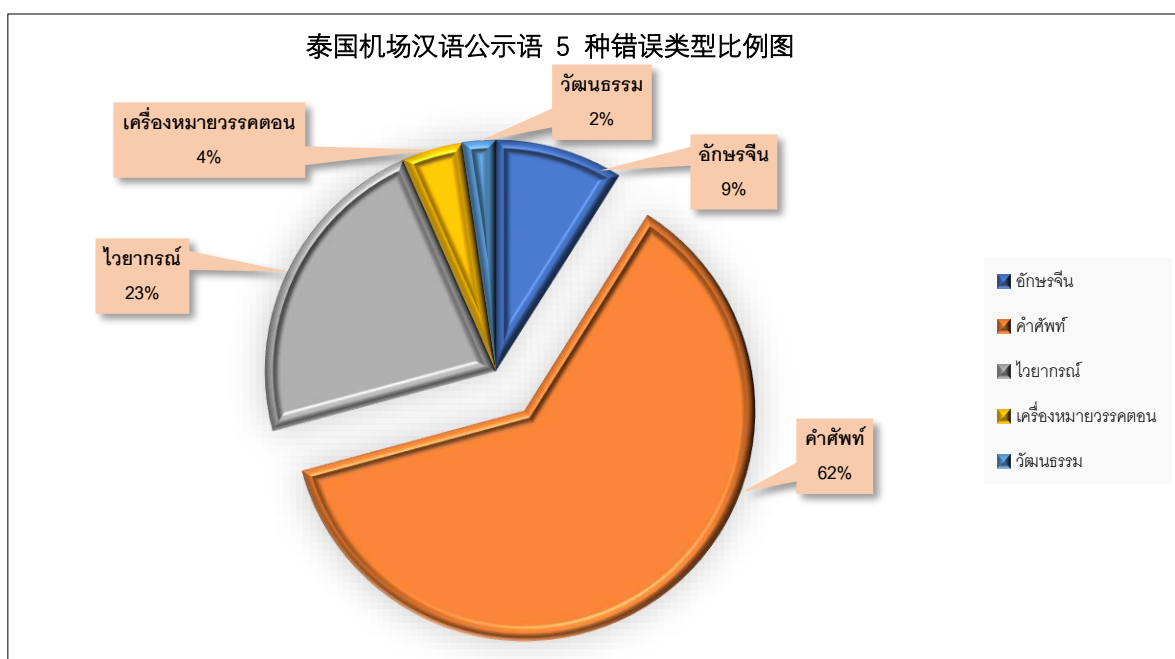
7. ผลการศึกษา

บทความวิจัยนี้ได้รวบรวมป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทย 16 แห่ง ที่มีข้อผิดพลาดด้านการแปล จำนวน 159 ป้าย ระหว่าง พ.ศ. 2562-2565 ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงใช้งานอยู่ใน พ.ศ. 2565

ภาพที่ 1. แผนภูมิการกระจายข้อมูลป้ายสาธารณะจีนของท่าอากาศยานในไทยที่มีข้อผิดพลาดด้านการแปล จำนวน 159 ป้าย

จากแผนภูมิข้างต้น ในจำนวนป้ายสาธารณะภาษาจีนที่มีข้อผิดพลาดด้านการแปล 159 ป้าย มีข้อผิดพลาดรวมทั้งสิ้น 257 แห่ง แบ่งออกเป็นด้านอักษรจีน คำศัพท์ ไวยากรณ์ เครื่องหมายวรรคตอน และวัฒนธรรม ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2. แผนภูมิสัดส่วนข้อผิดพลาด 5 ด้านบนป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทย

จากข้อมูลการวิเคราะห์ในแผนภูมิข้างต้น แสดงให้เห็นว่ามีข้อผิดพลาดด้านตัวอักษรจีน 23 จุด ข้อผิดพลาดด้านคำศัพท์ 159 จุด ข้อผิดพลาดด้านไวยากรณ์ 58 จุด ข้อผิดพลาดด้านเครื่องหมายวรรคตอน 11 จุด และข้อผิดพลาดด้านวัฒนธรรม 6 จุด หรือคิดค่าเฉลี่ยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ข้อผิดพลาดด้านคำศัพท์ 62% ข้อผิดพลาดด้านไวยากรณ์ 23% ข้อผิดพลาดด้านตัวอักษรจีน 9% ข้อผิดพลาดด้านเครื่องหมายวรรคตอน 4% และข้อผิดพลาดด้านวัฒนธรรม 2% กล่าวได้ว่าข้อผิดพลาดด้านการใช้คำศัพท์และไวยากรณ์จีนเป็นข้อผิดพลาดที่พบมากที่สุดบนป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทย

7.1 ข้อผิดพลาดด้านอักษรจีน

7.1.1 การใช้ตัวอักษรจีนผิด

ข้อความต้นฉบับ ด้านควบคุมโรคติดต่อ
ข้อความฉบับแปล 疾病防控中心

ภาพที่ 3. ป้ายด้านควบคุมโรคติดต่อ ท่าอากาศยานดอนเมือง
(ที่มา: อมรรัตน์ เนตรธัญญกรวงศ์ ถ่ายเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2563)

คุณสมบัติโดยทั่วไปของป้ายสาธารณะคือข้อความที่สั้นมาก ดังนั้นทุกคำจึงมีความสำคัญและไม่ควรผิด ในป้ายสาธารณะภาพนี้ คำว่า “控” ถูกเขียนเป็นคำว่า “空” เห็นได้ชัดว่าผู้แปลรู้จักคำศัพท์เฉพาะนี้ แต่ใช้คำผิด จึงมีผลต่อความหมายโดยรวม เพราะคำว่า “防控” หมายถึง ควบคุม แต่คำว่า “防空” หมายถึง การป้องกันทางอากาศ ซึ่งหมายถึงการป้องกันการทิ้งระเบิดของเครื่องบิน ท่าอากาศยานนานาชาติเป็นหน้าด่านในการต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ความผิดพลาดนี้จึงไม่เป็นผลดีต่อภาพลักษณ์ของประเทศ

นอกจากนี้ยังมีอักษรจีนหลายตัวที่มีการใช้ผิด ยกตัวอย่างกรณีศึกษาการใช้คำว่า “入境” ซึ่งมีความหมายว่า “เข้า” กลับเขียนเป็นคำว่า “入竟” คำว่า “杀菌” ซึ่งมีความหมายว่า “ฆ่าเชื้อ” กลับเขียนเป็นคำว่า “刹菌” คำว่า “直接到登机口” (ตรงไปที่ประตูทางออก) กลับเขียนเป็นคำว่า “直接到登机口” อีกตัวอย่างกรณีศึกษาคือคำว่า “廊曼” (ดอนเมือง) กลับเขียนเป็นคำว่า “廊慢” เป็นต้น

7.1.2 การผสมอักษรจีนตัวเต็มและตัวย่อ

ในป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทยมีข้อผิดพลาดด้านการผสมอักษรจีนตัวเต็มและตัวย่อ อยู่ 2 รูปแบบ รูปแบบที่หนึ่งคือในหนึ่งประโยคมีการผสมอักษรจีนตัวเต็มและตัวย่อ รูปแบบนี้พบเห็นได้บ่อยมาก บนของผลิตภัณฑ์สินค้าของร้านค้าที่ท่าอากาศยานในไทย แต่เนื้อหาส่วนนี้อยู่นอกเหนือขอบเขตของการวิจัย ส่วนรูปแบบที่สองคือป้ายสาธารณะที่สำคัญบางป้ายของท่าอากาศยานในไทย บางป้ายมีเพียงอักษรจีนตัวเต็ม บาง

ป้ายมีเพียงอักษรจีนตัวย่อ ซึ่งในปัจจุบันจีนแผ่นดินใหญ่ใช้อักษรจีนตัวย่อ ส่วนฮ่องกง ไต้หวัน และมาเก๊าใช้อักษรจีนตัวเต็ม คนทั่วไปในจีนแผ่นดินใหญ่มีความเข้าใจที่จำกัดเกี่ยวกับอักษรจีนตัวเต็ม นำมาซึ่งความเข้าใจที่ยากลำบากในหมู่นักท่องเที่ยวจีนแผ่นดินใหญ่ หรือจนถึงขั้นละเลยการใช้ตัวอักษรจีนบนป้ายสาธารณะ สิ่งนี้ทำให้เกิดปัญหาโดยไม่จำเป็น ส่วนนักท่องเที่ยวทั่วไปจากฮ่องกง ไต้หวัน และมาเก๊า มีปัญหาในการทำความเข้าใจอักษรจีนตัวย่อด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ข้อมูลสำคัญควรใช้ทั้งอักษรจีนตัวเต็มและตัวย่อ

7.1.3 การผสมอักษรจีนตัวย่อและอักษรต่างรูป

ข้อความต้นฉบับ ผู้โดยสารขาเข้า
ข้อความฉบับแปล 抵达

ภาพที่ 4. ป้ายผู้โดยสารขาเข้า ท่าอากาศยานดอนเมือง
(ที่มา: อมรรัตน์ เนตรธัญญกรวงศ์ ถ่ายเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2562)

อักษรต่างรูป (异体字) คือกลุ่มของอักษรที่มีการออกเสียงและความหมายเหมือนกัน แต่มีรูปแบบการเขียนที่ต่างกัน หวงป๋วหลงและเลี้ยวชวีตง นักภาษาศาสตร์ของจีน คิดว่าพวกมันเป็นเหมือนหูดที่ไม่มีผลในเชิงบวกใดๆ ทั้งสิ้น และยังเป็นการเพิ่มภาระให้แก่ผู้อ่าน ในด้านการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้นั้นถือว่าการเสียเวลาและสิ้นเปลืองพลังงาน ส่วนในด้านการพิมพ์ดีดและสื่อสิ่งพิมพ์ถือเป็นการสิ้นเปลืองวัสดุ ดังนั้นอักษรกลุ่มนี้จึงจำเป็นต้องจัดแยกออกมาให้เป็นระบบ (黄伯荣, 廖旭东, 2002, p. 193) ในประวัติศาสตร์จีนเคยปรากฏอักษรต่างรูปเป็นจำนวนมาก ใน ค.ศ. 1955 กระทรวงวัฒนธรรมแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีนและคณะกรรมการปฏิรูปอักษรจีนได้ร่วมกันออกประกาศ “ตารางการจัดเรียงข้อมูลอักษรต่างรูปชุดแรก” ที่ว่าด้วยการยกเลิกการใช้ตัวอักษรต่างรูปจำนวน 1,055 ตัว (苏培成, 2013) ดังนั้นอักษรต่างรูปที่ยกเลิกการใช้ไปแล้ว แต่กลับมามีปรากฏในรูปแบบที่เป็นทางการนั้นย่อมไม่เหมาะสม สิ่งนี้ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อผู้อ่านเท่านั้น บางครั้งอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดโดยไม่จำเป็น

มีป้าย “ผู้โดยสารขาเข้า” จำนวนมากของท่าอากาศยานในไทยที่ใช้คำว่า “达” ในคำศัพท์ “抵达” ซึ่งคำนี้ไม่ใช่ “達” ในอักษรจีนตัวเต็มและไม่ใช่อักษรจีนตัวย่อ แต่เป็นอักษรต่างรูป ดังนั้นจึงไม่ใช่การใช้คำศัพท์เพื่อมุ่งเป้าไปที่กลุ่มนักท่องเที่ยวจากฮ่องกง ไต้หวัน และมาเก๊า อย่างแน่นอน ผู้วิจัยคิดว่าในกรณีนี้อาจเป็นผลจากการเลือกใช้ฟอนต์อักษรหรือชุดแบบอักษร เช่นผู้วิจัยใช้ฟอนต์ Yu Gothic ในการพิมพ์คำว่า “抵达” หากใช้ฟอนต์อื่น เช่น SimSun, KaiTi, Angsana New เป็นต้น ผลลัพธ์ที่ได้คือคำว่า “抵达” ซึ่งเป็นอักษรจีนตัวย่อที่ใช้กันอย่างเป็นทางการ

ท่าอากาศยานในไทยมีการใช้อักษรต่างรูปบนป้ายสาธารณะเป็นจำนวนมาก ยกตัวอย่างกรณีศึกษาการใช้คำว่า “门” และ “海关” เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบปัญหาเรื่องการใช้ฟอนต์อักษรที่ไม่เป็นเอกภาพ หรือใช้ตัวอักษรขนาดเล็กใหญ่ไม่สม่ำเสมอ เป็นต้น ถึงแม้สิ่งนี้จะไม่มีผลต่อการอ่าน แต่ดูไม่เป็นระเบียบ

อย่างไรก็ตาม หากไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญด้านคอมพิวเตอร์หรือผู้ที่ใช้งานคอมพิวเตอร์อยู่บ่อยครั้ง อาจไม่สามารถค้นพบสาเหตุของการพิมพ์ตัวอักษร “达” ให้เป็น “达” ได้ ดังนั้นเมื่อคำว่า “抵达” ที่อยู่บนป้ายสาธารณะปรากฏสู่สายตานักท่องเที่ยวชาวจีน พวกเขาเข้าใจโดยปริยายว่าผู้แปลนั้นตั้งใจใช้อักษรต่างรูป

ข้อผิดพลาดด้านการใช้ตัวอักษรจีนข้างต้น ทำให้ไม่สามารถถ่ายทอดข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพและนำไปสู่ความเข้าใจผิด ดังนั้นจึงไม่สอดคล้องกับแนวคิดการแปลเรื่อง “ถูกต้อง” (信) ของเหยียนฟู (赫胥黎, 严复, 2009, p. 5)

7.2 ข้อผิดพลาดด้านคำศัพท์

7.2.1 การแปลคำศัพท์ที่ไม่ตรงกัน

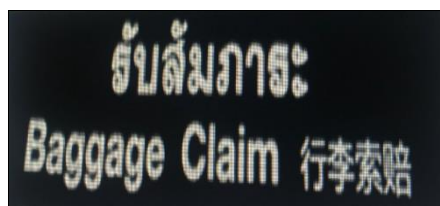
ภาพที่ 5. ป้ายจุดนัดพบ ท่าอากาศยานดอนเมือง
(ที่มา: อมรรัตน์ เนตรธัญญกรวงศ์ ถ่ายเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2562)

ป้ายสาธารณะภาษาจีนที่ท่าอากาศยานดอนเมือง คำว่า “จุดนัดพบ” คำเดียวกัน แต่กลับถูกแปลไม่ตรงกัน ทั้งที่อยู่ในสถานที่แห่งเดียวกัน ป้ายหนึ่งใช้คำว่า “會議點” อีกป้ายหนึ่งใช้คำว่า “约见点” ยิ่งไปกว่านั้นคือป้ายหนึ่งใช้อักษรจีนตัวเต็ม อีกป้ายหนึ่งใช้อักษรจีนตัวย่อ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นบริบทของคนฮ่องกง ไต้หวัน หรือจีนแผ่นดินใหญ่ คำว่า “會議” ล้วนมีความหมายว่า “การประชุม” นอกจากเป็นข้อผิดพลาดเรื่องการแปลคำศัพท์ที่ไม่ตรงกัน คำว่า “會議點” ยังถือเป็นข้อผิดพลาดด้านการใช้คำศัพท์ที่ผิดอีกด้วย

ข้อผิดพลาดด้านการแปลคำศัพท์ที่ไม่ตรงกันนี้มีไม่น้อย ยกตัวอย่างกรณีศึกษาการแปลป้าย “ตรวจคนเข้าเมือง” ถูกแปลว่า “入竞手续”、“护照查验” และ “护照检查” อีกตัวอย่างกรณีศึกษาคือป้าย “ตรวจหนังสือเดินทาง” ถูกแปลว่า “护照检查处”、“护照管理处” เป็นต้น ข้อผิดพลาดนี้อาจสร้างความสับสนแก่นักท่องเที่ยวได้ในระดับหนึ่ง

ข้อผิดพลาดที่ใช้คำศัพท์ไม่สอดคล้องกันอาจเป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารที่ราบรื่น ดังนั้นไม่สอดคล้องกับแนวคิดการแปลเรื่อง “สื่อความ” (达) ของเหยียนฟู (赫胥黎, 严复, 2009, p. 5)

7.2.2 การแปลคำศัพท์ผิด

ข้อความต้นฉบับ	รับสัมภาระ
ข้อความฉบับแปล	行李索赔

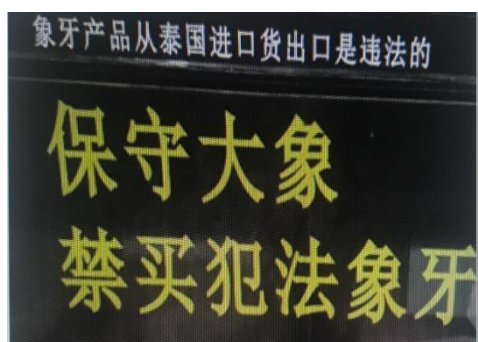
ภาพที่ 6. ป้ายรับสัมภาระ ท่าอากาศยานดอนเมือง
(ที่มา: อมรรัตน์ เนตรธัญญกรวงศ์ ถ่ายเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2563)

ป้าย “รับสัมภาระ” ที่ถูกแปลว่า “行李索赔” เป็นข้อผิดพลาดด้านการแปลคำศัพท์ผิดอย่างมหันต์ เพราะคำว่า “索赔” ในภาษาจีนหมายถึง “การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน” หรือ “การเรียกร้องค่าชดเชย” สิ่งนี้อาจทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจผิดและอาจถึงขั้นทำให้เสียเวลาหรือสร้างความสูญเสียในด้านอื่นได้ คำแปลที่ถูกต้องคือ “行李领取” หรือ “行李提取”

ข้อผิดพลาดที่คล้ายคลึงกันนี้มิให้เห็นจำนวนไม่น้อย ยกตัวอย่างกรณีศึกษาการแปลป้าย “การตรวจค้น เป็นการส่วนบุคคล” ถูกแปลเป็น “私人放映” ป้าย “ผู้โดยสารขาเข้า” ถูกแปลเป็น “旅客入口” และป้าย “ผู้โดยสารขาออก” ถูกแปลเป็น “旅客出口” เป็นต้น

ข้อผิดพลาดด้านการแปลคำศัพท์ผิดในตัวอย่างข้อนี้จึงไม่สอดคล้องกับแนวคิดการแปลเรื่อง “ถูกต้อง” (信) ของเหยียนฟู (赫胥黎, 严复, 2009, p. 5)

7.2.3 การใช้คำศัพท์ที่มีความหมายสับสน

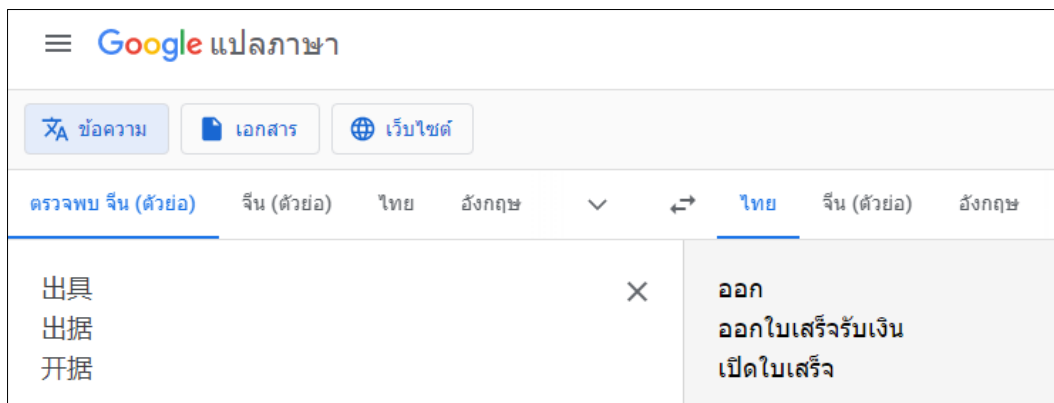

ข้อความต้นฉบับ	ไม่มี
ข้อความฉบับแปล	保守大象，禁买犯法象牙

ภาพที่ 7. ป้ายโฆษณาห้ามนำเข้าหรือนำออกงาช้าง ด้านนอกท่าอากาศยานดอนเมือง
(ที่มา: อมรรัตน์ เนตรธัญญกรวงศ์ ถ่ายเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2562)

ในภาษาจีนคำว่า “保守” และ “保护” มีความหมายเหมือนกันในบางกรณีเท่านั้น โดยทั่วไปคำว่า “保守” หมายถึง “อนุรักษ์นิยม” ดังนั้นหากใช้คำว่า “保守大象” จึงไม่สามารถอธิบายได้ ที่ถูกต้องควรแปลว่า “保护大象”

ข้อผิดพลาดดังกล่าวมิให้เห็นไม่น้อย ยกตัวอย่างกรณีศึกษาการใช้ “正版” (ของแท้) และ “真” (จริง) ที่ให้ความหมายสับสน การใช้คำศัพท์ “出具” (ออกใบรับรอง) “出据” (ออกใบรับรอง) “开据” (ออกใบเสร็จรับเงิน) อย่างไม่ถูกต้อง รวมถึงคำว่า “查获” (ยึดหลังจากการตรวจค้น) และ “发现” (ค้นพบ) คำว่า “接洽” (การเจรจาต่อรอง) และ “联系” (ติดต่อ) เป็นต้น สาเหตุของข้อผิดพลาดดังกล่าวอาจมาจากการใช้ google translate ดังภาพที่ 8

ภาพที่ 8. การสืบค้นข้อมูลการแปลด้วยเครื่องมือ google translate
(สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2562 จาก <https://translate.google.co.th>)

ตัวอย่างข้อนี้ไม่สอดคล้องกับหลักและข้อควรระวังในการแปลภาษาไทยเป็นภาษาจีน ข้อที่ 2 “คำในภาษาไทยและภาษาจีนมีความหมายทับซ้อนกัน แต่กว้างแคบไม่เท่ากัน ต้องระมัดระวังในการเลือกใช้คำแปล” ของ กนกพร นุ่มทอง (2554, น. 30) เพราะในการแปลควรให้ความสำคัญกับขอบเขตความหมายของคำศัพท์

7.2.4 ความสับสนด้านการใช้คำศัพท์ของคนฮ่องกงและไต้หวันกับการใช้คำศัพท์ของคนจีนแผ่นดินใหญ่

Departure - เที่ยวบินขาออก									
Time	Airlines	To	Flight	Row	Departs	Remarks			
17:15	HO AIR	武汉机场	DD 9318	14,15	18:50	第二航厦站			
17:20	HO AIR	合艾	DD 7114	14,15	18:50	第二航厦站			
17:20	AirAsia	南京	FD 2101	1,2		第一航厦站			
17:25	HO AIR	乌隆机场	DD 9216	14,15		第二航厦站			
17:25	AirAsia	杭州	FD 464	1,2		第一航厦站			
17:25	THAI AIR	清莱	SL 544	11,12	18:10	第二航厦站			
17:25	THAI AIR	董里	SL 826	11,12		第二航厦站			
17:25	THAI AIR	上海浦东	SL 926	3	21:25	第一航厦站			
17:30	AirAsia	吉隆坡	AK 877	1		第一航厦站			
17:30	HO AIR	南邦	DD 8522	14,15		第二航厦站			
17:30	AirAsia	合艾	FD 3110	9,10	18:00	第二航厦站			
17:35	HO AIR	布里拉姆机场	DD 9608	14,15		第二航厦站			
17:40	HO AIR	拉廊	DD 7318	14,15		第二航厦站			
17:40	AirAsia	香港	FD 502	1,2		第一航厦站			
17:40	THAI AIR	杭州	SL 920	3		第一航厦站			
18:00	AirAsia	武汉机场	FD 3372	9,10		第二航厦站			
18:00	AirAsia	长沙	FD 540	1,2		第一航厦站			
18:00	THAI AIR	河内	SL 184	8		第一航厦站			
18:05	AirAsia	仰光	FD 257	1,2		第一航厦站			
18:05	THAI AIR	南京	SL 922	3		第一航厦站			

ภาพที่ 9. บ้ายแสดงตารางเที่ยวบินขาออก ท่าอากาศยานดอนเมือง
(ที่มา: อมรรัตน์ เนตรธัญญกรวงศ์ ถ่ายเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2562)

ที่ท่าอากาศยานดอนเมือง “Terminal” ถูกแปลเป็นคำศัพท์ 3 คำที่ไม่เหมือนกัน คือ “航厦站”、“客运枢纽中心”、“航站楼” โดยคำว่า “航厦站” เป็นคำศัพท์ที่ใช้ในไต้หวันเท่านั้น นักท่องเที่ยวชาวจีนแผ่นดินใหญ่จึงไม่คุ้นชินกับศัพท์คำนี้ ในภาพที่ 9 เห็นได้ว่า “航厦站” ใช้อักษรจีนตัวย่อ ซึ่งเป็นการมุ่งเป้าไปที่นักท่องเที่ยวชาวจีนแผ่นดินใหญ่ แต่กลับใช้คำนามเฉพาะของไต้หวัน สิ่งนี้อาจทำให้นักท่องเที่ยวไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของท่าอากาศยานในไทย

ภาพที่ 10. ป้ายศูนย์อาหาร ท่าอากาศยานดอนเมือง
(ที่มา: อมรรัตน์ เนตรธัญญกรวงศ์ ถ่ายเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2562)

นอกจากนี้ คำว่า “อาคารผู้โดยสาร” ถูกแปลว่า “客运枢纽中心” (Integrated Transport Hub) ถือเป็นข้อผิดพลาดด้านการแปลผิดเช่นกัน เพราะคำศัพท์มีความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงสถานีรถไฟ สถานีขนส่งผู้โดยสาร และสนามบิน ส่วน “อาคารผู้โดยสาร” ของสนามบินได้จัดรวมอยู่ในคำว่า “客运枢纽” เช่นกัน

ตัวอย่างข้อนี้ไม่สอดคล้องกับหลักและข้อควรระวังในการแปลภาษาไทยเป็นภาษาจีน ข้อที่ 2 “คำในภาษาไทยและภาษาจีนมีความหมายทับซ้อนกัน แต่กว้างแคบไม่เท่ากัน ต้องระมัดระวังในการเลือกใช้คำแปล” ของกนกพร นุ่มทอง (2554, น. 30) เพราะในการแปลควรให้ความสำคัญกับขอบเขตความหมายของคำศัพท์

7.2.5 การใช้ศัพท์บัญญัติ

กรุณารอดูการตรวจสอบสัมภาระของท่าน ประมาณ 5 นาที ถ้าไม่ถูกประกาศชื่อ ผู้โดยสารสามารถไปที่ประตูทางออกขึ้นเครื่องได้ PLEASE WAIT 5 MINUTES FOR BAGGAGE INSPECTION IF YOUR NAME HAS NOT BEEN ANNOUNCED YOU CAN PROCEED TO THE GATE 请稍等行李检查 5 分钟 如果没有叫到你的名字, 请速接到登机口.	ข้อความต้นฉบับ ถ้าไม่ถูกประกาศชื่อ ผู้โดยสารสามารถไปที่ประตูทางออก ขึ้นเครื่องได้ ข้อความฉบับแปล 如果没有叫到你的名字, 请速接到登机口

ภาพที่ 11. ป้ายแจ้งตรวจสอบสัมภาระ ท่าอากาศยานดอนเมือง
(ที่มา: อมรรัตน์ เนตรธัญญกรวงศ์ ถ่ายเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2563)

ในป้ายประกาศแปลคำว่า “ได้โดยตรง” เป็น “直接” ในความเป็นจริงควรใช้คำว่า “直接” จุดนี้ถือเป็นข้อผิดพลาดที่ไม่ควรเกิดขึ้น ประการแรกว่าด้วยเรื่องของการออกเสียง “bū” ซึ่งแตกต่างจากการออกเสียง “直” โดยสิ้นเชิง จากจุดนี้เห็นได้ว่าไม่ใช่ข้อผิดพลาดที่เกิดจากการพิมพ์ของผู้แปล แต่เป็นการเจาะจงใช้คำศัพท์ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดข้อสงสัยประการที่สอง “逋” คำนี้มีความหมายว่า “หลบหนี” ดังนั้นความหมายของประโยคจึงกลายเป็น “ถ้าไม่ถูกประกาศชื่อ ผู้โดยสารโปรดหลบหนีไปที่ประตูขึ้นเครื่อง” ความผิดพลาดดังกล่าวส่งผลกระทบอย่างมากต่อภาพลักษณ์ของท่าอากาศยานในไทย

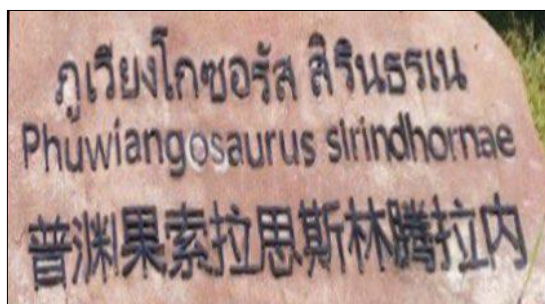
นอกจากนี้ขอยกตัวอย่างคำว่า “mixed berry” บนป้ายโฆษณาเครื่องสำอางในร้านค้าของท่าอากาศยาน ถูกแปลว่า “莓组合” และคำว่า “ข้าวกล่อง” ถูกแปลว่า “米饭盒” เป็นต้น นอกจากนี้ในร้านอาหารของท่าอากาศยาน ยังมีการบัญญัติศัพท์ใหม่และแปลผิดเป็นจำนวนมาก

นอกจากตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังมีข้อผิดพลาดด้านการใช้ภาษาจีนและภาษาอังกฤษที่ผสมปนเปกันและยังมีข้อผิดพลาดเกี่ยวกับการใช้คำนามเฉพาะอีกด้วย

คำที่สร้างขึ้นใหม่จะนำไปสู่ความกำกวมและส่งผลให้การสื่อสารไม่ราบรื่น ด้วยเหตุนี้ตัวอย่างข้อนี้จึงไม่สอดคล้องกับแนวคิดการแปลเรื่อง “ถูกต้อง” (信) และ “สื่อความ” (达) ของเหียนฟู (赫胥黎, 严复, 2009, p. 5)

7.2.6 การถอดเสียงของคำนามเฉพาะ

ภาษาไทยส่วนใหญ่ทับศัพท์เป็นภาษาจีนโดยตรง จุดนี้เป็นหนึ่งในข้อผิดพลาดที่น่ากลัวที่สุดสำหรับทักษะการแปลทั้งหมด เพราะนักท่องเที่ยวไม่เข้าใจภาษาไทยเป็นทุนเดิม ประกอบกับการนำภาษาไทยมาถอดเสียงทับศัพท์ด้วยภาษาจีน ยิ่งทำให้นักท่องเที่ยวไม่เข้าใจความหมาย ยกตัวอย่างภาพที่ 12

ข้อความต้นฉบับ ภูเวียงโกซอรัส สิรินธรเน

ข้อความฉบับแปล 普渊果索拉思斯林腾拉内

ภาพที่ 12. ป้ายชื่อรูปปั้นไดโนเสาร์ ด้านนอกของท่าอากาศยานสุโขทัย
(ที่มา: อมรรัตน์ เนตรธัญญกรวงศ์ ถ่ายเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2563)

บริเวณด้านนอกของท่าอากาศยานสุโขทัยมีรูปปั้นไดโนเสาร์มากมายและมีการระบุชนิดหรือชื่อของไดโนเสาร์เอาไว้ จากการสำรวจพบว่าชื่อภาษาจีนของไดโนเสาร์มีการถอดเสียงทับศัพท์โดยตรงตามการออกเสียงของภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งไม่มีความหมายในภาษาจีน ในความเป็นจริงไดโนเสาร์แต่ละชนิดล้วนมีคำนามเฉพาะในภาษาจีน เพราะมีชื่อทางวิทยาศาสตร์ ผู้แปลไม่สามารถตั้งชื่อได้ตามอำเภอใจ ดังนั้นคำศัพท์ตระกูลฟิซหรือสัตว์ควรตรวจสอบชื่อทางวิทยาศาสตร์ก่อน หรือตรวจสอบข้อมูลก่อนว่ามีการระบุชื่ออันเป็นที่ยอมรับในสังคมแล้วหรือไม่ จากนั้นจึงค่อยแปล ด้วยเหตุนี้คำว่า “Phuwiangosaurus sirindhornae” ควรใช้คำนามเฉพาะในภาษาจีนว่า “布万龙”

การถอดเสียงทับศัพท์แบบนี้ไม่สอดคล้องกับแนวคิดการแปลเรื่อง “ถูกต้อง” (信) ของเหียนฟู (赫胥黎, 严复, 2009, p. 5) และหลักและข้อควรระวังในการแปลภาษาไทยเป็นภาษาจีน ข้อที่ 4 คือ “คำที่เป็นชื่อสัตว์และชื่อพืชต้องค้นชื่อทางวิทยาศาสตร์เสมอ” ของกนกพร นุ่มทอง (2554, น. 38)

7.3 ข้อผิดพลาดด้านไวยากรณ์

ข้อผิดพลาดด้านไวยากรณ์ของป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทยนั้นมีความซับซ้อนและหลากหลาย ประกอบกับจำนวนที่มาก ในข้อนี้ขอยกตัวอย่างภาพที่ 13 ป้ายโฆษณาห้ามนำเข้าและนำออกของช้างที่ปรากฏอยู่ในท่าอากาศยานดอนเมือง เนื่องจากมีข้อผิดพลาดด้านไวยากรณ์ที่หลากหลายรวมอยู่ในภาพเดียว

ข้อความต้นฉบับ ไม่มี

ข้อความฉบับแปล 禁止进口出口象牙及象牙制品是违法的行为
象牙产品从泰国进口或出口是违法的
1. 您将被坐牢 3 年以上，
或最高罚款 6,000,000 珠泰币
2. 您将被坐牢 10 年以上，
或被罚款产品价格的 4 倍

ภาพที่ 13. ป้ายห้ามนำเข้าและนำออกของช้าง ท่าอากาศยานดอนเมือง
(ที่มา: อมรรัตน์ เนตรธัญญกรวงศ์ ถ่ายเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2562)

7.3.1 ความสับสนทางไวยากรณ์และประโยคที่คลุมเครือ

“禁止进口出口象牙及象牙制品是违法的行为” ประโยคนี้ได้รวมระหว่าง “禁止+事情” กับ “事情+是违法行为” เข้าด้วยกัน ในความเป็นจริงควรเลือกใช้เพียงประโยคใดประโยคหนึ่งเท่านั้น เพราะการผสมรวมทุกอย่างไว้ในประโยคเดียวกันอาจทำให้มีความหมายในทิศทางตรงกันข้าม โดยประโยคนี้มีความหมายว่า “การห้ามนำเข้าและส่งออกผลิตภัณฑ์งาช้างถือเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย” ด้วยเหตุนี้ควรปรับแก้เป็น “禁止进口和出口象牙及象牙制品” หรือ “进口或出口象牙及象牙制品是违法行为”

ในทำนองเดียวกัน ข้อความบนภาพที่ 7 “禁买犯法象牙” ที่อยู่ในเนื้อหาโฆษณาบนตัวรถประจำทางของกรุงเทพมหานครเป็นประโยคที่คลุมเครืออันเนื่องมาจากความสับสนทางไวยากรณ์ เพราะเป็นการรวมเอาประโยค “禁止购买象牙” (ห้ามซื้องาช้าง) และ “买象牙是犯法的” (การซื้องาช้างเป็นสิ่งผิดกฎหมาย) เข้าไว้ด้วยกัน ส่งผลให้ประโยคนี้มีความหมายที่เปลี่ยนแปลงว่า “ห้ามซื้องาช้างที่ผิดกฎหมาย” จากประโยคนี้ตีความได้ว่า สามารถซื้องาช้างได้ แต่ต้องเป็นงาช้างที่ถูกกฎหมาย อย่าไปซื้องาช้างที่ผิดกฎหมาย แต่ในความเป็นจริงตามกฎหมายไทยแล้ว การซื้อผลิตภัณฑ์งาช้างทั้งหมดล้วนผิดกฎหมาย

7.3.2 ข้อผิดพลาดด้านการใช้คำว่า “被”

บนป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทยมีการใช้ประโยคกรรมวาจก “被” ที่บ่งบอกว่าประธานเป็นกรรมกรหรือผู้ถูกกระทำในทางที่ผิดอยู่มาก ยกตัวอย่างเช่นประโยคในภาพที่ 13 “您将被坐牢 3 年以上” (ท่านจะถูกจำคุกตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไป) และ “您将被坐牢 10 年以上” (ท่านจะถูกจำคุกตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป) จากการ

วิเคราะห์ข้อผิดพลาด ประการแรกคือการใช้ภาษาพูด ประการที่สองคือการใช้ไวยากรณ์ที่ไม่ถูกต้อง ส่วนไวยากรณ์ที่ถูกต้องควรเป็น “您将坐牢 x 年” หรือ “您将坐 x 年牢” แต่เนื่องจากประโยคนี้มีการใช้ภาษาพูดที่มากเกินไป จึงไม่เหมาะสำหรับใช้เป็นข้อความบนป้ายสาธารณะที่เป็นทางการในท่าอากาศยาน ควรแก้ไขเป็น “您将被判 X 年以上有期徒刑” และควรให้ความสำคัญกับการแปลป้ายสาธารณะที่มีข้อความเกี่ยวข้องกับกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อให้มีบทบาทในด้านการเตือนที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

7.3.3 ข้อผิดพลาดด้านการใช้คำบอกตัวเลขและคำลักษณนาม (数量词)

ในภาพที่ 13 ประโยค “最高罚款 6,000,000 珠泰币” (ค่าปรับสูงสุด 6,000,000 บาท) ตามหลักภาษากฎหมายแล้ว ตัวเลขนี้ดูเยอะและยาวเกินไป อีกทั้งไม่ควรใช้ตัวเลขอารบิก ควรใช้ตัวเลขจีน “六百万” ที่เป็นทางการและมีความชัดเจน ประการที่สอง ความหมายของคำว่า “珠” คือ “ball” ไม่ใช่ “Baht” จุดนี้ถือเป็นข้อผิดพลาดด้านการใช้ตัวอักษรจีน ควรแก้ไขเป็นคำว่า “铢”

7.3.4 ข้อผิดพลาดด้านการใช้คำกริยา

ยกตัวอย่างเช่นประโยคในภาพที่ 13 “或被罚款产品价格的 4 倍” (หรือถูกปรับ 4 เท่าของราคาสินค้า) ความหมายของประโยคนี้เป็นที่เข้าใจได้ ส่วนคำว่า “罚款” (ปรับ) สามารถเป็นได้ทั้งคำนามและคำกริยา หากทำหน้าที่เป็นคำกริยาแล้ว โดยทั่วไปรูปแบบการใช้คือ “罚款 + 数字 + 币种” (ปรับ + ตัวเลข + สกุลเงิน) ดังนั้นประโยคนี้จึงไม่ถูกหลักไวยากรณ์จีน คำว่า “罚款” ในประโยคตัวอย่างจึงทำหน้าที่เป็นคำนาม ด้วยเหตุนี้ควรแก้ไขเป็น “或缴纳产品价格 4 倍罚款” นอกจากนี้ยังมีป้ายสาธารณะภาษาจีนอีกหลายป้ายที่ไม่มีคำกริยา

7.3.5 การแปลตกหล่นนำมาซึ่งข้อผิดพลาดด้านไวยากรณ์

ยกตัวอย่างเช่นป้ายสาธารณะในพื้นที่ขอกินภาษีผู้โดยสารของท่าอากาศยานดอนเมืองที่เขียนว่า “请检查每张税务发票是否护照号码 (please check that there is a passport number on every tax invoice)” ตามหลักไวยากรณ์จีนและการเปรียบเทียบกับภาษาอังกฤษจะพบว่าประโยคนี้ไม่มีคำกริยา “有” (มี) และไม่มีคำบอกตำแหน่งที่ควรใช้คำว่า “上” (บน) ด้วยเหตุนี้ควรแก้ไขเป็น “请检查每张税务发票上是否有护照号码”

ป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทยยังพบปัญหาด้านการใช้บทขยายความ (定语) ที่ผสมปนเปกัน ตำแหน่งในประโยคสลับที่กัน (倒装句) การใช้ประโยคที่ภาคแสดงมีคำกริยา 2 คำขึ้นไป (连谓句) ผิดการขาดคำกริยา เป็นต้น

ข้อผิดพลาดทางไวยากรณ์จะนำไปสู่ความหมายของประโยคที่คลุมเครือ ไม่สอดคล้องกับแนวคิดการแปลเรื่อง “ถูกต้อง” (信) และ “สื่อความ” (达) ของเหยียนฟู (赫胥黎, 严复, 2009, p. 5)

7.4 ข้อผิดพลาดด้านเครื่องหมายวรรคตอน

กระทรวงศึกษาธิการของจีนได้กำหนดมาตรฐานเรื่องการใช้เครื่องหมายวรรคตอน (《标点符号用法》) ที่ถูกต้องใน ค.ศ. 1995 และได้มีการปรับปรุงครั้งล่าสุดในเดือนธันวาคม ค.ศ. 2011 จะเห็นได้ว่าการใช้เครื่องหมายวรรคตอนอย่างถูกต้องเป็นส่วนสำคัญของภาษาจีน ดังนั้นหลังจากการเก็บตัวอย่างและวิเคราะห์ พบว่าบนป้าย

สาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในไทยมีข้อผิดพลาดด้านการใช้เครื่องหมายวรรคตอนอยู่หลายแห่ง ประการแรก ไม่เป็นไปตามมาตรฐานของภาษาจีน ประการที่สอง ทำให้เกิดลักษณะที่ไม่น่าดูและถึงขั้นทำให้เกิดความหมายที่คลุมเครือ บทความวิจัยนี้จึงขอนำภาพป้ายสาธารณะภาษาจีนในท่าอากาศยานดอนเมืองที่อยู่ด้านล่างเป็นกรณีศึกษา โดยภาพนี้ได้รวมข้อผิดพลาดในการใช้เครื่องหมายวรรคตอนผิดหลายแห่งและถือเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับการวิเคราะห์

ข้อความต้นฉบับ การนำผลิตภัณฑ์สุขภาพเข้ามาในราชอาณาจักร ได้แก่ ยา อาหาร เครื่องสำอาง เครื่องมือแพทย์ วัตถุอันตราย ยาเสพติด วัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท

ข้อความฉบับแปล ใน健康产品法规下，泰国进口以下产品 需要遵守特定的规定和要求，产品包括药品，食品，化妆品，医疗器械，有害物质，麻醉药品，精神药品

ภาพที่ 14. ป้ายประกาศนำเข้าสินค้าเพื่อสุขภาพ ท่าอากาศยานดอนเมือง
(ที่มา: อมรรัตน์ เนตรธัญญกรวงศ์ ถ่ายเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2562)

7.4.1 การใช้เครื่องหมายวรรคตอนผิด

การใช้เครื่องหมายวรรคตอนผิดถือเป็นข้อผิดพลาดที่ร้ายแรง ยกตัวอย่างเช่น การใช้เครื่องหมายวรรคตอนผิดอย่างชัดเจนในภาพที่ 14 คือส่วนที่ควรใช้เครื่องหมายจุดคั่น (、) หรือ 顿号 แต่กลับใช้เครื่องหมายจุลภาค (,) หรือ 逗号 แทน ดังในประโยคที่ว่า“产品包括药品，食品，化妆品，医疗器械，有害物质麻醉药品，精神药品” (ผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ยา อาหาร เครื่องสำอาง เครื่องมือแพทย์ วัตถุอันตราย ยาเสพติด วัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท) ในประโยคนี้เป็นการยกตัวอย่างของผลิตภัณฑ์ที่มีความสัมพันธ์แบบคู่ขนาน (并列关系) ซึ่งระหว่างคำศัพท์ผลิตภัณฑ์ควรใช้เครื่องหมายจุดคั่น นอกจากนี้ในท่าอากาศยานดอนเมืองยังพบป้ายสาธารณะภาษาจีนที่มีข้อความเกี่ยวข้องกับกฎหมายจำนวนไม่น้อยที่มีการใช้เครื่องหมายวรรคตอนผิด นอกจากข้อผิดพลาดด้านการใช้เครื่องหมายจุลภาคและมหัพภาค (句号) แล้ว ยังมีข้อผิดพลาดด้านการใช้เครื่องหมายระบุชื่อหนังสืออีกด้วย

7.4.2 การขาดเครื่องหมายวรรคตอน

ในภาพที่ 14 โดยทั่วไปบริบทการยกตัวอย่างในภาษาจีนมักใช้เครื่องหมายทวิภาค (:) หรือ 冒号 โดยหลังประโยคที่ว่า “包括” ขาดเครื่องหมาย “:” ไป ในการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนหลายแห่งในไทย ส่วนใหญ่มีข้อผิดพลาดด้านการขาดเครื่องหมายวรรคตอน โดยเฉพาะร้านค้าปลอดภาษีในท่าอากาศยาน นิตยสารบนเครื่องบิน หรือแม้แต่ข้อความที่มีความยาวมากหลายย่อหน้ายังไม่มีการใช้เครื่องหมายวรรคตอน จุดนี้ไม่สอดคล้องกับหลักภาษาจีน ที่สำคัญคือผลกระทบด้านการถ่ายทอดข้อมูลที่ถูกต้องและทำให้นักท่องเที่ยวจีนอ่านไม่สะดวก

7.4.3 การใช้เครื่องหมายวรรคตอนภาษาจีนและภาษาอังกฤษผสมกัน

การใช้เครื่องหมายวรรคตอนภาษาจีนและภาษาอังกฤษแบบผสมกันถือเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ชินตาในท่าอากาศยานในไทย ยกตัวอย่างเช่นในภาพที่ 14 เครื่องหมายมหัพภาคในภาษาจีนควรใช้ “。” ที่ไม่ใช่ “.” ซึ่งเป็นเครื่องหมายมหัพภาคในภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ยังพบเครื่องหมายจุลภาคภาษาจีน “，” จำนวนมากที่ใช้เป็น “，” ซึ่งเป็นเครื่องหมายจุลภาคในภาษาอังกฤษ สิ่งเหล่านี้ล้วนไม่สอดคล้องกับหลักภาษาจีน

7.4.4 ตำแหน่งเครื่องหมายวรรคตอนผิด

แม้ว่ามาตรฐาน “การใช้เครื่องหมายวรรคตอน” ฉบับ ค.ศ. 2011 ที่กระทรวงศึกษาธิการของจีนได้ประกาศใช้ไม่มีการระบุเรื่องตำแหน่งการเขียนเครื่องหมายวรรคตอนอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ตำแหน่งเครื่องหมายวรรคตอนในภาพที่ 14 นั้น เห็นได้ชัดเจนว่าตำแหน่งของเครื่องหมายจุลภาคกับเครื่องหมายมหัพภาคนั้น ลอยอยู่ตรงกลางระหว่างตัวอักษร ซึ่งตามหลักภาษาจีนแล้วตำแหน่งที่ถูกต้องควรอยู่ด้านขวาของตัวอักษรจีน

7.4.5 ข้อผิดพลาดเครื่องหมายวรรคตอนอื่นๆ

นอกจากนี้ ในป้ายประกาศสาธารณะบางรายการยังปรากฏเครื่องหมายวรรคตอน 2 เครื่องหมายในประโยคหลัง เช่น ป้ายสาธารณะที่ท่าอากาศยานดอนเมืองที่เขียนว่า “武汉加油，武汉挺住！，” ที่มีทั้งเครื่องหมาย “！” และ “，” ในตำแหน่งเดียวกัน เป็นต้น

ข้อผิดพลาดเรื่องการใช้เครื่องหมายวรรคตอนผิดสามารถทำให้เนื้อหาของข้อความผิด ด้วยเหตุนี้จึงไม่สอดคล้องกับแนวคิดการแปลเรื่อง “ถูกต้อง” (信) และ “สื่อความ” (达) ของเหยียนฟู (赫胥黎, 严复, 2009, p. 5)

7.5 ปัจจัยทางศาสนาและวัฒนธรรมที่ถูกละเลยในการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีน

ข้อความต้นฉบับ ห้องละหมาด

ข้อความฉบับแปล 祈祷室

ภาพที่ 15. ป้ายห้องละหมาด ท่าอากาศยานดอนเมือง
(ที่มา: อมรรัตน์ เนตรธัญญกรวงศ์ ถ่ายเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2562)

ประการแรก “ละหมาด” หมายถึง การขอพร (นุรชี้ฮัน อาลี, 2557) หากแปลโดยตรงสามารถแปลว่า “祈祷” หรือ “祷告” ได้ แต่คำศัพท์นี้ในภาษาจีนโดยทั่วไปมักใช้สำหรับคริสต์ศาสนาหรือคริสตจักรโรมันคาทอลิก สำหรับศาสนาอิสลามมักใช้คำว่า “祷告” หรือ “礼拜” ดังนั้นการใช้คำข้างต้นในภาพที่ 15 จึงไม่ถูกต้อง ประการที่สอง ในภาษาอังกฤษมีการใช้คำว่า “Muslim” แต่ในภาษาจีนกลับละเลยไม่แปลคำว่า “穆斯林” ออกมา หมายความว่า

ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์สามารถใช้ห้องนี้ในการขอพรพระเจ้าได้เช่นกัน จุดนี้อาจสร้างความเข้าใจผิดต่อผู้อ่านได้ เพราะฉะนั้นควรแปลว่า “穆斯林祷告室” หรือ “穆斯林礼拜室”

ข้อความต้นฉบับ ห้องรับรองพระภิกษุ สามเณร
ข้อความฉบับแปล 僧侶和初学修士的休息室

ภาพที่ 16. ป้ายห้องรับรองพระภิกษุ สามเณร ทำอากาศยานดอนเมือง
(ที่มา: อมรรัตน์ เนตรธัญญกรวงศ์ ถ่ายเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2562)

ในภาษาจีนคำว่า “修士” หมายถึงนักบวชนิกายคาทอลิกหรือนักบวชนิกายออร์ทอดอกซ์ ไม่ใช่ “พระสงฆ์” หรือ “สามเณร” ในศาสนาพุทธ ด้วยเหตุนี้คำว่า “初学修士” อาจมองได้ว่าเป็นส่วนที่ไม่จำเป็นในประโยคและเป็นคำศัพท์ที่ไม่ถูกต้องอย่างมาก ดังนั้นควรลบออกจากประโยค

นอกจากคำข้างต้นแล้ว ป้ายสาธารณะภาษาจีนบางป้ายยังใช้คำที่เป็นภาษาพูดมากเกินไป ไม่สอดคล้องกับภาษาและวัฒนธรรมจีน ยกตัวอย่างกรณีศึกษาป้ายห้ามเข้าที่ทำอากาศยานดอนเมือง ถูกแปลว่า “禁止进去” (ห้ามเข้า) หากวิเคราะห์ด้านความหมายนั้นไม่ผิด แต่ไม่สอดคล้องกับบริบทความเคยชินในการใช้ภาษาของคนจีน ประกอบกับระดับความรู้สึกที่ต่างกันของคำว่า “ห้าม” หากเป็นการเตือนอย่างเด็ดขาด ควรใช้คำว่า “严禁” และหากเป็นการเตือนที่ไม่เข้มงวดมาก ควรใช้คำว่า “请勿”

อีกตัวอย่างหนึ่งคือกล่องบริจาคใบหนึ่งที่ทำอากาศยานพิษณุโลกเขียนว่า “请捐款百痴状儿童” (โปรดบริจาคให้กับเด็กเงาะ) อันดับแรกคือการวิเคราะห์คำศัพท์ “白痴” ในภาษาจีนเป็นคำศัพท์ที่มีความหมายเชิงลบ ที่มักใช้ตำหนิคน ซึ่งไม่เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำมาใช้ในบริบทนี้ ควรใช้ศัพท์ทางการแพทย์ที่ว่า “智力障碍” (ความบกพร่องทางสติปัญญา) จึงเหมาะสม อันดับที่สองคือเรื่องการใช้ตัวอักษรผิด นั่นคือ “百痴”

จากตัวอย่างข้างต้น การแปลโดยไม่คำนึงถึงเรื่องวัฒนธรรมจึงไม่สอดคล้องกับแนวคิดการแปลเรื่อง “งามตามแบบแผน” (雅) และ “สื่อความ” (达) ของเหยียนฟู (赫胥黎, 严复, 2009, p. 5)

7.6 อิทธิพลของป้ายสาธารณะภาษาจีนที่มีต่อภาพลักษณ์ของประเทศ

ในที่นี้ขอยกตัวอย่างประเทศจีนเป็นกรณีศึกษา เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน ค.ศ. 2018 มีการจัดงาน “40 ปี แห่งการปฏิรูปและการเปิดกว้างสู่เวทีนวัตกรรมบริการทางภาษาของการประชุมสมาคมนักแปลจีน ประจำปี 2018” ที่นครปักกิ่ง โดยจัดเวทีอภิปรายในหัวข้อพิเศษเรื่อง “การแปลป้ายสาธารณะช่วยสร้างภาพลักษณ์สากลของเมือง” มีเจ้าหน้าที่จากกระทรวงศึกษาธิการจีนและหน่วยงานรัฐบาลของหลายมณฑล เช่น ปักกิ่ง เซี่ยงไฮ้ กวางโจว เซินเจิ้น เป็นต้น เข้าร่วมการอภิปรายครั้งนี้ ทั้งหมดได้ร่วมกันสรุปประสบการณ์การแปลป้ายสาธารณะต่างๆ ผลลัพธ์คือทุกฝ่ายต่างเห็นพ้องกันว่า การแปลป้ายสาธารณะมีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับภาพลักษณ์ของเมืองและประเทศ ยกตัวอย่างเช่น คุณซือเยียนฮวา ที่ปรึกษาสมาคมนักแปลแห่งประเทศไทยและผู้เชี่ยวชาญด้าน

ภาษาต่างประเทศของกระทรวงการต่างประเทศจีนได้กล่าวในการเปิดประชุมว่า “การจัดการงานแปลป้ายสาธารณะให้ดีไม่เพียงช่วยอำนวยความสะดวกด้านการดำเนินกิจกรรมของชาวต่างชาติในจีน แต่ยังช่วยรักษาภาพลักษณ์ของประเทศเราให้แลดูเป็นประเทศที่มีประเพณีและอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจและการยอมรับต่อยุคโลกาภิวัตน์ของประเทศเราได้เป็นอย่างดี” อีกตัวอย่างหนึ่งคือ เงินหมิงหมิง รองประธานสมาคมนักแปลแห่งประเทศไทยและผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาต่างประเทศของกระทรวงการต่างประเทศจีนกล่าวว่า “ป้ายสาธารณะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำให้เมืองเป็นสากล จุดเด่นคือกลายเป็นช่องทางสื่อสารระหว่างจีนกับต่างประเทศ จุดด้อยคือถูกมองเป็นตัวตลกหรือกลายเป็นแผลเป็น” (李琰, 2018) จากเรื่องนี้ จะเห็นได้ว่ารัฐบาลจีนและแวดวงวิชาการจีนต่างให้ความสำคัญกับอิทธิพลของป้ายสาธารณะที่มีต่อภาพลักษณ์ของประเทศเป็นอย่างมาก สำหรับประเทศไทยที่มีนักท่องเที่ยวชาวจีนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีสำหรับการท่องเที่ยวหรือเพื่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ควรให้ความสำคัญกับการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีน โดยสถานการณ์ปัจจุบันคือ เมื่อนักท่องเที่ยวจีนขึ้นเครื่องบินถึงประเทศไทยและก้าวเท้าเข้าสู่ท่าอากาศยานในไทย พวกเขาต้องพบกับป้ายสาธารณะที่แปลไม่ได้มาตรฐาน สิ่งนี้จะก่อเกิดเป็นความประทับใจแรกพบที่แย่ให้แก่พวกเขา การแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนที่ไม่ได้มาตรฐานเหล่านี้อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดและความขัดแย้งขึ้นในภายหลัง อีกประการสำคัญคือส่งผลเชิงลบต่อภาพลักษณ์ของประเทศไทย

7.7 เหตุผลและข้อเสนอแนะสำหรับข้อผิดพลาดในการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในประเทศไทย

7.7.1 การละเลยและขาดการเอาใจใส่ในการตรวจสอบโดยภาครัฐ

จากการสำรวจพบว่าท่าอากาศยานบางแห่งในประเทศไทยมอบหมายภาระหน้าที่การแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนให้แก่นักแปลที่ไม่มีความเชี่ยวชาญ รัฐบาลควรออกนโยบายหรือจัดตั้งหน่วยงานกำกับดูแลเป็นพิเศษเพื่อให้แน่ใจว่างานแปลทุกชิ้นได้รับการกำกับดูแลและตรวจสอบจริง เช่น การจำกัดคุณสมบัติของนักแปล ส่งงานแปลให้นักแปลมืออาชีพหรือหน่วยงานแปล เป็นต้น นอกจากนี้ควรจัดให้มีกลไกการทบทวนโดยผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิชาการหลังจากแปลงานเสร็จ เพื่อให้ได้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขข้อผิดพลาดในงานแปลที่พบอยู่บ่อยครั้งให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

7.7.2 ความไม่เพียงพอและการขาดนักแปลมืออาชีพ

ข้อผิดพลาดจำนวนมากในการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนของไทยที่ยังคงปรากฏอยู่ให้เห็นบ่อยครั้ง พิสูจน์ได้ว่าประเทศไทยยังขาดแคลนนักแปลมืออาชีพ ดังนั้น ประการแรก นักวิชาการหรือนักแปลควรให้ความสำคัญกับการแปลป้ายสาธารณะ ดำเนินการวิจัยเชิงทฤษฎีจากมุมมองทางภาษาศาสตร์ วัฒนธรรมศึกษา สังคมวิทยา หรือกลวิธีการแปล ยกตัวอย่างเช่น ทฤษฎีการแปลสโกโปส (Skopos Theory) เป็นต้น ประการที่สอง ว่าด้วยเรื่องการศึกษาทฤษฎีและกลวิธีการแปลไทย-จีน ประการสุดท้าย คือการจัดสัมมนาวิชาการให้มากขึ้น เพื่อเพิ่มพูนทักษะความสามารถในการแปลไทย-จีน

8. สรุปและอภิปรายผล

ท่าอากาศยานในประเทศไทย นอกจากเป็นสถานที่ขนส่งผู้โดยสารแล้ว ยังเป็นสถานที่สำคัญสำหรับการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ท่าอากาศยานในประเทศไทยจึงเปรียบเสมือนภาพลักษณ์ของประเทศไทย ปัจจุบันนักท่องเที่ยวชาวจีนที่หลั่งไหลเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยนั้นมีจำนวนมหาศาล ด้วยเหตุนี้ ควรให้ความสำคัญกับการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในประเทศไทย งานวิจัยนี้พบว่าข้อผิดพลาดในการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนของท่าอากาศยานในประเทศไทยทั้ง 16 แห่ง สรุปรวมได้ 5 ด้าน คือ คำศัพท์ ตัวอักษรจีน ไวยากรณ์ เครื่องหมายวรรคตอน และวัฒนธรรม โดยข้อผิดพลาดด้านการใช้คำศัพท์มีจำนวนมากที่สุด สาเหตุที่ก่อให้เกิดความผิดพลาดมาจากการเลือกใช้คำศัพท์ที่ไม่สอดคล้องกันในการแปลทั้งที่เป็นบริบทเดียวกัน การแปลคำศัพท์ผิด ความสับสนในความหมายของคำศัพท์ หรือความสับสนระหว่างคำศัพท์ที่ใช้ในกลุ่มคนฮ่องกงและไต้หวันกับคำศัพท์ที่ใช้ในกลุ่มชาวจีนแผ่นดินใหญ่ รวมไปถึงเรื่องการใช้ศัพท์บัญญัติหรือการถอดเสียงของคำนามเฉพาะขึ้นเอง โดยขาดการสืบค้นชื่อเฉพาะทางวิทยาศาสตร์ ข้อผิดพลาดประการที่สองคือ ด้านไวยากรณ์ สาเหตุที่ก่อให้เกิดข้อผิดพลาดแบ่งออกเป็น 5 สาเหตุ คือ ความสับสนในการใช้ไวยากรณ์จีนทำให้เกิดการแปลประโยคที่มีความหมายกำกวม การใช้ประโยคกรรมาจก “被” ในทางที่ผิด การใช้คำบอกตัวเลขและคำลักษณนาม การใช้คำกริยา และการแปลตกหล่นอันเป็นเหตุก่อให้เกิดข้อผิดพลาดด้านไวยากรณ์ ข้อผิดพลาดประการที่สามคือ ด้านตัวอักษรจีน จากการวิเคราะห์แบ่งสาเหตุของความผิดพลาดได้ 3 สาเหตุ คือ การเลือกใช้ตัวอักษรจีนผิด การผสมอักษรจีนตัวเต็มและตัวย่อ การผสมอักษรจีนตัวย่อและอักษรต่างรูป ข้อผิดพลาดประการที่สี่คือ ด้านการใช้เครื่องหมายวรรคตอน ซึ่งถือเป็นเนื้อหาส่วนสำคัญในการเขียนประโยคภาษาจีน จากการวิเคราะห์แบ่งสาเหตุของความผิดพลาดได้ 5 สาเหตุ คือ การใช้เครื่องหมายวรรคตอนผิด การขาดเครื่องหมายวรรคตอน การใช้เครื่องหมายวรรคตอนภาษาจีนและภาษาอังกฤษผสมกัน การวางตำแหน่งเครื่องหมายวรรคตอนผิด และการใช้เครื่องหมายวรรคตอน 2 ตัวในตำแหน่งเดียวกัน ข้อผิดพลาดประการที่ห้าคือด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะเรื่องวัฒนธรรมทางศาสนา ซึ่งมีสาเหตุมาจากการไม่คำนึงถึงเรื่องวัฒนธรรมในการแปล จนอาจนำไปสู่ความเข้าใจผิด จากข้อผิดพลาด 5 ด้านข้างต้นเป็นเหตุให้ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของไทยในระดับสากล อีกทั้งเป็นเหตุก่อให้เกิดความไม่เอื้ออำนวยต่อการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างจีนกับไทย

ป้ายสาธารณะเป็นหน้าต่างสำหรับการประชาสัมพันธ์ เป็นเครื่องมือตอบสนองความต้องการของผู้รับสาร สำหรับป้ายสาธารณะที่มีลักษณะเฉพาะของภาษาจีน เมื่อต้องเผชิญกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม วิธีการแปลต้องใช้สิ่งที่เทียบเท่าทางวัฒนธรรมของภาษาเพื่อแทนที่องค์ประกอบทางวัฒนธรรมในภาษาต้นฉบับ นักแปลต้องเข้าใจข้อความภาษาต้นฉบับอย่างถ่องแท้และถ่ายทอดข้อความภาษาต้นฉบับออกมาได้อย่างถูกต้อง ดังนั้นทุกภาคส่วนมีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะภาครัฐที่ควรจัดวางกระบวนการแปลป้ายสาธารณะให้ชัดเจนและต้องมีการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญก่อนเสมอ เพื่อหลีกเลี่ยงข้อผิดพลาดดังกล่าว

รายการอ้างอิง

- กนกพร นุ่มทอง. (2554). ตำราการแปลภาษาไทยเป็นภาษาจีน. กรุงเทพฯ: สถาบันขงจื้อ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- กนกพร นุ่มทอง, และศิริวรรณ ลิขิตเจริญธรรม. (2562). หลักและข้อควรระวังในการแปลจีน-ไทย ไทย-จีน. วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 12(2), 105-151.
- กัญญา ภูริพัฒน์. (2560). การเพิ่มการบริการด้านภาษาจีนเพื่อผลักดันชาวจีนมาเที่ยวไทย: กรณีศึกษาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, สมุทรปราการ.
- จิราพร เนตรสมบัติผล, และเดชา ชาติวรรณ. (2562). ทักษะของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่มีต่อป้ายภาษาจีนในแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของกรุงเทพมหานคร. วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร, 21(2), 99-107.
- เชินเย่, และกนกพร นุ่มทอง. (2565). การวิเคราะห์ข้อผิดพลาดในการแปลป้ายสาธารณะภาษาจีนและการกำหนดมาตรฐานป้ายสาธารณะในประเทศไทย. วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 15(1), 240-285.
- นุรีซัน อาลี. (2557). มุสลิมพลัส: แอปพลิเคชันเพื่ออำนวยความสะดวกในการละหมาด (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, กรุงเทพฯ.
- บุรินทร์ ศรีสมถวิล. (2562). การก้าว “ไม่” ข้ามความเป็นอื่นด้านภาษาในพระราชนิพนธ์เรื่อง “แก้วจอมชน” ฉบับพากย์จีน. วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 12(2), 259-315.
- สหทัย สิทธิวิเศษ. (2564). การวิเคราะห์ข้อผิดพลาดและสาเหตุข้อผิดพลาดในการแปลภาษาจีน บนป้ายสาธารณะในจังหวัดเชียงราย. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ปริทัศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, 9(1), 88-98.
- Landry, R., & Bourhis, R. Y. (1997). Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study. *Journal of Language and Social Psychology*, 16(1), 23-49.
- Vinay, J. P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative stylistics of French and English: A methodology for translation*. England: John Benjamins Publishing.
- 段连城. (1990). 呼吁: 请译界同仁都来关心对外宣传. *中国翻译*, 5, 2-10.
- 戴宗显, 吕和发. (2005). 公示语汉英翻译研究——以 2012 年奥运会主办城市伦敦为例. *中国翻译*, 26(6), 38-42.
- 赫胥黎, 严复. (2009). 天演论 (严复, 译者). 北京: 中国青年出版社.
- 黄伯荣, 廖旭东. (2002). 现代汉语. 北京: 高等教育出版社.
- 李琰. (2018). 中国翻译协会年会: 做好公示语翻译提升城市国际形象. Retrieved from <http://world.people.com.cn/n1/2018/1121/c1002-30414311.html>.
- 吕和发, 蒋璐. (2013). 公示语翻译教程. 北京: 清华大学出版社.
- 苏培成. (2013). 近百年来汉字的简化与规. Retrieved from http://www.moe.gov.cn/jyb_xwfb/xw_fbh/moe_2069/s7135/s7562/s7569/201308/t20130827_156355.html.

การสร้างประโยคจากการฟัง ในบริบทการศึกษาภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาต่างประเทศ: กรณีศึกษานักศึกษาระดับปริญญาตรีชาวไทย*

Received: 5 February 2024

Revised: 29 April 2024

Accepted: 7 May 2024

สุนิย์รัตน์ เนียรเจริญสุข**

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อ 1) ศึกษาความคิดเห็นของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีต่อการสร้างประโยคจากการฟัง และ 2) ศึกษาผลของการปฏิสัมพันธ์เพื่อช่วยกันสร้างประโยคของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่น กลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาปริญญาตรี วิชาเอกภาษาญี่ปุ่น จำนวน 8 คน ผลการศึกษาพบว่า 1) นักศึกษาคิดว่าการสร้างประโยคจากการฟังเป็นประโยชน์กับการพัฒนาความสามารถภาษาญี่ปุ่น ทำให้สังเกตเห็นจุดอ่อนภาษาญี่ปุ่นของตนเองมากขึ้น ค่าเฉลี่ย 5.00 และ 2) การปฏิสัมพันธ์เพื่อช่วยกันสร้างประโยคช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่น จากการวิเคราะห์บทสนทนาแบบร่วมมือ พบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาประเภทที่ทำให้สร้างประโยคได้ถูกต้องร้อยละ 68 โดยข้อมูลประเภทนี้มีจำนวนผลัดในการสนทนาเป็นจำนวนมาก เนื่องจากนักศึกษาพยายามช่วยกันแก้ปัญหาอย่างเต็มที่ กล่าวได้ว่าการสร้างประโยคจากการฟังเป็นโอกาสให้นักศึกษาได้ใช้ภาษาญี่ปุ่นในการฟังและสร้างประโยค ทำให้สังเกตเห็นความสามารถภาษาญี่ปุ่นที่ยังไม่สมบูรณ์ ทำให้ได้ตั้งสมมติฐานและทดสอบสมมติฐาน และสะท้อนคิดจากการปฏิสัมพันธ์เพื่อช่วยกันสร้างประโยค

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

การสร้างประโยคจากการฟัง;
ภาษาญี่ปุ่น
เป็นภาษาต่างประเทศ;
การปฏิสัมพันธ์;
การสนทนาแบบร่วมมือ

* งานวิจัยนี้ได้รับหนังสือรับรองการพิจารณาจริยธรรมการวิจัย SSTU-EC 074/2565 จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ณ วันที่ 9 มิถุนายน 2565 และได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก Toshiba International Foundation ประเทศญี่ปุ่น ประจำปี ค.ศ. 2022

** รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ติดต่อได้ที่: suneerat@tu.ac.th

Dictogloss in JFL Context: A Case of Thai University Student *

Received: 5 February 2024

Revised: 29 April 2024

Accepted: 7 May 2024

Suneerat Neancharoensuk **

This research 1) studied opinions of students in Thailand learning Japanese about sentence construction from listening; and 2) examined the effects of peer interaction on sentence creation to aid in Japanese language learning. The sample group consisted of eight undergraduate Japanese language majors. The results were that 1) students believed that dictogloss helped develop Japanese language skills, enabling them to better observe their own weaknesses in Japanese language, with an average score of 5.00; and 2) collaborative peer interactions in sentence construction may promote Japanese language learning. 68% of language-related episodes (LREs) facilitated correct sentence discovery from collaborative dialogues. This LRE-type dominated conversational turns because students strove to resolve problems. These findings suggest that dictogloss offers opportunities in Japanese for listening and sentence reconstruction, noticing flaws in Japanese language ability, formulating and testing hypotheses and reflecting on interactions while mutually assisting composition.

Research Article

Abstract

Keywords

dictogloss;
Japanese
as a foreign language;
interaction;
collaborative dialogue

* This research received a Certificate of Approval: SSTU-EC 074/2565 from Thammasat University Research Ethics Committee on 9 June 2022, and was supported by Toshiba International Foundation, Japan, Research Grant for the Fiscal Year 2022.

** Associate Professor, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, email: suneerat@tu.ac.th

1. บทนำ

จากตำราเรียนภาษาญี่ปุ่นขั้นต้นและแบบทดสอบที่นิยมใช้ในประเทศไทย กล่าวได้ว่าการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นขั้นต้นโดยส่วนใหญ่เป็นการสอนที่เน้นให้ความรู้เรื่องรูปประโยค (Focus on Forms) และนิยมใช้วิธีการสอนแบบฟัง-พูด (Audio Lingual Method) หรือไม่กี่วิธีการสอนแบบแปลไวยากรณ์ (Grammar Translation Method) ในชั้นเรียนจะเน้นอธิบายความหมายและฝึกฝนการใช้รูปประโยคต่างๆ ในลักษณะการพูดตามรูปประโยคที่กำหนดให้ซึ่งมักจะไม่มีบริบทที่ชัดเจน วิธีการสอนและการฝึกฝนดังกล่าวทำให้ผู้เรียนเรียนรู้องค์ประกอบของไวยากรณ์ไม่ครบถ้วน ส่งผลให้ประสบปัญหาเมื่อต้องนำไปใช้ในการสื่อสาร ผู้สอนส่วนใหญ่ตระหนักถึงปัญหานี้ จึงนำแนวคิดการสอนแบบเน้นการสื่อสาร (Communicative Approach) เข้ามาเพิ่มในการสอน โดยให้ผู้เรียนฝึกการสื่อสารหลังจากการอธิบายไวยากรณ์ เช่น ให้ทำบทบาทสมมติ กิจกรรมการสัมภาษณ์ ฯลฯ แต่เนื่องจากรูปแบบการเรียนการสอนดังกล่าวเป็นขั้นตอนที่ตรงข้ามกับการสื่อสารจริง กล่าวคือ ผู้เรียนเรียนรู้รูปประโยคและคำอธิบายไวยากรณ์ หลังจากนั้น จึงทำแบบฝึกเพื่อการสื่อสารตามที่ผู้สอนกำหนดให้ สิ่งที่เกิดขึ้นคือผู้เรียนสามารถทำแบบฝึกได้โดยง่าย แต่ในการสื่อสารจริงจะเริ่มจากการมีเรื่องหรือเนื้อหาที่อยากจะพูด จากนั้นจึงคิดว่าจะใช้คำศัพท์รูปประโยคใดเพื่อสื่อสิ่งที่อยากจะพูดออกไป (小山, 2002, p. VI) แบบฝึกเพื่อการสื่อสารที่ผู้สอนเพิ่มเติมเข้ามาจึงเป็นลำดับขั้นที่ตรงข้ามกับการสื่อสารจริง ดังนั้น จึงไม่มีประสิทธิผลเท่าใดนัก

จากสภาพการณ์ดังกล่าว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทบทวนวิธีการสอนที่ใช้กันอยู่ แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการสอนที่จะช่วยเพิ่มความสามารถในการสื่อสารและช่วยให้ผู้เรียนสามารถใช้ไวยากรณ์ได้อย่างเหมาะสมคือการสอนแบบ Focus on Form (FonF) สเวน (Swain, 1998, p. 69) กล่าวถึง Focus on Form ไว้ว่าเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการสอนภาษาที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และทำความเข้าใจไวยากรณ์ครบทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ รูปแบบ ความหมาย และหน้าที่การใช้ในสถานการณ์ที่มีบริบทชัดเจน แนวคิดนี้เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการสอนโดยมุ่งเน้นเรื่องรูปประโยค (Focus on Forms: FonFs) และการสอนโดยมุ่งเน้นเรื่องความหมายและการนำไปใช้ (Focus on Meaning: FonM) และในงานของ 北村 (2017) ก็ได้อธิบายเกี่ยวกับการสอนแบบ Focus on Form ไว้ว่าไม่ได้เป็นการสอนเพียงแค่นำ “ส่วนการสอนรูปประโยค” โดยใช้วิธีการสอนแบบฟัง-พูด มารวมกับ “ส่วนการสอนสนทนา” ตามแนวคิดการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร แต่เป็นการสอนที่ให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดความสามารถในการสื่อสาร ซึ่งผู้เรียนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการใช้รูปประโยคนั้นด้วย

เทคนิคในการสอนตามแนวคิด Focus on Form นั้นมีหลากหลาย ในงานวิจัยนี้จะเลือกใช้การสร้างประโยคจากการฟัง (Dictogloss) เนื่องจากเป็นเทคนิคที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกการรับข้อมูลภาษาจากการฟังและฝึกการใช้ภาษาจากการเขียนประโยคที่ได้ฟังกลับคืนมา ซึ่งผู้เรียนชาวไทยที่ศึกษาภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะผู้เรียนที่มีความสามารถภาษาญี่ปุ่นไม่สูงมักจะขาดโอกาสการรับข้อมูลและการใช้ภาษา นอกจากนี้ในขั้นตอนการสร้างประโยคร่วมกับเพื่อน ผู้เรียนยังได้ฝึกฝนการปฏิสัมพันธ์จากการสนทนาเพื่อร่วมมือกับเพื่อนซึ่งการปฏิสัมพันธ์เป็นหัวใจสำคัญของเทคนิคนี้ (Wajnryb, 1990, p. 10) อย่างไรก็ตาม การใช้เทคนิคนี้ในการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยยังไม่แพร่หลาย

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีต่อการสร้างประโยคจากการฟัง
2. เพื่อศึกษาผลของการปฏิสัมพันธ์เพื่อช่วยกันสร้างประโยคของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่น

3. บรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 การสร้างประโยคจากการฟัง (Dictogloss)

3.1.1 ความเป็นมาและรายละเอียด

การสร้างประโยคจากการฟังเป็นเทคนิคการสอนแบบ Focus on Form และเป็นการเรียนรู้แบบเชิงรุก (active learning) คิดค้นโดยนักภาษาศาสตร์นามว่า Ruth Wajnryb เพื่อแก้ปัญหาของ dictation ซึ่งผู้เรียนขาดโอกาสในการคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับภาษาที่ใช้ dictogloss แตกต่างจาก dictation ทั้งเรื่องวัตถุประสงค์และขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม ผู้เรียนได้ใช้ภาษาในบริบทที่ชัดเจน ประโยคที่ผู้เรียนสร้างขึ้นไม่จำเป็นต้องเหมือนต้นฉบับ ผู้เรียนสามารถเขียนอธิบายใหม่ให้มีความหมายตรงกับเนื้อหาในต้นฉบับโดยใช้ภาษาของผู้เรียนเอง การทำเช่นนี้ตรงกับความหมายของคำว่า “gloss” ซึ่งมีความหมายว่าคำอธิบายของคำหรือวลี

วัตถุประสงค์หลักของเทคนิคนี้คือ

1. เพื่อสร้างโอกาสให้ผู้เรียนใช้ความรู้ไวยากรณ์ในการสร้างประโยค ผู้เรียนจะใช้ความรู้ที่มีอยู่สร้างประโยคเองเท่าที่จะทำได้ จากนั้นจึงร่วมมือกับเพื่อนในการสร้างประโยค
2. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนค้นพบว่าตนเองมีความรู้เรื่องใดและไม่มีความรู้เรื่องใด ซึ่งผู้เรียนจะสังเกตเห็นได้ตอนที่พยายามสร้างประโยคและตอนที่ตรวจสอบว่าประโยคที่เขียนขึ้นถูกต้องหรือไม่ สอดคล้องกับสิ่งที่สเวน (Swain, 1995) ได้เสนอไว้ว่าการใช้ภาษาทำให้ผู้เรียนได้สังเกตเห็นช่องโหว่ของตนเองและการใช้ภาษาเป็นโอกาสให้ผู้เรียนได้ตั้งสมมติฐานและทดสอบสมมติฐาน
3. เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาการใช้ภาษา โดยพยายามคิดและเลือกใช้ภาษาในการสร้างประโยคให้ใกล้เคียงกับต้นฉบับมากที่สุด

ข้อความที่นำมาใช้จะเป็นข้อความขนาดสั้น มีความหมายและบริบทชัดเจน และเนื่องจากผู้เรียนต้องคำนึงถึงความหมายของข้อความในทุกขั้นตอนการทำกิจกรรม ตั้งแต่การจดสิ่งที่ได้ฟัง การสร้างประโยคกลับคืน การตรวจสอบจุดที่ผิดและแก้ไข (Wajnryb, 1990, p. 19) ดังนั้น ในการเลือกข้อความ ผู้สอนควรเลือกเนื้อหาที่ผู้เรียนจะได้รับความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นไปด้วย เช่น ความรู้ด้านการใช้สำนวนภาษา เรื่องราวทางสังคมวัฒนธรรม

จะเห็นว่าชื่อของ dictogloss คล้ายกับ dictation ในภาษาไทยเรียก dictation ว่า “การเขียนตามคำบอก” จึงมีหลายคนเรียก dictogloss ว่า “การเขียนตามประโยคบอก” ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าชื่อเรียกนี้น่าจะไม่เหมาะสม เนื่องจากผู้เรียนไม่สามารถเขียนตามแบบ dictation ได้ทัน เพราะเนื้อหาเป็นข้อความและผู้สอนพูดหรืออ่านด้วยระดับความเร็วปกติของเจ้าของภาษา อีกทั้งวัตถุประสงค์และขั้นตอนการทำกิจกรรมก็แตกต่างกัน ดังนั้น ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงเรียก dictogloss ว่า “การสร้างประโยคจากการฟัง”

3.1.2 ประโยชน์ต่อการเรียนรู้ภาษา

การสร้างประโยคจากการฟังมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ภาษา ดังนี้

- 1) ผู้เรียนเรียนรู้ไวยากรณ์ในบริบทที่ชัดเจน ทำให้เข้าใจองค์ประกอบของไวยากรณ์ครบทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ รูปแบบ ความหมาย และหน้าที่การใช้
- 2) ผู้เรียนคุ้นชินกับการฟังซึ่งพูดด้วยระดับความเร็วปกติของเจ้าของภาษา
- 3) ผู้เรียนเกิดการสะท้อนคิดจากการปฏิสัมพันธ์ เนื่องจากผู้เรียนต้องพูดแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนข้อมูลต่างๆ เพื่อช่วยกันสร้างประโยคให้ได้มากที่สุด ทำให้สังเกตเห็นว่ามีสิ่งใดที่ยังไม่เข้าใจและควรจะเรียนรู้เพิ่มเติม
- 4) ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียน เนื่องจากได้นำความรู้ที่มีอยู่ไปใช้ในการสร้างประโยค ได้สังเกตเห็นว่าตนเองมีความรู้เรื่องใด ขาดความรู้เรื่องใด ได้ตั้งสมมติฐานและทดสอบสมมติฐาน ตรวจสอบความถูกต้องและได้รับข้อมูลย้อนกลับในทันที (Wajnryb, 1990, p. 12)

จะเห็นได้ว่าการสร้างประโยคจากการฟังมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ภาษาหลายด้าน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่าการสร้างประโยคจากการฟังจะเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนในด้านใดและมากน้อยเพียงใด กรณีที่นำมาใช้กับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นซึ่งศึกษาภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยและมีความสามารถภาษาญี่ปุ่นไม่สูง อีกทั้งไม่คุ้นชินกับการฟังภาษาญี่ปุ่นที่พูดด้วยระดับความเร็วปกติของเจ้าของภาษา เนื่องจากผู้สอนซึ่งเป็นเจ้าของภาษามักใช้ภาษาญี่ปุ่นโดยปรับให้เข้ากับระดับความสามารถของผู้เรียน (teacher talk)

3.2 การสร้างประโยคจากการฟังกับงานวิจัยด้านการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่น

3.2.1 งานวิจัยด้านการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นในประเทศญี่ปุ่น

山口・鈴木 (2013) นำการสร้างประโยคจากการฟังไปใช้ในวิชาไวยากรณ์ภาษาญี่ปุ่นระดับกลางเพื่อเพิ่มโอกาสในการใช้ภาษาญี่ปุ่น โดยจัดกิจกรรมนี้รวม 5 ครั้ง ข้อความที่นำมาใช้เป็นรูปแบบบทสนทนา การเล่าเรื่องราว การอธิบายความ ผู้สอนอ่านให้ผู้เรียนฟัง 2-3 ครั้ง จำนวนครั้งขึ้นอยู่กับความยากง่ายของเนื้อหา ตอนสร้างประโยคด้วยตนเองอนุญาตให้ผู้เรียนใช้พจนานุกรมได้ และตอนที่ช่วยกันสร้างประโยคกับเพื่อนให้ผู้เรียนใช้ปากกาคนละสี เพื่อให้ทั้งคู่เรียนและผู้สอนเห็นชัดเจนว่าผู้เรียนเขียนประโยคด้วยตนเองได้มากน้อยเพียงใด ร่วมมือกับเพื่อนสร้างประโยคได้มากน้อยเพียงใด อีกทั้งในการจัดกลุ่มจะละผู้เรียนที่มีภาษาแม่ต่างกันเพื่อให้ผู้เรียนใช้ภาษาญี่ปุ่นในการสนทนา จากผลการศึกษาทำให้ทราบว่าสร้างประโยคจากการฟังเป็นประโยชน์ในการพัฒนาทักษะหลายๆ ด้าน เช่น ทักษะการฟัง ทักษะการจดบันทึก และผู้เรียนยังได้รับความรู้ด้านคำศัพท์และไวยากรณ์เพิ่มขึ้น

堀 (2014) จัดให้ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นที่มีความสามารถระดับกลางตอนต้นสร้างประโยคจากการฟังรวม 3 ครั้ง เป็นการเตรียมความพร้อมก่อนทำโครงงานจัดทำคลิปวิดีโอภาษาญี่ปุ่นเพื่อนำเสนอผลแบบสอบถามหรือผลการสัมภาษณ์คนญี่ปุ่น กล่าวคือ นอกจากจะดำเนินการเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจไวยากรณ์ให้กับผู้เรียน堀 ยังใช้ข้อความที่ผู้เรียนได้ฟังเป็นแหล่งข้อมูลการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการอธิบายกราฟหรือตาราง วิธีการอ้างอิงข้อมูล และวิธีการย่อความ ข้อความที่นำมาใช้เป็นข่าวที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผลสำรวจในเรื่องต่างๆ จึงมีการใช้สำนวนภาษาในการบรรยายข้อมูลจากกราฟ ฯลฯ จากการวิเคราะห์ข้อมูลภาษาที่ใช้ในคลิปนำเสนอของ

ผู้เรียนพบว่าผู้เรียนบางส่วนสามารถใช้สำนวนภาษาได้อย่างเหมาะสม แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาเกี่ยวกับสำนวนภาษาที่จำเป็นต้องใช้จากข้อความที่ได้ฟัง

藤田 (2020) ใช้การสร้างประโยคจากการฟังในวิชาการฟังภาษาญี่ปุ่นรวม 12 ครั้ง เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้กลยุทธ์การฟังภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนชาวจีนซึ่งมีความสามารถภาษาญี่ปุ่นเทียบเท่าระดับ N2 ผลการศึกษาพบว่าจำนวนประโยคที่ผู้เรียนสามารถเขียนได้เพิ่มมากขึ้นตามจำนวนครั้งที่ทำกิจกรรม ยกเว้นครั้งที่ 6 เนื่องจากข้อความที่นำมาให้ผู้เรียนฟังนั้นมีความยาวมากกว่าครั้งอื่นๆ มาก ทำให้ผู้เรียนจดไม่ทันและไม่สามารถสร้างประโยคได้ นอกจากนี้ จากบันทึกการเรียนทำให้ทราบว่าผู้เรียนสังเกตเห็นจุดอ่อนในความสามารถภาษาญี่ปุ่นของตนเองและตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาต่อไป

จากงานวิจัยต่างๆ ข้างต้น จะเห็นได้ว่าการนำการสร้างประโยคจากการฟังไปใช้ในวิชาต่างๆ เช่น วิชาไวยากรณ์ วิชาการฟัง และพบว่าการสร้างประโยคจากการฟังเป็นประโยชน์ในการพัฒนาความสามารถภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียน อีกทั้งยังช่วยให้ผู้เรียนสังเกตเห็นจุดอ่อนในความสามารถภาษาญี่ปุ่นของตนเอง แต่เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวเป็นผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นในประเทศญี่ปุ่น ในขั้นตอนการปฏิสัมพันธ์เพื่อสร้างประโยคร่วมกับเพื่อนจึงใช้ภาษาญี่ปุ่นในการสนทนา กรณีที่เป็นผู้เรียนที่ศึกษาภาษาญี่ปุ่นนอกประเทศญี่ปุ่น และไม่ได้ใช้ภาษาญี่ปุ่นในการสนทนา การสร้างประโยคจากการฟังจะเป็นประโยชน์กับผู้เรียนหรือไม่ อย่างไร

3.2.2 งานวิจัยด้านการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นนอกประเทศญี่ปุ่น

王 (2010) จัดการเรียนการสอนโดยใช้การสร้างประโยคจากการฟังรวม 8 ครั้งให้กับนักศึกษาชาวจีนที่ศึกษาภาษาญี่ปุ่นที่ประเทศจีน เพื่อศึกษาว่าความสามารถของผู้เรียนตอนจบส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างไร โดยให้ผู้เรียนที่มีความสามารถระดับกลางจับคู่กับผู้เรียนที่มีความสามารถในระดับสูงกว่าและระดับต่ำกว่า ผู้เรียนใช้ภาษาจีนและภาษาญี่ปุ่นในการสนทนา ผลการศึกษาพบว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้ไวยากรณ์ได้ดีขึ้น กรณีจับคู่กับคนที่มีความสามารถสูงกว่า ผู้เรียนระดับกลางได้เรียนรู้จากการที่เพื่อนช่วยบอกเรื่องต่างๆ ให้ ในขณะที่การจับคู่กับเพื่อนที่มีความสามารถต่ำกว่า การอธิบายให้เพื่อนฟังทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งขึ้น และผู้เรียนคิดว่าได้รับประโยชน์มากกว่าตอนที่จับคู่กับคนที่มีความสามารถสูงกว่า

アルヴァレス (2017) นำการสร้างประโยคจากการฟังไปใช้ในการสอนผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นขั้นต้นจำนวน 50 คนที่ประเทศฟิลิปปินส์ โดยใช้สอนผู้เรียน 3 กลุ่ม กลุ่มละ 1 ครั้ง ในกิจกรรมจะให้ผู้เรียนฟังข้อความรวม 3 ครั้ง จากนั้นจับคู่เพื่อช่วยกันสร้างประโยค จากผลการศึกษาพบว่าผู้เรียนคิดว่าการฟังเป็นเรื่องยาก เนื่องจากไม่คุ้นชินกับการพูดในระดับความเร็วแบบปกติของเจ้าของภาษา จึงรู้สึกว่าการพูดเร็วมาก อีกทั้งในแต่ละประโยคประกอบด้วยข้อมูลจำนวนมาก ทำให้จดไม่ทัน ไม่สามารถสร้างประโยคได้ อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นผู้เรียนขั้นต้นซึ่งเพิ่งเริ่มเรียนภาษาญี่ปุ่น ผู้เรียนคิดว่าการสร้างประโยคจากการฟังช่วยเพิ่มความรู้ด้านคำศัพท์และความสามารถในการฟัง และส่งเสริมให้เกิดการสังเกตความเข้าใจและการใช้ภาษาญี่ปุ่นของตนเอง

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการสร้างประโยคจากการฟังในการสอนภาษาญี่ปุ่นนอกประเทศญี่ปุ่นยังมีไม่มากนักและจากผลการศึกษาของ 王 (2010) และ アルヴァレス (2017) แสดงให้เห็นว่าการสร้างประโยคจากการฟังช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นให้กับผู้เรียนซึ่งศึกษาภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาต่างประเทศได้ แต่เนื่องจากงานที่นำข้อมูลในขั้นตอนการปฏิสัมพันธ์มาวิเคราะห์มีจำกัด อีกทั้งงานของ 王 (2010) ก็มุ่งศึกษาความสามารถของผู้เรียนตอนจบช่วยกันสร้างประโยคว่าส่งผลต่อการเรียนรู้หรือไม่ ซึ่งในสถานการณ์จริง ในชั้นเรียนหนึ่งอาจไม่สามารถ

จับคู่ผู้เรียนตามระดับความสามารถในลักษณะดังกล่าวได้ นอกจากนี้ยังไม่พบผลการศึกษากับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย โดยเฉพาะประเด็นการศึกษาเรื่องการปฏิสัมพันธ์จากขั้นตอนการสร้างประโยคร่วมกับเพื่อนซึ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการสะท้อนคิด เนื่องด้วยงานวิจัยนี้ดำเนินการในช่วงระหว่างการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) จึงจำเป็นต้องจัดการเรียนการสอนในรูปแบบออนไลน์ ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยก่อนหน้านี้ ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะศึกษากลุ่มผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยซึ่งศึกษาไวยากรณ์ขั้นต้นจบแล้ว มีความสามารถภาษาญี่ปุ่นประมาณระดับ N4 เนื่องจากผู้เรียนกลุ่มนี้โดยส่วนใหญ่ขาดโอกาสในการใช้ภาษาญี่ปุ่นในสถานการณ์จริง ทำให้ไม่สามารถนำคำศัพท์ หรือไวยากรณ์ที่เรียนแล้วไปใช้ในเวลาที่จำเป็นต้องใช้ การสร้างประโยคจากการฟังจึงน่าจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นผ่านการปฏิสัมพันธ์ แม้จะดำเนินการในรูปแบบออนไลน์ โดยผู้วิจัยจะนำความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมโครงการและข้อมูลจากการสนทนาแบบร่วมมือในขั้นตอนการปฏิสัมพันธ์เพื่อช่วยกันสร้างประโยคมาศึกษาวิเคราะห์

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยนี้คือ นักศึกษาวิชาเอกภาษาญี่ปุ่น ชั้นปีที่ 2 ไม่มีพื้นฐานความรู้ภาษาญี่ปุ่นก่อนเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย ข้อมูลที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์เป็นข้อมูลของนักศึกษารวม 8 คน ทุกคนเข้าร่วมโครงการวิจัยโดยสมัครใจ นักศึกษากลุ่มนี้ศึกษาภาษาญี่ปุ่นที่สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมระยะเวลา 4 ภาคการศึกษา โดย 3 ภาคการศึกษาแรกใช้ตำรา 『初級日本語』 ของ 東京外国語大学 เนื้อหาที่ศึกษาครอบคลุมภาษาญี่ปุ่นขั้นต้น และอีก 1 ภาคการศึกษาใช้ตำรา 『テーマ別 中級から学ぶ日本語 改訂版』 ของสำนักพิมพ์ 研究社 เป็นเนื้อหาไวยากรณ์ภาษาญี่ปุ่นระดับกลางวิชาแรกโดยศึกษาจำนวน 10 บท (บทที่ 1-10) ระดับความรู้ภาษาญี่ปุ่นของนักศึกษาเทียบเท่าระดับ N4

4.2 วิธีดำเนินการสอน

ผู้วิจัยดำเนินการสอนโดยใช้การสร้างประโยคจากการฟังรวมจำนวน 11 ครั้ง ในช่วงปิดภาคการศึกษา (ปลายเดือนมิถุนายน-เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2565) และจัดการสอนในรูปแบบออนไลน์ เนื่องจากยังอยู่ในช่วงของการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) แต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ 60 นาที ครั้งที่ 1 เป็นการปฐมนิเทศและให้นักศึกษาทดลองเข้าร่วมเพื่อทำความเข้าใจขั้นตอนและรายละเอียดต่างๆ ข้อมูลที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์เป็นข้อมูลจากครั้งที่ 2-11

ข้อความที่นำมาใช้เป็นรูปแบบขารวม 7 ครั้ง รูปแบบการสนทนา 2 ครั้ง และการพูดแนะนำเรื่องราวของตนเอง 2 ครั้ง โดยสองครั้งแรกจะใช้ข้อความที่มีเนื้อหาใกล้ตัวนักศึกษาเพื่อให้เกิดความคุ้นชินกับการสร้างประโยคจากการฟัง รายละเอียดของข้อความที่นำมาใช้มีดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1

รูปแบบข้อความที่นำมาใช้ในการสอน

ครั้งที่	รูปแบบข้อความที่นำมาใช้ในการสอน
1	การแนะนำตัว
2	การเล่าเรื่องชีวิตความเป็นอยู่
3	ข่าว เครื่องดูดฝุ่น
4	ข่าว การซ่อมหนี้ไฟ
5	ข่าว นักเรียนมัธยมปลายไปนอก
6	ข่าว ตะโกนบอกรักภรรยากลางไร่กะหล่ำปลี
7	ข่าว โรคลมแดด
8	ข่าว ซอฟต์แวร์รสชาติแปลก
9	บทสนทนาทางโทรศัพท์ (ใช้คำยกย่องถ่อมตนในการสนทนากับลูกค้า)
10	บทสนทนาหัวหน้า-ลูกน้อง กำหนดวันไปทำงานนอกสถานที่
11	ข่าว คนญี่ปุ่นง่วงนอน

ผู้วิจัยนำข้อความข่าวมาจากหนังสือ “J-NEWS 40 ฟังข่าวญี่ปุ่นระดับกลาง” จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ภาษาและวัฒนธรรม แปลจากเล่ม 『中級からはじめるニュースの日本語 聴解 40』 ผู้วิจัยคัดเลือกข่าวจำนวน 14 เรื่องที่คิดว่าน่าจะอยู่ในความสนใจของนักศึกษาและความยาวของข่าวไม่ยาวหรือสั้นมากเกินไป จากนั้นนำหัวข้อข่าวทั้งหมดให้นักศึกษาเลือกเรื่องที่อยากอ่านและคัดข่าวเหลือ 7 เรื่องซึ่งเป็นข่าวที่ได้รับเลือกมากที่สุด โดยจำนวนตัวอักษรของข่าวทั้ง 7 เรื่องมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 222 ตัวอักษร¹ เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกใช้ข้อความส่วนใหญ่เป็นข้อความข่าว ได้แก่ 1) นักศึกษาได้ศึกษาวิชาภาษาญี่ปุ่นระดับกลางตอนต้น 1 ภาคการศึกษา ก่อนเข้าร่วมโครงการ การนำข้อความข่าวมาใช้นี้จะทำให้นักศึกษามีความคุ้นชินกับการใช้ภาษาในรูปแบบทางการมากขึ้น 2) เนื้อหาในข่าวมีบริบทชัดเจน เป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจการใช้ไวยากรณ์ซึ่งเป็นไปตามหลักการสอนแบบ Focus on Form และ 3) โครงสร้างของข้อความข่าวภาษาญี่ปุ่นมีความชัดเจน กล่าวคือ ข่าวภาษาญี่ปุ่นประกอบด้วยเนื้อหา 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนนำ ส่วนภูมิหลังหรือความเป็นมา ส่วนรายละเอียด และส่วนข้อมูลเพิ่มเติม ซึ่ง 金庭 (2011) กล่าวว่าโครงสร้างของข้อความเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อความสามารถในการฟัง ในการสร้างประโยคจากการฟัง ความเร็วในการพูดจะเป็นระดับความเร็วปกติของเจ้าของภาษาซึ่งนักศึกษาไม่คุ้นชิน ดังนั้น การใช้ข้อความข่าวที่มีโครงสร้างของข้อความชัดเจนจะช่วยลดปัจจัยที่ส่งผลให้ผู้เรียนรู้สึกว่าการฟังเป็นเรื่องยากให้น้อยลงได้บ้าง

นอกจากนี้ อีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการฟังคือคำศัพท์และสำนวนที่ใช้ เนื่องจากความสามารถในการคาดการณ์เนื้อหาที่ฟังจะสัมพันธ์กับความสามารถด้านคำศัพท์ 荻原 (2009) เสนอไว้ว่าระดับความยากง่ายของคำศัพท์ในข้อความที่นำมาใช้ในการสร้างประโยคจากการฟังควรเป็นแบบเดียวกับการอ่าน กล่าวคือมีคำศัพท์ที่ผู้เรียนรู้จักร้อยละ 96 ดังนั้น เพื่อให้คำศัพท์เป็นอุปสรรคในการฟังและการสร้างประโยคแบบเดียวกับที่พบปัญหาในงานของ 山口・尾崎 (2013) ผู้วิจัยจึงนำคำศัพท์ที่ปรากฏในข้อความที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มาตรวจสอบ

¹ ความยาวของข้อความสำหรับผู้เรียนตั้งแต่ระดับกลางขึ้นไปคือ 150-250 ตัวอักษร (木田, 2019)

กับรายการคำศัพท์ที่นักศึกษาเรียนแล้ว หากมีคำศัพท์ที่ยังไม่ได้เรียนหรือเป็นคำศัพท์เฉพาะทาง ผู้วิจัยจะโพสต์คำศัพท์และความหมายล่วงหน้าทางกูเกิลคลาสมูมและอธิบายความหมายของคำศัพท์ต่างๆ นี้ก่อนการอ่านข้อความร่วมกันในแต่ละครั้ง

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเปิดไฟล์เสียงให้ฟัง 3 ครั้ง เนื่องจากหากเปิดให้ฟังเพียง 2 ครั้งตามขั้นตอนของเวจนรีบ (Wajnryb, 1990) จะทำให้นักศึกษารู้สึกว่ายากเกินไป อีกทั้งแนสซัจและโฟทอส (Nassaji & Fotos, 2011, p. 109) ก็ได้เสนอแนะไว้ว่าผู้สอนสามารถเพิ่มจำนวนครั้งได้โดยพิจารณาจากระดับความสามารถของผู้เรียน ดังนั้นเพื่อลดความกังวลของนักศึกษาให้น้อยลง ผู้วิจัยจึงออกแบบการสอนโดยเริ่มจากการอ่านร่วมกันก่อนตามที่ 村野井 (2006, p. 76) เสนอไว้ ขั้นตอนการสอนในงานวิจัยนี้มีดังนี้

- 1) พูดคุยถึงหัวข้อเรื่อง จากนั้นอธิบายคำศัพท์สำคัญและไวยากรณ์ที่ยังไม่ได้เรียน
- 2) อ่านทำความเข้าใจเนื้อหาพร้อมกัน
- 3) ฟังครั้งที่ 1 โดยไม่ต้องจด เพื่อให้จับใจความสำคัญ
- 4) ฟังครั้งที่ 2 โดยจดเนื้อหาหรือคำสำคัญ *ผู้วิจัยจะกดยุติที่ละประโยค โดยเว้นช่วงระหว่างประโยคประมาณ 10 วินาที
- 5) ฟังครั้งที่ 3 โดยจดเนื้อหาหรือคำสำคัญ
- 6) สร้างประโยคด้วยตนเอง
- 7) สร้างประโยคโดยช่วยกันคิดกับเพื่อน (จับคู่หรือกลุ่มโดยวิธีการสุ่ม) ในขั้นตอนนี้ใช้ภาษาไทยหรือภาษาญี่ปุ่นในการสนทนาแล้วแต่ความสะดวกของนักศึกษา
- 8) ตรวจแก้เองโดยดูเทียบกับต้นฉบับ
- 9) เขียนบันทึกการเรียนทางกูเกิลฟอรม์ (ส่งภายหลังได้ โดยขอให้ส่งภายในวันที่เรียน)

ในการสร้างประโยค ผู้วิจัยขอให้นักศึกษาใช้ปากกาคนละสีเพื่อแยกข้อความที่เขียนเอง ข้อความที่เขียนกับเพื่อน และข้อความที่ปรับแก้จากเฉลย เพื่อให้นักศึกษาและผู้วิจัยเห็นความแตกต่างของประโยคที่เขียนได้ในแต่ละขั้นตอนอย่างชัดเจน เมื่อนักศึกษาส่งใบงานแล้ว ผู้วิจัยจะตรวจดูส่วนที่นักศึกษาปรับแก้และอธิบายนักศึกษาเพิ่มเติมเป็นรายบุคคลทางอีเมลในจุดที่นักศึกษาไม่เข้าใจหรือแก้ไขไม่ถูกต้อง

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยนำข้อมูลจาก 1) ใบงาน 2) บันทึกการเรียน 3) ตัวอักษรที่ถอดจากคลิปเสียงการสนทนากับเพื่อนเพื่อช่วยกันสร้างประโยค และ 4) แบบสอบถามความคิดเห็น มาใช้ในการวิเคราะห์

ข้อคำถามในบันทึกการเรียนและแบบสอบถามที่เป็นแบบมาตรวัด 5 ระดับ ได้แก่ 5 เห็นด้วยอย่างยิ่ง 4 เห็นด้วย 3 เฉยๆ 2 ไม่เห็นด้วย 1 ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง การแปลผลกำหนดช่วงดังนี้

- 4.50-5.00 หมายถึง เห็นด้วยในระดับมากที่สุด
- 3.50-4.49 หมายถึง เห็นด้วยในระดับมาก
- 2.50-3.49 หมายถึง เห็นด้วยในระดับปานกลาง
- 1.50-2.49 หมายถึง เห็นด้วยในระดับน้อย
- 1.00-1.49 หมายถึง เห็นด้วยในระดับน้อยที่สุด

5. ผลการวิจัย

5.1 ความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อการสร้างประโยชน์จากการฟัง

จากบันทึกการเรียนในแต่ละครั้ง นักศึกษาประเมินการเข้าร่วมในครั้งนั้นๆ ว่าเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความสามารถภาษาญี่ปุ่นของนักศึกษามากน้อยเพียงใด โดยใช้การประเมินแบบมาตรวัด 5 ระดับ จากผลการประเมินตั้งแต่ครั้งที่ 2 ถึงครั้งที่ 11 รวม 10 ครั้ง ได้ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.75 หมายความว่านักศึกษาคิดว่าการสร้างประโยชน์จากการฟังเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความสามารถภาษาญี่ปุ่นของนักศึกษาในระดับมากที่สุด

หลังจากโครงการนี้เสร็จสิ้น ผู้วิจัยให้นักศึกษาตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการสร้างประโยชน์จากการฟังว่าเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความสามารถภาษาญี่ปุ่นหรือไม่ อย่างไร โดยแบบสอบถามเป็นแบบมาตรวัด 5 ระดับ ความคิดเห็นของนักศึกษามีดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2

ความคิดเห็นของนักศึกษาหลังจากเสร็จสิ้นโครงการ

ความคิดเห็นของนักศึกษา	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD
ด้านประโยชน์ที่มีต่อการพัฒนาความสามารถภาษาญี่ปุ่น		
1. ทำให้สังเกตเห็นจุดอ่อนภาษาญี่ปุ่นของตนเองมากขึ้น	5.00	0
2. เป็นประโยชน์กับการพัฒนาความสามารถด้านการฟังภาษาญี่ปุ่น	4.88	0.35
3. เป็นประโยชน์กับการพัฒนาความสามารถด้านการคาดเดาเพื่อทำความเข้าใจเนื้อหา	4.88	0.35
4. เป็นประโยชน์กับการพัฒนาความสามารถด้านการจดบันทึกภาษาญี่ปุ่น	4.63	0.52
5. เป็นประโยชน์กับการพัฒนาความสามารถด้านการเขียนภาษาญี่ปุ่น	4.50	0.76
6. เป็นประโยชน์กับการพัฒนาความสามารถด้านคำศัพท์ภาษาญี่ปุ่น	4.50	0.76
7. เป็นประโยชน์กับการพัฒนาความสามารถด้านไวยากรณ์ภาษาญี่ปุ่น	4.38	0.74
8. เป็นประโยชน์กับการพัฒนาความสามารถด้านการอ่านภาษาญี่ปุ่น	3.75	0.71
ด้านอื่นๆ		
9. นักศึกษาพอใจที่ได้เข้าร่วมโครงการนี้	5.00	0
10. การพูดคุยกับเพื่อนในการสร้างประโยชน์ร่วมกันเป็นประโยชน์	5.00	0
11. อยากให้มีการสอนโดยใช้การสร้างประโยชน์จากการฟังในชั่วโมงเรียนภาษาญี่ปุ่น	4.50	0.53

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ว่านักศึกษาคิดว่าการสร้างประโยชน์จากการฟังเป็นประโยชน์กับการพัฒนาความสามารถภาษาญี่ปุ่น ทำให้สังเกตเห็นจุดอ่อนภาษาญี่ปุ่นของตนเองมากขึ้น มีค่าเฉลี่ย 5.00 รองลงมาคือด้านการฟังภาษาญี่ปุ่นและความสามารถในการคาดเดาเพื่อทำความเข้าใจเนื้อหา มีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือ 4.88 ถัดมาคือด้านการจดบันทึกภาษาญี่ปุ่น ค่าเฉลี่ย 4.63 ทักษะการเขียนและคำศัพท์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือ 4.50 ด้านไวยากรณ์ 4.38 และด้านการอ่าน 3.75

นอกจากนี้ ในด้านอื่นๆ นักศึกษารู้สึกพอใจที่ได้เข้าร่วมโครงการ มีค่าเฉลี่ย 5.00 นักศึกษาคิดว่าการพูดคุยกับเพื่อนเพื่อช่วยกันสร้างประโยคเป็นประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5.00 นักศึกษาอยากให้มีการสอนโดยใช้การสร้างประโยคจากการฟังในชั่วโมงเรียนภาษาญี่ปุ่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.50 โดยวิชาที่นักศึกษายากให้นำกิจกรรมนี้มาใช้ ได้แก่ วิชาการฟัง (8 คน) วิชาการเขียน (3 คน) วิชาการพูด (3 คน) และวิชาไวยากรณ์ (2 คน)

สิ่งที่นักศึกษาสังเกตเห็นเกี่ยวกับความสามารถภาษาญี่ปุ่นของตนเองจากการเข้าร่วมโครงการนี้มีดังนี้

S1 พบว่ายังมีการฝึกฝนทางด้านการฟัง ไวยากรณ์ และคำศัพท์ที่ยังไม่เพียงพอ ควรศึกษาเพิ่มเติมให้มากขึ้น เพราะในการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง จะพบข้อผิดพลาดอยู่เสมอ เช่น การฟังเสียงผิด การเขียนคำผิด หรือการใช้คำช่วยผิด ซึ่งกิจกรรมนี้ทำให้สามารถเข้าใจจุดอ่อนของตนเองได้ แต่ก็ต้องการการฝึกฝนเพิ่มเติมด้วยตนเองเช่นกัน จึงจะเกิดประโยชน์สูงสุดและนำไปต่อยอดได้

S2 สังเกตว่าตัวเองยังอ่อนเรื่องการฟังตัวเลขและคำช่วย เพราะมักจะเป็นจุดที่ผิดมากที่สุด

S3 คิดว่าตัวเองมีความเข้าใจเรื่องที่ฟัง แต่ไม่สามารถเข้าใจได้ละเอียด จุดอ่อนคือเรื่องตัวเลข แล้วก็ความเร็ว ถ้าพูดเร็วๆ ติดๆ กันจะจับใจความไม่ได้ แล้วก็คำศัพท์ คิดว่าถ้ารู้คำศัพท์มากกว่านี้ จะสามารถเข้าใจสิ่งที่พูดได้ละเอียดมากขึ้น

S4 รู้สึกว่าสามารถฟังจับใจความได้มากขึ้น แล้วก็ช่วยพัฒนาจุดอ่อนเกี่ยวกับภาษาญี่ปุ่น นักศึกษาเป็นคนที่ย่อมนเรื่องตัวเลขมากๆ แล้วก็ฟังไม่ค่อยเก่ง แต่พอได้เข้าร่วมโครงการนี้แล้วพบว่า สามารถฟังได้มากขึ้น ตัวเลขที่เคยฟังผิดบ่อยๆ ก็ฟังถูกมากยิ่งขึ้น แล้วก็ช่วยพัฒนาเรื่องคำช่วยด้วย

S5 สามารถเรียบเรียงประโยคจากการฟังภาษาญี่ปุ่นได้ดียิ่งขึ้น

S6 จุดอ่อนของความสามารถในการฟังตอนนี้ยังเป็นเรื่องคำศัพท์ คิดว่าต้องจดจำคำศัพท์ให้ได้มากกว่านี้ ก่อนจึงจะทำให้การฟังเนื้อหาครบถ้วนมากขึ้น แล้วก็ช่วยให้อ่านเนื้อหาที่พูดถึงได้มากขึ้น แล้วก็สังเกตได้ว่ามักจะไต่ย่นต้นประโยคและท้ายประโยคได้มากกว่าตรงกลางประโยค ถ้าเป็นเรื่องที่รู้ศัพท์เกี่ยวกับประเภทบทความนั้นๆ จะสามารถเดาประโยคหรือเนื้อหาได้มากขึ้น ดังนั้นจึงคิดว่ายังมีข้อบกพร่องในเรื่องคำศัพท์ ถ้าจำศัพท์ได้มากขึ้น ก็จะทำให้คาดเดาเนื้อหาได้มากขึ้น

S7 ฟังและจับใจความได้ดีขึ้น แต่ยังมีบางส่วนที่ยังพลาดไปบ้าง

S8 พบว่าทักษะการฟังและความสามารถในการจดจำของตนเองนั้นค่อนข้างต่ำ ซึ่งมีผลต่อการเรียนภาษาอย่างมาก เนื่องจากจะทำให้ความรู้ความสามารถทางภาษาของตนเองไม่ค่อยยั่งยืน

จากความคิดเห็นของนักศึกษาข้างต้น จะเห็นได้ว่านักศึกษาสังเกตเห็นจุดอ่อนภาษาญี่ปุ่นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องไวยากรณ์ คำศัพท์ ตัวเลข แสดงให้เห็นว่าการสร้างประโยคจากการฟังช่วยส่งเสริมให้นักศึกษาสังเกตเห็นจุดอ่อนที่มีอยู่ในความรู้ความสามารถภาษาญี่ปุ่นของตนเอง นอกจากนี้ นักศึกษาบางส่วนยังสังเกตเห็นพัฒนาการด้านทักษะการฟังของตนเองอีกด้วย

5.2 การปฏิสัมพันธ์กับการสร้างประโยคภาษาญี่ปุ่น

ในส่วนนี้ผู้วิจัยนำข้อมูลซึ่งถอดเป็นตัวอักษรจากคลิปเสียงที่นักศึกษาสนทนากันเพื่อร่วมกันสร้างประโยคโดยใช้ภาษาไทยเป็นหลักในการสนทนารวมจำนวน 14 คลิป² และนำ “ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภาษา” (language-related episodes หรือเรียกย่อๆ ว่า LREs) ตามแนวคิดของสเวนและแลปคิน (Swain & Lapkin, 1998, p. 326) มาวิเคราะห์ว่าการปฏิสัมพันธ์ช่วยส่งเสริมให้นักศึกษาสร้างประโยคได้ถูกต้องมากขึ้นเพียงใด

“ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภาษา” (LREs) หมายถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของบทสนทนาแบบร่วมมือที่ผู้เรียนพูดคุยกันถึงภาษาที่ใช้ ตั้งคำถามเกี่ยวกับภาษาที่ใช้ว่าถูกต้องหรือไม่ แก้ไขการใช้ภาษาของตนเองหรือของเพื่อน “ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภาษา” เป็นตัวอย่างของการปฏิสัมพันธ์และเป็นโอกาสในการสะท้อนคิดของผู้เรียน

ในงานวิจัยนี้พบ “ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภาษา” (จากนี้จะเรียกว่า LREs) รวม 132 ชุด ผู้วิจัยนำมาแบ่งเป็น 3 ประเภทตามการแบ่งของสเวนและแลปคิน (Swain & Lapkin, 1998) ได้แก่ 1) LREs ที่ทำให้สร้างประโยคถูก 2) LREs ที่ทำให้สร้างประโยคผิด และ 3) LREs ที่ไม่มีข้อสรุป ผลการวิเคราะห์มีดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3

ประเภทและจำนวนของ LREs

ประเภทของ LREs	จำนวน (ร้อยละ)
1) LREs ที่ทำให้สร้างประโยคถูก	90 (68.18)
2) LREs ที่ทำให้สร้างประโยคผิด	19 (14.39)
3) LREs ที่ไม่มีข้อสรุป	23 (17.42)
รวม	132 (99.99)

จากตารางที่ 3 จะเห็นได้ว่า LREs ประเภทที่ทำให้สร้างประโยคถูกมีจำนวนมากที่สุดคือ ร้อยละ 68.18 รองลงมาคือ LREs ประเภทที่ไม่มีข้อสรุป ร้อยละ 17.42 และ LREs ที่ทำให้สร้างประโยคผิด ร้อยละ 14.39 จากข้อมูลดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าการปฏิสัมพันธ์ ในที่นี้คือการสนทนากับเพื่อนเพื่อช่วยกันสร้างประโยค ช่วยให้นักศึกษาสร้างประโยคอย่างถูกต้องได้ร้อยละ 68.18

ตัวอย่างของ LREs แต่ละประเภทมีดังนี้

1) LREs ที่ทำให้สร้างประโยคถูก

ตัวอย่างที่ 1 (ข้อมูลจากครั้งที่ 5 วันที่ 5 กรกฎาคม 2565)

- 1 S3: แล้วก็ さまま ไซปะ
- 2 S6: ไซๆ ได้ยินว่า どのさままな
- 3 S3: มันน่าจะมาก่อนหลัง さまま น่าจะแปลว่าแบบ อ้อ ฉันเขียนไว้ โปรแกรมๆ คำว่า プログラム อะ น่าจะใช่โปรแกรมมั้ง ฉันอ่านที่ตัวเองเขียนไม่ออก
- 4 S6: อ้อ なプロ、プログラム ไซไหม โอเค
- 5 S3: ガ、プロ、プ เขียนยังงีอะ โปรแกรม (หัวเราะ)

² การอัดคลิปจะขึ้นอยู่กับความสะดวกของนักศึกษาในครั้งนั้น คลิปที่นำมาวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้มีข้อมูลของนักศึกษาทั้ง 8 คน

- 6 S6: プ、プログラム ปะ
7 S3: プ แล้วก็ ラ เหรอ
8 S6: ロ、ロ แล้วก็ グ
9 S3: プロ、グ、ラ เหรอ
10 S6: ใช้ แกรม เหมือนคำว่ากรั่ม รีเปล่า
11 S3: โอเค
12 S6: อันนี้เสิร์ช นะเนี่ย (หัวเราะ)
13 S3: (หัวเราะ)
14 S6: จำไม่ได้ โอเค แล้วก็ อะไร 予定 นะ
15 S3: แล้วก็ 予定されている、ということです
16 S6: 予定されて、されている อืม คำไต่ยีน ということです เหมือนกัน ไต่ยีน 予定 ด้วย
แต่ว่าไม่ได้ยีน สาระ (หัวเราะ) มันจดไม่ทัน อาจจะไต่ยีน แต่จดไม่ทันก็ได้ มันต้องมี
คำช่วยอะไรต่อจากตรงโปรแกรมปะ
17 S3: อือ を เหรอ หรือว่า が เอ้ย น่าจะ が ปะ เพราะว่าเป็นรูปถูกกระทำอะ
18 S6: อ้า อ้า โอเค が ใช่แหละ (หัวเราะ)
*ผู้วิจัยขีดเส้นใต้ส่วนที่ต้องการเน้น

จากบทสนทนาในตัวอย่างที่ 1 จะเห็นได้ว่านักศึกษา S3 และ S6 กำลังสนทนากันถึงการสร้างประโยค
ส่วน 「様々なプログラムが予定されている」 จากประโยค 「留学先では、現地の高校に通いながら、大学の講義を聞くなどの様々なプログラムが予定されているということです。」 โดยเนื้อหาที่สนทนากันพูดถึง
การเขียนคำว่า โปรแกรม และการใช้คำช่วย เนื่องจากไม่มั่นใจ จึงสอบถามกันและกัน โดย S6 ช่วยให้อ่านข้อมูลการ
เขียนคำว่า โปรแกรม (ผลัดที่ 7-10) และ S3 ให้ข้อมูลว่าต้องใช้คำช่วย が เพราะกริยาเป็นรูปถูกกระทำ (ผลัดที่
17) จากการช่วยเหลือกันโดยนำเสนอความรู้ที่มีอยู่กับเพื่อน ทำให้ทั้งคู่สามารถสร้างประโยคได้อย่างถูกต้อง

ตัวอย่างที่ 2 (ข้อมูลจากครั้งที่ 4 วันที่ 30 มิถุนายน 2565)

- 1 S2: แล้วก็ แล้วก็ต่อไป ก็บอกว่า ครึ่งนี้เป็นครั้งที่ 5
2 S5: 今回は、五回目だ、ということ ปะนะ
3 S2: 今回で ปะ
4 S5: 今回
5 S2: หรือ は
6 S5: จำได้ว่ามันมีตัว 目 อะ
7 S2: ใช่เหอ
8 S5: แต่ไม่รู้มี で ด้วยไหม
9 S2: 今回で เหมือนที่อาจารย์บอก (หัวเราะ) ว่าแบบว่า 全部で
10 S5: で ใช่ไหม
11 S2: 今回で、ご、五回目 อาอะ ということです เหรอ
12 S5: 今回で ใช่ไหม คำก็ได้อย่างนั้น

จากบทสนทนาในตัวอย่างที่ 2 จะเห็นได้ว่านักศึกษา S2 และ S5 กำลังสนทนากันถึงการสร้างประโยค 「こうした訓練は毎年1回実施しており、今回で5回目だということです。」 โดยเนื้อหาการสนทนาในตัวอย่างที่ 2 เป็นการสนทนาเกี่ยวกับส่วนท้ายประโยคที่ว่า 「今回で5回目だということです。」 S5 ใช้คำช่วย は ต่อท้ายเป็น 今回は ตรงผลัดที่ 2 แต่ S2 เสนอเป็นคำช่วย で (ผลัดที่ 3) โดยอธิบายเชื่อมโยงถึงคำอธิบายของผู้สอนตอนอ่านร่วมกันว่าผู้สอนได้ยกตัวอย่างการใช้คำช่วย で โดยเทียบเคียงกับคำว่า 全部で ที่นักศึกษาเคยเรียนมา (ผลัดที่ 9) จากข้อมูลดังกล่าว ทำให้ทั้งสองคนเกิดความมั่นใจและใช้ 今回で ได้ถูกต้อง

จะเห็นได้ว่าการสนทนาศึกษามุ่งความสนใจไปที่การใช้ภาษาญี่ปุ่น เช่น คำศัพท์ การใช้คำช่วย การผันคำกริยาว่าถูกต้องเหมาะสมกับบริบทของข้อความที่ได้ฟังในครั้งนั้นๆ หรือไม่ โดยนักศึกษาจะพูดคุยกันถึงการตีความที่เป็นไปได้และให้ข้อมูลย้อนกลับแก่กันและกัน ทำให้จำนวนผลัดของการสนทนาในข้อมูลประเภทนี้มีจำนวนมาก

2) LREs ที่ทำให้สร้างประโยคผิด

ตัวอย่างที่ 3 (ข้อมูลจากครั้งที่ 6 วันที่ 7 กรกฎาคม 2565)

- 1 S8: 男性が妻に あ 愛してる、ありがとう
- 2 S7: 愛してる、ありがとうなどと
- 3 S8: などと、大きい声 เหนือ ใช้ใหม่ 大声
- 4 S7: を、などと
- 5 S8: 大声を ใช้ใหม่ ใช้ใหม่นะ (หัวเราะ)
- 6 S7: ตรงนี้ไม่ทันเหมือนกัน 大声
- 7 S8: อ้อ 大声
- 8 S7: 大声を
- 9 S8: を、叫ぶ、ものです

จากบทสนทนาในตัวอย่างที่ 6 นักศึกษา S7 และ S8 ช่วยกันสร้างประโยค 「男性が妻に、「愛してる」「ありがとう」などと大声で叫ぶものです。」 แต่เนื่องจากฟังไม่ทัน จึงขาดข้อมูล และไม่ได้คำนึงถึงบริบท ทั้งสองคนจึงเลือกใช้คำช่วยที่คุ้นเคย คือคำช่วย を ซึ่งทำให้ใช้ผิดเป็น 大声を叫ぶ

3) LREs ที่ไม่มีข้อสรุป

ตัวอย่างที่ 4 (ข้อมูลจากครั้งที่ 6 วันที่ 7 กรกฎาคม 2565)

- 1 S7: แล้วก็ 今回は
- 2 S8: 結婚 あ 今回、今回
- 3 S7: 今回は
- 4 S8: 今回は結婚式
- 5 S7: 結婚式
- 6 S8: しき、しき มี verb เอย มีอะไรช่วยใหมอะ 結婚式、一緒に อะไรสักอย่าง
- 7 S7: 一緒に、おこ、おこわれたということです รีเปล่า

จากบทสนทนาในตัวอย่างที่ 4 ตรงผลัดที่ 6 นักศึกษา S8 ถาม S7 เกี่ยวกับคำช่วยที่ต้องใช้ต่อท้ายคำว่า 結婚式 แต่เนื่องจากการพูดเนื้อหาในส่วนต่อมา (คำว่า 一緒に) ตามมาในทันที ทำให้ S7 ตอบไม่ตรงประเด็น ไม่มีข้อสรุปเกี่ยวกับคำช่วย แล้วทั้งสองคนก็เขียนประโยค 「今回は結婚式も一緒に行われたということです。」 โดยตกคำช่วย も หลังคำว่า 結婚式

แม้ว่างานวิจัยนี้จะจัดการเรียนการสอนในรูปแบบออนไลน์และแม้ว่าความสามารถของนักศึกษาจะไม่แตกต่างกันมากนัก จากตัวอย่างของ LREs ข้างต้น โดยเฉพาะกรณีที่ทำให้สร้างประโยคได้อย่างถูกต้อง จะเห็นได้ว่า นักศึกษาร่วมมือกันแก้ปัญหาอย่างเต็มที่ ทำให้จำนวนผลัดในการสนทนามีจำนวนมากเมื่อเทียบกับ LREs ประเภทอื่น กล่าวคือนักศึกษาช่วยกันแก้ปัญหาโดยพยายามถามคำถาม นำเสนอความคิดเห็นหรือความน่าจะเป็นต่าง ๆ เพื่อที่จะสร้างประโยคได้อย่างถูกต้อง กล่าวได้ว่าการปฏิสัมพันธ์ช่วยส่งเสริมการสร้างประโยคได้อย่างถูกต้อง ในขณะที่ LREs ประเภทที่ทำให้สร้างประโยคผิดกับประเภทที่ไม่มีข้อสรุป จำนวนผลัดในการสนทนาจะมีไม่มาก เนื่องจากนักศึกษาดูข้อมูลและความรู้ที่เกี่ยวข้อง จึงไม่มีความมั่นใจที่จะเสนอข้อมูลให้เพื่อน อย่างไรก็ตาม ในภาพรวมของข้อมูลที่พบในบทสนทนาแบบร่วมมือนี้ โดยส่วนใหญ่ นักศึกษาจะเน้นการใช้ความจำจากการฟังหรือการอ่าน ซึ่งความจำระยะสั้นเป็นขั้นแรกของการเรียนรู้ หากมีการทบทวนอย่างต่อเนื่อง จะทำให้สามารถส่งต่อข้อมูลความรู้ไปที่ความจำระยะยาวได้ ผู้วิจัยคิดว่าควรจะต้องส่งเสริมการสะท้อนคิดเกี่ยวกับการใช้ภาษาให้มากขึ้น ในโอกาสต่อไป โดยเพิ่มเวลาในการอธิบายและฝึกฝนวิธีการสนทนาเกี่ยวกับการใช้ภาษาเพื่อช่วยกันสร้างประโยค

6. สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

6.1 การสร้างประโยคจากการฟังทำให้สังเกตเห็นจุดอ่อนภาษาญี่ปุ่นมากขึ้น

จากบันทึกการเรียน นักศึกษาคิดว่าการสร้างประโยคจากการฟังเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความสามารถภาษาญี่ปุ่นในระดับมากที่สุด และจากแบบสอบถามหลังจากเสร็จสิ้นโครงการพบว่านักศึกษาคิดว่าการสร้างประโยคจากการฟังเป็นประโยชน์กับการพัฒนาความสามารถภาษาญี่ปุ่น ทำให้สังเกตเห็นจุดอ่อนภาษาญี่ปุ่นมากขึ้น มีค่าเฉลี่ย 5.00 รองลงมาคือด้านการฟังภาษาญี่ปุ่นและความสามารถด้านการคาดเดาเพื่อทำความเข้าใจเนื้อหา มีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือ 4.88

จะเห็นได้ว่าการที่ศึกษานำภาษาญี่ปุ่นไปใช้ในการสร้างประโยคหลังจากการฟังทำให้สังเกตเห็นจุดอ่อนภาษาญี่ปุ่นมากขึ้นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ 2 ของเทคนิคนี้ (Wajnryb, 1990) และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ 藤田 (2020) และ アルヴァレス (2017) นักศึกษาสังเกตเห็นว่าสิ่งที่อยากเขียนกับสิ่งที่เขียนได้มีความแตกต่างกันเพียงใด (Swain, 1995) นักศึกษาได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับการใช้ภาษา เช่น กริยานี้เป็นรูปถูกกระทำ จึงต้องใช้คำช่วย かと และทดสอบสมมติฐานเมื่อนำประโยคที่เขียนขึ้นไปเปรียบเทียบกับประโยคของเพื่อน หรือประโยคต้นฉบับตอนที่ผู้สอนเฉลย และนักศึกษาได้รับโอกาสในการสะท้อนคิดจากขั้นตอนการปฏิสัมพันธ์เพื่อช่วยกันสร้างประโยคกับเพื่อน และได้รับข้อมูลย้อนกลับในทันทีจากการที่ได้สอบถามเพื่อน อีกทั้งยังได้ตรวจสอบกับต้นฉบับ ทำให้เกิดการเรียนรู้มากขึ้น

นอกจากนี้ ในเรื่องการพัฒนาด้านทักษะการฟังและคำศัพท์ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ 山口・鈴木 (2013) โดยทั่วไปการฟังที่จะประสบความสำเร็จต้องใช้ทั้งวิธีการฟังแบบบนลงล่าง (top-down) และล่างขึ้นบน (bottom-up) ประกอบกัน สำหรับนักศึกษาที่มีความสามารถภาษาญี่ปุ่นไม่สูงจะมีแนวโน้มใช้วิธีการฟังแบบล่างขึ้นบน กล่าวคือ จะฟังโดยไม่คำนึงถึงภาพรวมของประโยคหรือเนื้อหาทั้งหมด แต่จะให้ความสำคัญเฉพาะหน่วยย่อย เช่น คำศัพท์ (蒔田, 2014) ในการสร้างประโยคจากการฟัง นักศึกษาเผชิญกับสถานการณ์ที่ต้องใช้วิธีการฟังทั้งสองแบบ กล่าวคือ ใช้วิธีแบบล่างขึ้นบนตอนสร้างประโยค เนื่องจากต้องให้ความสำคัญกับคำศัพท์ ไวยากรณ์ และใช้วิธีแบบบนลงล่างในตอนฟังเพื่อจับใจความสำคัญให้ได้มากที่สุด เนื่องจากการฟังแบบจับใจความสำคัญเป็นปัจจัยหลักปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยให้เข้าใจเนื้อหาและสามารถสร้างประโยคได้มากขึ้น อีกทั้งในขณะที่ฟัง นักศึกษาได้ฝึกคาดเดาเนื้อหาในส่วนที่ฟังไม่ทัน และในขณะเดียวกันก็ได้ฝึกคาดการณ์เนื้อหาที่ต้องฟังต่อไปด้วยการฝึกฝนกลยุทธ์การฟังดังกล่าวผ่านการฟังข้อความที่พูดในระดับความเร็วปกติของเจ้าของภาษาจึงช่วยส่งเสริมให้นักศึกษาฟังจับใจความสำคัญได้ดีขึ้น กล่าวได้ว่าการสร้างประโยคจากการฟังช่วยส่งเสริมให้นักศึกษาใช้ทักษะการฟังแบบบนลงล่างมากขึ้น

ในเรื่องของคำศัพท์ แม้ว่าคำปรากฏใหม่ที่นักศึกษาเพิ่งพบเป็นครั้งแรกจะมีน้อยกว่าร้อยละ 5 แต่ทว่า นักศึกษาหลายคนสังเกตตนเองว่าคลังคำศัพท์มีน้อยและคิดว่าได้เรียนรู้คำศัพท์ใหม่เพิ่มขึ้นมากจากการเข้าร่วมโครงการนี้ ความคิดเห็นดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่าความรู้ที่เรียนในชั้นเรียน หากไม่มีการนำไปใช้จริง ก็ไม่สามารถกล่าวได้ว่าเกิดการเรียนรู้ ดังเช่นปัญหาที่พบในงานของสฤณีรัตน์ เนียรเจริญสุข และพัชรพร แก้วกฤษฎาภรณ์ (2562) ที่ว่าเมื่อนักศึกษาต้องสนทนากับคนญี่ปุ่น ปัญหาหนึ่งที่นักศึกษาประสบคือการนึกคำศัพท์ไม่ออก แม้จะเป็นคำศัพท์ที่เรียนแล้วก็ตาม ในงานวิจัยนี้ก็พบผลเช่นเดียวกัน แม้จะเป็นคำศัพท์หรือไวยากรณ์ที่เรียนแล้ว แต่ก็ยังมีข้อมูลจำนวนมากที่นักศึกษายังไม่สามารถใช้ได้โดยอัตโนมัติ กล่าวคือเมื่อถึงเวลาที่จำเป็นต้องใช้ ไม่สามารถเรียกใช้งานได้ทันที นักศึกษาจึงแสดงความคิดเห็นว่าได้เรียนรู้คำศัพท์ใหม่เพิ่มเติม ทั้งๆ ที่เป็นคำศัพท์ที่เคยเรียนแล้ว จากข้อมูลข้างต้น กล่าวได้ว่าการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นการสร้างประโยคจากการฟังมาใช้จะช่วยเพิ่มโอกาสในการนำภาษาไปใช้ ทำให้สังเกตเห็นจุดอ่อนในความสามารถภาษาญี่ปุ่นของตนเองมากขึ้น

6.2 การปฏิสัมพันธ์เพื่อช่วยกันสร้างประโยคช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่น

จากผลการวิเคราะห์ “ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษา” หรือ LREs พบว่า LREs ที่ทำให้สามารถสร้างประโยคได้ถูกต้องมีมากที่สุดคือร้อยละ 68 แสดงให้เห็นว่าการปฏิสัมพันธ์หรือการสนทนาแบบร่วมมือในขั้นตอนการช่วยกันสร้างประโยคกับเพื่อนช่วยทำให้นักศึกษาสามารถใช้ภาษาญี่ปุ่นได้ถูกต้องมากขึ้น

เนื่องจากการสร้างประโยคนี้เป็นภาระงานที่นักศึกษาแต่ละคนมีข้อมูลที่ไม่เหมือนกัน (information gap task) กล่าวคือนักศึกษาฟังและจดข้อความได้ไม่เท่ากัน นักศึกษาจึงต้องสนทนาแบบร่วมมือกันเพื่อที่จะสร้างประโยคให้ได้มากที่สุด โดยนำเสนอความเป็นไปได้ต่างๆ จากข้อมูลและความรู้ที่แต่ละคนมีอยู่ การปฏิสัมพันธ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์จากเพื่อนหรือผู้อื่นในการทำให้เกิดการเรียนรู้ในบริเวณพื้นที่รอยต่อพัฒนาการ (zone of proximal development) ในการเรียนแบบร่วมมือกับเพื่อน (Nassaji & Fotos, 2011, p. 107) แม้ว่าการใช้ไวยากรณ์ได้ถูกต้องมีส่วนจากการได้รับข้อมูลจากการอ่านหรือการฟังก็ตาม แต่ดังที่ 前田 (2021, p. 76) ได้กล่าวไว้ว่าการสร้างประโยคจากการฟังก็คล้ายกับการให้ผู้เรียนเล่าเรื่องใหม่ (retelling) หลังจากการอ่านหรือการฟัง ใน

การที่จะเล่าเนื้อหานั้นให้กับคนที่ไม่ได้อ่านหรือฟัง ผู้เรียนต้องเรียบเรียงข้อมูลที่ได้รับมา ซึ่งในกระบวนการนี้จะเกิดการหลอมรวมระหว่างข้อมูลที่ได้รับมากับความรู้เดิมที่ผู้เรียนมีอยู่ ซึ่งบริบทของข้อความจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจภาษาที่ใช้มากขึ้น ในการสร้างประโยคจากการฟัง นักศึกษาต้องนำข้อมูลที่ได้รับมาไม่ว่าจะเป็นข้อมูลจากการอ่านหรือการฟังมารวมกับความรู้เดิมที่มีอยู่เพื่อเขียนประโยคขึ้นใหม่ด้วยตนเอง

จากผลการศึกษาในงานวิจัยนี้ก็สามารถยืนยันสิ่งที่เวจันรีย (Wajnryb, 1990, p. 10) ได้เน้นย้ำว่า “หัวใจสำคัญของเทคนิคดิกโตกลอสคือการปฏิสัมพันธ์” เนื่องจากการปฏิสัมพันธ์ช่วยให้เกิดการสะท้อนคิด เมื่อนักศึกษาพูดสมมติฐานเกี่ยวกับภาษาญี่ปุ่นออกมา เป็นการทำให้สมมติฐานเหล่านั้นมีความชัดเจนมากขึ้น ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของเนื้อหานั้นๆ ได้มากขึ้น ช่วยทำให้จัดการกับสมมติฐานและปรับแก้ได้ง่ายขึ้น สอดคล้องกับคำตอบของนักศึกษาจากแบบสอบถามที่ว่า การสนทนากับเพื่อนในการสร้างประโยคร่วมกันเป็นประโยชน์ในระดับมากที่สุด จากการสนทนาทำให้ได้เรียนรู้สิ่งที่เข้าใจผิด สังเกตเห็นว่าเรื่องใดที่ยังไม่รู้และจำเป็นจะต้องรู้ ซึ่งจะเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาความสามารถภาษาญี่ปุ่นต่อไป

อย่างไรก็ตาม กรณีที่นักศึกษาประสบปัญหาฟังไม่ทันในจุดเดียวกัน กล่าวคือ ไม่มีความแตกต่างของข้อมูล นักศึกษาจะไม่สามารถให้ข้อมูลแก่เพื่อนได้ และหากไม่พยายามช่วยกันคิดและนำเสนอความเป็นไปได้ของข้อมูลที่ขาดหายไป ก็จะไม่เกิดการเรียนรู้ใดๆ ดังตัวอย่าง LREs ที่จบลงแบบไม่มีข้อสรุป จำนวนผลัดการสนทนาจะมีน้อยเพียงไม่กี่ผลัด เนื่องจากไม่มีความมั่นใจในความรู้ที่มีอยู่จึงไม่พูดแสดงความคิดเห็น

6.3 เสนอแนะแนวทางการสอน

จากผลการศึกษาพบว่า การสร้างประโยคจากการฟังเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนชาวไทยที่ศึกษาภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาต่างประเทศ แม้จะดำเนินการในรูปแบบออนไลน์ การสร้างประโยคจากการฟังช่วยเพิ่มโอกาสให้ผู้เรียนได้นำภาษาญี่ปุ่นไปใช้และส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น วิชาที่สามารถนำไปใช้ได้ นอกจากวิชาไวยากรณ์ วิชาการฟัง ซึ่งงานวิจัยก่อนหน้านี้ได้นำเสนอไว้ ยังสามารถนำไปใช้ในวิชาการเขียน วิชาการพูดได้ และสามารถนำไปใช้กับผู้เรียนได้ทุกระดับ โดยปรับเปลี่ยนหรือลดจำนวนตัวอักษร ความยากของคำศัพท์ ไวยากรณ์ที่ใช้ในข้อความ และจำนวนครั้งในการฟังให้เหมาะสมกับระดับความสามารถของผู้เรียน (Nassaji & Fotos, 2011; アルヴェ レズ, 2017) ในการเลือกข้อความมาใช้ ควรเลือกข้อความที่มีเนื้อหาเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนและมีคำศัพท์ที่ผู้เรียนรู้จักราวร้อยละ 96 ตามที่ 荻原 (2009) ได้แนะนำไว้ หากมีคำศัพท์หรือไวยากรณ์ที่ผู้เรียนไม่รู้จักเป็นจำนวนมาก ผู้สอนควรอธิบายความหมาย ฯลฯ ก่อนเริ่มการฟัง เพื่อไม่ให้เป็นการอุปสรรค

ในงานวิจัยนี้ จัดการเรียนการสอนโดยใช้การสร้างประโยคจากการฟังรวม 10 ครั้ง นักศึกษาทั้ง 8 คน เข้าร่วมอย่างน้อยคนละ 7 ครั้ง จากข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยขอเสนอว่าหากนำไปใช้ในการเรียนการสอนวิชาใดวิชาหนึ่งใน 1 ภาคการศึกษา ควรจัดการเรียนการสอนในลักษณะอย่างน้อย 7-8 ครั้ง เพื่อให้มีความต่อเนื่องและเกิดประสิทธิภาพในการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม การศึกษาเรื่องจำนวนครั้งในการเข้าร่วมและการนำบทสนทนาตอนสร้างประโยคร่วมกันกับเพื่อนมาวิเคราะห์เพื่อสร้างบทเรียนเฉพาะบุคคลให้กับผู้เรียนเป็นสิ่งที่ควรคำนึงถึงในการวิจัยต่อไปในอนาคต

รายการอ้างอิง

- สุณีย์รัตน์ เนียรเจริญสุข, และพัชรพร แก้วกฤษฎาวงศ์. (2562). การพัฒนาทักษะการฟัง-พูดภาษาญี่ปุ่น โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*, 36(1), 102-117.
- Nassaji, H., & Fotos, S. (2011). *Teaching grammar in second language classrooms: Integrating form-focused instruction in communicative context*. New York: Routledge.
- Swain, M. (1995). Three functions of output in second language learning. In H. G. Widdowson, G. Cook, & B. Seidlhofer (Eds.), *Principle and practice in applied linguistics: Studies in honour of H. G. Widdowson* (pp. 125-144). Oxford: Oxford University Press.
- Swain, M. (1998). Focus on form through conscious reflection. In C. Doughty, & J. Williams (Eds.), *Focus on form in classroom second language acquisition* (pp. 64-81). Cambridge: Cambridge University Press.
- Swain, M., & Lapkin, S. (1998). Interaction and second language learning: Two adolescent French immersion students working together. *The Modern Language Journal*, 82, 320-337.
- Wajnryb, R. (1990). *Grammar Dictation*. Oxford: Oxford University Press.
- アルヴァレス・ロエリア. (2017). 「フィリピン大学の日本語クラスにおけるディクトグロスの導入—初級学習者を対象にした試み—」『日本言語文化研究会論集』, 13, 131-153.
- 王文賢. (2010). 「習熟度が異なるペアにおける協力的対話と日本語の習得の効果—7つの文法項目に焦点を当てて」『日本言語文化研究会論集』, 6, 33-49.
- 金庭久美子. (2011). 「日本語教育における聴解指導に関する研究: ニュース聴解の指導のための言語知識と認知能力」『日本アジア研究: 埼玉大学大学院文化科学研究科博士後期課程紀要』, 8, 1-31.
- 北村弘明. (2017). 「“FonF”の理念と手法についての一考察—運用法習得における形式的学習の位置と提言—」『聖徳大学研究紀要』, 28, 89-96.
- 木田真理. (2019). 「日本語教育通信 授業のヒント「ディクトグロス」をやってみよう!」 Retrieved from <https://www.jpj.go.jp/j/project/japanese/teach/tsushin/hint/201901.html>.
- 小山悟. (2002). 『J. BRIDGE to intermediate Japanese』東京: 凡人社.
- 荻原廣. (2009). 「日本語教育におけるディクトグロス用教材作成のための基礎的研究」『日本言語文化研究』, 13, 96-105.
- 藤田裕子. (2020). 「聴解授業における聴解ストラテジーの指導とディクトグロスの効果」『日本語教育方法研究会誌』, 26(2), 124-125.
- 堀恵子. (2014). 「アウトプット重視の授業におけるディクトグロス導入の試み—中級前半のプロジェクトワークの準備として—」『日本語教育方法研究会誌』, 21(2), 46-47.
- 前田昌寛. (2021). 『「ディクトグロス」を取り入れた英語力を伸ばす学習法・指導法』東京: 開拓社.
- 蒔田雅子. (2014). 「聴解ストラテジー使用と手がかり—日本語母語話者、上級学習者、中級.s, j 学習者の分析から—」『音声研究』, 18(1), 1-12.
- 村野井仁. (2006). 『第二言語習得研究から見た効果的な英語学習法・指導法』. 東京: 大修館書店.

山口恵子・鈴木秀明. (2013). 「中級学習者に対するディクトグロスの実践—文法クラスでも
取り組み—」 『アカデミック・ジャパニーズ・ジャーナル』, 5, 23-30.

山口恵子・尾崎和香子. (2013). 「総合的な日本語運用力の向上を目指して—ディクトグロスの試み—」
『日本語教育実践研究フォーラム報告』WEB 版, 1-10.

ปัญหาการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจของผู้เรียนชาวไทย ระดับปริญญาตรีที่ศึกษาภาษาญี่ปุ่นธุรกิจเป็นวิชาเอก*

Received: 22 January 2024

Revised: 3 April 2024

Accepted: 4 April 2024

ณรงค์ศักดิ์ พิชญพิศุทธิ์**

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจปัญหาการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจของผู้เรียนชาวไทยระดับปริญญาตรีที่ศึกษาภาษาญี่ปุ่นธุรกิจเป็นวิชาเอก ชั้นปีที่ 3 จำนวน 28 คน โดยใช้แบบทดสอบการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจในภาษาญี่ปุ่น 6 สถานการณ์ ปัญหาการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจแบ่งออกเป็น 6 ประเภท คือ 1. ปัญหาจากการใช้รูปแบบคำผิด 2. ปัญหาจากการใช้ประเภทของภาษาสุภาพสลับกัน 3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำ หรือสำนวนสุภาพได้ 4. ปัญหาจากผู้เรียนใช้คำผิดความหมายที่กำหนดไว้ หรือไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ 5. ปัญหาจากการใช้คำยกย่อง หรือคำถ่อมตนแบบที่ 1 หรือคำถ่อมตนแบบที่ 2 ทั้งๆ ที่ไม่ควรใช้ในบริบทนั้น 6. ปัญหาจากการใช้รูปสุภาพและรูปธรรมดาไม่เหมาะสม ผลการวิจัยพบว่าปัญหาการผันรูปทางไวยากรณ์ผิดยังคงเป็นปัญหาหลัก เนื่องจากผู้เรียนยังมีโอกาสในการนำไปใช้ไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดความชำนาญ อีกสาเหตุของปัญหาการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจที่พบคือ ผู้เรียนยังมีปัญหาการพิจารณาใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจในมุมมองที่ตนเองยังเป็นผู้เรียนในสถาบันอุดมศึกษา ยังไม่เห็นภาพการทำงานในบริษัทได้อย่างชัดเจน เพราะยังไม่มีประสบการณ์ตรง จึงทำให้เกิดปัญหาในการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจ โดยเฉพาะการเลือกใช้ภาษากับผู้ที่มีอาวุโสมากกว่า

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

ภาษาสุภาพ;
ปัญหาการใช้ภาษาสุภาพ
เชิงธุรกิจ;
ผู้เรียนชาวไทยระดับปริญญาตรี
ที่ศึกษาภาษาญี่ปุ่นธุรกิจ
เป็นวิชาเอก

* บทความวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2566 และได้รับหนังสือรับรองการพิจารณาจริยธรรมการวิจัย COE No. COE66/083 จากคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ วันที่ 18 สิงหาคม 2566

** อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่: narongsak.pit@ku.th

The Problems of Using Business Honorific Expressions of Thai Undergraduate Students Majoring in Business Japanese^{*}

Received: 22 January 2024

Revised: 3 April 2024

Accepted: 4 April 2024

Narongsak Pitchayapisut^{**}

The objective of this research was to investigate the problems of using Business honorific expressions of Thai third year undergraduate students majoring in Business Japanese. Twenty-eight students were given the Business Japanese Honorific Expressions Test which includes 6 different situations. The problems of using honorific expressions can be categorized into 6 types: 1) using incorrect word forms; 2) switching types of honorific expressions; 3) being unable to remember words or polite expressions; 4) using incorrect or inappropriate words; 5) using Sonkeigo, Kenjougo Type 1 or Kenjougo Type 2 inappropriately; and 6) using polite words and common words inappropriately. The results revealed that the main problem was students being unable to use correct word forms. This could result from the fact that they had limited opportunities to use honorific expressions in real life. In addition, it was found that students had not yet mastered the use of honorific expressions because they could not fully situate themselves in a working environment. This led to the problems in using honorific expressions, especially with those with higher status.

Research Article

Abstract

Keywords

honorific expression;
the problems of using
business honorific
expressions;
Thai undergraduate
students majoring in
business Japanese

^{*} This research was funded by Faculty of Humanities, Kasetsart University, Budget for the year 2023, and received a Certificate of Approval COE No. COE66/083 from the Kasetsart University Research Ethics Committee on 18 August 2023.

^{**} Lecturer, Department of Eastern Languages, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: narongsak.pit@ku.th

1. บทนำ

ภาษาสุภาพ (敬語) หมายถึง ภาษาที่แสดงความสุภาพเป็นพิเศษ มักใช้กับสถานการณ์ที่เป็นทางการหรือการสนทนากับผู้ที่ต้องระวังเรื่องมารยาทเป็นพิเศษ เช่น ครูอาจารย์ ผู้บังคับบัญชา แยก หรือลูกค้า เป็นต้น (ประภา แสงทองสุข และ Nakao, 2560, น. 142) นอกจากนั้น ยังเป็นส่วนแสดงความเคารพนับถือที่มีต่อผู้ฟัง หรือผู้ที่ถูกกล่าวถึง ควรจะใช้ภาษาสุภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับคู่สนทนา ผู้ที่ถูกกล่าวถึง และสถานการณ์ โดยพื้นฐานแล้วจะใช้ในกรณีต่อไปนี้ (1) เมื่อพูดคุยกับผู้อาวุโส หรือมีตำแหน่งสูงกว่า คนที่ไม่รู้จักหรือคนที่ไม่สนิทสนม (2) เมื่อพูดถึงผู้อาวุโสหรือมีตำแหน่งสูงกว่า (3) เมื่อพูดในสถานการณ์ที่เป็นทางการ เป็นต้น (สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), 2560, น. 184) ภาษาสุภาพในภาษาญี่ปุ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการทำงานในบริษัท ญี่ปุ่น หรือการทำงานร่วมกับชาวญี่ปุ่น ในปี 2005 กระทรวงศึกษาธิการ วัฒนธรรม กีฬา วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยได้จัดตั้งคณะกรรมการทางวัฒนธรรม (文化審議会) เพื่อจัดทำ “คู่มือแนวทางการใช้ภาษาสุภาพ (敬語の指針)” ซึ่งถือเป็นคู่มือที่รวบรวมการใช้งานและปัญหาในการใช้งานภาษาสุภาพ เพื่อเป็นมาตรฐานในการใช้งานภาษาสุภาพในภาษาญี่ปุ่น อีกทั้งจาก “การสำรวจความเห็นของประชาชนชาวญี่ปุ่นต่อการใช้ภาษาญี่ปุ่น (国語に関する世論調査)” ในปี 2005 โดยกรมวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น (文化庁, 2005) ได้รายงานผลสำรวจในประเด็นการใช้ภาษาสุภาพในชีวิตประจำวันของชาวญี่ปุ่นว่า ชาวญี่ปุ่นใช้ภาษาสุภาพอยู่ในชีวิตประจำวันถึง 73.9% โดย 86.2% ของผู้ที่ให้ข้อมูลว่าใช้ภาษาสุภาพในชีวิตประจำวันมากที่สุดนั้นเป็นกลุ่มคนช่วงอายุ 20-29 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มคนวัยเริ่มทำงาน อีกทั้ง チャニカー・チッターラーラック (2020, p. 198) ได้กล่าวถึงภาษาสุภาพว่า ในบริบททางธุรกิจ การใช้ภาษาสุภาพนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ปบงบอกถึงความจำเป็นในการใช้ภาษาสุภาพ โดยเฉพาะสำหรับกลุ่มคนวัยเริ่มทำงาน อีกทั้ง 白土他 (2006, p. 3) ยังกล่าวว่าภาษาสุภาพเป็นเอกลักษณ์สำคัญในภาษาญี่ปุ่น โดยเฉพาะในบริบททางธุรกิจ การใช้ภาษาสุภาพผิดจะทำให้การดำเนินธุรกิจเกิดความเสียหายได้

ดังนั้น ในมุมมองสำหรับผู้ที่เรียนภาษาญี่ปุ่นและจะนำภาษาญี่ปุ่นไปใช้ในเชิงธุรกิจ โดยเฉพาะการทำงานในบริษัทญี่ปุ่นนั้น ภาษาสุภาพจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมาก โดย 上田 (2014, p. 1) กล่าวว่าในการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นนั้นแม้จะมีเนื้อหาในการเรียนหลากหลายมากมาย แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้คือ สิ่งที่คุณเรียนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้ใช้ในอนาคตอย่างแน่นอน แต่การเรียนการสอนในปัจจุบันยังคงไม่ได้ให้ความสำคัญกับภาษาสุภาพมากนัก ซึ่งจากคำกล่าวนี้ทำให้เห็นความสำคัญของภาษาสุภาพในการนำไปใช้งานในอนาคต

สำหรับการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยนั้น การสอนภาษาสุภาพในแผนภาษาญี่ปุ่นระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจะถูกบรรจุอยู่ในส่วนท้ายของหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นและอาจจะมีฝึกโดยสื่ออื่นๆ เพิ่มเติม การเรียนการสอนภาษาสุภาพในระดับปริญญาตรีโดยส่วนมากจะไม่มีวิชาที่เป็นการสอนภาษาสุภาพเชิงไวยากรณ์โดยตรง แต่เป็นการใส่ภาษาสุภาพไว้ในรายวิชาต่างๆ โดยเฉพาะรายวิชาเชิงธุรกิจ หรือวิชาชีพ โดยส่วนใหญ่มักเป็นรายวิชาระดับชั้นปีที่ 3 ขึ้นไป ซึ่งถ้าผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาเอกในระดับปริญญาตรีไม่มีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาสุภาพมาตั้งแต่แรก จะทำให้เกิดปัญหาในการเรียนภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาเอกในระดับปริญญาตรี ในประเด็นนี้ ユバカー・フクシマ (2018, p. 7) ได้กล่าวถึงสภาพในปัจจุบัน รวมถึงประเด็นปัญหาของหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นธุรกิจในมหาวิทยาลัยในประเทศไทย โดยได้นำหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นธุรกิจของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มาเป็นตัวอย่างในการศึกษา ในประเด็นเรื่องภาษาสุภาพว่า หลักสูตรภาษาญี่ปุ่นธุรกิจได้รับการพัฒนาขึ้นมาเพื่อตอบรับความเสี่ยงสะท้อนจากผู้ประกอบการต่อความรู้ความสามารถทั้งในด้านภาษา และ

ธรรมเนียมต่างๆ ทางธุรกิจ แต่ทว่าผู้จบการศึกษาในหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นธุรกิจเองก็ยังพบว่าประสบปัญหาในหลายๆ ด้านในการทำงาน หนึ่งในนั้นคือ ภาษาสุภาพ อีกทั้ง タナサーンセーニ他 (2005, p. 212) ได้กล่าวว่า จากการสำรวจประเด็นปัญหาในการใช้ภาษาญี่ปุ่นของบัณฑิตในที่ทำงาน หนึ่งในปัญหาที่พบคือ การใช้ภาษาสุภาพ นอกจากนี้ วราลี จันทโร และธนภัส สนธิรักษ์ (2563, น. 71) ยังได้ระบุปัญหาการใช้ภาษาญี่ปุ่นในการไปฝึกงานของผู้เรียนวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นในระดับปริญญาตรีว่า การสนทนาด้วยภาษาสุภาพเป็นหนึ่งในปัญหาการใช้ภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนถึงร้อยละ 76.92 นับว่าอยู่ในระดับมาก จากผลการวิจัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสะท้อนว่าการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในระดับปริญญาตรีนั้น เมื่อผู้เรียนจบการศึกษาออกไปทำงานกับชาวญี่ปุ่น ปัญหาการใช้ภาษาสุภาพยังคงเป็นหนึ่งในปัญหาที่พบได้มาก

จากประสบการณ์ของผู้วิจัยที่ได้สัมผัสกับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นแม้ว่าจะอยู่ระดับชั้นปีที่ 3 แล้วก็ตาม ก็ยังพบปัญหาในการใช้ภาษาสุภาพอยู่มาก โดยยังใช้ภาษาสุภาพไม่ถูกต้อง โดยเฉพาะการใช้ในบริบททางธุรกิจ ถึงกระนั้นในปัจจุบันมีสถาบันอุดมศึกษาบางแห่งที่ได้ปรับปรุงหลักสูตรปริญญาตรีทางด้านภาษาญี่ปุ่นให้สอดคล้องกับการนำภาษาญี่ปุ่นไปใช้ในการทำงานมากยิ่งขึ้น โดยใน พ.ศ.2564 สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ปรับปรุงหลักสูตรให้เป็นภาษาญี่ปุ่นธุรกิจ โดยระบุเหตุผลในการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรจากภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาญี่ปุ่นธุรกิจในหลักสูตรสรุปว่า “เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน และเพื่อตอบสนองความคาดหวังของผู้ใช้บัณฑิตในด้านความสามารถในการใช้ภาษาญี่ปุ่นกับการทำงานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสามารถในการใช้ภาษาญี่ปุ่นเพื่อการสื่อสารในบริบทของการทำงาน ตลอดจนความรู้เฉพาะด้านเกี่ยวกับภาษาญี่ปุ่นเชิงธุรกิจ” ในปัจจุบันหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นธุรกิจนี้มีการเรียนการสอนมาแล้ว 3 รุ่น โดยผู้เรียนในหลักสูตรนี้รุ่นแรก ปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นปีที่ 3 จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความคิดที่จะสำรวจปัญหาความเข้าใจในการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจของผู้เรียน

2. ทบทวนวรรณกรรม

2.1 ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจ

เนื่องจากภาษาสุภาพเชิงธุรกิจ หมายถึง ภาษาสุภาพที่รวมถึงสำนวนทางธุรกิจด้วย (半田, 2019, p. 26) ผู้วิจัยจึงแบ่งการทบทวนวรรณกรรมเป็น “ภาษาสุภาพ” และ “การใช้สำนวนทางธุรกิจ” ดังต่อไปนี้

2.1.1 ภาษาสุภาพ

“ภาษาสุภาพ” ผู้วิจัยจะใช้มาตรฐานของคณะกรรมการทางวัฒนธรรม (文化審議会) ของญี่ปุ่นที่ได้จัดทำมาตรฐานประเภทและการใช้ภาษาสุภาพขึ้นในชื่อว่า “คู่มือแนวทางการใช้ภาษาสุภาพ (敬語の指針)” และนำไปเผยแพร่ในปี 2007 จนกลายเป็นมาตรฐานที่งานวิจัย ตำรา หนังสือที่เกี่ยวข้องกับภาษาสุภาพ หรือการใช้ภาษาสุภาพภาษาญี่ปุ่นนำไปอ้างอิง มาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์การใช้ภาษาสุภาพ โดยใน “คู่มือแนวทางการใช้ภาษาสุภาพ” ได้แบ่งภาษาสุภาพดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1

การแบ่งประเภทภาษาสุภาพตาม “คู่มือแนวทางการใช้ภาษาสุภาพ”

ภาษาสุภาพ แบบแบ่งเป็น 5 ประเภท		ภาษาสุภาพ แบบแบ่งเป็น 3 ประเภท
ประเภทของคำสุภาพ	ตัวอย่างคำ	ประเภทของคำสุภาพ
คำยกย่อง (尊敬語)	「いらっしゃる・おっしゃる」	คำยกย่อง (尊敬語)
คำถ่อมตนแบบที่ 1 (แสดงการยกย่อง) (謙譲語 I)	「伺う・申し上げる」	คำถ่อมตน (謙譲語)
คำถ่อมตนแบบที่ 2 (แสดงความสุภาพ) (謙譲語 II)	「参る・申す」	
คำสุภาพ (丁寧語)	「です・ます」	คำสุภาพ (丁寧語)
คำไพเราะ (美化語)	「お酒・お料理」	

(ดัดแปลงจาก 文化審議会, 2007)

ภาษาสุภาพตามการแบ่งใน “คู่มือแนวทางการใช้ภาษาสุภาพ” นี้จะมีทั้งแบบแบ่งเป็น 5 ประเภท และ 3 ประเภท ซึ่งงานวิจัยนี้เลือกใช้เกณฑ์แบบแบ่งเป็น 5 ประเภท เพราะจากการสำรวจงานวิจัยที่วิเคราะห์การใช้ภาษาสุภาพ ทั้งการใช้ภาษาสุภาพของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย หรือชาวญี่ปุ่นเอง ไม่ว่าจะเป็นตรรกวิทย์ มิ่งขวัญ (2552) ธนิส พูนวงศ์ประเสริฐ (2559) 上田 (2014) และ 八重樫 (2020) อ้างอิงการแบ่งภาษาสุภาพแบบแบ่งเป็น 5 ประเภท โดยเฉพาะในเรื่องของ “คำถ่อมตน” ซึ่งแบ่งได้ละเอียดกว่า โดยแบ่งเป็นคำถ่อมตนแบบที่ 1 หรือคำถ่อมตนแสดงการยกย่อง และคำถ่อมตนแบบที่ 2 หรือคำถ่อมตนแสดงความสุภาพ

“คู่มือแนวทางการใช้ภาษาสุภาพ (敬語の指針)” (文化審議会, 2007, p. 19, 38) ได้ระบุว่า สาเหตุที่ต้องแบ่งคำถ่อมตนเป็น 2 ประเภท เนื่องจากมีความแตกต่างกัน โดยยกตัวอย่างคำที่ใช้บ่อยคือ คำว่า 伺います และ 参ります สองคำนี้ล้วนแปลว่า “ไป หรือมา” ซึ่งในการแบ่งภาษาสุภาพเป็น 3 ประเภท คำถ่อมตนจะไม่มี การแบ่งย่อยเช่นนี้ แต่ในความเป็นจริง กริยา 2 ตัวนี้ใช้ในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ถ้าใช้ภาษาสุภาพแบบแบ่งเป็น 5 ประเภท 伺います จะถูกจัดให้อยู่ในรูปแบบคำถ่อมตนแบบที่ 1 (謙譲語 I) (คำถ่อมตนแสดงการยกย่อง) เรียกอีกแบบว่า 謙譲語 ส่วน 参ります จะถูกจัดให้อยู่ในรูปแบบคำถ่อมตนแบบที่ 2 (謙譲語 II) (คำถ่อมตนแสดงความสุภาพ) เรียกอีกแบบว่า 丁寧語 โดยถ้าใช้ 伺います ที่เป็นคำถ่อมตนแบบที่ 1 กับคู่สนทนาจะเป็นการแสดง ความเคารพต่อคู่สนทนา เช่น ใช้กับอาจารย์ หรือลูกค้าทางธุรกิจ แต่ 参ります ที่เป็นคำถ่อมตนแบบที่ 2 จะแสดงความสุภาพเท่านั้น ไม่ได้แสดงความยกย่องคู่สนทนา โดย “คู่มือแนวทางการใช้ภาษาสุภาพ” ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า คำว่า “ไป หรือมา” ถ้าผู้พูดเลือกใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 แสดงว่าผู้พูดให้ความเคารพยกย่องผู้ที่ถูกกล่าวถึงใน บทสนทนา แต่ถ้าเลือกใช้คำถ่อมตนแบบที่ 2 แสดงว่าผู้พูดแสดงความสุภาพต่อคู่สนทนา ดังตัวอย่างที่ปรากฏใน คู่มือแนวทางการใช้ภาษาสุภาพ ดังนี้ “ในสถานการณ์ที่ผู้พูดพูดคุยกับอาจารย์คาโต้ แต่กล่าวถึงบุคคลที่ 3 คือ อาจารย์ทานากะว่า 田中先生のところに参ります。หมายความว่า “จะไปพบอาจารย์ทานากะ” ซึ่งกริยา “ไป” นั้น หากผู้พูดเลือกใช้คำถ่อมตนแบบที่ 2 แสดงว่าผู้พูดกำลังแสดงความสุภาพต่อคู่สนทนา คืออาจารย์คาโต้ แต่ ไม่ได้ให้ความเคารพยกย่องแก่อาจารย์ทานากะ ผู้ที่ตนเองกล่าวถึง ซึ่งเมื่อเทียบกับประโยค 田中先生のところに 伺います。 ซึ่งมีความหมายเหมือนกับประโยคแรกว่า “จะไปพบอาจารย์ทานากะ” แต่หากผู้พูดเลือกใช้คำว่า ไป

เป็นคำว่า 伺います ซึ่งเป็นคำถ่อมตนแบบที่ 1 แสดงว่าผู้พูดกำลังให้ความเคารพยกย่องแก่อาจารย์ท่านากะ ผู้ที่ถูกกล่าวถึงในบทสนทนา และคำถ่อมตนแบบที่ 2 หรือคำถ่อมตนแสดงความสุภาพนั้น มีสำนวนที่อยู่ในรูปแบบกริยา รูปเฉพาะอยู่เพียง 11 คำ ดังต่อไปนี้ 申します (พูด), おります (อยู่), いたします (ทำ), 参ります (ไป), 存じます (คิดว่า), やすみます (นอน), 存じています (おります) (รู้), 求めます (ซื้อ), 参ります (มา), ございます (มี), でございます (เป็น, คือ) (คูชานางิ ยูตากะ, 2552, น. 75-76)

2.1.2 การใช้สำนวนทางธุรกิจ

ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ “ภาษาสุภาพ” ตามที่ได้บททวนวรรณกรรมไปข้างต้นและเพิ่ม “สำนวนทางธุรกิจ” เพื่อให้เป็นภาษาสุภาพเชิงธุรกิจ โดยจะนำสำนวนสำคัญทางธุรกิจที่พบบ่อยในการให้บริการแก่ลูกค้า ซึ่งเป็นหนึ่งในภาษาสุภาพที่เรียกว่า “8 สำนวนที่สำคัญในการบริการลูกค้า (接客 8 大用語)” ประกอบด้วย いらっしゃいます (ยินดีต้อนรับ), ありがとうございます (ขอบคุณ), かしこまりました (รับทราบ), 少々お待ちください (กรุณารอสักครู่), 大変お待たせいたしました (ขอโทษที่ทำให้รอ), はい (ครับ, ค่ะ (ด้วยน้ำเสียงสดใส กระฉับกระเฉง)), 申し訳ございません (ขออภัย), 失礼いたします (ขอเสียมารยาท) (อ้างอิงจาก 新井他, 2015) ซึ่งเป็นสำนวนทางธุรกิจเบื้องต้นที่ปรากฏอยู่ในคู่มือของผู้ให้บริการตามห้างร้านต่างๆ ในอุตสาหกรรมบริการของประเทศญี่ปุ่น (冲野谷, 2020, p. 78)

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจ คือการใช้ภาษาสุภาพและสำนวนทางธุรกิจในการทำงาน พูดคุยกับลูกค้า โดยในงานวิจัยนี้จะใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจที่ประกอบไปด้วย 1. ค่ายกย่อง 2. คำถ่อมตนแบบที่ 1 (คำถ่อมตนแสดงการยกย่อง) 3. คำถ่อมตนแบบที่ 2 (คำถ่อมตนแสดงความสุภาพ) 4. สำนวนทางธุรกิจ โดยในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยนำสำนวนที่สำคัญในการบริการลูกค้ามาใช้สำรวจจำนวน 3 สำนวน ได้แก่ かしこまりました (รับทราบ), 少々お待ちください (กรุณารอสักครู่), 申し訳ございません (ขออภัย) ซึ่งเป็นสำนวนที่มีรูปแบบเป็นรูปสุภาพธรรมดาอยู่ด้วย ได้แก่ 分かりました (เข้าใจแล้ว), ちょっと待ってください (รอสักเดี๋ยวก่อน), すみません (ขอโทษ) จึงต้องการตรวจสอบว่า ถ้าเป็นบริบทในเชิงธุรกิจ เมื่อต้องใช้ในการบริการลูกค้าแล้ว ผู้เรียนจำสำนวนได้และสามารถนำไปใช้ได้ถูกต้องหรือไม่ และเพื่อจะอภิปรายผลการวิจัยให้ได้ครอบคลุมมากขึ้น จะเพิ่มข้อ 5. คำที่ไม่ต้องเปลี่ยนเป็นรูปยกย่อง หรือรูปถ่อมตน เข้ามาเพื่อสำรวจปัญหาในการใช้ภาษาสุภาพของผู้เรียนด้านปัญหาการใช้รูปสุภาพและรูปธรรมดาปะปนกับภาษาสุภาพ

2.2 ปัญหาการใช้ภาษาสุภาพของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวต่างชาติ

จากการสืบค้นของผู้วิจัย มีงานวิจัยที่กล่าวถึงปัญหาในการใช้ภาษาสุภาพของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย ดังต่อไปนี้

ตรรกวิทย์ มิ่งขวัญ (2552) ใช้แบบทดสอบปรนัยสำรวจความเข้าใจและทัศนคติเกี่ยวกับภาษาสุภาพรูปยกย่องและรูปถ่อมตนของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยหลังการเรียนรู้ระดับชั้นต้น โดยพบว่าการใช้ภาษาสุภาพรูปยกย่องและรูปถ่อมตนนั้น ผู้พูดจำเป็นต้องวิเคราะห์ถึงเรื่องคนนอก คนใน ปัจจัยเรื่องสถานภาพทางสังคม ปัจจัยความเป็นทางการ ปัจจัยเรื่องอายุ และปัจจัยเรื่องความสนิทสนม ผลการวิจัยพบว่าผู้เรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจในภาษาสุภาพรูปยกย่องและรูปถ่อมตนระดับปานกลางและพบว่ามีปัญหาการใช้รูปยกย่องและรูปถ่อมตน

ซึ่งเกิดจากความไม่เข้าใจในเรื่องคนนอก คนในมากกว่าปัจจัยเรื่องสถานภาพทางสังคมและผู้เรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายมีทัศนคติในแง่ลบต่อการเรียนการสอนภาษาสุภาพ

ธนีส พูนวงศ์ประเสริฐ (2559) ใช้แบบทดสอบอัตนัยที่มีให้กลุ่มเป้าหมายเดิมคำสุภาพ 10 ข้อ 4 สถานการณ์ ซึ่งแต่ละสถานการณ์จะมีการระบุความสัมพันธ์ของกลุ่มสนทนาไว้ว่าเป็นคนในหรือคนนอกและวิเคราะห์ข้อผิดพลาดในการใช้ภาษาสุภาพของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย โดยใช้มาตรฐานการแบ่งประเภทภาษาสุภาพตาม “คู่มือแนวทางการใช้ภาษาสุภาพ” 5 ประเภท ผลการศึกษพบว่าผู้เรียนใช้ภาษาสุภาพในการผันคำยกย่องและคำถ่อมตนแสดงการยกย่อง 「お+คำกริยา」 ผิดมากที่สุดจากทุกประเภท และพบว่าผู้เรียนมีข้อบกพร่องในการใช้คำถ่อมตนแสดงการยกย่องและคำถ่อมตนแสดงความสุภาพ เช่น การใช้คำถ่อมตนสลับประเภท การใช้คำถ่อมตนแสดงการยกย่องในสถานการณ์ที่ผู้ฟังไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกระทำของประธาน และข้อผิดพลาดที่ปรากฏความถี่สูง คือ การผันคำกริยาผิดหลักไวยากรณ์และการใช้คำกริยาผิด และมีการสรุปความเข้าใจภาษาสุภาพผิดในประเด็นดังนี้ 1. การใช้คำยกย่องต่อการกระทำของผู้พูดและคนในของฝ่ายผู้พูด 2. การไม่ใช้คำถ่อมตนแสดงความสุภาพต่อประธานซึ่งเป็นสิ่งไม่มีชีวิต 3. การไม่ใช้คำยกย่อง คำถ่อมตน เมื่อสนทนากับคนนอก 4. การไม่ใช้คำยกย่องต่อการกระทำของคนใน เมื่อสนทนากับบุคคลในองค์กรเดียวกัน

งานวิจัยที่กล่าวถึงปัญหาการใช้ภาษาสุภาพของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวต่างชาติที่ไม่ใช่ชาวไทยมีดังนี้

岡野 (2000) ได้สำรวจการใช้ภาษาสุภาพโดยใช้วิธีพูดคุยและบันทึกข้อมูล การสนทนาของกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวต่างชาติในระดับชั้นต้นและชั้นกลางในสถาบันอุดมศึกษาซึ่งพูดคุยกับผู้วิจัยในฐานะอาจารย์เป็นครั้งแรก พบว่ามีปัญหาในการที่ผู้เรียนใช้รูปธรรมดาปะปนกับการใช้ภาษาสุภาพอย่างไม่เหมาะสม แม้จะทราบความอาวุโสและความสัมพันธ์ของตนกับผู้วิจัยล่วงหน้าแล้วก็ตาม

宮田 (2005) ได้สำรวจการใช้ภาษาสุภาพผิด ประเภทคำยกย่อง คำถ่อมตนแบบที่ 1 และคำถ่อมตน แบบที่ 2 กับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวจีนและชาวเกาหลี โดยใช้แบบทดสอบการใช้ภาษาสุภาพเป็นข้อๆ โดยทั้งหมดเป็นสถานการณ์การพูดคุยระหว่างอาจารย์กับนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า 1. การใช้ผิดเชิงไวยากรณ์ เกิดจากการผันรูปคำกริยาผิดหรือใช้สลับกันระหว่างคำยกย่องกับคำถ่อมตน 2. การใช้ผิดจากการพิจารณาความสัมพันธ์ของคนผิด พบว่าผู้เรียนยังไม่สามารถใช้ภาษาสุภาพประเภทคำถ่อมตนแบบที่ 1 และคำถ่อมตนแบบที่ 2 ได้อย่างถูกต้อง เพราะไม่เข้าใจความสัมพันธ์แบบคนใน คนนอก โดยใช้คำยกย่องกับอาจารย์ของตนเอง เวลากล่าวอ้างอิงถึงอาจารย์กับคนอื่นที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับอาจารย์ท่านนั้น หรือใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 ในกรณีที่ไม่มีควมจำเป็นต้องใช้ เวลาพูดถึงการกระทำของตนเองต่อคู่สนทนา เช่น จินสุบบุหรือ คำว่าสุบบุหรือ ผู้เรียนได้ใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 ซึ่งการสุบบุหรือของตนเองเป็นเพียงการเล่าเรื่อง ไม่ได้มีผู้เกี่ยวข้องกับการกระทำนี้

戸田, 小柳津 (2012) ได้ใช้การสังเกตการณ์การเรียนภาษาสุภาพในชั้นเรียนภาษาญี่ปุ่นของชาวต่างชาติในศูนย์ภาษาญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยในประเทศญี่ปุ่น พบว่าปัญหาการใช้ภาษาสุภาพของผู้เรียนชาวต่างชาติเกิดจากรูปแบบการเรียนการสอนในชั้นเรียนที่มุ่งเน้นให้ท่องจำคำศัพท์ หรือสำนวนภาษาสุภาพ อีกทั้งปัญหาที่ผู้เรียนไม่เข้าใจสถานการณ์จริงเมื่อต้องใช้ภาษาสุภาพ เพราะยังขาดการแนะนำในเรื่องอาวุโส ความสัมพันธ์แบบคนใน คนนอก รวมถึงการพิจารณาถึงความสนิทสนมอย่างเพียงพออีกด้วย

陳 (2012) ได้ทดสอบการใช้ภาษาสุภาพ ประเภทคำยกย่อง คำถ่อมตนแบบที่ 1 และคำถ่อมตนแบบที่ 2 กับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นระดับกลางชาวไต้หวัน พบว่าผู้เรียนมีปัญหาการใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 และคำถ่อมตนแบบที่ 2 ในระดับสูงมากกว่าคำยกย่อง โดยพบว่าผู้เรียนยังไม่เข้าใจว่าการใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 จะต้องมีความเกี่ยวข้องกับการ

กระทำนั้น แต่ถ้าไม่มีผู้เกี่ยวข้องกับการกระทำนั้น ควรใช้คำถ่อมตนแบบที่ 2 โดยแบบทดสอบที่ 陳 (2012) ใช้ในการทดสอบเป็นการให้ผู้เรียนเปลี่ยนคำกริยาในแต่ละประโยค โดยให้ข้อมูลเพียงว่าผู้พูดและผู้ฟังประโยคนั้นเป็นใคร แต่ไม่ปรากฏในรูปแบบบทสนทนาและไม่มีการระบุสถานการณ์

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ผู้วิจัยได้นำข้อจำกัดของงานวิจัยก่อนหน้านี้ ซึ่งนำเอาภาษาสุภาพเพียงอย่างเดียว ไม่มีสำนวนทางธุรกิจในการสำรวจ อีกทั้งไม่ได้สำรวจการใช้รูปสุภาพและรูปธรรมดา ผู้วิจัยได้ปรับให้เป็นภาษาสุภาพเชิงธุรกิจ โดยการเพิ่มสำนวนทางธุรกิจและเพิ่มการสำรวจการใช้รูปสุภาพและรูปธรรมดาด้วย เพราะในการใช้ภาษาสุภาพให้ถูกต้อง ต้องรู้ว่าควรใช้รูปสุภาพและรูปธรรมดาเมื่อใด และไม่ควรใช้เมื่อใด ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยก่อนหน้านี้

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการสำรวจปัญหาการใช้ภาษาสุภาพของผู้เรียนชาวไทยระดับปริญญาตรีที่ศึกษาภาษาญี่ปุ่นธุรกิจเป็นวิชาเอก ชั้นปีที่ 3 ซึ่งเป็นชั้นปีที่ผู้เรียนได้เรียนรู้การใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจมาแล้วในระดับหนึ่ง เพื่อให้ทราบถึงปัญหาในการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจแบบต่างๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนา ปรับปรุงการเรียนการสอนในหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นธุรกิจในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของผู้เรียนเมื่อจบเป็นบัณฑิตและออกไปสู่การทำงานให้กับผู้ประกอบการในบริษัทต่อไป

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในงานวิจัยนี้ได้แก่ ผู้เรียนหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นธุรกิจ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 จำนวน 28 คน ซึ่งมีความรู้ภาษาญี่ปุ่นในระดับชั้นกลางและได้เรียนรู้รูปแบบการใช้ภาษาสุภาพมาแล้วตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษา อีกทั้งได้เรียนการใช้ภาษาสุภาพอีกครั้งในรายวิชาภาษาญี่ปุ่นพื้นฐาน 2 ในชั้นปีที่ 1 ระดับปริญญาตรี และจะได้เรียนภาษาสุภาพเชิงธุรกิจ ในรายวิชาการสนทนาภาษาญี่ปุ่นเชิงธุรกิจ ในชั้นปีที่ 3 ระดับปริญญาตรี โดยเนื้อหาในการเรียนรายวิชาการสนทนาภาษาญี่ปุ่นเชิงธุรกิจจะมีเนื้อหาที่ผู้เรียนได้รับคำอธิบายเรื่องความสัมพันธ์แบบคนใน คนนอก ความอาวุโสในที่ทำงาน รวมถึงสำนวนทางธุรกิจอีกด้วย

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบทดสอบ โดยให้ผู้เรียนพิจารณาการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจ จำนวน 6 สถานการณ์ รวม 30 ข้อ ให้ผู้เรียนพิจารณาการใช้ระดับภาษาสุภาพและเปลี่ยนเป็นภาษาสุภาพเชิงธุรกิจที่มีทั้งคำยกย่อง คำถ่อมตนแบบที่ 1 คำถ่อมตนแบบที่ 2 สำนวนทางธุรกิจ และส่วนที่ไม่จำเป็นต้องใช้คำยกย่อง หรือ

คำถ่อมตนแบบที่ 1 หรือคำถ่อมตนแบบที่ 2 โดยผู้วิจัยได้นำรูปแบบของสถานการณ์และบทสนทนาในตำรา 初級日本語 げんき II (板野他, 2020) มาปรับเปลี่ยนเพื่อสร้างเครื่องมือวิจัย ตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญชาวไทย 1 คน และชาวญี่ปุ่น 2 คน แบบทดสอบมีดังต่อไปนี้ (ในแบบทดสอบจะมีเสียงอ่านอักษรคันจิและมีการระบุความหมายของคำศัพท์ยาก)

สถานการณ์ที่ 1 บทสนทนาระหว่างพนักงานกับผู้จัดการบริษัทเดียวกัน

พนักงาน: 部長、何か (①飲みます→召し上がります／飲まれます／お飲みになります) か。

ผู้จัดการ: うん。コーヒーをください。

พนักงาน: お砂糖は？

ผู้จัดการ: うん。 (②入れてください→入れてください／入れて) 。

สถานการณ์ที่ 2 บทสนทนาระหว่างพนักงานกับผู้จัดการบริษัทเดียวกัน

พนักงาน: 部長、もうこのレポートを (③見ました→ご覧になりました／見られました) か。

ผู้จัดการ: うん、もう (④見ました→見た) よ。

พนักงาน: では、 (⑤借りて→お借りして) もいいですか。来週、 (⑥返します→お返しします) 。

สถานการณ์ที่ 3 บทสนทนาระหว่างพนักงานกับผู้จัดการบริษัทเดียวกัน

พนักงาน: 大きいスーツケースですね。 (⑦持ちます→お持ちします／お持ちしましょ) か。

ผู้จัดการ: どうも。

พนักงาน: 空港に (⑧行く→いらっしゃる／行かれる) んですか。

ผู้จัดการ: ううん、駅まで (⑨行く→行く) んだ。

พนักงาน: では、車で (⑩送ります→お送りします) 。

สถานการณ์ที่ 4 บทสนทนาระหว่างพนักงานบริษัท A กับประชาสัมพันธ์บริษัท B

พนักงานบริษัท A: KU トラベルの鈴木と (⑪言います→申します)。田中部長に (⑫会いたい→お会いしたい／お目にかかりたい) んですが。

ประชาสัมพันธ์บริษัท B: (⑬すみません→申し訳ございません／申し訳ありません)。⑭ขอให้พิจารณาว่าหลังชื่อคนตรงนี้ ต้องใส่อะไรหรือไม่ ถ้าคิดว่าไม่จำเป็นต้องใส่ให้ทำเครื่องหมาย×→田中×) はただ今、外出して (⑮います→おります) 。

พนักงานบริษัท A: そうですか。いつ (⑯戻ります→お戻りになります／戻られます) か。

ประชาสัมพันธ์บริษัท B: 午後 4 時ごろに (⑰戻る→戻る) と思います。

พนักงานบริษัท A: そうですか。それでは、あしたまた (⑱来る→伺う) と伝えていただけませんか。

ประชาสัมพันธ์บริษัท B: はい、そのように伝えておきます。

สถานการณ์ที่ 5 บทสนทนาระหว่างรุ่นพี่กับรุ่นน้องในบริษัทเดียวกัน

รุ่นน้อง: 先輩、おはようございます。昨日東京駅の近くのデパートで先輩の (19)母→お母さん/お母様) に偶然 (20)会いました→お会いしました/お目にかかりました)。 (21)元氣→お元気) そうでよかったです。

รุ่นพี่: ああ、そうか。 (22)母→母) はよくそのデパートのレストランでご飯を (23)食べます→食べる) よ。

สถานการณ์ที่ 6 บทสนทนาระหว่างพนักงานกับลูกค้าในร้านอาหารแห่งหนึ่ง

พนักงานร้าน: いらっしゃいませ。 (24)一人→一名様/お一人様) ですか。こちらどうぞ。

ลูกค้า: どうも。

พนักงานร้าน: (25)客→お客様) 、畳の部屋といすの席が (26)あります→ございます) が、

ลูกค้า: あ、じゃあ、畳の部屋をお願いします。

พนักงานร้าน: こちら、メニュー (27)です→でございます) 。お決まりになりましたら、お声を (28)かけてください→おかけください) 。

ลูกค้า: はい。(เรียกพนักงานมาเพื่อสั่งอาหาร) すみません、お願いします! この天 ぷらセットをお願いします。

พนักงานร้าน: はい、 (29)分かりました→かしこまりました) 。 (30)ちょっと待ってください→少々お待ちください) 。

4.3 การเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยนำเครื่องมือที่ได้ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย ก่อนเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้อธิบายวิธีการทำให้แก่กลุ่มเป้าหมาย โดยให้กลุ่มเป้าหมายพิจารณาคำกริยา คำคุณศัพท์ คำนาม หรือสำนวนที่อยู่ในวงเล็บว่าต้องเปลี่ยนเป็นภาษาสุภาพ สำนวนทางธุรกิจ รูปสุภาพ หรือรูปธรรมดาในลักษณะใด หรือไม่จำเป็นต้องเปลี่ยน โดยให้กลุ่มเป้าหมายทำแบบทดสอบ 60 นาที

หลังจากที่กลุ่มเป้าหมายทำแบบทดสอบเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะเฉลยและอธิบายการใช้งานในแต่ละส่วน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายรู้ว่าทำผิดหรือไม่ และผิดอย่างไร โดยขอให้ยกมือเพื่อแสดงว่ากลุ่มเป้าหมายตอบถูกหรือตอบผิด และสัมภาษณ์โดยการสอบถามกลุ่มเป้าหมายว่าเหตุใดจึงตอบผิด และผู้วิจัยจะบันทึกผลการสัมภาษณ์นั้นเอาไว้

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งประเภทของคำกับข้อย่อยแต่ละข้อในแบบทดสอบที่สำรวจในเรื่องนั้นๆ ได้ดังต่อไปนี้ 1. คำยกย่อง สำนวนจากแบบทดสอบข้อ (1) (3) (8) (16) (19) (21) (24) (25) (28) 2. คำถ่อมตนแบบที่ 1 (คำถ่อมตนแสดงการยกย่อง) สำนวนจากแบบทดสอบข้อ (5) (6) (7) (10) (12) (18) (20) 3. คำถ่อมตนแบบที่ 2 (คำถ่อมตนแสดงความสุภาพ) สำนวนจากแบบทดสอบข้อ (11) (14) (15) (22) (26) (27) 4. สำนวนทางธุรกิจ สำนวนจากแบบทดสอบข้อ (13) (29) (30) 5. คำที่ไม่ต้องเปลี่ยนเป็นคำยกย่อง หรือคำถ่อมตน สำนวนจากแบบทดสอบข้อ (2) (4) (9) (17) (23)

ในการวิเคราะห์ปัญหาการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจของผู้เรียน ผู้วิจัยจะแบ่งประเภทของปัญหาการใช้โดยอ้างอิงจากงานวิจัยของธนีส พูนวงศ์ประเสริฐ (2559) ซึ่งเป็นการสำรวจการใช้ภาษาสุภาพในส่วนของคำกริยาเพียงอย่างเดียว แต่ในงานวิจัยนี้นอกจากจะมีการสำรวจการใช้คำกริยาแล้ว ยังสำรวจการใช้คำนาม คำคุณศัพท์ และเพิ่มเติมสำนวนทางธุรกิจ และส่วนที่ไม่ต้องใช้รูปยกย่องและถ่อมตน ผู้วิจัยจึงนำกรอบการวิเคราะห์ของธนีสมาปรับให้ใช้ได้ครอบคลุมกับงานวิจัยนี้มากยิ่งขึ้น โดยแบ่งปัญหาวออกเป็น 6 ข้อ ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาจากการใช้รูปแบบคำผิด หมายถึง การใช้ระดับภาษาสุภาพได้ถูกต้อง แต่ผันรูปผิดหลักไวยากรณ์
2. ปัญหาจากการใช้ประเภทของภาษาสุภาพสลับกัน ระหว่างคำยกย่อง คำถ่อมตนแบบที่ 1 คำถ่อมตนแบบที่ 2
3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำ หรือสำนวนสุภาพได้ หมายถึง ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้ภาษาสุภาพ แต่ไม่สามารถจำคำ หรือสำนวนที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป
4. ปัญหาจากผู้เรียนใช้คำผิดความหมายที่กำหนดไว้ หรือไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ ทั้งที่รู้ว่าต้องใช้ภาษาสุภาพ หรือคำประเภทใด
5. ปัญหาจากการใช้คำยกย่อง หรือคำถ่อมตนแบบที่ 1 หรือคำถ่อมตนแบบที่ 2 ทั้งๆ ที่ไม่ควรใช้ในบริบทนั้น
6. ปัญหาจากการใช้รูปสุภาพและรูปธรรมดา หมายถึง การใช้รูปสุภาพแทนรูปธรรมดา การใช้รูปธรรมดาแทนรูปสุภาพ หรือการใช้รูปสุภาพ หรือรูปธรรมดาแทนภาษาสุภาพ

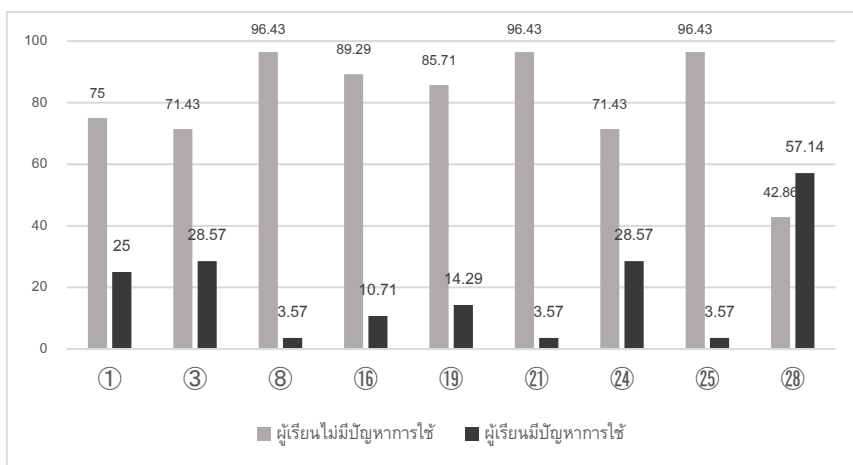
5. ผลการวิจัย

5.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ต่อไปเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลของการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจของผู้เรียนชาวไทยระดับปริญญาตรีที่ศึกษาภาษาญี่ปุ่นธุรกิจเป็นวิชาเอก ชั้นปีที่ 3 ตามประเภทต่างๆ ดังต่อไปนี้

(1) คำยกย่อง

สัดส่วนของผู้เรียนที่ไม่มีปัญหาการใช้และมีปัญหาการใช้ภาษาสุภาพจากประเภท “คำยกย่อง” มีดังนี้

ภาพที่ 1. ปัญหาการใช้คำยกย่อง
(ที่มา: ณรงค์ศักดิ์ พิษณุพิศุทธิ์, 2567)

เมื่อเรียงสัดส่วนของผู้มีปัญหาการใช้ตามข้อที่ใช้สำรวจการใช้คำยกย่อง ตามภาพที่ 1 จากมากไปหาน้อย ดังนี้ ⑳ (57.14), ③ (28.57), ④ (28.57), ① (25), ⑨ (14.29), ⑩ (10.71), ⑧ (3.57), ⑪ (3.57), ⑫ (3.57) จะเห็นได้ว่ามีเพียงข้อที่ ⑳ เท่านั้นที่ผู้เรียนมีสัดส่วนของการมีปัญหาการใช้มากกว่าไม่มีปัญหาการใช้ โดยข้อที่ ⑳ เป็นข้อที่ต้องการตรวจสอบการใช้คำยกย่องที่ต้องมีการผันรูปจาก かけてください เป็นรูปยกย่อง นอกจากนั้นพบว่าผู้เรียนมีปัญหาการใช้มีน้อยกว่าผู้ที่ไม่มีปัญหาการใช้ จากนั้นไป ผู้วิจัยขอสรุปผลการวิเคราะห์ปัญหาการใช้ภาษาสุภาพประเภท “คำยกย่อง” เรียงลำดับตามข้อ พร้อมแสดงรายละเอียดของปัญหาในแต่ละข้อตามตารางที่ 2 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2

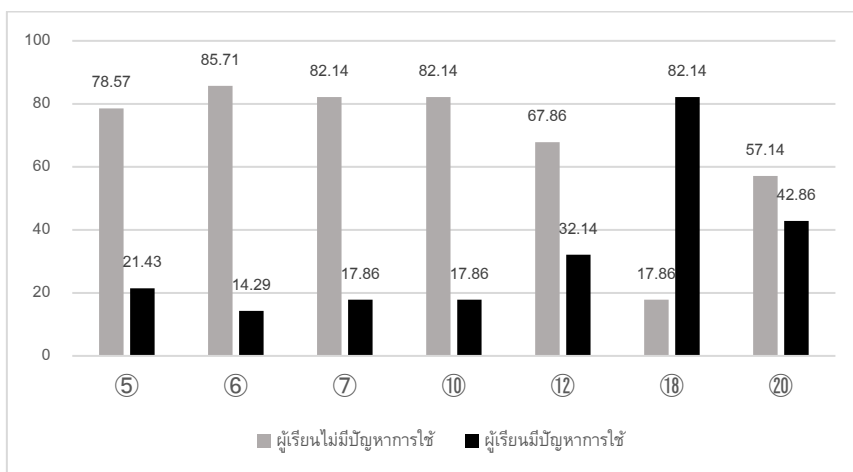
ผลการวิเคราะห์ปัญหาการใช้คำยกย่อง

ข้อ	รูปแบบปัญหาการใช้	รายละเอียด
①	1. ปัญหาจากการใช้รูปแบบคำผิด	ผันรูปคำกริยาพิเศษของคำยกย่องผิดจาก 召し上がります เป็น 召し上げます และ めしします(3 คน)
	2. ปัญหาจากการใช้ประเภทของคำสลับกัน	ใช้เป็นคำต่อมตบแทนคำยกย่อง (2 คน) และทั้ง 2 คนมีปัญหาจากการใช้รูปแบบคำผิด โดยผันรูปกริยา “ดื่ม” ผิดเป็น お飲みします ซึ่งคำนี้ไม่ใช่ในคำต่อมตบ
	3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำหรือสำนวนสุภาพได้	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำยกย่อง แต่ไม่สามารถจำคำที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป (1 คน)
③	1. ปัญหาจากการใช้รูปแบบคำผิด	ผันรูปคำกริยาพิเศษของรูปยกย่องผิดจาก ご覧になりました / 見られました เป็น おみになりました (6 คน)
	2. ปัญหาจากการใช้ประเภทของคำสลับกัน	ใช้เป็นคำต่อมตบ 拝見しました แทนคำยกย่อง (1 คน)
	3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำหรือสำนวนสุภาพได้	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำยกย่อง แต่ไม่สามารถจำคำที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป (1 คน)
⑧	3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำหรือสำนวนสุภาพได้	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำยกย่อง แต่ไม่สามารถจำคำที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป (1 คน)
⑩	3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำหรือสำนวนสุภาพได้	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำยกย่อง แต่ไม่สามารถจำคำที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป (1 คน)
	4. ปัญหาจากผู้เรียนใช้คำผิดความหมายที่กำหนดไว้ หรือไม่เหมาะสมกับสถานการณ์	ผู้เรียนรู้ว่าจะต้องใช้คำยกย่อง แต่ไม่ใช่ โดยใช้สำนวนอื่นทดแทนซึ่งไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ คือ もどるでしょうか เพราะเข้าใจว่าสำนวนนี้สุภาพเพียงพอแล้ว (1 คน) ซึ่งถ้าผู้เรียนต้องการใช้ ~でしょうか ควรเปลี่ยนคำกริยาเป็นคำยกย่องด้วย ดังนี้ お戻りになるでしょうか หรือ 戻られるでしょうか
⑨	2. ปัญหาจากการใช้ประเภทของคำสลับกัน	ใช้เป็นคำต่อมตบ 母 แทนคำยกย่อง (1 คน)

ข้อ	รูปแบบปัญหาการใช้	รายละเอียด
	4. ปัญหาจากผู้เรียนใช้คำผิดความหมายที่กำหนดไว้ หรือไม่เหมาะสมกับสถานการณ์	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำยกย่อง แต่ไม่ใช่ โดยใช้ 母親 (2 คน) และ おふくろ (1 คน)
②①	1. ปัญหาจากการใช้รูปแบบคำผิด	お元気 ผิดเป็น ご元気 (1 คน)
②④	1. ปัญหาจากการใช้รูปแบบคำผิด	เปลี่ยนรูปแบบผิดเป็น 一人様 ซึ่งเป็นรูปแบบที่ไม่ปรากฏในภาษาญี่ปุ่น (4 คน)
	3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำหรือสำนวนสุภาพได้	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำยกย่อง แต่ไม่สามารถจำคำที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป (2 คน)
	4. ปัญหาจากผู้เรียนใช้คำผิดความหมายที่กำหนดไว้ หรือไม่เหมาะสมกับสถานการณ์	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำยกย่อง แต่ไม่ใช่ โดยใช้ 一名 ซึ่งเป็นรูปธรรมดา แต่ผู้เรียนเข้าใจว่าเป็นคำยกย่อง (2 คน)
②⑤	1. ปัญหาจากการใช้รูปแบบคำผิด	เปลี่ยนรูปแบบผิดเป็น ご客 (1 คน)
②⑧	1. ปัญหาจากการใช้รูปแบบคำผิด	ผันผิดรูปแบบไวยากรณ์จาก おかけください เป็น - おかけてください (12 คน) - かけてくださいませ (2 คน)
	3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำหรือสำนวนสุภาพได้	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำยกย่อง แต่ไม่สามารถจำคำที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป (2 คน)

(2) คำถ่อมตนแบบที่ 1 (คำถ่อมตนแสดงการยกย่อง)

สัดส่วนของผู้เรียนที่ไม่มีปัญหาการใช้และมีปัญหาการใช้ภาษาสุภาพจากประเภท “คำถ่อมตนแบบที่ 1” มีดังนี้

ภาพที่ 2. ปัญหาการใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1
(ที่มา: ณรงค์ศักดิ์ พิชญพิศุทธิ์, 2567)

เมื่อเรียงสัดส่วนของผู้มีปัญหาการใช้ตามข้อที่ใช้สำรวจการใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 ตามภาพที่ 2 จากมากไปหาน้อยดังนี้ (82.14), ②④ (42.86), ⑤ (21.43), ⑦ (17.86), ⑩ (17.86), ⑥ (14.29) จะเห็นได้ว่ามีเพียงข้อที่

⑮ ที่ผู้เรียนมีสัดส่วนของการมีปัญหการใช้มากกว่าไม่มีปัญหการใช้ ข้อที่ ⑮ เป็นข้อที่ตรวจสอบการใช้คำว่า “มา” โดยให้ผู้เรียนพิจารณาใช้ระหว่างคำถ่อมตนแบบที่ 1 หรือคำถ่อมตนแบบที่ 2 มีผู้เรียนที่มีปัญหการใช้ในข้อนี้ สูงมากถึงร้อยละ 82.14 ซึ่งถือว่าปัญหการใช้มากที่สุดในงานวิจัยนี้ ถัดมาคือข้อ ⑳ ซึ่งมีผู้เรียนตอบผิดถึงร้อยละ 42.86 เป็นข้อที่ตรวจสอบการใช้คำว่า “พบ” ในคำถ่อมตนแบบที่ 1 จากนั้นไป ผู้วิจัยขอสรุปผลการวิเคราะห์ปัญหา การใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจประเภท “คำถ่อมตนแบบที่ 1” เรียงลำดับตามข้อ พร้อมแสดงรายละเอียดของปัญหาในแต่ละข้อตามตารางที่ 3 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3

ผลการวิเคราะห์ปัญหการใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 (คำถ่อมตนแสดงการยกย่อง)

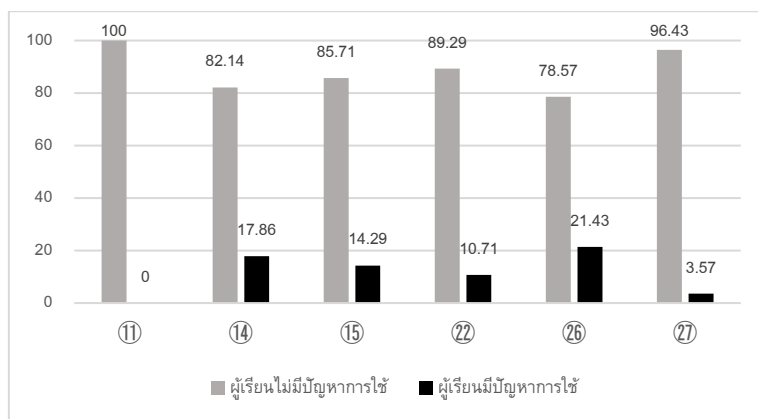
ข้อ	ปัญหาการใช้	รายละเอียด
⑤	1. ปัญหาจากการใช้รูปแบบคำผิด	ผันผิดรูปแบบไวยากรณ์จาก お借りして เป็น - お借りて (1 คน) - 借りして (1 คน)
	3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำ หรือ สำนวนสุภาพได้	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 แต่ไม่สามารถจำคำ ที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป (3 คน)
	4. ปัญหาจากผู้เรียนใช้คำผิดความหมาย ที่กำหนดไว้ หรือไม่เหมาะสมกับสถานการณ์	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้ภาษาสุภาพ แต่ใช้ 拝借して (1 คน) เพราะเข้าใจว่าคำจีนน่าจะเป็นคำถ่อมตนแบบที่ 1
⑥	1. ปัญหาจากการใช้รูปแบบคำผิด	ผันผิดรูปแบบไวยากรณ์จาก お返しします เป็น お返します (3 คน)
	3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำ หรือสำนวนสุภาพได้	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 แต่ไม่สามารถจำคำ ที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป (1 คน)
⑦	1. ปัญหาจากการใช้รูปแบบคำผิด	ผันผิดรูปแบบไวยากรณ์จาก お持ちします เป็น お持ちます (1 คน)
	4. ปัญหาจากผู้เรียนใช้คำผิดความหมาย ที่กำหนดไว้ หรือไม่เหมาะสมกับสถานการณ์	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 แต่ใช้ 持ちましょうか (4 คน) เพราะคิดว่าสุภาพเพียงพอแล้ว
⑩	1. ปัญหาจากการใช้รูปแบบคำผิด	ผันผิดรูปแบบจาก お送りします เป็น - 送りします (3 คน) - お送ります (1 คน)
	3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำ หรือ สำนวนสุภาพได้	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 แต่ไม่สามารถจำคำ ที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป (1 คน)
⑫	1. ปัญหาจากการใช้รูปแบบคำผิด	ผันผิดรูปแบบไวยากรณ์จาก お会いしたい／お目にか かりたい เป็น - お目にしたい (2 คน) - 目にしたい (1 คน) - お目したい (1 คน) - 目になりたい (1 คน)

ข้อ	ปัญหาการใช้	รายละเอียด
	2. ปัญหาจากการใช้ประเภทของคำสลับกัน	ใช้คำยกย่องแทนคำถ่อมตนแบบที่ 1 会いになりたい (1 คน)
	3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำ หรือ สำนวนสุภาพได้	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 แต่ไม่สามารถจำคำ ที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป (3 คน)
⑮	2. ปัญหาจากการใช้ภาษาสุภาพสลับกัน	- ใช้คำถ่อมตนแบบที่ 2 参る แทนคำถ่อมตนแบบที่ 1 伺 う (16 คน) ซึ่งทั้ง 伺 う และ 参る นั้น มีความหมายว่า “ไป” หรือ “มา” เหมือนกัน แต่ในกรณีนี้จุดมุ่งหมายของการ “ไป” หรือ “มา” คือไปยังสถานที่ของผู้อาวุโส หรือผู้ที่มี สถานะที่สูงกว่า ในกรณีนี้คือหัวหน้าฝ่ายของต่างองค์กร จำเป็นต้องใช้คำถ่อมตนแสดงการยกย่อง ซึ่งก็คือ 伺 う แต่ถ้าจุดมุ่งหมายของการไปนั้นไม่ใช่สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับ ผู้อาวุโส หรือเป็นเพียงชื่อสถานที่ เช่น โตเกียว จะใช้ คำถ่อมตนแสดงความสุภาพ หรือ 参る ในกรณีนี้ สถานการณ์เป็นการมาบริษัทของอีกฝ่ายในวันพรุ่งนี้ อีกทั้ง ในบทสนทนานี้ พนักงานบริษัท A ฝากประชาสัมพันธ์ ต่างบริษัทให้ถ่ายทอดข้อความของตนเองให้แก่หัวหน้า ฝ่ายในบริษัทที่ไปเยือนว่า そうですか。それでは、あ したまた (⑮来る→伺う) と伝えていただけませ んか。 ซึ่งมีการระบุผู้อาวุโส หรือมีสถานะที่สูงกว่า กล่าวคือผู้รับสารเป็นหัวหน้าฝ่ายของบริษัทที่ตนไปเยือน คำตอบที่ถูกต้องจึงเป็น 伺 う
	3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำ หรือ สำนวนสุภาพได้	- ใช้คำยกย่อง いらっしゃる แทนคำถ่อมตนแบบที่ 1 伺 う (1 คน)
	3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำ หรือ สำนวนสุภาพได้	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 แต่ไม่สามารถจำคำ ที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป (6 คน)
⑯	1. ปัญหาจากการใช้รูปแบบคำผิด	ผันผิดรูปแบบไวยากรณ์จาก お会いしました／お目に かかりました เป็น - お目にしました (2 คน) - 目にしました (1 คน) - お目しました (1 คน) - 目になりました (1 คน)
	6. ปัญหาจากการใช้รูปสุภาพ และรูปธรรมดา	ผู้เรียนใช้รูปสุภาพ 会いしました แทนภาษาสุภาพ ประเภทคำถ่อมตนแบบที่ 1 お会いしました (7 คน) โดยผู้เรียนให้ข้อมูลว่า “ยังมองภาพรุ่นพี่ในบริษัทเหมือน รุ่นพี่ในสถาบันอุดมศึกษา จึงคิดว่าใช้รูปสุภาพก็เพียงพอ

ข้อ	ปัญหาการใช้	รายละเอียด
		แล้ว” “เป็นเรื่องสนุกสนาน ไม่ใช่เรื่องงาน ใช้รูปสุภาพก็ น่าจะเพียงพอแล้ว”

(3) คำถ่อมตนแบบที่ 2 (คำถ่อมตนแสดงความสุภาพ)

สัดส่วนของผู้ไม่มีปัญหาการใช้และมีปัญหาการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจประเภท “คำถ่อมตนแบบที่ 2” มีดังนี้

ภาพที่ 3. ปัญหาการใช้งานคำถ่อมตนแบบที่ 2
(ที่มา: ณรงค์ศักดิ์ พิษณุพิศุทธิ์, 2567)

เมื่อเรียงสัดส่วนของผู้มีปัญหาการใช้ตามข้อที่ใช้สำรวจการใช้คำถ่อมตนแบบที่ 2 ตามภาพที่ 3 จากมากไปหาน้อยดังนี้ 26 (21.43), 14 (17.86), 15 (14.29), 22 (10.71), 27 (3.57), 11 (0) จะเห็นได้ว่าในภาษาสุภาพประเภทคำถ่อมตนแบบที่ 2 ผู้เรียนไม่มีปัญหาการใช้มากกว่าผู้เรียนมีปัญหาการใช้ในทุกข้อ ข้อที่ผู้เรียนมีปัญหาการใช้มากที่สุดคือข้อ 26 เป็นข้อที่ตรวจสอบการใช้คำว่า “มี” ซึ่งมีรูปพิเศษเฉพาะของคำถ่อมตัวแบบที่ 2 จากนั้นไปผู้วิจัยขอสรุปผลการวิเคราะห์ปัญหาการใช้ภาษาสุภาพประเภท “คำถ่อมตนแบบที่ 2” เรียงลำดับตามข้อ พร้อมแสดงรายละเอียดของปัญหาในแต่ละข้อตามตารางที่ 4 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4

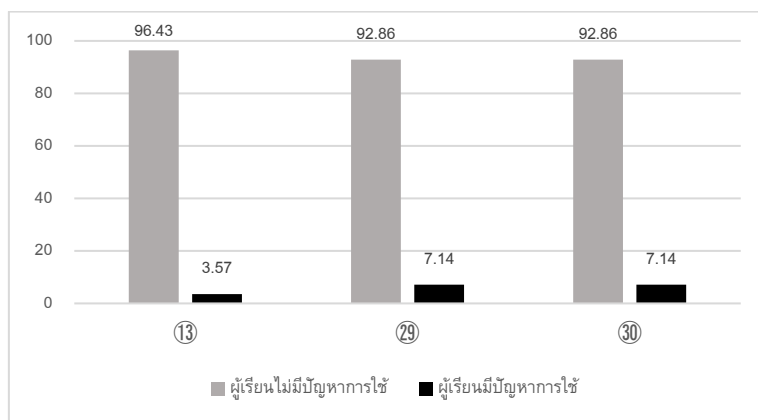
ผลการวิเคราะห์ปัญหาการใช้งานคำถ่อมตนแบบที่ 2 (คำถ่อมตนแสดงความสุภาพ)

ข้อ	ปัญหาการใช้	รายละเอียด
11	ไม่พบผู้เรียนมีปัญหาการใช้	ผู้วิจัยคิดว่า เนื่องจากสำนวนนี้เป็นสำนวนในการแนะนำตัว ~と申します ที่ผู้เรียนเคยใช้งานมาแล้วพอสมควร จึงไม่พบผู้เรียนมีปัญหาการใช้ในข้อนี้
14	5. ปัญหาจากการใช้คำยกย่องหรือคำถ่อมตนแบบที่ 1 หรือคำถ่อมตนแบบที่ 2 ทั้งๆ ที่ไม่ควรใช้ในบริบทนั้น	ผู้เรียนใช้คำยกย่อง ทั้งๆ ที่ไม่ควรใช้ในบริบทนั้น โดยเติมคำยกย่องหลังชื่อของคนในบริษัทตนเอง เมื่ออ้างอิงถึงคนในบริษัทตนเองกับคนนอกบริษัท - ~さん หลังชื่อคนในบริษัทตนเอง (2 คน) - ~部長 หลังชื่อคนในบริษัทตนเอง (3 คน)

ข้อ	ปัญหาการใช้	รายละเอียด
		ผู้เรียนให้เหตุผลว่าปัญหาการใช้เกิดจากความไม่ชิน หรือคุ้นเคยที่จะเรียกคนด้วยชื่อเพียงอย่างเดียว จากการที่วัฒนธรรมไทยไม่มีธรรมเนียมในการพูดถึงคนในบริษัทของตนเองด้วยการละคำว่า “คุณ” หรือละ “ตำแหน่ง” จึงยังไม่กล้าที่จะใช้แค่ชื่อเพียงอย่างเดียว
⑮	3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำ หรือสำนวนสุภาพได้	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำท่อมตนแบบที่ 2 แต่ไม่สามารถจำคำที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป (2 คน)
	4. ปัญหาจากผู้เรียนใช้คำผิดความหมายที่กำหนดไว้ หรือไม่เหมาะสมกับสถานการณ์	คำที่ระบุในแบบทดสอบคือ “อยู่” และผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำท่อมตนแบบที่ 2 แต่ใช้คำผิดจากความหมายที่กำหนดไว้ โดยใช้คำว่า いたします ซึ่งแปลว่า “ทำ” ในคำท่อมตนแบบที่ 2 แทน (2 คน)
②②	2. ปัญหาจากการใช้ประเภทของคำสลับกัน	เปลี่ยนเป็น お母さん ซึ่งเป็นคำยกย่อง (2 คน) และเปลี่ยนเป็น 母さん ซึ่งเป็นคำยกย่องที่คนในครอบครัวใช้เรียกแม่กันเองภายในครอบครัวอย่างไม่เป็นทางการ (1 คน)
②⑥	3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำ หรือสำนวนสุภาพได้	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำท่อมตนแบบที่ 2 แต่ไม่สามารถจำคำที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป (3 คน)
	4. ปัญหาจากผู้เรียนใช้คำผิดความหมายที่กำหนดไว้ หรือไม่เหมาะสมกับสถานการณ์	คำกริยาในแบบทดสอบข้อนี้คือ あります “มี” ซึ่งใช้กับสิ่งไม่มีชีวิต ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำท่อมตนแบบที่ 2 แต่ใช้คำผิดจากความหมายที่กำหนดไว้ โดยใช้คำว่า おります ซึ่งเป็นคำท่อมตนแบบที่ 2 ของคำว่า います “มี” ซึ่งใช้กับสิ่งมีชีวิตแทน (3 คน) โดยผู้เรียนให้เหตุผลว่าเป็นการจำผิด สับสน
②⑦	4. ปัญหาจากผู้เรียนใช้คำผิดความหมายที่กำหนดไว้ หรือไม่เหมาะสมกับสถานการณ์	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้คำท่อมตนแบบที่ 2 แต่เปลี่ยนคำผิดเป็น であります ซึ่งเป็นคำสุภาพ (1 คน)

(4) สำนวนทางธุรกิจ

สัดส่วนของผู้ไม่มีปัญหาการใช้และมีปัญหาการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจประเภท “สำนวนทางธุรกิจ” มีดังนี้

ภาพที่ 4. ปัญหาการใช้สำนวนทางธุรกิจ
(ที่มา: ณรงค์ศักดิ์ พิชญพิศุทธิ์, 2567)

เมื่อเรียงสัดส่วนของผู้มีปัญหาการใช้ตามข้อที่ใช้สำรวจการใช้สำนวนทางธุรกิจ ตามภาพที่ 4 จากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ② (7.14), ③ (7.14), ⑬ (3.57) จะเห็นว่าผู้เรียนไม่มีปัญหาการใช้มีมากกว่าผู้เรียนมีปัญหาการใช้ในทุกข้อ ส่วนข้อที่ผู้เรียนมีปัญหาการใช้มากที่สุดคือข้อ ② และ ③ จากนั้นไป ผู้วิจัยขอสรุปผลการวิเคราะห์ปัญหาการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจประเภท “สำนวนทางธุรกิจ” เรียงลำดับตามข้อ พร้อมแสดงรายละเอียดของปัญหาในแต่ละข้อตามตารางที่ 5 ดังต่อไปนี้

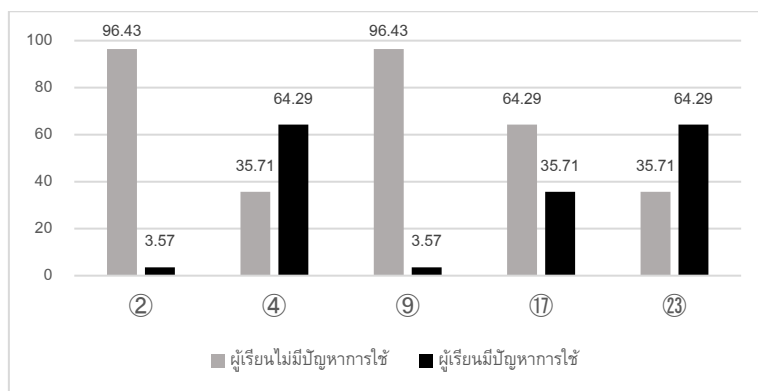
ตารางที่ 5

ผลการวิเคราะห์ปัญหาการใช้สำนวนทางธุรกิจ

ข้อ	ปัญหาการใช้	รายละเอียด
⑬	3. ปัญหาจากผู้เรียนไม่สามารถจำคำ หรือสำนวนสุภาพได้	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้สำนวนทางธุรกิจ แต่ไม่สามารถจำสำนวนที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป (1 คน)
②	4. ปัญหาจากผู้เรียนใช้คำผิดความหมายที่กำหนดไว้ หรือไม่เหมาะสมกับสถานการณ์	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้สำนวนทางธุรกิจ かしこまりました แต่ใช้คำที่ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์นั้นๆ โดยใช้ 了解しました (2 คน) ซึ่งคนทั่วไปเข้าใจผิดว่าเป็นคำถ่อมตน แต่ที่จริงแล้ว 了解しました ไม่ใช่คำถ่อมตน จึงไม่ควรพูดกับผู้มีสถานะสูงกว่า กล่าวคือไม่ควรใช้กับลูกค้า หรือผู้รับบริการ
③	4. ปัญหาจากผู้เรียนใช้คำผิดความหมายที่กำหนดไว้ หรือไม่เหมาะสมกับสถานการณ์	ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้ภาษาสุภาพ หรือคำประเพณี แต่ใช้คำที่ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์นั้นๆ โดยใช้ ちょっとお待ちください (1 คน) เพราะไม่รู้ว่า ちょっと ไม่ใช่ภาษาที่ใช้ในเชิงธุรกิจ และใช้お待ちください (1 คน) ขาดคำว่า “สัครุ” ซึ่งในบริบทงานบริการ ในร้านอาหาร เมื่อต้องการให้ลูกค้ารอ ถ้าพูดเพียงแค่ว่า จะทำให้ลูกค้ารู้สึกว่าจะไม่รู้ว่าต้องรอนานแค่ไหน ดังนั้นในบริบทงานบริการจึงควรต้องเติม 少々 เพื่อให้ลูกค้ารู้สึกว่ารอนาน

(5) คำที่ไม่ต้องเปลี่ยนเป็นคำยกย่อง หรือคำถ่อมตน

สัดส่วนของผู้ไม่มีปัญหาการใช้และมีปัญหาการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจประเภท “คำที่ไม่ต้องเปลี่ยนเป็นคำยกย่อง หรือคำถ่อมตน” มีดังนี้

ภาพที่ 5. ปัญหาการใช้คำที่ไม่ต้องเปลี่ยนเป็นคำยกย่อง หรือคำถ่อมตน

(ที่มา: ณรงค์ศักดิ์ พิชญพิศุทธิ์, 2567)

เมื่อเรียงสัดส่วนของผู้มีปัญหาการใช้ตามข้อที่ใช้สำรวจการใช้สำนวนทางธุรกิจ ตามภาพที่ 5 จากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ④ (64.29), ②③ (64.29), ①⑦ (35.71), ② (3.57), ⑨ (3.57) จะเห็นได้ว่าในประเภทคำที่ไม่ต้องเปลี่ยนเป็นคำยกย่อง หรือคำถ่อมตน ผู้เรียนที่มีปัญหาการใช้เกินครึ่งมีทั้งหมด 2 ข้อ คือ ข้อ ④ และข้อ ②③ ซึ่งเป็นข้อที่ต้องการตรวจสอบความเข้าใจเรื่องการใช้รูปสรรพนามในการสนทนาระหว่างผู้ที่มีอาวุโสมากกว่ากับผู้ที่มีอายุน้อยกว่า จากนั้นไปผู้วิจัยขอสรุปผลการวิเคราะห์ปัญหาการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจประเภท “คำที่ไม่ต้องเปลี่ยนเป็นคำยกย่อง หรือคำถ่อมตน” เรียงลำดับตามข้อ พร้อมแสดงรายละเอียดของปัญหาในแต่ละข้อตามตารางที่ 6 ดังต่อไปนี้

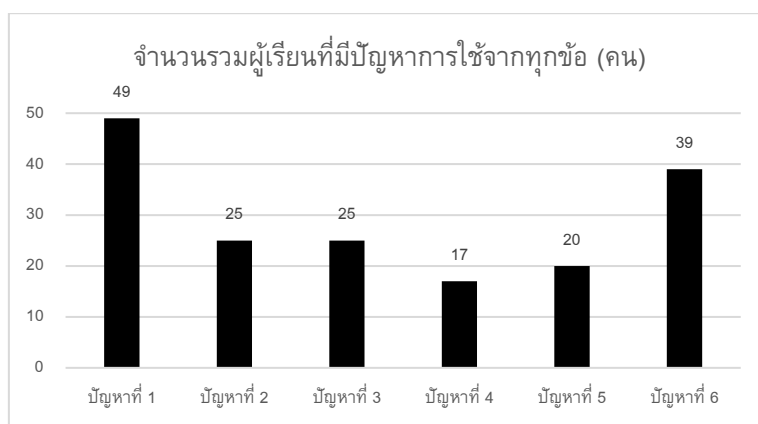
ตารางที่ 6

ผลการวิเคราะห์ปัญหาการใช้คำที่ไม่ต้องเปลี่ยนเป็นคำยกย่อง หรือคำถ่อมตน

ข้อ	ปัญหาการใช้	รายละเอียด
②	5. ปัญหาจากการใช้คำยกย่อง หรือคำถ่อมตนแบบที่ 1 หรือคำถ่อมตนแบบที่ 2 ทั้งๆ ที่ไม่ควรใช้ในบริบทนั้น	ผู้เรียนใช้คำยกย่องทั้งๆ ที่ไม่ควรใช้ในบริบทนี้ โดยใช้คำยกย่อง お入れください (1 คน)
④	5. ปัญหาจากการใช้คำยกย่อง หรือคำถ่อมตนแบบที่ 1 หรือคำถ่อมตนแบบที่ 2 ทั้งๆ ที่ไม่ควรใช้ในบริบทนั้น	ผู้เรียนใช้คำถ่อมตน ทั้งๆ ที่ไม่ควรใช้ในบริบทนี้ โดยใช้คำถ่อมตน ประเภทที่ 1 拝見しました (4 คน) จากการสัมภาษณ์เพิ่มเติม ผู้เรียนให้เหตุผลในการใช้ผิดว่า คิดว่าเป็นคนในบริษัทพูดคุยกันเอง ใช้รูปสุภาพก็น่าจะเพียงพอแล้ว หรือในกรณีที่พูดถึงตนเองก็น่าจะต้องใช้คำถ่อมตน แต่ลืมคิดถึงเรื่องความอาวุโสไป
	6. ปัญหาจากการใช้รูปสุภาพและรูปสรรพนาม	ผู้เรียนใช้รูปสุภาพ 見ました แทนรูปสรรพนาม 見た (14 คน) สำหรับในงานวิจัยนี้ การที่ผู้เรียนตอบว่า 見ました ผู้วิจัยจะพิจารณาว่าเป็นปัญหาจากการใช้รูปสุภาพแทนรูปสรรพนาม เพราะในเนื้อหาการวิจัยวิชาการสนทนาภาษาญี่ปุ่นเชิงธุรกิจ ผู้สอนได้กล่าวถึงการใช้รูปสุภาพและรูปสรรพนามว่า โดยปกติในบริษัท ผู้ที่มีตำแหน่งสูงกว่าจะใช้รูปสรรพนามกับผู้ที่มีตำแหน่งน้อยกว่า แต่ในความเป็นจริงแล้วอาจจะขึ้นอยู่กับตัวบุคคลแต่ละคน หรือสถานการณ์ที่ผู้ที่มีอาวุโสกว่า มีตำแหน่งสูงกว่าในบริษัทอาจจะพูดรูปสุภาพกับผู้ที่มีตำแหน่งน้อยกว่าก็ได้
⑨	5. ปัญหาจากการใช้คำยกย่อง หรือคำถ่อมตนแบบที่ 1 หรือคำถ่อมตนแบบที่ 2 ทั้งๆ ที่ไม่ควรใช้ในบริบทนั้น	ผู้เรียนใช้คำถ่อมตน ทั้งๆ ที่ไม่ควรใช้ในบริบทนี้ โดยใช้คำถ่อมตนแบบที่ 2 参る (1 คน) ซึ่งผู้จัดการไม่มีความจำเป็นต้องใช้คำถ่อมตนแบบที่ 2 กับพนักงาน
①⑦	5. ปัญหาจากการใช้คำยกย่อง หรือคำถ่อมตนแบบที่ 1 หรือคำถ่อมตนแบบที่ 2 ทั้งๆ ที่ไม่ควรใช้ในบริบทนั้น	ผู้เรียนใช้คำถ่อมตน ทั้งๆ ที่ไม่ควรใช้ในบริบทนี้ โดยใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 お戻りする (9 คน) และใช้คำถ่อมตนแบบที่ 2 参る (1 คน) ซึ่งในแบบทดสอบข้อนี้ ควรใช้รูปเดิมคือ 戻る เหมาะสมอยู่แล้ว เพราะกริยา 戻る ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับคู่สนทนา

ข้อ	ปัญหาการใช้	รายละเอียด
๒๓	6. ปัญหาจากการใช้รูปสุภาพและรูปธรรมดา	ใช้รูปสุภาพ 食べます แทนรูปธรรมดา 食べる (18 คน) สาเหตุของปัญหาการใช้เกิดจากผู้เรียนคิดว่าการคุยระหว่างรุ่นพี่กับรุ่นน้องใช้รูปสุภาพต่อกันน่าจะเป็นปกติ แต่ในความเป็นจริงในกรณีที่รุ่นน้องคุยกับรุ่นพี่จะใช้รูปสุภาพ ในกรณีที่รุ่นพี่คุยกับรุ่นน้อง รุ่นพี่จะใช้รูปธรรมดา

6. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ภาพที่ 6. จำนวนรวมผู้เรียนที่มีปัญหาประเภทต่างๆ จากการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจ
(ที่มา: ณรงค์ศักดิ์ พิชญพิศุทธิ์, 2567)

จากการสำรวจการใช้ภาษาสุภาพของผู้เรียนชาวไทยระดับปริญญาตรีที่ศึกษาภาษาญี่ปุ่นธุรกิจเป็นวิชาเอก ชั้นปีที่ 3 พบว่าในภาพรวมมีปัญหาการใช้ภาษาสุภาพที่ใช้ในบริบทเชิงธุรกิจผิดไม่มากนัก ต่างจากงานของธนีส พูนวงศ์ประเสริฐ (2559) อีกทั้งผู้เรียนมีความเข้าใจในการพิจารณาการเลือกใช้ระดับภาษาสุภาพเนื่องจากผลจากการสำรวจด้วยแบบทดสอบในครั้งนี้ อัตราการใช้ภาษาสุภาพผิดค่อนข้างต่ำ อนึ่ง ปัญหาการใช้ที่พบมีปัญหามีจำนวนรวมผู้เรียนที่มีปัญหามากที่สุดคือ ปัญหาที่ 1 ปัญหาจากการใช้รูปแบบคำผิด กล่าวคือ ผู้เรียนสามารถใช้ระดับภาษาสุภาพได้อย่างถูกต้อง แต่ผันรูปผิดหลักไวยากรณ์ โดยข้อที่ผู้เรียนเกิดปัญหามากที่สุดคือแบบทดสอบข้อ ๒๘ จากการทดสอบคำยกย่อง มีผู้เรียนที่มีปัญหาการใช้ถึง 16 คน (ร้อยละ 57.14) โดยผันรูปผิดผันเป็น おかけてください หรือเติม お～ เข้าไปด้านหน้า かけてください เท่านั้น ต่อมาคือข้อ ๓ จากการทดสอบคำยกย่อง ผู้เรียนมีปัญหาการใช้ 8 คน (ร้อยละ 28.57) เป็นปัญหาที่เกิดจากการใช้รูปแบบคำที่เป็นคำกริยามากที่สุดในแบบทดสอบ โดยรูปแบบปัญหาคือเปลี่ยนเป็นกริยารูปพิเศษผิด เป็น おみになりました และยังพบการผันคำกริยาในคำต่อมตแบบที่ 1 และคำต่อมตแบบที่ 2 อีกด้วย ดังที่เห็นในแบบทดสอบข้อ ๖ ผู้เรียนผันคำกริยาจากคำต่อมตแบบที่ 1 เป็น お返します ข้อที่ ๗ ผู้เรียนผันคำกริยาจากคำต่อมตแบบที่ 1 เป็น お持ちます ข้อที่ ๑๐ ผันเป็น お送ります สอดคล้องกับงานวิจัยของธนีส พูนวงศ์ประเสริฐ (2559) ที่พบปัญหาผู้เรียนมากที่สุดคือผันคำกริยาจากคำยกย่อง คำต่อมตแบบที่ 1 และคำต่อมตแบบที่ 2 ผิด

ปัญหาที่พบรองลงมาคือ ปัญหาที่ 6 ปัญหาจากการใช้รูปสุภาพและรูปธรรมดา โดยข้อที่พบปัญหามากที่สุดคือ ข้อที่ ③ มีผู้เรียนที่มีปัญหาการใช้ถึง 18 คน (ร้อยละ 64.29) จากสถานการณ์ร้านที่พูดคุยกับรุ่นน้องในบริษัทถึงการกระทำของแม่ของตน โดยผู้เรียนใช้รูปสุภาพ 食べます แทนรูปธรรมดา 食べる และข้อ ④ มีผู้เรียนที่มีปัญหาการใช้ 14 คน (ร้อยละ 50) จากสถานการณ์ผู้จัดการตอบกลับพนักงาน โดยผู้เรียนใช้รูปสุภาพ 見ました แทนรูปธรรมดา 見た ของผู้จัดการ ซึ่งทั้งสองสถานการณ์นี้เป็นการพูดของผู้พูดที่เป็นผู้อาวุโสสูงกว่าคู่สนทนาอีกฝ่าย จึงใช้รูปธรรมดาก็เพียงพอ แต่จากการสัมภาษณ์ผู้เรียนพบว่า ผู้เรียนยังคงไม่กล้าใช้รูปธรรมดาตอบกลับคู่สนทนา เพราะคุ้นชินกับการใช้รูปสุภาพในการสนทนา และจากข้อ ⑩ ผู้เรียนมีปัญหาการใช้ 7 คน (ร้อยละ 25) จากสถานการณ์รุ่นน้องในบริษัทพูดกับรุ่นพี่ในบริษัท ซึ่งรุ่นน้องในบริษัทควรต้องใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 ซึ่งก็คือ お会いしました แต่ผู้เรียนกลับใช้รูปสุภาพ 会いました โดยผู้เรียนให้เหตุผลว่า ไม่รู้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นพี่กับรุ่นน้องในบริษัทเป็นอย่างไร เนื่องจากยังไม่มีประสบการณ์ตรงในการทำงานในบริษัท จึงคิดว่าน่าจะไม่ต่างจากความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นพี่กับรุ่นน้องในสถาบันอุดมศึกษาที่ใช้รูปสุภาพก็เพียงพอแล้ว ซึ่งปัญหานี้เป็นปัญหาที่ยังไม่มีการพบในงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่กล่าวถึงปัญหาการใช้ภาษาสุภาพของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมาก่อน แต่สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ 岡野 (2000) ที่พบว่ามีปัญหาในการที่ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวต่างชาติใช้รูปธรรมดากับการใช้ภาษาสุภาพอย่างไม่เหมาะสมระหว่างสนทนากับผู้ที่อาวุโสกว่า

ปัญหาที่พบมากในลำดับถัดไปคือ ปัญหาที่ 2 ปัญหาจากการใช้ประเภทของภาษาสุภาพสลับกัน และปัญหาที่ 3 ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้ภาษาสุภาพ หรือคำประเภทใด แต่ไม่สามารถจำคำ หรือสำนวนที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป ในอัตราส่วนเท่ากัน โดยปัญหาที่ 2 ข้อที่มีปัญหาการใช้มากที่สุดคือข้อ ⑮ จากการสำรวจการใช้คำยกย่อง ซึ่งเป็นข้อที่ผู้เรียนมีปัญหาการใช้คำว่า “ไป หรือมา” โดยใช้สลับกันระหว่างคำถ่อมตนแบบที่ 1 伺う กับคำถ่อมตนแบบที่ 2 参る ในกรณีนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของธนีส พูนวงศ์ประเสริฐ (2559) ที่พบปัญหาการใช้สลับกันระหว่างคำว่า “ไป หรือมา” ในคำถ่อมตนแบบที่ 1 กับคำถ่อมตนแบบที่ 2 เช่นกัน และยังสอดคล้องกับเนื้อเรื่องที่ปรากฏอยู่ใน “คู่มือแนวทางการใช้ภาษาสุภาพ” ของรัฐบาลญี่ปุ่น โดยคณะกรรมการทางวัฒนธรรมที่กล่าวถึงปัญหาการใช้คำว่า “ไป หรือมา” ที่แม้คนญี่ปุ่นเองก็ยังมีปัญหาการใช้ โดยไม่รู้ว่าความหมายที่แท้จริงของการใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 และคำถ่อมตนแบบที่ 2 อย่างไรพอ ปัญหาจากการใช้ภาษาสุภาพสลับกันระหว่างการใช้คำยกย่องกับคำถ่อมตนนั้นอาจเกิดจาก 2 สาเหตุ คือ 1. การจำรูปผิด 2. ไม่รู้ว่าควรใช้ระดับใด ในกรณีของการใช้ผิดจากการไม่รู้ ผู้สอนควรให้ผู้เรียนเข้าใจเงื่อนไขในการเลือกใช้คำยกย่องและคำถ่อมตนให้ชัดเจนขึ้น ส่วนปัญหาที่ 3 ที่เกิดจากการที่ผู้เรียนเข้าใจว่าจะต้องใช้ภาษาสุภาพ หรือคำ สำนวนประเภทใด แต่ไม่สามารถจำคำที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูป เป็นปัญหาที่ผู้เรียนมีปัญหาจากการใช้คำยกย่อง 8 คน จากการใช้คำถ่อมตนแบบที่ 1 จำนวน 14 คน จากการใช้คำถ่อมตนแบบที่ 2 จำนวน 5 คน และจากการใช้สำนวนทางธุรกิจ 1 คน ส่วนมากเป็นการจำคำกริยาที่มีกริยารูปเฉพาะไม่ได้ ซึ่งเมื่อผู้เรียนไม่สามารถจำคำที่ถูกต้องได้ จึงไม่เปลี่ยนแปลงรูปคำที่ให้มา ทำให้พบว่าผู้เรียนในปัจจุบันไม่พยายามเดารูปแบบที่ตนเองไม่แน่ใจ แต่เลือกที่จะไม่เปลี่ยนรูปแบบใดๆ เพื่อให้คู่สนทนาสามารถเข้าใจความหมายได้ หรือรูปแบบที่ตนเองไม่แน่ใจ และจะทำให้คู่สนทนาไม่เข้าใจในสิ่งที่ตนเองพูด

ถัดมาคือปัญหาที่ 5 ปัญหาจากการใช้คำยกย่อง หรือคำถ่อมตนแบบที่ 1 หรือคำถ่อมตนแบบที่ 2 ทั้งๆ ที่ไม่ควรใช้ในบริบทนั้น โดยปัญหาประเภทนี้มีผู้ที่ผิดมากที่สุดข้อที่ ⑰ จำนวน 9 คน จากการสำรวจคำที่ไม่ต้องเปลี่ยนเป็นคำยกย่อง หรือคำถ่อมตน โดยผู้เรียนเปลี่ยน 戻る เป็นรูปถ่อมตัว お戻りする ซึ่งในข้อนี้ประชาสัมพันธ์พูดถึงการกลับมาของคนในบริษัทของตนเอง ซึ่งถือเป็นคนในบริษัทที่ควรต้องใช้รูปถ่อมตนแบบที่ 1

แต่กริยา 戻る ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับคู่สนทนา จึงใช้เพียงแค่ 戻る ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของธนีส พูนวงศ์ประเสริฐ (2559) ที่กล่าวว่าผู้เรียนมีแนวโน้มสูงในการใช้คำถ่อมตนแสดงการยกย่องต่อการกระทำที่ฝ่ายตรงข้ามไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำของประธาน

ปัญหาที่พบน้อยที่สุดจากปัญหาทั้งหมดในงานวิจัยนี้คือ ปัญหาที่ 4 ผู้เรียนรู้ว่าต้องใช้ภาษาสุภาพ หรือ คำประไพใด แต่ใช้คำผิดความหมายที่กำหนดไว้ หรือไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ ปัญหาประเภทนี้เกิดขึ้นจากการเข้าใจผิดของผู้เรียน โดยผู้เรียนเข้าใจว่าสำนวนบางสำนวนเป็นภาษาสุภาพและสุภาพเพียงพอที่จะใช้พูดคุยกับคู่สนทนาที่เป็นผู้ที่มีอาวุโสกว่า เช่นการใช้สำนวน ～まじょうか หรือ ～でじょうか ผู้เรียนเข้าใจว่าสองสำนวนนี้คือคำยกย่อง หรือคำถ่อมตนประเภทที่ 1 หรือใช้คำว่า 母親 หรือ おふくろ แทน “แม่” ของผู้ที่อาวุโสกว่า หรือ 一名 แทน “ลูกคำ 1 ท่าน” โดยเข้าใจว่าคำเหล่านี้เป็นคำยกย่อง หรือเข้าใจว่าคำว่า 拝借して ซึ่งเป็นคำจีนเป็นคำถ่อมตนประเภทที่ 1

จากข้อความข้างต้น ผู้วิจัยขอสรุปว่าปัญหาการผันรูปผิดยังคงเป็นปัญหาหลักที่เกิดขึ้นในการใช้ภาษาสุภาพของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่น ซึ่งในที่นี้คือผู้เรียนในหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นธุรกิจที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในงานวิจัยนี้ นอกจากนั้นปัญหาที่พบบางงานวิจัยนี้คือ ผู้เรียนบางส่วนยังคงมีปัญหาในการพิจารณาเกณฑ์เรื่องความอาวุโส ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยก่อนหน้านี้ของ 宮田 (2005), 戸田, 小柳津 (2012) และ 陳 (2012) ที่พบปัญหาการใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวต่างชาติ ในด้านการพิจารณาเรื่องความอาวุโส โดยเฉพาะในบริบทของการทำงานในบริษัท กล่าวคือ พิจารณารุ่นพี่ในบริษัท ใช้รูปสุภาพธรรมดาที่เพียงพอแล้ว ไม่ต้องใช้รูปยกย่องหรือถ่อมตน เพราะคิดที่ไม่ต่างจากรุ่นพี่ในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งมีความรู้สึกเหมือนเพื่อน ในกรณีนี้จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า ผู้เรียนเองยังไม่เคยมีประสบการณ์ในการทำงานในบริษัท อาจยังมองภาพการทำงานในบริษัทไม่ออก จึงใช้เกณฑ์ในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นพี่รุ่นน้องในบริษัท และอีกหนึ่งปัญหาที่พบคือ ปัญหาในการใช้สำนวนในความสัมพันธ์แบบคนใน คนนอก โดยเฉพาะเรื่องการเรียกตำแหน่งหลังชื่อ ซึ่งผู้เรียนชาวไทย แม้ว่าจะสามารถพิจารณาความเป็นคนใน คนนอกได้อย่างถูกต้อง แต่ยังคงมีแนวการใช้บางอย่างโดยมีวัฒนธรรมไทยเข้าไปมีอิทธิพล เช่น การเติม ～さん หรือชื่อตำแหน่งตามหลังชื่อคน พบว่าผู้เรียนไม่มีปัญหาในการพิจารณาการเลือกใช้ประเภทของภาษาสุภาพ สำนวนทางธุรกิจ โดยเฉพาะสำนวนทางธุรกิจที่เป็นสำนวนที่ไม่ต้องมีการผันรูป ใช้การทอ้งจำ และนำไปใช้ได้เลย ซึ่งอาจจะเป็นเพราะผู้เรียนในหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นธุรกิจที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของผู้วิจัยในครั้งนี้เป็นผู้เรียนในชั้นปีที่ได้เรียนรู้การใช้ภาษาสุภาพเชิงธุรกิจมาแล้วในระดับหนึ่ง

ผลจากการสำรวจโดยแบบทดสอบครั้งนี้ปรากฏว่าอัตราการใช้ผิดมีค่อนข้างต่ำ ต่างจากงานวิจัยก่อนหน้านี้ อาจเป็นเพราะประชากรวิจัยมีลักษณะแตกต่างกันและมีจำนวนไม่มากนัก

7. ข้อเสนอแนะ

จากผลของงานวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ผู้สอนหรือหลักสูตรควรเพิ่มโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ภาษาสุภาพในบริบทที่หลากหลาย หรือนำไปใช้งานจริงมากขึ้น หรืออาจจะเพิ่มในรูปแบบของการเพิ่มรายวิชาญี่ปุ่นธุรกิจ

2. ผู้สอนควรเพิ่มการฝึกฝนรูปยักย่องและถ่อมตนให้มากขึ้น เนื่องจากยังพบข้อผิดพลาดในประเด็นนี้อยู่มาก
3. ประเด็นเรื่องความสัมพันธ์แบบอาวุโส ความสัมพันธ์แบบคนใน คนนอก และความสนิทสนม หรือเรื่องเพศเองก็ส่งผลในการใช้ภาษาสุภาพเช่นกัน จึงเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่ผู้สอนควรนำมาเสนอในการเรียนการสอน

ในอนาคตผู้วิจัยอยากจะนำปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกใช้ระดับภาษาสุภาพ เช่น เรื่องเพศ หรือความสนิทสนม มาสำรวจเพิ่มเติมในโอกาสต่อไป อีกทั้งผู้วิจัยยังอยากติดตามผลว่าผู้เรียนกลุ่มนี้เมื่อออกไปทำงานในบริษัทหรือออกไปฝึกงานจะมีประเด็นปัญหาอะไรที่แตกต่างจากผลการวิจัยนี้หรือไม่

รายการอ้างอิง

- กูชานาจิ ยูตะกะ. (2552). *เคโกะ ภาษาสุภาพ เพื่อเข้าสู่สังคมญี่ปุ่น* (เสาวรีย์ นากางาวา, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: ภาษาและวัฒนธรรม.
- ตรรกวิทย์ มิ่งขวัญ. (2552). ความเข้าใจและทัศนคติเกี่ยวกับภาษาสุภาพรูปยักย่องและรูปถ่อมตนของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยหลังการเรียนรู้ระดับขั้นต้น (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ธนิต พูนวงศ์ประเสริฐ. (2559). การวิเคราะห์ข้อผิดพลาดในการใช้ภาษาสุภาพของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ*, 26(2), 33-54.
- ประกา แสงทองสุข, และ Nakao, Y. (2560). *ภาษาญี่ปุ่น อะกิโกะโตะโทะโมะตะจิ 6* (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: ภาษาและวัฒนธรรม.
- วราลี จันทโร, และธนภัส สนธิรักษ์. (2563). การวิเคราะห์ปัญหาด้านการใช้ภาษาญี่ปุ่นที่พบในการฝึกงาน: กรณีศึกษาผู้เรียนวิชาเอกภาษาญี่ปุ่น. *วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา*, 10(1), 65-82.
- สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น). (2560). *มินนะ โนะ นิฮงโกะ 4*. กรุงเทพฯ: ภาษาและวัฒนธรรม.
- 上田あき帆. (2014). 「社会人にとって敬語とは何か—マナーブックと学校教育の比較から—」『*信大国語教育*』, 23, 1-12.
- 岡野喜美子. (2000). 「留学生の待遇表現使用—発話調査の結果から—」『*早稲田大学日本語研究教育センター紀要*』, 13, 1-13.
- 冲野谷美波. (2020). 「敬語が与える印象に関する研究—マニュアル敬語の事態に着目して—」『*東京女子大学言語文化研究*』, 29, 68-98.
- タナサーンセーนี-美香, 當山純, 高坂千夏子, 中井雅也, 深澤伸子. (2005). 「ビジネスで使う日本語を考える—企業と教育現場の視点から—」『*国際交流基金バンコク日本文化センター日本語教育紀要*』, 2, 207-222.
- チャニカー・チッターラーลัก. (2020). 「ビジネス場面におけるタイ人と日本人による尊敬語・謙譲語の使用に関する考察—指標性の観点から—」『*社会言語科学会 第44回大会発表論文集*』, 198-201.
- 陳文敏. (2012). 「台湾人中級日本語学習者における損益語と謙譲語の学習上の問題点」『*外国語研究*』, 13, 36-50.
- 戸田和子, 小柳津智子. (2012). 「外国語としての日本語の敬意表現学習における問題点—大学留学生別科日本語教育課程の事例から—」『*湘南工科大学紀要*』, 47(1), 85-90.
- 白土保, 丸元聡子, 村田真樹, 内元清貴, 井佐原均. (2006). 「日本語発話文に含まれる敬語の誤用を自動的に指摘するシステム—ウチソトの考慮, 及び GUI の開発—」『*言語処理学会*』, 3-11.

- 半田佳奈子. (2019). 「日本語教育における「ビジネス日本語」に関する一考」『関西外国語大学留学生別科日本語教育論集』, 29, 21-30.
- 板野永理, 池田庸子, 大野裕, 品川恭子, 渡嘉敷恭子. (2020). 『初級日本語 げんきⅡ』第3版 株式会社ジャパンタイムズ出版.
- 文化庁. (2005). 『国語に関する世論調査』. สืบค้นจาก
https://www.bunka.go.jp/tokei_hakusho_shuppan/tokeichosa/kokugo_yoronchosa/pdf/92701201_14.pdf.
- 文化審議会. (2007). 『敬語の指針』. สืบค้นจาก
https://www.bunka.go.jp/seisaku/bunkashingikai/sokai/sokai_6/pdf/keigo_tousin.pdf.
- 宮田剛章. (2005). 「中国人・韓国人学習者と日本語母語話者に見られる敬語動詞の誤用訂正能力」『ジャーナル CAJLE』, 7, 59-74.
- 八重樫幸孝. (2020). 「現代日本語における敬語の誤用について」『岩大語文』, 19, 24-27.
- ユパカー・フクシマ. (2018). 「タイの大学におけるビジネス日本語コースの現状と課題—カセサート大学を事例として—」『専門日本語教育研究』, 20, 3-8.

กลยุทธ์การบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น โดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร

Received: 8 September 2022

Revised: 14 September 2023

Accepted: 27 September 2023

ลัษณรี ภูมิพิมพาคม*

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ ลำดับความต้องการจำเป็นของการพัฒนาและกลยุทธ์การบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูภาษาญี่ปุ่นในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 123 คน ได้มาจากการเทียบตารางสำเร็จรูปของเครซีและมอร์แกน และสุ่มกลุ่มตัวอย่างอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามที่มีลักษณะเป็นแบบตอบสนอง ชนิด 5 มาตรา มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .90 สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดังนั้นลำดับความต้องการจำเป็น และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันของการบริหารนวัตกรรมการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับดังนี้ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน การประเมินผล และการวิเคราะห์ผู้เรียน 2) สภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐาน ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยครูสอนภาษาญี่ปุ่นต้องการให้มีการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นสำคัญ รองลงมา คือ การเลือกเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนภาษาญี่ปุ่น 3) ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐาน ได้แก่ ด้านการวิเคราะห์ผู้เรียน ด้านการวิเคราะห์เทคโนโลยี ด้านการวิเคราะห์การจัดการเรียนรู้ ด้านการออกแบบ การจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยี และ 4) กลยุทธ์การบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐาน ประกอบด้วย 2 กลยุทธ์หลัก และ 7 กลยุทธ์ย่อย

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

กลยุทธ์การบริหาร;
การเรียนการสอน;
 ภาษาญี่ปุ่น;
 เทคโนโลยี;
 มัธยมศึกษา

* นิสิตระดับดุขะฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่:

Technology-Based Japanese Language Teaching and Learning Innovation Management Strategies in Upper Secondary Schools in Bangkok

Lunravee Patipimpakom *

Received: 8 September 2022

Revised: 14 September 2023

Accepted: 27 September 2023

The purpose of this research was to investigate the current state and the desirable state of, as well as the priority needs for the development and the management strategies for technology-based Japanese language teaching innovation in upper secondary schools in Bangkok. The sample consisted of 123 secondary school Japanese language teachers in Bangkok, which was obtained in simple random sampling by using Krejcie and Morgan's table for sample size determination. The employed instrument was a five-point rating scale double-response estimator type questionnaire dealing with the current and the desirable state of the technology-based Japanese language teaching innovation management with the reliability coefficients of .90. The statistical data analysis included frequency, percentage, mean, standard deviation, Priority Needs Index modified ($PNI_{modified}$), and content analysis.

The results showed that: 1) the overall current state of the technology-based Japanese language teaching innovation management was found at a high level which can be sorted in the following order: teaching by using the technology, assessment and the student analysis; 2) the overall and individually considered aspects related to the desirable state of the technology-based Japanese language teaching innovation management were found at the highest level in which Japanese teachers need to analyse the learners, followed by the choice of the technology used in learning Japanese; 3) the priority needs for the development of technology-based Japanese language teaching innovation management can be sorted in the following order: student analysis, technology analysis, learning concept analysis, technology-based learning management design, technology-based authentic assessment, and technology-based learning management; and 4) there were 2 main strategies and 7 sub-strategies for technology-based Japanese language teaching innovation management.

Research Article

Abstract

Keywords

management strategies;
teaching;
Japanese language;
technology;
secondary schools

* Doctoral Candidate in Eastern Languages, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: lunravee.pat@ku.th

1. บทนำ

การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศเป็นภาษาที่สองมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ภาษาต่างประเทศได้มีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงองค์ความรู้ใหม่ๆ นอกจากภาษาอังกฤษแล้ว ภาษาของประเทศที่มีเศรษฐกิจขนาดใหญ่อย่างประเทศญี่ปุ่นก็มีความสำคัญมากขึ้นตามลำดับซึ่งจะสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจที่มีการขยายตัว เนื่องจากการติดต่อสื่อสารจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ภาษาเป็นสื่อกลาง รวมถึงการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศยังเป็นสะพานเชื่อมวัฒนธรรมที่แตกต่างกันเข้าด้วยกัน สำหรับคนไทย ภาษาญี่ปุ่นได้เข้ามามีอิทธิพลเนื่องจากธุรกิจและการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ปีหนึ่งๆ จะมีนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ประเทศไทยสร้างรายได้ให้กับประเทศได้ เนื่องจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นเป็นกลุ่มบุคคลที่มีคุณภาพเตรียมข้อมูลในการท่องเที่ยวมาเป็นอย่างดี ชอบท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และชอบช้อปปิ้ง (พัทริยา หลักเพชร, 2560, น. 22-23) รวมถึงนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้น คนไทยจึงจำเป็นต้องพัฒนาความรู้ความสามารถทางด้านภาษาญี่ปุ่นเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพในอนาคต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552 อ้างถึงใน สุมาลี วังทรายทอง, 2562) กระทรวงศึกษาธิการได้ระบุความสำคัญของการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 โดยจัดให้มีการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร การแสวงหาความรู้ใหม่ๆ การประกอบอาชีพ การเรียนรู้วัฒนธรรม และการสร้างความร่วมมือในรูปแบบต่างๆ ทั้งนี้ เจแปนฟาวนด์เซ็น กรุงเทพฯ ได้ยืนยันว่า ตั้งแต่ปี 2015 มีคนไทยสนใจเรียนภาษาญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยได้กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะฟัง พูด อ่านและเขียน และสามารถสื่อสารขั้นพื้นฐาน เข้าใจวัฒนธรรมญี่ปุ่น เข้าถึงวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่น รวมถึงการมีเจตคติที่ดีต่อภาษาญี่ปุ่น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552, น. 10)

ปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการได้ส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยให้โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายดำเนินการเปิดแผนการเรียนศิลป์-ภาษาญี่ปุ่น มีปริมาณนักเรียนที่สนใจเรียนเพิ่มมากขึ้นในทุกๆ ปี อย่างไรก็ตามในการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นก็พบปัญหา ได้แก่ สภาพแวดล้อมในการใช้ภาษา คือเมื่อเรียนภาษาญี่ปุ่นแล้วไม่มีโอกาสได้ใช้จริงในชีวิตประจำวันมากนัก รวมถึงการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นมักจะยึดติดกับตำราและการสอนแบบบรรยายเป็นส่วนใหญ่ มุ่งเน้นตัวภาษามากเกินไป แต่ไม่ได้ส่งเสริมให้นำไปใช้ในการสื่อสารจริงในชีวิตประจำวันหรือการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ยังมีการสร้างแรงจูงใจให้กับผู้เรียนน้อย ไม่มีรูปแบบการสอนที่เหมาะสม และในห้องหนึ่งๆ จะมีผู้เรียนเป็นจำนวนมากส่งผลให้การเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร (สุมาลี วังทรายทอง, 2562, น. 4) จึงได้มีการนำแนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานมาใช้ แนวคิดดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีส่งผลให้การทำงานมีความสร้างสรรค์มากขึ้น โดยประเทศที่พัฒนาแล้วก็จะมีการหรืออาชีพที่เป็นงานสร้างสรรค์ เช่น การวิจัย การพัฒนา การออกแบบ กระทั่งการตลาดและงานขาย ส่วนประเทศที่กำลังพัฒนา ลักษณะงานที่ทำงานจะเน้นเครื่องจักรและงานที่ทำโดยแรงงานคน แรงงานเหล่านี้ก็จะลดปริมาณลงไปเรื่อยๆ เพราะทุกงานจะใช้เทคโนโลยีมาทดแทน เพราะฉะนั้นการจัดการเรียนรู้จึงต้องเร่งพัฒนาให้มีสมรรถนะในการทำงานอย่างสร้างสรรค์ มีประสิทธิภาพ ซึ่งสมรรถนะก็เป็นผลเนื่องมาจากการมีความรู้ มีทักษะ ที่สำคัญคือมีคุณลักษณะที่มีอยู่ในตนเอง นำมาใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้การจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีเป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้

ว่าขณะนี้เทคโนโลยี มีความก้าวหน้าในลักษณะและรูปแบบใดบ้าง ทั้งทางด้านวัสดุ อุปกรณ์ และวิธีใหม่ๆ ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ของตนเอง โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) เนื้อหา เป็นข้อความ ภาพ หรือคลิป เรียกรวมกันว่า digital content 2) มีอุปกรณ์ digital ซึ่งจะเป็นสื่อที่จะเข้าถึง digital content และ 3) มีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นขั้นตอนและเป็นระบบ (มูลนิธิสานอนาคตการศึกษา คอนเน็กซ์อีดี, 2565) โดยลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐาน ประกอบด้วย 1) ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสื่อออนไลน์หรือสื่อจากระบบคอมพิวเตอร์ 2) มีเนื้อหาดิจิทัลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ 3) เป็นการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการส่วนบุคคลของผู้เรียน 4) ผู้สอนจะมีบทบาทในการสนับสนุนการเรียนรู้ 5) การมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้เรียน 6) การเรียนรู้เนื้อหาที่มีความทันสมัยและเป็นปัจจุบัน และ 7) มีความยืดหยุ่นทางด้านเวลาและวิธีการเรียนรู้ จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่ากระบวนการจัดการเรียนการสอนบนฐานเทคโนโลยีประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ผู้เรียน 2) การวิเคราะห์เทคโนโลยี 3) การวิเคราะห์แนวคิด 4) การออกแบบการเรียนรู้บนฐานเทคโนโลยี 5) การจัดการเรียนรู้นบนฐานเทคโนโลยี และ 6) การประเมินตามสภาพจริงบนฐานเทคโนโลยี ซึ่งการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีจะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทักษะการใช้เทคโนโลยี การสร้างความรู้และพัฒนางาน การบูรณาการการใช้เทคโนโลยีกับการวิเคราะห์ปัญหาและการทำงาน รวมถึงมีทัศนคติเชิงบวกกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

จากการสำรวจของเจแปนฟาวน์เดชันพบว่า ใน พ.ศ. 2561 ประเทศไทยมีผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นจำนวน 173,817 คน มีสถาบันการสอนภาษาญี่ปุ่นจำนวน 606 แห่ง และมีผู้สอนจำนวน 1,911 คน เมื่อเปรียบเทียบกับ พ.ศ. 2557 พบว่า ทั้งจำนวนผู้เรียน สถาบันการสอนและครูผู้สอนมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน (Japan Foundation, 2016) แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของภาษาญี่ปุ่นที่มีอิทธิพลต่อการประกอบอาชีพในอนาคตของเยาวชน ภาครัฐจึงได้มีการส่งเสริมให้มีการเรียนภาษาญี่ปุ่นในหลักสูตรแกนกลาง นอกจากนี้การเรียนภาษาญี่ปุ่นในปัจจุบันได้มีการนำกลยุทธ์มาใช้เพื่อสนับสนุนการเรียน เช่น การศึกษาของเทววิช เสวตไอยาราม (2559, น. 59-78) พบว่า ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยใช้กลยุทธ์ทั้งแบบ Top-down และแบบ Bottom-up ส่วนการศึกษาของเพ็ญวารี วิจิตรเวชไพศาล, สุวิมล นภาพ่องกุล, และลัดดา ชัยศักดิ์เลิศ (2559, น. 93) พบว่า การใช้เทคโนโลยีการสื่อสารในโลกสังคมออนไลน์สามารถช่วยในกระบวนการเรียนรู้ภาษาได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ในขณะเดียวกันผู้เรียนยังประสบปัญหาในการเรียนภาษาญี่ปุ่น ดังเช่นการศึกษาของภรณ์ีย์ พินันโสติดกุล และยูมิโกะ นามาโมะโตะ (2562, น. 26-28) พบว่า ผู้เรียนไม่มีความเข้าใจ หรือไม่มีการฝึกทักษะพื้นฐานทางการเขียนโครงสร้างไวยากรณ์ ทำให้ผู้เรียนมีความรู้สึกลำบาก ท้อแท้และเลิกสนใจภาษาญี่ปุ่นไปในที่สุด กอปรกับในปัจจุบันยังมีภาษาต่างประเทศอีกหลายภาษาที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาหรือการประกอบอาชีพในประเทศไทย ทั้งภาษาจีน ภาษาเกาหลี ภาษาฝรั่งเศส

สำหรับพื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานครมีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่จัดการเรียนการสอนในแผนการเรียนศิลป์-ญี่ปุ่น จำนวน 35 แห่ง เช่น โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา โรงเรียนหอวัง โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร จากการสำรวจของผู้วิจัย มีจำนวนนักเรียนเข้าศึกษาต่อในแผนการเรียนนี้มากขึ้นร้อยละ 11.25 ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจ แต่ในขณะเดียวกันการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยมีประเด็นน่าสนใจคือ ผู้เรียนยังกลัวพูดผิด เรียนเพื่อสอบ ไม่ได้ใช้บ่อยๆ และไม่รู้จักคำศัพท์ ซึ่งปัญหานี้ควรได้รับการแก้ไข เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำทักษะทางด้านภาษาญี่ปุ่นไปใช้งานได้จริงในชีวิตประจำวันและชีวิตการทำงาน (กนกวรรณ เลหาบุรณะกิจ คะตะกิรี, 2561, น. 335) จากข้อมูลดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในปัจจุบันจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อให้การเรียนภาษาญี่ปุ่นมีประสิทธิภาพ สามารถใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันและใช้ในการประกอบอาชีพได้จริง

ผู้วิจัยในฐานะครูสอนภาษาญี่ปุ่นจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวัตรกรรมการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐาน ว่าควรมีการพัฒนาในด้านใดบ้าง เพื่อให้การจัดการเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นบรรลุเป้าหมายคือการสื่อสารภาษาญี่ปุ่นได้ทั้งในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารวัตรกรรมการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารวัตรกรรมการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นในการบริหารวัตรกรรมการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร
4. เพื่อศึกษากลยุทธ์การบริหารวัตรกรรมการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร

3. นิยามคำศัพท์เฉพาะ

1. **วัตรกรรมการเรียนการสอน** หมายถึง สิ่งใหม่ๆ ที่สร้างขึ้นมาเพื่อช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเรียนการสอนหรือพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ แนวคิด รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ สื่อต่างๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษา เป็นการใช้ระบบในการปรับปรุงและคิดค้นพัฒนาวิธีสอนแบบใหม่ๆ เป็นการใช่วิธีการสอนหรือเทคนิคการสอนในรูปแบบต่างๆ
2. **การเรียนการสอนโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐาน** หมายถึง การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นที่มีเนื้อหาเป็นดิจิทัล มีอุปกรณ์/ เครื่องมือดิจิทัลและกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นขั้นตอนอย่างเป็นระบบ
3. **สภาพปัจจุบัน** หมายถึง สภาพที่ปรากฏขึ้นจริงในปัจจุบันของการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร
4. **สภาพที่พึงประสงค์** หมายถึง พฤติกรรมหรือความสามารถของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานครต่อการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐาน
5. **การประเมินความต้องการจำเป็น** หมายถึง กระบวนการที่ช่วยในการจัดลำดับความสำคัญในความแตกต่างหรือช่องว่างระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่กับสภาพที่ควรจะเป็น โดยข้อมูลที่ได้จากบุคคลสามารถนำมาสู่การตัดสินใจ วางแผน กำหนดแนวทางการพัฒนาได้อย่างเหมาะสม และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางบวกหรือเชิงสร้างสรรค์ของการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร

6. กลยุทธ์การบริหาร หมายถึง การบริหารอย่างเป็นระบบที่ต้องอาศัยวิสัยทัศน์ของผู้นำและอาศัยการวางแผนอย่างมีขั้นตอน โดยผ่านการตัดสินใจและประเมินแล้วว่าเหมาะสมกับสภาพขององค์กรนั้น

7. โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หมายถึง โรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานครที่จัดการสอนศิลป์-ภาษาญี่ปุ่นในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 35 แห่ง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องกลยุทธ์การบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานครได้กำหนดประชากรเป็นครูสอนภาษาญี่ปุ่นที่ปฏิบัติงานในปีการศึกษา 2565 จำนวน 175 คน กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 123 คน ซึ่งกำหนดกลุ่มตัวอย่างจากตารางสำเร็จรูปของเครซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970 อ้างถึงใน สุทรนุ ศรีไสย์, 2551, น. 132-133) โดยสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่าย มุ่งศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ ความต้องการจำเป็นและกลยุทธ์การบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานใน 6 ประเด็น ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ผู้เรียน 2) การวิเคราะห์เทคโนโลยี 3) การวิเคราะห์แนวคิดการจัดการเรียนรู้ 4) การออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยี 5) การจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยี และ 6) การประเมินผลตามสภาพจริงโดยใช้เทคโนโลยี โดยดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนกันยายน 2564-มีนาคม 2565

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม (questionnaire) ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมาเอง แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด และประสบการณ์การสอนภาษาญี่ปุ่น มีลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบสำรวจรายการ (check list) ตอนที่ 2 กลยุทธ์การบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ผู้เรียน 2) การวิเคราะห์เทคโนโลยี 3) การวิเคราะห์แนวคิดการจัดการเรียนรู้ 4) การออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยี 5) การจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยี และ 6) การประเมินผลตามสภาพจริงโดยใช้เทคโนโลยี มีลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบตอบสนองคู่ (Duel-response format questionnaire) เป็นแบบมาตรประมาณค่า (rating scale) ตามวิธีการของลิเคิร์ท (Likert) มี 5 ระดับ และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐาน ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด จากนั้นนำเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลไปหาความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษา จำนวน 2 คน และด้านภาษาญี่ปุ่น จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้น 3 คน จากการตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามโดยการตรวจสอบดัชนีความสอดคล้อง พบว่าข้อคำถามมีค่า IOC ระหว่าง 0.67 ถึง 1.00 ข้อคำถามอยู่ในระดับใช้ได้ และนำไปทดลองใช้กับกลุ่มทดลองที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเที่ยงโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (coefficient) ของครอนบัค (Cronbach) (สมบัติ ท้ายเรือคำ, 2551, น. 96-98) ค่าระดับความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ .90

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยประสานโรงเรียนเพื่อขอรับรายชื่อของครูสอนภาษาญี่ปุ่นและประสานครูสอนภาษาญี่ปุ่นทางโทรศัพท์และดำเนินการเพิ่มเพื่อนในบัญชี Line โดยให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามผ่านแบบสอบถามออนไลน์ (google form) ซึ่งตอบกลับมามีภายใน 1-7 วันและมีกลุ่มตัวอย่างตอบกลับมา จำนวน 120 คน คิดเป็นร้อยละ 97.56 ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามแล้วจึงนำไป

วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การหาค่าดัชนีลำดับความต้องการจำเป็น หรือ $PNI_{modified}$ และวิเคราะห์เนื้อหา

5. ผลการศึกษา

5.1 สภาพปัจจุบันของการบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร

สภาพปัจจุบันของการบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.66$, S.D. = 0.35) เมื่อพิจารณาในรายด้านพบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านการประเมินผลตามสภาพจริงโดยใช้เทคโนโลยี ($\bar{X} = 3.72$, S.D. = 0.37) ด้านการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยี ($\bar{X} = 3.71$, S.D. = 0.45) ด้านการวิเคราะห์เทคโนโลยี ($\bar{X} = 3.67$, S.D. = 0.43) ด้านการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยี ($\bar{X} = 3.65$, S.D. = 0.46) และด้านการวิเคราะห์ผู้เรียน ($\bar{X} = 3.61$, S.D. = 0.45) และเมื่อพิจารณารายข้อ ข้อที่ค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีการประเมินความพร้อมด้านประสบการณ์การเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นก่อนเริ่มการเรียนการสอน ($\bar{X} = 3.84$, S.D. = 0.67) และข้อที่ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีการประเมินความพร้อมด้านสังคมและความรู้รอบตัวเกี่ยวกับวัฒนธรรมญี่ปุ่น ($\bar{X} = 3.53$, S.D. = 0.85)

5.2 สภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร

สภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.93$, S.D. = 0.15) เมื่อพิจารณาในรายด้านพบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านการวิเคราะห์ผู้เรียน ($\bar{X} = 4.88$, S.D. = 0.15) ด้านการวิเคราะห์เทคโนโลยี ($\bar{X} = 4.72$, S.D. = 0.22) ด้านการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.68$, S.D. = 0.25) ด้านการประเมินผลตามสภาพจริงโดยใช้เทคโนโลยี ($\bar{X} = 4.67$, S.D. = 0.26) ด้านการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยี ($\bar{X} = 4.67$, S.D. = 0.30) และด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยี ($\bar{X} = 4.65$, S.D. = 0.32) ตามลำดับ และเมื่อพิจารณารายข้อ ข้อที่ค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีการประเมินความพร้อมด้านร่างกายและจิตใจก่อนเริ่มการเรียนการสอน ($\bar{X} = 5.00$, S.D. = 0.00) และข้อที่ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ครูผู้สอนประเมินความรู้ของผู้เรียนก่อนเริ่มเรียนอย่างต่อเนื่อง ($\bar{X} = 4.54$, S.D. = 0.56)

5.3 ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร

ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในภาพรวมทั้ง 6 ด้าน พบว่าความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานที่มีลำดับความต้องการสูงสุด ได้แก่ ด้านการวิเคราะห์ผู้เรียน ($PNI_{modified} = 0.35$) รองลงมา ได้แก่ ด้านการวิเคราะห์เทคโนโลยี ($PNI_{modified} = 0.29$) ด้านการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ ($PNI_{modified} = 0.328$) ด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยี ($PNI_{modified} = 0.27$) ด้านการประเมินผลตามสภาพจริงโดยใช้เทคโนโลยี ($PNI_{modified} = 0.26$) และด้านการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยี ($PNI_{modified} = 0.26$) ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาดัชนีความต้องการจำเป็นรายข้อสูงสุด คือ โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีการประเมินความพร้อมด้านความรู้และระดับสติปัญญาของผู้เรียนก่อนเริ่มการเรียนการสอน ($PNI_{modified} = 0.46$)

5.4 กลยุทธ์การบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร

การศึกษาลำดับความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่ากลยุทธ์การบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น มี 2 กลยุทธ์ คือ กลยุทธ์ที่ 1 มุ่งพัฒนาระบบการวิเคราะห์ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นเชิงประจักษ์ และกลยุทธ์ที่ 2 ทุ่มเทและผลักดันปัจจัยหลักในการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นสู่ความเป็นเลิศ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลยุทธ์ที่ 1 มุ่งพัฒนาระบบการวิเคราะห์ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นเชิงประจักษ์

- 1) กำหนดนโยบายหรือแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการวิเคราะห์ผู้เรียนเชิงประจักษ์เพื่อประเมินคุณภาพผู้เรียนก่อนเริ่มเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ
- 2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูผู้สอนเข้าร่วมอบรมและพัฒนาตนเองเกี่ยวกับการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล
- 3) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูผู้สอนได้ศึกษาต่อเฉพาะทางในระดับปริญญาโทหรือการอบรมเพิ่มเติมและทัศนศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมญี่ปุ่น

กลยุทธ์ที่ 2 ทุ่มเทและผลักดันปัจจัยหลักในการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นสู่ความเป็นเลิศ

- 1) จัดหาโปรแกรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นที่จำเป็นและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง
- 2) พัฒนาครูผู้สอนให้เลือ่วิธีการสอนภาษาญี่ปุ่นที่กระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน
- 3) พัฒนาสื่อการเรียนการสอนโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานที่มีคุณภาพและทันสมัยให้ผู้เรียนได้เข้าถึงสื่ออย่างรวดเร็ว
- 4) ส่งเสริมและสนับสนุนการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการวัดประเมินผลการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม

6. การอภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลวิจัยได้ดังนี้

หลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน 2551 คือ พัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะและสามารถสื่อสารขั้นพื้นฐานอย่างมีประสิทธิภาพตามสถานการณ์ **1) สภาพปัจจุบันของการบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย** ในภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการได้ส่งเสริมการเรียนภาษาญี่ปุ่นในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เพราะภาษาต่างประเทศมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับวิเนส จันทะวงษ์ศรี และคณะ (2562, น. 81) ที่กล่าวว่า คนที่สามารถพูดภาษาญี่ปุ่นได้จะทำให้สามารถร่วมทำงานกับพันธมิตรในประเทศญี่ปุ่น และได้รับความไว้วางใจมากกว่าบุคคลที่พูดภาษาญี่ปุ่นไม่ได้ พร้อมทั้งโอกาสที่จะเติบโตในหน้าที่การงานและได้รับสวัสดิการที่ดีก็มีมากยิ่งขึ้น

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า การประเมินผลตามสภาพจริงโดยใช้เทคโนโลยีมีค่าเฉลี่ยสูงสุด เพราะการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นมีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนหลากหลายและมุ่งเน้นให้ผู้เรียนตื่นตัว นำไปสู่การเรียนรู้เชิงลึก คาจิอุระ (梶浦真, 2015, pp. 31-32) สอดคล้องกับปิยะดา เนียมสุวรรณ (2564, น. ค.) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ว่าสิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วนคือการวัดประเมินผลที่ควรเปลี่ยนจากรูปแบบการสอนเนื้อหาเป็นรูปแบบอื่นร่วมด้วย เพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารในสังคมโลกได้จริงตามบริบท รวมทั้งสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์ได้ (สมบัติ คชสิทธิ์, จันทน์ อินทรสุต, และชนกร สุวรรณพฤติ, 2560, น. 175) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับธิษณา ศรีธำรัตน์ธนา (2562, น. 11) ที่พบว่าการวัดประเมินผลในการจัดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศควรประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงโดยเน้นการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวันมากที่สุด ส่วนการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นการทำความเข้าใจกับผู้เรียนเป็นรายบุคคล โดยการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดก่อนเริ่มทำการสอนซึ่งถือเป็นงานที่ครูจะต้องผ่านการเรียนรู้และอบรมเกี่ยวกับวิธีการและเทคนิคการวิเคราะห์ผู้เรียน รวมถึงการมีประสบการณ์ ซึ่งกลุ่มครูที่ให้ข้อมูลเป็นกลุ่มที่อยู่ในช่วงวัยที่มีประสบการณ์ไม่มากนัก ทำให้การวิเคราะห์ผู้เรียนยังไม่เป็นไปตามที่ควรจะเป็น และยังสอดคล้องกับภรณ์ย์ พินันโสติกุล และยูมิโกะ ยามาโมโตะ (2562, น. 26) ที่พบว่าการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นมีการวิเคราะห์ผู้เรียนเพื่อให้ทราบว่าผู้เรียนมีพื้นฐานความรู้ภาษาญี่ปุ่นก่อนเข้าเรียนและผู้เรียนมีความคาดหวังเกี่ยวกับความสามารถในการสื่อสารภาษาญี่ปุ่นของตนเองในอนาคตอย่างไร เพื่อนำมากำหนดหรือออกแบบกระบวนการจัดการเรียนการสอนหรือการเลือกใช้นวัตกรรมการเรียนการสอนต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของผู้เรียน

2) สภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ (ภาษาญี่ปุ่น) ให้เป็นไปตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพราะภาษาต่างประเทศที่สองนอกเหนือจากภาษาอังกฤษเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ทำให้ประเทศไทยต้องเพิ่มขีดความสามารถของคนด้วยการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถทางภาษา เพื่อใช้ในการสื่อสาร

การศึกษา และการประกอบอาชีพ อย่างไรก็ตามในการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น สถานศึกษาต่างๆ จัดทำหลักสูตรเอง ยังไม่มีหลักสูตรเฉพาะตามมาตรฐานการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ ส่งผลให้ไม่มีมาตรฐานเดียวกัน ดังนั้นนักวิชาการและหน่วยงานที่ควบคุมมาตรฐานการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการต้องตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นให้เป็นมาตรฐานเดียวกันและเป็นไปตามมาตรฐานสากลของเจ้าของภาษาด้วย

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การวิเคราะห์ผู้เรียน เพราะจุดมุ่งหมายของการเรียนภาษาญี่ปุ่นตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะการฟัง พูด อ่าน เขียน และแสดงออก รวมถึงสามารถใช้ภาษาในการแสวงหาความรู้ ศึกษาต่อ และประกอบอาชีพได้ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรม ปรัชญา วิถีคิด วิถีชีวิตของคนญี่ปุ่น สามารถเปรียบเทียบและถ่ายทอดความคิดและวัฒนธรรมไทยด้วยภาษาญี่ปุ่นอย่างสร้างสรรค์ และมีเจตคติที่ดีต่อภาษาญี่ปุ่น แต่การที่จะทำให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติข้างต้นนั้น ผู้สอนจำเป็นจะต้องศึกษาและเข้าใจลักษณะของผู้เรียนซึ่งมีความแตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะแรงจูงใจในการเรียนให้ประสบความสำเร็จตามที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ สอดคล้องกับธินา ศรีทวารัตน์ธนา (2562, น. 13) ที่กล่าวว่าปัจจัยสำคัญในการเรียนภาษาต่างประเทศอยู่ที่ผู้เรียนและผู้สอน ผู้เรียนต้องเรียนรู้และพยายามปรับตัวกับวิธีการเรียนที่ต่างจากการเรียนปกติในชั้นเรียนให้ได้ ต้องมีวินัยในการเรียน และต้องมีอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่เหมาะสมระหว่างเรียนอีกด้วย ซึ่งบางครั้งอุปกรณ์ไม่สามารถสนับสนุนบุคลกรของตนเองได้อย่างเพียงพอ ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในบางพื้นที่ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของชลลิตา กมุทธาไชย (2563, น. 302) ที่พบว่าการเข้าใจผู้เรียนต้องคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน ผู้สอนต้องกระตุ้นให้นักเรียนกล้าแสดงออกทางด้านภาษาของแต่ละคนเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ รวมถึงการสร้างความคุ้นเคยเป็นกันเอง จะทำให้ผู้เรียนมีความกล้าแสดงออกและสามารถใช้ภาษาต่างประเทศในการสื่อสารตลอดเวลาที่สอน ส่วนการออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีเป็นด้านที่มีสภาพที่พึงประสงค์มากที่สุด เพราะปัจจุบันมีรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ใช้เทคโนโลยีเป็นฐานเกิดขึ้นมากมาย สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ครูผู้สอนต้องเรียนรู้การเตรียมการสอนที่ต้องใช้สื่อเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการจัดการเรียนการสอน เพราะเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ มีบทบาทเป็นอย่างมากในการเข้ามาช่วยในการจัดการเรียนการสอนภาษาประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น แต่ทั้งนี้ผู้สอนต้องพิจารณาคุณภาพของผู้เรียนด้วยว่าสื่อประเภทใดและวิธีการสอนแบบใดจึงจะเหมาะสมที่สุดกับแต่ละระดับชั้น เพราะการรับรู้และความรับผิดชอบต่อการเรียนของแต่ละระดับชั้นมีความแตกต่างกัน ส่วนการประเมินผลการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้รับจะสามารถนำไปปรับใช้ในโอกาสใดอย่างไร หากผู้สอนได้รับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาตนเองทางด้านการออกแบบและผลิตสื่อโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างต่อเนื่อง

3) การจัดลำดับความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่าความต้องการจำเป็นสูงสุดที่ต้องการพัฒนา คือ การมุ่งเน้นการวิเคราะห์ผู้เรียน เพราะการวิเคราะห์ผู้เรียนทำให้ผู้สอนทราบว่า ผู้เรียนมีความพร้อมในการเรียนมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะการใช้สื่อการเรียนการสอน เพราะการที่จะใช้สื่อให้ได้ผลดี ย่อมจะต้องเลือกสื่อให้มีความสัมพันธ์กับผู้เรียน ดังนั้นผู้สอนจึงต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของผู้เรียน เช่น อายุ ระดับความรู้ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของผู้เรียน ถึงแม้ว่าลักษณะทั่วไปของผู้เรียนจะไม่มี ความเกี่ยวข้องกับเนื้อหาบทเรียนก็ตาม แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้สอนสามารถตัดสินใจระดับของบทเรียนและเพื่อเลือกตัวอย่างของเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้เรียนได้ ส่วนลักษณะเฉพาะของผู้เรียนแต่ละคนนั้นนับว่ามีส่วนสำคัญโดยตรงกับเนื้อหาบทเรียน ตลอดจนสื่อการสอนและวิธีการที่จะนำมาใช้ในการสอน สอดคล้องกับดารณี เอื้อชนะจิต (2561, น. 50-51) ที่ได้กล่าวว่า

หลักการวิเคราะห์ผู้เรียนประกอบด้วย (1) การวิเคราะห์ลักษณะทั่วไป เช่น เพศ อายุ ระดับชั้นเรียน ระดับสติปัญญา เชื้อชาติ ศาสนา เป็นต้น เพื่อทราบถึงธรรมชาติของผู้เรียนว่ามีความแตกต่างกันในด้านใดบ้าง โดยเฉพาะด้าน สติปัญญา ความถนัดและความสนใจ (2) การวิเคราะห์ประสบการณ์และพื้นความรู้เดิม (3) ทศนคติต่อเนื้อหาและ วิธีการที่จะเรียน (4) วิธีการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนมีการรับรู้แตกต่างกันหากได้รับวิธีการสอนที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังสรุปได้ว่าการวิเคราะห์ผู้เรียนสามารถบ่งบอกความพร้อมของผู้เรียนได้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านสติปัญญา ด้านพฤติกรรม ด้านร่างกายและจิตใจ และด้านสังคม ซึ่งการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นก็เป็นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นความเฉพาะด้านของเนื้อหาและผู้เรียนก็มีลักษณะที่เป็นบุคคลที่มีความสนใจเป็นกรณีพิเศษเนื่องจากเป็นวิชาเลือกเรียน ดังนั้นหากผู้สอนได้ดำเนินการวิเคราะห์ผู้เรียนจะทำให้ทราบถึงข้อมูลและความพร้อมต่าง ๆ ของผู้เรียนเพื่อนำมาวางแผนการสอน รวมถึงนำมาเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมและสามารถทำให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ ดังนั้นการพัฒนาระบบการวิเคราะห์ผู้เรียนโดยเริ่มจากการกำหนดนโยบาย แนวปฏิบัติ และพัฒนาครูโดยการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับ วัฒนธรรมญี่ปุ่นจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นประสบความสำเร็จได้ สอดคล้องกับบุญรอด โชติวชิรา (2565, น. 170-182) ที่ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอน ภาษาในฐานะภาษาต่างประเทศพบว่าปัจจัยสำคัญที่จะนำมาเป็นข้อมูลประกอบในการวางแผนการจัดการเรียน การสอน ได้แก่ (1) ปัจจัยด้านบริบทและสภาพแวดล้อม เช่น สังคมหรือวัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจและ เทคโนโลยี (2) ปัจจัยด้านกระบวนการ ประกอบด้วยการจัดโครงสร้าง การกำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ การบริหารหลักสูตร การสร้างเครือข่ายทางการศึกษา การพัฒนาครูผู้สอน กระบวนการเรียนการสอน นอกจากนี้ยัง สอดคล้องกับสมพงษ์ วิทิตศักดิ์พันธุ์ (Witthayasakphan, 2006) ที่ได้นำเสนอหลักการพื้นฐานในการสอนภาษา ในฐานะภาษาต่างประเทศไว้ 9 ประการ ได้แก่ (1) การรู้จักผู้เรียน (2) จำนวนผู้เรียน (3) ระยะเวลาในการจัดการ เรียนการสอน (4) การสร้างหลักสูตรที่เหมาะสม (5) การสร้างบทเรียนที่เหมาะสม (6) การสร้างสื่อการสอนและ สื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (7) การสร้างสรรค์กลวิธีการสอนและกิจกรรมในห้องเรียน (8) การจัดกิจกรรม การเรียนรู้นอกห้องเรียน และ (9) การวัดและประเมินผล

7. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

7.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1) โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานครควรมีการประเมินสภาพการจัดการเรียน การสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐาน ความต้องการของครูผู้สอนและผู้เรียน เพื่อจะได้กำหนดแนวทางหรือ วิธีการในการบริหารนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของแต่ละโรงเรียน

2) โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานครที่เปิดสอนภาษาญี่ปุ่นจะต้องกำหนด วิธีการและวิเคราะห์ผู้เรียนทั้ง 1) ความพร้อมด้านความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ 2) ความพร้อมด้าน สติปัญญา 3) ความพร้อมด้านพฤติกรรม 4) ความพร้อมด้านร่างกายและจิตใจ และ 5) ความพร้อมด้านสังคม ให้มากที่สุด

ให้เหมาะสมมากที่สุด ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนภาษาญี่ปุ่นอย่างมีประสิทธิภาพได้

3) การเลือกใช้เทคโนโลยีสำหรับการเรียนภาษาญี่ปุ่นต้องคำนึงถึงความพร้อมของแต่ละโรงเรียน ที่สำคัญคือ ครูผู้สอนจะต้องสามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนภาษาญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดีและเทคโนโลยีจะต้องมีความหลากหลาย เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับชั้น

4) การกำหนดกลยุทธ์การบริหารจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นของแต่ละโรงเรียนมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้การจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นเป็นระบบ มีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน ซึ่งจะนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและผู้เรียนจะได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่

7.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานระหว่างโรงเรียนของรัฐกับโรงเรียนเอกชน

2) ควรศึกษารูปแบบการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐานของโรงเรียนในสังกัดของกรุงเทพมหานคร (ในฐานะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ)

รายการอ้างอิง

- กนกวรรณ เลหาบุระกิจ คตะกิริ. (2561). การเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นเพื่อพัฒนาการเรียนรู้แบบต้นตัวและไตรตรอง. *วารสารอักษรศาสตร์*, 47(2), 331-391.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นและภาษาเยอรมันตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ชลลลิตา กมฺุทธภักไชย. (2563). แนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษสำหรับนักศึกษาโปรแกรมวิชาภาษาอังกฤษ ในรายวิชาการสอนภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษา. *วารสารพิภูล*, 18(1), 291-307.
- ดารณี เอื้อชนะจิต. (2561). การวิเคราะห์ผู้เรียนและการทบทวนบทเรียนที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 37(1), 49-58.
- เดวิซ เสวตไอยาราม. (2559). กลยุทธ์การอ่านของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีความสามารถต่างกัน. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*, 3(2), 59-78.
- ธัชณา ศรีทธารัตน์ธนา. (2562). การจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในวิถีชีวิตใหม่ในบริบทการศึกษาของประเทศไทย. *วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม*, 20(3), 1-15.
- บุญรอด โชติวชิรา. (2565). ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ ระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยภาษาต่างประเทศ กรุงเทพมหานคร (MUFL) สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 22(4), 170-182.
- ปิยะดา เนียมสุวรรณ. (2564). *การศึกษากิจการการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ในรูปแบบวิถีชีวิตใหม่ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต)*. วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- พัทธยา หลักเพชร. (2560). การจำแนกกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นด้วยเทคนิคการวิเคราะห์การจัดกลุ่มปัจจัยจิตพิสัย พฤติกรรมการตลาดและรูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกประเทศไทยเพื่อการพำนักระยะยาว. *วารสารจุฬาลงกรณ์ธุรกิจปริทรรศน์*, 39(153), 20-58.

- เพ็ญวารี วิจิตรเวชไพศาล, สุวิมล นภาพ่องกุล, และลัดดา ชัยศักดิ์เลิศ. (2559). ความแตกต่างของกลยุทธ์การเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นและภาษาอังกฤษ. *วารสารวิจัย มทร. กรุงเทพฯ*, 10(2), 93-106.
- ภรณ์ีย์ พันธ์โสติดิกุล, และยูมิโกะ ยามาโมโตะ. (2562). ทักษะคิดของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนการสอนร่วมระหว่างผู้สอนชาวไทยและชาวญี่ปุ่น ในรายวิชาการฟัง-พูดภาษาญี่ปุ่นขั้นต้น. *วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา*, 9(2), 26-40.
- มูลนิธิสถานอนาคตการศึกษา คอนเน็กซ์อีดี. (2565). *การจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐาน*. สืบค้นจาก <https://connected.org/foundation/>.
- วิเนส จันทะวงษ์ศรี และคณะ. (2562). การบริหารจัดการการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในมหาวิทยาลัยราชภัฏ. *วารสารราชนครินทร์*, 16(36), 61-67.
- สมบัติ คชสิทธิ์, จันทน์ อินทรสุด, และธนกร สุวรรณพฤติ. (2560). การจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษให้กับผู้เรียนยุค THAILAND 4.0. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 7(2), 175-186.
- สมบัติ ท้ายเรือคำ. (2551). *ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. กภาพสินธุ์: ประสานการพิมพ์.
- สุทนต์ ศรีไสย์. (2551). *สถิติประยุกต์สำหรับงานวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี วัชรทายทอง. (2562). *การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความสามารถทางการเรียนภาษาญี่ปุ่นเบื้องต้นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค TGT (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- Japan Foundation. (2016). *ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทย*. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/jfbangkok/>.
- Witthayasakphan, S. (2006). *Teaching Thai as a foreign language*. Chiang Mai: Ming Mueang.
- 梶浦真. (2015). *アクティブラーニングの基礎知識と活動的な授業づくりへのアプローチ*. Saitama: Kyouiku Houdou Publishing.

กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ “มัก”

Received: 24 January 2024

Revised: 17 April 2024

Accepted: 21 April 2024

สันทิธวัช ธัญวงษ์*

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคำ *มัก* จากคลังข้อมูลตัวบทภาษาไทยสมัยเก่าตั้งแต่ พ.ศ. 1882 (สมัยสุโขทัย) ถึง พ.ศ. 2450 ตามแนวคิดเรื่องการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ ผลการวิจัยพบว่าคำ *มัก* กลายหน้าที่ทางไวยากรณ์จากคำกริยาซึ่งมีความหมายว่า ‘ชอบ’ ไปสู่คำวิเศษณ์-คำช่วยกริยา ‘ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์’ กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ *มัก* เริ่มต้นขึ้นเมื่อคำกริยา *มัก* ปรากฏเป็นคำกริยาตัวแรกในหน่วยสร้างกริยารเรียง ส่งผลให้เกิดความกำกวมทั้งในแง่โครงสร้างไวยากรณ์และความหมายในบริบทการใช้ ความกำกวมดังกล่าวเอื้อให้คำ *มัก* ผ่านการวิเคราะห์ใหม่จากเดิมที่คำ *มัก* เป็นคำกริยาหลักไปสู่คำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาในตำแหน่งหน้ากริยา รวมถึงทำให้คำ *มัก* มีโอกาสที่จะเกิดการอนุมานความหมายโดยกระบวนการนามนัยว่าการชอบทำกิจกรรมหนึ่งย่อมแปลว่าทำกิจกรรมนั้นบ่อย คำ *มัก* ซึ่งแรกเริ่มแสดงหน้าที่ทางไวยากรณ์คำวิเศษณ์-คำช่วยกริยา ‘ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์’ ในบริบทเฉพาะผ่านการเปลี่ยนแปลงต่อโดยการเทียบแบบและกระบวนการอุปลักษณ์ แล้วขยายบริบทการใช้ กระทั่งมีลักษณะเป็นคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาชัดเจนขึ้น ดังจะเห็นได้จากหลักฐาน 3 อย่าง ได้แก่ 1) การขยายการปรากฏจากเดิมที่ปรากฏเฉพาะกับหน่วยประธานที่มีคุณสมบัติทางความหมาย ‘มีชีวิต’ ไปสู่หน่วยประธานคุณสมบัติทางความหมาย ‘ไม่มีชีวิต’ 2) การขยายการปรากฏจากเดิมที่ปรากฏเฉพาะกับกริยาแสดงการกระทำ ไปสู่กริยาแสดงการประสบและกริยาแสดงสภาพ และ 3) การที่โครงสร้างวากยสัมพันธ์กลายเป็นมีลักษณะอย่างคำแสดงการณลักษณะชัดเจนขึ้น

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

คำ *มัก*;
กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์;
คำแสดงการณลักษณะ
เกิดขึ้นบ่อย;
คลังข้อมูลภาษา;
ภาษาไทยสมัยเก่า

* อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณคดีไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ติดต่อได้ที่: santhawat.t@gmail.com

Grammaticalization of the Word /mák/

Received: 24 January 2024

Revised: 17 April 2024

Accepted: 21 April 2024

Santhawat Thanyawong*

This research aims to study the linguistic change of the word /mák/ in terms of grammaticalization in the old Thai corpus, spanning from 1339 AD (the Sukhothai era) to 1907 AD (1882-2450 BE). The results indicate that /mák/ grammaticalized from a verb 'like' to an adverb-auxiliary 'frequentative.' The grammaticalization of /mák/ began when /mák/ occurs as the first verb in a serial verb construction, leading to structural and pragmatic ambiguities. These ambiguities in the usage of /mák/ permit a reanalysis of its grammatical functions, shifting from the main verb to the adverb-auxiliary. Moreover, the ambiguities also facilitate inference through a metonymic process in the case that someone who likes to do something tends to do that thing frequently. The adverb-auxiliary /mák/ 'frequentative' which initially emerged in a certain context further underwent analogy and metaphorical processes and extended its use, as evidenced by three instances. First, it expanded its co-occurrence from animate subjects to inanimate subjects. Second, it broadened its co-occurrence from action verbs to experience and stative verbs. Third, its syntactic structure came to resemble that of an aspectual marker.

Research Article

Abstract

Keywords

the word /mák/;
grammaticalization;
frequentative aspectual
marker;
corpus; old Thai

* Lecturer, Thai Language and Literature Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus, e-mail: santhawat.t@gmail.com

1. บทนำ

คำ *มัก* เป็นคำที่มีลักษณะน่าสนใจทั้งจากมุมมองภาษาไทยเฉพาะสมัยและภาษาตระกูลไทเปรียบเทียบ กล่าวคือ คำ *มัก* ในภาษาไทยมาตรฐานหรือภาษาสยามไม่ปรากฏใช้เป็นคำกริยาเดี่ยวที่มีความหมายว่า ‘ชอบ’ หรือ ‘พอใจ’ ทว่าลักษณะการใช้ดังกล่าวปรากฏในภาษาไทยถิ่นเหนือและภาษาไทยถิ่นอีสาน พิจารณาตัวอย่างที่ (1)-(3) ตามลำดับดังนี้

- (1) หนูเล็กชอบเขาข้างเดียว
(เทียบ. *หนูเล็ก*มัก*เขาข้างเดียว)

คลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติ
(ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551)

- (2) น้องคง*มัก*ผักกาดจ้อ

เพลง สาวผักกาดจ้อ โดยสรายุสมย์แบนด์

- (3) น้อง*มัก*อ้ายหลาย

เพลง มักอ้ายหลายเต๋อ โดยกวาง จิรพรรณ

เมื่อพิจารณาภาพกว้างในภาษาตระกูลไท เกิดนีย์ (William J. Gedney) ระบุว่า /mak⁴/ (มัก) เฉพาะในภาษาไทยมาตรฐาน (ภาษาสยาม) ไม่ได้แสดงความหมาย ‘to like’ หรือ ‘ชอบ’ แต่แสดงความหมาย ‘to be inclined to’ หรือ ‘มีแนวโน้มที่จะ...’ ต่างจากคำที่ร่วมเชื้อสายกันในภาษาตระกูลไท¹ ซึ่งได้แก่ ภาษาไทขาว ภาษาไทดำ ภาษาดาน ภาษาลื้อเชียงฮ่ง (ลื้อเชียงรุ่ง) ภาษาลื้อเมืองยอง และภาษาแสก ซึ่งมีความหมายว่า ‘to like’ หรือ ‘ชอบ’ (Hudak, 2007, p. 132) ตัวอย่างการใช้คำ *มัก* เป็นคำเดี่ยวแสดงแนวโน้มการเกิดขึ้นบ่อยครั้งในภาษาไทยมาตรฐาน ดังตัวอย่างที่ (4)

- (4) รายการประเพณี*มัก*ออกอากาศในช่วงเวลาทอง

คลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติ
(ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551)

คำ *มัก* ในตัวอย่างที่ (4) ไม่ได้เป็นคำกริยาหลัก แต่เป็นคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาซึ่งขยายกริยาลิหลัก *ออกอากาศ* แสดงความหมายว่า ‘รายการประเพณี*มัก*ออกอากาศในช่วงเวลาทอง*บ่อยครั้งหรือเป็นประจำ*’ อภิญา สร้อยรุห์ (2553, น. 70-71, 119-120, 135-145) เรียกความหมายแสดง ‘ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์’ เช่นนี้ว่า การณ์ลักษณะเกิดขึ้นบ่อย (frequentative aspect)

¹ กรณีภาษาตระกูลไทที่ยกมากล่าวถึงจากเกิดนีย์ในที่นี้ไม่รวมภาษาไทถิ่นหนองคายและภาษาไทถิ่นเชียงใหม่ เนื่องจากการใช้คำ *มัก* ในทั้งสองภาษานี้เทียบเคียงได้กับภาษาไทยถิ่นเหนือและอีสานในตัวอย่างที่ (2) และ (3)

ผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูล คำ *มัก* ในภาษาไทยมาตรฐานหรือภาษาสยามเปรียบเทียบกับภาษาอื่นๆ ข้างต้น น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะแสดงว่าคำ *มัก* ในภาษาไทยมาตรฐานหรือภาษาสยามอาจมีประวัติการเปลี่ยนแปลงจำเพาะ แตกต่างจากภาษาอื่นที่ร่วมเชื้อสายกัน ส่งผลให้คำ *มัก* ไม่หลงเหลือลักษณะการใช้เป็นคำกริยาเดี่ยว แต่ปรากฏ เฉพาะที่เป็นคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาแสดงการเกิดขึ้นบ่อย

นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นไปได้ที่จะศึกษาว่าคำกริยา *มัก* ‘ชอบ’ หรือ ‘พอใจ’ กับคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยา *มัก* ‘การณลักษณะเกิดขึ้นบ่อย’ สัมพันธ์กันอย่างไร ตามแนวคิดเรื่องกระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ (grammaticalization) ด้วยเหตุผล 2 ข้อ ข้อแรก เนื่องจากคำ *มัก* ในทั้งสองหน้าที่มีสถานะทางไวยากรณ์ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ คำกริยา *มัก* เป็นคำหลัก ทำหน้าที่เป็นส่วนหลักของกริยวลีและแสดงความหมายบอกเนื้อความ ‘ชอบ’ ‘พอใจ’ ในขณะที่คำวิเศษณ์-คำช่วยกริยา *มัก* มีสถานะเป็นคำไวยากรณ์ ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายของกริยวลี และแสดงความหมายทางไวยากรณ์แสดงการณลักษณะเกิดขึ้นบ่อย และข้อสอง เนื่องจากคำ *มัก* ในทั้ง 2 หน้าที่นี้มี ร่องรอยความสัมพันธ์กันทางความหมายซึ่งอาจมาจากแหล่งที่มาเดียวกันในเชิงประวัติ กล่าวคือ ‘ความชอบ’ และ ‘ความบ่อย’ สัมพันธ์กันในแง่ที่ว่า การชอบทำอะไรสิ่งหนึ่งประจักษ์ยอมหมายความว่าทำสิ่งนั้นบ่อย (อภิญา สร้อยรุห์รา, 2553, น. 70-71; Tansiri & Thepkanjana, 2015; Tansiri, Thepkanjana, & Kaenmuang, 2023)

ทว่างานวิจัยทั้งหมดที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่าง 2 มโนทัศน์นี้เป็นงานวิจัยที่ศึกษาจากเฉพาะข้อมูล ภาษาไทยสมัยปัจจุบัน ผู้วิจัยเห็นว่าการจะศึกษาว่าหน้าที่และความหมายต่างๆ ของคำ *มัก* สัมพันธ์กันและตั้งข้อสันนิษฐานว่าเปลี่ยนแปลงสืบเนื่องกันมาอย่างไรนั้น ไม่สามารถทำได้โดยง่ายจากเฉพาะข้อมูลภาษาไทยมาตรฐานสมัยปัจจุบัน² และจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาด้วยข้อมูลเชิงประวัติ เนื่องจากคำกริยา *มัก* ในภาษาไทยมาตรฐานสมัยปัจจุบันไม่ปรากฏใช้เป็นคำเดี่ยวที่มีความหมายว่า ‘ชอบ’ (Hudak, 2007, p. 132) ดังกล่าวแล้ว แต่ปรากฏเป็นสำนวนหรือวลีตรึงแน่นตายตัว ได้แก่ เลือกที่รัก*มัก*ที่ซัง หรือเป็นคำประสม ได้แก่ *มัก*คุ่น *มัก*ง่าย *มัก*จี *มัก*ได้ *มัก*น้อย *มัก*มาก *มัก*ใหญ่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) หน้าที่ทางไวยากรณ์และความหมายของคำกริยา *มัก* ที่พบในภาษาไทยปัจจุบันจึงไม่ใช่หน้าที่และความหมายโดยตัวของมันเอง แต่เป็นของรูปภาษาทั้งหน่วยซึ่งผ่านการควบรวมตรึงแน่นกับหน่วยอื่น ในขณะที่ข้อมูลการใช้คำ *มัก* เป็นคำกริยาเดี่ยวยังปรากฏใช้ในภาษาไทยสมัยสุโขทัย เช่น ข้าแลเมียมักกัน (พ.ศ. 1927, จารึกวัดช้างล้อม)

จากข้อสังเกตว่าคำ *มัก* ในทั้ง 2 หน้าที่มีสถานะทางไวยากรณ์แตกต่างกันและเป็นไปได้ว่าน่าจะมี ความสัมพันธ์กันในเชิงประวัติ รวมถึงจากข้อจำกัดว่าสูญการใช้คำกริยาเดี่ยว *มัก* ในภาษาไทยมาตรฐานสมัยปัจจุบัน แต่ยังคงปรากฏใช้ในภาษาไทยสมัยที่เก่ากว่า ผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษากระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ *มัก* โดยอาศัยข้อมูลเชิงประวัติเพื่อให้ได้ผลการศึกษาที่ครอบคลุมเพียงพอที่จะตอบคำถามว่าหน้าที่และความหมายต่างๆ ของคำ *มัก* สัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงสืบเนื่องกันมาอย่างไร

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ *มัก*

² ประมวลภาพรวมการศึกษาที่ใช้ข้อมูลภาษาไทยเฉพาะสมัย โปรดดูในกึ่งกาณจน์ เทพกาญจนา (2559, น. 265-266)

3. สมมติฐานการวิจัย

คำ *มัก* เปลี่ยนแปลงจากคำกริยา ‘ชอบ’ ซึ่งเป็นคำหลักไปสู่คำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาแสดง ‘ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์’ ซึ่งเป็นคำไวยากรณ์

4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

เอกสารที่เกี่ยวข้องแบ่งเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) หมวดคำและความหมายของคำ *มัก* 2) กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ และ 3) ปัจจัยที่อาจเกี่ยวข้องกับการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ *มัก*

4.1 หมวดคำและความหมายของคำ *มัก*

จากการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง คำ *มัก* มีหมวดคำ-ความหมาย 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) คำกริยา - ‘ชอบ/พอใจ’ ‘อยาก/ต้องการ’ ‘เคยชิน’ และ 2) คำวิเศษณ์-คำช่วยกริยา ‘บ่อย’ ‘ประจำ’ เอกสารที่กล่าวถึงหมวดคำและความหมายของคำ *มัก* ที่สำรวจพบแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มที่ระบุเฉพาะความหมายของคำ *มัก* และ 2) กลุ่มที่ระบุทั้งหมวดคำและความหมายของคำ *มัก* รายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1

ประมวลเอกสารที่ระบุหมวดคำและความหมายของคำ *มัก*

แหล่งข้อมูล	หมวดคำ ₁ - ความหมาย ₁		หมวดคำ ₂ - ความหมาย ₂	
	คำกริยา	‘ชอบ/พอใจ’ ‘อยาก/ต้องการ’ ‘เคยชิน’	คำวิเศษณ์ คำช่วยกริยา	‘บ่อย’ ‘ประจำ’
กลุ่ม 1 (ระบุความหมาย)				
Bradley (1873); Jones (1833); Pallegoix (1854)		✓		
Caswell (1846)		✓*		✓*
กลุ่ม 2 (ระบุทั้งหมวดคำ-ความหมาย)				
กรมตำรา (2470); ราชบัณฑิตยสถาน (2556); อภิญา สร้อยรุห์รา (2553)	✓	✓	✓	✓
Haas (1964); Noss (1964)			✓	✓

✓* หมายถึง นิยามไม่ชัดเจนว่าจะจัดคำ *มัก* เข้ากลุ่มความหมายใด

จากตารางที่ 1 เอกสารที่กล่าวถึงคำ *มัก* จำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ระบุเฉพาะความหมาย (Bradley, 1873; Caswell, 1846; Jones, 1833; Pallegoix, 1854) อาจเพราะเป็นพจนานุกรมหรือศัพทานุกรมที่บาทหลวงและหมอสอนศาสนาจัดทำเพื่อมุ่งอธิบายความหมายถ้อยคำ เอกสารกลุ่มนี้ระบุว่าคำ *มัก* มีความหมายเกี่ยวกับสภาวะจิต ‘ชอบ/พอใจ’ ‘อยาก/ต้องการ’ และ ‘เคยชิน’ มีข้อสันนิษฐานไว้ว่า คาสเวลล์ (Caswell, 1846) ให้นิยามว่า “*มัก* นั้น ความว่าเคย เหมือนคำพูดว่าคนนั้นมักมากแลมักกลัวและมักขอ” นิยามนี้ไม่ชัดเจนว่าจะจัดเข้ากลุ่มความหมายใด เนื่องจากอาจหมายถึง ‘เคยชิน’ หรือ ‘บ่อยเป็นความเคยชิน’ ทว่าชี้ให้เห็นร่องรอยความเชื่อมโยงกันของความหมายทั้ง 2 ความหมาย

กลุ่มที่ 2 ระบุทั้งหมวดคำ-ความหมาย (กรมตำรา, 2470; ราชบัณฑิตยสถาน, 2556; อภิญา สร้อยรุห์รา, 2553; Haas, 1964; Noss, 1964) เอกสารกลุ่มนี้เกิดขึ้นในช่วงที่รับรู้อิทธิพลจากแนวคิดเรื่องการสอนไวยากรณ์หรือภาษาศาสตร์ จึงแตกต่างจากเอกสารกลุ่มที่ 1 ชัดเจนในแง่ของการระบุหมวดคำ และมีข้อควรสังเกต 2 ข้อ ข้อแรก คือ ทุกเอกสารระบุชัดว่า *มัก* มีสถานะเป็นคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาแสดงการเกิดขึ้นบ่อยของเหตุการณ์ ข้อที่สอง คือ มีเฉพาะเอกสารกลุ่มที่เรียบเรียงเป็นภาษาไทยที่ระบุว่า *มัก* มีสถานะเป็นคำกริยาแสดงความหมายเกี่ยวกับสภาวะจิตด้วย ทว่าตัวอย่างคำที่ยกมามีเป็นส่วนประกอบในวลิตายตัว คำประสม หรือแม้กระทั่งคำภาษาถิ่น ส่วนเอกสารที่เรียบเรียงเป็นภาษาอังกฤษและได้รับอิทธิพลวิธีวิเคราะห์ทางภาษาศาสตร์อย่างพจนานุกรมของฮาาส (Haas, 1964) และตำราไวยากรณ์ไทยของนอสส์ (Noss, 1964) ระบุตรงกันว่าคำ *มัก* เป็นคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาแสดงความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์เท่านั้น อีกทั้งนอสส์จัดให้คำ *มัก* เป็นหน่วยศัพท์ไม่มีอิสระ (bound lexeme) ข้อสังเกตที่สองอาจบ่งชี้ให้เห็นการสูญเสียการใช้คำ *มัก* ในฐานะคำกริยาเดี่ยว

โดยสรุป เอกสารที่เกี่ยวข้องระบุสอดคล้องกันว่าคำ *มัก* จำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ คำกริยาแสดงความหมายสภาวะจิตและคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาแสดงความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์ คำ *มัก* ทั้ง 2 กรณีนี้เป็นคำกลุ่มที่เรียกว่า คำหลัก (lexical word) และคำไวยากรณ์ (grammatical word) ตามลำดับ (Hopper & Traugott, 2003, p. 4) การที่มีข้อสังเกตว่าคำ *มัก* ทั้ง 2 กรณีมีความเชื่อมโยงกันทางความหมายชี้ให้เห็นว่าคำ *มัก* อาจศึกษาได้ตามแนวคิดเรื่องกระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์

4.2 กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ (grammaticalization)

กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ หมายถึง “การเปลี่ยนแปลงที่คำบอกเนื้อหาหรือหน่วยสร้างถูกนำมาใช้ในบริบทภาษาที่เฉพาะเจาะจง ทำให้คำบอกเนื้อหาหรือหน่วยสร้างนั้นทำหน้าที่ทางไวยากรณ์แตกต่างจากเดิมและกลายต่อไปเป็นหน้าที่ทางไวยากรณ์ใหม่แยกออกจากหน้าที่เดิม” (Hopper & Traugott, 2003, p. 18) นิยามดังกล่าวเหมาะแก่การใช้อธิบายกระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ *มัก* เนื่องจากเป็นนิยามที่แสดงว่ากระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ *มัก* จะต้องปรากฏในบริบทภาษาเฉพาะแบบใดแบบหนึ่งที่เอื้อให้กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์เริ่มต้นได้

ตามแนวคิดของฮอปเปอร์ และเทราคอตต์ (Hopper & Traugott) กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ประกอบด้วยกลไกทางวากยสัมพันธ์และกระบวนการทางความหมาย ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน อธิบายขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงประกอบกับตัวอย่างการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของหน่วยสร้าง [be going to] ดังนี้

ภาพที่ 1. กลไกทางวากยสัมพันธ์ กระบวนการทางความหมาย และปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกันในกระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของหน่วยสร้าง [be going to] (ดัดแปลงจาก Hopper & Traugott, 2003, p. 93)

ภาพที่ 1 แสดงกลไกทางวากยสัมพันธ์และกระบวนการทางความหมายที่ทำงานร่วมกันในกระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของหน่วยสร้าง [be going to] จากแผนภาพ กลไกทางวากยสัมพันธ์และกระบวนการทางความหมายคู่แรกที่เกิดขึ้นในกระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ คือ การวิเคราะห์ใหม่-กระบวนการนามนัย อธิบายรายละเอียดประกอบกับตัวอย่างได้ดังนี้

กลไกการวิเคราะห์ใหม่ คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือประเภททางไวยากรณ์ภายในรูปภาษาซึ่งไม่เปลี่ยนแปลงหรือดัดแปลงรูปผิวหรือลักษณะที่มองเห็นภายนอก (Langacker, 1977, p. 58) เมื่อพิจารณาภาพที่ 1 ขั้นตอนที่ 1 และ 2 ร่วมกัน จะเห็นว่ากลไกการวิเคราะห์ใหม่ทำให้วลี *be going to visit Bill* ผ่านการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ภายใน แต่ยังคงรูปภายนอกของวลีเช่นเดิม กล่าวคือ แต่เดิมวลีดังกล่าวมีกริยาลี *be going* 'กำลังไป' เป็นส่วนหลัก และมีอนุภาคแสดงวัตถุประสงค์ *to visit Bill* 'เพื่อที่จะเยี่ยมบิลล์' เป็นส่วนขยาย แต่เมื่อผ่านการวิเคราะห์ใหม่ จะเกิดการจัดความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ใหม่ให้ *be going to* ทั้งหมดกลายเป็นส่วนขยายแสดงความหมายบ่งอนาคตกาล (TNS - tense) และกริยาลี *visit bill* กลายเป็นกริยาลีส่วหลักแทน โดยที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงรูปผิวแต่อย่างใด

กลไกการวิเคราะห์ใหม่ทำงานร่วมกับ กระบวนการนามนัย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากความหมายหนึ่งไปสู่อีกความหมายจากความเชื่อมโยงใกล้ชิดอยู่ในวงมโนทัศน์เดียวกัน โดยผ่านการสรุปหรืออนุมานความหมายใหม่ (inferencing) ในปริบทที่เอื้อให้ตีความได้ (Hopper & Traugott, 2003, pp. 84-87) ภาพที่ 1 ขั้นตอนที่ 1 และ 2 ร่วมกัน แสดงให้เห็นว่าความหมายตามรูป 'กำลังไปเพื่อที่จะเยี่ยมบิลล์' ของรูปภาษา *be going to visit Bill* มีทั้งส่วนที่แสดงการณลักษณะดำเนินอยู่ (progressive aspect) โดย *be going* 'กำลังจะไป' และเหตุการณ์วัตถุประสงค์ *to visit Bill* 'เพื่อที่จะเยี่ยมบิลล์' ความหมายทั้ง 2 ส่วนนี้ทำให้เกิดกระบวนการอนุมานความหมายว่า 'เหตุการณ์ที่ผู้พูดกำลังจะไปโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเยี่ยมบิลล์นั้นเป็นเหตุการณ์ที่ยังไม่เกิดขึ้น ณ ขณะที่กำลังถ้อย แต่กำลังจะเกิดในเวลาอันใกล้' ทำให้รูปภาษา *be going to* กลายเป็นแสดงความหมาย 'อนาคตกาลอันใกล้' ความหมายดังกล่าวเกิดจากการปรากฏร่วมกันระหว่างความหมายแสดงการณลักษณะ

‘กำลังจะกระทำ’ (progressive aspect) กับความหมายแสดงวัตถุประสงค์ซึ่งทั้งสองส่วนนี้แฝงความหมายแสดงอนาคตกาลอยู่ด้วย (Hopper & Traugott, 2003, p. 89)

ทั้งกลไกการวิเคราะห์ใหม่และกระบวนการนามนัยมีลักษณะร่วมกันข้อหนึ่ง คือ จะเกิดขึ้นเมื่อรูปภาษาอยู่ในบริบทที่เอื้อให้เกิดความกำกวมทั้งทางโครงสร้างไวยากรณ์และความหมาย ดังนั้นบริบทกำกวมทั้งทางโครงสร้างไวยากรณ์และความหมายจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นหลักฐานแสดงว่าบริบทการใช้ลักษณะใดที่เป็นแหล่งตั้งต้นที่รูปภาษาหนึ่งๆ กลายเป็นรูปไวยากรณ์

แม้ว่าการวิเคราะห์ใหม่และกระบวนการนามนัยจะส่งผลให้เกิดลักษณะทางไวยากรณ์ใหม่ของรูปภาษา แต่ก็ไม่ใช่เพียงพอต่อการทำให้รูปภาษาที่ผ่านการกลายเป็นรูปไวยากรณ์แพร่หลายในระบบไวยากรณ์ การเทียบแบบ-กระบวนการอุปลักษณะจึงเป็นคู่กลไกทางวากยสัมพันธ์และกระบวนการทางความหมายอีกคู่หนึ่งที่มีบทบาทต่อการขยายลักษณะการใช้ตามมา มีรายละเอียดดังนี้

การเทียบแบบเป็นกลไกที่ส่งผลให้โครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นใหม่ขยายบริบทการใช้ออกไป และกลายเป็นโครงสร้างที่ใช้โดยทั่วไปมากยิ่งขึ้น (Hopper & Traugott, 2003, p. 67) ในภาพที่ 1 ขั้นตอนที่ 2 และ 3 กลไกการเทียบแบบส่งผลให้โครงสร้างไวยากรณ์แสดง ‘อนาคตกาลอันใกล้’ *be going to* + กริยา ซึ่งแต่เดิมที่ปรากฏกับกริยาแสดงการกระทำ (action verb) อย่าง *visit* ‘เยี่ยม’ ขยายไปปรากฏกับกริยาแสดงสภาวะจิตอย่าง *like* ‘ชอบ’ การขยายประเภทกริยาที่ปรากฏร่วมเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า *be going to* ทั้งหมดกลายเป็นส่วนขยายแสดงความหมาย ‘อนาคตกาลอันใกล้’ ชัดเจนและใช้แพร่หลายขึ้น เนื่องจากการปรากฏ *be going to* ร่วมกับกริยาที่มีความหมายแสดงสภาวะจิตอย่าง *like* ‘ชอบ’ บ่งชี้ให้เห็นว่าไม่สามารถตีความหมายของ *be going to* ได้ว่ามีการเคลื่อนที่ไปเพื่อให้เกิดความรู้สึกสภาวะจิต (เทียบ. มีการเคลื่อนที่ไปเพื่อทำเหตุการณ์ไปเยี่ยมบิลล์) ความหมายแสดง ‘อนาคตกาลอันใกล้’ จึงเป็นความหมายใหม่และเป็นความหมายเดียวประจำรูปภาษา *be going to* กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ยิ่งเกิดการเทียบแบบแล้วเกิดความไม่เข้ากันระหว่างความหมายเดิมกับความหมายของหน่วยที่มาปรากฏร่วมมากเท่าไร ก็ยิ่งแสดงว่ารูปภาษา *be going to* ได้กลายเป็นรูปภาษาแสดงอนาคตกาลชัดเจน ใช้แพร่หลาย และมีลักษณะที่ขาดจากหน้าที่คำกริยาเดิมมากยิ่งขึ้น

กลไกการเทียบแบบทำงานร่วมกับ กระบวนการอุปลักษณะ ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากความหมายรูปธรรมซึ่งเป็นความหมายพื้นฐานมากกว่าไปสู่ความหมายนามธรรมซึ่งเป็นความหมายพื้นฐานน้อยกว่าในประสบการณ์มนุษย์โดยผ่านการทำความเข้าใจความคล้ายคลึงกันระหว่างความหมาย 2 ความหมายที่อยู่ต่างวงมโนทัศน์กัน (Hopper & Traugott, 2003, pp. 84-87) กลไกอุปลักษณะในภาพที่ 1 ขั้นตอนที่ 2 ร่วมกับขั้นตอนที่ 3 ส่งผลให้รูปภาษา *be going to* ขยายประเภทของกริยาที่มาปรากฏด้วยการเชื่อมโยงเห็นความคล้ายคลึงกันในระบบคิดระหว่าง 1) มิติพื้นที่ ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปธรรมมากกว่าและเป็นพื้นฐานมากกว่ากับ 2) มิติเวลา ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมมากกว่าและเป็นพื้นฐานน้อยกว่าในระบบคิดของมนุษย์ กล่าวคือ การปรากฏใช้รูปภาษา *be going to* กับกริยาแสดงการกระทำอย่างกริยา *visit* ‘เยี่ยม’ ชี้ให้เห็นว่าเหตุการณ์ที่เริ่มบ่งความหมายแฝง ‘อนาคตกาลอันใกล้’ ยังมีร่องรอยของการแสดงการเคลื่อนที่ในทางกายภาพเพื่อทำเหตุการณ์วัตถุประสงค์อยู่ ทว่าระบบคิดของมนุษย์มองเห็นว่าเหตุการณ์ประเภทที่ไม่ได้แสดงการกระทำและเป็นนามธรรมซึ่งไม่ได้ต้องเคลื่อนที่ไปในทางกายภาพนั้น ก็สามารถเคลื่อนที่ไปในมิติของเวลา อย่างเช่นกรณีรูปภาษา *be going to* ซึ่งแต่เดิมจำกัดการปรากฏกับกริยาแสดงการกระทำอย่าง *visit* ‘เยี่ยม’ ภายหลังก็ขยายไปปรากฏกับกริยาประเภทอื่นๆ ที่ไม่ได้มีการเคลื่อนที่ไปในทางกายภาพดังในตัวอย่าง *be going to like Bill* ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็น

เห็นว่า เหตุการณ์แสดงสภาวะจิต ‘ชอบบิลล์’ เป็นเหตุการณ์เคลื่อนที่ในมิติเวลาจากขณะที่กล่าวถ้อยไปสู่อีกขณะหนึ่งในอนาคตกาลอันไกลได้เช่นเดียวกับมิติพื้นที่

การทบทวนแนวคิดเรื่องกระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ชี้ให้ผู้วิจัยเห็นว่าในการศึกษาคำ *มัก* ตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ด้วยแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยต้องจำแนกชัดว่าคำ *มัก* ในตัวอย่างที่พบจะจัดอยู่ในกรณีใดใน 3 กรณี ได้แก่ กรณีที่ 1 มีสถานะเป็นกริยาโดยชัดเจน ซึ่งเป็นลักษณะต้นแหล่งที่ยังไม่กลายเป็นรูปไวยากรณ์ กรณีที่ 2 มีสถานะทางไวยากรณ์กำกวมระหว่างคำกริยาหรือคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยา ซึ่งเป็นลักษณะที่แสดงว่าคำ *มัก* มีปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ด้วยกลไกการวิเคราะห์ใหม่และกระบวนการนามนัย และกรณีที่ 3 มีสถานะเป็นคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาโดยชัดเจน ซึ่งเป็นลักษณะที่กลายเป็นรูปไวยากรณ์และใช้แพร่หลายแล้วด้วยกลไกการเทียบแบบและกระบวนการอุปลักษณะ

4.3 ปัจจัยที่อาจเกี่ยวข้อง³กับการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ *มัก*

เท่าที่สำรวจพบ ยังไม่มีการศึกษาคำ *มัก* ในภาษาไทยต่างสมัย ทว่ามีข้อสันนิษฐานจากภาษาลาวซึ่งใกล้เคียงอยู่ในตระกูลเดียวกัน งานของเอนฟิลด์ (Enfield, 2007) ระบุว่าคำ /mak¹/ ในภาษาลาวผ่านการกลายเป็นรูปไวยากรณ์จากคำกริยา ‘ชอบ’ ไปสู่คำวิเศษณ์แสดงความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์⁴ จึงช่วยให้ผู้วิจัยเห็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่น่าจะสอดคล้องกับกรณีคำ *มัก* ในภาษาไทยและทราบปัจจัยที่อาจเกี่ยวกับการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ *มัก* ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง การปรากฏเรียงต่อกันกับกริยาอื่นในหน่วยสร้างกริยารเรียง (verb serialization) อาจเป็นปัจจัยทางวากยสัมพันธ์ที่ทำให้คำ *มัก* กลายเป็นรูปไวยากรณ์ ปัจจัยดังกล่าวนี้เทียบเคียงจากข้อสังเกตของเอนฟิลด์ (Enfield, 2007, p. 175) ที่สังเกตเห็นว่าคำแสดงการณลักษณะ-ทัศนภาวะ /mak¹/ ซึ่งผ่านการกลายเป็นรูปไวยากรณ์จากคำกริยาจะปรากฏเรียงต่อหลังคำปฏิเสธ แต่อยู่หน้ากริยาลี

ประเด็นที่สอง คุณสมบัตินามนัย (animacy) เป็นปัจจัยทางความหมายที่จำแนกว่าคำ /mak¹/ ในภาษาลาว (และอาจรวมถึง *มัก* ในภาษาไทย) จะแสดงความหมาย ‘ชอบ’ หรือความหมายการณลักษณะ-ทัศนภาวะ ‘แนวโน้มการเกิดเหตุการณ์ประจำสม่ำเสมอ’ เอนฟิลด์ (Enfield, 2007, p. 174) ยกตัวอย่างภาษาลาว *thèw3 nii4, khaw5 bòø mak1 ngaam2* (แถวนี้ข้าวบ่มักงาม) และชี้ให้เห็นว่าเมื่อประธานของประโยคเป็นคำว่า *ข้าว* ซึ่งมีคุณสมบัตินามนัย *ไม่มีชีวิต* ความหมายการณลักษณะ-ทัศนภาวะจึงเป็นความหมายเดียวกับที่คำ /mak¹/ แสดงออกในบริบทการใช้นั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า สภาวะจิต ‘ชอบ’ จะเกิดขึ้นได้กับประธานของประโยคประเภทที่เป็นสิ่งมีชีวิตเท่านั้น

³ ผู้วิจัยใช้คำว่า “อาจเกี่ยวข้อง” ด้วยข้อคำนึงว่าข้อสังเกตและข้อสันนิษฐานที่รวบรวมมาได้ไม่มีส่วนใดที่มาจากการศึกษาภาษาไทยเชิงประวัติ แต่มาจากภาษาลาวซึ่งเห็นแบบแผนการใช้คำหลายหน้าที่สอดคล้องกัน ข้อสังเกตรวมถึงข้อสันนิษฐานเหล่านี้ยังไม่มีข้อยืนยันว่าจะเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นกับการเปลี่ยนแปลงของคำ *มัก* ในภาษาไทยด้วยเช่นเดียวกัน จนกว่าจะได้มีการแสดงผลการศึกษาเชิงประวัติในภายหลัง

⁴ Enfield (2007, pp. 174-175) เรียกคำ /mak¹/ ตามลักษณะการใช้ที่ว่าคำแสดงการณลักษณะ-ทัศนภาวะ (aspectual-modal markers) ประเภทที่บ่งแนวโน้มการเกิดเหตุการณ์ประจำสม่ำเสมอ (‘tend to’)

การทบทวนเอกสารส่วนนี้ช่วยให้ผู้วิจัยเห็นข้อคำนึงว่าควรให้ความสำคัญกับหน่วยสร้างกริยาเรียงในฐานที่เป็นปัจจัยตั้งต้นของการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ รวมถึงให้ความสำคัญกับความหมายของประธานของประโยคว่าอาจใช้เป็นเกณฑ์จำแนกคำกริยาหรือคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยา *มัก*

โดยสรุป การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้ง 3 ประเด็นทำให้ผู้วิจัยเห็นความเป็นไปได้ว่าคำ *มัก* ในหน้าที่และความหมายต่างๆ น่าจะมีความสัมพันธ์กันในเชิงประวัติซึ่งอาจศึกษาได้ตามแนวคิดเรื่องกระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ รวมถึงทราบข้อคำนึงที่ควรให้ความสนใจในการวิเคราะห์หน้าที่ทางไวยากรณ์-ความหมายและกระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ *มัก* ดังจะเสนอในส่วนถัดไป

5. ข้อมูลวิจัย

ข้อมูลคำ *มัก* ในงานวิจัยนี้มาจากคลังข้อมูล “ตัวบทภาษาไทยสมัยเก่าสมัยสุโขทัยถึง พ.ศ. 2450” ของ สันต์รัช ธีรวงษ์ (2566, น. 9, 29-30) ซึ่งคัดเลือกจากตัวบทภาษาไทยสมัยเก่าที่ไม่มีข้อขัดแย้งเรื่องกำหนดสมัย⁵ คลังข้อมูลนี้จึงไม่รวมตัวบทอย่างเตภูมิกถา (ไตรภูมิพระร่วง) ซึ่งมีข้อถกเถียงว่าเป็นตัวบทภาษาไทยสมัยสุโขทัยหรืออยุธยา (Vickery, 1974, 1991) ไว้ในข้อมูลวิจัย รวมถึงคัดเลือกจากตัวบทที่มีข้อความปริบทต่อเนื่องเพียงพอสำหรับใช้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางภาษา ตัวบทดังกล่าวนี้ผ่านการตัดคำด้วยเครื่องโดยใช้ตัวตัดคำ Attacut (Chormai, Prasertsom, & Rutherford, 2019) เพื่อนำไปใช้ประมวลผลด้วยโปรแกรมคลังข้อมูลภาษาต่อไป

ผู้วิจัยสกัดเฉพาะคำเดี่ยว *มัก* พร้อมปริบท (concordance) ด้วยโปรแกรมคลังข้อมูลภาษา AntConc Version 4.2.4 (Anthony, 2023) ส่วนกรณีคำ *มัก* ซึ่งเป็นส่วนประกอบของวลิตายตัวหรือคำประสม เช่น *มักมาก* ‘มีความปรารถนาในเรื่องกามเป็นพิเศษ’ หรือ *มักใหญ่ใฝ่สูง* ‘ปรารถนาจะมีอำนาจหรือเป็นใหญ่’ ผู้วิจัยจะไม่รวมเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งของการศึกษานี้ เนื่องจากเป็นกรณีที่ไม่สามารถวิเคราะห์จำแนกความหมายของแต่ละหน่วยประกอบได้ชัด อีกทั้งกรณีเหล่านี้ผ่านการเปลี่ยนแปลงความหมายเป็นเอกเทศ ไม่ได้เป็นผลลัพธ์โดยตรงจากการกลายเป็นรูปไวยากรณ์

6. เกณฑ์การจำแนกหน้าที่ทางไวยากรณ์-ความหมายของคำ *มัก*

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องและการพิจารณาข้อมูลคำ *มัก* ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์จำแนกหน้าที่ทางไวยากรณ์-ความหมายของคำ *มัก* โดยอิงจากข้อสังเกตของเอนฟิลด์ (Enfield, 2007, p. 175) และเรียงจากระดับความเป็นคำหลักไปสู่คำไวยากรณ์ ดังนี้

⁵ รายละเอียดสมัยและรายชื่อตัวบท โปรดดูสันต์รัช ธีรวงษ์ (2566, น. 9, 29-30)

ตารางที่ 2

ประเภทหน้าที่ทางไวยากรณ์-ความหมาย เกณฑ์จำแนก และตัวอย่างของคำ มัก ในแต่ละประเภท

ประเภท		เกณฑ์จำแนก		ตัวอย่าง
หน้าที่ทางไวยากรณ์	ความหมาย	การปรากฏ	ความหมายของอาร์กิวเมนต์หรืออนุพากย์นาม	
1) คำกริยา (คำหลัก)	'ชอบ/พอใจ' 'อยาก/ ต้องการ' 'เคยชิน'	ปรากฏเดี่ยว	มีชีวิต	ข้าแลเมียมักกัน พ.ศ. 1927, จารึกวัดช้างล้อม
				เรามักน้อย ท่านให้น้อย พุทธศตวรรษที่ 20, จารึกคำปู่สภ
				เจ้าศรีศรัทธาราชจุฬามณี (...) มักเรียน คุณอันพิเศษ พุทธศตวรรษที่ 19-20, จารึกวัดศรีชุม
2) คำกริยา (คำหลัก- ไวยากรณ์)	'ชอบ/พอใจ' 'อยาก/ ต้องการ' 'เคยชิน' และ 'ความบ่อย' 'ประจำ'	ปรากฏ นำหน้ากริยา ในหน่วยสร้าง กริยาเรียง		ขุนนางแลราษฎรที่มีทรัพย์มักปลุกเมรุ ปลุกโรงที่มริมนาวัดมีอยู่เนืองๆ พ.ศ. 2397-2398, ประชุมประกาศ รัชกาลที่ 4
3) คำวิเศษณ์- คำช่วยกริยา (คำไวยากรณ์)	'ความบ่อย' 'ประจำ'		ไม่มีชีวิต	ฝิดาษกับฝิดโค, นั้นต่างกันนัก. ฝิดโคไม่มี พิศม์เลย. ฝิดาษมักมีพิศม์มาก พ.ศ. 2388, ตำราปลูกฝิดโค
				เรือที่มาค้าขายเมืองกาญจนดิฐนี้มักจะ แวะรับมพร้าวที่เกาะสมุยด้วย พ.ศ. 2433-2445, พระราชหัตถเลขา เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู

ผู้วิจัยใช้คำว่า อาร์กิวเมนต์ (argument) ในเกณฑ์การจำแนกในตารางที่ 2 ตามนิยามของทราสก์ (Trask, 1993, p. 20) ว่าหมายถึง “นามวลีซึ่งมีความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์หรือความหมายกับกริยา ไม่ว่าโดยชัดแจ้งหรือแฝงอยู่” เนื่องจากนิยามดังกล่าวครอบคลุมกรณีที่หน่วยประธานหรือกรรมของกริยาหลักไม่ปรากฏรูปชัด เนื่องจากการละในระดับปริจเฉทหรือข้อความต่อเนื่อง เช่น

- (5) เรื่องใหม่ๆ ที่ฝรั่งเขาครอบครองเมืองแล้วก็มี แต่มักเป็นเรื่องที่อัศจรรย์พิสดาร
เกินจริงผิดกันกับเรา

พ.ศ. 2439, ระยะทางเที่ยวชวากว่าสองเดือน

ในตัวอย่างที่ (5) อนุพากย์ มักเป็นเรื่องที่อัศจรรย์พิสดารเกินจริง ไม่ปรากฏประธานภายในขอบเขตอนุพากย์ แต่หากพิจารณาอนุพากย์ เรื่องใหม่ๆ ที่ฝรั่งเขาคบครองเมืองแล้วก็มี ซึ่งอยู่ก่อนหน้า จะเห็นว่านามวลีเรื่องใหม่ๆ ที่ฝรั่งเขาคบครองเมืองแล้ว เป็นประธานที่ถูกละไปของอนุพากย์ มักเป็นเรื่องที่อัศจรรย์พิสดารเกินจริง อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันของเนื้อความ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้คำว่า อนุพากย์นาม ด้วยเนื่องจากสังเกตเห็นในข้อมูลที่เก็บนาร่องว่า อนุพากย์ทั้งอนุพากย์อาจทำหน้าที่ประธานของภาคแสดงที่มีคำ มัก ประกอบอยู่ด้วย เช่น

- (6) ก็ที่ว่าถูกไขเจ็บในต้นระดูฝนนั้นเพราะฝนแรกตกลงมา อายแผ่นดิน แลอายต้นไม้ที่ถูกแสงแดดเมื่อน้ำแล้งแห้งอยู่ ครั้นถูกฝนเข้าอายนั้นก็พลุ่งออกมาถูกคนที่เข้าไปในเวลานั้น ก็มักให้ไขเจ็บ

พ.ศ. 2439, ระยะทางเที่ยวชวากว่าสองเดือน

ในตัวอย่างที่ (6) กริยาวลี ก็มักให้ไขเจ็บ ไม่ปรากฏเป็นหน่วยประธานชัด แต่หากพิจารณาเนื้อความระดับปริจเจทหรือข้อความต่อเนื่อง เหตุการณ์ที่มักทำให้คนเป็นไขในปริบทนี้คือเหตุการณ์ในอนุพากย์ อายนั้นก็พลุ่งออกมาถูกคนที่เข้าไปในเวลานั้น อนุพากย์ดังกล่าวจึงเป็นอนุพากย์นาม (nominal clause) ซึ่งทำหน้าที่เป็นอาร์กิวเมนต์ประธานได้เสมือนนามวลี

ผู้วิจัยจะใช้เกณฑ์รวมถึงข้อสังเกตเรื่องการระบุหน่วยประธานที่ถูกละหรือไม่ปรากฏรูปชัดจำแนกหน้าที่ทางไวยากรณ์-ความหมายของคำ มัก และเสนอการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ในส่วนถัดไป

7. ผลการวิจัย

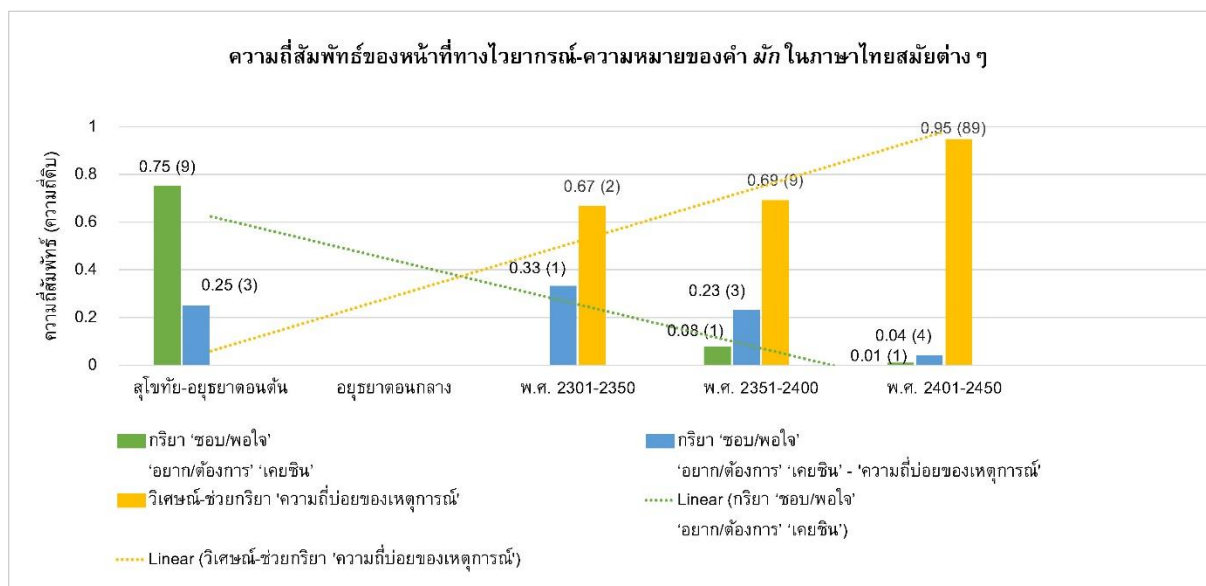
ในการนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยคำนึงว่าข้อมูลภาษาไทยเชิงประวัติมีข้อจำกัดประการสำคัญ คือ ตัวบทแต่ละสมัยขนาดต่างกันมาก การเปรียบเทียบลักษณะทางภาษาระหว่างสมัยโดยใช้ความถี่สัมบูรณ์ (AF-Absolute Frequency) หรือจำนวนดิบอาจไม่เหมาะสม เพราะจะส่งผลให้เข้าใจคลาดเคลื่อนได้ว่าตัวบทขนาดสั้นแสดงการเปลี่ยนแปลงน้อยเพราะพบตัวอย่างการใช้บ่อย ในขณะที่ตัวบทขนาดยาวแสดงการเปลี่ยนแปลงมากเพราะพบตัวอย่างการใช้มาก จึงจำเป็นต้องปรับความถี่สัมบูรณ์ให้เป็นความถี่สัมพัทธ์ (RF-Relative Frequency) ซึ่งเป็นความถี่ที่มีฐานเปรียบเทียบหรือค่ากลาง (baseline) ตรงกัน เพื่อใช้เปรียบเทียบข้ามคลังข้อมูลภาษา (Brezina, 2018, pp. 42-43) โดยสูตรดังนี้

$$RF_{\text{หน้าที่ทางไวยากรณ์-ความหมายของคำ มัก}} = \frac{AF_{\text{หน้าที่ทางไวยากรณ์-ความหมายของคำ มัก}}}{\text{จำนวนรวมของคำ มัก ทั้งสมัย}}$$

ตัวอย่างการคำนวณ เช่น ข้อมูลภาษาไทยสมัยสุโขทัยปรากฏคำกริยา มัก แสดงความหมายสภาวะจิตทั้งหมด 9 ตัวอย่าง และกรณีคำกริยาที่กำกวมระหว่างความหมายแสดงสภาวะจิตกับความหมายแสดงความบอ่ยของการเกิดเหตุการณ์ทั้งหมด 3 ตัวอย่าง รวมทั้งสมัย 12 คำ จะมีความถี่สัมพัทธ์แต่ละกรณีเท่ากับ 0.75 (9/12) และ 0.25 (3/12) ตามลำดับ

ผลการวิจัยซึ่งจะแสดงว่าคำ *มัก* ผ่านการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ประกอบด้วย 2 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) หน้าที่ทางไวยากรณ์-ความหมายของคำ *มัก* ในภาษาไทยสมัยต่างๆ และ 2) กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ *มัก* เสนอผลการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

7.1 หน้าที่ทางไวยากรณ์-ความหมายของคำ *มัก* ในภาษาไทยสมัยต่างๆ

ภาพที่ 2. ความถี่สัมพัทธ์ของหน้าที่ทางไวยากรณ์-ความหมายของคำ *มัก* ในภาษาไทยสมัยต่างๆ

จากภาพที่ 2 สัดส่วนความถี่สัมพัทธ์ของการใช้คำกริยา *มัก* 'ชอบ/พอใจ' 'อยาก/ต้องการ' หรือ 'เคยชิน' ลดลง ผกผันกับความถี่สัมพัทธ์ของการใช้คำวิเศษณ์ *มัก* 'ความบ่อยของเหตุการณ์' ซึ่งเพิ่มขึ้นตามลำดับสมัย การแปรผกผันกันระหว่างหน้าที่ทางไวยากรณ์-ความหมายทั้งสองประเภทนี้เห็นได้ชัดจากเส้นแนวโน้ม (trendline) แบบความสัมพันธ์เชิงเส้น (linear) ซึ่งวางแนวสวนทางกัน

สัดส่วนความถี่สัมพัทธ์ของการใช้คำ *มัก* ในภาพที่ 2 นี้ยังมีข้อสังเกตเพิ่มเติม ข้อสังเกตแรก คือ แม้ว่าผลการวิเคราะห์ของงานวิจัยนี้จะแสดงว่าในดับทช่วง พ.ศ. 2301-2350 การใช้คำกริยา *มัก* 'ชอบ/พอใจ' 'อยาก/ต้องการ' หรือ 'เคยชิน' เว้นว่างไป แต่ก็ปรากฏว่ามีการใช้คำ *มัก* เป็นกริยาที่มีความกำกวมระหว่างความหมาย₁ 'ชอบ/พอใจ' 'อยาก/ต้องการ' 'เคยชิน' กับความหมาย₂ 'ความบ่อยของเหตุการณ์' ทำให้พิจารณากลับไปได้ว่าควรจะต้องมีคำกริยา *มัก* 'ชอบ/พอใจ' 'อยาก/ต้องการ' หรือ 'เคยชิน' ในระบบไวยากรณ์ภาษาไทยช่วงสมัยดังกล่าว ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าการไม่ปรากฏใช้ในกรณีนี้อาจเป็นเหตุจากเรื่องเนื้อหาและปริมาณข้อมูลมากกว่าที่จะเป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงในระบบไวยากรณ์ อย่างไรก็ตาม การไม่ปรากฏใช้นี้ไม่ได้กระทบต่อข้อเท็จจริงว่าการใช้คำกริยา *มัก* ลดลงตามลำดับสมัย เนื่องจากข้อมูลช่วง พ.ศ. 2351-2400 และ พ.ศ. 2401-2450 เป็นต้นมาก็ยังแสดงแนวโน้มดังกล่าว

ข้อสังเกตที่สอง คือ การปรากฏเฉพาะการใช้คำกริยา *มัก* ในภาษาไทยสมัยสุโขทัย-อยุธยาตอนต้น เปรียบเทียบกับข้อมูลตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2301-2350 เป็นต้นมา มีการปรากฏสัดส่วนความถี่สัมพัทธ์ของคำวิเศษณ์ซึ่งเป็นคำไวยากรณ์สูงกว่าคำกริยาซึ่งเป็นคำหลัก แสดงให้เห็นว่ากระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ *มัก* อาจ

เกิดขึ้นภายหลังช่วงสมัยสุโขทัย-อยุธยาตอนต้น และก่อนหน้าช่วง พ.ศ. 2301-2350 ทว่าเกิดขึ้นช่วงเวลาใด โดยแน่ชัดนั้น ไม่สามารถสรุปได้ เนื่องจากข้อมูลสมัยอยุธยาตอนกลางซึ่งเป็นข้อมูลระหว่างกลางที่สำคัญ ไม่ปรากฏตัวอย่างคำ มัก การวิเคราะห์การกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ มัก จึงต้องอาศัยข้อมูลเท่าที่ปรากฏใน 4 ช่วงสมัยที่เหลือเท่านั้น

7.2 กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ มัก

ผลการวิเคราะห์กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ มัก พบว่าคำ มัก เปลี่ยนแปลงจากคำกริยา ‘ชอบ’ ไปสู่คำวิเศษณ์-คำช่วยกริยา ‘ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์’ ผู้วิจัยจะเสนอผลการวิเคราะห์เป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) หน่วยสร้างกริยาเรียง กลไกการวิเคราะห์ใหม่ และกระบวนการนามนัย 2) กลไกการเทียบแบบและกระบวนการอุปลักษณะ

7.2.1 หน่วยสร้างกริยาเรียง กลไกการวิเคราะห์ใหม่ และกระบวนการนามนัย

การปรากฏในหน่วยสร้างกริยาเรียงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คำกริยา มัก ‘ชอบ’ เริ่มแสดงการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ เปรียบลักษณะการใช้ในตัวอย่างที่ (7)-(8) ดังนี้

- (7) เจ้าเมืองตรอกสลอบแลแซงนแม่ใจ(รัก) มักบุญธรรม เป็นขุนผู้ใจดี ขวนลูกเจ้า
ลูกขุนมูลนายไพร่ไทย ทั้งชาวแม่ ชาวเจ้าทั้งหลาย พิมพ์รูปพระ (...)
พ.ศ. 1882, จารึกวัดบางสนุก

คำกริยา มัก ในตัวอย่างที่ (7) ปรากฏเป็นกริยาเดียวของอนุพากย์ มักบุญธรรม และแสดงเฉพาะความหมายแสดงสภาวะจิต ‘ชอบ’ (‘ชอบเรื่องบุญและธรรม’) ในบริบทนี้ ยังมีอนุพากย์ เป็นขุนผู้ใจดี บรรยายลักษณะนิสัยของเจ้าเมืองตรอกสลอบและบุคคลที่ชื่อแซงน แสดงให้เห็นว่าคำ มัก ในบริบทนี้มุ่งบรรยายสภาวะจิต ‘ชอบ’ เพียงอย่างเดียว ต่างจากกรณีการปรากฏเป็นกริยาตัวแรกในหน่วยสร้างกริยาเรียงซึ่งมีความกำกวมทางไวยากรณ์และความหมาย พิจารณาตัวอย่างที่ (8) ดังนี้

- (8) เจ้าศรีศรัทธาราชจุพามณี (.....) คุณ มักเรียนคุณอันพิเศษ อันหนึ่งรู้คุณช้าง
อันหนึ่งรู้คุณม้า อันหนึ่งรู้คุณ... อันหนึ่งรู้คุณ.น อันหนึ่งรู้คุณสีห... อันหนึ่งรู้คุณ
คือชนุศิลป์ป็นยิ่งเข้าไปก็ถูก รู้คุณหลายประการ
พุทธศตวรรษที่ 19-20, จารึกวัดศรีชุม

ในตัวอย่างที่ (8) คำ มัก มีลักษณะกำกวมระหว่างคำกริยาหลักหรือคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาหน้ากริยาหลัก ลักษณะเช่นนี้เอื้อให้ผ่านกลไกการวิเคราะห์ใหม่ในการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ ดังนี้

ภาพที่ 3. กลไกการวิเคราะห์ใหม่ในกระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ มัก

ภาพที่ 3 แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างวากยสัมพันธ์ของคำ มัก ในหน่วยสร้างกริยาเรียงมีความกำกวมที่อาจแสดงความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์และความหมายได้เป็น 2 กรณี กรณีแรกซึ่งเป็นกรณีก่อนผ่านกลไกการวิเคราะห์ใหม่ คำ มัก เป็นกริยาส่วนหลักซึ่งมีอนุพากย์นาม เรียนคุณอันพิเศษ เป็นอนุพากย์นามซึ่งทั้งส่วนทำหน้าที่เป็นหน่วยกรรมตรงของกริยาส่วนหลัก มัก กรณีแรกนี้จะให้ความหมายว่า ‘ชอบการเรียนศิลปวิทยา’ เมื่อผ่านการวิเคราะห์ใหม่ คำ มัก จะเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์เป็นคำวิเศษณ์ขยายกริยาลี และในทางกลับกันอนุพากย์นาม เรียนคุณอันพิเศษ กลายเป็นกริยาลีสองหลักแทน กรณีที่สองนี้จะให้ความหมายว่า ‘เรียนศิลปวิทยาย่อย’

การปรากฏเป็นกริยาตัวแรกในหน่วยสร้างกริยาเรียงยังทำให้เกิดความกำกวมทางความหมายระหว่างความหมายแสดงสภาวะจิต ‘ชอบ’ กับ ‘ความย่อของการเกิดเหตุการณ์’ ดังที่ระบุข้างต้นแล้ว ความกำกวมนี้เกิดขึ้นเนื่องจากปริบทการใช้อย่างในตัวอย่างที่ (8) ซึ่งเอื้อให้คำกริยา มัก ‘ชอบ’ อนุมานความหมายแสดง ‘ความย่อของการเกิดเหตุการณ์’ กล่าวคือ หากเจ้าศรีศรัทธาราชจุพามุณีชอบเรียนศิลปวิทยาลาหลายแขนงกระทั่งรู้หลายอย่าง เช่น เรื่องช้าง เรื่องม้า ไปจนถึงเรื่องอาวุธยิ่งต่างๆ ก็ย่อมอนุมานความหมายต่อได้ว่า เจ้าศรีศรัทธาราชจุพามุณีเรียนศิลปวิทยาย่อย ทั้งสองความหมายนี้เชื่อมโยงกันทางมโนทัศน์โดยกระบวนการนามนัย กล่าวคือความชอบและการเกิดขึ้นย่อต่างเป็นมโนทัศน์ที่อยู่ในวงมโนทัศน์ แนวโน้มการเกิดเป็นประจำ เช่นเดียวกัน

แม้ว่าลักษณะการใช้คำกริยา มัก อย่างในตัวอย่างที่ (8) จะเอื้อให้เกิดการอนุมานความหมายใหม่ แต่ลักษณะการใช้ตัวอย่างดังกล่าวนี้ยังถือได้ว่ามีความหมายเดิม ‘ชอบ’ เป็นความหมายหลัก และความหมายใหม่ ‘ความย่อของการเกิดเหตุการณ์’ เป็นเพียงความหมายแฝงในปริบท เนื่องจากคำกริยา มัก ในกรณีนี้ปรากฏในสถานการณ์ที่มุ่งบรรยายสภาวะจิตของเจ้าศรีศรัทธาราชจุพามุณี ในทางกลับกัน ผู้วิจัยพบว่าหากคำกริยา มัก ที่มีความหมายแฝง ‘ความย่อของการเกิดเหตุการณ์’ ปรากฏในการบรรยายสถานการณ์ว่าเหตุการณ์เกิดย่อเป็นกิจวัตรมากกว่าที่จะมุ่งบรรยายสภาวะจิตของอาร์กิวเมนต์ประธาน ความหมายแฝง ‘ความย่อของการเกิดเหตุการณ์’ จะปรากฏชัดขึ้น ดังนี้

- (9) พระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุพามุณีหลานพ่อขุนผาเมืองนั้นผู้หลวก มักกระทำบุญ
กระทำกรรม มักไอยทานทุกเมื่อ

พุทธศตวรรษที่ 19-20, จารึกวัดศรีชุม

ในตัวอย่างที่ (9) คำกริยา *มัก* ปรากฏใช้ทั้งในความหมายเดิม ‘ชอบ’ และความหมายใหม่ ‘ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์’ ควบคู่กัน แต่ข้อแตกต่างจากตัวอย่างที่ (8) คือ ทั้งปรับทการใช้มุ่งบรรยายเหตุการณ์ว่าเป็นสิ่งมักเกิดบ่อยเป็นกิจวัตร ดังจะเห็นได้จากการปรากฏนามวลี *ทุกเมื่อ* ‘ทุกครั้งหรือทุกเวลา’ ขยายกริยาลี *มักกระทำบุญกระทำกรรม มักโอ้อวด* และให้ความหมายในบริบทนี้ว่าพระมหาเถรศรีศรัทธาธรรมาธิราชจุฬามณีชอบทำบุญ ปฏิบัติธรรม และให้ทานบ่อยเป็นกิจวัตรทุกครั้ง

โดยสรุป ข้อมูลวิจัยชี้ให้เห็นว่ากระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ *มัก* มีต้นเค้าตั้งแต่ในภาษาไทยสมัยสุโขทัย-อยุธยาตอนต้น ดังจะเห็นได้จากการปรากฏใช้เป็นกริยานำหน้ากริยาอื่นในหน่วยสร้างกริยาเรียง ซึ่งทำให้เกิดกลไกการวิเคราะห์ให้ใหม่กับกระบวนการนามนัยตามมา

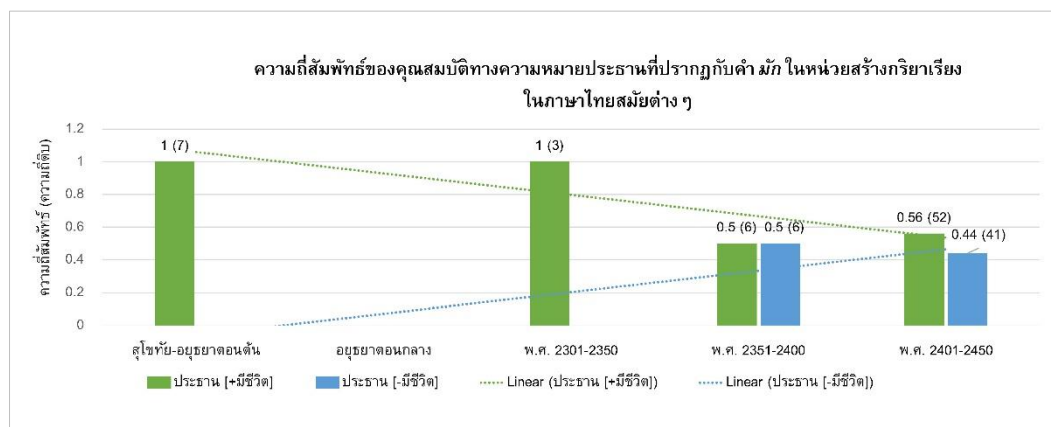
อนึ่ง ผลการวิจัยส่วนนี้ยังแสดงด้วยว่ากระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ *มัก* ในภาษาไทยสมัยสุโขทัย-อยุธยาตอนต้นยังไม่เกิดขึ้นโดยสมบูรณ์ เนื่องจากคำ *มัก* ทุกตัวอย่างที่พบในสมัยดังกล่าวปรากฏร่วมกับอาร์กิวเมนต์ประธานที่มีคุณสมบัติทางความหมาย *มีชีวิต* ซึ่งสามารถมีสถานะจิตได้ ข้อเท็จจริงนี้บ่งชี้ว่าคำ *มัก* ที่ผ่านกระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์กรณีนี้ยังคงสถานะกริยา จึงกล่าวได้ว่ายังไม่ขาดจากหน้าที่ทางไวยากรณ์เดิมและต้องอาศัยกลไกการเทียบแบบและกระบวนการอุปลักษณ์ซึ่งจะทำให้คำ *มัก* ขยายลักษณะการใช้เป็นคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาชัดเจนและมีลักษณะที่ขาดจากหน้าที่คำกริยาเดิมอย่างชัดเจนมากขึ้น ดังจะได้กล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

7.2.2 กลไกการเทียบแบบและกระบวนการอุปลักษณ์

กลไกการเทียบแบบและ/หรือกระบวนการอุปลักษณ์ทำให้อาร์กิวเมนต์ประธาน และ กริยาหลักของอนุพจน์ที่ปรากฏร่วมกับคำ *มัก* มีคุณสมบัติทางความหมายหลากหลายขึ้น และส่งผลให้คำ *มัก* ขยายลักษณะการใช้กระทั่งสูญเสียลักษณะคำกริยาเดิมอย่างชัดเจน แสดงผลการวิเคราะห์รายประเด็นดังนี้

ก. การขยายคุณสมบัติทางความหมายของอาร์กิวเมนต์ประธาน

กลไกการเทียบแบบและกระบวนการอุปลักษณ์ทำให้อาร์กิวเมนต์ประธานของอนุพจน์ที่ปรากฏกับคำ *มัก* ขยายรูปแบบการปรากฏ จากเดิมที่มีเฉพาะคุณสมบัติทางความหมาย *มีชีวิต* ไปสู่ที่มีคุณสมบัติทางความหมาย *ไม่มีชีวิต* พิจารณาจากแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 4. ความถี่สัมพัทธ์ของคุณสมบัติทางความหมายประธานที่ปรากฏกับคำ *มัก* ในหน่วยสร้างกริยาเรียงในภาษาไทยสมัยต่าง ๆ

ภาพที่ 4 สรุปได้ว่าหน่วยอาร์กิวเมนต์ประธานที่มีคุณสมบัติทางความหมาย *มีชีวิต* และปรากฏกับคำ *มัก* ในหน่วยสร้างกริยาเรียงมีแนวโน้มว่าลดสัดส่วนการปรากฏลง แปรผกผันกับหน่วยอาร์กิวเมนต์ประธานที่มีคุณสมบัติทางความหมาย *ไม่มีชีวิต* ซึ่งเพิ่มขึ้นตามลำดับสมัย แสดงให้เห็นว่าหน่วยอาร์กิวเมนต์ประธานที่ปรากฏกับคำ *มัก* ขยายประเภทจากคุณสมบัติ *มีชีวิต* ไปสู่ *ไม่มีชีวิต* พิจารณาตัวอย่างอาร์กิวเมนต์ประธานที่มีคุณสมบัติทางความหมาย *ไม่มีชีวิต* ดังต่อไปนี้

(10) สิ่งไฟฟ้าชอบมักตามไปนั้น, คือเงิน

พ.ศ. 2387, บางกอกรีกอร์เดอร์ (บางกอกรีกอเดอ) เล่ม 1

ตัวอย่างที่ (10) คำ *มัก* ขยายลักษณะทางไวยากรณ์ของคำวิเศษณ์ชัดเจนขึ้น กล่าวคือ *กลไกการเทียบ* แบบส่งผลให้ตำแหน่ง (slot) ของอาร์กิวเมนต์ประธานของคำกริยา *มัก* รองรับคำนาม *ไฟฟ้า* ซึ่งเป็นหน่วยประธานประเภทที่ไม่มีชีวิตเพิ่มเติมได้ด้วย

การเปรียบเทียบด้วยการคิดเชิงอุปมาอุปไมยว่า *สิ่งที่ไม่มีชีวิต คือ บุคคล* ก็มีผลสำคัญทำให้อาร์กิวเมนต์ประธานที่ไม่มีชีวิตสามารถปรากฏร่วมกับกริยา *มัก* ได้ หลักฐานในตัวอย่างที่ (10) แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติการเหนี่ยวนำและเดินทางของไฟฟ้าซึ่งเป็นสิ่งไม่มีชีวิตถูกเปรียบเทียบเชิงอุปมาอุปไมยให้เป็นสิ่งมีชีวิตซึ่งมีสภาวะจิต *ชอบและตาม(เงิน)* เหมือนที่มนุษย์ *ชอบและติดตาม* สิ่งหนึ่ง การที่วัตถุในทางกายภาพถูกเปรียบเทียบให้เป็นเสมือนบุคคลได้นั้น ช่วยให้เรา (มนุษย์) เข้าใจประสบการณ์หลายอย่างที่มีต่อสรรพสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ผ่านการทำความเข้าใจแรงจูงใจ ลักษณะ หรือกิจกรรมของมนุษย์เป็นสิ่งที่เปรียบเทียบ (Lakoff & Johnson, 2003, p. 33)

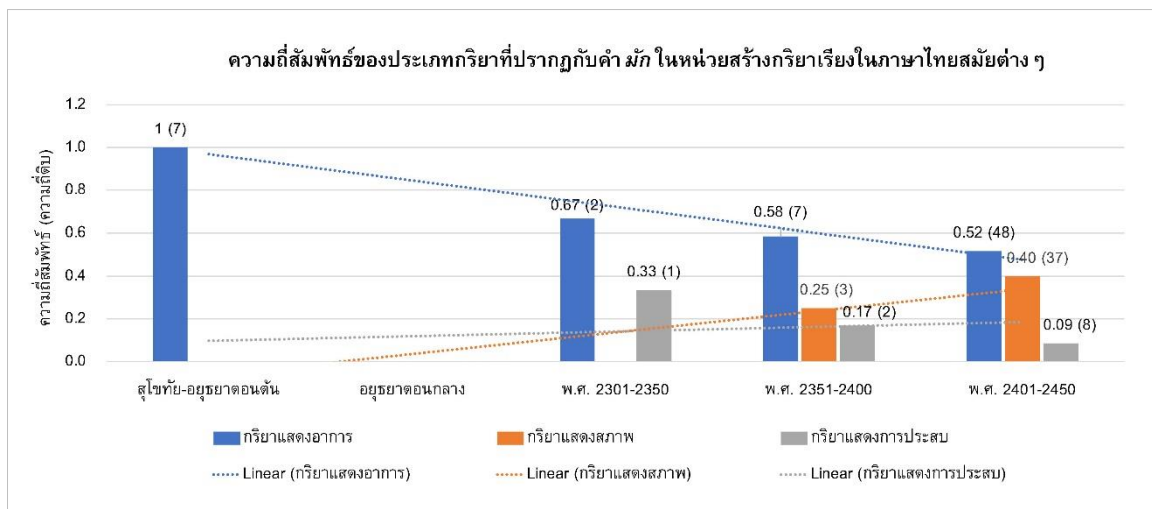
ทั้งกลไกการเทียบแบบและกระบวนการอุปมาอุปไมยส่งผลให้คำกริยา *มัก* สูญเสียลักษณะเดิมของคำกริยาและกลายเป็นสู่สถานะคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาชัดเจน เนื่องจากเกิดความไม่เข้ากันทางความหมายระหว่างหน่วยประธานที่ไม่มีชีวิตกับคำกริยา *มัก* ซึ่งเดิมแสดงสภาวะจิตของสิ่งมีชีวิต

ข. การขยายประเภทกริยา

กลไกการเทียบแบบทำให้คำวิเศษณ์-คำช่วยกริยา *มัก* ขยายขอบเขตไปปรากฏกับกริยาได้หลายประเภท จากปรากฏร่วมกับคำกริยาแสดงอาการ ไปสู่คำกริยาแสดงสภาพและคำกริยาแสดงการประสบ ตามเกณฑ์การจำแนกของนววรรณ พันธุเมธา (2558, น. 8-19) ได้แก่

- 1) คำกริยาแสดงอาการ แสดงการกระทำทั้งที่เคลื่อนที่และอยู่กับที่ เช่น นั่ง ปีน การกระทำที่ส่งผลต่อผู้อื่นหรือสิ่งอื่น เช่น ทูบ การกระทำให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เขียน การติดต่อสัมผัสซึ่งเปลี่ยนแปลงประสบการณ์ เช่น ดม กริยาแสดงการสื่อสาร เช่น บอก
- 2) คำกริยาแสดงสภาพ ครอบคลุมกริยาประเภทที่แสดงสภาพจิตใจ เช่น ใจดี สภาพร่างกาย เช่น ผอม ลักษณะ เช่น แบน สัมผัส เช่น สาก สี เช่น ดำ นิสัย เช่น ดื้อ อายุ เช่น หนุ่ม ความเร็ว เช่น ไว การเปรียบเทียบ เช่น เหมือน และ
- 3) คำกริยาแสดงการประสบ ครอบคลุมกริยาประเภทที่แสดงการรู้ เช่น เข้าใจ ความรู้สึก เช่น โกรธ ประสบสัมผัส เช่น ได้ยิน

ผลการศึกษาการขยายขอบเขตการปรากฏกับกริยาประเภทต่าง ๆ ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 5. ความถี่สัมพัทธ์ของประเภทกริยาที่ปรากฏกับคำ มัก ในหน่วยสร้างกริยาเรียงในภาษาไทยสมัยต่าง ๆ

ภาพที่ 5 แสดงความถี่สัมพัทธ์ของกริยาประเภทต่างๆ ที่ปรากฏร่วมกับคำ มัก ในหน่วยสร้างกริยาเรียงในภาษาไทยแต่ละสมัย ผลการวิจัยข้อแรกในส่วนนี้พบว่าความถี่สัมพัทธ์ในส่วนที่คำ มัก ปรากฏกับกริยาแสดงอาการลดลง เนื่องจากคำ มัก ผ่านกระบวนการเทียบแบบและขยายการปรากฏจากที่ปรากฏกับกริยาแสดงอาการดังในตัวอย่างที่ (8)-(10) ไปปรากฏกับกริยาแสดงการประสมและแสดงสภาพในภาษาไทยสมัย พ.ศ. 2301-2350 เป็นต้นมา เห็นได้จากเส้นแนวโน้มข้อมูลแต่ละประเภท

ตัวอย่างต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นว่าการปรากฏร่วมกับกริยาแสดงการประสมและแสดงสภาพทำให้คำ มัก กลายสถานะเป็นคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาแสดงความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์ชัดเจนขึ้น

- (11) ท่านผู้**มัก**เสียดายว่าของควรจะประดับราชตระกูลเป็นพระเกียรติยศแผ่นดินไปเป็นของวัด

พ.ศ. 2397-2398, ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4

ในตัวอย่างที่ (11) คำ มัก ปรากฏกับกริยาแสดงการประสมความรู้สึก เสียดาย ว่าของที่กำลังกล่าวถึงควรจะต้องเป็นของประดับเกียรติมากกว่ากลายเป็นของตั้งไว้ที่วัด กริยา เสียดาย แสดงความไม่เข้ากันทางความหมายระหว่างความหมายเดิมของกริยา มัก ‘ชอบ’ กับความหมายประจำคำกริยา ‘เสียดาย’ เพราะความรู้สึกเสียดายเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ซึ่งไม่สามารถเข้าได้กับความหมาย ‘ชอบ’ ของกริยา มัก คำกริยา มัก กรณีนี้จึงขาดจากลักษณะกริยาแสดงสภาวะจิตเดิมอย่างชัดเจน

ผลการวิจัยข้อสอง ในส่วนของการปรากฏคำ มัก กับกริยาแสดงสภาพ พบว่าการปรากฏคำ มัก ร่วมกับกริยาแสดงสภาพเป็นส่วนเดียวที่ความถี่สัมพัทธ์เพิ่มขึ้นตามลำดับสมัยตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2351-2450 ข้อนี้บ่งชี้ให้เห็นว่าคำ มัก กลายเป็นคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาแสดงความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์และขาดจากหน้าที่ทางไวยากรณ์กริยาเดิมอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องจากปรากฏใช้บรรยายความบ่อยของควมมีสภาพตามธรรมชาติหรือสภาพติดตัว ต่างจากการบรรยายความบ่อยของกิจกรรมหรือการประสมความรู้สึกซึ่งยังเกี่ยวข้องกับสภาวะจิตพิจารณาตัวอย่างดังต่อไปนี้

(12) ศิลาปูนเช่นนี้มักเป็นชอกเป็นแซกเป็นแอ่งที่ขังน้ำ

พ.ศ. 2433-2445, พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู

ในตัวอย่างที่ (12) คำ *มัก* ปรากฏกับกริยาแสดงสภาพ *เป็น* (เป็น) เมื่อพิจารณาร่วมกับหน่วยประธานของกริยา *เป็น* ซึ่งมีคุณสมบัติไม่มีชีวิตแล้ว จะเห็นว่ากรณีนี้คำ *มัก* ได้กลายเป็นคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาแสดงความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์โดยสมบูรณ์ เนื่องจากปรากฏในเหตุการณ์แสดงสภาพตามธรรมชาติของศิลาปูนว่าหากเป็นศิลาปูนตามลักษณะนี้ก็จะปรากฏบ่อยครั้งว่าเป็นชอกหรือแอ่งขังน้ำ เป็นลักษณะโดยทั่วไป ไม่ได้มีความหมายเกี่ยวข้องกับสภาวะจิต 'ชอบ' แต่อย่างใด

ค. การขยายไปปรากฏในตำแหน่งทางวากยสัมพันธ์ของคำแสดงการณลักษณะ

กลไกการเทียบแบบยังส่งผลให้คำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาแสดง 'ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์' ขยายไปปรากฏในตำแหน่งทางวากยสัมพันธ์เดียวกันกับคำแสดงการณลักษณะอื่นในระบบไวยากรณ์ กรณีที่เห็นได้ชัดคือการปรากฏนอกขอบเขตคำปฏิเสธของกริยาลี เนื่องจากเป็นบริบทที่คำ *มัก* ไม่สามารถรับคำปฏิเสธ และถือได้ว่าสูญเสียคุณสมบัติของกริยาชัดเจน พิจารณาตัวอย่างต่อไปนี้

(13) ก. ออกทุนไปแล้ว*มัก*ไม่ได้คืน

พ.ศ. 2433-2445, พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู

ข. เห็นฟองนาโคโตแปลกประหลาดดังนั้นก็ยังไม่แจ้งว่าเป็นฟองสิ่งไร

พ.ศ. 2319, หมายรับสั่งกรุงธนบุรี

ค. ทูลหม่อมมบนยังไม่เสด็จมาที่พลับพลา

พ.ศ. 2426, จดหมายเหตुरายวันฯ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ

ตัวอย่างที่ (13 ก.) คำ *มัก* มีสถานะเป็นคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาแสดง 'ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์' ซึ่งเป็นคำแสดงการณลักษณะประเภทหนึ่ง (อภิญา สร้อยธุระ, 2553, น. 70-71, 119-120, 135-145) คำ *มัก* ลักษณะนี้สอดคล้องกับกรณีคำแสดงการณลักษณะอื่นๆ ที่มีมาก่อนหน้า ตัวอย่างเช่นคำ *ยัง* ซึ่งแสดงการณลักษณะ 'คงอยู่' ของเหตุการณ์ (สุรีเนตร จรัสจรวงเกียรติ, 2551) ตัวอย่างที่ (13 ข.) คำแสดงการณลักษณะ *ยัง* ปรากฏก่อนหน้าในช่วง พ.ศ. 2301-2350 และตัวอย่างที่ (13 ค.) แสดงว่าการใช้คำ *ยัง* ลักษณะดังกล่าวก็ยังปรากฏใช้ในช่วงสมัยเดียวกับคำ *มัก* ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าการมีโครงสร้างไวยากรณ์ลักษณะนี้อยู่ก่อนในระบบไวยากรณ์เป็นหลักฐานที่แสดงว่าคำ *มัก* ผ่านการเทียบแบบและมีลักษณะทางวากยสัมพันธ์เป็นคำไวยากรณ์ชัดเจนขึ้น

โดยสรุป กลไกการเทียบแบบและกระบวนการอุปลักษณะมีบทบาทอย่างยิ่งต่อการขยายแบบแผนทางความหมายของหน่วยประธานและประเภทของกริยาที่มาร่วมกับคำ *มัก* และส่งผลให้คำ *มัก* มีลักษณะที่ขาดจากหมวดคำกริยาเดิมและเข้าใกล้ความเป็นหมวดคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาชัดเจนขึ้น กระทั่งกลายเป็นคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาแสดงความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์โดยสมบูรณ์

8. สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าคำ *มัก* เปลี่ยนแปลงจากคำกริยา ‘ชอบ’ ไปสู่คำวิเศษณ์-คำช่วยกริยา แสดง ‘ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์’ ตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ หลักฐานประการสำคัญ คือ การพบบริบทที่เชื่อมโยง (bridging context) ซึ่งชี้ให้เห็นทิศทางการกลายหน้าที่ทางไวยากรณ์จากคำกริยาไปสู่คำวิเศษณ์หรือคำช่วยกริยา กล่าวคือ คำกริยา *มัก* ปรากฏในบริบทใช้นำกริยาอื่นในหน่วยสร้างกริยาเรียงและเกิดความหมายอนุมาน (inference) ว่าการ ‘ชอบ’ ทำเหตุการณ์หนึ่งอาจบ่งชี้ว่าทำเหตุการณ์นั้น ‘บ่อยครั้ง’ การอนุมานความหมายดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นให้คำกริยา *มัก* ‘ชอบ’ เปลี่ยนแปลงสถานะจากกริยาหลักที่เคยมีกริยาลีแสดงเหตุการณ์เป็นหน่วยกรรม (‘ชอบ’ ทำเหตุการณ์) ไปสู่คำวิเศษณ์หรือคำช่วยกริยาขยายหน้ากริยาลีหลัก (ทำเหตุการณ์ ‘บ่อยครั้ง’) ตามกลไกการวิเคราะห์ใหม่ ทว่าแรกเริ่มที่เกิดการอนุมานความหมายและเกิดการวิเคราะห์ใหม่ คำ *มัก* ยังคงคุณสมบัติคำกริยาเดิมอยู่มาก เห็นได้จากการที่คำ *มัก* ปรากฏเฉพาะกับหน่วยประธานที่มีชีวิตและกริยาแสดงอาการตามที่พบในข้อมูลช่วงสมัยสุโขทัย-อยุธยาตอนต้น

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ยังไม่อาจชี้ชัดว่ากระบวนการกลายแปรรูปไวยากรณ์ของคำ *มัก* เกิดขึ้นอย่างไร ในช่วงเวลาระหว่างอยุธยาตอนต้น - พ.ศ. 2300 เนื่องจากไม่ปรากฏตัวอย่างคำ *มัก* ในข้อมูลสมัยอยุธยาตอนกลางที่ใช้ในงานวิจัยนี้ ข้อจำกัดเช่นนี้พบในกรณีการศึกษาการกลายแปรรูปไวยากรณ์ของคำ *ภาย* (สัทธีรวัช ธีรวงษ์, 2566) ด้วยเช่นกัน ดังนั้นการมีคลังข้อมูลร้อยแก้วภาษาไทยสมัยอยุธยาตอนกลางเพียงพอเป็นปัจจัยสำคัญต่อการศึกษาร้อยแก้วไทยเชิงประวัติ การศึกษานี้จึงขอเสนอแนะให้มีการศึกษาเพื่อพิสูจน์ทราบว่าเอกสารที่เพิ่งพบ ได้แก่ *บุมราชธรรม* (กรมศิลปากร, 2545) และ *ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส* (กรมศิลปากร, 2554) เป็นเอกสารจากสมัยอยุธยาตอนกลาง-ตอนปลายตรงกับสมัยที่สันนิษฐานด้วยหลักเกณฑ์เรื่องรูปแบบตัวอักษรไทยย่อจริงหรือไม่ เนื่องจากข้อเท็จจริงเหล่านี้จะมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้ตัดสินใจได้ว่าควรนับเอกสารเหล่านี้เพิ่มเป็นส่วนหนึ่งของเอกสารร้อยแก้วภาษาไทยสมัยอยุธยาตอนกลางหรือไม่

แม้ว่าปราศจากหลักฐานแสดงจุดเริ่มต้นของการกลายแปรรูปไวยากรณ์ของคำ *มัก* ซึ่งอาจเห็นได้ในภาษาไทยสมัยอยุธยาตอนกลางก็ตาม หลักฐานภาษาไทยช่วง พ.ศ. 2301-2350 เป็นต้นมาก็ยังแสดงให้เห็นว่ากลไกการเทียบแบบและกระบวนการอุปลักษณ์ส่งผลให้คำกริยา *มัก* ‘ชอบ’ กลายไปมีสถานะเป็นคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาแสดง ‘ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์’ โดยชัดเจนขึ้นและขาดจากคุณสมบัติของคำกริยาเดิมได้อย่างไรบ้าง ดังจะเห็นได้จากลักษณะที่ผ่านการเปลี่ยนแปลง 3 ลักษณะ ดังนี้

ในแง่คุณสมบัติทางความหมายของอาร์กิวเมนต์ประธานที่ปรากฏกับคำกริยา *มัก* กลไกการเทียบแบบและกระบวนการอุปลักษณ์ส่งผลให้คำกริยา *มัก* ขยายไปปรากฏกับหน่วยประธานซึ่งมีคุณสมบัติทางความหมายไม่มีชีวิต ส่งผลให้คำ *มัก* แสดงความหมาย ‘ชอบ’ ตามรูปภาษาได้ไม่ชัดเจน และต้องตีความหมายเชิงอุปลักษณ์ในบางบริบท และมีแนวโน้มจะแสดงความถี่ของเหตุการณ์มากกว่า

ในแง่ประเภทของกริยาที่ปรากฏเรียงต่อจากคำกริยา *มัก* กลไกการเทียบแบบส่งผลให้คำ *มัก* ขยายลักษณะการใช้ จากที่ปรากฏร่วมกับคำกริยาแสดงการกระทำ ไปสู่คำกริยาแสดงการประสบและคำกริยาแสดงสภาพ การปรากฏนี้ส่งผลให้คำ *มัก* เริ่มโน้มเอียงไปแสดงความหมาย ‘ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์’ ของเหตุการณ์ได้ทั่วไปโดยที่ไม่จำกัดเฉพาะเหตุการณ์การกระทำ หลักฐานสำคัญประการหนึ่ง คือ การปรากฏใช้แสดงความถี่ของการเกิดเหตุการณ์การประสบความรู้สึกทางลบซึ่งไม่เข้ากับความหมาย ‘ชอบ’ และการปรากฏใช้แสดงความถี่ของ

ในแง่ตำแหน่งการปรากฏในโครงสร้างไวยากรณ์ กลไกการเทียบแบบส่งผลให้คำกริยา มัก เดิมกลายไปมีโครงสร้างไวยากรณ์อย่างคำแสดงการณ์ลักษณะอื่นในระบบไวยากรณ์ชัดเจนขึ้น ดังจะเห็นได้จากการปรากฏนอกขอบเขตคำปฏิเสธของกริยาวลี ซึ่งแสดงว่าไม่ได้มีสถานะเป็นคำกริยาเพราะถูกปฏิเสธไม่ได้ แต่เป็นคำวิเศษณ์หรือคำช่วยกริยาแสดงการเกิดขึ้นบ่อยครั้งซึ่งมีความหมายเชิงการณ์ลักษณะของทั้งกริยาวลี

เมื่อพิจารณาข้อมูลวิจัยที่สังเกตเห็นประกอบกับผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้ออภิปราย 4 ข้อ ข้ออภิปรายแรกสืบเนื่องมาจากข้อสังเกตที่ตั้งไว้ในบทนำว่าในภาษาไทยมาตรฐานสมัยปัจจุบันไม่ปรากฏคำกริยาเดี่ยว *มัก* ที่มีความหมายแสดงสภาวะจิต ‘ชอบ’ และใช้คำกริยา *ชอบ* แทนในการแสดงความหมายเดียวกันนี้ (ดูตัวอย่างที่ 1 ประกอบ) ข้อเท็จจริงดังกล่าวบ่งชี้ว่า ณ ช่วงเวลาหนึ่งของการเปลี่ยนแปลง คำกริยา *ชอบ* อาจเริ่มปรากฏใช้ในความหมายแสดงสภาวะจิตแทนที่คำกริยา *มัก* ซึ่งกำลังกลายไปสู่คำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาแสดง ‘ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์’ ผู้วิจัยสันนิษฐานเช่นนี้เนื่องจากระหว่างดำเนินการศึกษาสังเกตเห็นข้อมูลที่คำ *ชอบ* ปรากฏใช้เป็นกริยาแสดงสภาวะจิต และคำ *มัก* ปรากฏใช้เป็นคำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาแสดง ‘ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์’ ภายในบริบทข้อความเดียวกัน ตัวอย่างดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าในการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ คำ *ชอบ* อาจมีส่วนเบียดขับและส่งผลให้คำ *มัก* กลายจากกริยาแสดงความหมายแสดงสภาวะจิต ‘ชอบ’ ไปสู่คำวิเศษณ์-คำช่วยกริยาแสดง ‘ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์’ พิจารณาตัวอย่างที่ (14) ดังนี้

- พ.ศ. 2314, จดหมายรายวันทัฬหีราวปราบเมืองพุทไธมาศ
และเขมรสมัยกรุงธนบุรี

อนึ่งข้างต้นเป็นข้อสันนิษฐานฐานจากการสังเกตการใช้คำ *มัก* และ *ชอบ* ในข้อมูลภาษาไทยมาตรฐานสมัยปัจจุบันร่วมกับข้อมูลเชิงประวัติเท่านั้น ยังต้องการการศึกษา *มัก* และ *ชอบ* ร่วมกันเพิ่มเติมเพื่อแสดงให้เห็นว่า ทั้ง 2 คำมีปฏิสัมพันธ์กันและส่งผลต่อกันอย่างไรในการเปลี่ยนแปลงด้านไวยากรณ์และความหมาย อย่างไรก็ตาม ข้ออภิปรายนี้ชี้ให้เห็นว่าการศึกษากการเปลี่ยนแปลงด้านไวยากรณ์และความหมายเพื่อให้เข้าใจภาพรวมของปรากฏการณ์ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงใดในระบบของภาษาไม่อาจได้มาโดยการศึกษาคำคำหนึ่งโดยเอกเทศ หากแต่ได้มาโดยการนำคำกลุ่มที่มีลักษณะการใช้พ้องกันมาศึกษาทั้งชุดหรือระบบเพื่อให้เห็นปฏิสัมพันธ์และการส่งผลต่อกันในการเปลี่ยนแปลงด้านไวยากรณ์และความหมาย การศึกษาภาษาไทยลักษณะนี้ยังมีอยู่จำกัด เช่น การศึกษาบุพบทบอกผู้ร่วมและเครื่องมือ *กับ* และ *ด้วย* ในมุมมองแบบลัทธิภาษาเชิงประวัติ (Pothipath, 2023) ตัวอย่างคำอื่นที่มีลักษณะการใช้พ้องกันซึ่งอาจมีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงประวัติและอาจศึกษาเช่นเดียวกันกับการศึกษาคำ *มัก* ควบคู่กับคำ *ชอบ* เช่น 1) คำบุพบทบอกแหล่งเดิม *แต่* และ *จาก* 2) คำแสดงการณลักษณะดำเนินอยู่ *กำลัง* และ *อยู่* หรือ 3) ตัวบ่งชี้คุณานประโยค *ที่* ซึ่ง *อัน* เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่าข้อสังเกตที่เกิดขึ้นจาก

การศึกษาช่วยต่อยอดและเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางภาษาของคำมากกว่า 1 คำ ที่อาจมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในเชิงประวัติ

ข้ออภิปรายที่สองเกี่ยวข้องกับที่มาของรูป *มัก* จะ ดิลเลอร์ (Diller, 2001, p. 168) สันนิษฐานว่ารูป *มัก* จะ ‘มีแนวโน้มทำเหตุการณ์บ่อย’ (*apt to*) เปลี่ยนแปลงมาจาก *มักจัก* โดยการตรึงแน่นกันเป็นแบบแผนระหว่างกริยา *มัก* ‘ชอบ’ และ *จัก* ‘ตั้งใจ’ ในหน่วยสร้างกริยาเรียง ตามข้อสันนิษฐานนี้ หมายความว่า ดิลเลอร์เสนอว่าคำ *มัก* และ *จะ* ไม่ได้ปรากฏร่วมกันโดยตรงและเปลี่ยนแปลงเป็น *มักจะ* แต่เป็นรูปที่ผ่านการเปลี่ยนแปลงทางเสียงจากคำ *จัก* เป็น *จะ* ใน *มักจัก*

ทว่าผลการวิจัยนี้รวมถึงข้อมูลเชิงประวัติที่ผู้วิจัยสืบค้นเพิ่มเติมจากคลังข้อมูลภาษาที่ใช้วิจัยไม่ยืนยัน ข้อสันนิษฐานของดิลเลอร์ เนื่องจากเมื่อสืบค้นข้อมูลช่วงภาษาไทยสมัยสุโขทัย-อยุธยาตอนต้นแล้ว ไม่ปรากฏว่ามี คำ *มัก* นำหน้าคำ *จัก* แม้ว่าจะมีคำ *จัก* ที่นำหน้ากริยาวลีอยู่ถึง 108 ตัวอย่างการใช้ ในทางกลับกัน ผู้วิจัยพบว่าคำ *มัก* และ *จะ* เริ่มปรากฏร่วมกันครั้งแรกในข้อมูล พ.ศ. 2351-2400 โดยพบจำนวน 1 ครั้งจากคำ *มัก* ทั้งหมด 13 คำ (ร้อยละ 7.7) แต่ทว่าในข้อมูล พ.ศ. 2401-2450 ปรากฏร่วมกันบ่อยถึง 51 ครั้งจากคำ *มัก* ทั้งหมด 93 คำ (ร้อยละ 54.8) และเมื่อคำนวณค่าสถิตินัยสำคัญของการปรากฏร่วม⁶ ระหว่างคำ *มัก* และคำที่อยู่ในตำแหน่งทางขวามือ 1 คำ (1R) จากคลังข้อมูลในช่วงเวลาดังกล่าวด้วยโปรแกรม AntConc (version 4.2.4) พบว่าคำ *มัก* และ *จะ* มี อันดับการปรากฏร่วมกันเป็นอันดับ 1 ข้อเท็จจริงทั้งสองส่วนนี้ร่วมกันแสดงว่า การปรากฏร่วมกันของ *มัก* และ *จะ* อาจไม่ได้มีพัฒนาการสืบเนื่องมาจาก *มัก* ที่ปรากฏร่วมกับ *จัก* แต่เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่ *จัก* เปลี่ยนแปลงทางเสียงเป็น *จะ* แล้ว

คำอธิบายประการหนึ่งที่เป็นไปได้ คือ การปรากฏร่วมระหว่าง *มัก* กับ *จะ* อาจเกิดขึ้นภายหลังจากที่คำ *มัก* ผ่านการกลายเป็นรูปไวยากรณ์เป็นคำแสดงความบ่อยของเหตุการณ์กิจวัตรหรือสภาพตามธรรมชาติหรือสภาพติดตัวว่าเป็นเช่นนั้นโดยทั่วไป (แสดงการณลักษณะเกิดขึ้นบ่อย) มากกว่าที่จะเกิดขึ้นในขณะที่คำ *มัก* ยังคงสถานะเป็นกริยาแสดงสภาวะจิต ‘ชอบ’ และคำ *จะ* ที่ปรากฏกับคำ *มัก* นี้ทำหน้าที่เน้นแสดงสถานะการไม่เกิดขึ้นจริง ณ ขณะที่กล่าวถ้อยของเหตุการณ์กิจวัตร สภาพตามธรรมชาติหรือสภาพติดตัว สอดคล้องกับที่ภิญญา สร้อยรุห์รา (2553, น. 120, 141-142) พบในภาษาไทยสมัยปัจจุบันว่าคำ *จะ* ปรากฏกับคำ *มัก* ที่ใช้แสดงเหตุการณ์ ที่ทำเป็นกิจวัตร เนื่องจากเหตุการณ์ที่ทำเป็นกิจวัตรเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน แต่ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น ณ ขณะที่กล่าวถ้อย และมีสถานะเป็นเหตุการณ์ที่ไม่เกิดขึ้นจริงแบบหนึ่ง

ข้ออภิปรายที่สาม คือ ผลการวิจัยจากงานวิจัยนี้สนับสนุนว่ากระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์เกิดขึ้น เป็นทิศทางเดียวจากคำหลักไปสู่คำไวยากรณ์และเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป (Hopper & Traugott, 2003) การเปลี่ยนแปลงเป็นทิศทางเดียวในกรณีคำ *มัก* เห็นได้จากทิศทางการอนุมานความหมายของคำ *มัก* ว่าเกิดขึ้นจากความหมายบอกเนื้อความ ‘ชอบ’ ไปสู่ความหมายทางไวยากรณ์แสดง ‘ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์’ ทว่า

⁶ คำที่ใช้ทดสอบสถิติสำคัญของการปรากฏร่วมระหว่าง *มัก* กับคำที่ตามมา 1 ตำแหน่งในภาษาไทยสมัยต่างๆ ในครั้งนี้ กำหนดโดยใช้ค่า Log-likelihood ประเภทที่ทดสอบคำที่อยู่ปรากฏติดกัน 2 คำ (2-term) โดยเลือกค่าตัดสิน (cut point) ว่าค่าคู่หนึ่งๆ มีความน่าจะเป็น (likelihood) ที่จะปรากฏร่วมกันอย่างมีนัยสำคัญจริงที่ $p > 0.05$ (3.84) ผลการวิเคราะห์นี้แสดงว่าคำ *มัก* กับ *จัก* ใน ข้อมูลสมัยสุโขทัย-อยุธยาตอนต้นไม่ปรากฏว่ามีคู่คำดังกล่าวที่ปรากฏร่วมกัน ในขณะที่คำ *มัก* กับ *จะ* ซึ่งปรากฏร่วมกันเป็นอันดับ 1 ในข้อมูล พ.ศ. 2401-2450 ทดสอบได้ค่า likelihood เท่ากับ 278.606 ซึ่งมากกว่าค่าตัดสินที่ likelihood เท่ากับ 3.84 ค่าสถิติเหล่านี้ บ่งชี้ว่าคำ *มัก* ไม่น่าจะเคยรวมกับ *จัก* และเปลี่ยนแปลงทางเสียงจากคำ *มักจัก* เป็น *มักจะ* ในภาษาไทยสมัยสุโขทัย ตามที่ดิลเลอร์ เสนอ แต่ *มัก* เพิ่งรวมกับ *จะ* เป็น *มักจะ* ในภาษาไทยสมัยหลังจากนั้นตามที่งานวิจัยนี้เสนอ

ในทางกลับกัน ไม่ปรากฏว่าอาจอนุมานความหมายของคำ ‘ชอบ’ ได้ในบริบทที่คำ *มัก* แสดง ‘ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์’ เพียงความหมายเดียว ส่วนการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปในกรณีคำ *มัก* เห็นได้จาก 1) การค่อยๆ ขยายประเภทของประธานจากที่มีคุณสมบัติทางความหมายมีชีวิตไปสู่ไม่มีชีวิตโดยมีลักษณะการใช้ในเชิงบุคลาธิษฐาน (ซึ่งเป็นประเภทย่อยหนึ่งของกระบวนการอุปลักษณะ) ให้ประธานที่ไม่มีชีวิตทำเหตุการณ์ได้เหมือนมนุษย์เป็นสถานะระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางความหมาย และ 2) การขยายการปรากฏจากกริยาแสดงอาการไปสู่กริยาแสดงการประสบและกริยาแสดงสภาพซึ่งทำให้ความหมายของคำ *มัก* เคลื่อนออกจากกริยาแสดงสภาวะจิต ‘ชอบ’ และเข้าใกล้ความหมายแสดง ‘ความบ่อยของการเกิดเหตุการณ์’ ชัดเจนขึ้น

ข้ออภิปรายสุดท้าย คือ ผลการศึกษากระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของคำ *มัก* จากงานวิจัยนี้สอดคล้องกับข้อสันนิษฐานที่มาของคำแสดงการณลักษณะ-ทัศนภาวะ /mak¹/ (Enfield, 2007, p. 175) ในภาษาลาว รวมถึงสอดคล้องกับกรณีการขยายความหมายของคำ *ชอบ* ในภาษาไทยดังที่ได้อภิปรายข้างต้นแล้ว (Tansiri & Thepkanjana, 2015; Tansiri et al., 2023) ความสอดคล้องนี้ชี้ให้เห็นว่าแบบแผนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์จากคำกริยาที่มีความหมายว่า ‘ชอบ’ ไปสู่รูปภาษาแสดงการณลักษณะเกิดขึ้นบ่อย (frequentative aspect) เป็นแบบแผนหนึ่งที่ปรากฏทั้งในภาษาต่างสมัยและเฉพาะสมัย รวมถึงปรากฏข้ามภาษา ทว่าแบบแผนดังกล่าวยังไม่ปรากฏใน World Lexicon of Grammaticalization (Kuteva et al., 2019) ซึ่งเป็นแหล่งประมวลเส้นทาง การกลายเป็นรูปไวยากรณ์ข้ามภาษาที่ครอบคลุมที่สุดแหล่งหนึ่ง หากว่าพบกรณีการเปลี่ยนแปลงจากคำกริยา ‘ชอบ’ ไปสู่รูปภาษาแสดงการณลักษณะเกิดขึ้นบ่อยจากหลากหลายภาษา ก็อาจยิ่งช่วยยืนยันได้หนักแน่นขึ้นว่าการเปลี่ยนแปลงในเส้นทางนี้เป็นแบบแผนหนึ่งของการกลายเป็นรูปไวยากรณ์ของภาษาในโลก

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความทั้ง 3 ท่านที่กรุณาให้ความเห็นอย่างดียิ่งและช่วยให้ผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจและปรับปรุงบทความนี้หลายส่วน ขอขอบพระคุณ ดร.คเชนทร์ ตัญศิริ และ ดร.จิณวัฒน์ แก่นเมือง ที่กรุณาให้แรงบันดาลใจและข้อคิดเห็นในการศึกษาประเด็นวิจัยนี้ ขอขอบพระคุณศูนย์เชี่ยวชาญเฉพาะทางภาษาศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ChulaSEAL) คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ส่งเสริมให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสพัฒนาความรู้ด้านคลังข้อมูลภาษาไทยเชิงประวัติและการเปลี่ยนแปลงด้านอรรถวาทัยสัมพันธ์ ผู้วิจัยขอน้อมรับข้อผิดพลาดอันอาจพบในบทความนี้เป็นข้อบกพร่องและควรปรับปรุงแต่เพียงผู้เดียว

รายการอ้างอิง

- กรมตำรา. (2470). *ปทานุกรม*. พระนคร: โรงพิมพ์กรมตำรา กระทรวงธรรมการ.
- กรมศิลปากร. (2545). *ปุมราชธรรม เอกสารสมัยอยุธยาจากหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2554). *ไตรภูมิ เอกสารจากหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กึ่งกาญจน์ เทพกาญจน์. (2559). *กระบวนการกลายเป็นรูปไวยากรณ์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- นworรณ พันธุเมธา. (2558). *ไวยากรณ์ไทย (พิมพ์ครั้งที่ 7)*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2551). *TNC: Thai National Corpus* (3rd ed.).

สืบค้นจาก <https://www.arts.chula.ac.th/ling/tnc3/>.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.

สันห์รัช ธีวรงค์. (2566). คำ “กาย”: การศึกษาตามแนวคิดเรื่องกระบวนการเกิดคำใหม่และการกลายเป็นรูปไวยากรณ์.

ภาษาและภาษาศาสตร์, 41(2), 1-30.

สุรีเนตร จรัสจรวงเกียรติ. (2551). *ยัง: การศึกษาเชิงประวัติ* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

อภิญา สร้อยสุหระ. (2553). *พหูพจน์ที่ของคำว่า “จะ” ในภาษาไทย* (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

Anthony, L. (2023). *AntConc (version 4.2.4) (computer software)*. Retrieved from

<https://www.laurenceanthony.net/software>.

Bradley, D. B. (1873). *Dictionary of the Siamese language*. Bangkok: D.B. Bradley.

Brezina, V. (2018). *Statistics in corpus linguistics: A practical guide*. Cambridge: Cambridge University Press.

Caswell, J. (1846). *A Dictionary of the Siamese language* (Copied and enlarged by J.H. Chandler). Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Chormai, P., Prasertsom, P., & Rutherford, A. (2019). *Attacut: A fast and accurate neural Thai word segmenter*.

Retrieved from <https://arxiv.org/abs/1911.07056>.

Diller, A. (2001). Grammaticalization and Tai syntactic change. In K. M. R. Tingsabadh, & A. S. Abramson, (Ed.),

Essays in Tai linguistics (pp. 139-176). Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Enfield, N. (2007). *A Grammar of Lao*. Berlin: De Gruyter Mouton.

Haas, M. R. (1964). *Thai-English student's dictionary*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Hopper, E. C., & Traugott, E. C. (2003). *Grammaticalization* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Hudak, T. J. (2007). *William J. Gedney's comparative Tai source book*. Honolulu: University of Hawaii Press.

Jones, E. G. (1833). *Thai-English Dictionary*. Retrieved from <http://sealang.net/dictionary/jones/>.

Kuteva, T., Heine, B., Hong, B., Long, H., Narrog, H., & Rhee, S. (2019). *World lexicon of grammaticalization*.

Cambridge: Cambridge University Press.

Lakoff G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.

Langacker, R. (1977). 2. Syntactic Reanalysis. In C. Li (Ed.), *Mechanisms of syntactic change* (pp. 57-140).

New York: University of Texas Press.

Noss, R. B. (1964). *Thai reference grammar*. Foreign Service Institute, Washington, DC: Department of State.

Pallegoix, J. B. (1854). *Dictionarium linguae Thai*. Paris: Jussu Imperatoris Impressum.

Pothipath, V. (2023). Comitatives and instrumentals in Thai: A diachronic typological perspective.

Manusya: Journal of Humanities, 26(1), 1-20.

Tansiri, K., & Thepkanjana, K. (2015). *Functional extension of the verb for 'to like' in Thai to the frequentative*

aspectual marker. Paper presented at the 32nd Annual Meeting of the Southeast Asian Linguistics Society (SEALS 2015), Chiang Mai, Thailand.

Tansiri, K., Thepkanjana, K., & Kaenmuang, J. (2023). *Functional extension of the verb for 'to like' in Thai to*

the frequentative aspectual marker. Unpublished manuscript.

Trask, R. L. (1993). *A dictionary of grammatical terms in linguistics*. London and New York: Routledge.

Vickery, M. (1974). A note on the date of the Traibhumikatha. *Journal of the Siam Society*, 62(2), 275-284.

Vickery, M. (1991). On Traibhumikatha. *Journal of the Siam Society*, 79(2), 24-36.

การพัฒนาด้านข้อมูลคำศัพท์ด้านการขนส่งทางน้ำ ด้วยแนวทางออนโทโลยี*

Received: 2 September 2022

Revised: 25 May 2023

Accepted: 25 May 2023

กิงกาญจน์ สังขรัตน์**
มุกข์ดา สุขธรรมาจารย์***

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการขนส่งทางน้ำเพื่อสร้างฐานข้อมูลคำศัพท์ตามแนวทางออนโทโลยี โดยคัดเลือกข้อมูลคำจากเอกสารอิเล็กทรอนิกส์และเอกสารสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำ จำนวน 1,286 คำ ดำเนินการวิจัยโดยใช้แนวทางภาษาศาสตร์ 3 แนวทาง ได้แก่ การวิเคราะห์คำนามประสมและนามวลีจากข้อมูลที่เป็นรายการคำศัพท์ การวิเคราะห์คำสำคัญที่เชื่อมโยงกันในข้อความด้วยเกณฑ์ความสัมพันธ์ทางความหมายของคำ และการเชื่อมโยงข้อมูลที่ได้จากผลการวิเคราะห์เพื่อจัดลำดับคำตามแนวทางการสร้างออนโทโลยีการขนส่งทางน้ำ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางความหมายของคำแบบลดหลั่น ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าสามารถแบ่งคำศัพท์ออกเป็น 8 หมวดหมู่โมโนทัศน์ ได้แก่ สิ้นค้า ตู้ภาชนะ เกรนหรือปั้นจั่น เรือที่เกี่ยวกับการขนส่งสินค้า ท่าเรือ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำ เส้นทางเดินเรือ และหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำ โดยในหมวดหมู่โมโนทัศน์ “หน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำ” พบโมโนทัศน์ย่อยมากที่สุด จำนวน 19 โมโนทัศน์ย่อย และหมวดหมู่โมโนทัศน์ “ตู้ภาชนะ” มีจำนวนโมโนทัศน์ย่อยน้อยที่สุด จำนวน 2 โมโนทัศน์ย่อย จากจำนวนโมโนทัศน์ย่อยทั้งหมด 605 โมโนทัศน์ย่อย ส่วนการเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อสร้างออนโทโลยีการขนส่งทางน้ำ พบว่าสามารถเชื่อมโยงข้อมูลได้สูงสุด 6 ลำดับชั้น

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

ออนโทโลยี;
โลจิสติกส์;
การขนส่งทางน้ำ;
ภาษาศาสตร์คอมพิวเตอร์

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสร้างออนโทโลยีจากความรู้ทางโลจิสติกส์” หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

** นิสิตระดับมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่: kingkarn.sa@ku.th

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่: fhummds@ku.ac.th

The Development of Lexical Database from Maritime Transportation Corpus Based on An Ontology Approach*

Received: 2 September 2022

Revised: 25 May 2023

Accepted: 25 May 2023

Kingkarn Sangkarat**

Mukda Suktarachan***

This paper aims to present a method for analyzing data about maritime transportation to develop lexical database based on an ontology approach. The method of this research started by selecting 1,286 words from electronic and printed documents related to maritime transportation. The methodology runs by three linguistic processes. The first process is compound noun and noun phrase analysis based on the data from the vocabulary list. The second process is keywords analysis that linked terms in the context with semantic relationship. The last process is data linking to create ontology by using hierarchical concept relations. The results of data analysis found that there are eight conceptual categories, including cargoes, containers, cranes, vessels, ports, documents, routes and organizations related to maritime transportation. In the category of vision, the maritime transportation related "organizations," found the most subconsciously with 19 sub-concepts, and the category of "containers" had the least number of subconsciously with two sub-concepts out of 605 sub-concepts. Finally, to create a maritime transportation ontology, it was found that up to six hierarchies of conceptual data could be linked.

Research Article

Abstract

Keywords

ontology;
logistic;
maritime transport;
computational linguistics

* This paper is a part of the Master's thesis entitled "Ontology Construction from Knowledge of Logistics" Department of Linguistics, Faculty of Humanities, Kasetsart University.

** Master's student, Department of Linguistics, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: kingkarn.sa@ku.th

*** Assistant Professor, Department of Linguistics, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: fhummds@ku.ac.th

1. บทนำ

ปัจจุบันการขนส่งและโลจิสติกส์ได้รับความสนใจจากองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อจัดส่งสินค้าหรือบริการจากจุดเริ่มต้นไปจนถึงมือของผู้บริโภคได้ทันตามเวลาที่กำหนด เพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันให้ตนเองและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค อย่างไรก็ตามในการทำความเข้าใจกระบวนการขนส่งจำเป็นต้องรู้ขอบเขตความหมายของคำศัพท์เพื่อใช้ในการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจตรงกันระหว่างคนในองค์กร ซึ่งคำศัพท์ที่ใช้งานด้านการขนส่งและโลจิสติกส์มักเป็นศัพท์เฉพาะทาง คำที่มีความหมายเดียวกันบางคำอาจมีคำเรียกหลายรูปคำ เช่น เรือทัก (Tug Boat) ซึ่งเป็นประเภทเรือลากจูงช่วยเรือสินค้าขนาดใหญ่และการนำร่อง ในขณะที่เดียวกันก็ใช้ในงานกู้ภัยฉุกเฉินทางทะเลและใช้ในงานกำจัดคราบน้ำมันในทะเลได้อีกด้วย ทำให้เรือดังกล่าวมีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น เรือทัก เรือลากจูง เรือนำร่อง เป็นต้น นอกจากนี้คำบางคำอาจมีความหมายครอบคลุมคำอื่นๆ ซึ่งอยู่ในกลุ่มหรือขอบเขตความหมายเดียวกันในลักษณะที่เป็นคำที่มีความหมายกว้างกว่า แคบกว่า เช่น เรือขนส่งสินค้า ประกอบด้วยเรือบรรทุกสินค้าเทกอง (Bulk Carrier) เรือบรรทุกสินค้าทั่วไป (General Cargo Ship) เรือคอนเทนเนอร์ (Container Ship) เรือบรรทุกรถยนต์ (RO-RO) เรือบรรทุกสินค้าแช่เย็น/ แช่แข็ง (Reefer Cargo Ship) เรือบรรทุกสินค้าที่เป็นของเหลว (Tankers) เรือบรรทุกคนโดยสาร (Passenger Ship) เป็นต้น ดังนั้นในการทำความเข้าใจคำศัพท์ในลักษณะดังกล่าว หากมีการจัดกลุ่มคำศัพท์และสร้างความสัมพันธ์ทางความหมายของคำให้เห็นอย่างชัดเจน ก็จะทำให้เข้าใจได้ง่าย อีกทั้งในกระบวนการขนส่ง ผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องรู้ขั้นตอนการทำงานและความเกี่ยวพันในการติดต่อประสานงานตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ หากไม่มีการวางแผนการทำงานที่ดีก็จะก่อให้เกิดความล่าช้าในการทำงาน เช่น ในการขนส่งสินค้าจากบริษัทผู้ผลิตหรือตัวแทนขายสินค้าต้นทางไปยังผู้ซื้อหรือตัวแทนรับสินค้าปลายทางต้องผ่านการติดต่อสื่อสารกับตัวแทนการจัดการนำเข้า-ส่งออกเพื่อดำเนินการให้ ซึ่งกระบวนการนี้เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ในการทำงานที่สามารถนำความรู้เรื่องการสร้างความสัมพันธ์ในเชิงออนไลน์มาใช้ประโยชน์ในการวางแผนข้อมูลจากคำศัพท์ที่สัมพันธ์กันได้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าออนไลน์เป็นกระบวนการหนึ่งที่สามารถรวบรวมคำศัพท์และวางแผนขอบเขตความสัมพันธ์ของทรัพยากรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัน รวมไปถึงขอบเขตการทำงานในขั้นตอนต่างๆ เกี่ยวกับการขนส่งทางน้ำ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการสืบค้นข้อมูล (information retrieval) การค้นหาเส้นทางข้อมูล (information tracking) ตลอดจนการติดตามข้อมูล (information tracing) ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมากในการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับโลจิสติกส์ทั้งระบบ

แนวทางการสร้างออนไลน์มีหลายวิธี เช่น การสร้างโดยผู้เชี่ยวชาญ (วรระพร อารยะพันธ์ และพัทธา พนมมิตร, 2562; อภิตติ จันทะเดช และมาลี กาบมาลา, 2561; Suktarachan & Jukhamsri, 2018) ฯลฯ แนวทาง การใช้กฎและเงื่อนไขของข้อมูลแบบอัตโนมัติ (Kawtrakul, Suktarachan, & Imsombut, 2004) และแนวทางการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์นำข้อมูลและการสร้างกฎ เงื่อนไขและความสัมพันธ์ของข้อมูลสำหรับการเรียนรู้ระบบโดยผู้เชี่ยวชาญ (Thunkijjanukij et al., 2009) สำหรับงานวิจัยเรื่องการพัฒนาฐานข้อมูลคำศัพท์ด้านการขนส่งทางน้ำด้วยแนวทางออนไลน์นี้ใช้วิธีการสร้างโดยผู้เชี่ยวชาญ (manually approach) โดยใช้แนวทาง การวิเคราะห์ คำนามประสมและนามวลีจากรายการคำศัพท์ และวิเคราะห์คำสำคัญที่เชื่อมโยงคำที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันตามความหมายของคำจากบริบทที่ปรากฏในหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำและในเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ และข้อมูลที่ปรากฏบนเว็บไซต์ต่างๆ แล้วจึงนำมาจัดเก็บในฐานข้อมูลที่มีการออกแบบตามแนวทางการสร้างออนไลน์ โดยมีองค์ประกอบ ได้แก่ แนวคิด (Concept) คุณสมบัติ (Properties) ความสัมพันธ์ (Relations) แอ็กเซียม

(Axiom) และคำศัพท์ (Instance) โดยในบทความนี้จะเน้นเรื่องการสัณนิษฐานหลัก (Concept) และมโนทัศน์ย่อย (Sub-concept) ส่วนคุณสมบัติ (Properties) ซึ่งเป็นส่วนที่ได้จากการวิเคราะห์หรือการสังเกตเพื่อจัดกลุ่มคำ ส่วนของความสัมพันธ์ (Relations) ซึ่งต้องใช้ทฤษฎีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางความหมายของคำและแอกเซียม (Axiom) ซึ่งได้จากการบวนการจัดกลุ่มคำศัพท์ ในบทความนี้จะไม่กล่าวถึงในรายละเอียด เนื่องจากมีกระบวนการที่ต้องใช้ทฤษฎีที่แตกต่างกันในการวิเคราะห์ ทำให้มีรายละเอียดปลีกย่อยมาก อย่างไรก็ตามในบทความนี้จะแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงข้อมูลที่เป็นผลลัพธ์จากการวิจัยเพื่อให้เห็นผลลัพธ์สุดท้ายของงานวิจัยด้วย

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องการพัฒนาฐานข้อมูลคำศัพท์ด้านการขนส่งทางน้ำด้วยแนวทางออนโทโลยีนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญมาประยุกต์ใช้ ดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับออนโทโลยี

กรูเบอร์ (Gruber, 1993) กล่าวว่า ออนโทโลยีคือการอธิบายแนวความคิดตามขอบเขตที่สนใจ (Domain) และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเหล่านั้น

มาลี กาบมาลา, ลำปาง แม่นมาตย์, และครุชิต มัลลียงศ์. (2549) กล่าวถึงออนโทโลยีว่า ออนโทโลยีหมายถึงการกำหนดและนิยามความหมายของคำศัพท์ที่เป็นตัวแทนของข้อมูลสารสนเทศที่ใช้ร่วมกัน ที่มีขอบเขตเนื้อหาเดียวกัน (Domain) ให้เข้าใจความหมายที่สอดคล้องกัน เพื่อให้มนุษย์และคอมพิวเตอร์สามารถเข้าใจและทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดการเรื่องความรู้เชิงความหมายเป็นแนวทางหนึ่งในการจัดระเบียบและการเชื่อมโยงข้อมูลเข้ากับองค์ความรู้เฉพาะทางหรือเรียกว่าออนโทโลยี (Ontology) (สัญญา เคนาภูมิ, 2557) ซึ่งเป็นการใช้ความรู้ด้านสารสนเทศเข้าไปจัดการองค์ความรู้เฉพาะด้าน ออนโทโลยีเป็นการรวบรวมเนื้อหาความรู้และการกำหนดความหมายของข้อมูล รวมถึงมีการอธิบายคำศัพท์แบบมีกฎเกณฑ์ภายใต้ขอบเขตความรู้เฉพาะด้าน (domain) ออนโทโลยีมีรูปแบบโครงสร้างชัดเจน ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของข้อมูล (relation) อย่างเป็นลำดับชั้น (hierarchy) ทำให้สามารถนำเสนอคุณสมบัติเฉพาะของข้อมูล (property) ให้ผู้ใช้งานเข้าใจขอบเขตความรู้เฉพาะด้านนั้นๆ ในทิศทางเดียวกันได้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งมีการจัดหมวดหมู่ (classification) และการจัดลำดับคำศัพท์ (taxonomy) ในมโนทัศน์เหล่านั้นอีกด้วย การจัดเก็บข้อมูลในรูปแบบเทคโนโลยีสารสนเทศประเภทนี้มีความยืดหยุ่น เปลี่ยนแปลงได้ง่ายและทันต่อเหตุการณ์

2.1.1 โครงสร้างของออนโทโลยี

มีการกล่าวถึงองค์ประกอบหรือโครงสร้างของออนโทโลยีมากมาย อาทิ สารานุกรมเสรี วิกีพีเดีย (2565) มาลี กาบมาลา และคณะ (2549) กล่าวถึงโครงสร้างของออนโทโลยีไว้ว่า เป็นการกำหนดโครงสร้างของขอบเขตความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งที่น่าเสนอออกมาโดยการแสดงคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นๆ รูปแบบโครงสร้าง

โดยทั่วไปจะอยู่ในลักษณะโครงสร้างแบบมีลำดับชั้น (Hierarchical data structure) และมีการกำหนดนิยามความหมายหรืออธิบายเรื่องราว โดยใช้องค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

1. แนวคิด (Concept) ในงานวิจัยนี้จะใช้คำว่า มโนทัศน์ หมายถึง แนวคิดในขอบเขตความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งสามารถอธิบายรายละเอียดได้ เช่น งาน (Task) หน้าที่ (Function) เป็นต้น
2. คุณสมบัติ (Properties) หมายถึง สิ่งที่สัมพันธ์กับแนวคิด (Concepts) เพื่อนำมาอธิบายแนวคิดเหล่านั้น
3. ความสัมพันธ์ (Relations) เป็นการนำเสนอปฏิสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดในขอบเขตความรู้ที่สนใจ รวมทั้งกำหนดขอบเขตความสัมพันธ์ต่างๆ
4. แอ็กซีอึม (Axiom) หมายถึง การแปลความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับคุณสมบัติ หรือระหว่างแนวคิดกับแนวคิด
5. คำศัพท์ (Instance) เป็นคำศัพท์ที่มีการกำหนดนิยามความหมายร่วมกันทั้งหมดในออนโทโลยีนั้นๆ

กล่าวโดยสรุป โครงสร้างของออนโทโลยีนี้นจะเป็นโครงสร้างของความรู้เชิงแนวคิดและความสัมพันธ์ภายในออนโทโลยีนั้นๆ ซึ่งมีความสำคัญในแง่ของการเป็นศูนย์กลางของความรู้ เพื่อเป็นโครงร่างพื้นฐานในการอธิบายความรู้เฉพาะด้านและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานของระบบต่างๆ ได้

2.1.2 การสร้างออนโทโลยี

การสร้างออนโทโลยีแบ่งออกเป็น 3 วิธี คือ 1. manually approach เป็นการสร้างออนโทโลยีโดยผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขา ผู้เชี่ยวชาญจะเป็นผู้กำหนดกฎและประเภทของความสัมพันธ์ตามประสบการณ์และความรู้ของผู้สร้าง 2. automatic approach เป็นการสร้างออนโทโลยีโดยใช้กฎและเงื่อนไขของข้อมูลแบบอัตโนมัติ 3. semi-automatic approach เป็นวิธีการสร้างออนโทโลยีแบบกึ่งอัตโนมัติโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์นำข้อมูลออกจากระบบ การสร้างกฎ เงื่อนไขและความสัมพันธ์ของข้อมูลจะถูกกำหนดโดยผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขา (Thunkijjanukij et al., 2009) ในงานวิจัยนี้ใช้วิธีการสร้างโดยผู้เชี่ยวชาญ (manually approach) เช่นเดียวกับงานวิจัยที่ศึกษาออนโทโลยีอื่น ตัวอย่างเช่น ในงานวิจัยเรื่อง *Ontology Development: A case Study for Thai Rice* ของ อารีย์ ฐัญกิจจานุกิจ และคณะ (Thunkijjanukij et al., 2009) และงานวิจัยเรื่อง *Ontology Construction from Thailand Labor Protection Act* ของ มุกข์ดา สุขธาราจารย์ และเพชรกร จุกคำศรี (Suktarachan & Jukhamsri, 2018) เป็นต้น

2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องทางด้านภาษาศาสตร์

2.2.1 นามวลี (noun phrase) และคำนามประสม (compound noun)

งานวิจัยนี้ได้ใช้แนวคิดการวิเคราะห์นามวลี (noun phrase) และคำนามประสม (compound noun) ซึ่งเป็นกลุ่มคำที่มีส่วนประกอบคือคำนามหลักและส่วนขยาย โดยคำนาม หมายถึง คำที่ใช้เรียกชื่อคน สัตว์ สิ่งของ สถานที่ อาคาร หรือใช้เรียกสิ่งต่างๆ ทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม คำนามสามารถมีคำอื่นมาขยายกลายเป็นกลุ่มคำนาม หรือที่เราเรียกว่า นามวลี (noun phrase) ได้ นามวลีสามารถปรากฏได้หลายตำแหน่ง นววรรณ พันธุเมธา (2559) ได้กล่าวถึงนามวลีไว้ในหนังสือ *ไวยากรณ์ไทย* ว่า นามวลี คือ กลุ่มคำที่มีคำนามเป็นส่วนประกอบสำคัญเรียกว่า หน่วยหลัก และส่วนประกอบอื่นขยายหน่วยหลักเรียกว่า หน่วยขยาย ซึ่ง

อาจเป็นคำหรือประโยคก็ได้ โดยสามารถแบ่งหน่วยขยายได้ 12 ประเภท ได้แก่ คำกริยา คำบอกจำนวน คำบอกลำดับ คำบอกความเฉพาะตน คำชี้เฉพาะ คำไม่ชี้เฉพาะ คำนาม คำบอกบุรุษ คำคุณศัพท์ คำบอกความขัดแย้ง คำบอกความสำคัญ และประโยคหรืออนุพากย์

2.2.2 การวิเคราะห์อรรถลักษณะ (Componential Analysis)

การวิเคราะห์อรรถลักษณะเป็นการแยกองค์ประกอบของความหมายย่อยในแต่ละคำจนพบความหมายที่แท้จริงและสมบูรณ์ โดยใช้กระบวนการวิเคราะห์อรรถลักษณะ (Componential Analysis) คำในรูปแบบลักษณะทางความหมาย (Semantic features) ซึ่งใช้คุณสมบัติสองค่าที่แสดงด้วยเครื่องหมาย (+) หมายถึง คำนั้นมีลักษณะทางความหมายนั้น และเครื่องหมาย (-) หมายถึงคำดังกล่าวไม่มีลักษณะทางความหมายนั้น ปราณี กุลละวณิชย์ (2545) และเพียรศิริ วงศ์วิมานนท์ (2545) กล่าวถึงการวิเคราะห์ความหมายของคำ เรียกว่า การวิเคราะห์อรรถลักษณะว่ามีหลักการเบื้องต้น 2 ประเภท คือ ประเภทที่ 1 นำความหมายของคำมาจำแนกเป็นส่วนความหมายย่อยได้โดยส่วนย่อยเหล่านี้เรียกว่า “อรรถลักษณะ” และประเภทที่ 2 คืออรรถลักษณะที่ประกอบขึ้นมาเป็นความหมายของคำ โดยแต่ละคำนั้นจะไม่ใช่อรรถลักษณะที่พบในคำคำเดียว กล่าวคือเป็นส่วนช่วยให้เราเห็นความสัมพันธ์ของความหมายของคำ เมื่อนำทฤษฎีความสัมพันธ์ทางความหมายเข้ามาจำแนกความสัมพันธ์ทางความหมายและจำแนกคุณสมบัติของคำศัพท์แต่ละคำ ทำให้การนำเสนอคุณสมบัติเฉพาะของข้อมูลและวางกรอบแนวคิดของข้อมูลไปในทิศทางเดียวกัน

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลคำศัพท์ด้านการขนส่งทางน้ำด้วยวิธีการวิเคราะห์โครงสร้างของนามวลีและโครงสร้างประโยคเพื่อหาความสัมพันธ์ทางความหมายของคำและจัดหมวดหมู่คำศัพท์ตามความสัมพันธ์ด้วยแนวทางออนโทโลยี

4. วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูลคำศัพท์ด้านการขนส่งทางน้ำตามแนวทางภาษาศาสตร์เพื่อนำไปสร้างออนโทโลยี โดยในบทความนี้จะเน้นการวิเคราะห์โครงสร้างนามวลีและโครงสร้างประโยคเพื่อแยกมโนทัศน์ (concept) ของคำ จากหน่วยสร้างที่ใหญ่ในระดับวลีและสักดคำที่มีความสัมพันธ์กันจากการปรากฏร่วมกันในประโยคผ่านคำสำคัญที่บ่งบอกความสัมพันธ์ทางความหมายของคำ จากนั้นจึงจัดกลุ่มความหมายของคำเพื่อสร้างเป็นออนโทโลยี อย่างไรก็ตามในบทความนี้ไม่ได้ลงรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดกลุ่มคำที่มีบริเวณความหมายเดียวกัน (Semantic Field) แต่จะวิเคราะห์ไว้ในวิทยานิพนธ์ฉบับเต็ม โดยงานวิจัยในบทความนี้มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

4.1 การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ศึกษาเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโลจิสติกส์ เรื่องการขนส่งทางน้ำ รวมทั้งศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย
2. ศึกษาเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างออนโทโลยี รวมทั้งเน้นศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างฐานข้อมูลออนโทโลยีเฉพาะทาง (Domain Ontology)
3. ศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีทางภาษาศาสตร์เพื่อแยกมโนทัศน์ของคำเกี่ยวกับการขนส่งทางน้ำและจัดกลุ่มคำตามความสัมพันธ์ทางความหมายของคำ

4.2 การคัดเลือกข้อมูล

การคัดเลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการโลจิสติกส์ในเรื่องการขนส่งทางน้ำ ผู้วิจัยคัดเลือกข้อมูลจากเอกสารประเภทสิ่งพิมพ์จากหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำทั้งหมด 4 เล่ม โดยทั้ง 4 เล่มเป็นหนังสือประกอบการเรียนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งและโลจิสติกส์จากสำนักพิมพ์ที่ผ่านมาตรฐานอาชีวศึกษาตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการและเอกสารประกอบการเรียนและฝึกอบรมของกองมาตรฐานคนประจำเรือตามหลักสูตรกรมเจ้าท่า รวมไปถึงการเก็บข้อมูลจากเอกสารอิเล็กทรอนิกส์และข้อมูลที่ปรากฏบนโซเชียลมีเดียจากเว็บไซต์จำนวน 17 เว็บไซต์ ซึ่งเป็นเว็บไซต์บริษัทเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งสินค้าซึ่งมีรายชื่ออยู่ในตลาดหลักทรัพย์และจดทะเบียนธุรกิจในประเทศไทย 5 เว็บไซต์ และเว็บไซต์หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งและโลจิสติกส์อีก 12 เว็บไซต์ โดยสามารถคัดเลือกคำมาได้ทั้งหมด 1,286 คำ

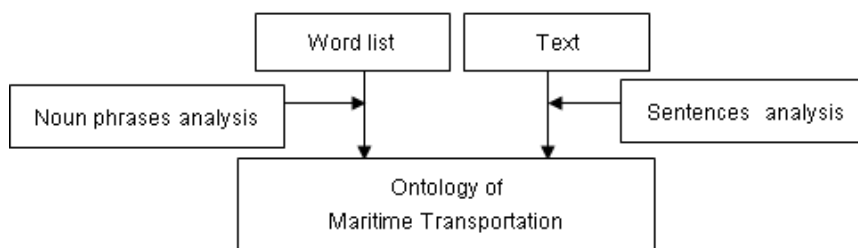
งานวิจัยนี้กำหนดขอบเขตและคัดเลือกเอกสารเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำเท่านั้น ไม่ครอบคลุมถึงข้อมูลด้านกฎหมาย (Law) และด้านการบัญชีและการเงิน (Finance)

4.3 เครื่องมือการสร้างและประเมินผล

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและจัดเก็บข้อมูลที่วิเคราะห์แล้วไว้ในโปรแกรม Microsoft Excel เพื่อให้อยู่ในรูปแบบ Software นำไปใช้ในการประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ได้ง่าย และประเมินความถูกต้องของข้อมูลในเบื้องต้นโดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ การวิเคราะห์ข้อมูลจากรายการคำศัพท์และการวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อความที่ได้จากสื่อสิ่งพิมพ์และข้อความจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ภาพที่ 1. กรอบแนวคิดของสถาปัตยกรรมการสร้างออนโทโลยีจากความรู้ด้านการขนส่งทางน้ำในภาษาไทย

จากกรอบแนวคิดของสถาปัตยกรรมการสร้างออนโทโลยีข้างต้นสามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

4.4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากรายการคำศัพท์ (Word list)

โดยปกติแล้วนามวลีจะประกอบด้วยหน่วยประกอบคำนามหรือสรรพนามเป็นหน่วยหลักและอาจจะมียุ่หน่วยประกอบอนุพากย์หรือวลีอื่นๆ เป็นส่วนขยายได้ เช่น คำบอกกำหนด (determiner) คุณศัพท์วลี (adjective phrase) อนุพากย์ขยายนาม (noun-modifying/ relative clause) ดังนั้นโครงสร้างนามวลีในภาษาไทยจึงสามารถเขียนเป็นโครงสร้างไวยากรณ์ตามแนวทางของนวรรณ พันธุเมธา (2559) ได้ดังนี้

- คำนาม + คำกริยา (NP --> n + verb)
- คำนาม + คำบอกจำนวน (NP --> n + quantifiers)
- คำนาม + คำบอกลำดับ (NP --> n + ordinal number)
- คำนาม + คำบอกความเฉพาะตน (NP --> n + reciprocal pronoun)
- คำนาม + คำชี้เฉพาะ (NP --> n + determiner)
- คำนาม + คำไม่ชี้เฉพาะ (NP --> n + indefinite pronoun)
- คำนาม + คำนาม (NP --> n + noun)
- คำนาม + คำบอกบุรุษ (NP --> n + gender)
- คำนาม + คำคุณศัพท์ (NP --> n + adjective)
- คำนาม + คำบอกความขัดแย้ง (NP --> n + contrasted words)
- คำนาม + คำบอกความสำคัญ (NP --> n + emphasized words)
- คำนาม + ประโยคหรืออนุพากย์ (NP --> n + clause)

จากโครงสร้างข้างต้น สามารถสร้างออนโทโลยีด้วยวิธีวิเคราะห์นามวลี (noun phrase) โดยการแจกแจงโครงสร้างของนามวลีและสกัดคำหลักของนามวลีออกมาเป็นมโนทัศน์หลัก มโนทัศน์ย่อย และจัดกลุ่มคำที่อยู่ในมโนทัศน์เดียวกันจากส่วนขยายของนามวลีได้โดยสามารถเขียนกฎโครงสร้างการหามโนทัศน์ได้ดังนี้

- 1) ConceptA --> {ConceptNP1, ConceptNP2, ... ConceptNPn}
- 2) ConceptA := {HeadWord of ConceptNP1, HeadWord of ConceptNP2, ... HeadWord of ConceptNPn}
- 3) ConceptNP1-n --> {HeadWord of NP1-n +Modifier1, 2, ..., n}

จากกฎข้างต้นหมายความว่า

- 1) มโนทัศน์ A เป็นมโนทัศน์หลัก ประกอบด้วยมโนทัศน์หลักจากนามวลีกลุ่มที่ 1 มโนทัศน์หลักจากนามวลีกลุ่มที่ 2 จนถึงมโนทัศน์หลักจากนามวลีกลุ่มที่ n

2) มโนทัศน์ A คือ คำนามหลักที่ได้รับคัดเลือกจากกลุ่มนามวลีกลุ่มที่ 1 ถึงกลุ่มที่ n (Key word of concept)

3) มโนทัศน์ของกลุ่มนามวลีกลุ่มที่ 1-n (ConceptNP1-n) เป็นมโนทัศน์ของนามวลีแต่ละวลีที่ประกอบด้วย มโนทัศน์หลัก (Head word of concept) ซึ่งเป็นคำนามหลักที่ได้รับคัดเลือกจากกลุ่มนามวลีให้เป็นมโนทัศน์หลักของกลุ่ม (HeadWordNPs1-n) โดยโครงสร้างภาษาไทย คำนามหลักมักเป็นคำนามทั่วไป (common noun) ปรากฏในตำแหน่งแรกในหน่วยสร้าง ตามด้วยหน่วยประกอบที่เป็นส่วนขยาย (Modifier) โดยที่ส่วนขยายของคำนามอาจมีโครงสร้างแตกต่างกัน คือเป็นได้ทั้งคำ (word) วลี (phrase) หรืออนุประโยค (clause) และสามารถมีหน่วยขยายได้มากกว่า 1 ส่วน ซึ่งในที่นี้คือส่วนที่เป็นส่วนขยายที่ 1 (Modifier1) ถึงส่วนขยายที่ n (Modifier n)

การสร้างมโนทัศน์ย่อย (sub-concept) นั้นในบางกรณีนามวลีอาจมีส่วนขยายที่เป็นนามวลีหรืออนุพากย์นาม (Relative Clauses) ที่สามารถสกดมโนทัศน์ย่อยเป็นลำดับชั้นลงมาได้อีก ซึ่งสามารถจัดกลุ่มคำและกำหนดลำดับชั้นของมโนทัศน์ได้โดยใช้เกณฑ์การจัดกลุ่มคำศัพท์ด้วยบริเวณความหมาย (Lyon, 1963; 1966; 1977 อ้างถึงใน ศิริพร ปัญญาเมธิกุล, 2549)

ตัวอย่างรายการคำที่นำมาสร้างออนโทโลยี

คลังสินค้าแท่นเทียบ

คลังสินค้าอันตราย

คลังสินค้าขาออก

คลังสินค้าผ่านแดน

คลังสินค้ายกเว้นอากร

คลังข้อมูลธุรกิจ

คลังข้อมูลภาพ

คลังข้อมูลสอบ

คลังเพลง

คลังแสง

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสร้างมโนทัศน์หลักโดยใช้กฎที่กำหนดและแทนค่ากฎได้ดังนี้

Conceptคลัง --> {คลังสินค้า , คลังข้อมูล, คลังแสง}

Conceptคลัง: = {คลังสินค้า, คลังข้อมูล, คลังแสง}

Conceptคลังสินค้า --> {คลัง+สินค้าแท่นเทียบ, สินค้าอันตราย, สินค้าขาออก, สินค้าผ่านแดน, สินค้ายกเว้นอากร}

Conceptคลังข้อมูล --> {คลัง+ข้อมูลธุรกิจ, ข้อมูลภาพ, ข้อมูลสอบ, เพลง}

Conceptคลังแสง --> {คลัง+แสง}

จากกฎข้างต้นหมายความว่า มโนทัศน์หลัก “คลัง” ประกอบด้วยมโนทัศน์ย่อยคือ คลังสินค้า คลังข้อมูล และคลังแสง

มโนทัศน์ “คลัง” ประกอบด้วยคำนามหลักของมโนทัศน์ย่อย ได้แก่ คำว่า “คลัง” ซึ่งได้มาจากคำหลักในคำว่า คลังสินค้า คลังข้อมูล และคลังแสง

ส่วนมโนทัศน์ย่อย “คลังสินค้า คลังข้อมูล และคลังแสง” ประกอบด้วยคำนามที่เป็นมโนทัศน์หลัก (Key word of concept) ที่ได้รับคัดเลือกจากกลุ่มนามวลีให้เป็นมโนทัศน์หลักของกลุ่ม (HeadWordNP1-n) ตามด้วยหน่วยประกอบที่เป็นส่วนขยาย (Modifier)

นอกจากนี้เราจะสังเกตเห็นว่ากลุ่มคำ “สินค้า” และ “ข้อมูล” ยังสามารถแยกเป็นมโนทัศน์ย่อยได้อีก เนื่องจากมีคำสำคัญ (key word) ที่ปรากฏในส่วนขยายซ้ำๆ กัน และเมื่อพิจารณาแยกอรรถลักษณะของกลุ่มคำขยายจะพบว่ามโนทัศน์ลักษณะร่วมกันจนสามารถแยกเป็นคำจำกัดกลุ่ม (Hypernymy) และคำลูกกลุ่ม (Hyponymy) ได้ และสามารถใชกฎการสร้างออนโทโลยีจากนามวลีแบบเดิมมาวิเคราะห์ซ้ำได้ดังนี้

Concept NP1-n --> {KeyWordNP1-n +Modifier1, 2, ..., n}

Concept สินค้า --> {สินค้า + ทัณฑ์บน, อันตราย, ขาออก, ผ่านแดน, ยกเว้นอากร}

Concept คลังข้อมูล --> {{ข้อมูล + ธุรกิจ, ภาพ}, ข้อสอบ, เพลง}

โดยที่ Headword ในระดับนี้คือ คำหลักของนามวลีในส่วนที่เป็นหน่วยขยายของมโนทัศน์หลัก (Concept A) ส่วน Modifier1, 2, ... , n ในมโนทัศน์ย่อย (sub-concept) คือคำขยายคำหลักในส่วนประกอบของมโนทัศน์ย่อย โดยที่คำขยายสามารถเป็นได้ทั้งคำนาม คำกริยา คำบอกจำนวน คำบอกลำดับ คำบอกความเฉพาะตน คำชี้เฉพาะ คำไม่ชี้เฉพาะ คำนาม คำบอกบุรุษ คำคุณศัพท์ จากข้อมูลข้างต้นคำขยายเป็นได้ทั้งคำนาม (ทัณฑ์บน อันตราย) คำคุณศัพท์ (ขาออก) และคำกริยา (วลิ) (ผ่านแดน ยกเว้นอากร) ส่วนคำขยายในมโนทัศน์ “คลังข้อมูล” นั้น คำขยายจะเป็นคำนามเพียงอย่างเดียว และเมื่อพิจารณาอรรถลักษณะจะพบว่าข้อสอบและเพลง มีอรรถลักษณะร่วมกับอรรถลักษณะของข้อมูล จึงจัดกลุ่มข้อสอบและเพลงอยู่ในมโนทัศน์ “คลังข้อมูล”

การจัดกลุ่มความหมายของคำ เมื่อได้มโนทัศน์หลัก (concept) และมโนทัศน์ย่อย (sub-concept) แล้ว เพื่อแยกมโนทัศน์และจัดกลุ่มคำให้อยู่ในมโนทัศน์เดียวกัน จำเป็นต้องนำข้อมูลคำมาแยกอรรถลักษณะ (Componential analysis) ดังตัวอย่างการแยกอรรถลักษณะของกลุ่มคำต่อไปนี้

ตารางที่ 1

ตารางแสดงตัวอย่างการแยกอรรถลักษณะของกลุ่มคำ

รายการคำศัพท์	อรรถลักษณะ			
	+ที่เก็บของ	+สิ่งของเครื่องใช้	+สารสนเทศ	+อาวุธ
คลังสินค้าทัณฑ์บน	✓	✓		
คลังสินค้าอันตราย	✓	✓		
คลังสินค้าขาออก	✓	✓		
คลังสินค้าผ่านแดน	✓	✓		
คลังสินค้ายกเว้นอากร	✓	✓		
คลังข้อมูลธุรกิจ	✓		✓	
คลังข้อมูลภาพ	✓		✓	
คลังข้อสอบ	✓		✓	
คลังเพลง	✓		✓	
คลังแสง	✓	✓		✓

จากตารางข้างต้นสามารถแยกอรรถลักษณะได้ 4 อรรถลักษณะ ได้แก่ ที่เก็บของ สิ่งของเครื่องใช้ สารสนเทศ และอาวุธ โดยอรรถลักษณะ +ที่เก็บของ ถือเป็นมโนทัศน์หลักของกลุ่มคำเหล่านี้เพราะคำทุกคำมีอรรถลักษณะร่วมกัน และมีมโนทัศน์ย่อย 3 มโนทัศน์ย่อย ได้แก่ มโนทัศน์สิ่งของเครื่องใช้ สารสนเทศ และอาวุธ และสามารถนำมาจัดชั้นความสัมพันธ์ได้ 3 ชั้น

4.4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อความ (Text)

การวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อความสามารถวิเคราะห์ได้จากข้อความที่เป็นนิยามศัพท์ (definition) และข้อความที่ปรากฏคำสำคัญ ซึ่งสามารถใช้ข้อมูลคำสำคัญนี้มากำหนดมโนทัศน์ทางความหมายของคำและมโนทัศน์ย่อยได้

1. การวิเคราะห์มโนทัศน์จากนิยามศัพท์ (definition)

การวิเคราะห์มโนทัศน์จากนิยามศัพท์ (definition) ที่ปรากฏในข้อความได้มาจากเอกสารประเภทสิ่งพิมพ์และเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งให้ความหมายของคำศัพท์ต่างๆ ไว้ โดยข้อความจะมีลักษณะกึ่งมีโครงสร้าง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างการพิจารณาข้อมูลจากรายการคำศัพท์และนิยามศัพท์

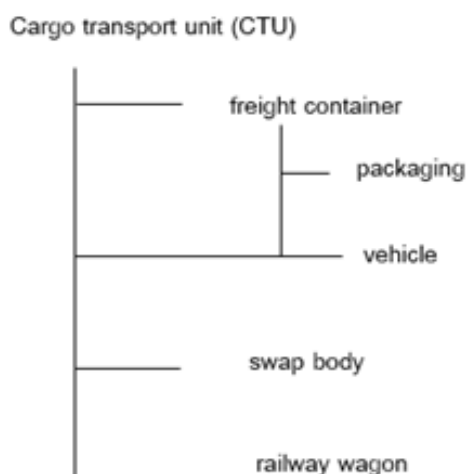
“Cargo transport unit (CTU): A freight container, swap body, vehicle, railway wagon or any other similar unit in particular when used in intermodal transport.”

จากตัวอย่างคำว่า “Cargo transport unit (CTU)” จะหมายถึง สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่ถูกจัดส่งหรืออยู่ในกระบวนการการจัดส่งสินค้า ในทางภาษาศาสตร์จะอธิบายและพิจารณาว่าคำที่ปรากฏในตำแหน่งแรกของรายการคำจะเป็นคำนามทั่วไป (common noun) ไม่มีการเจาะจงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งคำลักษณะนี้จะได้รับการพิจารณาเลือกให้เป็นมโนทัศน์หลัก (concept) ส่วนคำหรือกลุ่มคำที่ปรากฏในส่วนของการอธิบายความหมายหรือนิยามของคำศัพท์จะมีลักษณะเจาะจงสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่าคำในรายการคำด้านหน้าคำนิยาม ในทางภาษาศาสตร์จะเรียกคำนามลักษณะนี้ว่าเป็นคำนามเฉพาะ (proper noun) และจะถูกพิจารณาให้เป็นคำลูกกลุ่ม และถ้าหากคำนามเฉพาะ (proper noun) นั้นๆ สามารถนำมาแยกอรรถลักษณะให้เป็นมโนทัศน์ย่อยได้เพิ่มเติม ก็จะถูกจัดเป็นมโนทัศน์ย่อยของมโนทัศน์หลักอีกชั้น อย่างไรก็ตามคำที่ถูกพิจารณาให้เป็นมโนทัศน์หลักจำเป็นที่จะต้องเป็นคำศัพท์ที่มีลักษณะครอบคลุมถึงกลุ่มสมาชิกอื่นด้วย ดังนั้นจากข้อความในตัวอย่างข้างต้น จึงเลือกพิจารณา “Cargo transport unit (CTU)” ให้เป็นมโนทัศน์หลัก freight container, swap body, vehicle และ railway wagon เป็นคำลูกกลุ่ม และในกรณีที่คำว่า freight container, swap body, vehicle และ railway wagon มีคำอธิบายหรือนิยามศัพท์ที่สามารถนำไปสร้างให้เป็นมโนทัศน์ย่อยเพิ่มเติมได้ ผู้วิจัยก็ใช้หลักการเดียวกันกับการพิจารณามโนทัศน์หลักข้างต้นต่อไปเรื่อยๆ เป็นลำดับขั้น เช่น

ตัวอย่างการพิจารณาข้อมูลจากรายการคำศัพท์ที่มีส่วนขยายพร้อมนิยามศัพท์

“Freight container”: The term “freight container” includes neither vehicle nor packaging; however a freight container that is carried on a chassis is included.

จากตัวอย่างคำว่า “Freight container” นั้นถูกพิจารณาเป็นมโนทัศน์ย่อยของคำว่า “Cargo transport unit (CTU)” ไปแล้วในข้างต้น แต่เมื่อพิจารณาจากตัวอย่างดังกล่าวเพิ่มเติม “Freight container” จะมีความหมายครอบคลุมไปถึงคำว่า “vehicle” และ “packaging” ด้วย

ภาพที่ 2. ตัวอย่างโมทัศน์หลักและมโนทัศน์ย่อย

จากภาพตัวอย่างมโนทัศน์หลักและมโนทัศน์ย่อย จะเห็นว่า “Freight container” นอกจากจะเป็นมโนทัศน์ย่อยของ “Cargo transport unit (CTU)” แล้ว ยังถูกพิจารณาให้มีมโนทัศน์ย่อยอีกสองมโนทัศน์ย่อยเพิ่มเติมภายในมโนทัศน์ตนเองอีกเป็นลำดับ โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลจากคำสำคัญซึ่งจะกล่าวถึงในลำดับถัดไป

2. วิเคราะห์ข้อมูลจากคำสำคัญ (Key word)

จากข้อมูลเอกสารประเภทสิ่งพิมพ์ในหนังสือที่เกี่ยวกับการขนส่งทางน้ำทั้งหมด 4 เล่ม และข้อมูลจากเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์และเอกสารบนเว็บไซต์จำนวน 17 เว็บไซต์ สามารถนำข้อมูลมาสังกัดเป็นออนโทโลยีได้โดยอาศัยคำสำคัญ (Key word) ที่บ่งชี้ความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างคำหรือกลุ่มคำ จากการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยพบว่ามีคำสำคัญดังกล่าว ได้แก่ คำว่า “เป็น” “คือ” “ได้แก่” “ประกอบด้วย” “เช่น” “ตัวอย่างเช่น” “อาทิ” “จำแนกได้...ดังนี้” “หรือ” เป็นต้น โดยคำสำคัญดังกล่าวเป็นคำกริยา (เป็น, คือ, ประกอบด้วย, จำแนกได้..ดังนี้) แสดงความสัมพันธ์ แสดงประเภท การแบ่งกลุ่ม โดยคำกริยาดังกล่าวถูกจัดเป็นคำเนื้อหา (content word) คำลักษณะนี้จะมีความสัมพันธ์ทางความหมายแบบคำต่อคำ เช่น ผลไม้เป็นสินค้าบรรจุกล่อง เป็นต้น ส่วนคำสำคัญอีกประเภทหนึ่งเป็นคำเชื่อม แสดงถึงตัวอย่างที่ตามมา (ได้แก่ เช่น ตัวอย่างเช่น อาทิ) เป็นลักษณะคำบ่งบอกไวยากรณ์ (grammatical word) ซึ่งเป็นคำที่มักเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคำกับกลุ่มคำ ดังตัวอย่างคำสำคัญ “ดังนี้” ด้านล่าง การใช้ชนิดของคำทั้งสองประเภทนี้จะเกิดโครงสร้างแสดงความหมายและแสดงสมาชิกในกลุ่มของมโนทัศน์ตามลำดับ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างประโยคที่มีคำสำคัญ “ดังนี้”

ตู้คอนเทนเนอร์ที่ใช้ในการขนส่งทางเรือมีดังนี้ 1. Dry Container เป็นตู้คอนเทนเนอร์แบบมาตรฐานที่เหมาะสมสำหรับสินค้าทั่วไป ที่ไม่ต้องควบคุมอุณหภูมิในการขนส่งสินค้าและยังเป็นที่ตั้งตู้คอนเทนเนอร์ประเภทที่ถูกใช้งานมากที่สุด มีหลายขนาด ทนทานสูงจึงเหมาะกับการขนส่งสินค้าที่มีลักษณะแห้ง เครื่องใช้ไฟฟ้า เสื้อผ้า เป็นต้น 2. Reefer Container เป็นตู้คอนเทนเนอร์ที่ติดตั้งเครื่องทำความเย็นและมีที่วัดอุณหภูมิเพื่อแสดงอุณหภูมิของตู้สินค้า อีกทั้งยังสามารถรักษาอุณหภูมิภายในตู้คอนเทนเนอร์ให้คงที่ได้ตลอดการขนส่งสินค้า จึงเหมาะสำหรับสินค้าประเภทเนื้อสัตว์ อาหารทะเล ผลไม้ ไอศกรีม เป็นต้น 3. Open Top Container เป็นตู้คอนเทนเนอร์

ที่ออกแบบมาให้ด้านบนเปิดโล่ง ไม่มีหลังคา เหมาะสำหรับใช้ในการวางสินค้าที่มีความสูงเป็นพิเศษ ไม่สามารถขนย้ายผ่านประตูตู้ได้ เช่น เครื่องจักร ท่อชนิดต่างๆ วัสดุก่อสร้าง หรือยานพาหนะที่มีลักษณะสูงเป็นพิเศษ 4. Flat Rack Container เป็นตู้คอนเทนเนอร์ที่มีพื้นราบเปิดโล่งทั้งด้านบนและด้านข้าง มีฐานพื้นสำหรับใส่สินค้าที่มีขนาดใหญ่ กว้างหรือสูงเป็นพิเศษ เช่น เครื่องจักร ท่อชนิดต่างๆ วัสดุก่อสร้าง หรือยานพาหนะที่มีลักษณะกว้างยาวสูงเป็นพิเศษ 5. ISO Tank Container เป็นตู้คอนเทนเนอร์ที่ถูกออกแบบมาเพื่อใช้บรรจุของเหลวโดยเฉพาะ มีโครงสร้างสำคัญคือ พื้นตู้กับเสายึดทั้ง 4 มุม บนพื้นจะติดตั้งแท่งเหล็กกลมยาวไว้อย่างถาวร ซึ่งทำให้สามารถวางซ้อนได้และง่ายต่อการเคลื่อนย้าย เหมาะสำหรับสินค้าประเภทของเหลว เช่น เครื่องดื่ม อาหาร น้ำมัน เคมีภัณฑ์ 6. Ventilated Container เป็นตู้คอนเทนเนอร์ที่มีลักษณะเหมือนกับตู้ธรรมดา แต่มีช่องระบายอากาศอยู่บริเวณตู้ เหมาะสำหรับสินค้าที่ต้องการการระบายอากาศ โดยส่วนใหญ่มักใช้กับสินค้าทางการเกษตร เช่น เมล็ดโกโก้ เมล็ดกาแฟ ผลไม้บางชนิด

จากข้อความข้างต้น คำว่า “ตู้คอนเทนเนอร์” ในประโยคตัวอย่างจะถูกพิจารณาให้เป็นมโนทัศน์หลัก (concept) คือ “ตู้ภาชนะ” และมีสมาชิกในกลุ่มของมโนทัศน์ที่พิจารณาได้จากคำสำคัญ “ดังนี้” คือคำว่า Dry Container, Reefer Container, Open Top Container, Flat Rack Container, ISO Tank Container และ Ventilated Container

5. ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่ การวิเคราะห์มโนทัศน์และการจัดลำดับชั้นของความสัมพันธ์

5.1 การวิเคราะห์มโนทัศน์

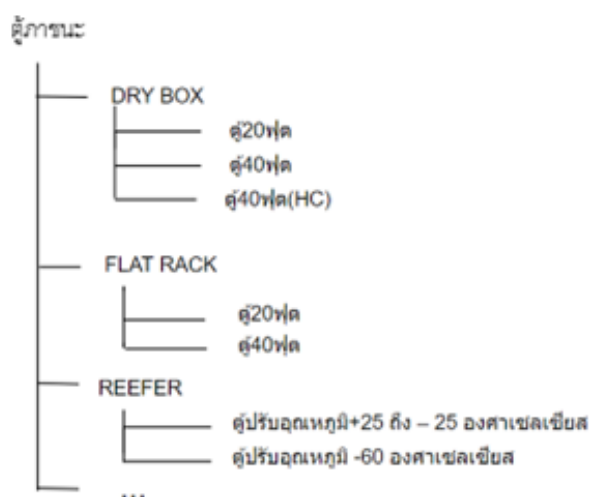
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามกระบวนการวิเคราะห์นามวลีและการวิเคราะห์ข้อความระดับประโยคจากนิยามศัพท์และคำสำคัญที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ทางความหมายของคำพบว่าสามารถแบ่งคำศัพท์ออกเป็น 8 หมวดหุ้มนโนทัศน์ ได้แก่ สินค้า ตู้ภาชนะ เคนหรือบันจัน เรื่องเกี่ยวกับการขนส่งสินค้า ท่าเรือ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำ เส้นทางเดินเรือ และหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำ โดยในหมวดหุ้มนโนทัศน์ “หน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำ” พบมโนทัศน์ย่อยมากที่สุด จำนวน 19 มโนทัศน์ย่อย และหมวดหุ้มนโนทัศน์ “ตู้ภาชนะ” มีจำนวนมโนทัศน์ย่อยน้อยที่สุด จำนวน 2 มโนทัศน์ย่อย จากจำนวนมโนทัศน์ย่อยทั้งหมด 605 มโนทัศน์ย่อย จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าสามารถแบ่งคำศัพท์ออกเป็น 8 มโนทัศน์หลัก (concepts) ได้แก่

1. มโนทัศน์สินค้า ประกอบด้วย 3 มโนทัศน์ย่อย ได้แก่ ประเภทสินค้า บรรจุภัณฑ์ และวิธีการบรรจุ พบระดับชั้นความสัมพันธ์ทั้งหมด 3 ชั้น มีจำนวนคำศัพท์ที่นำมาจัดหมวดหมู่ทั้งหมด 684 คำ

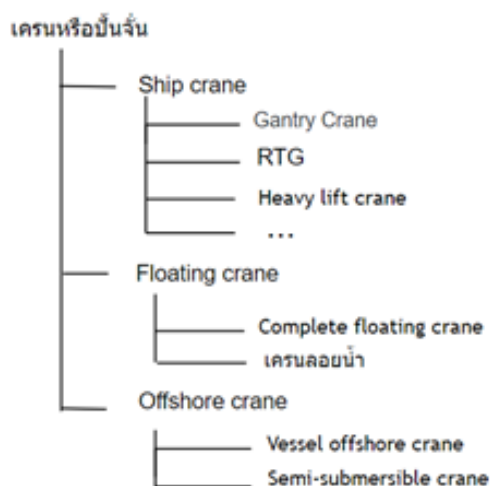
ภาพที่ 3. ตัวอย่างมโนทัศน์ “สินค้า”

2. มโนทัศน์ตู้ภาชนะ ประกอบด้วย 2 มโนทัศน์ย่อย ได้แก่ ประเภทตู้และส่วนประกอบของตู้ พบระดับชั้นความสัมพันธ์ทั้งหมด 3 ชั้น มีจำนวนคำศัพท์ที่นำมาจัดหมวดหมู่ทั้งหมด 24 คำ

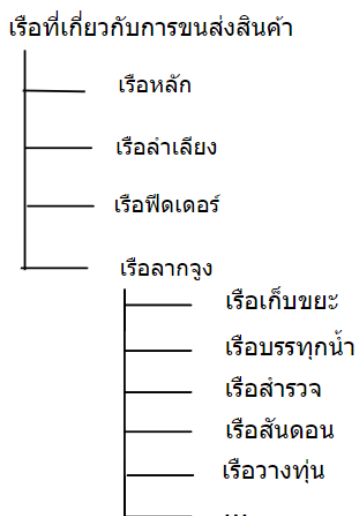
ภาพที่ 4. ตัวอย่างมโนทัศน์ “ตู้ภาชนะ”

3. มโนทัศน์เครนหรือปั้นจั่น ประกอบด้วย 3 มโนทัศน์ย่อย ได้แก่ ชิปเครน (Ship crane) โฟลตติงเครน (Floating crane) และออฟชอร์เครน (Offshore crane) พบระดับชั้นความสัมพันธ์ทั้งหมด 3 ชั้น มีจำนวนคำศัพท์ที่นำมาจัดหมวดหมู่ทั้งหมด 13 คำ

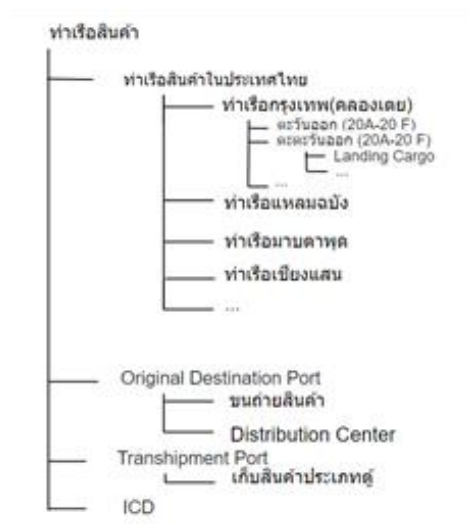
ภาพที่ 5. ตัวอย่างมโนทัศน์ “เครนหรือปั้นจั่น”

4. มโนทัศน์เรือที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งสินค้า ประกอบด้วย 4 มโนทัศน์ย่อย ได้แก่ เรือหลัก เรือลำเลียง ฟีดเดอร์ (Feeder) และเรือลากจูง พบระดับชั้นความสัมพันธ์ทั้งหมด 3 ชั้น มีจำนวนคำศัพท์ที่นำมาจัดหมวดหมู่ 27 คำ

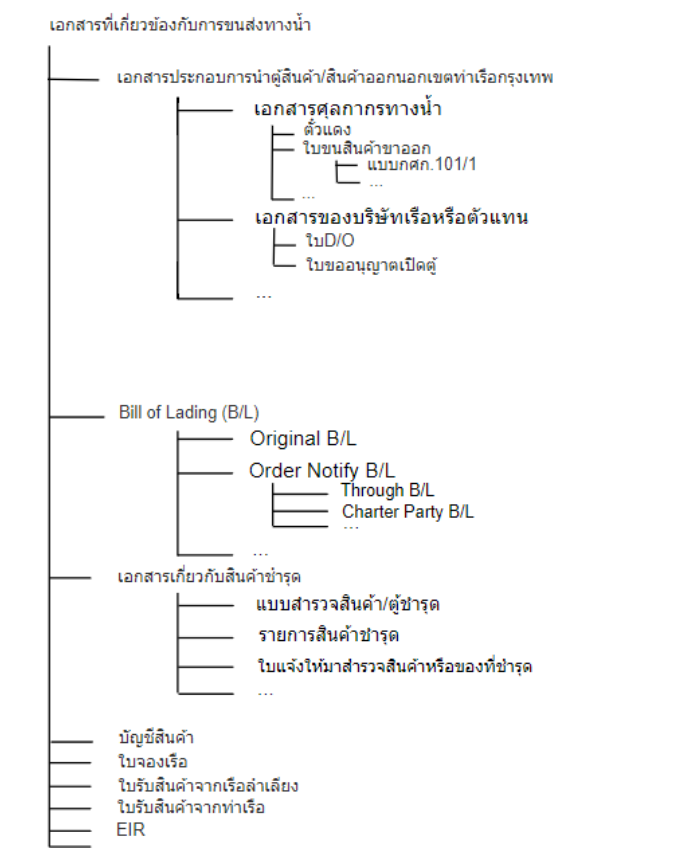
ภาพที่ 6. ตัวอย่างมโนทัศน์ “เรือที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งสินค้า”

5. มโนทัศน์ท่าเรือ ประกอบด้วย 4 มโนทัศน์ย่อย ได้แก่ ท่าเรือสินค้าในประเทศไทย Original Destination Port Transshipment Port และ Inland Container Depot (ICD) พบระดับชั้นความสัมพันธ์ทั้งหมด 5 ชั้น มีจำนวนคำศัพท์ที่นำมาจัดหมวดหมู่ 33 คำ

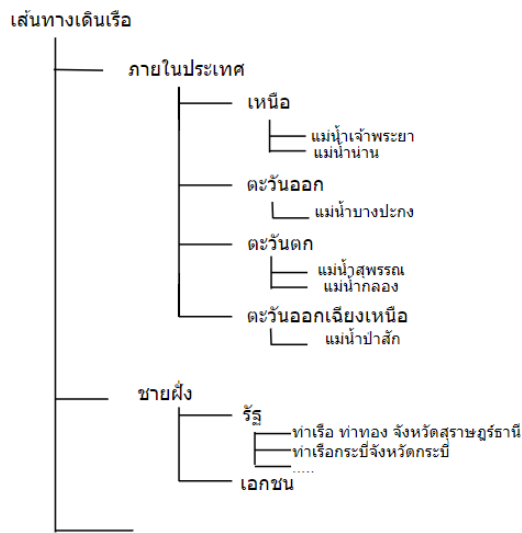
ภาพที่ 7. ตัวอย่างมโนทัศน์ “ท่าเรือสินค้า”

6. มโนทัศน์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำ ประกอบด้วย 14 มโนทัศน์ย่อย ได้แก่ 1. เอกสารประกอบการนำตู้สินค้า/ สินค้าออกนอกเขตท่าเรือกรุงเทพ 2. เอกสารเกี่ยวกับสินค้าชำรุด 3. ARRIVAL NOTICE 4. BILL OF LADING (B/L) 5. บัญชีสินค้า 6. MATE'S RECEIPT 7. ใบจองเรือ 8. เอกสารบันทึกการรับสินค้าของตัวแทนเรือ 9. BREAK BULK PERMIT 10. ใบรับสินค้าเรือลำเลียง 11. ใบรับสินค้าจากท่า 12. ใบอนุญาตขอเข้าตู้สินค้าขาเข้าออกนอกเขตท่าเรือ (Gate Ticket) 13. ใบตรวจรับสภาพตู้สินค้า (EIR) 14. เอกสารที่ใช้สำหรับการขนส่ง พบระดับชั้นความสัมพันธ์ทั้งหมด 5 ชั้น มีจำนวนคำศัพท์ที่นำมาจัดหมวดหมู่ 76 คำ

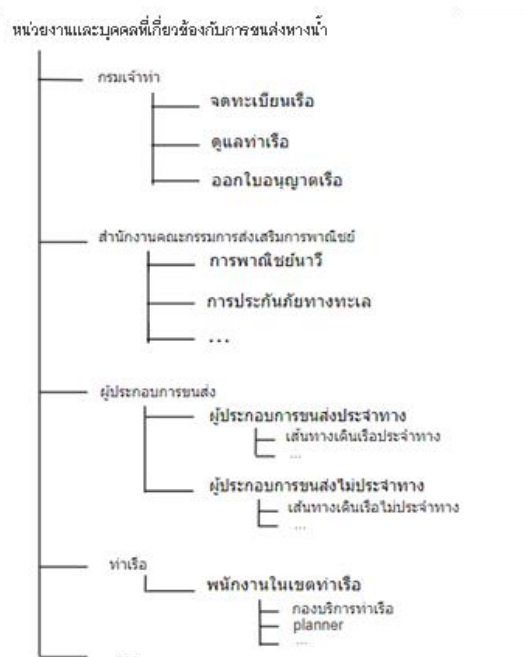
ภาพที่ 8. ตัวอย่างมโนทัศน์ “เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำ”

7. มโนทัศน์เส้นทางเดินเรือ ประกอบด้วย 3 มโนทัศน์ย่อย ได้แก่ 1. เส้นทางเดินเรือภายในประเทศ 2. เส้นทางเดินเรือชายฝั่ง 3. เส้นทางเดินเรือระหว่างประเทศ พบระดับชั้นความสัมพันธ์ทั้งหมด 4 ชั้น มีจำนวนคำศัพท์ที่นำมาจัดหมวดหมู่ 21 คำ

ภาพที่ 9. ตัวอย่างมโนทัศน์ “เส้นทางเดินเรือ”

8. มโนทัศน์หน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำ ประกอบด้วย 19 มโนทัศน์ย่อย ได้แก่ กรมเจ้าท่า การท่าเรือแห่งประเทศไทย ผู้ประกอบการบรรทุกขนถ่ายสินค้า บริษัทตัวแทนเจ้าของตู้ หั้วหน้าแผนกโรงพักสินค้า พนักงานจดรายการสินค้า พนักงานจัดเรียงสินค้าที่คลังสินค้าตักถ้ำบริเวณท่าเรือ พนักงานตรวจปล่อยสินค้า พนักงานประจำเรือสินค้า เซ็คเกอร์ นักวางแผนตู้พนักงานขับรถ นายยามสินค้า แรงงานขนถ่ายสินค้า พนักงานตรวจรับ ผู้ประกอบการ ตัวแทนเรือ กองบริการเรือ เจ้าหน้าที่ขนส่งทางน้ำ และพนักงานควบคุมปั้นจั่น พบระดับชั้นความสัมพันธ์ทั้งหมด 6 ชั้น มีจำนวนคำศัพท์ที่นำมาจัดหมวดหมู่ 408 คำ

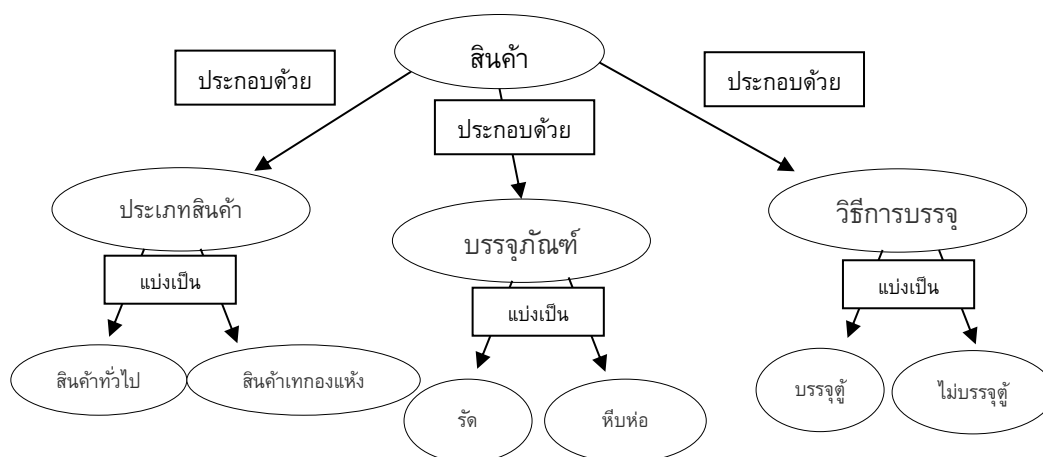
ภาพที่ 10. ตัวอย่างมโนทัศน์ “หน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำ”

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยพบว่ามโนทัศน์ “ตุ๊กตาชนะ” มีจำนวนน้อยที่สุด จำนวน 2 มโนทัศน์ย่อย ส่วนมโนทัศน์ “หน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำ” พบมโนทัศน์ย่อยมากที่สุด จำนวน 19 มโนทัศน์ย่อย

5.2 การจัดลำดับชั้นความสัมพันธ์

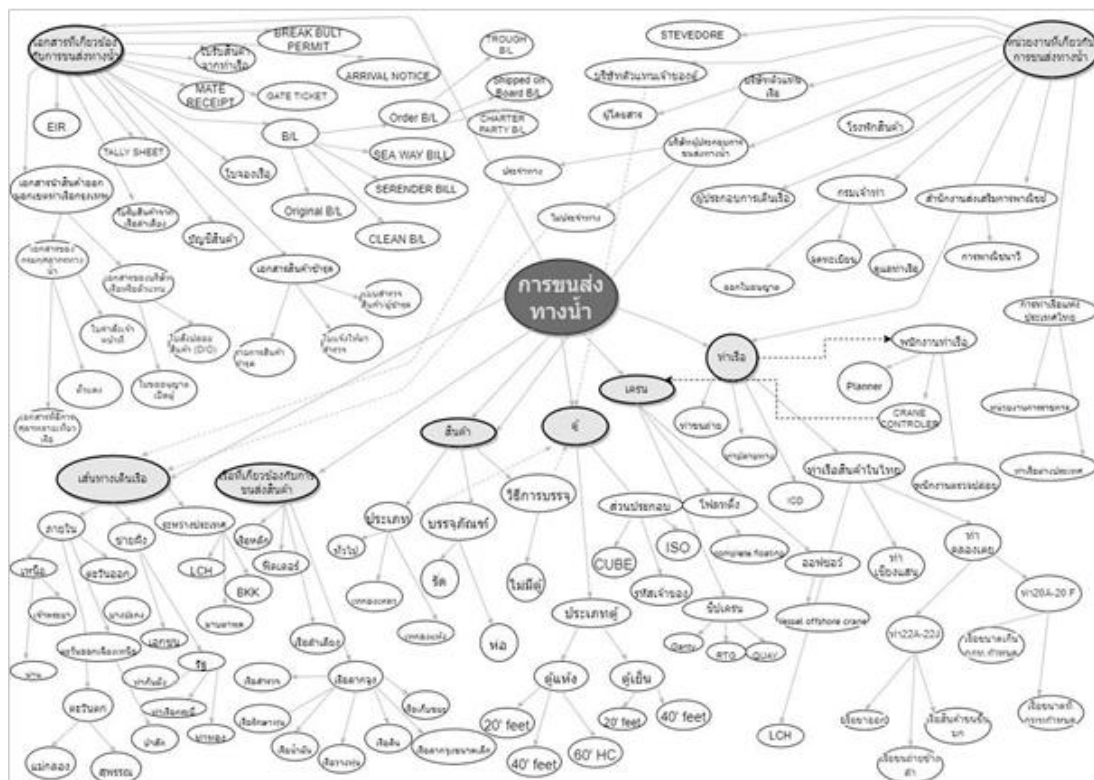
จากหลักการจำแนกหมวดหมู่และการเรียงลำดับชั้นแบบอนุกรมวิธาน ในงานวิจัยนี้สามารถจัดเรียงลำดับชั้นของมโนทัศน์ได้สูงสุดจำนวน 6 ชั้น โดยการนำผลการวิเคราะห์คำนามประสมและนามวลีจากข้อมูลรายการคำศัพท์และการวิเคราะห์คำสำคัญที่เชื่อมโยงกันในข้อความด้วยกฎการเชื่อมโยงคำดังกล่าวมาแล้วข้างต้นมาเชื่อมโยงข้อมูลโดยอาศัยความสัมพันธ์ทางความหมายของคำแบบลดหลั่น ซึ่งเป็นความรู้ทางภาษาศาสตร์เข้ามาจำแนกหมวดหมู่ให้เป็นลำดับชั้นตามแนวทางการสร้างอนุกรมวิธาน ดังตัวอย่างการเรียงลำดับชั้นในภาพที่ 11

มโนทัศน์ “สินค้า” ประกอบด้วย 3 มโนทัศน์ย่อย ได้แก่ ประเภทสินค้า บรรจุภัณฑ์ และวิธีการบรรจุ โดยมโนทัศน์ย่อย “ประเภทสินค้า” ประกอบด้วยสินค้าทั่วไป สินค้าเทกองแห้ง สินค้าเทกองเหลว และสินค้าบรรจุตู้ ส่วนมโนทัศน์ย่อย “บรรจุภัณฑ์” ประกอบด้วยบรรจุภัณฑ์ที่ต้องมีการรัดและบรรจุภัณฑ์ประเภทหีบห่อ และสุดท้ายมโนทัศน์ย่อย “วิธีการบรรจุ” ประกอบด้วยวิธีการบรรจุและสินค้าที่ไม่ต้องบรรจุ โดยเรียงลำดับชั้นได้ดังนี้

ภาพที่ 11. ตัวอย่างการจัดลำดับชั้นความสัมพันธ์แบบอนุกรมวิธาน

เมื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดทำเป็นออนโทโลยีทั้งระบบจะสามารถเรียงลำดับชั้นเป็นโครงข่ายความหมายของมโนทัศน์ทั้งหมดได้ดังภาพที่ 12

ภาพที่ 12. ตัวอย่างภาพรวมของออนโทโลยีการขนส่งทางน้ำ

จากตัวอย่างภาพรวมของออนโทโลยีการขนส่งทางน้ำ สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. ขอบเขตข้อมูลสี่เหลี่ยม หมายถึง หมวดยุทธศาสตร์เฉพาะด้านในงานวิจัยนี้คือ “การขนส่งทางน้ำ”
2. มโนทัศน์สี่เหลี่ยม หมายถึง มโนทัศน์หลักของหมวดยุทธศาสตร์เฉพาะด้านที่สนใจศึกษา เช่น “ตู้ภาชนะ” “เส้นทางเดินเรือ” เป็นต้น
3. มโนทัศน์ไม่มีสี่เหลี่ยม หมายถึง มโนทัศน์ย่อยของหมวดยุทธศาสตร์เฉพาะด้านที่สนใจศึกษา เช่น “กรมเจ้าท่า” “ผู้ประกอบการขนส่ง” เป็นต้น
4. ลูกศรเส้นหนา หมายถึง การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ภายในมโนทัศน์เดียวกัน
5. ลูกศรเส้นประ หมายถึง การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์

6. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

6.1 สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องการพัฒนาฐานข้อมูลคำศัพท์ด้านการขนส่งทางน้ำด้วยแนวทางออนโทโลยีเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาฐานข้อมูลคำศัพท์ด้านการขนส่งทางน้ำเพื่อจัดเก็บให้อยู่ในรูปแบบ excel เพื่อนำไปใช้ประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ได้ง่าย โดยไม่ได้มุ่งเน้นการใช้งานแบบสื่อประสาน (User Interface) การคัดเลือกข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์นั้น ผู้วิจัยเลือกจากเอกสารประเภทสิ่งพิมพ์และเอกสารอิเล็กทรอนิกส์โดยใช้

การวิเคราะห์โครงสร้างนามวลีและโครงสร้างประโยค เพื่อสกัดแยกมโนทัศน์หลัก (concept) และมโนทัศน์ย่อย (sub-concept) โดยการใช้กลวิธีนี้จะทำให้ได้ข้อมูลที่น่ามาจัดหมวดหมู่มโนทัศน์และสร้างความสัมพันธ์ทางความหมายของคำได้อย่างละเอียด ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยสามารถสร้างมโนทัศน์หลักได้ 8 มโนทัศน์ และแยกมโนทัศน์ย่อยได้ 605 มโนทัศน์ โดยมีมโนทัศน์ “ตู้ภาชนะ” มีจำนวนมโนทัศน์ย่อยน้อยที่สุด จำนวน 2 มโนทัศน์ย่อย ส่วนมโนทัศน์ “หน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำ” พบมโนทัศน์ย่อยมากที่สุด จำนวน 19 มโนทัศน์ย่อย เนื่องจากมโนทัศน์ “หน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งทางน้ำ” เป็นองค์กรและบุคลากรที่เกี่ยวข้องในสายงานด้านนี้ซึ่งมีความหลากหลายในเชิงธุรกิจ จึงสามารถสกัดมโนทัศน์ออกมาได้มากที่สุด

แนวคิดเรื่องการพัฒนาฐานข้อมูลคำศัพท์ด้านการขนส่งทางน้ำสามารถนำมาสร้างเป็นออนโทโลยีตามแนวการสร้างออนโทโลยีที่กล่าวไว้ใน สารานุกรมเสรี วิกิพีเดีย (ออนไลน์, 2565) โดยแนวคิด (Concept) ในงานวิจัยนี้เทียบได้กับมโนทัศน์ (Concept) คุณสมบัติ (Properties) สามารถนำมาจากการวิเคราะห์อรรถลักษณะ ส่วนความสัมพันธ์ (Relations) มีลักษณะเหมือนกัน และแอกซีอึม (Axiom) ในงานวิจัยนี้เทียบได้กับแนวคิดการจัดกลุ่มความหมายของคำ ส่วนคำศัพท์ (Instance) ก็คือรายการคำศัพท์ที่มีการกำหนดนิยามความหมายร่วมกันทั้งหมดในออนโทโลยีนั้นๆ จะเห็นได้ว่าสามารถสร้างออนโทโลยีได้จากแนวทางภาษาศาสตร์ได้เช่นกัน

6.2 อภิปรายผลการวิจัย

ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารประเภทสิ่งพิมพ์และเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ ผู้วิจัยพบปัญหาต่างๆ ดังนี้

6.2.1 การรวบรวมข้อความที่กระจัดกระจายจากแหล่งต่างๆ ทั้งเอกสารประเภทสิ่งพิมพ์และข้อความจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์มาจัดเก็บให้อยู่ในรูปแบบของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในไฟล์ excel เป็นการยากที่จะนับจำนวนคำ อีกทั้งรูปแบบประโยคที่จะนำมาเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์โครงสร้างนามวลีและโครงสร้างประโยคเพื่อสกัดแยกมโนทัศน์ บางครั้งต้องอาศัยบริบทที่อยู่ในหัวข้อหรือส่วนสำคัญของเอกสาร ซึ่งอยู่ไกลจากข้อมูลที่คัดลอกมาใช้วิเคราะห์ ทำให้การอ้างถึงขาดหายไป ต้องใช้วิธีเปิดหนังสือหรือเปิดไฟล์ต้นฉบับหลายครั้ง

6.2.2 การวิเคราะห์ข้อความเพื่อสกัดแยกมโนทัศน์หลักและมโนทัศน์ย่อย รวมไปถึงการหาคำสำคัญ (Key word) ที่จะสามารถบ่งชี้ความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างคำหรือกลุ่มคำในข้อความนั้นๆ ขั้นตอนนี้ต้องอาศัยความระมัดระวังและรอบคอบอย่างมาก เนื่องจากบางครั้งหากคำสำคัญ (Key Word) ดังกล่าวอยู่ห่างจากคำหรือกลุ่มคำที่เป็นสมาชิกย่อยในกลุ่มของมโนทัศน์มากเกินไป จะเป็นการยากในการสกัดสมาชิกในมโนทัศน์นั้นๆ เช่น “ตู้คอนเทนเนอร์ที่ใช้ในการขนส่งทางเรือมีดังนี้ 1. Dry Container เป็นตู้คอนเทนเนอร์แบบมาตรฐานที่เหมาะสมสำหรับสินค้าทั่วไป ที่ไม่ต้องควบคุมอุณหภูมิในการขนส่งสินค้าและยังเป็นที่ตู้คอนเทนเนอร์ประเภทที่ถูกใช้งานมากที่สุด มีหลายขนาด ทนทานสูง จึงเหมาะกับการขนส่งสินค้าที่มีลักษณะแห้ง เครื่องใช้ไฟฟ้า เสื้อผ้า เป็นต้น 2. Reefer Container เป็นตู้คอนเทนเนอร์ที่ติดตั้งเครื่องทำความเย็นและมีที่วัดอุณหภูมิเพื่อแสดงอุณหภูมิของตู้สินค้า” จากตัวอย่างจะพบว่า คำสำคัญ “ดังนี้” อยู่ห่างจากสมาชิกของกลุ่มอย่างคำว่า Reefer Container และสมาชิกตัวอื่นๆ เป็นอย่างมาก ซึ่งหากขาดความระมัดระวังในการวิเคราะห์และสกัดแยกมโนทัศน์อาจเกิดปัญหาความคลาดเคลื่อนได้

6.2.3 ข้อความบางข้อความสามารถนำมาวิเคราะห์จัดกลุ่มเป็นมโนทัศน์ย่อยของมโนทัศน์หลักได้มากกว่าหนึ่งมโนทัศน์หลัก ดังนั้นจึงต้องอาศัยความละเอียดและรอบคอบในการพิจารณา เช่น “บริการที่ตัวแทนรับขนส่งสินค้าสามารถให้บริการ ประกอบไปด้วยบริการต่างๆ ดังต่อไปนี้ 1) ตัวแทนออกของให้กับผู้ส่งสินค้าหรือผู้รับสินค้า (Customer Broker) 2) ตัวแทนในการบริหารจัดการขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ (Forwarding Business) แต่ดำเนินการในฐานะเป็นตัวแทนของผู้ส่งออกหรือผู้นำเข้า 3) ตัวแทนของผู้รับขนส่งสินค้า (Transportation Provider) เช่น เป็นตัวแทนสายการบินในการให้บริการรับขนส่งสินค้า หรือเป็นผู้ขนส่งสินค้าเองในกรณีที่เส้นทางทะเล และ/หรือ เป็นผู้ขนส่งหรือผู้รับขนส่งทางถนนด้วย” จากตัวอย่างจะเห็นว่า มโนทัศน์ย่อย “ตัวแทนของผู้รับขนส่งสินค้า (Transportation Provider)” ไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างคำหรือกลุ่มคำที่อยู่ภายในออนโทโลยีโดเมนการขนส่งทางน้ำเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างคำหรือกลุ่มคำที่อยู่ในโดเมนการขนส่งทางบกและทางอากาศอีกด้วย

6.3 การนำฐานข้อมูลออนโทโลยีไปใช้

การพัฒนาฐานข้อมูลคำศัพท์ด้านการขนส่งทางน้ำด้วยแนวทางออนโทโลยีมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างตัวแทนความรู้ทางโลจิสติกส์เรื่องการขนส่งทางน้ำ โดยใช้ความรู้ทางภาษาศาสตร์เข้ามาช่วยในการกำหนดโครงสร้างและกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลในทุกระดับชั้นเข้าหากันจนเกิดเป็นฐานข้อมูลออนโทโลยี ในการสร้างออนโทโลยีด้านการขนส่งทางน้ำยังต้องอาศัยการบูรณาการและการประยุกต์ความรู้ในหลากหลายสาขาวิชา เช่น ความรู้พื้นฐานด้านศุลกากร ความรู้เกี่ยวกับยานพาหนะ เป็นต้น ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าความรู้ทางด้านโลจิสติกส์เรื่องการขนส่งทางน้ำเป็นขอบเขตความรู้สาขาหนึ่งที่ต้องอาศัยความรู้เฉพาะด้านและประสบการณ์ในการรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ออนโทโลยีดังกล่าวยังเป็นความรู้ที่สามารถนำไปต่อยอดเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานในองค์กรตามจุดประสงค์ได้ เช่น ในงานวิจัยเรื่อง *A Hybrid Routing Protocol for VANET Using Ontology* ของเทอลินู และเนอซีรี (Touluni & Nsiri, 2015) ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้ฐานข้อมูลออนโทโลยีทางโลจิสติกส์โดยนำฐานข้อมูลดังกล่าวมาสร้างเป็นระบบวิเคราะห์ข้อมูลที่จะช่วยวางแผนการขนส่งสินค้าในแต่ละพื้นที่โดยใช้เวลาน้อยลง

7. ข้อเสนอแนะ

1. สามารถนำฐานข้อมูลออนโทโลยีการขนส่งทางน้ำไปใช้เพื่อพัฒนา และเผยแพร่ความรู้ด้านโลจิสติกส์เรื่องการขนส่งทางน้ำให้ผู้สนใจสามารถสืบค้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะคำศัพท์เทคนิคหรือคำศัพท์ที่มีขอบเขตความหมายเฉพาะในสายงานการขนส่งทางน้ำ ซึ่งการนำฐานข้อมูลออนโทโลยีดังกล่าวไปพัฒนาต่อยอดจะช่วยให้ผู้ใช้งานเห็นรายละเอียดของคำศัพท์ รวมทั้งความสัมพันธ์ทางความหมายขององค์ความรู้ดังกล่าว ทำให้มองเห็นภาพรวมของงานที่เกี่ยวข้องกันได้ชัดเจนมากขึ้น

2. ควรมีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการการดำเนินงานของระบบโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานทั้งระบบ เพื่อนำฐานข้อมูลเหล่านี้ไปพัฒนาต่อยอดเป็นระบบการสั่งงานหรือการวางแผนงานโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในองค์กรเพื่อยกระดับการทำงานของหน่วยงานต่างๆ ให้สามารถแข่งขันกับคู่ค้าในตลาดเดียวกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การวิเคราะห์และพิจารณาข้อความที่นำมารวบรวมเพื่อการพัฒนาฐานข้อมูลคำศัพท์ด้านการขนส่งทางน้ำด้วยแนวทางออนโทโลยีมาใช้ในการคัดแยกมโนทัศน์จำเป็นต้องอาศัยความรอบคอบและความระมัดระวังเนื่องจากข้อมูลที่รวบรวมมานั้นมีความหลากหลายและมีปริมาณมาก รวมทั้งยังต้องอาศัยความรู้และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเพื่อให้การคัดแยกมโนทัศน์ในฐานข้อมูลคำศัพท์สอดคล้องกับการใช้งานจริง

รายการอ้างอิง

- นworรณ พันธ์เมธา. (2559). *ไวยากรณ์ไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราณี กุลละวณิชย์. (2545). *แบบสัทศาสตร์ภาษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพียรศิริ วงศ์วิภาณนท์. (2545). *เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 3*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มาลี กาบมาลา, ลำปาง แม่นมัตย์, และครรชิต มัลลวงศ์. (2549). *ออนโทโลยี: แนวคิดการพัฒนา*. *บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ มข.*, 24(1-3), 24-49.
- วรัชพร อารยะพันธ์, และพัทธา พนมมิตร. (2562). การพัฒนาออนโทโลยีความรู้ด้านผ้าล้านนา. *วารสารมนุษยศาสตร์สาร*, 20(2), 133-170.
- ศิริพร ปัญญาเมธิกุล. (2549). *การศึกษาความหมาย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2557). ปรัชญาการวิจัย: ปริมาณ คุณภาพ. *วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์*, 3(2), 22-55.
- สารานุกรมเสรี วิกีพีเดีย. (2565). *ภววิทยา* (วิทยาการสารสนเทศ). สืบค้นจาก [https://th.wikipedia.org/wiki/ภววิทยา_\(วิทยาการสารสนเทศ\)#อ้างอิง](https://th.wikipedia.org/wiki/ภววิทยา_(วิทยาการสารสนเทศ)#อ้างอิง).
- อภิฤดี จันทะเดช, และมาลี กาบมาลา. (2561). การพัฒนาออนโทโลยีนิทานพื้นบ้านเพื่อการสืบค้นและเข้าถึง. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา*, 10(20), 191-206.
- Gruber, T. R. (1993). Toward principles for the design of ontologies used for knowledge sharing. *International Journal Human-Computer Studies*, 43(5-6), 907-928.
- Kawtrakul, A., Suktarachan M., & Imsombut A. (2004). "Automatic Thai Ontology Construction and Maintenance System", *workshop on OntoLex* (LREC Post-conference workshops), Bisbon, Portugal. 68-74.
- Suktarachan, S., & Jukhamsri, P. (2018). Ontology construction from Thailand labor protection act. In *Proceedings of the 10th international conference on management of digital ecosystems* (pp. 47-54). New York: Association for Computing Machinery.
- Thunkijjanukij, A., Kawtrakul, A., Panichsapatana, S., & Veasommai, V. (2009). Ontology development: A case study for Thai rice. *Kasetsart Journal: Natural Science*, 43(3), 594-604.
- Touluni, H., & Nsiri, B. (2015). A hybrid routing protocol for VANET using ontology. *Procedia Computer Science*, 73, 94-101.

มโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทย: การสำรวจรายงานวิจัยด้านมโนอุปลักษณ์

วรวรรณา เพ็ชรกิจ*

Received: 21 March 2022

Revised: 7 October 2022

Accepted: 9 November 2022

มโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ (orientational conceptual metaphor) ในภาษาไทยมีรายงานไว้น้อยกว่าเมื่อเทียบกับมโนอุปลักษณ์โครงสร้างและรูปธรรม (structural and ontological conceptual metaphor) นอกจากนี้วิธีการระบุมโนทัศน์ต้นทาง (source domain) ของบางมโนทัศน์ยังมีลักษณะคาบเกี่ยวกับวิธีการนำเสนออุปลักษณ์เชิงโครงสร้างและเชิงรูปธรรมอีกด้วย การศึกษาครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ที่ปรากฏในงานวิจัยด้านมโนอุปลักษณ์ในภาษาไทยจำนวน 81 ชิ้น ในด้านจำนวน มโนทัศน์ปลายทาง วิธีการระบุมโนทัศน์ต้นทาง และปัจจัยที่อาจเกี่ยวข้องกับการรายงานมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ไว้น้อยกว่า ผลการสำรวจพบการรายงานมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ไว้ 12 มโนอุปลักษณ์ในงานวิจัยเพียง 7 ชิ้น โดยพบในมโนทัศน์นามธรรมที่มีคู่ตรงข้าม 4 มโนทัศน์ ได้แก่ สุข-ทุกข์, ความเศร้า-ความสุข, ชีวิต-ความตาย ส่วนมโนทัศน์นามธรรมที่ไม่มีคู่ตรงข้ามพบเพียง 2 มโนทัศน์คือ ใจ และ เวลา และพบการระบุมโนทัศน์ต้นทางด้วยคำบอกทิศทาง ตำแหน่งและพื้นที่ในแนวตั้งมากที่สุด ได้แก่ ขึ้น-ลง, บน-ล่าง และสูง-ต่ำ นอกจากนี้มีการใช้คำแสดงการเคลื่อนที่และคำอื่นๆ ประกอบอีกด้วย ในด้านปัจจัยพบว่าประเภทของมโนทัศน์ที่เลือกศึกษา วิธีการจัดกลุ่มอุปลักษณ์และวิเคราะห์มโนอุปลักษณ์ และแหล่งข้อมูลภาษาที่ใช้ศึกษาอาจเกี่ยวข้องกับการรายงานมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยไว้น้อยกว่า ผลการสำรวจช่วยให้แนวทางในการวิเคราะห์และระบุอุปลักษณ์และมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทย รวมทั้งการเลือกมโนทัศน์และแหล่งข้อมูลภาษาที่จะศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อนักวิจัยและนักวิชาการด้านมโนอุปลักษณ์และด้านภาษาและปริชาณได้ในระดับหนึ่ง

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

การสำรวจ;
เชิงทิศทาง
ตำแหน่งและพื้นที่;
ภาษาไทย;
มโนทัศน์ต้นทาง;
มโนอุปลักษณ์

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำศูนย์ภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ติดต่อได้ที่: worawanna.p@chula.ac.th

Thai Orientational Conceptual Metaphors: A Survey in Conceptual Metaphor Research Reports

Received: 21 March 2022

Revised: 7 October 2022

Accepted: 9 November 2022

Worawanna Petchkij*

Orientational conceptual metaphors in Thai research papers seem to be reported less when compared with structural and ontological conceptual metaphors. In addition, the presentation of certain source domains appears to overlap with those of structural and ontological conceptual metaphors. Thus, this research aimed to survey orientational conceptual metaphors reported in 81 research papers in Thai in the area of conceptual metaphor analysis in order to explore Thai orientational conceptual metaphors in terms of their numbers, types of abstract domains arising from orientational conceptualization, how their source domains were presented, and possible factors contributing to their minimal reporting in Thai research papers. According to the findings, only 12 orientational conceptual metaphors in Thai were reported in 7 research papers surveyed. These reported conceptual metaphors belonged to 6 abstract concepts. Four of these concepts were antonyms: happiness-sadness and life-death. The remaining two other concepts found in this survey were the heart/mind and time concepts. Their source domains were mainly stated using direction, position, and space terms. Vertical direction and position terms - up/down, upon/below and high/low - were used most frequently. In addition, words meaning 'moving towards' and others were also used together with certain direction and position terms. It was also found that the types of abstract concepts under investigation, how linguistic metaphors were grouped into a systematic set and analysis of conceptual metaphors, and sources of language data are some possible factors contributing to the minimal reporting of Thai orientational conceptual metaphors. On some levels, the results of this survey could potentially provide beneficial guidelines for the analysis and identification of orientational and conceptual metaphors in Thai and the selection of appropriate concepts and language data sources for researchers and scholars in the areas of conceptual metaphor analysis as well as language and cognition.

Research Article

Abstract

Keywords

survey;
orientational;
Thai;
source domain;
conceptual metaphor

* Assistant Professor, Center for Thai as a foreign language, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, e-mail: worawanna.p@chula.ac.th

1. บทนำ

มโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ (orientational conceptual metaphor) เป็นมโนอุปลักษณ์ที่สะท้อนกระบวนการในการทำความเข้าใจมโนทัศน์นามธรรมผ่านมโนทัศน์ทิศทางของพื้นที่ (spatial orientation) (Lakoff & Johnson, 1980, p. 14) ตัวอย่างเช่น มโนอุปลักษณ์ HAPPY IS UP; SAD IS DOWN ที่แสดงถึงการทำความเข้าใจมโนทัศน์ HAPPY/ความสุข และ SAD/ความเศร้า ผ่านมโนทัศน์ทิศทาง UP/ขึ้น และ DOWN/ลง ตามลำดับ (Lakoff & Johnson, 1980, p. 15) มโนอุปลักษณ์ประเภทนี้สะท้อนจากชุดอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ (orientational metaphor) (Lakoff & Johnson, 1980, p. 14) เช่น *up, down, rise, lift, fell, sank, high* และ *low* ที่ปรากฏในภาษาในชีวิตประจำวันเมื่อผู้ให้ภาษาพูดถึงมโนทัศน์นามธรรมที่มีอยู่ตรงข้าม เช่น ความสุข ที่ตรงข้ามกับ ความเศร้า เช่น *I'm feeling up/down.*, *My spirits rose.*, *Thinking about her always gives me a lift.*, *I fell into a depression.*, *My spirits sank.*, *You are in high spirits.* และ *He's really low these days.* (Lakoff & Johnson, 1980, p. 15) ซึ่งอุปลักษณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าในระดับปริชาณของผู้ใช้ภาษา มโนทัศน์ความสุขและเศร้าสัมพันธ์กันและถูกทำความเข้าใจไปพร้อมกันอย่างเป็นระบบผ่านมโนทัศน์ทิศทางขึ้น-ลง ซึ่งต่อมาโคเวคเซส (Kövecses, 2002, p. 36) ได้เสนอให้ใช้คำว่า *coherence metaphors* (อุปลักษณ์เชื่อมโยง) เพราะน่าจะช่วยสะท้อนหน้าที่ทางปริชาณในการเชื่อมโยงมโนทัศน์นามธรรมที่ตรงข้ามกันได้ชัดเจนกว่า อย่างไรก็ตามวิจัยหลายชิ้นยังคงเรียกอุปลักษณ์กลุ่มนี้ว่า *spatial orientation* (Tian, 2014, p. 137; Chen, 2014, p. 156) *spatial metaphor* (Chen, 2014; Radden, 2011, p. 2) *spatial location* (เหยา ซือฉี, 2563, น. 217) และ *location metaphor* (Stefanowitsch, 2006, p. 94) ส่วนในภาษาไทยพบการใช้คำว่า *อุปลักษณ์เชิงพื้นที่* (ปาลิตา ผลประดับเพ็ชร, 2560, น. 73) *อุปลักษณ์พื้นที่* (เหยา ซือฉี, 2563, น. 219; ปิ่นอนงค์ อ่ำปะละ, 2559, น. 81; ณรงค์กรณ รอดทรัพย์, 2558, น. 68) *อุปลักษณ์ทิศทาง* (ณรงค์กรณ รอดทรัพย์, 2558, น. 73) *อุปลักษณ์เชิงทิศทางและการเคลื่อนที่* (วิลาวัณย์ วิษณุเวทิน, 2550, น. 74) และ *อุปลักษณ์ตำแหน่ง* (ปิ่นอนงค์ อ่ำปะละ, 2559, น. 86) ซึ่งทั้งนี้อาจเป็นเพราะคำว่า *orientational* ใกล้เคียงกับคำว่า *ทิศทาง* หรือ *ตำแหน่ง* ในภาษาไทย และคำว่า *spatial* ใกล้เคียงกับคำว่า *ที่ว่าง* (เอียรชัย เอี่ยมวรเมธ, 2536, น. 1517) หรือ *เนื้อที่* (เอียรชัย เอี่ยมวรเมธ, 2536, น. 1044) และอุปลักษณ์กลุ่มนี้บางคำให้ภาพของ *การเคลื่อนที่* ไปในทิศทางหนึ่ง เช่น ขึ้น-ลง (*sink, rise, lift*) หรือการอยู่ใน *ตำแหน่ง* หนึ่งในพื้นที่ เช่น สูง-ต่ำ (*high, low*) เป็นต้น อย่างไรก็ตามงานวิจัยชิ้นนี้ขอใช้คำว่า *อุปลักษณ์ ทิศทางของพื้นที่* เพื่อความส้นกระชับและคำนี้น่าจะครอบคลุมประเด็นเรื่องของทิศทาง การเคลื่อนที่ และตำแหน่งในพื้นที่ได้ดีในระดับหนึ่ง

มโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่เป็นมโนอุปลักษณ์ประเภทหนึ่งในมโนอุปลักษณ์สามประเภทที่ทฤษฎีมโนอุปลักษณ์กล่าวไว้ โดยมีมโนอุปลักษณ์อีกสองประเภท คือ มโนอุปลักษณ์โครงสร้างและรูปธรรม (*structural and ontological conceptual metaphors*) (Lakoff & Johnson, 1980, p. 4, 25) ในการศึกษาอุปลักษณ์ นักวิจัยจึงมีโอกาสพบมโนอุปลักษณ์ทั้งสามประเภทนี้ แต่จากการสำรวจงานวิจัยในภาษาไทยเบื้องต้นพบประเด็นปัญหาที่น่าสนใจหลายประการ เช่น ด้านจำนวนของมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ ด้านวิธีการระบุมโนทัศน์ต้นทาง และด้านปัญหาในการวิเคราะห์ ซึ่งจะได้อธิบายในรายละเอียดในลำดับถัดไป

จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่ามโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยมีรายงานไว้ในจำนวนที่น้อยกว่ามโนอุปลักษณ์โครงสร้างและรูปธรรมค่อนข้างมาก ตัวอย่างเช่น ยมลภทธร ภัทรคุปต์ (2553, น. 49) พบมโนอุปลักษณ์ความตายมากถึง 17 มโนอุปลักษณ์ และในจำนวนนี้เป็นมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่เพียง 1 มโนอุปลักษณ์เท่านั้น คือ [ความตายคือการลงสู่เบื้องล่าง] และงานวิจัยของสิริศิระ โชคทวีกิจ (2564, น. 116) ที่รายงานมโนอุปลักษณ์

ความกลัวไว้มากถึง 14 มโนอุปลักษณ์ แต่ไม่พบมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่เลย นอกจากนี้ยังพบว่าในกลุ่มงานวิจัยที่ศึกษามโนอุปลักษณ์ของมโนทัศน์เดียวกันหรือใกล้เคียงกันหลายชิ้น เช่น ความรัก (นพวรรณ เมืองแก้ว และอริปัตย์ นิตยัณรา, 2564; กรกต กลิ่นเดช และณรงค์กรรณ รอดทรัพย์, 2562; กรกนก รัมมะอัติ, 2556) และอารมณ์รัก (สินีนาง วัฒนสุข, 2549) ไม่มีงานวิจัยใดรายงานมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ไว้ การรายงานมโนอุปลักษณ์ประเภทนี้ไว้น้อยจึงอาจมีปัจจัยบางประการเข้ามาเกี่ยวข้อง

ในด้านปัญหาการระบุมโนทัศน์ต้นทาง พบการใช้คำว่า พื้นที่ และคำที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ในการรายงานทั้งมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ รูปธรรม และโครงสร้าง ซึ่งอาจทำให้คำกลุ่มนี้ช่วยบ่งบอกประเภทของมโนอุปลักษณ์ได้ไม่ชัดเจนนักหากไม่มีคำอธิบายประกอบ ตัวอย่างเช่น การใช้คำว่า พื้นที่ ในการรายงานมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ เช่น [เวลาเป็นพื้นที่] หรือ TIME IS SPACE (ชัชวดี ศรลัมพ์, 2561, น. 112) และในการรายงานมโนอุปลักษณ์รูปธรรม [เวลาคือพื้นที่ปิดล้อม] หรือ TIME IS A CONTAINER (ศิระวัธน์ กาวิละนันท์ และวุฒินันท์ แก้วจันทร์เกตุ, 2562) ซึ่งมีโนทัศน์ CONTAINER/ภาชนะ และ SPACE/พื้นที่ เป็นคนละมโนทัศน์กัน นอกจากนี้ยังพบการระบุมโนทัศน์ต้นทางในแบบที่มีความปะปนกันระหว่างมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่กับรูปธรรม เช่น [ใจคือพื้นที่/ห้อง] หรือ MIND IS A SPACE (ROOM) (คยอง อีน ปาร์ค, 2558) ที่มีการใช้ทั้งคำว่า พื้นที่/SPACE ที่สื่อถึงมโนทัศน์ทิศทางของพื้นที่ และ ห้อง/ROOM ที่สามารถสื่อถึงมโนทัศน์ภาชนะได้ และเมื่อดูตัวอย่างอุปลักษณ์ที่งานวิจัยนี้ยกมาแสดงก็พบตัวอย่างอุปลักษณ์รูปธรรม เช่น ในใจ นอกใจ เข้าใจ ถึงใจ และเปิดใจ ซึ่งแสดงการมองว่ามโนทัศน์ใจเป็นภาชนะที่มีลักษณะคล้ายห้องที่สามารถเปิดเข้าไปอยู่ภายในหรือออกมาอยู่ภายนอกได้ ความสับสนระหว่างมโนอุปลักษณ์สองประเภทนี้ยังสามารถพบได้ในการรายงานมโนอุปลักษณ์รูปธรรม [อุปกรณ์แปลงค่าความต่างศักย์ไฟฟ้าเป็นภาชนะ] (วิลาวัณย์ วิษณุเวดิน, 2550 น. 75) ที่มีการเขียนระบุไว้อย่างชัดเจนว่าเป็น “มโนอุปลักษณ์เชิงทิศทางและการเคลื่อนที่” (วิลาวัณย์ วิษณุเวดิน, 2550, น. 74) นอกจากนี้ยังพบการใช้คำว่า LOCATION ในการรายงานมโนอุปลักษณ์โครงสร้าง WAR IS A LOCATION (ภาณุพงษ์ อินตะวงศ์ และอนุสรณ์ ศิริมงคล, 2562, น. 38) และพบการใช้คำว่า สถานที่ ในการรายงานมโนอุปลักษณ์รูปธรรม [ชีวิตคือสถานที่ปิดล้อม] (สุรเชษฐ์ พิษิตพงศ์เผ่า, 2553, น. 87-89) หรือ LIFE IS A CLOSED OFF AREA (สุรเชษฐ์ พิษิตพงศ์เผ่า, 2553, น. จ) ที่คำว่า สถานที่ และ AREA ดูจะเป็นคนละสิ่งกับ พื้นที่ว่างในภาชนะ ของมโนทัศน์รูปธรรมอย่าง ภาชนะ หรือ CONTAINER

ปัญหาในการระบุมโนทัศน์ต้นทางดังกล่าวข้างต้นอาจเกิดจากความไม่เข้าใจในความคล้ายคลึงและแตกต่างกันระหว่างมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ รูปธรรม และโครงสร้าง ซึ่งมีมโนอุปลักษณ์รูปธรรมนั้นแตกต่างจากมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ตรงที่มโนอุปลักษณ์รูปธรรมจะสะท้อนกระบวนการทางปริชาณในการทำความเข้าใจมโนทัศน์นามธรรมผ่านมโนทัศน์วัตถุ (OBJECT) หรือสสาร (SUBSTANCE) ไม่ใช่มโนทัศน์ทิศทาง ตัวอย่างเช่น THE MIND IS A BRITTLE OBJECT, INFLATION IS AN ENTITY, THE MIND IS A MACHINE, VISUAL FIELD IS A CONTAINER (Lakoff & Johnson, 1980, pp. 26-30) IDEAS ARE OBJECTS (Kövecses, 2002, p. 74) และ LIGHT IS A SUBSTANCE (Kövecses, 2002, p. 49) ที่สะท้อนการทำความเข้าใจมโนทัศน์นามธรรม (เช่น INFLATION, MIND, VISUAL FIELD, IDEA และ LIGHT) ผ่านมโนทัศน์วัตถุหรือสสาร (เช่น OBJECT, ENTITY, MACHINE, CONTAINER, SUBSTANCE) ซึ่ง CONTAINER หรือ ภาชนะ นั้น เลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff & Johnson, 1980, p. 29) อธิบายไว้ว่าเป็นมโนทัศน์ที่ได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์พื้นฐานที่มนุษย์มีต่อร่างกายของตนเองในแบบภาชนะ โดยที่ร่างกายของมนุษย์นั้นมีผิวหนังห่อหุ้มร่างกายโดยรอบทำให้มองเห็นขอบเขตของร่างกายตนเองได้ชัดเจนในลักษณะที่เป็นวัตถุชิ้นหนึ่งที่แยกขาดออกจากวัตถุอื่นๆ รอบตัว

มีพื้นที่ว่างภายใน มีปากและทวารเป็นทางผ่านให้น้ำวัตถุหรือสสารเข้าและออกจากพื้นที่ว่างภายในร่างกายได้ เหมือนภาษาจะ อุปลักษณะภาษาในระดับภาษาจึงมักปรากฏการใช้คำว่า *in, out* (หรือ ใน/นอก และ เข้า/ออก ในภาษาไทย) ที่สะท้อนภาพการนำวัตถุหรือสสารเข้าหรือออกจากภาษา หรือการที่วัตถุหรือสสารอยู่ภายในหรือภายนอกภาษา (Lakoff & Johnson, 1980, pp. 29-32) ดังนั้น พื้นที่ว่าง ในมโนทัศน์ภาษาจะจึงอาจมีส่วนคาบเกี่ยวกับคำว่า พื้นที่ หรือ *space* ในมโนทัศน์ทิศทางของพื้นที่แต่ก็ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน และอาจเป็นเหตุให้พบการใช้คำว่า พื้นที่ ในการระบุมโนทัศน์ต้นทางของมโนอุปลักษณะทั้งสองประเภทนี้ในภาษาไทยดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้ มโนทัศน์ภาษายังสามารถถูกนำมาเปรียบเทียบหรือใช้ในการทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ ทางกายภาพได้อีกด้วย เช่น การมองว่า ห้อง และ บ้าน ซึ่งเป็นวัตถุที่มีขอบเขตทางกายภาพชัดเจนเป็นภาษาที่มีพื้นที่ว่างภายในและมีประตูเป็นทางเข้าออกของวัตถุหรือสสารได้เหมือนปากของภาษา (Lakoff & Johnson, 1980, p. 29) การรายงานมโนอุปลักษณะ [ใจคือพื้นที่/ห้อง] หรือ MIND IS A SPACE (ROOM) (คยอง อิน ปาร์ค, 2558) ดังกล่าวข้างต้นจึงมีการใช้ทั้งคำที่บ่งบอกมโนทัศน์รูปธรรม (ห้อง/ROOM) และคำที่บ่งบอกถึงมโนทัศน์ทิศทางของพื้นที่ (พื้นที่/SPACE) ในมโนอุปลักษณะเดียวกัน

ส่วนมโนอุปลักษณะโครงสร้าง เช่น ARGUMENT IS WAR (Lakoff & Johnson, 1980, p. 4) จะสะท้อนให้เห็นว่าในระดับปริชาณ ผู้ใช้ภาษามองว่ามโนทัศน์สงคราม (WAR) และมโนทัศน์การโต้แย้ง (ARGUMENT) มีโครงสร้างภายในที่คล้ายคลึงกัน หรือมีคุณสมบัติที่คล้ายคลึงกันระหว่างสองมโนทัศน์ที่สามารถจับเป็นคู่ๆ (mapping) ได้ และคู่คุณสมบัติเหล่านี้จะสะท้อนจากชุดอุปลักษณะสงครามในระดับภาษา (linguistic metaphor) เช่น *indefensible, attack, shoot, right on target, won, demolish* และ *strategy* อุปลักษณะสงครามเหล่านี้แสดงการเปรียบเทียบคุณสมบัติของมโนทัศน์ต้นทาง WAR (source domain) กับคุณสมบัติของมโนทัศน์ปลายทาง ARGUMENT (target domain) ในด้านที่ผู้ใช้ภาษามองว่ามีความคล้ายคลึงกัน เช่น ด้านยุทธวิธีในการทำสงครามกับกลยุทธ์ในการโต้แย้ง (He *attacked every weak point* in my argument., His criticisms were *right on target*., If you use that *strategy*, he'll *wipe you out*., He *shot down* all of my argument.) และการแพ้ชนะในสงครามกับความสำเร็จหรือไม่สำเร็จในการโต้แย้ง (I've never *won* an argument with him., Your claims are *indefensible*., I *demolished* his argument.) เป็นต้น (Lakoff & Johnson, 1980, p. 4) ซึ่งความคล้ายคลึงกันของคุณสมบัติระหว่างสองมโนทัศน์ในลักษณะนี้ไม่จำเป็นต้องมีอยู่ก่อน (pre-existing similarity) ทางกายภาพเสมอไป (Lakoff & Johnson, 1980, p. 154) แต่เป็นความคล้ายคลึงที่ผู้ใช้ภาษาเข้าใจหรือมองเห็นในระดับปริชาณ ผู้ใช้ภาษาต่างวัฒนธรรมจึงอาจมองเห็นความคล้ายคลึงในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปได้ตามประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ มโนทัศน์ต้นทางของมโนอุปลักษณะโครงสร้างมักมีความเป็นรูปธรรมมากกว่า (more concrete) มโนทัศน์ต้นทางของมโนอุปลักษณะทิศทางเชิงพื้นที่ เช่น TIME IS MONEY (Lakoff & Johnson, 1980, p. 7), LOVE IS A JOURNEY, THEORIES ARE BUILDINGS, IDEAS ARE FOOD (Kövecses, 2002, p. 5) ที่มโนทัศน์ MONEY, JOURNEY, BUILDINGS, FOOD มีความเป็นรูปธรรมมากกว่าและสามารถระบุคุณสมบัติภายในได้ดีกว่ามโนทัศน์เชิงทิศทางของพื้นที่ เช่น UP, DOWN, SPACE การใช้คำว่า LOCATION ในการรายงานมโนอุปลักษณะโครงสร้าง WAR IS A LOCATION (ภาณุพงษ์ อินตะวงศ์ และอนุสรณ์ ศิริมงคล, 2562, น. 38) ในภาษาไทยดังกล่าวข้างต้นจึงสื่อได้ไม่ค่อยชัดเจนนักกว่ามโนทัศน์ WAR และ LOCATION คล้ายคลึงกันในเชิงโครงสร้างอย่างไร

ส่วนปัญหาด้านการวิเคราะห์อุปลักษณะและมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่นั้น พบได้ในงานวิจัยบางชิ้น เช่น ในงานที่ศึกษามโนทัศน์ความจน (ธนพล เอกพจน์, 2561, น. 387-389) ที่พบทั้งอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่

และอุปลักษณรูปธรรม แล้ววิเคราะห์ว่าอุปลักษณะที่พบทั้งหมดร่วมกันสะท้อนมโนอุปลักษณะ [ความจนคือพื้นที่] หรือ POVERTY IS AREA (ชนพล เอกพจน์, 2561, น. 378) โดยไม่ได้ระบุประเภทของมโนอุปลักษณะไว้อย่างชัดเจน กล่าวคือ งานวิจัยชิ้นนี้พบอุปลักษณะทิศทาง ขึ้น ใน ถีบตัวขึ้นจากความจน ซึ่งอาจสะท้อนภาพของการเคลื่อนที่ไปในทิศทางจากล่างขึ้นบน โดยที่ ความจน คือพื้นที่ที่อยู่ด้านล่าง และพบอุปลักษณรูปธรรม (วัตถุ/ภาษา) ตัวอย่างเช่น อุปลักษณวัตถุ ก้าวข้าม ในประโยค ก้าวข้ามความจน ที่อาจสะท้อนว่าความจนเป็นวัตถุที่มีขนาดอยู่ในระดับที่มนุษย์สามารถก้าวข้ามไปได้ และอุปลักษณภาษา เช่น ออกจาก และ ใน ในประโยค ทางออกจากความจน และ เหมือนอยู่ในเหวความจน ที่อาจสะท้อนว่าความจนเป็นวัตถุที่มีพื้นที่ว่างภายในเหมือนภาษา และคนที่อยู่ภายในภาษานี้ต้องการออกไปอยู่ภายนอก อุปลักษณะที่งานวิจัยนี้แสดงตัวอย่างไว้จึงอาจสะท้อนมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ เช่น [ความจนคือด้านล่าง] และมโนอุปลักษณรูปธรรม เช่น [ความจนคือวัตถุ] และ [ความจนคือภาษา] ได้ งานวิจัยนี้จึงอาจเป็นตัวอย่างหนึ่ง que แสดงให้เห็นว่าการรวมอุปลักษณะเข้าชุดเดียวกันนั้นต้องพิจารณาบริบทการใช้อุปลักษณะให้ดีด้วยว่าเป็นการใช้ในแบบที่สะท้อนมโนทัศน์ด้านทางเดียวกันหรือไม่ นอกจากนี้การพบคำที่ดูเหมือนว่าจะเป็นอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่บางคำ เช่น *center, filed* ก็อาจจะไม่ได้สะท้อนมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่เสมอไป ตัวอย่างเช่น เมื่ออุปลักษณะสองคำนี้ในบริบทของการพูดถึงลานสายตา (VISUAL FIELD) (Lakoff & Johnson, 1980, p. 30) เช่น ในประโยค *That's in the center of my field of vision.* ที่คำว่า *in...my field of vision* สะท้อนการมองว่าลานสายตาเป็นภาษาที่มีสิ่งนั้น (that) อยู่ภายใน แม้ว่าจะมีคำว่า *center, filed* ปรากฏอยู่ก็ตาม และเมื่อพิจารณาประโยคอื่นๆ ที่พูดถึงลานสายตา เช่น *I have him in sight., There is nothing in sight., He's out of sight now.* ก็พบการใช้คำว่า *in, out* อย่างเป็นระบบในการพูดถึงลานสายตาในลักษณะของภาษาที่มีพื้นที่ว่างภายในและมีสิ่งต่างๆ ที่มองเห็นและมองไม่เห็นเป็นวัตถุที่อยู่ภายในและภายนอกลานสายตา อุปลักษณะเหล่านี้จึงร่วมกันสะท้อนมโนอุปลักษณะเชิงรูปธรรม VISUAL FIELD IS A CONTAINER เป็นต้น

งานวิจัยและประเด็นต่างๆ เหล่านี้จึงอาจสะท้อนปัญหาในการวิเคราะห์อุปลักษณะและมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยที่ยังต้องการความเข้าใจที่ถูกต้องและตรงกัน อีกทั้งประเด็นปัญหาเหล่านี้อาจเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการรายงานมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยไว้ค่อนข้างน้อย การสำรวจมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยจึงอาจช่วยให้เห็นแนวทางในการศึกษาและรายงานมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยในปัจจุบันได้ดีขึ้นและช่วยให้ได้แนวทางการวิเคราะห์และระบุมโนทัศน์ด้านทางที่อาจนำไปใช้ร่วมกันได้อย่างเหมาะสมและเป็นเอกภาพในอนาคต งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจการรายงานมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยในด้านจำนวน มโนทัศน์ปลายทาง วิธีการระบุมโนทัศน์ด้านทาง และปัจจัยที่อาจเกี่ยวข้องกับการรายงานมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยไว้ค่อนข้างน้อย

2. มโนอุปลักษณะและอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่

การศึกษามโนอุปลักษณะของมโนทัศน์นามธรรมหนึ่งๆ นั้นมักพบหลายมโนอุปลักษณะซึ่งสะท้อนจากอุปลักษณะในระดับภาษาหลายชุดที่ปรากฏแพร่หลายในภาษาในชีวิตประจำวัน โดยที่ผู้ใช้ภาษาเองไม่รู้ตัวว่ากำลังใช้คำเหล่านั้นแบบอุปลักษณะอยู่ ตัวอย่างเช่น การพบมโนอุปลักษณะการโต้แย้ง ARGUMENT IS WAR (Lakoff & Johnson, 1980, p. 4) ARGUMENT IS A BUILDING, ARGUMENT IS A JOURNEY และ ARGUMENT IS A CONTAINER (Kövecses, 2002, p. 80) ที่สะท้อนจากอุปลักษณะในภาษาอังกฤษหลายชุด โดยในแต่ละชุดเป็นคำ

หลายๆ คำจากมโนทัศน์ต้นทาง WAR, BUILDING, JOURNEY และ CONTAINER และอุปลักษณ์แต่ละชุดจะสะท้อนให้เห็นการเปรียบเทียบระหว่างสองมโนทัศน์อย่างเป็นระบบในระดับปริธาน ในขณะที่ความหลากหลายของมโนทัศน์ต้นทางแสดงให้เห็นว่าอุปลักษณ์ชุดเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการพูดถึงหรือทำความเข้าใจมโนทัศน์การโต้แย้งซึ่งเป็นมโนทัศน์ปลายทาง (target domain) ได้ครบทุกด้าน ตัวอย่างเช่น ชุดอุปลักษณ์สงคราม (Your claims are *indefensible*. , He *attacked* every weak point in my argument. , He *shot down* all of my arguments. , และ I'll never *won* an argument with him.) นั้นแสดงให้เห็นการทำความเข้าใจคุณสมบัติด้านการต่อสู้เพื่อเอาชนะฝ่ายตรงข้ามในการโต้แย้ง (Lakoff & Johnson, 1980, p. 4) ในขณะที่อุปลักษณ์จากชุด JOURNEY (We will *proceed* in a *step-by-step* fashion.) ชุด CONTAINER (Your argument has a *lot of* content.) และชุด BUILDING (She *constructed* a solid argument. We have got a good *foundation* for the argument.) แสดงให้เห็นการทำความเข้าใจคุณสมบัติด้านกระบวนการในการโต้แย้ง ด้านเนื้อหาของ การโต้แย้ง และด้านความพร้อมหรือความเข้มแข็งในการโต้แย้งตามลำดับ (Kövecses, 2010, p. 92) ซึ่งเลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff & Johnson, 1980, p. 10) เรียกคุณสมบัติลักษณะนี้ของมโนอุปลักษณ์ว่า *คุณสมบัติการเน้น* (highlighting property) กล่าวคือ มโนอุปลักษณ์หนึ่งๆ จะสะท้อนให้เห็นการเน้นคุณสมบัติเพียงบางด้านของมโนทัศน์ปลายทางเท่านั้น หรือสะท้อนการทำความเข้าใจมโนทัศน์ปลายทางเพียงบางส่วน (partial understanding) เท่านั้นไม่ใช่ทั้งหมด (Lakoff & Johnson, 1980, p. 52)

ในส่วนของมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่นั้นมักพบในมโนทัศน์นามธรรมที่มีคู่ตรงข้าม เช่น สุข-เศร้า ดี-ไม่ดี มาก-น้อย สุขภาพดี-เจ็บป่วย มีชีวิต-ตาย และสถานะทางสังคมสูง-ต่ำ เช่น HAPPY IS UP; SAD IS DOWN, GOOD IS UP; BAD IS DOWN, MORE IS UP; LESS IS DOWN, HEALTH AND LIFE ARE UP; SICKNESS AND DEATH ARE DOWN, HIGH STATUS IS UP; LOW STATUS IS DOWN (Lakoff & Johnson, 1980, pp. 15-17) เป็นต้น โดยมีมโนทัศน์ที่มีคู่ตรงข้ามเหล่านี้มักถูกทำความเข้าใจผ่านมโนทัศน์ทิศทางหรือตำแหน่งในพื้นที่ที่เป็นคู่ตรงข้ามกัน เช่น มโนทัศน์ ขึ้น-ลง (UP-DOWN) หน้า-หลัง (FRONT-BACK) ใน-นอก (IN-OUT) ลึก-ตื้น (DEEP-SHALLOW) และตรงกลาง-ชายขอบ (CENTER-PERIPHERAL) (Lakoff & Johnson, 1980, p. 14) โดยที่มโนทัศน์ตัวหน้า เช่น ขึ้น หน้า ใน มักถูกนำไปใช้เพื่อทำความเข้าใจมโนทัศน์ด้านบวก เช่น สุข ชีวิต สุขภาพดี เป็นต้น ในขณะที่มโนทัศน์ตัวหลัง เช่น ลง หลัง นอก มักถูกใช้ทำความเข้าใจมโนทัศน์ด้านลบ เช่น เศร้า ตาย และเจ็บป่วย เป็นต้น และมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่มักสะท้อนจากอุปลักษณ์ที่เป็นคำบอกทิศทาง (*up, down, ahead, upward, upright, upstanding*) ตำแหน่ง (*high, low, under, inferior, bottom, peak, top, on top of, upper, above, lofty, beneath, abyss, high-level*) และกริยาแสดงการเคลื่อนที่ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง (*sink, fell, rise, lift, drop, decline, over, superior, climbing, downhill, stoop, raise*) (Lakoff & Johnson, 1980, pp. 15-17) ตัวอย่างเช่นในประโยคที่พูดถึงมโนทัศน์สุขภาพดี-เจ็บป่วย และมีชีวิต-ตาย ในภาษาอังกฤษที่ว่า He's at the *peak* of health., Lazarus *rose* from the dead. He's in *top* shape., As to his health, he's way *up* there., He *fell* ill., He's *sinking* fast., He came *down* with the flu., His health is *declining*. He *dropped* dead. (Lakoff & Johnson, 1980, p. 15) เป็นต้น

มโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่จึงสะท้อนให้เห็นว่าในระดับปริธานของผู้ใช้ภาษานั้นมโนทัศน์นามธรรมที่มีคู่ตรงข้ามมักถูกทำความเข้าใจไปพร้อมกันและสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ และกระบวนการทำความเข้าใจนี้ได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์พื้นฐานเชิงทิศทางทางกายมนุษย์ (Lakoff & Johnson, 1980, pp. 15-17) เช่น ประสบการณ์ในการยืนตัวตรงในแนวตั้งเมื่อมีสุขภาพดี มีความสุข หรือมีชีวิตอยู่ และการนอนในแนวราบเมื่อเจ็บป่วย เศร้า หรือเสียชีวิต (HEALTHY AND LIFE ARE UP; SICKNESS AND DEATH ARE DOWN, HAPPY

IS UP; SAD IS DOWN, GOOD IS UP; BAD IS DOWN) หรือจากประสบการณ์เชิงทิศทางและตำแหน่งที่มนุษย์มีต่อวัตถุอื่นๆ รอบตัว เช่น ระดับของวัตถุหรือสสารที่สูงขึ้นหรือต่ำลง เมื่อถูกนำมากรอรวมกันหรือนำออกไปจากกอง (MORE IS UP; LESS IS DOWN) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม โน้ตมีมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่บางแบบที่ได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมด้วย เช่น HIGH STATUS IS UP; LOW STATUS IS DOWN ที่ได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์เรื่องสถานะทางสังคม (STATUS) ที่มักเกี่ยวพันกับอำนาจ (POWER) โดยที่ผู้ที่มีสถานะทางสังคมสูงกว่ามักมีอำนาจมากกว่าด้วย และเมื่อมโนทัศน์อำนาจถูกทำความเข้าใจในลักษณะของทิศทางขึ้น (POWER IS UP) สถานะทางสังคมจึงถูกทำความเข้าใจผ่านมโนทัศน์ทิศทางขึ้นด้วยเช่นกัน (HIGH STATUS IS UP) (Lakoff & Johnson, 1980, p. 16) นอกจากนี้มโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่มีคุณสมบัติการเน้นด้วยเช่นกัน โดยอาจพบมโนอุปลักษณ์ประเภทนี้ของมโนทัศน์หนึ่งๆ ได้มากกว่าหนึ่งแบบ ตัวอย่างเช่น การพบมโนอุปลักษณ์ความสุข HAPPY IS UP (เช่น We had to cheer him *up*.) และ BEING HAPPY IS BEING OFF THE GROUND (เช่น I'm six feet of the ground.) (Kövecses, 2002, p. 85) เป็นต้น

งานวิจัยหลายชิ้นมีผลการวิจัยที่สนับสนุนแนวคิดของเลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff & Johnson, 1980, pp. 14-19) เรื่องมโนทัศน์ทิศทางของพื้นที่ดังกล่าวข้างต้น ตัวอย่างการพบมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ของมโนทัศน์ด้านบวก เช่น แฮมดี (Hamdi, 2015, p. 137) พบมโนอุปลักษณ์ความสุข HAPPY IS UP ในภาษาอังกฤษและภาษาอารบิกตูนิเซีย ซึ่งสะท้อนจากอุปลักษณ์ทิศทางและตำแหน่ง เช่น *over* ใน She was *over* the moon. และ *up* ในภาษาอารบิกตูนิเซีย เช่น He is *up* out of happiness. หลิวและโจว (Liu & Zhao, 2013, p. 158) พบมโนอุปลักษณ์นี้ในภาษาอังกฤษและจีนด้วยเช่นกัน โดยพบอุปลักษณ์ เช่น *up*, *high* ในทั้งสองภาษา ในประโยคที่พูดถึงความสุข เช่น We try to keep her spirits *up*., He is in *high* spirit. นอกจากนี้ยังมีผู้รายงาน HAPPINESS IS BEING OFF THE GROUND. (Liu & Zhao, 2013; Stefanowitsch, 2006; Hamdi, 2015) โดยพบว่าสะท้อนจากอุปลักษณ์บอกทิศทางขึ้นในภาษาอังกฤษคำว่า *soar*, *float*, *off the ground* ในประโยค เช่น He was just *soaring* with happiness. (Liu & Zhao, 2013, p. 158) I'm six feet *off the ground*. I was *floating*. (Liu & Zhao, 2013, p. 158; Hamdi, 2015, p. 138) และคำว่า *jump/ leap* ใน *jump/ leap* for or with joy (Stefanowitsch, 2006, p. 83) นอกจากนี้แฮมดี (Hamdi, 2015, p. 138) ก็พบมโนอุปลักษณ์นี้ในภาษาอารบิกตูนิเซีย (He *flew* out of happiness.) และสเปน (He *jumped* out of happiness) ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้เทียน (Tian, 2014, p. 140) พบมโนอุปลักษณ์ด้านบวก ETERNAL LIFE IS UP ในภาษาอังกฤษและจีน โดยในภาษาอังกฤษพบอุปลักษณ์ *up* ใน Go *up* to meet one's Maker ส่วนในภาษาจีนพบอุปลักษณ์ *ascend* ใน *ascend* to the west heaven

ในส่วนของมโนทัศน์ด้านลบ ช่าว (Trào, 2014, p. 35, 86) พบมโนอุปลักษณ์ SAD IS DOWN ที่สะท้อนจากอุปลักษณ์ความเศร้าในสำนวนภาษาอังกฤษและเวียดนาม เช่น *low*, *rock bottom*, *depth* ในภาษาอังกฤษที่ว่า in *low* spirit, hit *rock bottom*, in the *depth* of despair (Trào, 2014, p. 35) และ *droop*, *sag*, *fall* ในภาษาเวียดนาม เช่น become *droopy* because of sadness, show a *sagging* face due to sadness, one's face *fall* (Trào, 2014, p. 38) เป็นต้น และสเตฟาโนวิตช์ (Stefanowitsch, 2006, p. 86) พบมโนอุปลักษณ์ SADNESS IS BEING DOWN ในภาษาอังกฤษที่สะท้อนจากอุปลักษณ์ เช่น *sink* ใน *sinking* feeling of sadness และ SADNESS IS DEPTH ที่สะท้อนจากอุปลักษณ์ *deep* ใน *deep* sadness, sadness be *deep*, event *deepen* sadness (Stefanowitsch, 2006, p. 88) ในขณะที่ช่าว (Trào, 2014) รวมอุปลักษณ์ความลึก *depth* ในภาษาอังกฤษไว้กับอุปลักษณ์บอกตำแหน่งต่ำ ดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้เทียน (Tian, 2014, p. 140) พบมโนอุปลักษณ์ DEATH IS DOWN ในภาษาอังกฤษและจีน โดยในภาษาอังกฤษพบอุปลักษณ์ *downward* และ *beneath* ใน The *downward* path/Be

beneath the sod (p. 140) ส่วนในภาษาจีนพบอุปลักษณณ์ *falling from the sky, sinking into water* ในขณะที่บัลดิ้งค์ (Bultinck, 1998, p. 24) พบมโนอุปลักษณณ์ *Death as a downward movement* ที่สะท้อนจากอุปลักษณณ์ *down, drop, sink, fall* เช่นในประโยค *He laid down his life.* และ *The patient was sinking fast and was not expected to live much longer.* เป็นต้น

อย่างไรก็ดีมีงานวิจัยที่รายงานมโนอุปลักษณณ์ทิศทางของพื้นที่ที่พบในมโนอุปลักษณณ์ที่ไม่มีคู่ตรงข้ามไว้ด้วย เช่น เฉิน (Chen, 2014, p. 132) และแรดเด็น (Radden, 2011, p. 3) พบมโนอุปลักษณณ์เวลา *TIME IS SPACE* ซึ่ง *TIME* เป็นมโนทัศน์ที่ไม่มีคู่ตรงข้าม โดยที่เฉิน (Chen, 2014, pp. 130-135) พบว่ามโนอุปลักษณณ์นี้สะท้อนจากอุปลักษณณ์ทิศทางและตำแหน่งของพื้นที่ทั้งในแนวนอน (*BEFORE-AFTER*) เช่น *the day before* และ *after 3 years* แนวตั้ง (*UP-DOWN*) เช่น *up to next month, down through the ages, up to 500 years ago* และอุปลักษณณ์บอกการเคลื่อนที่ของผู้พูด (*ego moving metaphor*) เช่น เข้าหา (*towards*) หรือออกจากเวลา (*left*) ใน *We have left the gloomy yesterday and are walking towards the bright tomorrow.* รวมทั้งอุปลักษณณ์บอกการเคลื่อนที่ของเวลา (*time moving metaphor*) เช่น *come* ใน *The Christmas day is coming to us.* ส่วนแรดเด็น (Radden, 2011, p. 15) พบ *TIME IS SPACE* และมโนอุปลักษณณ์เวลาย่อยอื่นๆ ที่สะท้อนจากอุปลักษณณ์ทิศทางของพื้นที่ในแนวนอน (*FRONT-BEHIND*) เช่น *THE FUTURE IS IN FRONT* (*face the future, troubles lie ahead, look forward to*) *THE PAST IS BEHIND* (*back in 1900*) และ *POSTERIOR FUTURE IS BEHIND; ANTERIOR PAST IS IN FRONT* (*after tomorrow* และ *before yesterday*) เป็นต้น นอกจากนี้ อัลสอเลาะห์, อัซซุอัยบี, ชะรอป, และ อัลมูมะนี (Al-Saleh, Al-Shuaibi, Sharab, & Almomani, 2020) รายงานมโนอุปลักษณณ์ *HEART IS CENTER* ที่สะท้อนการทำความเข้าใจมโนทัศน์ใจซึ่งเป็นมโนทัศน์ที่ไม่มีคู่ตรงข้ามผ่านมโนทัศน์ ศูนย์กลาง/*CENTER* โดยพบการใช้คำว่า *heart* แบบอุปลักษณณ์ในวลี เช่น *The heart of the city* และ *the heart of the matter* ที่ให้ภาพของตำแหน่งที่อยู่ตรงกลางของพื้นที่แห่งหนึ่ง

ผลการวิจัยในภาษาต่างๆ ของงานวิจัยเหล่านี้สนับสนุนแนวคิดของเลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff & Johnson, 1980) ในหลายด้าน ที่สำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์อุปลักษณณ์และมโนอุปลักษณณ์ทิศทางของพื้นที่ กล่าวคือ อุปลักษณณ์เชิงทิศทางของพื้นที่มักเป็นคำบอกทิศทาง ตำแหน่ง และการเคลื่อนที่ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งในพื้นที่ที่มักไม่ปรากฏชัดว่าเป็นที่ใดและไม่ใช้พื้นที่ว่างในภาษา ดังแสดงในตัวอย่างอุปลักษณณ์ต่างๆ ข้างต้น งานวิจัยเหล่านี้ช่วยแสดงให้เห็นว่ามโนอุปลักษณณ์ประเภทนี้อาจพบได้ในมโนทัศน์ปลายทางที่ไม่มีคู่ตรงข้ามด้วย และการสำรวจมโนอุปลักษณณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยก็น่าจะช่วยให้เห็นภาพด้วยว่าผลการวิจัยในภาษาไทยจะสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีมโนอุปลักษณณ์ (Lakoff & Johnson, 1980) และผลการวิจัยด้านมโนอุปลักษณณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาอื่นๆ หรือไม่

3. ระเบียบวิธีวิจัย

การสำรวจมโนอุปลักษณณ์ทิศทางของพื้นที่ที่ปรากฏในรายงานวิจัยที่ศึกษามโนอุปลักษณณ์ในภาษาไทยมีแนวทางในการคัดเลือกข้อมูล ขั้นตอนการเก็บข้อมูล และวิธีวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

3.1 การคัดเลือกข้อมูล

ข้อมูลของงานวิจัยนี้ คือ มโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทย โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกข้อมูล คือ เป็นมโนอุปลักษณ์ที่รายงานด้วยประโยคที่มีคำว่า คือ เป็น หรือ /S เช่น [ความสุขคือทิศทางขึ้น] (ปาติดา ผลประดับเพ็ชร, 2560, น. 73) [เวลาเป็นการเคลื่อนที่ลง] (ปีนอนงค์ อ่ำปะละ, 2563) และ [ความตายคือการลงสู่เบื้องล่าง] (ยมลภัทร ภัทรคุปต์, 2553) มีการระบุมโนทัศน์ต้นทางด้วยคำบอกทิศทาง (เช่น ขึ้น-ลง) หรือการเคลื่อนที่ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง (เช่น การลงสู่) หรือคำบอกตำแหน่งในพื้นที่ (เช่น เบื้องล่าง) ตามแนวทางของเลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff & Johnson, 1980, pp. 14-19) มีมโนทัศน์ปลายทางเป็นมโนทัศน์ทั้งที่มีและไม่มีคู่ตรงข้ามและมีการแสดงหลักฐานทางภาษาเป็นอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่

แหล่งข้อมูลที่ใช้เป็นรายงานวิจัยด้านมโนอุปลักษณ์ในภาษาไทยที่อยู่ในรูปแบบของบทความวิจัย วิทยานิพนธ์ และรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ที่เผยแพร่ในช่วง พ.ศ. 2543-2564 จำนวน 81 ชิ้น ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ศึกษามโนทัศน์ที่มีคู่ตรงข้ามจำนวน 30 ชิ้น เช่น บุญ (อำนาจ ปักสาสุข, 2559) ซึ่งตรงข้ามกับ กรรม (เอกพล ดวงศรี, 2561) มโนทัศน์ที่ไม่มีคู่ตรงข้ามจำนวน 38 ชิ้น เช่น ข้าว (ฤทัย พานิช, 2557) และ การเมือง (บุญยแสนอ ตริวิเศษ, 2560) และงานวิจัยที่ไม่ระบุมโนทัศน์ที่ศึกษา 13 ชิ้น เช่น อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในข่าวเศรษฐกิจ (ชูจิน หง, 2553) และมโนอุปลักษณ์ในข่าวบันเทิงบนเว็บไซต์หนังสือพิมพ์ออนไลน์ (ธนพงศ์พรศักดิ์ แก้วประดิษฐ์พร, 2563) เกณฑ์ในการคัดเลือกแหล่งข้อมูล คือ เลือกเฉพาะรายงานวิจัยที่เขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ มีการเก็บข้อมูลอุปลักษณ์จากแหล่งภาษาใดแหล่งภาษาหนึ่งมาศึกษาวิเคราะห์ ไม่เลือกงานวิจัยที่นำตัวอย่างอุปลักษณ์และมโนอุปลักษณ์ที่เลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff & Johnson, 1980) หรือโคเวเซส (Kövecses, 2002) เคยเสนอและสรุปไว้มาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษา มีการรายงานผลการวิจัยเป็นประโยคแสดงมโนอุปลักษณ์ดังกล่าวไปแล้วข้างต้น งานวิจัยที่ศึกษาอุปลักษณ์แต่ไม่มีการรายงานผลเป็นประโยคแสดงมโนอุปลักษณ์จึงถูกคัดออก และเป็นรายงานวิจัยที่สามารถเข้าถึงได้ทั้งแบบอิเล็กทรอนิกส์หรือตัวบทความฉบับจริงโดยทำการสืบค้นในสองแหล่ง คือ ฐานข้อมูลงานวิจัยออนไลน์ต่างๆ และรายการอ้างอิงของรายงานวิจัยด้านมโนอุปลักษณ์ที่สืบค้นมาได้ โดยมีขั้นตอนในการเก็บข้อมูลดังต่อไปนี้

ขั้นตอนแรกเป็นการสืบค้นรายงานวิจัยด้านมโนอุปลักษณ์ในภาษาไทยที่เผยแพร่ในฐานข้อมูลออนไลน์ต่างๆ ได้แก่ เว็บไซต์ของ Thai Journal online (ThaiJO) คลังข้อมูลงานวิจัยไทย (Thai National Research Repository) และเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยต่างๆ ในประเทศ โดยใช้คำสืบค้นคำว่า มโนอุปลักษณ์/conceptual metaphor อุปลักษณ์/metaphor และภาษาไทย/Thai หลังจากนั้นคัดเลือกรายงานวิจัยที่สืบค้นมาได้ตามเกณฑ์การเลือกแหล่งข้อมูลข้างต้น จากนั้นสำรวจรายการอ้างอิงของรายงานวิจัยที่คัดเลือกมา แล้วนำชื่องานวิจัยที่สืบค้นไม่พบด้วยวิธีการสืบค้นในขั้นตอนแรก แต่ปรากฏในรายการอ้างอิงไปสืบค้นซ้ำในแหล่งข้อมูลออนไลน์ข้างต้น หากไม่พบในฐานข้อมูลออนไลน์ข้างต้น ผู้วิจัยใช้วิธีค้นหาต่อในเว็บไซต์ของ GOOGLE ร่วมกับการค้นหาตัวรายงานวิจัยต้นฉบับซึ่งทำได้ค่อนข้างจำกัด เนื่องจากการเก็บข้อมูลในงานวิจัยนี้ทำในช่วงเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม พ.ศ. 2564 ซึ่งเป็นช่วงที่ศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (ศบค.) ประกาศให้หลายจังหวัดทั่วประเทศไทยเป็นพื้นที่ควบคุม ควบคุมสูงสุด และควบคุมสูงสุดและเข้มงวด (<https://www.mocovid.com>) มีการจำกัดการเดินทางของประชาชนทั้งภายในและข้ามจังหวัด ส่งผลให้ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยหลายแห่งทั่วประเทศปิดทำการและการเข้าถึงรายงานวิจัยที่ไม่ได้อยู่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ทำได้ยากและอาจไม่ครบถ้วน

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลมโนอุปลักษณ์เชิงทิศทางของพื้นที่ที่พบในภาษาไทยทำโดยการนับจำนวนความถี่และคำนวณเป็นค่าร้อยละ ร่วมกับการพิจารณาโน้ตศัพท์ปลายทางว่าเป็นมโนศัพท์ที่มีหรือไม่มีคู่ตรงข้าม เช่น มโนอุปลักษณ์ [ความสุขคือทิศทางขึ้น] (ปาลิตา ผลประดับเพ็ชร์, 2560, น. 73) เป็นมโนอุปลักษณ์ของมโนทัศน์ ความสุข ซึ่งเป็นมโนทัศน์ที่มีคู่ตรงข้ามคือ ความเศร้า จากนั้นวิเคราะห์วิธีการระบุมโนทัศน์ต้นทาง เช่น ทิศทางขึ้น ว่ามีการเลือกใช้คำหรือวลีประเภทใด เช่น เป็นการใช้อำนาจทิศทาง ขึ้น ร่วมกับคำนาม ทิศทาง เป็นต้น ส่วนการวิเคราะห์ปัจจัยที่อาจเกี่ยวข้องกับการรายงานมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยไว้ในจำนวนค่อนข้างน้อยนั้น ทำโดยการพิจารณางานวิจัยที่ไม่ได้รายงานมโนอุปลักษณ์ประเภทนี้เอาไว้ในด้านมโนทัศน์ปลายทางที่เลือกศึกษา แหล่งข้อมูลภาษาที่ใช้ศึกษา และตัวอย่างของอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ (orientational metaphor) ที่นำมาแสดงไว้ในรายงานวิจัย แต่ไม่ได้วิเคราะห์ว่าสะท้อนมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อศึกษาแนวทางในการจัดกลุ่มอุปลักษณ์และวิเคราะห์มโนอุปลักษณ์ของงานวิจัยเหล่านั้น

4. ผลการวิจัย

จากการสำรวจพบการรายงานมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยไว้เพียง 12 มโนอุปลักษณ์ในงานวิจัยจำนวน 7 ชิ้น โดยที่ 9 จากทั้งหมด 12 มโนอุปลักษณ์พบว่าเป็นมโนอุปลักษณ์ของมโนทัศน์นามธรรมที่มีคู่ตรงข้าม 4 มโนทัศน์ ได้แก่ ความสุข-เศร้า และ ชีวิต-ความตาย และ 3 มโนอุปลักษณ์พบในมโนทัศน์นามธรรมที่ไม่มีคู่ตรงข้าม 2 มโนทัศน์ ได้แก่ เวลา และ ใจ ดังแสดงในตารางที่ 1 พร้อมแหล่งข้อมูลภาษาที่งานวิจัยแต่ละชิ้นใช้ศึกษา การนำเสนอผลการสำรวจแบ่งออกเป็น 4 ส่วน โดยส่วน 4.1) เป็นกลุ่มมโนทัศน์ปลายทางที่มีคู่ตรงข้าม 4.2) มโนทัศน์ปลายทางที่ไม่มีคู่ตรงข้าม 4.3) วิธีการระบุมโนทัศน์ต้นทางในมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทย และ 4.4) ปัจจัยที่อาจเกี่ยวข้องกับการรายงานมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยไว้ค่อนข้างน้อย

ตารางที่ 1

มโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยและแหล่งข้อมูลที่ใช้ศึกษา

มโนทัศน์ปลายทาง		มโนอุปลักษณ์	แหล่งข้อมูลภาษาที่ใช้ศึกษา
มีคู่ตรงข้าม	สุข-เศร้า	[ความสุขคือทิศทางขึ้น; ความเศร้าคือทิศทางลง] [ความสุขคือการขึ้นสวรรค์] (ปาลิตา ผลประดับเพ็ชร์, 2560) [ความสุขคือการเคลื่อนที่ขึ้น; ความเศร้าคือการเคลื่อนที่ลง] HAPPINESS IS BEING OF THE GROUND (นันทน์ภัส อยุธยา, 2553)	ภาษาพูดและภาษาเขียน ในชีวิตประจำวัน* บทความวิจัยและพจนานุกรม
	ชีวิต-ตาย	[สูง ขึ้น บน คือ ดี; ต่ำ ลง ล่าง คือ ไม่ดี] (สรียา ทับทั้น, 2549) [ความตายคือการลงสู่เบื้องล่าง] (ยมลภัทร ภัทรคุปต์, 2553)	ภาษาพูด บทสนทนา และภาษาเขียน หนังสือธรรมะ 21 เล่ม (2530-2551)

มโนทัศน์ปลายทาง		มโนอุปลักษณ์	แหล่งข้อมูลภาษาที่ใช้ศึกษา
ไม่มีคู่ตรงข้าม	เวลา	[เวลาเป็นพื้นที่] (ชัชวดี ศรลัมพ์, 2561) [เวลาเป็นการเคลื่อนที่ลง] (ปิ่นอนงค์ อำปะละ, 2563)	คลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติ วรรณกรรมคำว ถิ่นเหนือ
	ใจ	[ใจเป็นพื้นที่] (เหยา ชือฉี, 2563)	คลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติ

* หนังสือพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ บทความทั่วไป นวนิยาย บทสนทนา เพลง พจนานุกรม

4.1 มโนทัศน์ปลายทางที่มีคู่ตรงข้าม

มีการรายงานมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ของมโนทัศน์นามธรรมปลายทางที่มีคู่ตรงข้ามที่พบ ได้แก่ ความสุข ซึ่งตรงข้ามกับ ความเศร้า และ ชีวิต ที่ตรงข้ามกับ ความตาย ไว้ในลักษณะดังต่อไปนี้

4.1.1 ความสุขและความเศร้า

จากการสำรวจพบงานวิจัยที่รายงานมโนอุปลักษณ์ความสุขและความเศร้าเชิงทิศทางของพื้นที่ไว้รวม 6 มโนอุปลักษณ์ด้วยกัน ดังแสดงในตารางที่ 1 โดยปาไลตา ผลประดับเพ็ชร (2560, น. 71, 73) ศึกษาอุปลักษณ์แสดงอารมณ์ในภาษาไทยและรายงานมโนอุปลักษณ์ [ความสุขคือทิศทางขึ้น; ความเศร้าคือทิศทางลง] โดยใช้คำว่า ความสุข-เศร้า แทนคำว่า อารมณ์สุข-เศร้า ในขณะที่นันท์นภัส อยู่ประยงค์ (2553, น. ii) ศึกษาเปรียบเทียบอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ของความสุขและความเศร้าในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และพบมโนอุปลักษณ์ [ความสุขคือการเคลื่อนที่ขึ้น; ความเศร้าคือการเคลื่อนที่ลง] ในภาษาไทย มโนอุปลักษณ์เหล่านี้สะท้อนจากอุปลักษณ์บอกทิศทางขึ้น ลง (1-2) และคำกริยา จมดิ่ง (1) ที่ให้ภาพของการเคลื่อนที่ไปในทิศทางขึ้นและลงในพื้นที่ที่ไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าเป็นที่ใด นอกจากนี้ยังมีการรายงานมโนอุปลักษณ์ [ความสุขคือการขึ้นสวรรค์] (ปาไลตา ผลประดับเพ็ชร, 2560, น. 72) ที่สะท้อนจากอุปลักษณ์คำว่า ขึ้นสวรรค์ในประโยค ถึงเป็นแค่ผู้หญิงธรรมดา แต่น้องจะพา อ้ายไปขึ้นสวรรค์ และ HAPPINESS IS BEING OFF THE GROUND (นันท์นภัส อยู่ประยงค์, 2553, น. 23) ที่สะท้อนจากอุปลักษณ์ ลอย ในประโยค เขารู้สึกตัวลอยด้วยความสุข ซึ่งเป็นคำที่ให้ภาพของการเคลื่อนที่ขึ้นจากพื้นราบ

- (1) มีสุขก็มีทุกข์ มีขึ้นก็มีลง/ ดิฉันกำลังจมดิ่งอยู่กับความเศร้าโศก (ปาไลตา ผลประดับเพ็ชร, 2560)
- (2) เขาสบายใจขึ้นมาก/ สภาพจิตใจของเขาแย่งลงอย่างมาก (นันท์นภัส อยู่ประยงค์, 2553)

4.1.2 ชีวิตและความตาย

จากการสำรวจพบงานวิจัย 3 ชิ้นที่รายงานมโนอุปลักษณ์ชีวิตและความตายเชิงทิศทางของพื้นที่ไว้ (สรียาทับทัน, 2549; สุระเชษฐ์ พิชิตพงศ์เผ่า, 2553; ยมลภัทร ภัทรคุปต์, 2553) ดังแสดงในตารางที่ 1 โดยในส่วนของมโนทัศน์ชีวิตนั้น สรียาทับทัน (2549, น. 42) ศึกษามโนทัศน์ ชีวิตที่ดี และ ชีวิตที่ไม่ดี และรายงานมโนอุปลักษณ์ [สูง ขึ้น บน คือ ดี; ต่ำ ลง ล่าง คือ ไม่ดี] แทนการระบุว่าเป็น [ชีวิตที่ดี คือ สูง ขึ้น บน; ชีวิตที่ไม่ดี คือ ต่ำ ลง ล่าง] ซึ่งเป็นการเขียนสลับที่ระหว่างมโนทัศน์ต้นทางกับปลายทาง มโนอุปลักษณ์เหล่านี้สะท้อนจากอุปลักษณ์บอกทิศทางตำแหน่ง และการเคลื่อนที่ในแนวตั้ง เช่น ขึ้น ลง สูงสุด ต่ำสุด ตกต่ำ ดิ่งลง ล่าง (3-4) ในส่วนของมโนทัศน์ความตาย

ยมลัทธ ภัทรคุปต์ (2553, น. 85-88) รายงานมโนอุปลักษณะ [ความตายคือการลงสู่เบื้องล่าง] ซึ่งสะท้อนจากอุปลักษณะบอกทิศทาง ตำแหน่งและการเคลื่อนที่ไปสู่พื้นที่ต่ำ เช่น ลง ตก หล่น ล้ม เป็นต้น ในประโยค เช่น เมื่อตายลงไปด้วยความประมาท และ อายุสั้นนี้คือเป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง

- (3) ชีวิตมีขึ้นมีลง/ ชีวิตกำลังดีขึ้น/ จุดสูงสุดของชีวิต (สรียา ทับทัน, 2549)
(4) ชีวิตตกต่ำถึงขีดสุด/ ชีวิตดิ่งลงเหวลึก/ ชีวิตที่ไม่ยอมเป็นเบี้ยล่าง (สรียา ทับทัน, 2549)

4.2 มโนทัศน์ปลายทางที่ไม่มีคู่ตรงข้าม

มโนทัศน์นามธรรมที่ไม่มีคู่ตรงข้าม แต่มีผู้รายงานมโนอุปลักษณะเชิงทิศทางของพื้นที่ไว้ ได้แก่ มโนทัศน์ใจ และ เวลา ดังแสดงในตารางที่ 1 และรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.2.1 มโนทัศน์ใจ

เหยา ซือฉี (2563, น. 222, 225, 228) ศึกษาอุปลักษณะของมโนทัศน์ ใจ โดยใช้แหล่งข้อมูลเป็นคลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และพบมโนอุปลักษณะเชิงทิศทางของพื้นที่ [ใจเป็นพื้นที่] หรือ THE HEART IS SPACE ซึ่งเหยา ซือฉี อธิบายว่าสะท้อนจากอุปลักษณะที่เป็นคำบอกทิศทางและตำแหน่งในแนวตั้ง เช่น ขึ้น ลง สูง ต่ำ อย่างเช่น ท่องจำกันได้ขึ้นใจ ลงแรงลงใจ และผู้มีใจสูง ในประโยค เช่น ศึกษาตลอดมาจนท่องจำกันได้ขึ้นใจ เมื่อลงแรงลงใจพร้อมเพรียง และ นี่แหละที่เรียกว่ามนุษย์ซึ่งแปลว่า ผู้มีใจสูง เป็นต้น

4.2.2 มโนทัศน์เวลา

ในส่วนของมโนทัศน์เวลา ปิ่นอนงค์ อ่ำปะละ (2563, น. 51-56) รายงานมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ [เวลาเป็นการเคลื่อนที่ลง] ที่สะท้อนจากอุปลักษณะบอกทิศทาง ลง ในคำกล่าวถึง เวลาต่ำ ของชาวเหนือ เช่น กันคำลงแลง คำลงช้อยล้อย ตะวันลงแลง และ ต่ำวันหลวงลงแลง พร้อมอธิบายการเคลื่อนที่ลงของเวลาค่ำที่สัมพันธ์กับการเคลื่อนที่ของดวงอาทิตย์เอาไว้ว่ามีรูปแบบใดบ้าง เช่น เคลื่อนที่ลงจากด้านบนแบบตรงหรือเฉียง แบบช้าหรือเร็ว และแบบต่อเนื่อง เป็นต้น นอกจากนี้ชัชวดี ศรีลัมพ์ (2561, น. 112) รายงานมโนอุปลักษณะ [เวลาเป็นพื้นที่] หรือ TIME IS SPACE ไว้ ซึ่งสะท้อนจากอุปลักษณะทิศทางและตำแหน่งของพื้นที่ในแนวนอน หน้า-หลัง ที่คนไทยใช้พูดถึงเวลาในอนาคตและอดีต ทั้งในกรณีที่มีเหตุการณ์เดียวและสองเหตุการณ์ ตัวอย่างอุปลักษณะเวลาในอนาคต เช่น เดือนหน้า วันหลัง ในประโยค เดือนหน้าเราจะไปเชียงใหม่ (ชัชวดี ศรีลัมพ์, 2561, น. 118) และพบกันใหม่วันหลัง (ชัชวดี ศรีลัมพ์, 2561, น. 119) หรือคำว่า เดือนหน้า กับ ห้าเดือนหลัง ในประโยค เดือนหน้าเขาจะอยู่ลาวอีกห้าเดือนหลังเขาจะอยู่ไทย (ชัชวดี ศรีลัมพ์, 2561, น. 120) และเวลาในอดีต เช่น แต่หนหลัง ในประโยค บ้าคิดถึงอดีตแต่หนหลัง (ชัชวดี ศรีลัมพ์, 2561, น. 118) และ ช่วงหลัง กับ ก่อนหน้านั้น ในประโยค ช่วงหลังเขาทำงานหนักมากแต่ก่อนหน้านั้นเขาไม่ทำอะไรเลย (ชัชวดี ศรีลัมพ์, 2561, น. 121) เป็นต้น

4.3 วิธีระบุมโนทัศน์ต้นทางในมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทย

ในมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยที่พบจำนวน 12 มโนอุปลักษณ์นั้น เมื่อพิจารณาวิธีระบุมโนทัศน์ต้นทาง (source domain) พบการใช้คำ 3 กลุ่มหลัก คือ คำบอกทิศทาง ตำแหน่ง และพื้นที่ นอกจากนี้ยังพบการนำคำอื่นมาประกอบอีกด้วย ดังแสดงในตารางที่ 2 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 2

วิธีระบุมโนทัศน์ต้นทางในมโนอุปลักษณ์เชิงทิศทาง ตำแหน่งและพื้นที่ในภาษาไทย

มโนทัศน์ต้นทาง	มโนอุปลักษณ์	
ทิศทาง	[ความสุขคือทิศทางขึ้น; ความเศร้าคือทิศทางลง] [ความสุขคือการเคลื่อนที่ขึ้น; ความเศร้าคือ การเคลื่อนที่ลง] [เวลาเป็นการเคลื่อนที่ลง] [สูง ขึ้น บน คือ ดี; ต่ำ ลง ล่าง คือ ไม่ดี] [ความสุขคือการขึ้นสวรรค์] [ความตายคือการลงสู่เบื้องล่าง]	(ปาลิตา ผลประดับเพ็ชร, 2560) (นันท์นภัส อยู่ประยงค์, 2553) (ปิยนงค์ อ่ำปะละ, 2563) (สรียา ทับทัน, 2549) (ปาลิตา ผลประดับเพ็ชร, 2560) (ยมลภัทร ภัทรคุปต์, 2553)
ตำแหน่ง	[สูง ขึ้น บน คือ ดี; ต่ำ ลง ล่าง คือ ไม่ดี] HAPPINESS IS BEING OFF THE GROUND	(สรียา ทับทัน, 2549) (นันท์นภัส อยู่ประยงค์, 2553)
พื้นที่	[ใจเป็นพื้นที่] [เวลาเป็นพื้นที่]	(เหยา ซือฉี, 2563) (ชัชวดี ศรีลัมพ์, 2561)

ในกรณีของคำบอกทิศทาง พบการใช้คำบอกทิศทางในแนวตั้ง (ขึ้น-ลง) เป็นหลัก เช่น การใช้คำว่า *ขึ้น* และ *ลง* ในมโนอุปลักษณ์ [สูง ขึ้น บน คือ ดี] และ [ต่ำ ลง ล่าง คือ ไม่ดี] (สรียา ทับทัน, 2549, น. 42) นอกจากนี้ยังพบการนำคำว่า *ทิศทาง* และ *การเคลื่อนที่* มาประกอบกับคำบอกทิศทางในแนวตั้งอีกด้วย ได้แก่ [ความสุขคือทิศทางขึ้น; ความเศร้าคือทิศทางลง] (ปาลิตา ผลประดับเพ็ชร, 2560, น. 71, 73) [ความสุขคือการเคลื่อนที่ขึ้น; ความเศร้าคือการเคลื่อนที่ลง] (นันท์นภัส อยู่ประยงค์, 2553, น. ii) และ [เวลาเป็นการเคลื่อนที่ลง] (ปิยนงค์ อ่ำปะละ, 2562) นอกจากนี้ยังพบการใช้คำบอกทิศทางที่เป็นคำนาม *การขึ้น/ลง (สู่)* ที่บอกทิศทางของการเคลื่อนที่ ตามด้วยคำบอกเป้าหมายของการเคลื่อนที่ *สวรรค์* และ *เบื้องล่าง* ในมโนอุปลักษณ์ [ความสุขคือการขึ้นสวรรค์] (ปาลิตา ผลประดับเพ็ชร, 2560) และ [ความตายคือการลงสู่เบื้องล่าง]

ส่วนกรณีของคำบอกตำแหน่ง พบการใช้คำบอกตำแหน่งในแนวตั้ง ได้แก่ *บน-ล่าง สูง-ต่ำ* ในมโนอุปลักษณ์ [สูง ขึ้น บน คือ ดี; ต่ำ ลง ล่าง คือ ไม่ดี] (สรียา ทับทัน, 2549, น. 42) ที่มีการใช้คำว่า *สูง* และ *บน* ที่บ่งบอกตำแหน่งในพื้นที่ที่อยู่ในระดับสูงหรือเหนือ และคำว่า *ต่ำ* และ *ล่าง* ที่บ่งบอกตำแหน่งในพื้นที่ที่อยู่ในระดับต่ำ และในมโนอุปลักษณ์ HAPPINESS IS BEING OFF THE GROUND (นันท์นภัส อยู่ประยงค์, 2553, น. 23) ที่คำว่า *being off (the ground)* หรือ *เหนือ (พื้นดิน)* ให้ภาพของการอยู่ในตำแหน่งเหนือพื้นราบในแนวตั้ง

ในส่วนของการบอกพื้นที่ พบการใช้คำว่า *พื้นที่* ในความหมายเดียวกับคำว่า *space* เพื่อระบุมโนทัศน์ต้นทาง ในการรายงานมโนอุปลักษณ์เวลาและใจ ซึ่งเป็นมโนทัศน์ที่ไม่มีคู่ตรงข้าม ใน [เวลาเป็นพื้นที่] หรือ TIME IS SPACE (ชัชวดี ศรีลัมพ์, 2561, น. 112) และ [ใจเป็นพื้นที่] หรือ THE HEART IS SPACE (เหยา ซือฉี, 2563, น. 221)

4.4 ปัจจัยที่อาจเกี่ยวข้องกับการรายงานมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทย ไว้ค่อนข้างน้อย

จากการสำรวจพบปัจจัย 3 ด้านที่อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับการรายงานมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยไว้ค่อนข้างน้อย คือ ปัจจัยด้านมโนทัศน์นามธรรมที่เลือกศึกษาว่าเป็นมโนทัศน์ที่มีหรือไม่มีคู่ตรงข้าม ด้านแหล่งข้อมูลภาษาที่ใช้ศึกษา และด้านวิธีการจัดกลุ่มอุปลักษณะและวิเคราะห์มโนอุปลักษณะ โดยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้

ในด้านมโนทัศน์นามธรรมที่เลือกศึกษา พบว่าการศึกษามโนทัศน์ที่มีคู่ตรงข้ามมีโอกาสพบมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ได้มากกว่าการศึกษามโนทัศน์ที่ไม่มีคู่ตรงข้าม ซึ่งจากตารางที่ 3 จะเห็นได้ว่าในจำนวนงานวิจัยที่ได้รับการสำรวจทั้งหมด 81 งานวิจัย งานวิจัยที่ศึกษามโนทัศน์ที่มีคู่ตรงข้ามซึ่งมีจำนวน 30 ชิ้น รายงานมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ไว้มากที่สุดจำนวน 9 มโนอุปลักษณะ โดยพบในงานวิจัยจำนวน 4 ชิ้น ที่ศึกษา 4 มโนทัศน์ คือ ความสุข-เศร้า และ ชีวิต-ความตาย (ปาลิตา ผลประดับเพ็ชร, 2560; นันทน์ภัส อยู่ประยงค์, 2553; สรียา ทับทัน, 2549; ยมลภัทร ภัทรคุปต์, 2553) คิดเป็นร้อยละ 4.94 ของงานวิจัยทั้งหมด รองลงมาเป็นงานวิจัยกลุ่มที่ศึกษามโนทัศน์ที่ไม่มีคู่ตรงข้ามซึ่งมีจำนวน 38 ชิ้น โดยพบการรายงาน 3 มโนอุปลักษณะ ในงานวิจัยจำนวน 3 ชิ้น (ปิ่นอนงค์ อ่ำपालะ, 2563; ชัชวดี ศรีลัมพ์, 2561; เหยา ซือฉี, 2563;) คิดเป็นร้อยละ 3.70 โดยเป็นงานวิจัยที่ศึกษา 2 มโนทัศน์ที่ไม่มีคู่ตรงข้ามคือ ใจ และ เวลา ส่วนงานวิจัยกลุ่มที่ไม่ระบุมโนทัศน์ที่ศึกษาซึ่งมีจำนวน 13 ชิ้น ไม่พบการรายงานมโนอุปลักษณะกลุ่มนี้เลย มโนทัศน์ที่เลือกศึกษาจึงอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการพบมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ แต่อย่างไรก็ดีอาจมีปัจจัยอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้องได้ เพราะงานวิจัยที่ศึกษามโนทัศน์ที่มีคู่ตรงข้ามที่เหลืออีกจำนวน 26 ชิ้นจาก 30 ชิ้น ไม่ได้รายงานมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่เอาไว้ โดยเป็นงานวิจัยที่ศึกษามโนทัศน์ บุญและกรรม (อำนาจ ปักษาสุข, 2559; เอกพล ดวงศรี, 2561) ผู้หญิงและผู้ชาย (นิภาดา โพธิ์เรือง 2559; น้ำเพชร จินเลิศ, 2551; มิรินดำ บุรุงโรจน์, 2548; Petchkij, 2008) รวมทั้งมโนทัศน์ อารมณ์โกรธ (ศุภชัย ตีระวิชัย, 2550) อารมณ์กลัว (ณรงค์กรรณ รอดทรัพย์, อัญชลี วงศ์วัฒนา, และพัชรินทร์ อนันต์ศิริวัฒน์, 2560) ความกลัว (สิริศิระ โชคทวีกิจ, 2564) ความรัก (นพวรรณ เมืองแก้ว และอธิปัตย์ นิตยัณรา, 2564; กรกต กลิ่นเดช และณรงค์กรรณ รอดทรัพย์, 2562; กรกนก รัมมะอรรถ, 2556) อารมณ์รัก (สินีนาง วัฒนสุข, 2549) และความขัดแย้ง (กมลทิพย์ สมบูรณ์พงษ์ และเชิดชัย อุดมพันธ์, 2563) ซึ่งตรงข้ามกับมโนทัศน์อารมณ์ดี ความกล้า ความเกลียด และสมานฉันท์หรือปรองดอง ตามลำดับ

ตารางที่ 3

จำนวนและกลุ่มงานวิจัยด้านมโนอุปลักษณะในภาษาไทยกับการรายงานมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่

งานวิจัยมโนอุปลักษณะที่สำรวจ (81)	มโนอุปลักษณะ ทิศทางของพื้นที่ (12)	งานวิจัยที่รายงาน มโนอุปลักษณะทิศทาง ของพื้นที่ (12)	มโนทัศน์ที่พบ (6)
มโนทัศน์ที่มีคู่ความหมายตรงข้าม (30)	9	4 (4.94%)	4
มโนทัศน์ที่ไม่มีคู่ตรงข้าม (38)	3	3 (3.70%)	2
ไม่ระบุมโนทัศน์ที่ศึกษา (13)	0	0	0

ในส่วนของการวิจัยด้านการจัดกลุ่มอุปลักษณะและวิเคราะห์มโนอุปลักษณะ จากการสำรวจพบว่าม้งงานวิจัยที่พบอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ในข้อมูลภาษาที่ใช้ศึกษาและแสดงตัวอย่างเอาไว้ แต่ในขั้นตอนการวิเคราะห์อุปลักษณะเหล่านั้นถูกจัดรวมเข้ากลุ่มเดียวกันกับอุปลักษณะประเภทอื่น จากนั้นวิเคราะห์ว่า อุปลักษณะทั้งชุดสะท้อนมโนอุปลักษณะประเภทอื่นที่ไม่ใช่มโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ ตัวอย่างเช่น การวิเคราะห์อุปลักษณะความจนในงานวิจัยของธนพล เอกพจน์ (2561) ที่ได้กล่าวถึงไว้ในบทนำ และในการศึกษามโนทัศน์ใจของสุกัญญา รุ่งแจ้ง (2548) ที่พบอุปลักษณะบอกตำแหน่ง สูง-ต่ำ ใน ใจสูง ใจต่ำ (น. 67) และอุปลักษณะเชิงพื้นที่ แคบ-กว้าง เช่น ใจแคบ ใจกว้าง ที่อาจจะสะท้อนมุมมองที่ว่า [จิตใจที่ใฝ่ในทางดีคือสูง; จิตใจที่ใฝ่ในทางเสียคือต่ำ] และ [ความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่คือกว้าง; ความไม่เอื้อเพื่อเผื่อแผ่คือแคบ] ตามลำดับ แต่งานวิจัยนี้หาอุปลักษณะเหล่านี้ไปจัดเข้าชุดเดียวกันกับอุปลักษณะวัตถุ เช่น ใจคด หลายใจ ใจโต ใจเบา รวมทั้งอุปลักษณะสิ่งมีชีวิต เช่น ใจพระ ใจสัตว์ ใจยักษ์ ใจมาร และอื่นๆ (สุกัญญา รุ่งแจ้ง, 2548, น. 67-69) แล้ววิเคราะห์ว่าอุปลักษณะทั้งหมดรวมกันสะท้อนมโนอุปลักษณะเดียวคือ [ใจเป็นลักษณะนิสัยของมนุษย์] วิธีการจัดกลุ่มอุปลักษณะจึงอาจส่งผลต่อการพบหรือไม่พบมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ในงานวิจัยต่างๆ ได้

นอกจากนี้บริบทที่อุปลักษณะปรากฏอาจทำให้การวิเคราะห์อุปลักษณะทำได้ยากขึ้นและส่งผลต่อการจัดกลุ่มอุปลักษณะและการวิเคราะห์มโนอุปลักษณะ ตัวอย่างเช่น ในงานของชูจิน หง (2553, น. 71) ที่พบอุปลักษณะทิศทาง ขึ้น และ ลง (17) ในบริบทของการพูดถึงเศรษฐกิจ โดยอุปลักษณะนี้ปรากฏร่วมกับคำแสดงการเคลื่อนที่ ขา ใน ขาขึ้น/ลง งานวิจัยนี้จึงจัดให้เป็นอุปลักษณะการเดินทางและจัดเข้ากลุ่มเดียวกันกับอุปลักษณะยานพาหนะ เช่น ขับเคลื่อน ชะลอ เบรก แชน เดินหน้า สวน และอุปลักษณะเส้นทาง เช่น โค้งสุดท้าย ทางตัน ผัง แล้วสรุปว่าทั้งหมดรวมกันสะท้อนมโนอุปลักษณะโครงสร้าง [เศรษฐกิจเป็นการเดินทาง] เป็นต้น ซึ่งเมื่อพิจารณาการปรากฏของคำว่า ขาขึ้น/ลง ในตัวอย่างประโยค (5) ที่ผู้วิจัยนำมาแสดงแล้วดูเหมือนอุปลักษณะนี้จะสะท้อนภาพการเคลื่อนที่ในทิศทางขึ้น-ลง เท่านั้นและอาจสะท้อนมุมมองที่ว่า [เศรษฐกิจดีคือขึ้น; เศรษฐกิจไม่ดีคือลง] นอกจากนี้ยังพบการปรากฏของอุปลักษณะทิศทาง ขึ้น-ลง ในคำว่า ราคาสูง และ ไม่กล้าขึ้น (ราคา) ในตัวอย่างนี้อีกด้วยที่อาจสะท้อนมุมมอง [มากคือขึ้น; น้อยคือลง] หรือ MORE IS UP; LESS IS DOWN ได้ แต่งานวิจัยนี้ไม่ได้นำอุปลักษณะนี้มารวมวิเคราะห์

- (5) ส่วนการปรับราคาขายปลีกน้ำมันในประเทศนั้นไม่ต้องห่วง เพราะในช่วงขาสูงได้มีการปรับราคาลงอย่างรวดเร็วเพราะมีกระทรวงพลังงานและประชาชนคอยติดตามดูแลอยู่ แต่ในช่วงขาขึ้น บางครั้งบริษัทน้ำมันไม่กล้าขึ้นเร็วเกรงว่าจะกระทบต่อประชาชน (ชูจิน หง, 2553)

นอกจากนี้ยังพบการวิเคราะห์ที่แสดงถึงความสับสนหรือปะปนกันระหว่างมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่กับรูปธรรม เช่น ในงานวิจัยของวิลาวัณย์ วิษณุเวทิน (2550, น. 74) ที่พบอุปลักษณะ ผลัก-ดูด และ ขึ้น-ลง โดยพบในประโยค ประจุไฟฟ้าผลัก-ดูด และ หม้อแปลงขึ้น-ลง และวิลาวัณย์ วิษณุเวทิน ได้เรียกอุปลักษณะเหล่านี้ว่า “อุปลักษณะทิศทางของการเคลื่อนที่” แต่กลับอธิบายอุปลักษณะ หม้อแปลงขึ้น-ลง ในแบบอุปลักษณะรูปธรรม โดยอธิบายว่าเป็นอุปลักษณะที่แสดงการเปรียบเทียบหม้อแปลงไฟฟ้าเป็นภาชนะ และสรุปว่าอุปลักษณะทั้งหมดนี้สะท้อนมโนอุปลักษณะรูปธรรม [อุปกรณ์แปลงค่าความต่างศักย์ไฟฟ้าเป็นภาชนะ] (วิลาวัณย์ วิษณุเวทิน, 2550, น. 75) ทั้งที่ความจริงแล้วอุปลักษณะ ขึ้น-ลง นั้นถูกเปรียบกับแรงดันไฟฟ้าที่มาก และ น้อย ตามลำดับ กล่าวคือ กระแสไฟฟ้าที่ผ่านหม้อแปลงขึ้นจะมีแรงดันไฟฟ้ามากขึ้น และกระแสไฟฟ้าที่ผ่านหม้อแปลงลงจะมีแรงดันน้อยลง อุปลักษณะขึ้น-ลง นี้จึงดูเหมือนว่าจะไม่ได้เป็นอุปลักษณะภาชนะและอาจ

สะท้อนมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ [มากคือขึ้น; น้อยคือลง] ได้ การจัดกลุ่มอุปลักษณ์และวิเคราะห์มโนอุปลักษณ์ในลักษณะเหล่านี้จึงอาจมีส่วนทำให้การรายงานมโนอุปลักษณ์ในภาษาไทยมีจำนวนค่อนข้างน้อยได้

ส่วนปัจจัยด้านแหล่งข้อมูลภาษาที่ใช้ในการศึกษานั้น ตารางที่ 1 ข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยพบได้ทั้งในแหล่งข้อมูลภาษาเขียนที่อาจมีระดับภาษาแตกต่างกันไป (เหยา ซือฉี, 2563; ชัซวดี ศรีลัมพ์, 2561; ปิ่นอนงค์ อ่ำปะละ, 2563; นันทน์ภัส อยู่ประยงค์, 2553; ยมลภัทร ภัทรคุปต์, 2553) และแหล่งข้อมูลที่รวมทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนในชีวิตประจำวันไว้ด้วยกัน (ปาลิดา ผลประดับเพ็ชร, 2560; สรียา ทับทัน, 2549) นอกจากนี้ จากการสำรวจยังพบว่า การใช้แหล่งข้อมูลภาษาที่แตกต่างกันหลายแหล่งมีส่วนช่วยเพิ่มโอกาสในการพบมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ได้ในกลุ่มงานวิจัยที่ศึกษามโนทัศน์ที่มีคู่ตรงข้ามตัวอย่างเช่น ในงานวิจัยที่ศึกษามโนทัศน์ชีวิตจำนวน 5 งานวิจัยที่ใช้แหล่งข้อมูลภาษาที่แตกต่างกัน ได้แก่ บทบันทึกชีวิต (ภัทราภรณ์ ละมุล, 2560) เว็บบล็อก (รัชนิยา กลิ่นน้ำหอม และมนตรี เจริญรุ่งรงค์, 2556) หนังสือแนะนำการดำเนินชีวิต (สุรเชษฐ์ พิชิตพงศ์เผ่า, 2553) หนังสือธรรมะ (ปิยภรณ์ ออบแพทย์, 2552) และภาษาพูด บทสนทนาและภาษาเขียน (สรียา ทับทัน, 2549) มีงานวิจัย 1 ชิ้นที่พบมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ (สรียา ทับทัน, 2549) ในขณะที่ในกลุ่มงานวิจัยที่ศึกษามโนทัศน์ที่ไม่มีคู่ตรงข้ามช่วยแสดงให้เห็นว่าแหล่งข้อมูลภาษาที่แตกต่างกันอาจจะได้เป็นตัวแปรสำคัญที่จะช่วยให้พบมโนอุปลักษณ์เชิงทิศทางของพื้นที่ได้มากขึ้น ตัวอย่างเช่น ในงานวิจัยที่ศึกษามโนทัศน์ ความรักและอารมณ์รัก จำนวน 4 ชิ้นที่ได้กล่าวถึงในบทนำ และงานวิจัยที่ศึกษามโนทัศน์การเมือง จำนวน 4 ชิ้น (บุญยเสนา อธิวิเศษ, 2560; รัชนิยา กลิ่นน้ำหอม, 2551; พงษ์ศักดิ์ รัตนวงศ์, 2549; อุษา พงษ์ชัยวิบูลย์, 2544) และมโนทัศน์ ผู้หญิง จำนวน 4 ชิ้น (นิภาดา โพธิ์เรือง, 2559; น้ำเพชร จินเล็ด, 2551; มรินดา บุรรุ่งโรจน์, 2548) เป็นต้น งานวิจัยเหล่านี้ไม่มีงานวิจัยใดที่รายงานมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่

นอกจากนี้จากการสำรวจไม่พบการรายงานมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในงานวิจัยที่ใช้แหล่งข้อมูลภาษาประเภทบทเพลง ขำ และนวนิยายหรือเรื่องสั้น ทั้งในงานวิจัยที่ศึกษามโนทัศน์ที่มีและไม่มีคู่ตรงข้ามตัวอย่างการศึกษาในบทเพลง เช่น มโนทัศน์ความรัก (นพวรรณ เมืองแก้ว และอธิปัตย์ นิตยัณรา, 2564; กรกต กลิ่นเดช และณรงค์กรรณ รอดทรัพย์, 2562; กรกน รัมมะอัสดัล, 2556; สีนินาฏ วัฒนสุข, 2549) มโนทัศน์ครู (นพรัตน์ น้อยเจริญ, 2558) และบุคคลที่สามในความรัก (สรณชนก ศรีแก้ว, 2560) ตัวอย่างการศึกษาในขำ เช่น มโนทัศน์ความขัดแย้ง (กมลทิพย์ สมบูรณ์พงษ์ และเชิดชัย อุดมพันธ์, 2563) น้ำท่วม (อาทิตมา วรินทร์อุดมสุข และชัซวดี ศรีลัมพ์, 2562) กีฬาฟุตบอล (นรินทร์ บัวนาถ, 2559) การศึกษาในเรื่องสั้น เช่น ความกลัว (สิริศิริโชคทวีกิจ, 2564; ณรงค์กรรณ รอดทรัพย์ และคณะ, 2560) การศึกษาในนวนิยาย เช่น ความโศกเศร้า (ณรงค์กรรณ รอดทรัพย์, 2561) นางร้าย (นิภาดา โพธิ์เรือง, 2559) การศึกษาในนวนิยาย เรื่องสั้นและขำ เช่น มโนทัศน์ญาติและปีศาจ (ณรงค์กรรณ รอดทรัพย์, 2562) ทั้งนี้จะได้อภิปรายผลการสำรวจในส่วนถัดไป

5. สรุปและอภิปรายผล

จากการสำรวจการรายงานมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทย พบการรายงานมโนอุปลักษณ์ประเภทนี้ไว้เพียง 12 มโนอุปลักษณ์ ในงานวิจัย 7 ชิ้น จากงานวิจัยทั้งหมด 81 ชิ้นที่ได้รับการสำรวจ โดยที่ 9 มโนอุปลักษณ์เป็นมโนอุปลักษณ์ของมโนทัศน์ปลายทางที่มีคู่ตรงข้าม 4 มโนทัศน์ ได้แก่ ความสุข-ความเศร้า และชีวิต-ความตาย และ 3 มโนอุปลักษณ์ที่เหลือเป็นของมโนทัศน์ปลายทางที่ไม่มีคู่ตรงข้าม 2 มโนทัศน์ ได้แก่ ใจ และ

เวลา ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ทฤษฎีโมโนอุปลักษณ์กล่าวไว้ว่าโมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่นั้นมักพบในโมโนทัศน์นามธรรมที่มีคู่ตรงข้าม (Lakoff & Johnson, 1980, pp. 14-17)

ในด้านการใช้คำระบุโมโนทัศน์ต้นทางพบการใช้คำบอกทิศทางและตำแหน่งในแนวตั้งเป็นหลัก ได้แก่ ขึ้น-ลง บน-ล่าง และสูง-ต่ำ โดยใช้ประกอบกับคำอื่นๆ ได้แก่ ทิศทาง การเคลื่อนที่ การ (ขึ้น-ลง) และคำบอกเป้าหมายของการเคลื่อนที่ ได้แก่ สวรรค์ และ เบื้องล่าง และพบการใช้คำว่า ขึ้น บน และสูง ในการรายงานโมโนทัศน์ด้านบวก (ความสุข และ ชีวิต (ที่ดี)) ส่วนคำว่า ลง ล่าง และต่ำ พบในการรายงานโมโนทัศน์ด้านลบ (ความเศร้า ชีวิต (ที่ไม่ดี) และ ความตาย) ซึ่งสอดคล้องกับการใช้อุปลักษณ์ *up* และ *high* กับโมโนทัศน์ด้านบวก และอุปลักษณ์ *down* และ *low* กับโมโนทัศน์ด้านลบในภาษาอังกฤษ (Bultinck, 1998, p. 24; Hamdi, 2015, p. 137; Kövecses, 2002, pp. 35-36; Lakoff & Johnson, 1980, pp. 14-19; Stefanowitsch, 2006, p. 83, 86) ภาษาเวียดนาม (Trào, 2014, p. 35, 86) ภาษาอารบิกตูนิเซียและสเปน (Hamdi, 2015, น. 138) และภาษาจีน (Liu & Zhao, 2013, p. 158; Tian, 2014, p. 140) อย่างไรก็ตามไม่พบการระบุโมโนทัศน์ต้นทางด้วยคำบอกทิศทางและตำแหน่งอื่นๆ ในภาษาไทย เช่น ตรงกลาง-ชายขอบ หน้า-หลัง และลึก-ตื้น (Lakoff & Johnson, 1980, pp. 14-19; Kövecses, 2002, pp. 35-36) ในขณะที่ในภาษาอังกฤษพบการรายงานโมโนอุปลักษณ์ เช่น SIN IS CENTER-PERIPHERAL และ SIN IS FRONT-BACK (Kuczkok, 2018, p. 177) และ THE FUTURE IS IN FRONT; THE PAST IS BEHIND (Radden, 2011, p. 15) เป็นต้น งานวิจัยในอนาคตจึงอาจศึกษาเพิ่มเติมเพราะในภาษาไทยพบว่ามีผู้รายงานอุปลักษณ์เชิงทิศทางของพื้นที่อื่นๆ ไว้อีกด้วย เช่น อุปลักษณ์อารมณ์กลัว ลึก ในประโยค ปรางทองเย็นวาบในส่วนลึก ในงานของณรงค์กรรณ รอดทรัพย์ (2558, น. 68) ซึ่งดูจะสอดคล้องกับอุปลักษณ์ *deep* ในภาษาอังกฤษที่สะท้อนมโนอุปลักษณ์ SADNESS IS DEPTH ในงานของสเตฟาโนวิตซ์ (Stefanowitsch, 2006, p. 88) เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบการใช้คำว่า พื้นที่/SPACE ในการระบุโมโนทัศน์ต้นทางของมโนทัศน์ที่ไม่มีคู่ตรงข้าม ใจ และ เวลา ในภาษาไทย ซึ่งสอดคล้องกับการใช้คำว่า SPACE ในการรายงานมโนอุปลักษณ์เวลาในภาษาอังกฤษ TIME IS SPACE (Chen, 2014, p. 132; Radden, 2011, p. 3) ผลการวิจัยเหล่านี้อาจเป็นแนวทางในการระบุโมโนทัศน์ต้นทางให้กับมโนอุปลักษณ์ทั้งสามประเภทได้ โดยงานวิจัยในอนาคตที่ต้องการรายงานมโนอุปลักษณ์รูปธรรมที่มีมโนทัศน์ต้นทางเป็นภาษาจะอาจพิจารณาใช้คำว่า ภาษา/CONTAINER แทนคำว่า พื้นที่/AREA (ชนพล เอกพจน์, 2561, น. 378, 387-389) พื้นที่ปิดล้อม (ศิริวัธน์ กาวิละนันท์ และวุฒินันท์ แก้วจันทร์เกตุ, 2562) พื้นที่/ห้อง (คยอง อิน ปาร์ค, 2558, น. 204) และสถานที่ปิดล้อม/A CLOSED OFF AREA และหากต้องการรายงานมโนอุปลักษณ์โครงสร้างที่มีมโนทัศน์ต้นทางเป็นสถานที่อาจพิจารณาใช้คำว่า สถานที่/PLACE แทนคำว่า ตำแหน่ง/ LOCATION (ภาณุพงษ์ อินตะวงศ์ และอนุสรณ์ ศิริมงคล, 2562, น. 38) หรืออาจพิจารณาใช้คำบอกชื่อสถานที่โดยตรง เช่น [ดีเอ็นเอเป็นห้องสมุด] (วิลาวัณย์ วิษณุเวคิน, 2550, น. 65) หรือ [ธุรกิจบันเทิงเป็นจักรวาล] (ธนภัทรพรศักดิ์ แก้วประดิษฐ์พร, 2563, น. 153-155) ตามความเหมาะสมกับหลักฐานทางภาษาที่พบ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้คำระบุมโนทัศน์ต้นทางช่วยบ่งบอกหรือแยกประเภทของมโนอุปลักษณ์ทั้งสามประเภทได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในด้านปัจจัยที่อาจเกี่ยวข้องกับการรายงานมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยไว้ค่อนข้างน้อยนั้นพบ 3 ปัจจัยหลักคือ 1) การที่มีจำนวนงานวิจัยที่ศึกษามโนทัศน์ที่ไม่มีคู่ตรงข้ามและศึกษาแบบไม่ระบุมโนทัศน์มากกว่าจำนวนงานวิจัยที่ศึกษามโนทัศน์นามธรรมที่มีคู่ตรงข้าม งานวิจัยในอนาคตที่สนใจศึกษามโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่จึงอาจพิจารณาศึกษามโนทัศน์ที่มีคู่ตรงข้ามในภาษาไทยที่ยังไม่มีผู้ศึกษา เช่น บาป กล้าหาญ เกลียด สมานฉันท์ รวย อารมณ์ดี เป็นต้น หรือที่มีผู้ศึกษาแล้วแต่ยังไม่พบมโนอุปลักษณ์เชิงทิศทางของพื้นที่ (ดังแสดงไว้ในข้อ 4.4) ปัจจัยที่ 2) วิธีการวิเคราะห์อุปลักษณ์และมโนอุปลักษณ์ทิศทางของพื้นที่ โดยเฉพาะการจัด

อุปลักษณะประเภทนี้เข้าชุดเดียวกันกับอุปลักษณะประเภทอื่นแล้ววิเคราะห์ให้เป็นมโนอุปลักษณะโครงสร้างหรือรูปแบบ การไม่นำอุปลักษณะเชิงทิศทางของพื้นที่ที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลมาร่วมวิเคราะห์ รวมทั้งความสับสนระหว่างมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่กับรูปธรรมของนักวิจัย ซึ่งผลการสำรวจในบทความนี้อาจช่วยให้แนวทางและตัวอย่างของการวิเคราะห์อุปลักษณะและระบุมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยด้านมโนอุปลักษณะในอนาคตได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้งานวิจัยในอนาคตอาจพิจารณาเลือกแหล่งข้อมูลภาษาที่หลากหลายและสามารถเป็นตัวแทนภาษาในชีวิตประจำวันของผู้ใช้ภาษาจำนวนมากได้ด้วย ทั้งนี้เพราะปัจจัยที่ 3) คือด้านแหล่งข้อมูลภาษาที่พบว่าความหลากหลายของแหล่งข้อมูลภาษาจะช่วยเพิ่มโอกาสในการพบมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่ได้มากขึ้นในกลุ่มงานวิจัยที่ศึกษามโนทัศน์ที่มีคู่ตรงข้าม แต่อาจไม่ได้เป็นตัวแปรสำคัญสำหรับกลุ่มงานวิจัยที่ศึกษามโนทัศน์ที่ไม่มีคู่ตรงข้ามและที่ศึกษาแบบไม่ระบุมโนทัศน์ อย่างไรก็ตามงานวิจัยที่ใช้แหล่งข้อมูลภาษาบางประเภท ได้แก่ เพลง ข่าว นวนิยาย และเรื่องสั้น มักไม่มีการรายงานมโนอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่เอาไว้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากแหล่งข้อมูลภาษาเหล่านี้เป็นภาษาเขียนที่ผลิตหรือสร้างสรรค์ขึ้นโดยผู้เขียนเพียงคนเดียวหรือจำนวนไม่กี่คน จึงอาจมีข้อจำกัดด้านการเป็นตัวแทนของภาษาและอุปลักษณะที่ผลิตและใช้โดยคนหมู่มากแบบไม่รู้ตัวว่ากำลังใช้อุปลักษณะอยู่

อย่างไรก็ดีการสำรวจครั้งนี้มีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ประการแรกคือเป็นการสำรวจเฉพาะในรายงานวิจัยที่มีลักษณะตามเกณฑ์ที่กำหนดและที่สามารถเข้าถึงได้ในช่วงของการประกาศห้ามและลดการเดินทางภายในจังหวัดและประเทศของ สบค. อันเนื่องมาจากสถานการณ์โควิด-19 ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น จึงอาจยังมีงานวิจัยภาษาไทยชิ้นอื่นๆ ที่ดักสำรวจและให้ข้อมูลที่แตกต่างไปจากการสรุปและอภิปรายในบทความนี้ งานวิจัยในอนาคตจึงอาจศึกษาต่อยอดเพิ่มเติม โดยการขยายฐานข้อมูลรายงานวิจัยและเพิ่มประเด็นปัญหาอื่นๆ ที่น่าสนใจเข้าไป ประการที่สองคือบทความนี้อาศัยข้อมูลผลการวิจัยและตัวอย่างอุปลักษณะทิศทางของพื้นที่เฉพาะที่ปรากฏอยู่ในรายงานวิจัยแต่ละชิ้นเท่านั้น การสรุปและอภิปรายผลจึงอาจไม่ครอบคลุมข้อมูลทั้งหมดที่งานวิจัยแต่ละชิ้นมี และประการสุดท้าย เนื่องจากบทความนี้เน้นสำรวจรายงานวิจัยในภาษาไทยจึงไม่ได้นำรายงานวิจัยในภาษาอื่น ๆ มารวมเปรียบเทียบในเชิงลึก งานวิจัยในอนาคตจึงอาจศึกษาเปรียบเทียบมโนอุปลักษณะเชิงทิศทางของพื้นที่ในภาษาไทยกับภาษาอื่นๆ เพิ่มเติม

รายการอ้างอิง

- กมลทิพย์ สมบูรณ์พงษ์, และเชิดชัย อุดมพันธ์. (2563). อุปลักษณะมโนทัศน์ความขัดแย้งทางการเมืองไทย: การศึกษาเชิงอรรถศาสตร์ปริชานในข่าวหนังสือพิมพ์. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย*, 10(4), 129-135.
- กรกต กลิ่นเดช, และณรงค์กรรณ รอดทรัพย์. (2562). อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับความรักในบทเพลงที่ประพันธ์โดยแก้ว อัจฉริยะกุล. *วารสารมังรายสาร*, 7(2), 33-44.
- กรรณก รัมมะอัติ. (2556). *การเปรียบเทียบอุปลักษณะความรักในเพลงลูกทุ่งกับเพลงไทยสากล* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- คยอง อิน ปาร์ค. (2558). มโนทัศน์ของคำว่า ใจ ในภาษาไทยเปรียบเทียบกับภาษาเกาหลี. *วารสารศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 15(2), 199-212.
- คลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (ม.ป.ป.). สืบค้นจาก <http://www.arts.chula.ac.th/~ling/tnc3/>.

- ชัชวดี ศรีลัมพ์. (2561). อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “เวลาเป็นพื้นที่”: การศึกษาตามแนวทางภาษาศาสตร์ปริชาน คำว่า “หน้า” และ “หลัง” ในภาษาไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต*, 13(2), 1-22.
- ชูจิน หง. (2553). *การเปรียบเทียบอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในข่าวเศรษฐกิจภาษาไทยและภาษาจีน* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ณรงค์กรณ รอดทรัพย์. (2558). อุปลักษณ์เกี่ยวกับอารมณ์กลัวในภาษาไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติวิชาการ*, 18(36), 65-80.
- ณรงค์กรณ รอดทรัพย์. (2561). มโนอุปลักษณ์แสดงอารมณ์โศกเศร้าในนวนิยายไทย. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง*, 6(2), 55-76.
- ณรงค์กรณ รอดทรัพย์. (2562). มโนอุปลักษณ์แสดงภูติผีปีศาจหรือวิญญาณในภาษาไทย. *Veridian E-Journal, Silpakom University (Humanities, Social Sciences and Arts)*, 12(6), 209-233
- ณรงค์กรณ รอดทรัพย์, อัญชลี วงศ์วัฒนา, และพัชรินทร์ อนันต์ศิริวัฒน์. (2560). อุปลักษณ์เกี่ยวกับอารมณ์กลัว ในรวมเรื่องสั้นและรายการโทรทัศน์ภาษาไทย. *วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน*, 8(2), 85-107.
- ธนพรศักดิ์ แก้วประดิษฐ์พร. (2563). *มโนอุปลักษณ์ในข่าวบันเทิงบนเว็บไซต์หนังสือพิมพ์ออนไลน์* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ธนพล เอกพจน์. (2561). อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ความจนในภาษาไทย: กรณีศึกษาการใช้ภาษาไทยบนเว็บไซต์ของพื้นที่ปดอทอดม. *รมยสาร*, 16(1), 377-400.
- เธียรชัย เอี่ยมวรเมธ. (2536). *พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ฉบับใหม่*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- นพรัตน์ น้อยเจริญ. (2558). ครุคือใคร: มโนอุปลักษณ์ครุในบทเพลงไทย. ใน *เอกสารการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 53 สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* (น. 933-941). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นพวรรณ เมืองแก้ว, และอริปัตย์ นิตยัณรา. (2564). อุปลักษณ์ความรักในบทเพลงของธงไชย แมคอินไตย์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา*, 9(1), 108-124.
- นรินทร์ บัวนาถ. (2559). *มโนอุปลักษณ์กีฬาฟุตบอลในหนังสือพิมพ์ไทย* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- นันทน์ภัส อยู่ประยงค์. (2553). *การศึกษาเปรียบเทียบอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ของความสุข ความโกรธและความเศร้าในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, อุบลราชธานี.
- น้ำเพชร จินเลศ. (2551). *การศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับผู้หญิงในวรรณกรรมนิราศ*. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 10(1), 157-190.
- นิภาดา โพธิ์เรือง. (2559). *การศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์นางร้ายในนิยายพาฝัน* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- บุญยเสนา ตรีวิเศษ. (2560). มโนอุปลักษณ์การเมืองในบทกวีรางวัลพานแว่นฟ้า. *รมยสาร*, 15(1), 73-91.
- ปาลิตา ผลประดับเพชร. (2560). อุปลักษณ์แสดงอารมณ์ในภาษาไทย. *วิจิตรวรรณสาร*, 1(1), 63-86.
- ปิ่นอนงค์ อ่ำปะละ. (2559). *ระบบมโนทัศน์ “เวลา” ของผู้พูดภาษาไทยถิ่นเหนือ* (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ปิ่นอนงค์ อ่ำปะละ. (2563). อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เวลาเป็นการเคลื่อนที่ “ลง” ในภาษาไทยถิ่นเหนือ. *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 7(1), 45-59.
- ปิยภรณ์ อบแพทย. (2552). *อุปลักษณ์เกี่ยวกับชีวิตในหนังสือธรรมะ* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พงษ์ศักดิ์ รัตนวงศ์. (2549). เมื่อการเมืองเป็นเรื่องหมัดมวย. *มนุษยศาสตร์สาร*, 7(2), 1-10.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2554). สืบค้นจาก <https://dictionary.orst.go.th/>.

- ภัทราภรณ์ ละมุล. (2560). อุปลักษณ์ชีวิตในบทบันทึกชีวิตของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล. *วิจิตรวรรณสาร*, 1(2), 37-60.
- ภาณุพงษ์ อินตะวงศ์, และอนุสรณ์ ศิริมงคล. (2562). อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์แห่งสงครามของการเลือกตั้ง 62 ในข่าวออนไลน์. *พจนานุกรมสาร*, 15(2), 33-44.
- มรินดา บุรุษโรจน์. (2548). อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับผู้หญิงในบทเพลงลูกทุ่งไทย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ยมลภัทร ภัทรคุปต์. (2553). อุปลักษณ์ความตายในหนังสือธรรมะ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- รัชนี้ญา กลิ่นน้ำหอม. (2551). อุปลักษณ์ที่นักการเมืองไทยใช้: การศึกษาตามแนววรรณคดีปริธาน และวจนปฏิบัติศาสตร์ (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- รัชนี้ญา กลิ่นน้ำหอม, และมนตรี เจียมจรรยา. (2556). ชีวิตคืออะไร: มโนทัศน์ชีวิตในเว็บบล็อกของไทยและจีน. *วารสารจนะ*, 1(2), 43-60.
- ฤทัย พานิช. (2557). อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับข่าวในสังคมไทย. *วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน*, 5(2), 161-190.
- วิลาวณีย์ วิษณุเวทิน. (2550). อุปลักษณ์ในหนังสือเรียนวิทยาศาสตร์ไทย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ศรณชนก ศรีแก้ว. (2560). อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับบุคคลที่สามของความรักในเพลงไทย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ศิระวิสุทธิ์ กาวิละนันท์, และวุฒินันท์ แก้วจันทร์เกตุ. (2562). เวลาคือพื้นที่ที่ปิดล้อม: อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์แสดงเวลาตามปฏิทินในภาษาไทยถิ่นลำปาง. *วรรณวิทัศน์*, 19(1), 136-159.
- ศุภชัย ตีระวิชัย. (2550). อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทย. *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 29(ฉบับพิเศษ), 209-232.
- สรียา ทับทัน. (2549). อุปลักษณ์ชีวิต: ระบบมานทัศน์ของคนไทยเกี่ยวกับศีลธรรม. *วารสารกระแสนวัฒนธรรม*, 7(12), 40-44.
- สินีนาง วัฒนสุข. (2549). อุปลักษณ์แสดงอารมณ์รักในเพลงไทยสากลสำหรับวัยรุ่นไทย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สิริศิระ โชคทวีกิจ. (2564). อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ความกลัวในวรรณกรรม: กรณีศึกษาเรื่องสั้น “สงบในดวงใจ”. *วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ*, 28(1), 116-153.
- สุกัญญา รุ่งแจ้ง. (2548). อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ของการใช้คำว่า “ใจ” ในภาษาไทย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สุรเชษฐ์ พิชิตพงศ์เผ่า. (2553). อุปลักษณ์ชีวิตในหนังสือแนะนำการดำเนินชีวิต: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับมโนทัศน์ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เหยา ซือฉี. (2563). อุปลักษณ์มโนทัศน์ “ใจเป็นพื้นที่” ในภาษาไทยเปรียบเทียบกับภาษาจีน. *วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ*, 27(2), 215-239.
- อาทิตยา วรินทร์อุดมสุข, และชัชวดี ศรีลัมพ์. (2562). อุปลักษณ์ที่แสดงมโนทัศน์น้ำท่วมในข่าวภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts)*, 12(3), 872-897.
- อำนาจ ปักสาสุข. (2559). มโนอุปลักษณ์เกี่ยวกับบุญในภาษาไทย: กรณีศึกษากลุ่มสาธารณะในเฟซบุ๊ก. ใน *ภาษาและวรรณกรรมเอกสารรวบรวมบทความการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 6 เรื่องอัตลักษณ์แห่งเอเชีย* (น. 47-57). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อุษา พงษ์ชัยวิบูลย์. (2544). การศึกษาอุปลักษณ์เรื่องการเมืองในภาษาไทยตามแนววรรณคดีปริธาน (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

- เอกพล ดวงศรี. (2561). กรรม: อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่สะท้อนความเชื่อในสังคมไทย. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 10(1), 86-102.
- Al-Saleh, T., Al-Shuaibi, J., Sharab M., & Almomani, R. (2020). A cognitive analysis of head and heart metaphors in English and Spanish. *International Journal of Arabic-English Studies (IJAES)*, 20(2), 115-132.
- Bultinck, B. (1998). *Metaphors we die by: Conceptualization of death in English and their implications for the theory of metaphor*. Antwerp: Antwerp papers in Linguistics 94.
- Chen, C. (2014). A contrastive study of time as space metaphor in English and Chinese. *Theory and Practice in Language Studies*, 4(1), 129-136.
- Hamdi, S. (2015). A cognitive study of happiness metaphors in English, Tunisian Arabic and Spanish, *Arab World English Journal*, 6(1), 132-143.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A practical introduction* (2nd ed.). New York: Oxford University Press.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A practical introduction* (2nd ed.). New York: Oxford University Press.
- Kuczok, M. (2018). The biblical metaphors of sin: A cognitive-semantic perspective on the English version of the Bible. *Linguistica Silesiana*, 39, 171-186.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago press.
- Liu, X., & Zhao, G. (2013). A comparative study of emotion metaphors between English and Chinese. *Theory and Practice in Language Studies*, 3(1), 155-162.
- Petchkij, W. (2008). *Conception of men with negative behaviors in Thai metaphors. Windows to reality: Investigating representations and meanings in discourses*. Malaysia: Pearson.
- Radden, G. (2011). Spatial time in the West and the East. In M. Brdar, M. Omazic, V. P. Takac, T. Gradecak-Erdeljic, & G. Buljan (Eds). *Space and time in language* (pp. 1-40). Frankfurt et al.: Peter Lang.
- Stefanowitsch, A. (2006). Words and their metaphors: A corpus-based approach. In S. T. Gries, & A. Stefanowitsch (Eds.), *Corpus-Based approaches to metaphor and metonymy (Trends in Linguistics 171)* (pp. 61-105). Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Tian, C. (2014). A contrastive study of death metaphors in English and Chinese. *International Journal of English Linguistics*, 4(6), 134-142.
- Trào, Ng. V. (2014). A cross-cultural analysis of the metaphorical conceptualization of sadness in modern English and Vietnamese. *VNU Journal of Science: Foreign Studies*, 30(2), 33-47.

มุมมองการเมืองในกวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563*

Received: 2 May 2023

Revised: 18 July 2023

Accepted: 19 July 2023

ภูษิต ศรีมณี**

ดิเรก หงษ์ทอง***

ธนาพร เสริชัยกุล****

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามุมมองการเมืองของกวีในกวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563 จำนวน 13 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่ากวีนำเสนอมุมมองการเมืองต่อผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองในระบบการเมืองไทย โดยมีมุมมองต่อผู้ปกครอง 2 ประเด็น ได้แก่ 1) มุมมองเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของนักการเมือง กวีมองว่านักการเมืองควรรับฟังความคิดเห็นของประชาชนให้รอบด้าน เพื่อนำไปพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้เจริญรุ่งเรือง และนักการเมืองต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชาติและประชาชน และ 2) มุมมองเรื่องความสำคัญของสถาบันทางสังคมต่อการสร้างประชาธิปไตย กวีมองว่าสถาบันทางสังคมที่ดีคือรากฐานสำคัญที่มีส่วนสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดแก่ประชาชนในชาติ ส่วนมุมมองการเมืองของกวีต่อผู้อยู่ใต้ปกครองมี 3 ประเด็น ได้แก่ 1) มุมมองเรื่องการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่างของคนในสังคม กวีมองว่าประชาชนควรรับฟังและยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง รวมถึงเปิดพื้นที่ให้ผู้เห็นต่าง เพื่อสร้างความเท่าเทียมในการอยู่ร่วมกันในสังคม 2) มุมมองเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน กวีมองว่าประชาชนในชาติต้องธำรงรักษาสิทธิและเสรีภาพของตนเอาไว้ด้วยความชอบธรรม เพื่อส่งต่อประชาธิปไตยให้แก่คนรุ่นหลัง อีกทั้งมองว่าประชาชนไม่ควรมองข้ามและเพิกเฉยต่อปัญหาต่างๆ ของสังคม และควรตระหนักรู้ในสิทธิและหน้าที่ของตนเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหานั้น และ 3) มุมมองเรื่องการซื้อสิทธิ์ขายเสียงของประชาชน กวีมองว่า

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

มุมมอง;
การเมือง;
กวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้า;
ผู้ปกครอง;
ผู้อยู่ใต้ปกครอง

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เรื่อง “กลวิธีทางภาษากับภาพสะท้อนการเมืองในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2559-2563”

** นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่: phusit.sri@ku.th

*** อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่: direk.h@ku.th

**** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่: thanwaporn.n@ku.th

ประชาชนที่ขายเสียงเป็นเหตุให้นักการเมืองชั่วเข้ามาทำลายประเทศ มุมมองดังกล่าวเป็นการนำเสนอความคิดเห็นของกวีที่สัมพันธ์กับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อกระตุ้นเตือนให้ผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีและร่วมกันสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นแก่ประเทศชาติอย่างสมบูรณ์

Political Perspectives in the Poems Winning the 2020 Phan Waen Fah Award*

Received: 2 May 2023

Revised: 18 July 2023

Accepted: 19 July 2023

Phusit Srimanee**

Direk Hongthong***

Thanwaporn Sereechaikul****

This research article aims to study the political perspectives of the poets in the 13 poems winning the 2020 Phan Waen Fah Award. It was found that the poets presented political perspectives on rulers and subjects under the Thai political system. There were two issues regarding political perspectives towards rulers. 1) Regarding performing duties as politicians, the poets viewed that politicians should listen to the opinions of the people in all aspects in order to develop and create a prosperous society, and they must perform their duties to the best of their ability for the greatest benefit to the nation and the people. 2) Regarding the importance of social institutions in promoting democracy, the poets observed that good social institutions are the cornerstone contributing to democracy for the people of the nation. Meanwhile, there were three issues regarding political perspectives towards subjects. 1) Regarding respect for different opinions of people in society, the poets believed that people should listen to and accept different opinions and open up space for those who think differently in order to create equality in living together in society. 2) Regarding the rights and liberties of the people, the poets considered that the people of the nation must uphold their rights and freedoms righteously in order to preserve democracy for future generations, and that people should not overlook and ignore social problems but be aware of their rights and

Research Article

Abstract

Keywords

perspectives;
politics;
Phan Waen Fah Award;
rulers;
subjects

* This article is a part of a Master of Arts (Thai Language) degree thesis Department of Thai Language, Faculty of Humanities titled "Linguistic Devices and Political Reflection in Phan Waen Fah Award Poetry, 2016-2020"

** ** Graduate student, Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: phusit.sri@ku.th

*** Lecturer, Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: direk.h@ku.th

**** Assistant Professor, Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: thanwaporn.n@ku.th

duties in order to jointly solve those problems. 3) Regarding selling and buying votes, the poets viewed that the people selling their votes cause bad politicians to destroy the country. These perspectives presented the poets' opinions which are in line with what actually happened in society in order to encourage rulers and subjects to act as good citizens and work together to establish full democracy in the nation.

1. บทนำ

ในวาระที่รัฐสภาไทยครบรอบ 70 ปีแห่งการก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2545 สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ร่วมกับสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทยได้จัดการประกวดวรรณกรรมเรื่องสั้นการเมือง “รางวัลพานแว่นฟ้า” ขึ้นเป็นครั้งแรก โดยมีวัตถุประสงค์ 4 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข 2) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งในเรื่องสิทธิ หน้าที่ ความเสมอภาค และความรับผิดชอบต่อสังคม อันเป็นพื้นฐานสำคัญของความเป็นประชาธิปไตยผ่านวรรณกรรม 3) เพื่อสนับสนุนยกย่อง ผลงานวรรณกรรมไทยที่ทรงคุณค่าให้พัฒนาไปพร้อมกับสำนักประชาธิปไตย 4) เพื่อเป็นการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจและความสามัคคีของประชาชนในประเทศชาติ ต่อมาในปี 2546 ได้เพิ่มรูปแบบวรรณกรรม ประเภทกวีนิพนธ์เข้าประกวดด้วย เพราะกวีนิพนธ์การเมืองมีบทบาทสำคัญควบคู่กับเรื่องสั้นการเมืองมาแต่ในอดีต (รางวัลพานแว่นฟ้า, 2557)

จากปี 2545 ที่เริ่มจัดการประกวดรางวัลพานแว่นฟ้าเป็นครั้งแรกจนถึงปัจจุบัน “รางวัลพานแว่นฟ้า” ได้รับการยอมรับในวงกว้างขึ้นเป็นลำดับ ทั้งนี้ในมุมหนึ่งทราบได้จากจำนวนผลงานที่ส่งเข้าประกวดเพิ่มมากขึ้นทุกปี จากการประกวดครั้งแรกมีผลงานเรื่องสั้นส่งเข้าประกวดจำนวนเพียง 86 ผลงาน ปีนี้ไม่มีการประกวดประเภท กวีนิพนธ์ และสถิติของผู้ส่งผลงานเข้าประกวดในปี 2563 การจัดการประกวดครั้งที่ 19 มีผลงานวรรณกรรมการเมืองส่งเข้าประกวดทั้งสิ้น 1,214 ผลงาน แบ่งเป็นเรื่องสั้น จำนวน 480 ผลงาน และกวีนิพนธ์ จำนวน 734 ผลงาน (คณะกรรมการรางวัลพานแว่นฟ้า ปี 2563, 2563, น. 1) ซึ่งในปี 2563 เป็นปีที่มีผู้ส่งผลงานเข้าประกวดมากที่สุด นับตั้งแต่มีการจัดการประกวดรางวัลพานแว่นฟ้าขึ้น

กวีนิพนธ์ถือเป็นงานสร้างสรรค์แขนงหนึ่งของวรรณคดีที่มีความเข้มข้นทางอารมณ์มากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับงานวรรณศิลป์ประเภทอื่น (ดวงมณ จิตรจำนงค์, 2543, น. 5) และแม้งานประพันธ์จะได้รับการรังสรรค์มาเพื่อสร้างความเพลิดเพลินแก่กลุ่มผู้อ่าน แต่ในงานดังกล่าวย่อมมีการสอดแทรกความเป็นจริงของสังคม ไม่ว่าจะเป็นทางใดก็ตาม โดยผู้ประพันธ์มีอาจหลีกเลี่ยงการแสดงความคิดเห็นของตนเองลงไปในผลงานได้ เนื่องจากอิทธิพลของสภาพสังคมในช่วงเวลานั้นสามารถสร้างผลกระทบต่อความรู้สึกของผู้ประพันธ์ (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2531, น. 96-97) ด้วยเหตุนี้กวีนิพนธ์จึงสามารถสะท้อนมุมมองความคิดเห็นของผู้แต่งที่นำเสนอความเป็นจริงบางอย่างของสังคม เพื่อให้สังคมรับรู้ หรือนำเสนอแนวคิดต่างๆ เพื่อโน้มน้าวใจผู้อ่านให้เกิดจิตสำนึกทางสังคมด้วยกลวิธีทางภาษาที่แยบคายได้

กวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าจึงเป็นวรรณกรรมการเมืองที่สามารถสะท้อนภาพการเมืองไทยผ่านมุมมองของกวีได้เมื่อพิจารณาจากบริบททางการเมืองไทยในอดีต นับตั้งแต่เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเสื้อเหลืองกับกลุ่มเสื้อแดงหลังการรัฐประหารปี 2549 การสลายการชุมนุมของกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ในเดือนพฤษภาคม ปี 2553 การเคลื่อนไหวของกลุ่มคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) และการรัฐประหารปี 2557 จนกระทั่งการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ของกลุ่มเยาวชนนิสิตนักศึกษาเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ปี 2563 เหตุการณ์เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงการต่อสู้ของกลุ่มผู้มีความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างกันระหว่างรัฐกับประชาชน และประชาชนกับประชาชน นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของระบบการเมืองไทยภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอีกด้วย

จากการศึกษาตัวบทกวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563 ผู้วิจัยพบว่ากวีได้นำเสนอมุมมองการเมืองในประเด็นที่สอดคล้องกับบริบทความขัดแย้งทางการเมืองไทยตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังตัวอย่างกวีนิพนธ์เรื่อง “เส้นแบ่ง” กวีได้นำเสนอเนื้อหาที่กล่าวถึงกลุ่มเด็ก ๆ พวกเขาเล่นขีดเส้นแบ่งฝ่าย หยอกล้อกัน เขียนคำหยาบและคำล้อตามตัวเพื่อนอย่างไม่รู้ประสาเพื่อความสนุกสนาน เมื่อเติบโตขึ้นกลุ่มคนเหล่านี้ก็ต้องการลองขีดเส้นแบ่งในชีวิตจริงระหว่างตนเองกับผู้อื่นซึ่งมีมุมมองความคิดและฐานะทางสังคมที่แตกต่างกันให้เป็นฝ่ายตรงข้ามกับตน กวีได้กล่าวอีกว่า การแบ่งฝ่ายทางความคิดนี้นำไปสู่ความแตกแยกในสังคมและทำให้สังคมเกิดปัญหาดังกวีนิพนธ์ตอนหนึ่งกล่าวว่า

เส้นขีดแบ่งฝั่งฝ่ายขายความคิด	ใครคนผิวดินที่ฝั่งเขา
คราวสร้างชื่อช่อนเส้นขอเป็นเงา	จมอยู่ในเส้นเก่าลงอำพราง
เส้นเป็นภาพน่ากลัวอยู่ทั่วที่	พร้อมกับมีคำถ้อยบนรอยต่าง
เปิดรูช่องชั่วร้ายตามรายทาง	ล้วนแต่ความเห็นต่างจุดตั้งธง
เส้นขีดรอบบนล่างข้างขวาซ้าย	เส้นสุดท้ายไว้ขีดวันติดส่ง
ใครบังอาจคิดออกนอกกรอบกรง	เขียนเข้าดงบาปเวรขีดเส้นตาย
...	
หากครั้งเริ่มเคยเล่นขีดเส้นแบ่ง	เป็นการพาเพื่อนแข่งขีดเส้นสวย
มอบดอกไม้ช่อหอมพร้อมคำอวย	เส้นคงช่วยชี้ทางมองกว้างไกล
อยากชวนมาร่วมเล่นขีดเส้นต่อ	เกี่ยวเส้นร้อยถักทอฝันแพรไหม
ถอดลิ้มปากฝั่งค่ายข้างฝ่ายใด	ผูกห้อยเป็นดวงไฟประดับแพร

(สันดร แก้วเกิดมี, 2563, น. 238-239)

จากกวีนิพนธ์ข้างต้น พบกลวิธีที่ใช้นำเสนอมุมมองการเมืองเรื่องการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง คือการใช้สัญลักษณ์เส้นแบ่งที่สื่อถึงการขีดเส้นแบ่งฝ่ายทางความคิดที่แตกต่างกันของประชาชนในสังคมออกเป็นขั้วความคิดต่าง ๆ อย่างชัดเจน ต่างฝ่ายต่างยึดมั่นถือมั่นอุดมการณ์ของตนและไม่รับฟังความเห็นต่างของฝ่ายตรงข้าม และกลุ่มคนที่ขีดเส้นแบ่งนี้จะคิดว่าฝ่ายตรงข้ามตนเป็นฝ่ายที่ผิดเสมอ แต่เมื่อสถานการณ์ที่ฝ่ายตรงข้ามตนมีอำนาจมากกว่าตน ฝ่ายตนก็จะชอนเส้นการแบ่งแยกอย่างชัดเจนเอาไว้ ยอมเป็นเงาโดยไม่แสดงตัวตนชัดเจน และยังคงจมอยู่กับกรอบความคิดเก่าของตน แต่อำพรางความคิดนั้นเอาไว้ เพื่อรอขีดเส้นแบ่งใหม่อีกครั้งเมื่อฝ่ายของตนกลับมามีอำนาจ กวีมองว่าการแบ่งแยกทางความคิดนี้เป็นภาพน่ากลัวเพราะเกิดขึ้นอยู่ทั่วไปในสังคมไทย และการสร้างความแตกแยกดังกล่าวนี้มักมี “คำถ้อยบนรอยต่าง” เป็นถ้อยคำที่ต่างฝ่ายต่างต่อกันจนสร้างร่องรอยของความแตกแยกไว้ในสังคม เมื่อการแบ่งฝ่ายในสังคมเกิดขึ้นยาวนานเพียงใด ยิ่งทำให้สังคมนั้นอ่อนแอ เพราะเปิดโอกาสให้ปัญหาชั่วร้ายต่าง ๆ เกิดขึ้นได้ง่าย หากคนที่เห็นต่างยังตั้งธงยึดอยู่กับหลักความคิดของตนเองโดยไม่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น อีกทั้งกลุ่มคนเหล่านี้ยังสร้างกรอบทางความคิดให้ฝ่ายตน เมื่อมีใครบังอาจคิดออกนอกกรอบ หรือคิดเห็นแตกต่างไปจากฝ่ายตน กลุ่มบุคคลเหล่านี้ก็จะถูก “เขียนเข้าดงบาปเวรขีดเส้นตาย” คือต้องกลายเป็นคนในกลุ่มคนที่ผิดอย่างไม่มีเงื่อนไขและต้องถูกกำจัดไป กวีได้เสนอแนวทางกับผู้ที่เคยขีดเส้นแบ่งให้เปลี่ยนเป็นพาเพื่อนแข่งขีดเส้นสวย คือให้ต่างฝ่ายต่างยอมรับเส้นที่ผู้อื่นขีดไว้และมองให้เป็นสิ่งสวยงาม กวีใช้สัญลักษณ์ดอกไม้เพื่อสื่อถึงความงามที่เกิดจากการยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ให้ผู้ที่เคยขีดเส้นแบ่งตระหนักถึงปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตน เอาเส้นแบ่งฝ่ายที่เคยขีดมาถักทอ

ให้เป็นผืนแพรวไหม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนสังคมที่ประชาชนอยู่ร่วมกันได้โดยไม่แบ่งฝักฝ่าย ให้ทุกฝ่ายถอดลิ้มที่เคยตอกขังพวกตนไว้ในกรอบกรง วางอัตราไม่ยึดติดในฝักฝ่ายใด แปรลัมนั้นเป็นดวงไฟแห่งปัญญาที่ทำให้เข้าใจและยอมรับความเห็นต่างของผู้อื่นได้อย่างชัดเจน กวีใช้สัญลักษณ์ที่กล่าวมานี้เพื่อนำเสนอมุมมองต่อเรื่องการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่างของคนในสังคม เพื่อมุ่งเน้นให้เห็นถึงผลกระทบของการแบ่งฝ่ายทางความคิดของประชาชนที่นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งของคนในสังคมไทย

จากตัวอย่างการวิเคราะห์ข้างต้นพบว่ากวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563 มีส่วนนำเสนอมุมมองการเมืองของกวีที่สัมพันธ์กับปัญหาของสังคมไทยและสอดคล้องกับบริบทความขัดแย้งทางการเมืองไทยที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มุมมองการเมืองดังกล่าวนั้นได้รับการนำเสนอด้วยกลวิธีทางภาษาที่สลับซับซ้อน ด้วยความน่าสนใจของกลุ่มข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษากวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563 ในประเด็นเรื่องมุมมองการเมืองของกวีที่นำเสนอผ่านกลวิธีทางภาษาต่างๆ เพื่อค้นหามุมมองการเมืองของกวีที่มีต่อสังคมไทย

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษามุมมองการเมืองในกวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563

3. ขอบเขตข้อมูล

กวีนิพนธ์การเมืองที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563 จำนวน 13 เรื่อง ดังนี้

- 1) รางวัลชนะเลิศ 1 เรื่อง ได้แก่ (1) “แผนที่และเขี้ยวปลวก”
- 2) รางวัลรองชนะเลิศ 2 เรื่อง ได้แก่ (1) “เมืองนี้มีภูเขา แม่น้ำ ฯลฯ” และ (2) “เว้นพื้นที่ว่างเอาไว้”
- 3) รางวัลชมเชย 10 เรื่อง ได้แก่ (1) “35 ชั่วโมง สัปทายะสถาน” (2) “นัยแม่น้ำ” (3) “บ้านสองหลัง” (4) “พินัยกรรม” (5) “เพียงเสี้ยวส่วนและมวลสาร” (6) “แม่น้ำสี่สาย” (7) “เราอยู่ตรงนี้นานเกินไปแล้ว” (8) “เรื่องเล่าเพื่อลอคอคติความเห็นต่าง” (9) “โลกสร้างเราให้เท่าเทียม” และ (10) “เส้นแบ่ง”

4. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยทบทวนกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย 2 ส่วน คือ 1. แนวคิดเรื่องมุมมองการเมือง และ 2. แนวคิดเกี่ยวกับกลวิธีทางภาษา เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์มุมมองการเมืองของกวีในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563 ดังนี้

4.1 แนวคิดเรื่องมุมมองการเมือง

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดมุมมองการเมือง ผู้วิจัยพบแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดข้างต้น 4 แนวคิด ได้แก่ 1. แนวคิดเรื่องภาพสะท้อน ในฐานะแนวคิดหลักที่ครอบคลุมแนวคิดเรื่องมุมมอง 2. แนวคิดเรื่องมุมมอง ในฐานะส่วนหนึ่งของแนวคิดภาพสะท้อน 3. แนวคิดเรื่องการเมือง และ 4. แนวคิดเรื่องผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครอง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในระบอบการเมือง สามารถสรุปได้ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องภาพสะท้อน ในตัวบทวรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนของสังคมที่มีใช้เป็นการสะท้อนในรูปของเอกสารทางประวัติศาสตร์ แต่เป็นภาพสะท้อนประสบการณ์ของผู้เขียนและเหตุการณ์ส่วนหนึ่งของสังคมนั้นๆ วรรณกรรมที่ผู้เขียนบันทึกไว้นั้นจึงมีความเป็นจริงทางสังคมสอดแทรกอยู่ วรรณกรรมสามารถสะท้อนสังคมได้หลายด้าน เช่น เหตุการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นในสังคม ค่านิยมในชีวิตของคนในสังคม ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดที่เป็นมุมมองของผู้เขียน (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2523, น. 6-7)

2. แนวคิดเรื่องมุมมอง มีผู้ให้ความหมายไว้หลายความหมาย ในที่นี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาคำว่า “มุมมอง” ที่มีความหมายตรงกับคำว่า *Perspective* เนื่องจากผู้วิจัยต้องการศึกษาความคิดของกวีที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งในทางการเมือง ซึ่งเกิดจากอิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ความมุ่งหมายนี้สอดคล้องกับความหมายของคำว่า มุมมอง (*Perspective*) ที่หมายถึงความคิดต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อหรือประสบการณ์ของบุคคลนั้น เช่น วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้อพยพในประเทศฝรั่งเศสเขียนขึ้นจากมุมมองของชาวฝรั่งเศส (Collins English Dictionary, 2010) เนื้อหาในวรรณกรรมเหล่านั้นจึงมาจากความคิดของชาวฝรั่งเศสที่มีต่อผู้อพยพในประเทศของตนซึ่งเกิดจากการหล่อหลอมจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในขณะนั้น

3. แนวคิดเรื่องการเมือง ผู้วิจัยเห็นสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการ ได้แก่ 1) ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ (2561, น. 37-48) ที่กล่าวว่าการเมืองเป็นกิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ที่เกิดจากความแตกต่างของความคิด ความต้องการ และผลประโยชน์ที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้ง ทำให้ต้องมีการตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งดังกล่าว ทั้งนี้สามารถแบ่งความหมายของการเมืองออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) การเมืองในฐานะที่เป็นเรื่องของ การปกครอง คือ รัฐเป็นผู้นำอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ จึงเป็นผู้ผูกขาดการใช้อำนาจปกครองแต่เพียงผู้เดียว (2) การเมืองในฐานะที่เป็นเรื่องของส่วนรวม คือ การเมืองที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในเรื่องเกี่ยวกับการเมือง (3) การเมืองในฐานะที่เป็นเรื่องของอำนาจและผลประโยชน์ คือ การเมืองที่เกิดจากความต้องการและผลประโยชน์บางอย่างที่นำไปสู่ความขัดแย้ง จึงต้องมีการใช้อำนาจเพื่อจัดสรรผลประโยชน์ดังกล่าวด้วยวิธีต่างๆ และ 2) วิศาล ศรีมหาโร (2556, น. 65-69) กล่าวถึงการเมืองว่าเป็นเรื่องของชนชั้นผู้ปกครองที่ต้องใช้อำนาจเพื่อปกครองประเทศและประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครองจะต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามระเบียบกฎหมายที่ผู้ปกครองได้บัญญัติไว้อย่างเคร่งครัด กล่าวอีกนัยหนึ่งการเมืองเป็นเรื่องของการแข่งขันเพื่อช่วงชิงอำนาจในการจัดสรรผลประโยชน์ของสังคมนั้นๆ อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ชุมชนและประเทศชาติ

4. แนวคิดเรื่องผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครอง คำว่า “ผู้ปกครอง” ในบริบทสังคมประชาธิปไตย คือ ผู้ที่มีอำนาจเหนือบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง เรียกว่า “ผู้อยู่ใต้ปกครอง” ทั้งนี้ผู้ปกครองต้องจัดสรรอำนาจแก่ผู้อยู่ใต้ปกครองอย่างยุติธรรมและทั่วถึงจึงจะอยู่ร่วมกับผู้อยู่ใต้ปกครองได้อย่างสงบสุข ผู้ปกครองจะสามารถมีอำนาจเป็นผู้นำได้นานนั้นต้องได้รับการยอมรับจากผู้อยู่ใต้ปกครองด้วย ส่วน “ผู้อยู่ใต้ปกครอง” คือผู้ที่อยู่ภายใต้อำนาจ

ของผู้ปกครอง ซึ่งก็คือประชาชนทั่วไป (บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์, 2562, น. 180-196) ตัวอย่างความสัมพันธ์ของผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองของสังคมไทยในปัจจุบัน เช่น นักการเมืองที่มีอำนาจรัฐเป็นผู้ปกครองประชาชนประชาชนจึงเป็นผู้อยู่ใต้ปกครองของนักการเมือง บิดามารดามีอำนาจตามกฎหมายเป็นผู้ปกครองบุตร บุตรจึงต้องเป็นผู้อยู่ใต้ปกครองของบิดามารดา เป็นต้น

สรุปได้ว่า “มุมมองการเมือง” คือ ความคิดที่บุคคลใดหรือกลุ่มใดมีต่อกิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง ความคิดดังกล่าวอาจได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อ เรื่องราวความเป็นจริง หรือประสบการณ์ทางการเมืองของบุคคลนั้น

4.2 กลวิธีทางภาษา

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่ใช้นำเสนอมุมมองการเมืองของกวีในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563 ตามแนวทางดังต่อไปนี้

1. การใช้คำที่มีความหมายโดยนัย คือ การใช้คำที่มีความหมายแฝงอยู่ เป็นความหมายที่เกิดจากบริบทของข้อความสื่อไปถึงความหมายอย่างอื่น นอกเหนือจากความหมายโดยตรงของคำ (ชานัญ รอดเหตุภัย, 2522, น. 68)
2. การสรรคำ คือ การเลือกคำนำมาเรียงร้อยในบทประพันธ์ เพื่อให้สื่อสารได้ตามจุดมุ่งหมายของกวี คำที่เลือกใช้ต้องเป็นคำที่มีความหมาย มีความสมบูรณ์ในการสื่อสาร การสื่อความหมาย การสื่อภาพ และการสื่ออารมณ์ของกวี (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2549, น. 13)
3. การซ้ำคำ คือ การกล่าวซ้ำโดยใช้คำเดียวกันในหลายตำแหน่ง เพื่อสร้างความชัดเจนหนักแน่นของสารและอารมณ์ที่กวีต้องการจะสื่อให้ผู้อ่าน (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2549, น. 15)
4. การซ้ำวลี คือ การเลือกใช้กลุ่มคำหนึ่งๆ ในตำแหน่งที่ต่างกัน แต่มีความหมายอย่างเดียวกันทุกตำแหน่ง เพื่อสร้างความไพเราะทางเสียงและเน้นย้ำความหมายของวลีดังกล่าวให้เป็นที่น่าสนใจยิ่งขึ้น (สมเกียรติ รัชมณี, 2551, น. 39)
5. การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ (rhetorical question) คือ การใช้รูปประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพราะรู้คำตอบชัดเจนอยู่แล้ว ใช้เพื่อเน้นให้ข้อความมีน้ำหนักและดึงดูดความสนใจยิ่งขึ้น (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2561, น. 439)
6. การใช้เรื่องเล่า (narrative) เป็นการนำเสนอเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในรูปแบบประโยคบอกเล่า เพื่อแสดงรายละเอียดของเหตุการณ์ว่าใครเป็นผู้กระทำ กระทำอะไร มีอะไรเกิดขึ้นที่ไหนและเมื่อไร และเกิดขึ้นได้อย่างไร (จันทิมา อังคพณชกิจ, 2561, น. 211)
7. นามนัย (metonymy) คือ การใช้คำหรือวลีบอกคุณสมบัติของสิ่งหนึ่งที่แสดงความหมายแทนสิ่งนั้นทั้งหมด เพื่อให้บทประพันธ์มีความงามทางภาษาและให้ผู้อ่านตีความได้อย่างหลากหลาย (ชเนศ เวศร์ภาดา, 2549, น. 45)
8. การอ้างถึง (allusion) คือการทำความ หรือกล่าวอ้างถึงบุคคล สถานที่ นิทาน ตำนาน หรือเหตุการณ์ที่สำคัญ เป็นที่รู้จักกันทั่วไป เพื่อขยายขอบเขตเนื้อหาและเชื่อมโยงประสบการณ์ร่วมระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่านได้ (สุภาณี พัดทอง, 2540, น. 47)

9. การใช้อุปมาอุปไมย (metaphor) เป็นกลวิธีทางภาษาที่สื่อความคิดของผู้เขียน เพื่อสื่อความหมายไปยังผู้อ่านให้เกิดจินตภาพและเข้าใจสิ่งที่ผู้เขียนต้องการกล่าวถึงด้วยการเปรียบเทียบ จันทิมา อังคพณชกิจ (2561, น. 209) ได้จำแนกอุปมาอุปไมยไว้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1) อุปมาอุปไมยเชิงภาพพจน์ (figurative metaphor) คือ การใช้ภาษาเพื่อแสดงการเปรียบเทียบ โดยนำเอาสิ่ง 2 สิ่งที่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันมาเปรียบเทียบกัน โดยใช้คำเชื่อม “เป็น” เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายแบบเห็นภาพจากภาษาที่ใช้เปรียบเทียบนั้น

2) อุปมาอุปไมยเชิงมโนทัศน์ (conceptual metaphor) ต่างจากอุปมาอุปไมยเชิงภาพพจน์ตรงที่อุปมาอุปไมยเชิงมโนทัศน์ไม่ได้มุ่งเน้นการเปรียบเทียบ แต่เป็นการใช้ภาษาเพื่ออธิบายสิ่งนั้นด้วยถ้อยคำที่สื่อให้เห็นว่ามีคุณสมบัติบางอย่างร่วมกัน ทำให้เกิดมโนทัศน์ว่าทั้งสองสิ่งนั้นมีลักษณะอย่างเดียวกัน

10. การใช้สัญลักษณ์ (symbol) คือ การสมมุติสิ่งหนึ่งขึ้นกล่าวแทนอีกสิ่งหนึ่ง โดยสิ่งที่สมมุติใช้กล่าวแทนนั้นต้องมีความเกี่ยวข้องกัน อาจมีลักษณะหรือคุณสมบัติร่วมกัน นิยมใช้รูปธรรมแทนนามธรรม เพื่อสื่อความหมายและความเข้าใจให้ชัดเจนขึ้น (สุปาณี พัดทอง, 2540, น. 43)

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษากวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าที่ผ่านมา มี 4 รายการดังนี้ (1) ธงชัย แซ่เจี๋ย (2555) ศึกษา “แนวคิดประชาธิปไตยในกวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า พ.ศ. 2546-2553” โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยในกวีนิพนธ์กับบริบทความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง และวิเคราะห์กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ใช้นำเสนอแนวคิดของกวี (2) นิศานาจ โสภผล และอาทิตย์ ทรุณย์ธร (2555) ศึกษา “กวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้า: กลศิลป์ในการนำเสนอวรรณกรรมการเมือง” เพื่อศึกษากลศิลป์ด้านรูปแบบ ด้านการนำเสนอ และด้านศิลปะการใช้ถ้อยคำในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้า พ.ศ. 2546-2550 (3) บุญยเสนอ ตรีวิเศษ (2560) ศึกษาเรื่อง “มโนอุปมาอุปไมยการเมืองในบทกวีรางวัลพานแว่นฟ้า” เพื่อวิเคราะห์มโนอุปมาอุปไมยการเมืองในบทกวีรางวัลพานแว่นฟ้า ระหว่าง พ.ศ. 2546-2554 โดยใช้แนวคิดอุปมาอุปไมยทางภาษาศาสตร์ของจอร์จ เลคอฟ และมาร์ค จอห์นสัน และ (4) สันติ ทิพนา (2562) ศึกษา “ปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคมที่ปรากฏในบทกวีรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2561” เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคมในบทกวีรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2561

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น พบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้ายังไม่พบประเด็นศึกษาเรื่องมุมมองการเมืองของกวี อีกทั้งยังไม่พบผู้ที่ศึกษากวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าในปี 2563 จึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาข้อมูลกลุ่มนี้ในประเด็นมุมมองการเมืองของกวีในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563 เพื่อค้นหามุมมองการเมืองของกวีที่มีต่อสังคมไทย

6. ภูมิหลังทางการเมืองไทย พ.ศ. 2549-2563

ผู้วิจัยศึกษาบริบททางการเมืองไทยตั้งแต่ปี 2549 เนื่องจากเป็นปีที่เกิดรัฐประหาร เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ซึ่งเป็นการรัฐประหารที่มีระยะเวลาห่างจากการรัฐประหารครั้งก่อนนานถึง 15 ปี การรัฐประหารครั้งนี้ “มีผลกระทบกระเทือนต่อโฉมหน้าการเมืองไทยและการพัฒนาประชาธิปไตย รวมทั้งยังมีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม วัฒนธรรม และวิถีความเป็นอยู่ของประชาชน” (กลุ่มงานผลิตเอกสาร สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2550, น. 5) ผลกระทบดังกล่าวไม่เพียงเกิดขึ้นในช่วงเวลาสั้นๆ หลังเหตุการณ์รัฐประหาร หากยังส่งผลต่อเนื่องหลายปี เช่น การชุมนุมเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อต่อต้านรัฐประหาร กล่าวได้ว่าผลกระทบจากเหตุการณ์รัฐประหารนั้นยังคงส่งผลต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (ธงชัย แซ่เจีย, 2555, น. 31)

ผู้วิจัยได้แบ่งบริบททางการเมืองไทยตั้งแต่ปี 2549-2563 ไว้ 4 ช่วงเวลา ได้แก่ (1) การเมืองหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 และการเคลื่อนไหวต่อสู้ของกลุ่มคนเสื้อแดง ในปี 2551-2553 (2) รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร และการชุมนุมของกลุ่ม กปปส. ในช่วงปี 2556-2557 (3) รัฐประหาร 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 กับการเมืองไทยภายใต้รัฐบาล คสช. และ (4) ความขัดแย้งทางการเมืองไทยภายใต้รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา พ.ศ. 2563 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การเมืองหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 และการเคลื่อนไหวต่อสู้ของกลุ่มคนเสื้อแดง ในปี 2551-2553 เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 เกิดการรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลของนายทักษิณ ชินวัตร โดยคณะรัฐประหาร นำโดยพลเอกสนธิ บุญยรัตกลิน ผู้บัญชาการทหารบกในช่วงเวลานั้น เป้าหมายของการรัฐประหารครั้งนี้คือ การปรับดุลอำนาจทางการเมืองใหม่ด้วยการลดอำนาจของอดีตนายกทักษิณ ลดบทบาทของนักการเมืองที่ได้อำนาจจากการเลือกตั้ง (สส.) เพื่อนำอำนาจกลับคืนให้ฝ่ายราชการ หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 เป็นอีกช่วงเวลาหนึ่งที่เกิดความขัดแย้งของประชาชนที่มีความคิดที่แตกต่างกัน ได้แก่ กลุ่มที่สนับสนุนการรัฐประหารและกลุ่มต่อต้านการรัฐประหาร ภายหลังจากการรัฐประหาร แม้จะมีรัฐธรรมนูญใหม่ ฉบับ พ.ศ. 2550 เกิดขึ้น แต่ก็ไม่สามารถช่วยลดความขัดแย้งทางการเมืองได้ กลับสร้างความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนที่มีแนวคิดการเมืองต่างกัน เกิดการชุมนุมของกลุ่มคนเสื้อเหลืองและกลุ่มคนเสื้อแดงตามมา กระทั่งเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2553 ได้เกิดการสลายการชุมนุมกลุ่มคนเสื้อแดงที่แยกราชประสงค์ มีผู้เสียชีวิต 87 คน และบาดเจ็บกว่า 2,100 คน เหตุการณ์นี้ทำให้ความขัดแย้งและความรุนแรงฝังรากลึกมากขึ้นในสังคมไทย เพราะมิใช่เพียงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มคนเสื้อเหลืองกับกลุ่มคนเสื้อแดงเท่านั้น แต่เป็นเรื่องความยุติธรรม ความเหลื่อมล้ำ และความเป็นประชาธิปไตยในสังคมไทยภายใต้การสร้างภาพความขัดแย้งแบบแบ่งขั้วความคิดการเมืองของรัฐบาลไทย (ธัญญ์ณภัทร์ เจริญพานิช, 2565, น. 74-75)

2) รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร และการชุมนุมของกลุ่ม กปปส. ในช่วงปี 2556-2557 หลังจากปี 2553 การเมืองของไทยได้กลับเข้าสู่การเลือกตั้งอีกครั้งในวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2554 ผลการเลือกตั้งปรากฏว่าพรรคเพื่อไทยได้รับเลือกตั้งทั้งในระบบแบ่งเขตและระบบบัญชีรายชื่อรวม 265 ที่นั่ง และได้เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลพรรคได้เสนอชื่อนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรีและเป็นนายกรัฐมนตรีหญิงคนแรกของไทย (วาสนา นาน่วม, 2557, น. 34) ความขัดแย้งการเมืองของไทยเกิดขึ้นอีกครั้งในช่วงปี 2556-2557 จากกลุ่มคนที่ไม่เห็นด้วยกับร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ได้ชุมนุมประท้วงรัฐบาล มีนายสุเทพ เทือกสุบรรณ เป็นแกนนำของคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) และทางฝ่ายแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการ

แห่งชาติ (นปช.) ได้มีการจัดการชุมนุมตอบโต้เพื่อสนับสนุนรัฐบาล การชุมนุมของ กปปส. ได้ยกระดับความรุนแรงมากขึ้น เกิดการปะทะกันระหว่างกลุ่มผู้ชุมนุมกับตำรวจ มีผู้บาดเจ็บเป็นจำนวนมาก ต่อมาวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2556 นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีได้ประกาศยุบสภาและจัดการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557 แต่กลุ่ม กปปส. ได้ปฏิเสธการเลือกตั้งและชุมนุมกดดันรัฐบาล ภายหลังศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยว่าการเลือกตั้งเป็นโมฆะ การชุมนุมของกลุ่ม กปปส. ยังคงดำเนินต่อไปจนกระทั่งเกิดการรัฐประหารในวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ส่งผลให้ผู้ชุมนุมทั้งสองฝ่ายยุติการชุมนุมโดยสิ้นเชิง (ชาดา นนทวัฒน์, 2557, น. 201-205)

3) รัฐประหาร 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 กับการเมืองไทยภายใต้รัฐบาล คสช. เหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2556-2557 ของไทยได้ทำให้ทหารสามารถเข้ามาแทรกแซงการเมืองได้อีกครั้งด้วยการทำรัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ซึ่งมีพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นหัวหน้าคณะ นับเป็นการรัฐประหารครั้งที่ 13 ในประวัติศาสตร์ไทย (ประภาพร สีทา, 2560, น. 148) การเมืองภายใต้รัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ในช่วงปี 2557-2562 ได้สะท้อนให้เห็นถึงระบบการเมืองหลังรัฐประหาร พ.ศ. 2557 ที่มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงการบริหารและพัฒนาอย่างต่อเนื่องภายใต้การใช้อำนาจอธิปไตยโดยเริ่มจากประกาศกฎอัยการศึก ห้ามชุมนุมตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป ห้ามออกนอกเคสสถานตามเวลาที่กำหนด ผ่นวกกับรัฐบาลประกาศบังคับใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2557 จึงส่งผลให้กิจกรรมทางการเมืองต่างๆ ต้องยุติลง แต่รัฐบาลก็บริหารจัดการบ้านเมืองควบคู่กับการปฏิรูปประเทศในหลายด้านๆ เช่น การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร พ.ศ. 2560 การกำหนดยุทธศาสตร์พัฒนาประเทศใน 20 ปี การประกาศใช้กฎหมายการเลือกตั้งจนนำไปสู่การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2562 การเมืองไทยภายใต้รัฐบาล คสช. ที่นำโดยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้พิสูจน์ถึงความพยายามสร้างภาพลักษณ์ทางการเมืองและสื่อสารการเมืองสู่ประชาชนในแต่ละภูมิภาคเพื่อให้เกิดความนิยมในรัฐบาลอันเป็นการเตรียมการลงสู่สนามการเมืองในอนาคตต่อไป ในลักษณะที่เรียกว่า “สืบทอดอำนาจ” ด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งก่อนและหลังการเลือกตั้ง ภายใต้เกมการเมืองที่รองรับผลประโยชน์ของพรรคการเมืองและกลุ่มการเมืองต่างๆ (กันตพัฒน์ ชนะบุญ, 2563, น. 227)

4) ความขัดแย้งทางการเมืองไทยภายใต้รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา พ.ศ. 2563 ความขัดแย้งทางการเมืองไทยเกิดขึ้นอีกครั้งหลังจากการเลือกตั้งปี 2562 เมื่อพลเอกประยุทธ์ได้เป็นนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 2 มีกลุ่มนิสิตนักศึกษาในหลายสถาบันรวมตัวกันเพื่อชุมนุมแบบแฟลชม็อบ เนื่องจากความรู้สึกไม่พอใจต่อศาลรัฐธรรมนูญที่มีมติให้ยุบพรรคอนาคตใหม่ เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563 อีกทั้งยังมีความกังวลต่ออนาคตของพวกตนและประเทศไทย (ธัญญ์ณภัทร์ เจริญพานิช, 2565, น. 145-146) เหตุการณ์ทางการเมืองใน พ.ศ. 2563 สะท้อนให้เห็นว่าภายหลังกการรัฐประหารของ คสช. ใน พ.ศ. 2557 ได้มีการเคลื่อนไหวของทั้งนิสิตนักศึกษา ประชาชน นักวิชาการ นักกิจกรรม และประชาชน ซึ่งชี้ให้เห็นว่ามีกลุ่มผู้คนจำนวนมากที่มีความคับข้องใจต่อสถานการณ์ทางการเมืองหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2557 และอาจรวมถึงการรัฐประหารก่อนหน้านี้ใน พ.ศ. 2549 โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ยืนมาท้าทายในการแสดงออกทางการเมืองอย่างมากผ่านสังคมออนไลน์และการชุมนุมบนท้องถนนแบบแฟลชม็อบ ซึ่งเป็นการรวมตัวและสลายตัวอย่างรวดเร็วเพื่อการเรียกร้องประชาธิปไตยและเสรีภาพทางการเมือง

7. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการกระบวนการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องมุมมองการเมือง กลวิธีทางภาษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้า และภูมิหลังทางการเมืองไทยปี 2549-2563 เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์มุมมองการเมืองของกวีที่นำเสนอด้วยกลวิธีทางภาษา

2. วิเคราะห์มุมมองการเมืองของกวีในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563 ที่นำเสนอด้วยกลวิธีทางภาษาต่างๆ เมื่อผู้วิจัยพบมุมมองการเมืองของกวีในกวีนิพนธ์ 1 เรื่อง จะวิเคราะห์ว่ามุมมองการเมืองดังกล่าวสอดคล้องกับชื่อเรื่องและเนื้อหาหลักของเรื่องทั้งหมดหรือไม่ และวิเคราะห์ว่ากวีมีเจตนาหลักที่จะนำเสนอมุมมองดังกล่าวนั้นต่อคนกลุ่มใดในระบอบการเมืองระหว่างผู้ปกครองหรือผู้อยู่ใต้ปกครอง จากนั้นจึงนำผลการศึกษามาสรุปในรูปแบบตารางเพื่อให้เห็นภาพรวมของมุมมองทั้งหมดโดยเรียงลำดับมุมมองการเมืองที่พบจากมากไปหาน้อย

3. นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

8. ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์มุมมองการเมืองในกวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563 สามารถจำแนกมุมมองของกวีได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1. มุมมองการเมืองที่มีต่อผู้ปกครอง และ 2. มุมมองการเมืองที่มีต่อผู้อยู่ใต้ปกครอง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1

ผลการวิเคราะห์มุมมองการเมืองในกวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563

มุมมองการเมืองของกวี		กวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้า ปี 2563
มุมมองต่อผู้ปกครอง	มุมมองต่อผู้อยู่ใต้ปกครอง	
1. มุมมองเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของนักการเมือง		(1) เมืองนี้มีภูเขา แม่น้ำ ฯลฯ (2) 35 ชั่วโมง สัปายะสถาน
2. มุมมองเรื่องความสำคัญของสถาบันทางสังคมต่อการสร้างประชาธิปไตย		(1) แม่น้ำสาย
	1. มุมมองเรื่องการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง	(1) เว้นพื้นที่ว่างเอาไว้ (2) บ้านสองหลัง (3) เพียงเสี้ยวส่วนและมวลสาร (4) เรืองเล่าเพื่อลอคคติความเห็นต่าง (5) โลกสร้างเราให้เท่าเทียม (6) เส้นแบ่ง

มุมมองการเมืองของกวี		กวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้า ปี 2563
มุมมองต่อผู้ปกครอง	มุมมองต่อผู้อยู่ใต้ปกครอง	
	2. มุมมองเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน	(1) นัยแม่น้ำ (2) ฟินัยกรรม (3) เราอยู่ตรงนี้นานเกินไปแล้ว
	3. มุมมองเรื่องการซื้อสิทธิ์ขายเสียงของประชาชน	(1) แผนที่และเขี้ยวปลวก

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นถึงมุมมองการเมืองที่มีต่อผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองในประเด็นต่าง ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

8.1 มุมมองที่มีต่อผู้ปกครอง

กวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2563 นำเสนอมุมมองการเมืองของกวีต่อผู้ปกครองจำนวน 2 ประเด็น ได้แก่ (1) มุมมองเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของนักการเมือง และ (2) มุมมองเรื่องความสำคัญของสถาบันทางสังคมต่อการสร้างประชาธิปไตย มีรายละเอียดดังนี้

8.1.1 มุมมองเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของนักการเมือง

กวีมีมุมมองการเมืองต่อผู้ปกครองเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของนักการเมือง 2 มุมมอง ได้แก่ 1) นักการเมืองควรเคารพและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนให้รอบด้าน และ 2) นักการเมืองต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) มุมมองเรื่องนักการเมืองควรรับฟังความคิดเห็นของประชาชนให้รอบด้าน เพื่อนำไปพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้เจริญรุ่งเรือง พบในกวีนิพนธ์ 1 เรื่อง คือ “เมืองนี้มีภูเขา แม่น้ำ ฯลฯ” ซึ่งกล่าวถึงการเดินทางของผู้ชายสองคนว่าผู้ชายคนแรกมุ่งหน้าสู่ทิศเหนือและได้เห็นภูเขามากมาย เขาจึงเชื่อว่าเมืองที่ตนอยู่นั้นมีแต่ภูเขา ส่วนผู้ชายอีกคนเดินทางไปยังทิศใต้และได้เห็นแม่น้ำที่กว้างใหญ่ เขาจึงเชื่อว่าเมืองนี้มีแต่แม่น้ำเท่านั้น ชายทั้งสองคนต่างเชื่อเฉพาะสิ่งที่ตนเห็นและยึดมั่นความคิดของตนเป็นหลัก ดังกวีนิพนธ์ตอนหนึ่งกล่าวว่า

เมื่อทั้งคู่กลับสู่ยังหมู่บ้าน
ต่างได้รับเชิดชูเป็นผู้นำ
เพราะเชื่อว่าที่เห็นเป็นความจริง
เขียนนิยามความถูกต้องแบบของตน
เมื่อดวงตามองได้ในมุมเดียว
ควรนำชุดความเชื่อของเมื่อวาน

ดังมีการกระจายข่าวทุกเช้าค่ำ
จากผู้เลือกฟังคำแต่ละคน
จึงใช้สิ่งที่เห็นเป็นเหตุผล
ทับลงบนความขาดพร่องตามต้องการ
อาจบิดเบี้ยวจากความจริงสิ่งรอบด้าน
มามองผ่านการขยับปรับมุมยี่น

...

เราต่างล้วนในมือถือจิกซอว์
เป็นภาพเมืองเรื่องรองผ่องโศกสิน

จงร่วมต่อเติมแต่งจากแห้ววัน
ทีละชิ้นประกอบสร้างค่อยวางเรียง

กับความจริงหลายนิยามหลากหลายความเห็น บางประเด็นควรผ่านการถกเถียง
แต่ต้องทำโดยธรรมไม่ลำเอียง

และขอเพียงแค่เราเคารพกัน

(หทัยรัตน์ จตุรวัฒนา, 2563, น. 209-210)

จากกวีนิพนธ์ข้างต้น พบกลวิธีที่ใช้นำเสนอมุมมองการเมืองของกวีเรื่องนักการเมืองควรรับฟังความคิดเห็นของประชาชนให้รอบด้าน 3 กลวิธี ได้แก่ (1) การใช้เรื่องเล่า กวีกล่าวถึงเรื่องราวของผู้ชายสองคนเดินทางกลับไปยังหมู่บ้านของตน ด้วยประสบการณ์ที่สั่งสมมาจึงทำให้ชายสองคนนี้ต่างได้รับเชิญเป็นผู้นำของหมู่บ้านจากคน 2 กลุ่มที่ได้ฟังความจริงจากชาย 2 คนนี้ แต่ชายทั้งสองกลับปกครองหมู่บ้านด้วยมุมมองของตนเพียงด้านเดียว สร้างกฎระเบียบให้สังคมด้วยการยึดความต้องการของตนเป็นหลัก โดย “เขียนนิยามความถูกต้องแบบของตน ทับลงบนความขาดพร่องตามต้องการ” ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนให้รอบด้าน กวีมองว่าหากผู้นำยึดแต่ความคิดเห็นเป็นหลัก อาจทำให้เข้าใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นผิดไปจากความเป็นจริง ฉะนั้นผู้นำควรปรับมุมมองของตน นำประสบการณ์ที่สั่งสมมาปรับใช้ร่วมกับความคิดเห็นที่หลากหลายของประชาชน (2) การใช้สัญลักษณ์ ในวรรค “เราต่างล้วนในมือถือจิกซอร์” สื่อความคำว่าจิกซอร์แทนสิทธิในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนที่ต้องนำมาประกอบเข้ากันเพื่อให้ได้เป็นความคิดเห็นที่สมบูรณ์เหมือนกับการต่อจิกซอร์ และ (3) การใช้อุปมาอุปไมยเชิงมโนทัศน์ ในวรรค “เป็นภาพเมืองเรื่องรองผ่องโศก” อุปมาอุปไมยนี้แสดงความเชื่อมโยงระหว่างภาพจิกซอร์ที่ต่อสำเร็จกับภาพบ้านเมืองที่เจริญรุ่งเรือง กล่าวคือ กวีเปรียบเทียบถ้าเราร่วมกันต่อจิกซอร์สำเร็จย่อมได้ภาพจิกซอร์ที่สวยงามไม่ต่างจากถ้าประชาชนสามารถรวมความคิดเห็นที่แตกต่างเป็นหนึ่งเดียวกันได้สำเร็จย่อมทำให้บ้านเมืองเกิดความเจริญรุ่งเรือง เป็นภาพที่สวยงาม นอกจากนี้กวียังได้แนะนำทุกคนในสังคมให้เคารพความคิดเห็นที่แตกต่างกัน พุดคุยกันด้วยเหตุผลและทำด้วยความเป็นธรรม ไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใด และรับฟังผู้อื่นอย่างไม่มีอคติต่อกัน เพื่อนำความคิดเห็นดังกล่าวนั้นไปพัฒนาบ้านเมืองให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง จะเห็นได้ว่ากวีใช้เรื่องเล่าเพื่อเล่าเรื่องราวของผู้ชายสองคนดังกล่าวเพื่อเปรียบเทียบกับผู้นำทางการเมืองที่ยึดความคิดเห็นของตนเป็นหลัก ซึ่งขัดกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนทุกคนมีสิทธิในการนำเสนอความคิดเห็นได้อย่างเสรี อีกทั้งกวีใช้สัญลักษณ์และอุปมาอุปไมยเชิงมโนทัศน์เพื่อนำเสนอมุมมองต่อการปฏิบัติหน้าที่ของนักการเมือง โดยมุ่งเน้นให้นักการเมืองเคารพและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนให้รอบด้าน เพื่อนำไปพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้เจริญรุ่งเรือง

2) มุมมองเรื่องนักการเมืองต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ พบในกวีนิพนธ์ 1 เรื่อง คือ “35 ชั่วโมง สัปทายะสถาน” ซึ่งกล่าวว่า ความเป็นประชาธิปไตยนั้นมิได้อยู่คู่กับชาติไทย แต่อาจขาดหายไปบางช่วงจากการแทรกแซงของอำนาจอื่น ทำให้ประชาชนที่รักและหวงแหนในประชาธิปไตยต้องออกมาเรียกร้องความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นใหม่ทุกครั้ง ต่อมากวีได้กล่าวเปรียบประชาชนในชาติว่าเป็นเหมือนกลุ่มด้ายที่มีบางเส้นคลายออกมานอกกลุ่ม มีปมเงื่อนพันกัน แทนประชาชนที่มีความเห็นต่างในสังคม และเปรียบผู้นำให้เป็นเหมือนผู้ต่อผ้าที่ต้องหาแนวทางให้ประชาชนที่มีความเห็นต่างอยู่รวมกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยสันติวิธี หรือให้กลุ่มด้ายที่อยู่นอกกลุ่มกลับคืนเป็นกลุ่มด้ายที่พร้อมนำไปถักทอเป็นผืนผ้าที่สวยงาม นอกจากนี้กวียังได้กล่าวถึงอำนาจที่ประชาชนมอบให้กับนักการเมืองเพื่อใช้ในการปกครองบ้านเมือง ดังกวีนิพนธ์ตอนหนึ่งกล่าวว่า

มอบอำนาจเพื่อให้ใช้อำนาจ
“ประโยชน์ชาติประชาชนเกิดผลดี”

มอบบทบาทเพื่อมาทำหน้าที่
ตามวิถีในระบอบอันชอบธรรม

...

สามสิบห้าชั่วโมง เชื่อมโยงสมัย
เคารพสิทธิ เคารพกฎ เป็นบทนำ
“สัปปายะสถาน”
เอาดีดัดแปลงเปลี่ยนและเรียนรู้

ต่อเนื่องไปเนิ่นนานเข้าผ่านคำ
เป็นภาพจำประทับใจไว้เป็นครู
ได้เล่าขาน “ทฤษฎีความมียุ”
เปิดประตู...สู่ปัญญาธิปไตย

(สุธีร์ พุ่มกุมาร, 2563, น. 213-215)

จากกวีนิพนธ์ข้างต้น พบกลวิธีที่ใช้นำเสนอมุมมองการเมืองของกวีเรื่องนักการเมืองต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถเพื่อนำไปสู่การก่อประโยชน์สูงสุดต่อชาติและประชาชน 2 กลวิธี ได้แก่ (1) การซ้ำคำ **มอบ อำนาจ และ เคารพ** ในวรรค “**มอบอำนาจเพื่อให้ใช้อำนาจ มอบบทบาทเพื่อมาทำหน้าที่**” เพื่อเน้นย้ำว่าประชาธิปไตย คือ อำนาจของประชาชน เมื่อประชาชนมอบอำนาจของตนให้กับนักการเมืองเพื่อให้ทำหน้าที่บริหารและปกครองบ้านเมืองแล้ว นักการเมืองต้องใช้อำนาจเหล่านั้นด้วยความชอบธรรม และต้อง “**เคารพสิทธิ เคารพกฎ เป็นบทนำ**” คือ ต้องเคารพสิทธิของผู้อื่นและเคารพกฎกติกาของบ้านเมืองเป็นพื้นฐาน และ (2) การอ้างถึงกวีอ้างถึงเหตุการณ์การประชุมสภาของนักการเมืองที่ใช้เวลายาวนานกว่า 35 ชั่วโมง ณ สัปปายะสถาน รัฐสภาแห่งใหม่ของไทย ที่เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ผู้เข้าร่วมประชุมสภาทุกคนไม่ก้าวล่วงสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎระเบียบของที่ประชุม ไม่เกิดความขัดแย้งหรือความรุนแรงขึ้นระหว่างการประชุมเหมือนการประชุมสภาในอดีต¹ ซึ่งเป็นเรื่องราวที่น่าประทับใจและสามารถใช้เป็นบทเรียนให้กับนักการเมืองรุ่นหลังได้ กวีมองว่าเหตุการณ์ ณ สัปปายะสถานนี้สะท้อนให้เห็นว่าประชาธิปไตยในชาติยังคงมียุ่แม้จะขาดหายไปบางส่วน เมื่อนักการเมืองเรียนรู้ความผิดพลาดจากเหตุการณ์ความขัดแย้งในอดีตได้ ก็จะพบทางออกของปัญหาในบ้านเมืองและนำชาติสู่ความเป็นประชาธิปไตยด้วยปัญญาได้ กวีใช้การซ้ำคำและการอ้างถึงเพื่อนำเสนอมุมมองต่อการปฏิบัติหน้าที่ของนักการเมือง โดยมุ่งเน้นให้นักการเมืองปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถเพื่อนำไปสู่การก่อประโยชน์สูงสุดแก่ชาติและประชาชน

8.1.2 มุมมองเรื่องความสำคัญของสถาบันทางสังคมต่อการสร้างประชาธิปไตย

มุมมองการเมืองต่อผู้ปกครองอีกมุมมองหนึ่งคือเรื่องความสำคัญของสถาบันทางสังคมต่อการสร้างประชาธิปไตย กวีมองว่าสถาบันทางสังคมที่ดีคือรากฐานสำคัญที่มีส่วนสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดแก่ประชาชนในชาติ พบในกวีนิพนธ์ 1 เรื่อง คือ “แม่น้ำสี่สาย” ได้กล่าวถึงแม่น้ำปิง วัง ยม และน่าน แม่น้ำ 4 สายที่ไหลมารวมกันเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักที่หล่อเลี้ยงและสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดแก่สรรพชีวิต โดยกวีเปรียบแม่น้ำทั้ง 4 สายนี้กับสถาบันหลักทางสังคม 4 สถาบัน ได้แก่ 1. สถาบันครอบครัว 2. สถาบัน

¹ เหตุการณ์การใช้ความรุนแรงระหว่างการประชุมสภาที่เกิดขึ้นในอดีต เช่น เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2556 นายชน เทือกสุบรรณ สส. พรรคประชาธิปัตย์แสดงความไม่พอใจนายพายุץ บัณเฑาะฐ สส. พรรคเพื่อไทยที่เสนอให้ปิดการอภิปรายญัตติ การแก้ปัญหายางพารา นายชนได้ยกเก้าอี้ทุ่มไปข้างหน้าข้ามโต๊ะที่นั่งไป 1 แถว และทุ่มเก้าอี้อีกตัวข้ามโต๊ะที่นั่งไป 2 แถว จากนั้นนายชนได้เดินไปชี้หน้าพร้อมโวยวายใส่ประธานที่ประชุม ทำให้นายวิสุทธิไชยณัฐ รองประธานสภาฯ ต้องไล่เกลี้ย และควบคุมเหตุการณ์ความวุ่นวายดังกล่าว (VOICE online, 2556)

ศาสนา 3. สถาบันการศึกษา และ 4. สถาบันสื่อสารมวลชน โดยกล่าวว่าสถาบันดังกล่าวล้วนเป็นรากฐานสำคัญที่มีส่วนสร้างประชาธิปไตยให้เกิดแก่ประชาชนในชาติ ดังกวีนิพนธ์ตอนหนึ่งกล่าวว่า

ประชาธิปไตย จะเติบโต บ้าน-วัด-โรงเรียน-สื่อ คือต้นธาร	เริ่มที่คน มาจาก แหล่งรากฐาน สี่ประสาน ไหลบ่า มารวมกัน
...	
ครอบครัวยุค ศาสนา การศึกษา ร่วมกับสื่อ เสริมวิถี ชีวิตคน ถ้าไม่หล่อ หลอมคน แต่ต้นน้ำ ปฏิบัติ รัฐประหาร รูปการณ์ใด	สร้างประชาธิปไตย ให้เป็นผล สร้างชุมชน นักประชาธิปไตย ยอมบอบซ้ำ ไม่ว่าบน หนทางไหน ก็มีใจ ทางวิวัฒน์ รัฐสภา

(อภิชาติ ดำดี, 2563, น. 227-229)

จากกวีนิพนธ์ข้างต้น พบกลวิธีที่ใช้นำเสนอมุมมองการเมืองของกวีเรื่องความสำคัญของสถาบันทางสังคมต่อการสร้างประชาธิปไตย 3 กลวิธี ได้แก่ (1) การใช้อุปมาเชิงภาพพจน์ในวรรค “บ้าน-วัด-โรงเรียน-สื่อ คือต้นธาร” เปรียบสถาบันหลักทางสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสถาบันสื่อสารมวลชนว่าคือต้นธาร ซึ่งหมายถึงจุดกำเนิดของแหล่งน้ำที่เป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้เกิดแม่น้ำสายต่างๆ เปรียบสถาบันหลักทางสังคมทั้ง 4 สถาบันว่าคือจุดกำเนิดและเป็นรากฐานสำคัญที่มีส่วนสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดแก่ประชาชนในชาติได้ (2) การซ้ำคำ ในวรรค “สร้างประชาธิปไตย ให้เป็นผล” และ “สร้างชุมชน นักประชาธิปไตย” กวีซ้ำคำว่าสร้างเพื่อเน้นย้ำว่าสถาบันทางสังคมทั้ง 4 สถาบันมีส่วนสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นและสร้างสังคมที่ประชาชนล้วนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และ (3) การสรรคำ ในวรรค “ถ้าไม่หล่อ หลอมคน แต่ต้นน้ำ” กวีเลือกใช้คำว่า หล่อหลอม ซึ่งหมายถึงการอบรมเลี้ยงดู เพราะกวีมองว่าถ้าไม่ใช้สถาบันหลักทางสังคมทั้ง 4 สถาบันซึ่งมีบ้าน วัด และโรงเรียนเป็นสถานที่อบรมเลี้ยงดูร่วมกับสื่อที่ดี เพื่อช่วยปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตยให้ประชาชน ย่อมไม่มีแนวทางใดที่จะสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นจริงได้ (4) การอ้างถึง ในวรรค “ปฏิบัติ รัฐประหาร รูปการณ์ใด” กวีอ้างถึงการปฏิบัติและการรัฐประหารว่าไม่ใช่แนวทางในการพัฒนาการเมืองภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย จะเห็นได้ว่ากวีใช้กลวิธีทางภาษาที่กล่าวมานี้เพื่อนำเสนอมุมมองว่าสถาบันทางสังคมที่ดีคือรากฐานสำคัญที่มีส่วนสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดแก่ประชาชนในชาติ

8.2 มุมมองที่มีต่อผู้อยู่ใต้ปกครอง

กวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2563 นำเสนอมุมมองการเมืองของกวีต่อผู้อยู่ใต้ปกครองจำนวน 3 ประเด็น ได้แก่ (1) มุมมองเรื่องการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง (2) มุมมองเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และ (3) มุมมองเรื่องการซื้อสิทธิ์ขายเสียงของประชาชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

8.2.1 มุมมองเรื่องการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง

มุมมองการเมืองของกวีที่อยู่ใต้ปกครองพบ 1 มุมมอง คือ มุมมองเรื่องการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง กวีมองว่าประชาชนควรรับฟังและยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง รวมถึงเปิดพื้นที่ให้ผู้เห็นต่าง เพื่อสร้างความเท่าเทียมในการอยู่ร่วมกันในสังคม มุมมองนี้พบในกวีนิพนธ์ 6 เรื่อง ได้แก่ 1. “เว้นพื้นที่ว่างเอาไว้” 2. “บ้านสองหลัง” 3. “เพียงเสี้ยวส่วนและมวลสาร” 4. “เรื่องเล่าเพื่อลดอคติความเห็นต่าง” 5. “โลกสร้างเราให้เท่าเทียม” และ 6. “เส้นแบ่ง” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กวีนิพนธ์ “เรื่องเล่าเพื่อลดอคติความเห็นต่าง” ได้กล่าวถึงจิตใจของมนุษย์ที่มีความแตกต่างกัน บางคนมีจิตใจกว้าง มีน้ำใจ สามารถยอมรับและอดทนต่อปัญหาต่างๆ ได้ แต่บางคนมีจิตใจแคบ ไม่คิดเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น ความแตกต่างในจิตใจของคนนำไปสู่ความขัดแย้งในสังคมไม่จบสิ้น กวีตั้งชื่อเรื่องว่า “เรื่องเล่าเพื่อลดอคติความเห็นต่าง” เพื่อเล่าเรื่องให้ผู้อ่านหรือผู้ที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันในสังคมได้ถูกคิดและลดอคติต่อกัน ดังกวีนิพนธ์ตอนหนึ่งกล่าวว่า

ใช้หรือไม่ เพราะเธอหยัน และฉันทเหยียด	ประชดประเทียด เบือนบิต ชิดเส้นแบ่ง
เพาะและเพิ่มแรงเสียดทาน การเสียดแทง	ฟากกำแพง มีใครไผ่ เปิดใจฟัง
...	
เผื่อตัวเอง มอบที่ยืนคนอื่นด้วย	สวนที่สวยงามด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายต้น
คน คน คน คน คน คน คน คน	ต่างเหตุผล รับฟังเถิด เปิดหัวใจ
ความเท่าเทียมอันพึงมีของชีวิต	ย่อมมีสิทธิ์เทียมเท่ากันจะผันไผ่
ยุติธรรม หรือหยาบหมิ่น ตัดสินใคร	ข้ามพินไหมวาทกรรมซ่อนอำพราง
	(อังคาร จันทาทิพย์, 2563, น. 233-235)

จากกวีนิพนธ์ข้างต้น พบกลวิธีที่ใช้นำเสนอมุมมองการเมืองของกวีเรื่องประชาชนควรรับฟังและยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง รวมถึงเปิดพื้นที่ให้ผู้เห็นต่าง เพื่อสร้างความเท่าเทียมในการอยู่ร่วมกันในสังคม 4 กลวิธี ได้แก่ (1) กวีใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ ในวรรค “ใช้หรือไม่ เพราะเธอหยัน และฉันทเหยียด” ซึ่งเป็นการตั้งคำถามถึงเธอและฉันทแทนประชาชนที่ “เหยียดหยัน” ความคิดเห็นที่แตกต่างของกันและกัน อีกทั้งยัง “ประชดประเทียด เบือนบิต ชิดเส้นแบ่ง” ด้วยการปฏิบัติหรือพูดกระทบกระแทกแดกดันฝ่ายตรงข้ามด้วยความไม่พอใจ คำถามที่กวีได้ตั้งไว้ข้างต้นนั้นเพื่อให้ประชาชนที่ไม่ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้อื่นได้ถูกคิดว่าการกระทำของตนเองนั้นสามารถ “เพาะและเพิ่มแรงเสียดทาน การเสียดแทง” คือทำให้ความขัดแย้งเกิดเติบโตและมีความรุนแรงมากขึ้น จนเป็นเหตุให้เกิดความแตกแยกในสังคมได้ (2) การใช้คำที่มีความหมายโดยนัย ในวรรค “เผื่อตัวเอง มอบที่ยืนคนอื่นด้วย” สื่อคำว่าที่ยืนหมายถึงพื้นที่สำหรับแสดงตัวตน กล่าวคือ กวีได้เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมว่านอกจากเราต้องหาพื้นที่ยืนในสังคมให้กับตนเองแล้วนั้น ต้องรู้จักเปิดพื้นที่ให้ผู้เห็นต่างได้แสดงความคิดเห็นหรือมีที่ยืนในสังคมนั้นด้วย (3) การใช้อุปมาอุปไมยในวรรค “สวนที่สวยงามด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายต้น” ใช้คำว่าสวนแทนสังคม อุปมาอุปไมยนี้แสดงความเชื่อมโยงระหว่างสวนกับสังคมตรงที่สวนสิ่งนี้ล้วนเป็นพื้นที่สำหรับบางสิ่ง กล่าวคือ สวนหมายถึงพื้นที่ปลูกต้นไม้จำนวนมากรวมกันไม่ต่างไปจากสังคมที่เป็นพื้นที่ของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่หลากหลาย กวีกล่าวเปรียบว่าสวนที่สวยงามด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายต้นเช่นเดียวกับสังคมจะงดงามหากเราสามารถอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างหลากหลายได้อย่างสันติ (4) การซ้ำคำ ในวรรค “คน คน คน คน คน คน คน คน” เพื่อเน้นย้ำว่าในสังคมนั้นมีคนเป็นจำนวนมากและหลากหลาย แต่หากทุกคน “รับฟังเถิด เปิดหัวใจ” กล่าวคือ

รับฟังความคิดเห็นของอีกฝ่ายด้วยการ “เปิดใจ” ไม่มีอคติต่อกัน ย่อมจะสร้าง “ความเท่าเทียมอันพึงมีของชีวิต” ให้เกิดขึ้นแก่ทุกคนในสังคม จะเห็นได้ว่าวิถีหลักวิธีทางภาษาที่กล่าวมาข้างต้นนำเสนอมุมมองต่อการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่างของคนในสังคม โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้อื่น เพื่อลดอคติและความเห็นต่างของประชาชนที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

8.2.2 มุมมองเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

มุมมองการเมืองของกวีต่อผู้อยู่ใต้ปกครองเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชนพบ 2 มุมมอง ได้แก่ 1) ประชาชนต้องธำรงรักษาสิทธิและเสรีภาพของตนเองไว้ด้วยความชอบธรรม เพื่อส่งต่อประชาธิปไตยให้คนรุ่นหลัง และ 2) ประชาชนไม่ควรมองข้ามและเพิกเฉยต่อปัญหาต่างๆ ของสังคม และควรตระหนักรู้ในสิทธิและหน้าที่เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหานั้น ดังนี้

1) มุมมองเรื่องประชาชนต้องธำรงรักษาสิทธิและเสรีภาพของตนเองไว้ด้วยความชอบธรรม เพื่อส่งต่อประชาธิปไตยให้คนรุ่นหลัง พบในกวีนิพนธ์ 2 เรื่อง ได้แก่ 1. “นัยแม่น้ำ” และ 2. “พินัยกรรม” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในกวีนิพนธ์ “พินัยกรรม” กวีกล่าวว่าประชาธิปไตยเปรียบเป็นพินัยกรรมที่ได้รับการส่งต่อจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงแก้ไขมาหลายครั้งเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย กวียังได้กล่าวอีกว่าประชาชนทุกคนมีกรรมสิทธิ์ในการครอบครองพินัยกรรมนี้อย่างชอบธรรม เช่นเดียวกับที่ประชาชนในชาติมีสิทธิในการครอบครองและส่งต่อประชาธิปไตย ดังกวีนิพนธ์ตอนหนึ่งกล่าวว่า

ด้วยความชอบธรรม-กรรมสิทธิ์	เข้าถึงขีดเส้นทางโดยสร้างสรรค์
ไม่ก้าวท้าวเพียงเกาะกุมอุ้มโอบกัน	ไม่เหยียดหยันเยาะหยามความเป็นคน
ไม่ตัดสิน ไม่นิยามความเป็นใคร	เคารพในครรลองของเหตุ-ผล
ในแตกต่างพร้อมเติมเต็มเพื่อแตกตน	ในตื่นขึ้นจะเสาะค้นจนเข้าใจ
...	
ทุกแง่มุมที่สัมผัสยังชัดเจน	ตามกฎเกณฑ์ชอบธรรมพึงทำได้
สิทธิ์ เสรี ที่ดำรงจะส่งไป	สร้างประชาธิปไตย-พินัยกรรม

(เสฐียร บัญญัติ, 2563, น. 221-223)

จากกวีนิพนธ์ข้างต้น พบกลวิธีที่ใช้นำเสนอมุมมองการเมืองของกวีเรื่องประชาชนในชาติต้องธำรงรักษาสิทธิและเสรีภาพของตนเองไว้ด้วยความชอบธรรม เพื่อส่งต่อประชาธิปไตยให้คนรุ่นหลัง 2 กลวิธี ได้แก่ (1) กวีใช้คำว่า **ไม่** และ **ชอบธรรม** เพื่อเน้นย้ำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยปฏิบัติตนด้วยความชอบธรรมโดย **“ไม่ก้าวท้าว”** ในสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น แต่ควรเกาะกุมอุ้มโอบกันเมื่อยามที่ผู้อื่นต้องการความช่วยเหลือ **“ไม่เหยียดหยันเยาะหยาม”** ดูหมิ่นความเป็นคนของผู้อื่น และ **“ไม่ตัดสิน ไม่นิยามความเป็นใคร”** ว่าเป็นคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีความแตกต่างจากกลุ่มตนหรือไม่ เคารพในแนวทางปฏิบัติและยอมรับผลการกระทำของผู้อื่นได้ ทำความเข้าใจผู้อื่นอย่างลึกซึ้งเพื่อเติมเต็มให้ผู้ที่มีความคิดแตกต่างเหล่านั้นกล้าแสดงตัวตนในสังคม (2) การใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ ในวรรค **“สร้างประชาธิปไตย-พินัยกรรม”** กวีเปรียบประชาธิปไตยเป็น **พินัยกรรม** อุปลักษณ์นี้แสดงความเชื่อมโยงระหว่างพินัยกรรมกับประชาธิปไตยตรงที่สิ่งนี้ต้องมีผู้สร้างไว้เพื่อส่งต่อให้ผู้รับตามเจตนาของผู้สร้าง กล่าวคือ พินัยกรรมที่เจ้าของมรดกได้สร้างขึ้นมีเจตนาเพื่อส่งต่อให้แก่ทายาท

เหมือนกับประชาธิปไตยซึ่งเป็นระบอบการปกครองที่ประชาชนร่วมกันสร้างขึ้นผ่านการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับยุคสมัยเพื่อส่งต่อระบอบการปกครองนี้ให้แก่คนรุ่นหลังได้มีประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ ทั้งนี้ถ้าหากประชาชนปฏิบัติตามสิ่งที่กวีเน้นย้ำไว้แล้วนั้น ความเป็นประชาธิปไตยจะยังคงอยู่เป็นเหมือนพินัยกรรมที่ส่งต่อสู่คนรุ่นหลังได้อย่างยั่งยืน กวีใช้กลวิธีทางภาษาที่กล่าวมาเพื่อนำเสนอมุมมองเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนธำรงรักษาสหิทธิและเสรีภาพของตนเองเอาไว้เพื่อส่งต่อประชาธิปไตยให้แก่คนรุ่นหลัง

2) มุมมองเรื่องประชาชนไม่ควรมองข้ามและเพิกเฉยต่อปัญหาต่างๆ ของสังคม และควรตระหนักรู้ในสิทธิและหน้าที่ของตนเองเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาเหล่านั้น พบในกวีนิพนธ์ 1 เรื่อง คือ “เราอยู่ตรงนี้นานเกินไปแล้ว” กวีนิพนธ์เรื่องนี้กล่าวถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เช่น ปัญหามลพิษทางอากาศ ปัญหาการรุกรานพื้นที่ธรรมชาติ ปัญหาความไม่เท่าเทียมของคนในสังคม เป็นต้น แต่ประชาชนในสังคมนั้นกลับมองข้ามและเพิกเฉยต่อปัญหาดังกล่าว ไม่เรียกร้องสิทธิ หรือกระทำการใดๆ เพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ดังบทกวีตอนหนึ่งว่า

เราจะอยู่อย่างนี้จริงจริงหรือ
ไม่อาทรร้อนใจใครตายเป็น

บอดบื้อบ่าไปไม่รู้เห็น
ไม่อาลัยใครล้าเคียดกับอาธรรม

...

เราอย่านิ่งนานนัก-นานกว่านี้
บัดฝุ่นผงที่ปิดพรางบังสายตา

ให้สองขารู้หน้าที่ความเป็นชา
และรู้ “ค่า” ทุกสิทธิเสีย-ทั้งเสียเรา

(ปาลิตา ผลประดับเพ็ชร, 2563, น. 230-232)

จากกวีนิพนธ์ข้างต้น พบกลวิธีที่ใช้นำเสนอมุมมองการเมืองของกวีเรื่องประชาชนไม่ควรมองข้ามและเพิกเฉยต่อปัญหาต่างๆ ของสังคม และควรตระหนักรู้ในสิทธิและหน้าที่ของตนเองเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาเหล่านั้น 5 กลวิธี ได้แก่ (1) กวีใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ ในวรรค “เราจะอยู่อย่างนี้จริงจริงหรือ” เพื่อตั้งคำถามถึงเราหรือประชาชนในชาติที่เพิกเฉยต่อสถานการณ์ของบ้านเมืองในปัจจุบันได้ถูกคิด ตื่นตัวและมองเห็นถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น (2) การสรรคำ ในวรรค “บอดบื้อบ่าไปไม่รู้เห็น” ที่แสดงพฤติกรรมของประชาชนที่อยู่อย่างปิดหูปิดตา ไม่รับฟังไม่มองเห็น ไม่เรียกร้องสิทธิใดๆ ท่ามกลางปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นรอบด้าน (3) การซ้ำคำ “ไม่อาทรร้อนใจใครตายเป็น ไม่อาลัยใครล้าเคียดกับอาธรรม” กวีเน้นย้ำคำว่าไม่เพื่อกล่าวถึงประชาชนที่เพิกเฉยต่อปัญหาว่าเป็นคนที่ไม่สนใจเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกันว่าจะได้รับผลกระทบจากปัญหาสังคมเหล่านี้อย่างยุติธรรม (4) การใช้นามนัย ในวรรค “ให้สองขารู้หน้าที่ความเป็นชา” สื่อคำว่าสองขาแสดงความหมายแทนการก้าวไปข้างหน้าด้วยขาซึ่งเป็นอวัยวะที่ใช้สำหรับเดิน กล่าวคือให้ประชาชนตระหนักรู้ในหน้าที่ของตน ใช้สองขาก้าวไปทำหน้าที่และแก้ไขปัญหาต่างๆ ในสังคม (5) การใช้สัญลักษณ์ ในวรรค “บัดฝุ่นผงที่ปิดพรางบังสายตา” สื่อคำว่าฝุ่นผงแทนความคิดที่เพิกเฉยต่อปัญหาต่างๆ ในสังคม ซึ่งเป็นความคิดที่มาบดบังการรับรู้ของตนเหมือนมีฝุ่นที่บดบังสายตา ทำให้มองไม่เห็นสิ่งต่างๆ กล่าวคือให้ประชาชนรับรู้และไม่เพิกเฉยต่อสถานการณ์ของบ้านเมืองในปัจจุบัน และให้ประชาชนรู้คุณค่าทั้งสิทธิของตนและสิทธิของผู้อื่น กวีใช้กลวิธีทางภาษาที่กล่าวมาข้างต้นนำเสนอมุมมองเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เพื่อให้ประชาชนที่มองข้ามและเพิกเฉยต่อปัญหาต่างๆ ในสังคม ตระหนักรู้ในสิทธิและหน้าที่ของตนเองเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาเหล่านั้นไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไป

8.2.3 มุมมองเรื่องการซื้อสิทธิ์ขายเสียงของประชาชน

มุมมองการเมืองของกวีต่อผู้อยู่ใต้ปกครองพบ 1 มุมมอง คือ มุมมองเรื่องการซื้อสิทธิ์ขายเสียงของประชาชน กวีมองว่าประชาชนที่ขายเสียงเป็นเหตุให้นักการเมืองชั่วเข้ามาทำลายประเทศ มุมมองนี้พบในกวีนิพนธ์ 1 เรื่อง คือ “แผนที่และเขี้ยวปลวก” ดังต่อไปนี้

กวีนิพนธ์ “แผนที่และเขี้ยวปลวก” กวีได้กล่าวเปรียบแผนที่ประเทศไทยเป็นกระดาษและกล่าวเปรียบนักการเมืองชั่วเป็นปลวกที่คอยกัดกินแผนที่ประเทศไทยจนหัวแห้วเสียหาย ซึ่งปลวกหรือนักการเมืองเหล่านั้นได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชนที่ขายเสียงของตน ดังกวีนิพนธ์ตอนหนึ่งกล่าวว่า

ก็เราแหละยกรังมาสร้างปลวก	ให้รุมพรวรรวมพลจนพร้อมหน้า
ด้วยเปลืองพลังมีตั้งจิตพิจารณา	เปลืองปัญญามีตั้งตนบนคลองธรรม
เมื่อไรตุลาคณาครุฑทศศีล	ปลวกจึงบินดินป้ายไล่ย่ำ
เมื่อเอาตุลบุญชีมาขึ้น	จึงตกต่ำได้ตุลทุนปลวกมอม
เมื่อมีสิทธิ์ มีรู้ค่าอาญาสิทธิ์	มองอามิสวยทานว่าหวานหอม
คำกลวงกลวงลวงล่อก็ยินยอม	ปลวกจึงล้อมรวบรัดกัดเสรี ๙

(เทิดไท นามแทน, 2563, น. 206-208)

จากกวีนิพนธ์ข้างต้น พบกลวิธีที่ใช้นำเสนอมุมมองเรื่องประชาชนที่ขายเสียงเป็นเหตุให้นักการเมืองชั่วเข้ามาทำลายประเทศ 1 กลวิธี ได้แก่ การใช้อุปมาอุปไมยเชิงมโนทัศน์ ในวรรค “ก็เราแหละยกรังมาสร้างปลวก” สื่อความคำว่าปลวกแทนนักการเมืองที่สร้างความเสียหายแก่บ้านเมือง อุปมาอุปไมยนี้แสดงความเชื่อมโยงระหว่างนักการเมืองกับปลวกตรงที่สิ่งมีชีวิตทั้งสองชนิดนี้มักทำลายสิ่งอื่น กล่าวคือ ปลวกที่กัดกินทำลายบ้านไม้ต่างไปจากนักการเมืองโกงกินทำลายประเทศ และคำว่าเราในที่นี้ก็คือประชาชนที่ขาดคุณธรรม “มองอามิสวยทานว่าหวานหอม” เห็นแก่อามิสสินจ้างเลือนักการเมืองเหล่านั้นมาเป็นผู้นำ หรือเป็นผู้ที่ทำให้เกิดปลวกดังกล่าว ส่งผลให้ “ปลวกจึงล้อมรวบรัดกัดเสรี” มีนักการเมืองที่ลิดรอนสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการตรวจสอบการทำงานของตน ซึ่งการกระทำดังกล่าวล้วนสร้างความเสียหายให้แก่ประเทศชาติ จะเห็นได้ว่ากวีใช้ภาพพจน์อุปมาอุปไมยข้างต้น นำเสนอมุมมองต่อการซื้อสิทธิ์ขายเสียงของประชาชน เพื่อให้ประชาชนที่ขายเสียงได้สำนึกว่าตนเป็นสาเหตุที่ทำให้ให้นักการเมืองชั่วเข้ามาโกงกินบ้านเมือง

9. สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

การศึกษามุมมองการเมืองในกวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563 จำนวน 13 เรื่อง พบว่า กวีนำเสนอมุมมองการเมืองต่อผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองในระบบการเมืองไทย โดยมีมุมมองต่อผู้ปกครองจำนวน 2 ประเด็น ได้แก่ 1) มุมมองเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของนักการเมือง กวีมองว่านักการเมืองควรรับฟังความคิดเห็นของประชาชนให้รอบด้าน เพื่อนำไปพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้เจริญรุ่งเรือง และนักการเมืองต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชาติและประชาชน และ 2) มุมมองเรื่องความสำคัญของสถาบันทางสังคมต่อการสร้างประชาธิปไตย กวีมองว่าสถาบันทางสังคมที่ดีคือรากฐานสำคัญที่มีส่วนสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดแก่ประชาชนในชาติ ส่วนมุมมองการเมืองของกวีต่อผู้อยู่ใต้ปกครองมี

จำนวน 3 ประเด็น ได้แก่ 1) มุมมองเรื่องการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง กวีมองว่าประชาชนควรรับฟังและยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง รวมถึงเปิดพื้นที่ให้ผู้เห็นต่าง เพื่อสร้างความเท่าเทียมในการอยู่ร่วมกันในสังคม 2) มุมมองเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน กวีมองว่าประชาชนในชาติต้องธำรงรักษาสิทธิและเสรีภาพของตนเอาไว้ด้วยความชอบธรรม เพื่อส่งต่อประชาธิปไตยให้คนรุ่นหลัง อีกทั้งมองว่าประชาชนไม่ควรมองข้ามและเพิกเฉยต่อปัญหาต่างๆ ของสังคม และควรตระหนักรู้ในสิทธิและหน้าที่ของตนเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาเหล่านั้น และ 3) มุมมองเรื่องการซื้อสิทธิ์ขายเสียงของประชาชน กวีมองว่าประชาชนที่ขายเสียงเป็นเหตุให้นักการเมืองชั่วเข้ามาทำลายประเทศ

งานวิจัยเรื่องมุมมองการเมืองในกวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563 มีข้อสรุปจากการพิจารณามุมมองที่โดดเด่นแต่ละด้าน ประการแรก พบว่ากวีมีมุมมองต่อผู้ปกครองในประเด็นการปฏิบัติหน้าที่ของนักการเมืองมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์การเมืองไทยเมื่อปี 2562 เนื่องจากในปีดังกล่าวนั้นได้มีการจัดการเลือกตั้งทั่วไปซึ่งเป็นการเลือกตั้งครั้งแรกในรอบกว่า 8 ปี นับตั้งแต่การเลือกตั้งที่มีผลทางกฎหมายเมื่อปี 2554 และการรัฐประหารในปี 2557 (The Standard, 2562) กวีจึงนำเสนอมุมมองโดยชี้ให้นักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งรับฟังความคิดเห็นของประชาชนให้รอบด้าน เพื่อนำความคิดเห็นเหล่านั้นไปพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้เจริญรุ่งเรืองขึ้น กวียังมีมุมมองต่อนักการเมืองที่ต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชาติและประชาชนอีกด้วย

ประการที่สอง กวีมีมุมมองต่อผู้อยู่ใต้ปกครองในประเด็นเรื่องการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่างกันมากที่สุด ซึ่งอาจแสดงให้เห็นว่าบริบทของสังคมไทยในช่วงเวลานั้นประชาชนมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันดังเหตุการณ์เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563 เกิดการชุมนุมประท้วงแฟลชม็อบของนักศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงความคับข้องใจต่อสภาวะความอยุติธรรมในสังคม การเรียกร้องทวงคืนประชาธิปไตยที่แท้จริงกลับคืนมา และความไม่พอใจต่อการถูกทำลายเสียงของพวกตน รวมทั้งพื้นที่ทางการเมืองของพวกตนถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและตั้งคำถาม การยุบพรรคอนาคตใหม่ทีกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และการดูถูกดูแคลนจากกลุ่มที่มองว่ากลุ่มคนรุ่นใหม่ไม่มีพลังมาโดยตลอด (ธัญญ์ณภัทร์ เจริญพานิช, 2565, น. 145-153) กวีจึงมุ่งนำเสนอมุมมองต่อประชาชนว่าควรรับฟังและยอมรับความแตกต่างทางความคิด เปิดพื้นที่ให้ผู้เห็นต่างเพื่อสร้างความเท่าเทียมในการอยู่ร่วมกันในสังคม

ประการต่อมา การศึกษาครั้งนี้พบว่ามุมมองการเมืองของกวีนั้นมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดประกวดกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าที่กล่าวว่า “เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งในเรื่องสิทธิ หน้าที่ ความเสมอภาค และความรับผิดชอบต่อสังคม อันเป็นพื้นฐานสำคัญของความเป็นประชาธิปไตยผ่านวรรณกรรม” มากที่สุด โดยสอดคล้องกับมุมมองเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน มุมมองดังกล่าวสะท้อนให้ประชาชนตระหนักรู้ในสิทธิและหน้าที่ที่พึงกระทำของตน สามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้โดยการเป็นพลเมืองที่ไม่มองข้ามและเพิกเฉยต่อปัญหาต่างๆ ของสังคม และร่วมมือกันแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

ประการสุดท้าย ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของธงชัย แซ่เจี๋ย (2555) ที่พบว่าตัวบทกวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าทำให้เห็นถึงความคิดของกวีที่มีต่อคำว่า “ประชาธิปไตย” ความคิดของกวีเหล่านี้เป็นผลจากบริบทความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น แนวคิดแตกต่างแต่ไม่แตกแยก เป็นแนวคิดที่กวีได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากความแตกต่างทางความคิดของคนในสังคม กวีนำเสนอแนวคิดดังกล่าวเพื่อมุ่งให้กลุ่มคนที่คิดเห็นไม่ตรงกันให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปรองดองได้ด้วย

การรับฟังและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองเรื่องการเคารพความคิดเห็นที่แตกต่างที่กวีมองว่าประชาชนควรรับฟังและยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง รวมถึงเปิดพื้นที่ให้ผู้เห็นต่าง เพื่อสร้างความเท่าเทียมในการอยู่ร่วมกันในสังคม

รายการอ้างอิง

- กลุ่มงานผลิตเอกสาร สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2550). *การรัฐประหารในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- กันตพัฒน์ ชนะบุญ. (2563). *การเมืองการปกครองของไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณะกรรมการรางวัลพานแว่นฟ้า ปี 2563. (2563, 18 สิงหาคม). *ผลการตัดสินเรื่องสั้นและบทกวี การประกวดวรรณกรรมรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2563*. ประกาศคณะกรรมการรางวัลพานแว่นฟ้า ปี 2563.
- จันทิมา อังคพณิกิจ. (2561). *การวิเคราะห์ข้อความ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2561). *ความรู้พื้นฐานทางรัฐศาสตร์ มนุษย์กับการเมือง*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาดา นนทวัฒน์. (2557). *นายกรัฐมนตรีไทย ผู้ขึ้นสู่ตำแหน่งจากการปฏิวัติ-รัฐประหาร ประวัติศาสตร์การเมืองไทยในวังวนของอำนาจ*. กรุงเทพฯ: ธิปซี กรุ๊ป.
- ชำนัญ รอดเหตุภัย. (2522). *สัมมนาการใช้ภาษาไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- ดวงมน จิตรจำนงค์. (2543). *แนวคิดสำคัญของกวีนิพนธ์ไทยในยุคโลกาภิวัตน์*. วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 6(1), 1-13.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2523). *นวนิยายกับสังคมไทย พ.ศ. 2475-2500*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- เทิดไท นามแทน. (2563). *แผนที่และเขี้ยวปลวก*. ใน วาสนา ชูรัตน์ (บ.ก.), *สิ่งที่รออยู่หลังเส้นชัย* (น. 206-208). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- ธงชัย แซ่เจีย. (2555). *แนวคิดประชาธิปไตยในกวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า พ.ศ. 2546-2553* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- ธเนศ เวศร์ภาดา. (2549). *หอมโลกรวรรณศิลป์*. กรุงเทพฯ: ปาเจรา.
- ธัญญ์ณภัทร์ เจริญพานิช. (2565). *การเมืองไทยร่วมสมัย พ.ศ. 2540-2563 พัฒนาการทางการเมือง ความขัดแย้งและประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิตานาจ โสภผล, และอาทิตย์ ดรุษย์ธร. (2555). *กวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้า: กลศิลป์ในการนำเสนอวรรณกรรมการเมือง*. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- บุญเกียรติ การะเวกพันธ์. (2562). *ใครควรจะเป็นผู้ปกครอง*. วารสารรามคำแหง ฉบับรัฐประศาสนศาสตร์, 2(2), 172-198.
- บุญยเสนอ ตรีวิเศษ. (2560). *มโนอุปถัมภ์การเมืองในบทกวีรางวัลพานแว่นฟ้า*. รมยสาร, 15(1), 73-92.
- ประภาพร สีทา. (2560). *ความขัดแย้งทางการเมืองกับรัฐประหาร ปี พ.ศ. 2557*. วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 4(2), 145-166.
- ปาลิตา ผลประดับเพ็ชร์. (2563). *เราอยู่ตรงนี้นานเกินไปแล้ว*. ใน วาสนา ชูรัตน์ (บ.ก.), *สิ่งที่รออยู่หลังเส้นชัย* (น. 230-232). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- รางวัลพานแว่นฟ้า. (2557, 12 พฤษภาคม). *เรื่องเล่ารางวัลพานแว่นฟ้า*. สืบค้นจาก https://www.parliament.go.th/ewtdadmin/ewtd/parliament_parcy/ewtd_news.php?nid=32802.
- วาสนา นาน่วม. (2557). *ลับ ลวง พราง ภาค 8 อวสานยิ่งลักษณ์*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- วิทย์ ศิวะศรียานนท์. (2531). *วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

- วิศาล ศรีมหาโร. (2556). *สังคมวิทยาการเมืองการปกครอง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สมเกียรติ รักษ์มณี. (2551). *ภาษาวรรณศิลป์*. กรุงเทพฯ: สายน้ำใจ.
- สันดร แก้วเกิดมี. (2563). เส้นแบ่ง. ใน วาสนา ชูรัตน์ (บ.ก.), *สิ่งที่ร่อยุ่หลังเส้นชัย* (น. 238-239).
กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สันติ ทิพนา. (2562). ปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคมที่ปรากฏในบทกวีรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2561.
วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 10(1), 119-139.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2561). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสภา (แก้ไขเพิ่มเติม)* (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (2549). *เจิมจันทน์กัสดาล: ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุธีร์ พุ่มกุมาร. (2563). 35 ชั่วโมง สัมภาษณ์สถาน. ใน วาสนา ชูรัตน์ (บ.ก.), *สิ่งที่ร่อยุ่หลังเส้นชัย* (น. 213-215).
กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สุภาณี พัดทอง. (2540). *ศิลปะการประพันธ์ภาษาไทย: ร้อยกรอง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เสกฐ์ บุญวิริยะ. (2563). พันัยกรรม. ใน วาสนา ชูรัตน์ (บ.ก.), *สิ่งที่ร่อยุ่หลังเส้นชัย* (น. 221-223).
กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- หทัยรัตน์ จตุรวัฒนา. (2563). เมืองนี้มีภูเขา แม่น้ำ ฯลฯ. ใน วาสนา ชูรัตน์ (บ.ก.), *สิ่งที่ร่อยุ่หลังเส้นชัย* (น. 209-210).
กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- อภิชาติ ดำดี. (2563). แม่น้ำสี่สาย. ใน วาสนา ชูรัตน์ (บ.ก.), *สิ่งที่ร่อยุ่หลังเส้นชัย* (น. 227-229). กรุงเทพฯ:
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- อังคาร จันทาทิพย์. (2563). เรื่องเล่าเพื่อลบล้างอคติความเห็นต่าง. ใน วาสนา ชูรัตน์ (บ.ก.), *สิ่งที่ร่อยุ่หลังเส้นชัย*
(น. 233-235). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- Collins English Dictionary* (4th ed.). (2010). Retrieved from
<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/perspective>.
- The Standard. (2562, 24 มีนาคม). 24 มีนาคม 2562 เลือกตั้งครั้งแรกหลังรัฐประหาร 2557. สืบค้นจาก
<https://thestandard.co/onthisday24032562/>.
- VOICE online. (2556, 6 กันยายน). *เชน เทือกสุบรรณ ทุ่มเกล้าฯ ทั่วประเทศในสภา*. สืบค้นจาก
<https://www.voicetv.co.th/read/81048>.

ภาพแทนคนแอฟริกันและอคติด้านเชื้อชาติ:
การฉายรับและการต่อรองกับลัทธิอาณานิคม
ในนวนิยายแปลเรื่องสาวสองพันปีของครูเหลี่ยม*

Received: 29 January 2024

Revised: 11 May 2024

Accepted: 19 May 2024

ฟาริส โยธาสุมทร **

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาการแปลนวนิยายเรื่อง *She* ของเฮนรี ไรเดอร์ แสกการ์ด มาเป็นนวนิยายภาษาไทยเรื่อง *สาวสองพันปี* โดยนกโนรี หรือครูเหลี่ยม โดยอาศัยกรอบแนวคิดแบบหลังอาณานิคม ผลการศึกษาพบว่าในการแปลนวนิยายเรื่อง *She* ครูเหลี่ยมรักษาและขับเน้นภาพแทนด้านลบของคนแอฟริกันตามขนบวรรณกรรมโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมของต้นฉบับไว้อย่างชัดเจน ภาพแทนเช่นนี้แสดงอคติด้านเชื้อชาติที่เน้นความเหนือกว่าของยุโรปตามวาทกรรมแบบจักรวรรดินิยม อคติด้านเชื้อชาติที่ปรากฏนี้สอดคล้องกับวาทกรรมเรื่องเชื้อชาติที่นักเขียนชาวไทยช่วงปลายรัชกาลที่ 5 ถึงต้นรัชกาลที่ 6 ส่วนหนึ่งแสดงออก แสดงให้เห็นถึงแนวคิดอคติด้านเชื้อชาติต่อคนแอฟริกันที่แพร่หลายในสังคมไทยบางส่วนในเวลานั้น เมื่อมองในกรอบหลังอาณานิคมทำให้ตีความได้ว่าครูเหลี่ยมได้ฉายรับวาทกรรมของจักรวรรดินิยมเพื่อสร้างความรู้สึกเหนือกว่าด้านเชื้อชาติโดยสร้างคนแอฟริกันให้เป็นคนป่าเถื่อนที่ด้อยกว่าตน นอกจากนี้กระบวนการแปลของครูเหลี่ยมยังทำให้เห็นว่าตัวบทเปิดโอกาสให้เกิดการบ่อนเซาะอำนาจครอบงำของชาติตะวันตกเจ้าอาณานิคม โดยชี้ให้เห็นความเป็นไปได้แห่งความเสื่อมถอยของจักรวรรดิ รวมถึงแทรกเอาคุณค่าแบบพุทธเข้าไปในตัวบทเพื่อก่อให้เกิดการต่อรองระหว่างความเป็นไทยกับความเป็นอื่น

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

การแปล;
อคติด้านเชื้อชาติ;
สาวสองพันปี;
ครูเหลี่ยม;
หลังอาณานิคม;
กึ่งอาณานิคม

* งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีงบประมาณ 2564 ภายใต้ชื่อโครงการ “ภาพเสนอตะวันออกในการแปลนวนิยายยอดนิยมตะวันตกเป็นภาษาไทยในยุคอาณานิคม”

** อาจารย์ประจำภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ติดต่อได้ที่: faris.y@ku.th

Representation of the Africans and Racism: Appropriation and Negotiation with Colonialism in the Translated Novel *Sao Song Phan Pee* by Khru Liam*

Received: 29 January 2024

Revised: 11 May 2024

Accepted: 19 May 2024

Faris Yothasamuth**

This research article examines the translation of the novel *She* of Henry Rider Haggard into Thai as *Sao Song Phan Pee* by Nok Nori or Khru Liam using a postcolonial framework. The research finds that in translating the novel *She*, Khru Liam evidently preserved and enhanced the negative representation of the Africans according to the imperial romance's conventions of the original. This representation manifests racist thought which emphasizes the superiority of the European as asserted by imperial discourses. This racist idea resonates with the racial discourse which some Thai writers during the late period of Rama V's era to the early period of Rama VI's era expressed, and shows that anti-African racism was prevalent among some Thais during that period. Through a postcolonial lens, it can be interpreted that Khru Liam appropriated the imperial discourse to create the sense of racial superiority by fabricating the Africans as inferior to Thai. Furthermore, the translation of Khru Liam shows that the text opens an opportunity to subvert the dominating power of the colonial West by suggesting the degeneration of the empire and injecting the Buddhist values into the text for the sake of negotiation between Thainess and Otherness.

Research Article

Abstract

Keywords

translation;
racism;
She (novel);
Khru Liam;
postcolonial;
semi-colonial

* This research was funded by Faculty of Humanities, Kasetsart University, Fiscal Year 2021 under the project titled "Representation of the Orient in Translations from Western Popular Novels into Thai in the Colonial Era"

** Lecturer, Department of Literature, Faculty of Humanities, Kasetsart University, e-mail: faris.y@ku.th

1. บทนำ

เป็นที่ทราบกันทั่วไปในการศึกษาวรรณกรรมไทยว่า นวนิยายไทยถือกำเนิดขึ้นจากการแปลนวนิยายตะวันตกมาเป็นภาษาไทยในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 หรือราวปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา สุพรรณิวาราท (2516, น. 121-148) ได้ศึกษานวนิยายไทยยุคแรกและสรุปว่าในการแปลนวนิยายเป็นภาษาไทยยุคแรกนักเขียนและนักแปลเลือกแปลนวนิยาย 6 ประเภท ได้แก่ นวนิยายสืบสวน นวนิยายผจญภัย นวนิยายชีวิต นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ นวนิยายตลก และนวนิยายวิทยาศาสตร์ ในจำนวนนี้นวนิยายที่ผู้แปลชาวไทยนิยมแปลและได้รับความนิยมมากประเภทหนึ่งคือแนวผจญภัย ซึ่งมักเป็นเรื่องราวของตัวเอกผู้ชายผิวดำที่เดินทางไปยังดินแดนในแอฟริกาหรือเอเชียและเผชิญหน้ากับภัยอันตรายอันเกิดจากสัตว์ป่าหรือชนเผ่าท้องถิ่น เรื่องผจญภัยที่รู้จักกันดี ได้แก่ งานเขียนของเซอร์เฮนรี ไรเดอร์ แฮกการ์ด (Henry Rider Haggard) เช่น เรื่อง *King Solomon's Mine* และ *She* โดยเรื่องแรกนั้นได้รับการกล่าวขานว่าเป็นต้นแบบของนวนิยายผจญภัยเรื่องยิ่งใหญ่ของไทยอย่าง *เพชรพระอุมา* ของพนมเทียนด้วย

นวนิยายผจญภัยของชาวยุโรปโดยเฉพาะประเทศอังกฤษมักปรากฏภาพแทน (Representation) ของ “คนอื่น” (The Other) ที่ไม่ใช่ชาวยุโรปในแบบที่สัมพันธ์กับอคติด้านเชื้อชาติ (Racism) กล่าวคือ “คนอื่น” อันได้แก่ชาวตะวันตกและชนพื้นเมืองแอฟริกันมักถูกนำเสนอในเชิงดูหมิ่นว่าเป็นกลุ่มคนป่าเถื่อน ล้าหลัง และงมงายในไสยศาสตร์ ในประเด็นนี้ซาอิด (Said, 2003, pp. 1-8) เสนอว่าภาพแทนเกี่ยวกับชาวตะวันตกที่สร้างขึ้นโดยชาวตะวันตกนั้นมีพื้นฐานอยู่บนอุดมการณ์แบบจักรวรรดินิยม โดยชาวตะวันตกถูกสร้าง ถูกบิดเบือน และถูกใช้ประโยชน์ผ่านการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับชาวต่างชาติและการนำเสนอภาพชาวต่างชาติอย่างต่อเนื่องเป็นระบบ

เมื่อนำข้อเสนอนี้ของซาอิดมาพิจารณาภาพแทน “คนอื่น” ในนวนิยายผจญภัยของประเทศไทยในเบื้องต้น อาจสรุปโดยรวมได้ว่างานเขียนของชาติเจ้าจักรวรรดิได้สร้างให้คนเอเชียและแอฟริกันมีสถานะเป็นรองชาวตะวันตก การสร้างภาพแทนเช่นนี้จึงเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างความชอบธรรมให้กับการที่คนยุโรปผิวขาวจะเข้าปกครองเพื่อปฏิบัติการกิจการปกครองในพื้นที่เมืองจากความล้าหลัง ในประเด็นนี้กรีน (Green, 1979, p. 3) กล่าวสรุปว่านวนิยายผจญภัยของอังกฤษนั้นเป็น “ปรัมปราคติที่ช่วยเสริมแรงให้แก่จักรวรรดินิยมอังกฤษ” (*the energizing myth of English imperialism*)

เมื่อพิจารณาจากมุมมองแบบหลังอาณานิคม การแปลนวนิยายผจญภัยของชาวอังกฤษมาเป็นภาษาถิ่นในประเทศไทยที่ตกเป็นอาณานิคมย่อมก่อให้เกิดคำถามสำคัญบางประการ กล่าวคือหากตัวบทต้นฉบับในภาษาอังกฤษปรากฏการเมืองของการนำเสนอภาพแทนเกี่ยวกับคนอื่นเพื่อสร้างความเหนือกว่าแก่ชาวตะวันตกแล้ว เหตุใดนักแปลในประเทศที่ได้รับผลกระทบจากลัทธิอาณานิคมจึงยังเลือกที่จะแปลตัวบทเหล่านี้ และเมื่อถ่ายทอดตัวบทมาเป็นภาษาถิ่น นักแปลมีวิธีการรับมือกับภาพแทนด้านลบ รวมถึงวาทกรรมอคติด้านเชื้อชาติอย่างไร

ตัวอย่างจากประเทศอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ชี้ให้เห็นว่านักเขียนและนักแปลมีการต่อรองในการรับเอาตัวบทวรรณกรรมยอดนิยมตะวันตกเข้ามาในวงวรรณกรรมท้องถิ่น อีกทั้งใช้ประโยชน์จากตัวบทของชาติเจ้าอาณานิคมแตกต่างกันไป ในอินโดนีเซียนักเขียนและนักแปลรับงานเขียนประเภทสืบสวนเข้ามาและมองว่าเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่า อีกทั้งเชื่อมโยงงานเขียนประเภทนี้กับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชาติ (Jedamski, 2009, p. 352) นอกจากนี้ นักแปลชาวอินโดนีเซียยังมีกลยุทธ์ในการแปลเพื่อลดทอนอคติด้านเชื้อชาติที่ปรากฏอยู่ในตัวบทวรรณกรรมลง เช่นในการแปลเรื่อง *Robinson Crusoe* ส่วนหนึ่ง นักแปลได้แก้ไขเนื้อหาที่วาดภาพให้

ตัวละครคนพื้นถิ่น “วันศุกร์” เป็นคนโง่ที่ตกเป็นเบี้ยล่างของโรบินสัน ครูโซ ให้มีลักษณะเป็นกลางมากขึ้น เป็นต้น (Jedamski, 2002, pp. 25-30)

ในกรณีของประเทศไทย แม้จะไม่ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตก แต่ก็ได้รับผลกระทบจากลัทธิอาณานิคมอย่างชัดเจน ทำให้ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศไทยในยุคอาณานิคมมีลักษณะไม่ต่างไปจากชาติอาณานิคมอื่นๆ จนมีผู้กล่าวว่าประเทศไทย/สยามมีลักษณะแบบอาณานิคมอำพราง (Crypto-colonial) หรืออาจเรียกว่าเป็นประเทศกึ่งอาณานิคม (Semi-colonial country)¹ คำถามและข้อถกเถียงในแบบหลังอาณานิคมข้างต้นจึงสามารถนำมาประยุกต์เพื่อศึกษาการรับวัฒนธรรมนิยายผจญภัยอังกฤษผ่านการแปลสู่ภาษาไทยได้เช่นกัน

งานวิจัยนี้ต้องการหาคำตอบในประเด็นดังกล่าวในบริบทของประเทศไทย โดยวัฒนธรรมนิยายผจญภัยภาษาอังกฤษที่เป็นประเด็นของการวิจัยคือเรื่อง *She* ของเฮนรี ไรเดอร์ แฮกการ์ด ซึ่งบรรจุภาพแทนด้านลบของ “คนอื่น” ในที่นี้คือคนแอฟริกัน พร้อมกับแสดงอคติด้านเชื้อชาติต่อคนพื้นเมือง อันเป็นวาทกรรมที่สนับสนุนจักรวรรดิอังกฤษอย่างชัดเจน ดังจะได้อภิปรายต่อไปข้างหน้า การวิจัยนี้จะศึกษาการแปลนวนิยายเรื่องดังกล่าวของแฮกการ์ดมาเป็นภาษาไทยใน พ.ศ. 2459 ในชื่อเรื่อง *สาวสองพันปี* โดย “นกโนรี” ซึ่งเป็นนามปากกาของครูเหลี่ยม หรือหลวงวิลาสปริวัตร ผู้มีผลงานเขียนและงานแปลในช่วงเวลาดังกล่าวอีกหลายเรื่อง

การวิจัยนี้มุ่งศึกษากระบวนการแปลวัฒนธรรมของชาติตะวันตกมาเป็นภาษาท้องถิ่น ในฐานะส่วนหนึ่งของการเผชิญหน้าในยุคอาณานิคม (Colonial encounter) ผู้วิจัยหยิบยืมแนวคิดการแปลแบบหลังอาณานิคมที่ปรากฏในงานของราฟาเอล (Rafael, 1988) ซึ่งเสนอว่าการแปลเป็นเครื่องมือของชาติอาณานิคมในการต่อรองและโต้กลับเจ้าอาณานิคม ผนวกกับแนวคิดเรื่องการจยรับ (Appropriation) ซึ่งทักซ์ เจลิเมเตียร์น (2558, น. 77-85) เคยนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์การแปลนวนิยายภาษาอังกฤษของผู้แปลชาวไทยในยุคเดียวกัน

จุดเน้นที่สำคัญของงานวิจัยนี้คือเพื่อศึกษาการเสนอภาพแทนคนแอฟริกันและอคติด้านเชื้อชาติที่ปรากฏทั้งในตัวบทต้นฉบับและฉบับแปล บทความนี้จะชี้ให้เห็นต่อไปว่าในการแปลนวนิยายผจญภัยเรื่อง *She* ผู้แปลชาวไทยคือครูเหลี่ยมได้พยายามรักษาภาพแทนด้านลบของคนแอฟริกันและถ่ายทอดอคติด้านเชื้อชาติของชาวตะวันตกมาสู่ฉบับภาษาไทยอย่างชัดเจน ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวจะเปิดเผยให้เห็นทัศนะของปัญญาชนนักแปลไทยบางส่วนที่มีต่อแนวคิดเรื่องเชื้อชาติในบริบทของประเทศกึ่งอาณานิคม และยังจะชี้ต่อไปว่าผู้แปลได้อาศัยภาวะกระทำการของตนเองในการต่อรองและคัดง้างกับอิทธิพลของเจ้าอาณานิคมไปพร้อมกันด้วย

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสร้างภาพแทนคนแอฟริกันในนวนิยายเรื่อง *She* ของ เฮนรี ไรเดอร์ แฮกการ์ด และในนวนิยายแปลเรื่อง *สาวสองพันปี* ของครูเหลี่ยม รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาพแทนคนแอฟริกันกับวาทกรรมอคติด้านเชื้อชาติ

¹ สำหรับการอภิปรายเกี่ยวกับคำว่าอาณานิคมอำพราง โปรดดูเฮิร์ซเฟลด์ (Herzfeld, 2002) การอภิปรายเกี่ยวกับที่มาและความหมายของคำว่ากึ่งอาณานิคม โปรดดูแจ็กสัน (Jackson, 2004; 2008; 2010)

2. เพื่อศึกษาการจรรยาบรรณหรือค่านิยมด้านเชื้อชาติในการแปลเรื่องสาวสองพันปีภายใต้บริบทสังคมกึ่งอาณานิคมของไทย
3. เพื่อศึกษาทฤษฎีการต่อรองกับอิทธิพลของลัทธิอาณานิคมผ่านการแปลเรื่องสาวสองพันปี

3. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้อาศัยแนวคิดหลังอาณานิคม (Postcolonialism) เป็นกรอบใหญ่ในการศึกษา แนวคิดหลังอาณานิคมเป็นแนวคิดที่เน้นศึกษาผลกระทบของลัทธิอาณานิคมที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมของชาติที่เคยตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก ทั้งในแอฟริกา อเมริกาใต้ อินเดีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื้อหาของแนวคิดหลังอาณานิคมให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเจ้าอาณานิคมกับผู้ถูกปกครองภายใต้อาณานิคม จุดเน้นที่สำคัญอย่างหนึ่งของแนวคิดหลังอาณานิคมคือการศึกษาพลวัตที่เกิดขึ้นในการเผชิญหน้าในยุคอาณานิคม (Colonial encounter) ระหว่างชาติผิวขาวเจ้าอาณานิคมกับชนพื้นเมืองในดินแดนต่างๆ ที่ตกเป็นอาณานิคม ทั้งทางตรงและทางอ้อม (Ashcroft, Griffith, & Tiffin, 2013, p. 30)

ในการเผชิญหน้านี้ชาติเจ้าอาณานิคมสามารถใช้กลไกต่างๆ ในการครอบงำและควบคุม และในทางกลับกันชาติใต้อาณานิคมก็อาจใช้กลวิธีต่างๆ ในการต่อรองเพื่อลดผลกระทบจากการปกครองของเจ้าอาณานิคม พร้อมกับยืนยันอัตลักษณ์พื้นถิ่นของตนเองได้ หนึ่งในกระบวนการที่ผู้ตกอยู่ภายใต้อาณานิคมใช้เพื่อการดังกล่าวได้แก่ การแปล ในหนังสือ *Contracting Colonialism: Translation and Christian Conversion in Tagalog Society under Early Spanish Rule* ราฟาเอล (Rafael, 1988) ซึ่งให้เห็นว่าการแปลของเจ้าอาณานิคมสเปนเป็นวิธีการหนึ่งที่ถูกใช้เพื่อการปกครองชาวตากาล็อกในฟิลิปปินส์สมัยอาณานิคม แต่ขณะเดียวกันชาวตากาล็อกก็มีกลวิธีแปลเพื่อตอบโต้และลดทอนอำนาจของเจ้าอาณานิคม แสดงให้เห็นว่าการแปลเป็นเครื่องมือของเจ้าอาณานิคมในการครอบงำและก็เป็นเครื่องมือของคนใต้อาณานิคมในการปลดปล่อยตัวเองได้ด้วย

แนวคิดอีกประการที่เกี่ยวข้องกับการต่อรองในการเผชิญหน้าแบบอาณานิคมคือการจรรยา (Appropriation) การจรรยาตามความหมายแบบหลังอาณานิคมหมายถึงกระบวนการที่ชาติที่เคยตกเป็นอาณานิคมเข้ายึดกุมวัฒนธรรมของเจ้าอาณานิคม อันได้แก่ ภาษา รูปแบบการประพันธ์ ศิลปะต่างๆ รวมไปถึงวิถีคิดและการใช้เหตุผลแบบตะวันตก และใช้ประโยชน์จากมรดกของเจ้าอาณานิคมในการแสดงอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของตนเอง (Ashcroft, Griffith, & Tiffin, 2013, pp. 19-20) ในกรณีของประเทศไทย ทักษ์ เจลิมเตียร์น (2558, น. 77) มองว่าการแปลเป็นกระบวนการหนึ่งในการจรรยาสิ่งที่เดิมของตะวันตกมาเป็นของไทยเอง ซึ่งในกระบวนการนี้สิ่งที่เดิมต่างชาติจะถูกกะเทาะ จัดเรียงใหม่ และถ้าย่อยสำคัญดั้งเดิมออกไป ก่อนจะถูกนำมาประกอบขึ้นเป็นตัวตนใหม่ (Wolters, 1999 อ้างใน ทักษ์ เจลิมเตียร์น, 2558, น. 77-85)

แนวคิดสำคัญอีกประการที่งานวิจัยนี้ใช้คือ แนวคิดเรื่องภาพแทน (Representation) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มองว่าความหมายต่างๆ ในโลกนี้ล้วนเกิดจากการประกอบสร้าง (Construction) ผ่านภาษาหรือระบบสัญลักษณ์ ภาพแทนเกี่ยวข้องกับการเผยแพร่แลกเปลี่ยนความหมายที่ประกอบสร้างขึ้นภายในวัฒนธรรมหนึ่งๆ ฮอลล์ สรุปว่าการผลิตสร้างความหมายในภาษาก็คือการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งของ มโนทัศน์ และสัญลักษณ์ และสิ่งนี้เองที่เรียกว่า “ภาพแทน” (Hall, 1997, p. 19) หรือกล่าวอีกอย่างได้ว่าภาพแทนก็คือการใช้ภาษาและสัญลักษณ์เพื่อ “แทน” ความจริง

แนวคิดเรื่องภาพแทนยังมองว่าการผลิตสร้างความหมายไม่ได้เกิดแค่ในระบบภาษาแต่เกิดในระดับวัฒนธรรม กล่าวคือความหมายสามารถปรากฏผ่านเรื่องเล่า ถ้อยแถลง และตัวบทหลากหลายรูปแบบ แนวคิดเกี่ยวกับภาพแทนแบบนี้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ซึ่งให้ความสำคัญกับวาทกรรม (Discourse) วาทกรรมตามความหมายของฟูโกต์หมายถึงการใช้ภาษาเพื่อผลิตสร้างและเสนอความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่นัยสำคัญของวาทกรรมไม่ใช่แค่ตัวภาษา ยังหมายรวมถึงปฏิบัติการ (Practice) ของภาษาในบริบทสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งอิทธิพลต่อความคิดของผู้คน กล่าวคือวาทกรรมเป็นปฏิบัติการทางอำนาจที่สามารถทำให้คนเชื่อและคล้อยตามว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงและนำไปสู่การควบคุมวิถีปฏิบัติของคนเหล่านั้นได้ (Hall, 1997, pp. 42-44)

ในแง่ที่ภาพแทนและวาทกรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ในวาทกรรมหนึ่งๆ อาจประกอบด้วยชุดของภาพแทนที่ทำหน้าที่ร่วมกันในการสร้างความจริงและความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ ขณะเดียวกันวาทกรรมก็เป็นตัวกำหนดว่าภาพแทนนั้นจะนำเสนอความจริงอย่างไร เช่นวาทกรรมอาณานิคมทำงานโดยสร้างภาพแทนเกี่ยวกับคนยุโรปที่เป็นเจ้าอาณานิคมในด้านที่เหนือกว่า และภาพแทนเช่นนี้ก็จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของปฏิบัติการทางวาทกรรมอีกทอดหนึ่ง ภาพแทนเหล่านี้อาจปรากฏได้ทั้งในวรรณกรรม บทกวี เอกสารทางราชการ รวมไปถึงสื่ออื่น เช่นภาพวาดและภาพยนตร์

นักวิชาการที่ประยุกต์แนวคิดเรื่องภาพแทนและวาทกรรมของฟูโกต์เข้ากับการศึกษาหลังอาณานิคมก็คือเอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said) ในหนังสือ *Orientalism* (1978) ซาอิดชี้ให้เห็นว่า “ภาพ” ของตะวันออกและคนตะวันออก (The Orient) ในวรรณกรรมและศิลปะของชาวตะวันตก รวมไปถึงการแปลงานเขียนของชาวตะวันออกโดยชาวตะวันตก แท้จริงแล้วเป็นเพียงภาพแทนที่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านชุดวาทกรรม เพื่อรักษาอำนาจครอบงำที่เหนือกว่าของชาวตะวันตก (Said, 2003, pp. 1-8) การศึกษาภาพแทนในแนวหลังอาณานิคมในแบบของซาอิดจึงเน้นศึกษาด้วยจิตสำนึกแบบวิพากษ์ โดยตระหนักเสมอว่าภาพที่ปรากฏในตัวบทต่างๆ เป็นเพียงภาพที่ถูกสร้างขึ้น ซึ่งสัมพันธ์กับบริบททางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์แบบจักรวรรดินิยม

ในการวิจัยนี้จะประยุกต์ใช้แนวคิดดังกล่าวทั้งหมดในการสร้างกรอบการถกเถียง โดยจะใช้แนวคิดเรื่องภาพแทนในการศึกษาการเสนอภาพคนอัฟริกันในนวนิยายเรื่อง *She* และนวนิยายแปลเรื่อง *สาวสองพันปี* เพื่อพิจารณาว่าภาพแทนที่ปรากฏในตัวบทต้นฉบับนั้นมีลักษณะอย่างไร เกิดขึ้นในบริบททางประวัติศาสตร์อย่างไร และมีความเกี่ยวข้องกับวาทกรรมอคตินิยมด้านเชื้อชาติอย่างไร จากนั้นจึงจะนำแนวคิดเรื่องการจวบรับมาศึกษาว่าในการแปลของครูเหลื้มได้เกิดกระบวนการจวบรับสิ่งที่ปรากฏอยู่ในตัวบทมาใช้ประโยชน์อย่างไร จากนั้นจะใช้แนวคิดการแปลแบบหลังอาณานิคมมาวิเคราะห์พลวัตของการแปลว่าสามารถแสดงให้เห็นกระบวนการต่อรองกับอิทธิพลของเจ้าอาณานิคมโดยผู้แปลชาวไทยอย่างไร

4. ขอบเขตและวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์ตัวบทแบบเปรียบเทียบ (Comparative textual analysis) โดยศึกษาตัวบทนวนิยายเรื่อง *She* ของ เฮนรี ไรเดอร์ แอ็กการ์ด โดยใช้ฉบับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) และฉบับแปลภาษาไทยเรื่อง *สาวสองพันปี* แปลโดยนกไนร์ (นามแฝง) ฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2459

5. ผลการวิจัย

5.1 นวนิยายเรื่อง *She* และวาทกรรมอคติด้านเชื้อชาติ

นวนิยายเรื่อง *She* เป็นผลงานเขียนของเซอร์เฮนรี ไรเดอร์ แฮกการ์ด (Sir Henry Rider Haggard) นักเขียนชาวอังกฤษผู้มีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1856-1925 แฮกการ์ดเกิดที่เมืองนอร์ฟอล์ค (Norfolk) และจบการศึกษาจากโรงเรียนอิปสวิช (Ipswich) เมื่ออายุได้ 19 ปี แฮกการ์ดเดินทางไปยังเมืองนาตาล (Natal) ในทวีปแอฟริกาตอนใต้ (ปัจจุบันคือประเทศแอฟริกาใต้) ในฐานะเลขานุการของข้าหลวงประจำแคว้น ต่อมาใน ค.ศ. 1876 แฮกการ์ดย้ายไปประจำการที่เมืองพริทอเรีย (Pretoria) แคว้นทรานสวาล (Transvaal) ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับการผนวกกรรมดินแดนทรานสวาลเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอังกฤษ และแฮกการ์ดก็มีส่วนสนับสนุนการปกครองดังกล่าว ในปีถัดมาเขาได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าพนักงานประจำศาลสูงของแคว้น ใน ค.ศ. 1879 แฮกการ์ดเดินทางกลับมายังประเทศอังกฤษและแต่งงาน ใน ค.ศ. 1880 คู่สามีภรรยาเดินทางกลับไปยังทรานสวาล ในช่วงเวลาเดียวกับที่เกิดสงครามโบเออร์ครั้งแรก (Boer War) ซึ่งฝ่ายจักรวรรดิได้รับความปราชัยในการศึกหลายครั้ง (Britannica, 2024; Katz, 1987, pp. 7-29)

ในระหว่างประจำการในแอฟริกาเหนือที่แฮกการ์ดได้พบเห็นวิถีชีวิต ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ ของชนพื้นเมืองชาวซูลู ซึ่งเป็นวัตถุดิบให้เขานำไปเขียนสารคดีเกี่ยวกับแอฟริกา รวมถึงนำชาวพื้นเมืองเข้ามาใส่เป็นองค์ประกอบในนวนิยายของเขาหลายเรื่องเช่นกัน งานเขียนที่มีชื่อเสียงของแฮกการ์ดคือนวนิยายหลายเล่มที่กล่าวถึงการผจญภัยในดินแดนห่างไกลโดยเฉพาะทวีปแอฟริกาซึ่งเขามีประสบการณ์โดยตรง ได้แก่ *King Solomon's Mines* (1885), *She* (1887), *Allan Quatermain* (1887), *Queen Sheba's Ring* (1910), *The Ivory Child* (1916) ขณะที่นวนิยายบางเรื่องมีฉากท้องเรื่องเกี่ยวข้องกับอียิปต์และทวีปอเมริกา เช่น *Cleopatra* (1889) และ *Montezuma's Daughter* (1893) ตามลำดับ นวนิยายเหล่านี้โดยเฉพาะ *King Solomon's Mines* ได้รับความนิยมอย่างมหาศาลจากผู้อ่านชาวอังกฤษ ต่อมาตัวละครของเรื่องคืออัลลัน ควอเตอร์เมน ได้ปรากฏตัวในนวนิยายเรื่องอื่นที่ตีพิมพ์ภายหลังอีกหลายเรื่อง

นวนิยายเรื่อง *She* หรือชื่อเต็มในการพิมพ์ครั้งแรกคือ *She: A History of Adventure* เป็นนวนิยายของแฮกการ์ดอีกเล่มที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ได้รับการตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกในปี 1887 เนื้อเรื่องของ *She* กล่าวถึง Ludwig Horace Holly² ศาสตราจารย์ประจำมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ได้รับการติดต่อจาก Vincey เพื่อนเก่าให้ช่วยดูแล Leo ลูกชายของตนเองหลังจากที่ตนตายไป พร้อมกับมอบหีบไม้ให้ใบหนึ่ง ภายหลังเมื่อ Leo มีอายุครบ 25 ปี Holly ได้เปิดหีบและพบลายแทงบนเศษภาชนะโบราณ พร้อมข้อความจาก Vincey บอกให้ Leo ทราบว่าต้นตระกูลของตนสามารถสืบเชื้อสายย้อนไปถึงราชินีแห่งอาณาจักรอียิปต์โบราณ พร้อมกล่าวถึงราชินีผู้มีอายุนับพันปีไม่รู้จักแก่เฒ่า และบอกเส้นทางเดินทางไปยังแอฟริกาเพื่อสืบหาราชินีพันปีผู้นี้

² ในบทความนี้เมื่อเอ่ยถึงชื่อตัวละครและสถานที่จากตัวบทฉบับภาษาอังกฤษจะใช้ชื่อที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษด้วยตัวโรมัน และเมื่อเอ่ยถึงตัวละครในฉบับแปลจะใช้ชื่อที่เขียนด้วยภาษาไทยตามการถ่ายเสียงของผู้แปล ที่ทำเช่นนี้เพื่อป้องกันความสับสน เนื่องจากฉบับแปลภาษาไทยของครูเหลี่ยมมีการถ่ายเสียงที่แตกต่างไปจากการถ่ายเสียงตามมาตรฐานในปัจจุบัน

Leo และ Holly ตกลงที่จะออกเดินทางเพื่อทำภารกิจดังที่ปรากฏในลายแทง ทั้งคู่เดินทางเข้าไปในดินแดนแอฟริกา ผจญเหตุการณ์ตื่นเต้นหวาดเสียวหลายประการ จนถูกจับตัวไปโดยชนเผ่า Amahagger คณะของ Leo และ Holly ถูกนำตัวไปยังเมืองโบราณชื่อ Kor ซึ่งเป็นอารยธรรมโบราณของคนผิวขาวซึ่งเก่าแก่กว่าอารยธรรมอียิปต์ ที่นั่นคณะเดินทางได้พบกับ Ayesha ราชนิผู้ปกครองชนเผ่าพื้นเมืองมายาวนานนับพันปี และรู้เวทมนตร์ที่จะทำให้ไม่แก่เผ่า Ayesha เปิดเผยว่าตนเองมีชีวิตอยู่เพื่อรอการกลับมาเกิดใหม่ของ Kallikrates คู่รักของตน ซึ่งนางเป็นคนลงมือฆ่าด้วยความหึงหวงเมื่ออดีตอันไกลโพ้น

ต่อมาเมื่อ Ayesha ได้เห็นหน้า Leo ก็เกิดความหลงใหล นางประกาศว่า Leo เป็นคนรักของนางที่กลับมาเกิดและต้องการให้ Leo เข้าพิธีอาบไฟแห่งความเป็นอมตะเพื่อจะได้ครองรักและร่วมกันปกครองชาวพื้นเมืองรวมถึงเผ่าอำนาจไปปกครองดินแดนอื่นของโลกด้วย คณะเดินทางทั้งหมดถูกนำตัวลี้ภัยไปในถ้ำใต้พิภพเพื่อทำพิธีอาบไฟแห่งความเป็นอมตะ แต่เมื่อ Ayesha ก้าวเข้าสู่กองไฟ อำนาจแห่งความเป็นอมตะของนางกลับถูกลบล้าง และร่างกายของนางแห้งเหี่ยวเป็นคนชราและเสียชีวิตไปในที่สุด คณะของ Leo และ Holly จึงหลบหนีออกมาจากเมือง Kor และเดินทางกลับสู่ประเทศอังกฤษได้อย่างปลอดภัยในตอนท้ายเรื่อง

นวนิยายเรื่อง *She* รวมถึงนวนิยายเรื่องอื่นๆ ของแฮกการ์ด เช่น *King Solomon's Mine* มีลักษณะสำคัญคือการเป็นนวนิยายผจญภัยในต่างแดน องค์ประกอบสำคัญคือการเดินทางของตัวเอกชายหนุ่มผิวขาวชาวยุโรปไปยังดินแดนอันห่างไกลที่เกี่ยวข้องกับลัทธิจักรวรรดินิยม (ในที่นี้คือแอฟริกา) เพื่อปฏิบัติการกิจเป้าหมายบางอย่าง เช่น ค้นหาสมบัติ ตามหาบุคคลผู้สูญหาย หรือตามหาความจริงเกี่ยวกับต้นตระกูลของตัวเอกและราชินีผู้เป็นอมตะดังที่ปรากฏในเรื่อง *She* ระหว่างทางตัวเอกและคณะจะต้องเผชิญภัยอันตรายต่างๆ และเอาตัวรอดจากอุปสรรคเหล่านั้น นวนิยายในกลุ่มนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นนวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยม (Imperial Romance)

วรรณกรรมโรมานซ์ (Romance) เป็นคำที่กินความหมายกว้าง หมายถึงวรรณกรรมหลายประเภทหลายแนวเรื่อง ในช่วงศตวรรษที่ 19 วรรณกรรมโรมานซ์ได้รับอิทธิพลจากโรมานซ์แบบยุคกลาง คือเกี่ยวข้องกับเรื่องผจญภัย ความรัก และคหิทธิวิน (Chivalry) ในยุคนั้นแนวโรมานซ์สื่อนัยถึงประเภทวรรณกรรมที่แตกต่างไปจากงานเขียนแนวสัจนิยมและธรรมชาตินิยมที่เป็นกระแสหลักอยู่ในขณะนั้น และนำเสนอเรื่องแนวหลักหนีที่เน้นความบันเทิงเป็นหลัก (Cuddon, 2013, pp. 614-616)

สำหรับคำว่า “โรมานซ์แนวจักรวรรดินิยม” (Imperial Romance) หมายถึงเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัยของนักสำรวจชาวยุโรปผู้เดินทางไปยังดินแดนที่ยังไม่ถูกสำรวจและเข้าไปสถาปนาอิทธิพลเหนือชนพื้นเมืองผิวดำ (Patteson, 1978, p. 112) หากอธิบายในเชิงประวัติศาสตร์ของวรรณกรรม โรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมหมายถึงความถึงบ้านถึงถิ่นที่ถูกเขียนขึ้นในสหราชอาณาจักร ระหว่างทศวรรษ 1880-1920 โดยมุ่งเน้นนำเสนอการผจญภัยในฉากท้องเรื่องที่เป็นดินแดนอาณานิคม (Jones, 2004, p. 406) นวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมนิยมใช้ภูมิทัศน์ของจักรวรรดิและผลิตซ้ำความเชื่อที่ว่าอังกฤษเป็นชาติผู้นำที่จะนำมนุษยชาติสู่อนาคต (นัทรนัย ประสานนาม, 2561, น. 65) อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าวรรณกรรมโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมเป็นงานเขียนแนวโรมานซ์ที่ผนวกเอาองค์ประกอบของจักรวรรดินิยมและลัทธิอาณานิคมเข้าไว้ในเนื้อเรื่อง รวมถึงเสนอทัศนคติว่าด้วยเชื้อชาติที่สัมพันธ์กับการเมืองของจักรวรรดิและอาณานิคมในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมาอย่างแนบแน่น

แพททิสันได้ศึกษานวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมของอังกฤษมากกว่าห้าสิบเรื่องที่เขียนขึ้นในยุควิกตอเรียนและสรุปองค์ประกอบพื้นฐานในโครงเรื่อง (Plot function) ของนวนิยายทั้งหมดในกลุ่มนี้ได้ 12 ข้อ (Patteson, 1978, pp. 112-113) องค์ประกอบเหล่านี้เปิดเผยให้เห็นอคติด้านเชื้อชาติแบบจักรวรรดินิยมได้อย่าง

น่าสนใจ เช่น กลุ่มนักสำรวจจะค้นพบอารยธรรมโบราณที่เคยถูกปกครองโดยคนผิวขาวมาก่อน และชนพื้นเมืองในดินแดนนั้นจะแบ่งเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งจะเป็นศัตรู ขณะที่อีกฝ่ายจะเป็นมิตรกับนักสำรวจชาวยุโรปและเปิดรับอารยธรรมของคนขาว และในท้ายที่สุดฝ่ายหลังจะเป็นผู้ได้รับชัยชนะในความขัดแย้งระหว่างชนพื้นเมืองด้วยกันเอง ในระหว่างการสำรวจชาวยุโรปจะสามารถสร้างอิทธิพลเหนือชนพื้นเมืองด้วยการแสดงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีหรือความรู้ทางวิทยาศาสตร์ หากมีหญิงพื้นเมืองตกหลุมรักชายชาวยุโรป หญิงคนนั้นมักจะเสียชีวิต เมื่อถึงตอนจบชาวยุโรปจะสามารถสถาปนาให้เกิดระเบียบภายในอาณาจักรที่ตนเข้าไปสำรวจ ได้ในสิ่งที่ตนเองเดินทางมาตามหา และได้กลับสู่อารยธรรมอย่างปลอดภัย จึงกล่าวได้ว่านวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมคือเรื่องแฟนตาซีเกี่ยวกับอำนาจเหนือกว่าของวีรบุรุษผิวขาวชาวยุโรปนั่นเอง

องค์ประกอบเหล่านี้ถูกนำมาผลิตซ้ำในเรื่อง *She* เกือบทุกองค์ประกอบ ตามท้องเรื่องเมือง Kor ของชนเผ่า Amahagger เป็นที่ตั้งของอารยธรรมเก่าแก่ ซึ่งปกครองโดยราชินี Ayesha เนื้อความหลายตอนในเรื่องระบุชัดเจนว่า Ayesha เป็นสตรีผิวขาวที่สืบทอดเชื้อสายมานับแต่อารยธรรมอียิปต์โบราณ ดังเช่นข้อความตอนหนึ่งว่า (การเน้นข้อความจากตัวบทในบทความนี้เป็นการเน้นโดยผู้วิจัยทั้งสิ้น) *"I learned also that the people there speak a dialect of Arabic, and are ruled over by a beautiful white woman who is seldom seen by them, but who is reported to have power over all things living and dead."* (Haggard, 2017, Chapter 3) องค์ประกอบดังกล่าวนี้สะท้อนว่าชนพื้นเมืองอัฟริกันซึ่งเป็นชนป่าเถื่อนไม่สามารถปกครองตนเองได้ แต่ต้องอาศัยการปกครองจากคนผิวขาวที่เป็นผู้ครอบครองอารยธรรมโบราณ และอารยธรรมเหล่านี้ล้วนสูญสลายไปหมดอันเป็นผลจากการถูกลบล้างด้วยคลื่นของคนเถื่อนที่ถาโถมไปทั่วดินแดนนี้ (Brantlinger, 2011, p. 161) ดังที่ปรากฏในข้อความอีกตอนว่า *"A country like Africa" I said, "is sure to be full of the relics of long dead and forgotten civilizations."* (Haggard, 2017, Chapter 5)

ความรักระหว่างชาวยุโรปกับหญิงพื้นเมืองเป็นอีกองค์ประกอบที่ปรากฏชัดเจนในเรื่องนี้ ตัวละคร Ustane ซึ่งเป็นหญิงชาว Amahagger ได้ตกหลุมรัก Leo เมื่อแรกพบ ขณะที่ Leo ก็แสดงความผูกพันในตัวหญิงพื้นเมือง แต่เมื่อคณะเดินทางไปพบ Ayesha และนางต้องการครอบครอง Leo ในฐานะคนรักเก่าของนางที่กลับมาเกิดใหม่ Ustane ได้แสดงความหึงหวงจนทำให้ Ayesha โกรธและใช้เวทมนตร์สังหารนาง การตายของ Ustane ตรงกับแบบแผนของเรื่องที่แพททิสันบรรยายไว้ แบบแผนดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าแม้ความรักระหว่างชายชาวยุโรปกับหญิงพื้นเมืองจะเป็นความเพ้อฝัน (Fantasy) ที่ผู้เขียนเรื่องโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมชื่นชอบ แต่ในท้ายที่สุดแล้วการแต่งงานข้ามเชื้อชาติ (Miscegenation) ถือเป็นสิ่งที่ต้องห้ามอันร้ายแรง สะท้อนให้เห็นความหวาดกลัวการปะปนข้ามสายเลือดซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญภายใต้วาทกรรมเชื้อชาตินิยม (Macmaster, 2001, pp. 23-25)

แพททิสันวิเคราะห์เพิ่มเติมว่าองค์ประกอบของโครงเรื่องนวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดิแสดงให้เห็นถึงนัยเกี่ยวกับเชื้อชาติและอคติด้านเชื้อชาติที่แฝงอยู่ในนวนิยายแนวนี้ อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่นสัตว์ร้ายและชนพื้นเมืองทำหน้าที่ในโครงเรื่องคล้ายคลึงกัน คือการเป็นปฏิปักษ์ อุปสรรค หรือภัยอันตรายในการเดินทางของตัวเอก (Patteson, 1978, p. 115) ในเรื่อง *She* ชาวป่า Amahagger เป็นตัวแทนที่ชัดเจนของชนพื้นเมืองที่ดุร้ายป่าเถื่อน และเป็นต้นตอแห่งความยากลำบากในโครงเรื่องแก่ตัวเอก ด้วยการเข้าจู่โจมคณะเดินทางหลายครั้ง ด้วยตรรกะทางโครงเรื่องเช่นนี้ ชนพื้นเมืองจึงถูกจัดวางอยู่ในระนาบเดียวกับสัตว์ป่า การเชื่อมโยงคนอัฟริกันกับความป่าเถื่อนและความคล้ายสัตว์ป่านี้เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในวาทกรรมเหยียดเชื้อชาติของยุโรปมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 (Macmaster, 2001, p. 60)

นอกจากแนวคิดเหยียดเชื้อชาติจะปรากฏผ่านโครงสร้างของเรื่องดังที่แพทที่สันเสนอแล้ว การสร้างภาพแทนผ่านภาษาในเรื่องก็มีส่วนสำคัญในการนำเสนอภาพของชนออฟริกันที่เชื่อมโยงกับความเป็นอนารยชน ทั้งบทบรรยายเรื่องที่ถูกเล่าผ่านมุมมองของ Holly และบทสนทนาของตัวละคร ปรากฏการกล่าวถึงคนพื้นเมืองที่มีความป่าเถื่อนล้าหลังและเกี่ยวข้องกับลัทธิกินเนื้อมนุษย์ ตลอดทั้งเรื่องพบการใช้คำว่า *savage* (คนเถื่อน) จำนวน 26 ครั้ง เช่น “Who would be stupid enough to build a wharf in the middle of these dreadful marshes in a country inhabited by **savages**” (Haggard, 2017, Chapter 5) คำว่า *barbarian/ barbaric/ barbarism* (อนารยชน) จำนวน 9 ครั้ง เช่น “O stranger, dost thou think that I herd here with **barbarians** lower than the beasts?” (Haggard, 2017, Chapter 13) และคำว่า *cannibal* (เผ่ากินเนื้อมนุษย์) จำนวน 4 ครั้ง เช่น “Up the cave I went, and after me came the others, and after them thundered the whole crowd of **cannibals**, mad with fury at the death of the woman.” (Haggard, 2017, Chapter 8)

กล่าวโดยสรุปได้ว่าทั้งโครงสร้างของเรื่องและภาพแทนชนออฟริกันในนวนิยายเรื่อง *She* ล้วนมีส่วนในการเสนอวาทกรรมอคติด้านเชื้อชาติของชาวยุโรป วาทกรรมนี้ไม่ได้ปรากฏแค่ในเรื่อง *She* แต่รวมถึงนวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมจำนวนมาก เกี่ยวพันโดยตรงกับความเป็นจักรวรรดิ นับจากจุดเริ่มต้นของยุคสมัยใหม่ในยุโรปตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา อคติด้านเชื้อชาติถูกใช้ในฐานะเครื่องมือเชิงวาทกรรมหรืออุดมการณ์ในการสนับสนุนทั้งลัทธิชาตินิยมและจักรวรรดินิยมมาโดยตลอด กล่าวคืออคติด้านเชื้อชาติทำให้คนยุโรปเชื่อว่าตนเองมีความเหนือกว่าชนชาติอื่นๆ ในโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนออฟริกันซึ่งมีความป่าเถื่อนห่างไกลจากความอารยะมากที่สุด ดังนั้นวาทกรรมอคติด้านเชื้อชาติจึงช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับการเข้ารุกรานและยึดครองดินแดนในทวีปแอฟริกา เพราะคนยุโรปเชื่อว่าตนมีหน้าที่ในการปลดปล่อยคนออฟริกันจากความล้าหลังป่าเถื่อน รวมถึงช่วยเหลือชนพื้นเมืองให้รอดพ้นจากธรรมเนียมป่าเถื่อนทั้งหลายของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการจับพวกเดียวกันเป็นทาส การจับคนมาบูชาวิญญาณ และการกินเนื้อหนังมนุษย์ด้วยกันเอง (Brantlinger, 2011, pp. 7-11; Macmaster, 2001, p. 75) ภาพแทนของแอฟริกาและชนออฟริกันในนวนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมเรื่อง *She* จึงสอดคล้องกับภาพเหมารวม (Stereotype) ที่ถูกสร้างโดยชาวยุโรปนับแต่ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมาและสัมพันธ์กับวาทกรรมและปฏิบัติการของลัทธิจักรวรรดินิยมอย่างแยกกันไม่ออก

5.2 นวนิยายแปลเรื่องสาวสองพันปีและภาพแทนชนออฟริกัน

นวนิยายเรื่อง *She* ได้รับการแปลเป็นภาษาไทยและตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกใน พ.ศ. 2459 โดย “นกโนรี” ซึ่งเป็นนามปากกาของหลวงวิลาสปริวัตร (เหลียม วินทุพราหมณกุล) หรือในชื่อที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “ครูเหลียม” (ในบทความนี้จะกล่าวถึงผู้แปลโดยใช้ชื่อว่าครูเหลียมโดยตลอด เพื่อความสะดวกในการอ้างอิงถึงงานเขียนชิ้นอื่นของผู้เขียน/แปลคนเดียวกัน แต่ใช้นามปากกาอื่น) ครูเหลียมเกิดเมื่อ พ.ศ. 2422 ในวัยเด็กได้ศึกษาที่วัดมหรณพและที่โรงเรียนมิชชันนารีในจังหวัดเพชรบุรี ต่อมาสำเร็จการศึกษาชั้นสามัญจากโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ และเข้าศึกษาในโรงเรียนฝึกหัดครู สอบได้ประกาศนียบัตรครูใน พ.ศ. 2438 แล้วไปเป็นครูที่โรงเรียนราชกุมารในพระบรมมหาราชวัง

หลังจากสอนได้หนึ่งปี ครูเหลียมได้รับทุนจากกระทรวงธรรมการให้ไปศึกษาต่อวิชาครูที่ประเทศอังกฤษ โดยเข้าศึกษาที่วิทยาลัยโบโรห์ ไรต์ (Borough Road College) แต่ศึกษาอยู่ได้เพียง 2 ปีเศษก็ต้องเดินทางกลับประเทศไทยทั้งที่ยังศึกษาไม่จบเพราะมีปัญหาทางประสาท หลังจากกลับมาได้รับราชการเป็นครูในกระทรวง

กรรมการ โรงเรียนฝึกหัดครู และโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ต่อมาลาออกจากราชการมาทำงานอิสระ มีผลงานด้านการเขียนและการแปลลงในนิตยสารหลายเล่มในเวลานั้น ผลงานเด่นนอกจากการแปลเรื่อง *She* ยังประกอบด้วยการเขียนนวนิยายไทยแท้เรื่อง *ความไม่พยายาม* (2458) และนวนิยายเรื่อง *นางนรมิตร* (2459) ต่อมาครูเหลื้มกลับเข้ารับราชการและได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหลวงวิลาสปริวัตร (สรณัฐ ไตลังคะ, 2556, น. 125-126; Harrison, 2014, p. 83)

ในการแปลเรื่อง *She* ครูเหลื้มถ่ายทอดเนื้อหาและโครงเรื่องตรงตามตัวบทต้นฉบับ แต่เมื่อพิจารณารายละเอียดการถ่ายทอดจากต้นฉบับภาษาอังกฤษมาเป็นภาษาไทย พบว่าผู้แปลไม่ได้แปลโดยยึดตามต้นฉบับ ทุกตัวอักษร แต่พบการสรุปความ การตัดความ และการเพิ่มความในเนื้อหาต่างๆ เป็นจำนวนมาก การตัดความปรากฏอยู่ทั่วไปในฉบับแปลของครูเหลื้ม สันนิษฐานว่าเพื่อให้เรื่องดำเนินไปอย่างรวดเร็วมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงการปูเรื่อง ตัวอย่างเช่น ในบทที่สองรายละเอียดเกี่ยวกับการเปิดพินัยกรรมของวินเซ (Vincey) ถูกตัดออกหมดและเรื่องตัดตอนมาสู่ตอนที่เลียว (Leo) เติบโตจนมีอายุครบ 25 ปีตามที่ระบุไว้ในพินัยกรรมแล้ว

การสรุปความให้สั้นย่อก็เป็นอีกวิธีที่พบมาก ในหลายแห่งที่ต้นฉบับดำเนินเรื่องผ่านบทสนทนาระหว่างตัวละคร แต่ในฉบับแปลใช้การบรรยายสรุป เช่น ในบทที่ 1 ซึ่งในต้นฉบับปรากฏบทสนทนาระหว่าง Holly กับ Vincey อย่างยืดเยื้อ แต่ในฉบับแปลครูเหลื้มตัดบทสนทนาออกเกือบทั้งหมดและให้ตัวละครที่เป็นผู้เล่าเรื่องคือ ฮอลลีเป็นผู้บรรยายสรุปแทน ในตอนเดียวกันนี้ต้นฉบับภาษาอังกฤษปรากฏการบรรยายเกี่ยวกับประวัติตระกูลของ Vincey อย่างเต็มไปด้วยรายละเอียด แต่ในฉบับภาษาไทยครูเหลื้มนำเนื้อหาส่วนนี้ย้ายไปไว้ตอนท้ายบท และเขียนโดยสรุปความให้กระชับขึ้น

ทั้งการตัดความและสรุปความทำให้ฉบับแปลเรื่อง *สาวสองพันปี* สั้นกว่าต้นฉบับอย่างชัดเจน ฉบับแปลมีจำนวนทั้งสิ้น 28 บทเท่ากับต้นฉบับภาษาอังกฤษ แต่ความยาวในแต่ละบทนั้นสั้นกว่าต้นฉบับอย่างมาก เช่นบทที่สองมีความยาวเพียงสองหน้ากระดาษเท่านั้น

นอกจากการตัดและสรุปความแล้ว ยังพบการแปลแบบเพิ่มความเข้ามาหลายจุด การเพิ่มความส่วนหนึ่งเป็นไปเพื่อขยายความเรื่องเล่าให้เป็นที่เข้าใจแก่ผู้อ่านชาวไทยมากขึ้น เช่นตอนหนึ่งครูเหลื้มเพิ่มความเพื่ออธิบายที่มาของสมญานามที่ตัวละครชนพื้นเมืองผู้ร่วมคณะใช้เรียกชาวยุโรปซึ่งไม่ปรากฏในต้นฉบับแต่อย่างใด ดังข้อความว่า (สะกดตามต้นฉบับ) “แกเรียกข้าพเจ้าว่า ‘เสน’ เพราะข้าพเจ้ามีมือยาวแลมีขนตามหน้าตามตัวเหมือนลิงเสน แลเรียกเลียว ‘ว่าสิงโต’ ก็สมกับนามเลียว ซึ่งแปลว่าสีโหอยู่แล้ว แกเรียกจ๊อบว่า ‘หมู’ เพราะหน้าเขากลมแลอ้วนพี” (นกโนรี, 2459, น. 46) หลายแห่งเป็นการเพิ่มความที่มีลักษณะของการเกริ่นการณ์ (Foreshadowing) โดยนำสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตในท้องเรื่องมากล่าวถึง ณ จุดหนึ่งในโครงเรื่องที่ยังไม่คลี่คลายไปถึงเหตุการณ์นั้น ดังข้อความตอนหนึ่งว่า “ทำให้ข้าพเจ้านึกว่านี่คือสาวพันปีอาจทำให้ชายหลงพิศواسได้หนักหนาอย่างไรแลก็เห็นปรากฏได้ในภายหลังว่า ก่อนเธอจะชวนใครสมสู่การเสนาหาเธอคงฉวยศรีให้ชายเกิดสฤทธิพิศواسเต็มอัตราเสียก่อนได้ส่ำส่วยสกลอนอีก” (นกโนรี, 2459, น. 48) ข้อความตอนนี้ปรากฏในบทที่ 9 ซึ่งตามท้องเรื่องขณะเดินทางยังไม่ได้พบกับพระนางอัชฌา (Ayesha) แต่ข้อความที่เพิ่มเข้ามานั้นได้บอกเล่าถึงสิ่งที่จะเกิดตามมาภายหลังในโครงเรื่องไปก่อนแล้ว นอกจากนั้นยังพบการดัดแปลงตัวบทโดยนำข้อความเกี่ยวกับความเชื่อแบบพุทธศาสนาใส่เข้าไปในเนื้อหาของเรื่องบางช่วงอีกด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะยกตัวอย่างและอภิปรายในประเด็นนี้ต่อไป

จากข้อมูลข้างต้นเมื่อนำมาพิจารณาตามการแบ่งวิธีการแปล (Translation method) ของนิวมาร์ก (Newmark, 1988) ที่แบ่งวิธีการแปลเป็น 8 ประเภท³ พบว่าครูเหลียมไม่ใช้การแปลที่มีลักษณะใกล้เคียงกับการแปลแบบอิสระ (Free translation strategy) และการแปลแบบดัดแปลง (Adaptation) กล่าวคือไม่เน้นรักษารูปแบบอย่างเคร่งครัดตามต้นฉบับ มีทั้งการเรียบเรียงใหม่และการเพิ่มข้อความที่ไม่มีในต้นฉบับเข้าไปในฉบับแปล กล่าวได้ว่าครูเหลียมถือเอกสิทธิ์ในการแก้ไขตัวบทอย่างอิสระตราบเท่าที่ไม่ทำให้โครงเรื่องตามต้นฉบับเสียไป ซึ่งเป็นสิ่งที่นักแปลชาวไทยในยุครัชกาลที่ 5-6 ปฏิบัติกันเป็นปกติ เนื่องจากแนวคิดเรื่องความซื่อตรงต่อต้นฉบับในการแปล (Fidelity) นั้นยังไม่เข้ารูปเข้ารอยในวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของไทยในเวลานั้น (ดูข้อถกเถียงเรื่องนี้ใน Chittiphalangsri, 2019) เช่น ในนวนิยายภาษาไทยเรื่องแรกคือความพยาบาทซึ่งแปลมาจากเรื่อง *Vendetta* ผู้แปลคือแม่วันได้แก้ไขเพิ่มเติมตัวบทหลายแห่ง เช่น วิวาห์เรื่องพิธีการปลงศพของชาวยุโรป รวมถึงดัดแปลงตอนจบของเรื่องให้ตัวเอกเดินทางมายังป่าภาคเหนือของประเทศสยามแทนที่จะเป็นอเมริกาใต้ตามต้นฉบับ เป็นต้น (ทักษ์เฉลิมเกียรติ, 2558, น. 13-14)

ภายใต้วิธีคิดเรื่องการแปลเช่นนี้ การปรับเปลี่ยนองค์ประกอบในท้องเรื่องจึงไม่ใช่ของแปลกประหลาด แต่ในทางกลับกันนั้นหมายความว่าหากมีเนื้อหาหรือข้อความตอนใดในฉบับแปลที่เหมือนหรือใกล้เคียงกับต้นฉบับภาษาอังกฤษ นั้นเป็นเพราะผู้แปลเลือกรักษาองค์ประกอบจากต้นฉบับไว้เองโดยตั้งใจ หาใช่เพราะผู้แปลถูกบีบบังคับด้วยแนวคิดความซื่อตรงต่อต้นฉบับไม่ จึงอาจสรุปเป็นข้อเสนอดังต่อไปนี้เบื้องต้นว่า ภาพแทนที่ปรากฏในฉบับแปลเป็นภาพแทนที่ไม่ได้ขัดกับความคิดความเชื่อของผู้แปลและแนวคิดเกี่ยวกับเชื้อชาติที่แสดงผ่านตัวบทออกมา ก็ย่อมสอดคล้องใกล้เคียงกับแนวคิดของผู้แปลด้วย

เมื่อวิเคราะห์บทแปลแล้ว ผู้วิจัยพบว่าภาพแทนคนพื้นเมืองอัฟริกันนวนิยายแปลเรื่อง *สาวสองพันปี* ของครูเหลียมนำเสนอออกมาใกล้เคียงกับภาพแทนในเรื่อง *She* คือมีสถานะของคนป่าคนเถื่อน ในการแปลคำว่า *savage* ซึ่งเป็นคำเรียกคนพื้นเมืองที่ปรากฏบ่อยที่สุดในเรื่อง *She* ครูเหลียมเลือกใช้คำว่า “ทมิฬ” อยู่ตลอดเรื่องในบทแปล ดังตัวอย่างตอนหนึ่งว่า “Here they endured great hardships, but were at last entertained by the mighty queen of a **savage** people, a white woman of peculiar loveliness...” (Haggard, 2017, Chapter 1) ฉบับภาษาไทยมีว่า “...ได้ความลำบากมากจึงได้บรรลุไปถึงแดนหนึ่งในกลางทวีป พบพระนางองค์หนึ่งอันมีอำนาจเหนือ **คนทมิฬ**ทั้งสิ้น แลพระนางเป็นนารีทรงพระฉวีขาวผุดผ่องโสภา” (นกโนรี, 2459, น. 5)

คำว่า “ทมิฬ” ในปัจจุบันมีความหมายว่าดูร้ายหรือร้ายกาจ (ราชบัณฑิตยสภา, 2567) เมื่อสืบค้นจากหนังสือ *อักขรวิธานศรีย* ของหมอบรัดเลย์ซึ่งตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2416 พบคำว่า “ทะมิล” ซึ่งมีความหมายว่า “ใจดูร้าย, ใจฉะฉรรจ์, เปนชื่อคนใจดูร้ายที่อาจฆ่าคนได้นั้น, เช่นพวกแขกเอบะริกันนั้น.” (แบรดเลย์, 2514, น. 290) แสดงให้เห็นว่าคำคำนี้มีหมายในแง่ลบและถูกใช้เรียกชนกลุ่มหนึ่งอย่างดูหมิ่นมาก่อนที่ครูเหลียมจะแปลเรื่อง *สาวสองพันปี* แล้ว การเลือกใช้คำว่าทมิฬเพื่อถ่ายทอดภาพแทนของคนอัฟริกันในการแปลนวนิยายเรื่องนี้จึงเป็นการตั้งใจรักษาภาพด้านลบของคนอัฟริกันในเรื่องไว้อย่างชัดเจน

³ นิวมาร์กกล่าวถึงวิธีการแปล 8 ประเภท ได้แก่ การแปลคำต่อคำ (Word-for-word translation) การแปลตรงตัว (Literal translation) การแปลแบบซื่อตรง (Faithful translation) การแปลโดยอรรถ (Semantic translation) การแปลเพื่อเน้นสื่อสาร (Communicative translation) การแปลโดยใช้สำนวน (Idiomatic translation) การแปลแบบอิสระ (Free translation) และการแปลแบบดัดแปลง (Adaptation) (Newmark, 1988, pp. 45-47)

ที่น่าสนใจคือ ครูเหลืยมเลือกใช้คำว่า “ทมิฬ” หรือ “คนทมิฬ” ในการกล่าวถึงชนพื้นเมืองในเรื่อง แม้ว่าหลายครั้งจะไม่พบคำว่า *savage* ในต้นฉบับภาษาอังกฤษก็ตาม เช่น “Turning, she caught a man who was passing up the cave by the arm,” (Haggard, 2017, Chapter 8) ฉบับภาษาไทยบรรยายว่า “เห็นหล่อนยึดตัวชายทมิฬผู้หนึ่งไว้แลกระชับพุดกับเขาอยู่” (นกโนรี, 2459, น. 39) ส่วนข้อความอีกตอนหนึ่งบรรยายฉากสู้รบระหว่างตัวเอกกับชนพื้นเมืองว่า “แต่อ้ายทมิฬอีกสองคนโถมเข้ามาอีก” (นกโนรี, 2459, น. 43) ซึ่งแปลจากข้อความว่า “Then it was that the two others sprang upon me.” (Haggard, 2017, Chapter 13) จะเห็นได้ว่าคำที่ปรากฏใช้ในต้นฉบับนั้นเป็นถ้อยคำกลางๆ ที่ไม่ได้แฝงนัยดูหมิ่น แต่ฉบับแปลเลือกใช้คำว่า “ทมิฬ” พร้อมกับคำนำหน้าว่า “อ้าย” ซึ่งแสดงการดูหมิ่นอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

ตามท้องเรื่องต้นฉบับตัวเอกจะต้องเดินทางไปยังหิน Ethiopian Head ซึ่งเป็นจุดสังเกตสำคัญตามลายแทง ในฉบับแปลครูเหลืยมเลือกแปลสถานที่นั้นว่า “หินหัวคนดำทมิฬ” และ “แหลมคนดำทมิฬ” กล่าวคือต้นฉบับใช้คำเรียกชื่อชนชาติเอธิโอเปียในการตั้งชื่อสถานที่ แต่ในฉบับแปลภาษาไทยเลือกใช้คำที่แฝงนัยดูหมิ่นทางเชื้อชาติอย่างชัดเจน ภาพแทนของชนพื้นเมืองในฉบับแปลจึงไม่เพียงแต่รักษาน้ำเสียงแฝงอคติด้านเชื้อชาติตามต้นฉบับเท่านั้น แต่ยังปรากฏการเสริมแรงภาพแทนดังกล่าวให้หนักแน่นมากขึ้นด้วย

ในเรื่อง *She* ปรากฏภาพแทนชนพื้นเมืองอัฟริกันที่สัมพันธ์กับภาพเหมารวมแบบเหยียดเชื้อชาติอีกประการคือลัทธิกินเนื้อมนุษย์ (Cannibalism) ชนเผ่า Amahagger ซึ่งปรากฏตัวเป็นภัยคุกคามคณะสำรวจตลอดการเดินทางนั้นเป็นกลุ่มชนที่มีธรรมเนียมกินเนื้อมนุษย์ ในตอนหนึ่ง ชนเผ่าจับตัวคณะสำรวจไว้แต่ไม่สามารถทำอะไรเหล่าคนขาวได้เพราะพระนาง Ayesha สั่งห้าม ชนพื้นเมืองจึงประกอบพิธีบูชายัญเพื่อจะกินเนื้อชาวอาหรับที่ร่วมในคณะสำรวจ ดังความว่า

Then came a pause, and I noticed, with horror and a rising of the hair, that the woman next to Mahomed began to fondle him, patting his cheeks, and calling him by names of endearment, while her fierce eyes played up and down his trembling form. I do not know why the sight frightened me so, but it did frighten us all dreadfully, especially Leo. The caressing was so snakelike, and so evidently a part of some ghastly formula that had to be gone through. I saw Mahomed turn white under his brown skin, sickly white with fear. (We afterwards learned that its object was to pretend to the victim that he was the object of love and admiration, and so to soothe his injured feelings, and cause him to expire in a happy and contented frame of mind.- L. H. H.)

(Haggard, 2017, Chapter 8)

ข้อความในฉบับแปลมีว่า

ในขณะที่เรามีความสดุ้งกลัวกันทุกคน ข้าพเจ้าเหลืยมไปเห็นโมหมัดนั้นมีความสดุ้งตกใจกลัวเป็นพิเศษ แลหญิงอ้วนล่ำซึ่งจูมมือโมหมัดมานั้นกำลังนั่งไถลขัดหยอกล้อเคล้าเคลียโมหมัดอยู่ พลังจับแก้มเขาบ้าง แลเรียกชื่อเสียงอันหวานใจ แต่ในตาหล่อนสีแดงอย่างดุร้าย โมหมัดก็ตัวสั่นอยู่เนืองๆ ต่อมาข้าพเจ้าจึงรู้ได้ว่า เหตุร้ายอันนี้เป็นโดยหญิงผู้นี้ถูกหมิ่นประมาทโดยจับ เพราะเหตุฉะนั้นโมหมัดจะต้องถูกฆ่ากินเนื้อเสียในเวลานี้ เพราะพวกทมิฬเหล่านี้

เพศชาติที่กินเนื้อมนุษย์ และซึ่งหญิงผู้กำลังพูดจายั่ววนใจโมหณ์อยู่ก็เป็นธรรมเนียมที่จะ
ชวนผู้ตายให้มีอารมณ์รื่นๆ ขึ้นใจเสียก่อนที่ขณะจะถูกฆ่าตาย

(นกไนรี, 2459, น. 41)

จะเห็นได้ว่าพฤติการณ์การกินเนื้อมนุษย์นั้นปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของโครงเรื่องตัวบทต้นฉบับ ซึ่ง
ครูเหลียมได้รักษาองค์ประกอบนี้ไว้ตามเดิมในฉบับแปลและยังได้เพิ่มข้อความเพื่อขยายความเกี่ยวกับลัทธิ
กินเนื้อมนุษย์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในขณะที่ต้นฉบับภาษาอังกฤษไม่ปรากฏข้อความที่กล่าวถึงการกินเนื้อมนุษย์อย่าง
ตรงไปตรงมา แต่ผู้อ่านสามารถอนุมานได้จากการบรรยายสิ่งที่เกิดขึ้นตามท้องเรื่อง

จากการวิเคราะห์บทแปลเรื่อง *สาวสองพันปี* ทำให้กล่าวได้ว่าภาพแทนคนอัฟริกันฉบับแปลนั้นมี
ลักษณะที่ใกล้เคียงกับต้นฉบับ คือเป็นคนป่าเถื่อนดุร้ายที่กินเนื้อมนุษย์ และในฉบับแปลบางตอนภาพแทนด้านลบ
มีความเด่นชัดยิ่งกว่าต้นฉบับเสียด้วยซ้ำ กล่าวได้ว่าครูเหลียมไม่เพียงแปลเรื่องโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมโดย
รักษาวาทกรรมอคติด้านเชื้อชาติของเจ้าอาณานิคมยุโรปไว้อย่างตรงไปตรงมาเท่านั้น แต่ยังพร้อมขบขันการสร้าง
ภาพแทนด้านลบที่ยังเสริมแรงอคติด้านเชื้อชาติดังกล่าวได้หนักแน่นยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นว่าวาทกรรมอคติ
ด้านเชื้อชาติที่มีต่อคนอัฟริกันนั้นไม่ใช่สิ่งที่ขัดแย้งกับความคิดและการรับรู้ของครูเหลียมเอง

ในที่นี้เราจะพบว่าบทแปลเรื่อง *สาวสองพันปี* แสดงให้เห็นการฉวยรับทั้งรูปแบบและขนบการประพันธ์
รวมถึงวาทกรรมภายในตัวบทจากเจ้าอาณานิคมมาใช้แบบสัมพันธ์กัน กล่าวคือผู้แปลได้หยิบยืมรูปแบบการ
ประพันธ์ประเภทนวนิยายมาใช้สร้างตัวบทในภาษาไทยผ่านการแปลนวนิยายยอดนิยมที่มีเนื้อเรื่องตื่นเต้นและมี
ฉากท้องเรื่องแปลกใหม่ เป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจของผู้อ่านชาวไทย ดังจะเห็นได้จากความสำเร็จอันล้นหลามของ
เรื่อง *ความพยายามที่แม่น้ำแปด* ใน พ.ศ. 2444 ส่วนในด้านขนบการประพันธ์พบว่านวนิยายเรื่อง *She* ที่ครูเหลียม
เลือกแปลมีขนบการประพันธ์แบบเรื่องโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยม ซึ่งการดำเนินตามขนบการประพันธ์นี้ใน
ฉบับแปลโดยการรักษาภาพแทนคนอัฟริกันในเรื่องก็เปิดโอกาสให้ตัวบทแปลเสนอวาทกรรมอคติด้านเชื้อชาติที่
เป็นการฉวยรับมาจากเจ้าอาณานิคมด้วยเช่นกัน โดยในส่วนถัดไปผู้วิจัยจะได้อภิปรายให้เห็นว่า แท้จริงอคติ
ด้านเชื้อชาติที่ฉวยรับมานี้ไม่เพียงสอดคล้องกับความคิดของครูเหลียม แต่สอดคล้องกับความคิดของปัญญาชนนักเขียน
นักแปลชาวไทยส่วนหนึ่งในยุคอาณานิคมอย่างลงตัวด้วย ซึ่งจะเปิดเผยให้เห็นหน้าที่ของสิ่งที่ฉวยรับมาในบริบท
ของสังคมกึ่งอาณานิคมแบบไทย

5.3 แนวคิดอคติด้านเชื้อชาติต่อคนอัฟริกันในบริบทไทย

ในปีเดียวกันกับที่ตีพิมพ์เรื่อง *สาวสองพันปี* ครูเหลียมได้ตีพิมพ์นวนิยายแนวผจญภัยอีกเรื่องคือ
นางเณรมิตร โดยใช้นามปากกาว่า “นายสาราม” *นางเณรมิตร* เป็นนวนิยายที่มีตัวละครเป็นคนต่างชาติทั้งหมด
ลักษณะเนื้อเรื่องดำเนินรอยตามนวนิยายโรมานซ์แนวผจญภัยที่ได้รับความนิยมอย่างมากในเวลานั้น โดยเฉพาะ
จากเรื่องที่ครูเหลียมเป็นผู้แปลเองคือ *She* ของเฮนรี ไรเดอร์ แฮกการ์ด การที่ตัวละครในเรื่องมีแต่ชาวต่างชาติและ
ฉากท้องเรื่องเกิดขึ้นในดินแดนต่างชาติทั้งหมดทำให้ผู้เข้าใจผิดว่านวนิยายเรื่องนี้เป็นเรื่องที่แปลมา แต่แท้จริงแล้ว
นางเณรมิตร เป็นนวนิยายที่แต่งเป็นฝรั่ง (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2558, น. 47) คือเป็นงานไทยแท้ที่เขียนให้เหมือนกับ
เป็นเรื่องแปล หรือกล่าวได้ว่าเป็นการแปลปลอมหรือแปลสมมติ (Pseudotranslation) (Chittiphalangsri, 2014,
pp. 234-236)

เนื้อเรื่องของนางเนรมิตรกล่าวถึงตัวเอกคือเยมส์ บิลฟอด นักสำรวจชาวอังกฤษที่เดินทางไปยังประเทศอียิปต์พร้อมคณะ วันหนึ่งคณะเข้าไปสำรวจหลุมศพมัมมี่ในปิรามิด ระหว่างทางคณะสำรวจได้ผจญภัยต่าง ๆ วิเวียนคนรักของเยมส์ถูกลักพาตัวโดยคนร้ายชาวอาหรับ หลังจากนั้นคณะได้ติดตามไปเพื่อช่วยเหลือวิเวียนและได้พบกับนักบวชผู้วิเศษที่มีพลังฟื้นฟูชีวิตให้กับมัมมี่ และต้องการใช้พลังนี้ในการปลดปล่อยอียิปต์จากการยึดครองของจักรวรรดิอังกฤษ ในระหว่างนั้นคณะได้ค้นพบมัมมี่สาวที่ถูกปลุกชีพโดยมนต์ของผู้วิเศษเพื่อไขแสวงหาความสสารทางเพศ ซึ่งหากใช้งานมากเกินไปนางเนรมิตรก็จะสูญเสียพลังชีวิตและแห้งไปเป็นกองกระดูก ระหว่างนั้นบิลฟอดและคณะได้พบเห็นการร่วมรักกับนางเนรมิตรโดยชายนิโกร (เอธิโอเปีย) ที่เข้ามาในถ้ำ และได้รับรู้ว่าเหล่านางเนรมิตรสามารถปลุกเจ้าอารมณ์ปรารถนาทางเพศของชายหนุ่มที่สัมผัสตัวพวกนางได้ ต่อมาคณะสามารถช่วยวิเวียนและหนีออกมาได้ แต่ถูกคณะของนักบวชติดตาม นำไปสู่การต่อสู้กันระหว่างสองฝ่าย ซึ่งฝ่ายคณะสำรวจมีทหารอังกฤษเป็นผู้สนับสนุน ระหว่างนั้นเกิดภูเขาไฟระเบิดขึ้นและเป็นการปลุกชีพนางเนรมิตรนับร้อยให้ตื่นขึ้นและเข้าร่วมรักกับทุกคนในที่รับจนทุกฝ่ายหมดสิ้นเรี่ยวแรงจากกามราคะ ในตอนท้ายเยมส์และคณะสามารถหนีออกมาได้และเดินทางกลับยุโรป และกลายเป็นคนร่ำรวยจากทรัพย์ที่ได้มาจากอียิปต์ (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2558, น. 54-56; Harrison, 2014, pp. 86-89)

สิ่งที่นวนิยายแปลเรื่องสาวสองพันปีและนวนิยายแปลสมมติเรื่องนางเนรมิตรมีเหมือนกันก็คือภาพแทนด้านลบของคนอัฟริกันผิวดำ ในเรื่องนางเนรมิตรพบคำเรียกคนอัฟริกัน (เอธิโอเปีย) ว่า “อ้ายดำทมิฬ” (Harrison, 2014, p. 96) ซึ่งคำนี้พบในการแปลสาวสองพันปีและมีนัยเหยียดเชื้อชาติตามที่ไต้หวันเคราะห้แล้วข้างต้น นอกจากนี้คุณลักษณะประจำตัวของคนอัฟริกันก็แสดงนัยเหยียดเชื้อชาติชัดเจน ในสาวสองพันปีชนพื้นเมืองอัฟริกันมีลักษณะป่าเถื่อนและมีธรรมเนียมกินเนื้อมนุษย์ ส่วนในนางเนรมิตรครูเหลี่ยมสร้างภาพให้ทาสนิโกรเป็นคนที่มีความเห็นกระหายทางเพศอย่างไม่รู้จักควบคุม (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2558, น. 55-56) ซึ่งลักษณะของการไม่รู้จักควบคุมการแสดงออกทางเพศนี้อาจมองได้ว่ามีลักษณะไม่ต่างจากสัตว์ เป็นเครื่องหมายแสดงความตกต่ำที่ขัดกับค่านิยมแบบวิกตอเรียน และเนื่องจากนางเนรมิตรเป็นผลงานเขียนโดยคนไทยแท้ๆ ออกิตด้านเชื้อชาติที่ปรากฏนี้จึงเป็นอคติที่สอดคล้องกับโลกทัศน์ของผู้ประพันธ์อย่างตรงไปตรงมา

แนวคิดอคติด้านเชื้อชาตินี้แท้จริงไม่ใช่ของใหม่ที่มากับลัทธิอาณานิคม คนไทยมองคนต่างชาติต่างภาษาบางกลุ่มในฐานะ “คนอื่น” ที่มีสถานะด้อยกว่าตนมาก่อนหน้านั้นแล้ว ดังปรากฏการนำเสนอภาพแทนตัวละครชายขอบในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนในเชิงแปลกแยกและดูแคลน โดยเฉพาะคนที่ถูกขนานนามว่าลาวและคนมอญ (ธนกร เพชรสินจร, 2557, น. 1-23) ส่วนคนอัฟริกันน่าจะปรากฏในการรับรู้ของคนไทยในอดีตมาอย่างต่อเนื่อง ในจารึกโคลงภาพคนต่างภาษาวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ปรากฏภาพและโคลงแสดงภาพคนอัฟริกันไว้ ดังว่า

หัวพริกหยวกหยาบเผ้า	ผมเงาะ
ปากแสดะยิงฟันขัน	คู่เบื้อ
อยู่เขตประเทศเกาะ	อาฟริ กาแอ
โหนดชาติฉวีเนื้อแมน	หมึกเขมา ฯ
กางเกงริ้วลิเลื้อย	ลายสุหรัต
ใส่เสื้อสีขาวเขา	ขอบใช้
เช็ดหน้าจตุรัสจัด	จีบคาด เอวเอย
เครื่องแต่งร่างร้ายไร้	เพศพล ฯ

(ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2563)

จะเห็นว่าโคลงดังกล่าวให้รายละเอียดเรื่องสีผิว ถิ่นที่อยู่ และการแต่งกายของคนอัฟริกันไว้พอสมควร โดยมีการเชื่อมโยงลักษณะหมยิกของคนอัฟริกันเข้ากับผมของชาวเงาะ ซึ่งเป็นชนพื้นถิ่นที่อาศัยอยู่ในเขตป่าเขาของดินแดนประเทศไทยและถูกมองว่าเป็นชาวป่า ดังคำเรียก “เงาะป่า” ภาพของคนอัฟริกันจึงถูกเชื่อมโยงกับความล้าหลังในการรับรู้ของผู้แต่งโคลงนี้ นอกจากนี้ยังปรากฏถ้อยคำในเชิงลบอยู่ค่อนข้างชัดเจน เช่น ปากแฉะ คู่เบื้อ โนดชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นร่องรอยของอคติด้านเชื้อชาติต่อคนอัฟริกันที่ปรากฏในสังคมช่วงต้นของการรับอิทธิพลตะวันตก

อคติด้านเชื้อชาติต่อคนดำอัฟริกันน่าจะยิ่งปรากฏชัดเจนขึ้นเมื่อประเทศไทยเข้าสู่ยุค (กึ่ง) อาณานิคม หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา ซึ่งทำให้อิทธิพลตะวันตกแผ่ล้นสังคมไทยกรุงเทพฯ ในหลากหลายด้าน ในหนังสือ *อักษรวิธานศรีย* ซึ่งชาวตะวันตกอย่างหมอบรัดเลย์เป็นผู้รวบรวมและตีพิมพ์หลังสนธิสัญญาเบาว์ริงเกือบสองทศวรรษก็ใช้คนดำอัฟริกันเป็นตัวอย่างอ้างอิงในด้านลบเมื่อให้ความหมายของคำว่าทมิฬ ดังว่า “เป็นชื่อคนใจดำร้ายที่อาจฆ่าคนได้นั้น, เช่นพวกแขกเอบะฟะริกานนั้น.” (แบรดเลย์, 2514, น. 290)

การที่ชนชั้นนำและปัญญาชนไทยส่วนหนึ่งเดินทางไปศึกษายังยุโรปและสหรัฐอเมริกาที่น่าจะเป็นปัจจัยให้คนเหล่านี้รับเอาแนวคิดอคติด้านเชื้อชาติแบบตะวันตกมากยิ่งขึ้น ดังที่ทักษ์ชี้ให้เห็นว่า “ครูเหลียมก็ไม่ได้ต่างจากคนไทยอีกหลายคนในรุ่นราวคราวเดียวกันที่ได้ไปเรียนอังกฤษ แล้วรับเอาคติเหยียดผิวของตะวันตกมาด้วย” (ทักษ์ เณลิมเตียรณ, 2558, น. 55)

เมื่อสำรวจงานเขียนที่เขียนโดยนักเขียนไทย “หัวนอก” ในยุคเดียวกันก็พบหลักฐานที่ชี้ว่านักเขียนไทยจำนวนหนึ่งมีแนวคิดอคติด้านเชื้อชาติต่อคนดำอัฟริกันอยู่อย่างเด่นชัด ซึ่งเป็นข้อค้นพบที่สนับสนุนข้อสังเกตของทักษ์ข้างต้นและของการวิจัยนี้ด้วย โดยใน *วารสารลัทธิวิทยา* เล่มที่ 2 ตอนที่ 3 ซึ่งตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2444 ปรากฏคอลัมน์ “หมายเหตุเบ็ดเตล็ด” แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ เขียนโดย “แม่วัน” ซึ่งน่าจะเป็นผู้เขียนคนเดียวที่แปลนวนิยายเรื่อง *ความพยายาม* ในข้อเขียนนี้ปรากฏข้อความว่า

เมื่อก่อนเรามีทาสใช้มาก เดียวนี้เรามีทาสอยู่บ้าง แต่ต่อไปข้างหน้าเราจะไม่มียเลย
ทุกคนยอมทราบบ่อยแล้วว่าเปนการดีอย่างที่สุดสำหรับชาติและประเทศต่างๆ ในยุโรปที่สุดแล้ว
รัสเซียก็เลิกการใช้ทาสหมดแล้ว บัดนี้ในทวีปอาเซียนี้ก็ตั้งต้นจะเลิกทาสกัน มีประเทศเรา
เปนต้น ในไม่ช้านักความศิวิไลซของทวีปอาเซียจะสูงเสมอป่าเสมอไหล่กับทวีปยุโรปได้

เมื่อพูดถึงความศิวิไลซๆ ก็ทำให้หวนคิดถึงทวีปอาฟริกาว่าเมื่อไรจะคลานขึ้นสู่
ความศิวิไลซบ้าง มีข้อหมายอย่างให้อ้างให้เห็นได้ว่ายังอยู่อีกนานนัก ด้วยยังใช้เบี้ยเปนเงินตรา
ซื้อขายนทาสกันได้ราวกับคนเปนสัตว์หรือวัตถุ ยังเห็นว่าความเปลือยกายเปนของอันพึงชม
ยังเห็นว่าเนื้อคนมีศอร่อยมากอยู่ ยังเห็นว่าพวกตาดีเปนสัตว์ของคนตามืด และ ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ

(แม่วัน, 2444, น. 246)

ข้อเขียนนี้สะท้อนวาทกรรมอคติด้านเชื้อชาติของลัทธิจักรวรรดินิยมอย่างชัดเจน กล่าวคือผู้เขียนยกย่องแนวคิดการเลิกทาสของไทยว่าเป็นแนวคิดที่แสดงออกมามีอารยะหรือศิวิไลซ์ แนวคิดดังกล่าวนี้มีที่มาจากการเคลื่อนไหวรณรงค์ให้เลิกทาส (Abolitionism) ซึ่งริเริ่มในประเทศอังกฤษ ช่วง ค.ศ. 1750 เป็นต้นมา (Macmaster, 2001, pp. 60-62) โดยแนวคิดนี้มองว่าการค้าและครอบครองทาสแสดงถึงความตกต่ำของมนุษย์ ต่อมาแนวคิดรณรงค์ให้เลิกทาสกลายเป็นข้ออ้างหนึ่งของจักรวรรดิอังกฤษในการเข้าไปปลดปล่อยคนดำอัฟริกันจากความป่าเถื่อน

นอกจากนั้นแล้วการรณรงค์ให้เลิกทาสยังทำให้จักรวรรดิอังกฤษเกิดความรู้สึกเหนือกว่าทางศีลธรรมเหนือชาติเจ้าอาณานิคมอื่นๆ อีกด้วย (Brantlinger, 1988, pp. 181-182)

ในที่นี้จะเห็นว่าแม้วันหิบบียัมาทกรรมต่อต้านการค้าทาสของอังกฤษมาแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีความทัดเทียมกับประเทศอารยะ แต่ขณะเดียวกันวาทกรรมนั้นก็ถูกนำมาใช้เพื่อโจมตีคนอัฟริกัน ข้อความข้างต้นในย่อหน้าที่สองแทบจะเป็นการทำสำเนาภาพเหมารวมคนอัฟริกันที่ถูกสร้างขึ้นตามวาทกรรมอคติด้านเชื้อชาติของยุโรป ได้แก่ การครอบครองทาส (Slavery) การเป็นคนป่าเปลือยกาย (Naked savage) และการนับถือลัทธิกินเนื้อมนุษย์ (Cannibalism) กล่าวได้ว่าผู้เขียนข้อความนี้หิบบียัมาทกรรมอคติด้านเชื้อชาติจากยุโรปมาโดยตรง โดยมีการสร้างชนชาติอัฟริกันให้เป็นเป้าหมายของการกดขี่ข่มเหง เพื่อเป็นการเปรียบเทียบทำให้ความมีอารยะหรือความศิวิไลซ์ของสังคมไทยเด่นชัดขึ้น ซึ่งจะสร้างความรู้สึกเหนือกว่าให้กับชาติตนเอง

แนวคิดที่ใกล้เคียงกันนี้ยังพบในงานเขียนของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในบทความเรื่อง “เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสตรี” พระองค์เสนอว่าสถานะของผู้หญิงในสังคมคือเครื่องแสดงถึงความมีอารยะ ซึ่งมีตะวันตกเป็นคู่เทียบวัด ในบทความดังกล่าวพระองค์กล่าวในเชิงเปรียบเทียบถึงชนชาติที่ถือว่าล้าหลังเพื่อที่ประเทศไทยจะไม่เอาอย่าง ดังความว่า

ในคณะมนุษย์ที่ต่ำที่สุดในขีดชั้นแห่งความรุ่งเรือง เช่นพวกเงาะป่า พวกคนป่าในเกาะบอร์นิโอและเกาะต่างๆ ในมหาสมุทรปาซิฟิก และพวกคนป่าในมหาทวีปอาฟริกาเป็นต้น สภาพของสตรีเป็นอย่างไรควรพิจารณาดู ในคณะมนุษย์ที่กล่าวมาแล้วนี้ สตรีเป็นวิญญูณกะทรพย์ของบุรุษโดยแท้ และผู้ขายประพฤติต่อผู้หญิงเหมือนประพฤติต่อปศุสัตว์
(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2494, น. 93)

คล้ายคลึงกับข้อเขียนของแม้วิน บทความนี้ของรัชกาลที่ 6 ยกชนชาติล้าหลังมาเป็นเครื่องเทียบวัด โดยเสนอว่าสิ่งใดที่เป็นวิถีปฏิบัติของชนชาติล้าหลัง สังคมไทยก็ควรจะหลีกเลี่ยง และหันไปยึดเอาแบบแผนแห่งความมีอารยะที่พบในชาติตะวันตกซึ่งเป็นตัวแทนของความทันสมัย คู่ตรงข้ามระหว่างอารยธรรมกับความป่าเถื่อนจึงเป็นนัยแฝงที่ปรากฏอยู่ในข้อเขียนนี้ แม้ว่าผู้เขียนจะไม่ได้กล่าวออกมาโดยตรงก็ตาม

น่าสนใจว่าผู้ประพันธ์ทั้ง 3 ที่ผู้วิจัยนำมาอภิปรายในที่นี้คือครูเหลียม แม้วิน และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ล้วนเป็นอดีตนักเรียนอังกฤษ คือผู้ที่เคยเดินทางไปสัมผัสวัฒนธรรมของชาติยุโรป เจ้าอาณานิคมด้วยประสบการณ์ของตนเอง แสดงให้เห็นว่าไม่เพียงวัฒนธรรมและความรู้ของตะวันตกเท่านั้นที่ส่งอิทธิพลต่อปัญญาชนไทยในสมัยอาณานิคม แต่ยังรวมถึงวิธีคิดและทัศนะที่แสดงถึงอคติด้านเชื้อชาติด้วย หรือหากวิเคราะห์ในมุมมองแบบฟูโกต์แล้วก็สามารถกล่าวได้ว่าปฏิบัติการทางวาทกรรมของเจ้าอาณานิคมมีอำนาจเปลี่ยนแปลงความคิดของคนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของประเทศเจ้าอาณานิคมด้วย

อย่างไรก็ดีในกรณีของครูเหลียม อิทธิพลของวาทกรรมแบบอาณานิคมมีความซับซ้อนที่พึงขบคิดมากไปกว่านั้น แฮร์ริสันชี้ว่านางเฮอร์มิตรของครูเหลียมแฝงมุมมองและวาทกรรมแบบจักรวรรดินิยมที่มองว่าตะวันออกเป็นดินแดนแห่งความเขี้ยวแปลกตา (Exotic) แต่ก็เต็มไปด้วยอันตรายดังที่ปรากฏในนวนิยายโรมานซ์ผจญภัยของยุโรป นอกจากนั้นแล้วดินแดนตะวันออก ซึ่งในกรณีของนางเฮอร์มิตรคือดินแดนอาหรับหรือแขก ยังเป็นพื้นที่ยั่วยวนให้เกิดความติดอกุศลและความใฝ่ต่ำทางเพศ (Harrison, 2014, p. 82) ภาพแทนของดินแดนตะวันออกเช่นนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมบูรพาคตินิยม (Orientalism) ที่แฝงอยู่ในวรรณกรรมและศิลปะของชาวยุโรป

มายาวนาน กล่าวได้ว่างานเขียนของนักเขียนไทยในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 ถึงต้นรัชกาลที่ 6 ปรากฏการเลียนแบบทั้งรูปแบบการเขียนของตะวันตกและเลียนแบบการใช้วาทกรรมของเจ้าอาณานิคมตะวันตกอย่างโดดเด่น

แฮร์ริสันยังวิเคราะห์ต่อไปว่านวนิยายผจญภัยที่มืองค์ประกอบเกี่ยวกับมัมมี่และความสยองขวัญแบบกอธิกนั้นเป็นผลพวงของจินตนาการเพื่อฝันของจักรวรรดิอังกฤษปลายยุควิกตอเรียน ขณะที่ผู้เขียนชาวไทยอย่างครูเหลียมนั้นไม่ได้อยู่ภายใต้บริบทของเจ้าอาณานิคมเช่นสังคมวิกตอเรียน แต่ผลิตทางวรรณกรรมของครูเหลียมกลับมืองค์ประกอบที่คล้ายคลึงอย่างแยกไม่ออกจากงานเขียนของอังกฤษ การผลิตงานเขียนเช่น *นางเนรมิตร* จึงเป็นการสร้างจินตนาการเพื่อฝันแบบกึ่งบูรพาคตินิยมของสยามเอง (Quasi-Orientalist Siamese fantasy) โดยการเลียนแบบเรื่องเพื่อฝันแบบวิกตอเรียนและหยิบยืมวิธีคิดแบบจักรวรรดิมาใช้ ซึ่งงานเขียนในลักษณะนี้เข้ากันได้ดีกับรสนิยมของผู้อ่านในกรุงเทพฯ กึ่งอาณานิคม เพราะสามารถทำให้ผู้อ่านมองตัวเองด้วยสายตาที่ตัดเทียมกับเจ้าอาณานิคมโดยการสร้าง “คนอื่นอันป่าเถื่อน” (The savage Others) ได้แก่ คนอาหรับและคนด้าอฟริกกัน เพื่อเป็นเครื่องเปรียบเทียบให้คนไทยเกิดความรู้สึกเหนือกว่าด้านเชื้อชาติเมื่อเปรียบเทียบกับคนเถื่อนเหล่านี้ (Harrison, 2014, pp. 95-98)

ข้อเสนอของแฮร์ริสันนี้สอดคล้องกับสิ่งที่ผู้วิจัยพบในการวิเคราะห์การแปลเรื่อง *สาวสองพันปี* อย่างลงตัว กล่าวคือในการแปลเรื่อง *สาวสองพันปี* ครูเหลียมตั้งใจเก็บรักษาภาพแทนด้านลบของคนด้าอฟริกกันไว้ตามต้นฉบับ กระทั่งขบเน้นภาพแทนดังกล่าวให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ส่วนในการแต่งเรื่อง *นางเนรมิตร* นั้นครูเหลียมก็ตั้งใจสร้างภาพแทนแบบเดียวกันไม่ผิดเพี้ยน จึงสามารถนำข้อเสนอของแฮร์ริสันมาร่วมยืนยันข้อสังเกตของผู้วิจัยได้ว่าภาพแทนคนด้าอฟริกกันในการแปลเรื่อง *สาวสองพันปี* นั้นเป็นไปตามอคติด้านเชื้อชาติที่หยิบยืมมาจากจักรวรรดิอังกฤษ

เมื่อพิจารณาด้วยแนวคิดการจวบรับ โดยนำบริบทการประพันธ์ของนักเขียนและนักแปลคนอื่นที่ได้กล่าวถึงแล้วมาอภิปรายประกอบ จะเห็นว่าวาทกรรมอคติด้านเชื้อชาติต่อคนด้าอฟริกกันมักถูกนำเสนอควบคู่ไปกับความมีอารยะของสังคมไทย “คนอื่นอันป่าเถื่อน” ในวรรณกรรมได้ถูกหยิบยืมและถ่ายทอดมาสู่บริบทใหม่ ที่ซึ่งภาพแทนเหล่านั้นจะมีความหมายและหน้าที่ใหม่ นั่นคือถูกนำเสนอเพื่อเป็นเครื่องเปรียบเทียบให้ตัวตนของไทยที่กำลังดำเนินรอยตามความทันสมัยแบบตะวันตกมีความสูงเด่นขึ้นมา อคติด้านเชื้อชาติจึงเป็นความคิดและวิธีคิดแบบเจ้าอาณานิคมที่สังคมไทยซึ่งเป็นสังคมกึ่งอาณานิคมจวบรับมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างความรู้สึเหนือกว่าด้านเชื้อชาติทั้งแก่ผู้เขียนและผู้อ่านนั่นเอง

5.4 ความเป็นกอธิก การแปล และการต่อรองกับอิทธิพลของอาณานิคม

การวิเคราะห์ข้างต้นทำให้เห็นลักษณะสำคัญในการเขียนและการแปลของครูเหลียม คือการหยิบยืมจวบรับวิธีเขียนและวาทกรรมของจักรวรรดิอังกฤษ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยขอเสนอเพิ่มเติมว่าการแปลเรื่อง *สาวสองพันปี* ของครูเหลียมไม่ได้แสดงมิติของการเลียนแบบเจ้าอาณานิคมตะวันตกเท่านั้น แต่ยังแฝงนัยของการเขียนโต้กลับ (Write back) อำนาจนำของเจ้าอาณานิคมด้วย นัยนี้ปรากฏอยู่ทั้งในการเลือกประเภทตัวบทมาแปลและในกระบวนการแปล

ในประเด็นการเลือกตัวบทนั้น นวนิยายเรื่อง *She* ของเฮนรี ไรเดอร์ แฮกการ์ดมีลักษณะของการเป็นนวนิยายโรมานซ์ผจญภัยดังได้ชี้ให้เห็นแล้วในตอนต้นของบทความนี้ อย่างไรก็ตามเรื่อง *She* ซึ่งเขียนขึ้นปลายยุควิกตอเรียน มืองค์ประกอบของเรื่องหลายประการที่แตกต่างไปจากงานเขียนแนวผจญภัยยุคต้นเช่น *Robinson*

Crusoe กล่าวคือในเรื่อง *She* ปรากฏองค์ประกอบของความสยองขวัญแบบกอธิก (Gothic) และเรื่องไสยเวทย์ (Occult) อยู่อย่างชัดเจน ลักษณะดังกล่าวนี้ยังปรากฏในนวนิยายของนักเขียนอีกหลายคน (รวมถึงในเรื่อง *นางเฮอร์มิตร*ของครูเหลียมด้วย) นวนิยายในกลุ่มนี้เองที่แบรนท์ลิงเจอร์เรียกว่าเป็นนวนิยาย “กอธิกแนวจักรวรรดินิยม” (Imperial Gothic) (Brantlinger, 1988)

ตัวอย่างนักเขียนวรรณกรรมโรมานซ์ที่มีลักษณะกอธิกแนวจักรวรรดินิยม เช่น โรเบิร์ต หลุยส์ สตีเวนสัน อาเธอร์ โคนัน ดอยล์ บราม สโตเกอร์ รวมถึงเฮนรี ไรเดอร์ แฮกการ์ด ในวรรณกรรมแนวนี้นักประพันธ์ประกอบสำคัญคือเรื่องเหนือธรรมชาติ ความสยองขวัญจากภูตผีและความตาย รวมถึงการใช้ไสยเวทย์ วรรณกรรมกอธิกแนวจักรวรรดินิยมจึงแสดงให้เห็นถึงความวิตกกังวลของจักรวรรดิว่าความเชื่อทางศาสนาแบบเคร่งครัดจะเลือนหายไป และที่สำคัญคือแสดงความกังวลว่าอารยธรรมตะวันตกอาจถดถอยไปสู่ความป่าเถื่อนอนารยะ (Brantlinger, 1988, p. 229) เมื่อพิจารณาองค์ประกอบในเรื่อง *She* ก็ทำให้เห็นความสอดคล้องกับแนวการวิเคราะห์ข้างต้น เช่น ราชนินี Ayesha ในเรื่องนั้นเป็นหญิงที่ใช้เวทมนตร์คาถาเพื่อรักษาชีวิตให้ไม่แก่เฒ่าได้ยืนยาวมานับพันปี และต้องการฟื้นคืนชีวิตให้แก่คู่ครองที่สิ้นชีวิตไปแล้ว ขณะที่ตัวเอกผิวขาวในเรื่องก็หลงใหลในอำนาจของนางและเห็นดีเห็นงามกับการทำพิธีไสย เป็นต้น

ลักษณะสำคัญอีกประการของวรรณกรรมกอธิกแนวจักรวรรดินิยมคือแก่นเรื่องแนวหายนะสิ้นโลก (Apocalyptic theme) รวมถึงแนวเรื่องภัยจากการรุกราน (Invasion-scare story) ในวรรณกรรมแนวนี้นักประพันธ์ประกอบเกี่ยวกับคนผิวขาวที่ถูกรุกรานจากชนป่าเถื่อนหรือภูตผีปิศาจ การรุกรานนี้ปรากฏในฉากท้องเรื่องของจักรวรรดิ ซึ่งอาจเป็นดินแดนห่างไกลหรือในใจกลางจักรวรรดิเอง ในวรรณกรรมกอธิกปลายยุควิกตอเรียนถึงต้นยุคเอ็ดเวิร์ดเต็มไปด้วยเรื่อง ตัวละครที่กลับจากดินแดนที่ห่างไกลของจักรวรรดิต้องพบปรากฏการณ์ลึกลับเหนือธรรมชาติที่ติดตามตนเองมาสู่ใจกลางประเทศอังกฤษ (Brantlinger, 1988, pp. 230-231) นอกจากนั้นแล้วแนวเรื่องภัยจากการรุกรานยังสามารถแปลงรูปไปสู่แนวเรื่องอื่นได้ด้วย อาทิ นวนิยายแนววิทยาศาสตร์เรื่อง *The War of the Worlds* ของเอช. จี. เวลส์ นำเสนอการรุกรานประเทศอังกฤษจากมนุษย์ต่างดาว

แบรนท์ลิงเจอร์เสนอว่าแนวเรื่องดังกล่าวนี้สะท้อนความกังวลของผู้เขียนและสาธารณชนชาวอังกฤษต่อการเสื่อมถอยของจักรวรรดิ รวมถึงมองว่าอารยธรรมอาจมาถึงจุดจบจากการรุกรานของภัยอันน่าสะพรึงกลัว (Brantlinger, 1988, pp. 233-234) ไม่ว่าจะเป็นไสยเวทย์ ภูตผี หรือสายพันธุ์ต่างดาว เมื่อย้อนมาพิจารณาเรื่อง *She* และบทแปลเรื่อง *สาวสองพันปี* พบองค์ประกอบกอธิกแนวจักรวรรดิเช่นนี้ชัดเจน ตามท้องเรื่องนั้นเมื่อ Ayesha/อัสมา เตรียมเข้าพิธีชุบร่างในกองไฟ พระนางแสดงความประสงค์ว่าจะใช้อำนาจความเป็นอมตะยึดครองประเทศอังกฤษและโค่นล้มพระนางวิกตอเรียลงจากอำนาจและให้คนรักของตนคือ Leo/เลียว ขึ้นปกครองแทน ในตอนนีตัวบททั้งฉบับภาษาอังกฤษและฉบับแปลแสดงความกังวลของตัวละครไว้อย่างชัดเจน ดังว่า

The terrible She had evidently made up her mind to go to England, and it made me absolutely shudder to think what would be the result of her arrival there. What her powers were I knew, and I could not doubt but that she would exercise them to the full. It might be possible to control her for a while, but her proud, ambitious spirit would be certain to break loose and avenge itself for the long centuries of its solitudes. [...] In the end she would, I had little doubt, assume absolute rule over the British dominions, and probably over the whole earth, and, though I was sure that she would speedily make ours the most glorious

and prosperous empire that the world has ever seen, it would be at the cost of a terrible sacrifice of life.

(Haggard, 2017, Chapter 22)

ข้าพเจ้ารู้สึกถึงถ้อยคำของพระนางอัสมา ก็คิดคร่ำมกแล้ว ในเสียงเธอกล่าวว่าจะไปประเทศอังกฤษแลยึดถือเอาอยู่ได้อำนาจไว้ในเงื้อมมือเธอ ถ้ากระนั้นจะเป็นเหตุอย่างไรต่อไปแก่ประเทศอังกฤษข้าพเจ้าไม่รู้เลย ถึงอย่างไรก็ดี เธอมีอำนาจฤทธิ์มากแท้ ข้าพเจ้าไม่สงสัยเลย ถ้าอยากครอบครองประเทศอังกฤษ ก็คงเอาประเทศอื่น ๆ ทั้งโลกนี้ไว้ได้อำนาจเธอด้วย เพราะฉะนั้นประเทศทั้งโลก คงเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ และเธอกับเลียวจะปกครองประเทศอังกฤษแลเมืองขึ้นตลอดไป โดยไม่รู้จักแก่ไม่รู้จักตาย เพราะฉะนั้นพงษาวดารอันนานปี ก็จะมีกล่าวแต่รัชกาลเดียว การคิดเห็นเช่นนี้คล้าย ๆ เป็นความฝันอันใหญ่ แต่ข้าพเจ้าเห็นได้ว่าเธอสะกดพระไทยแผ่อาณาจอยู่ยงแล้ว บัดนี้จะปล่อยอำนาจใหญ่ให้สมพระไทยกำเริบ โลกก็จะเปลี่ยนแปลงใหม่หมด แล้วไม่รู้จักเปลี่ยนแปลงอีกเลย

(นกโนรี, 2459, น. 136-137)

ในที่นี้อาจตีความได้ว่าเรื่อง *She* นั้นแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ที่อำนาจของจักรวรรดิจะถูกบ่อนทำลายลงโดยอำนาจจากที่ห่างไกล ซึ่งเป็นอำนาจแห่งคุณไสยอันไม่อาจหยั่งรู้ได้ด้วยความเข้าใจแบบสมัยใหม่ ในแง่การแปลเรื่อง *She* มาเป็นภาษาไทยโดยคงองค์ประกอบในส่วนนี้ไว้ชัดเจนก็เป็นการผลิตซ้ำความเป็นไปได้ดังกล่าว บทแปลที่ผลิตขึ้นเพื่อเสนอแก่ผู้อ่านชาวไทยจึงเสนอความคิดว่าแม้จักรวรรดิอังกฤษจะยิ่งใหญ่เพียงไร ก็อาจเสื่อมถอยลงและพบกับจุดจบจากภัยอันลึกลับได้ การนำเสนอบทแปลเช่นนี้อาจตีความได้ว่าเป็นความพยายามในการบ่อนเซาะ (Subvert) อำนาจครอบงำของเจ้าอาณานิคมโดยเปิดโอกาสให้เห็นความเสื่อมถอยของจักรวรรดิ และทำให้เห็นว่าไสยเวทย์และสิ่งเหนือธรรมชาติที่คนไทยไม่ได้รู้สึกแปลกแยกนั้นก็อาจมีศักยภาพในการคุกคามเจ้าอาณานิคมได้ตามตรรกะของเรื่องเล่า

นอกจากการเลือกเรื่องแนวอภินิหารที่เปิดเผยความเป็นไปได้ของการลดทอนอำนาจครอบงำของอาณานิคมแล้ว ครูเหลียมยังอาศัยภาวะผู้กระทำการในการแปลสอดแทรกคติแบบไทยเข้าไปเพื่อต่อรองกับวาทกรรมแบบอาณานิคมด้วย โดยพบการแต่งเติมและแทรกแนวคิดแบบพุทธเข้าไปในบทแปลหลายจุด เช่นตอนหนึ่งมีผู้เล่าคือฮอลลิกกล่าวอย่างเป็นคติเมื่อได้เห็นนางอัสมาเป็นครั้งแรกว่า “*เปณรูปอันน่ารักที่สุดของโลก และเปณรูปอันน่าขงที่สุดของธรรม น่ารักของโลกเพราะมันชวนใจให้ทำบาปแสนหน้ น่าขงของธรรมเพราะมันทำให้ใจหลงไหล ให้ใจพล่านร้อนรัก ทำให้ใจกำเริบราดตัณหา*” (นกโนรี, 2459, น. 68) วงศัพท์ที่ครูเหลียมเลือกใช้นั้นมาจากวงศัพท์แบบพุทธชัดเจน ได้แก่ โลก ธรรม ราคะ ตัณหา ข้อความซึ่งไม่มีในต้นฉบับตอนนี้กำลังเตือนผู้อ่านให้ตระหนักถึงภัยของความมั่งคั่งแห่งสตรีที่อาจยั่วชวนให้เกิดตัณหาราคะ กล่าวได้ว่าการแทรกคติแบบพุทธเข้ามานี้ครูเหลียมกำลังเตรียมให้ผู้อ่านชาวไทยรู้เท่าทันความเป็นไปได้ของโลก (ในเรื่องเล่า) ทำให้ผู้อ่านชาวไทยมีความเข้าใจลึกซึ้งมากกว่าผู้อ่านชาวตะวันตกที่อ่านฉบับภาษาอังกฤษ

ในอีกตอนหนึ่งเมื่อฮอลลิกกล่าวเตือนใจนางอัสมาว่ามนุษย์ทุกคนย่อมตายจากโลก นางกล่าวได้ว่า “จริงหละ, ตายจากโลก, แล้วก็กลับมาเกิดในโลกอีก, ตายแล้วตายอีก เกิดแล้วเกิดอีก *เวียนอยู่ในวัฏสงสารอย่างไรเล่า แต่ฉันนั้นชื่อว่าอัสมาไม่รู้จักตาย ฉันคงมีชีวิตอยู่เสมอคอยทำหน้าที่รักฉัน*” (นกโนรี, 2459, น. 64) ข้อความในตอนนี้อาจตีความได้ว่านางอัสมาในฉบับครูเหลียมกล่าวอ้างคติเรื่องเวียนว่ายตายเกิด

ในวิถีสังสารตามอย่างพุทธ แต่ตัวนางนั้นตระหนักตนว่าตัวเองเป็นผู้ไม่มีวันตาย ซึ่งขัดกับคติเรื่องไตรลักษณ์ ภายหลังผู้อ่านจะได้ทราบนางอัสมาที่ถือตนว่าเป็นอมตะแท้จริงแล้วก็ต้องพบกับจุดจบในท้ายที่สุดไม่ต่างจากมนุษย์ทุกคน เมื่อพิจารณาการปรากฏของคติพุทธในโครงสร้างของเรื่องโดยรวม อาจตีความได้ว่าครูเหลื่อมได้แฝงคำตอบไว้ให้แก่ผู้อ่านชาวไทยว่าเหตุไรนางอัสมาถึงต้องพบจุดจบในตอนท้าย ก็เนื่องจากไม่มีผู้ใดเห็นความเป็นจริงของกฎแห่งไตรลักษณ์ได้นั่นเอง

การนำคติแบบพุทธเข้ามาใช้ต่อรองกับตัวบทต้นฉบับได้อย่างน่าสนใจที่สุดปรากฏในตอนท้ายหลังจบเรื่อง *สาวสองพันปี* ครูเหลื่อมได้เพิ่มเติม “ความเห็นผู้แปลเป็นไทย” ที่เป็นการแสดงความคิดของผู้แปลเกี่ยวกับเรื่องที่เพิ่งนำเสนอแก่ผู้อ่านจบไป ในข้อเขียนนี้ครูเหลื่อมสรุปเรื่องของนวนิยายและแทรกความคิดแบบพุทธเข้าไปเป็นข้อสะท้อนคิด ดังว่า

แต่ธรรมของตำนานนี้ซึ่งได้กล่าวมาแล้วมีหลักเข้าคลองธรรมของจริงดังนี้:-

...มีสามิผู้นั้นก่อนพระนางอัสมาฯ จึงฆ่าตายเสียด้วยอภินิหารของเธอ จึงเป็นไปโดยกรรมที่ได้ทำเลมิตนั้น ถ้าแลจะไม่จองเวรอาฆาตเสียแล้ว ก็คงจะไม่ต้องมาเกิดมาพบมาแย่งชิงมากลึงตายน่าอนาถ.

อนึ่งปัญหาธรรมซึ่งแสดงในสังขจิวาทนั้น ช่างเป็นหลักของธรรมความจริงนี้กระไร ด้วยเล็งความว่ามนุษย์ปุถุชนเราเกิดมามีทุกข์แลเวียนวนไปในวิถีสังสาร แต่หาว่าทุกข์ไม่หวังว่าโลกเป็นสุข ด้วยความหลงโลกีย์ ไม่เห็นองค์นิพพานอันสุขจริงไม่มีเปลี่ยนแปลง ดังนี้ พระประทานจึงแสดงนัยว่าไม่มีใครเปิดหน้าเราได้ ใครเปิดหน้าเราเห็นหน้าจริงแล้วก็มีสุขตลอดไปไม่มีทุกข์ ซึ่งแสดงว่าคนเราเป็นอวิชชา ไม่รู้ธรรมอันจริง เว้นแต่อริยะบุคคลจึงจะเห็นธรรมอันจริง คือพระปริณิพานอันเป็นสุขแท้จริง

(นกไนรี, 2459, น. 191-192)

ในการทำเช่นนี้ผู้แปลได้เข้าไปแทรกแซงตัวบทโดยเสนอการตีความตัวบทต้นฉบับเสียใหม่ว่าเรื่องนี้อาจทำความเข้าใจด้วยวิธีคิดเรื่องนิพพานในแบบพุทธได้ อีกทั้งแสดงทางเลือกว่าความยุ่งยากในเรื่องนี้อาจคลี่คลายได้หากนำแนวคิดแบบพุทธศาสนาเข้าไปใช้ การแต่งเติมบทแปลทั้งในเนื้อเรื่องและในบทเสริมทำนี้เป็นการสอดแทรกความเป็นไทยเข้าไปในตัวบทของตะวันตก ซึ่งคล้ายกันอย่างมากกับสิ่งที่แม้ว้นทำในการแปลเรื่อง *ความพยายา* โดยการเสนอเรื่องการเผาศพแบบไทยเข้าไปในเรื่อง ซึ่งนับได้ว่าเป็นการต่อรองกับความเป็นตะวันตกที่ปรากฏในตัวบทและสร้างพื้นที่ให้กับคุณค่าแบบไทย ซึ่งในที่นี้คือพุทธศาสนา

การที่ครูเหลื่อมนำคติพุทธศาสนาไปใส่ปากให้ตัวละครชาวอังกฤษอย่างฮอลลีวูดอย่างคล่องแคล่วนั้น ในด้านหนึ่งก็ชวนให้ผู้อ่านรู้สึกประดักประเดิด แต่ลักษณะที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ทำให้เห็นว่านวนิยายแปลเรื่อง *สาวสองพันปี* นี้มีลักษณะภาวะลูกผสมแบบอาณานิคม (Colonial hybridity) ที่ค่อนข้างเด่นชัด โฮมิ บาบา (Homi Bhabha) เสนอว่าภาวะลูกผสมเกิดขึ้นเมื่อสังคมหลังอาณานิคมพยายามเลียนแบบและนำเอาลักษณะบางอย่างของเจ้าอาณานิคมมาผสมผสานกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น ภาวะลูกผสมจะสร้างการเมืองเชิงวาทกรรม (Discursive politics) ในการต่อรองกับมรดกที่หลงเหลือของอำนาจอาณานิคม บาบานันนัยว่าภาวะลูกผสมมีศักยภาพในการบ่อนเซาะอำนาจครอบงำของวาทกรรมแบบอาณานิคม (Jackson, 2008, pp. 151-152)

นักวิชาการด้านไทยศึกษาอย่างปีเตอร์ แจ็กสันชี้ว่าภาวะลูกผสมเช่นนี้เป็นคุณลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมร่วมสมัยของไทย เพราะการฉวยรับจากตะวันตกที่มีอำนาจและความสูงส่งเหนือกว่าจะช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจการปกครองของชนชั้นนำไทย (Jackson, 2008, p. 154) เมื่อประยุกต์มุมมองนี้เข้ากับกรณีศึกษาของครูเหลื่อมในบทความนี้จะเห็นว่าการฉวยรับจากตะวันตกซึ่งก่อให้เกิดภาวะลูกผสมนั้นไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในหมู่ชนชั้นนำเท่านั้น แต่ปัญญาชนที่มีพื้นเพเป็นคนสามัญเช่นครูเหลื่อมก็สามารถซึมซับวาทกรรมของตะวันตกเจ้าอาณานิคม พร้อมทั้งฉวยรับทั้งรูปแบบและชนบทการประพันธ์ของตะวันตก รวมไปถึงวาทกรรมที่แฝงอยู่ในตัวบทของตะวันตกมาใช้ได้อย่างไม่ขัดเขิน พร้อมๆ กับสร้างภาวะลูกผสมที่เปิดโอกาสให้เกิดการต่อรองกับอำนาจครอบงำของตะวันตกไปพร้อมกัน กล่าวคือในด้านหนึ่งครูเหลื่อมหยิบยืมและอิงแอบกับวาทกรรมเชื้อชาตินิยมแบบเจ้าอาณานิคมเพื่อสร้างความรู้สึกละอายใจเหนือกว่าด้านเชื้อชาติเมื่อเทียบกับเชื้อชาติต่ำต้อยเช่นคนด่าอ์ฟริกกัน แต่อีกด้านหนึ่งนักแปลชาวไทยก็ตระหนักดีว่าตนเองแตกต่างจากฝรั่งเจ้าอาณานิคม จึงเลือกแปลเรื่องที่เปิดโอกาสให้เห็นความเสื่อมถอยของจักรวรรดิที่ตนเองแอบอิง รวมถึงหาทางแทรกความเป็นไทยเข้าไปต่อรองกับความเป็นอื่นในตัวบท

ลักษณะลูกผสมนี้เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ตามบริบทของสังคมกึ่งอาณานิคมของไทย กล่าวคือ แม้ว่าประเทศไทยจะไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นอย่างเป็นทางการ แต่สังคมไทยโดยเฉพาะสังคมกรุงเทพฯ ได้รับผลกระทบจากลัทธิอาณานิคมไม่ต่างจากชาติอาณานิคมอื่นๆ ด้วยเหตุนี้ชนชั้นนำและปัญญาชนไทยจึงพยายามที่จะลดผลกระทบจากอาณานิคมด้วยวิธีการต่างๆ แต่ขณะเดียวกันเพราะเหตุที่รัฐไทยมีอำนาจเต็มในการจัดการการปกครองภายในและใช้อำนาจนี้เหนือดินแดนท้องถิ่นต่างๆ หรือที่เรียกว่าเป็นลัทธิอาณานิคมภายใน (Auto-colonialism) ชนชั้นนำไทยจึงเต็มอกเต็มใจที่จะเปิดรับและยัดเอาวิธีปฏิบัติและวาทกรรมหลากหลายแบบเจ้าอาณานิคมมาใช้เพื่อประโยชน์ของตนเอง วรรณกรรมที่แสดงลักษณะลูกผสมจึงเป็นเหรียญสองด้านที่ทำหน้าที่สองประการเพื่อตอบสนองเป้าหมายที่สอดคล้องกัน

6. สรุป

นวนิยายเรื่อง *She* ของเฮนรี ไรเดอร์ แสกการ์ด เป็นนวนิยายแนวผจญภัยที่จัดได้ว่าเป็นวรรณกรรมโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยมที่แฝงการเมืองของจักรวรรดิอังกฤษว่าด้วยความเหนือกว่าของชนผิวขาวเจ้าอาณานิคมอยู่ในระดับโครงสร้างของเรื่อง ในเรื่อง *She* ยังปรากฏภาพแทนด้านลบของคนพื้นเมืองอัฟริกันอยู่อย่างชัดเจนในการแปลนวนิยายเรื่องดังกล่าวมาเป็นภาษาไทยในชื่อ *สาวสองพันปี* ครูเหลื่อม (นกโนรี) ใช้กลวิธีการแปลแบบอิสระเป็นส่วนมาก แต่ในการแปลอิสระนี้กลับพบว่าภาพแทนด้านลบของคนอัฟริกันยังถูกรักษาและเน้นย้ำอย่างมีนัยสำคัญ แสดงให้เห็นถึงการฉวยรับวาทกรรมอคติด้านเชื้อชาติจากจักรวรรดิอังกฤษมาใช้ แนวคิดอคติด้านเชื้อชาตินี้เป็นสิ่งที่พบได้ในงานเขียนในสมัยเดียวกันจำนวนหนึ่ง ทั้งในนวนิยายแปลปลอมของครูเหลื่อมเองเรื่อง *นางนเรมิตร* และในงานเขียนของแม่วันและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงให้เห็นถึงวาทกรรมอคติด้านเชื้อชาติต่อคนอัฟริกันที่แพร่หลายอยู่ในหมู่ปัญญาชนส่วนหนึ่งของไทย อันเป็นผลมาจากอิทธิพลของชาติตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษซึ่งมีต่อสังคมไทยกึ่งอาณานิคม และนักเขียนไทยฉวยรับวาทกรรมดังกล่าวมาสร้างความรู้สึกเหนือกว่าด้านเชื้อชาติให้แก่ตนเอง อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาต่อไปจะพบว่าครูเหลื่อมไม่ได้เลียนแบบและหยิบยืมวาทกรรมของจักรวรรดิมาอย่างไ้การตั้งคำถาม การวิเคราะห์ตัวบทเรื่อง *She* และ *สาวสองพันปี* ในกรอบ

การเป็นนวนิยายก่อกวนจักรวรรดิทำให้เห็นว่าทั้งสองเรื่องแสดงความวิตกกังวลเกี่ยวกับความเสื่อมของก่อกวนจักรวรรดิ ทำให้เห็นความไปได้ที่จักรวรรดิอาจล่มสลายลง เป็นการบ่อนเซาะอำนาจของจักรวรรดิ อีกทั้งครูเหลี่ยมยังถือสิทธิในการดัดแปลงเพิ่มเติมด้วยบทโดยแทรกแนวคิดและการตีความเรื่องในแบบพุทธศาสนาเข้าไปเพื่อเป็นการแสดงตัวตนของความเป็นไทยและต่อรองกับการครอบงำของตะวันตก นวนิยายแปลเรื่องสาวสองพันปีจึงแสดงลักษณะของลูกผสมแบบ (กึ่ง) อาณานิคมที่ทั้งยอมรับและใช้ประโยชน์จากตะวันตกพร้อมกับแสดงความกังขาขึ้นชัดไปพร้อมกัน

รายการอ้างอิง

- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. (2558). *อ่านจนแตก: วรรณกรรม ความทันสมัย และความเป็นไทย* (พงษ์เลิศ พงษ์นันทน์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: อ่าน.
- ธนกร เพชรสินจร. (2557). วิเคราะห์ตัวละครชายขอบในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน: อำนาจ พื้นที่ และการเมืองในวรรณกรรมไทย. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 6(2), 1-24.
- นกไนรี (นามแฝง). (2459). *สาวสองพันปี*. พระนคร: กรุงเทพฯเดลิเมล์.
- นัทธนัย ประสานนาม. (2561). *หลวงวิจิตรวาทการกับนิยายโรมานซ์แนวจักรวรรดินิยม*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- แบรดเลย์, ดี. บี. (2514). *อักขรภิธานศรับท์*. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2494). *ประมวลบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคปกิณกะ*. พระนคร: พระจันทร์.
- แม่วัน (นามแฝง). (2444). *หมายเหตุเบ็ดเตล็ด*. *ลัทธิวิทยา*, 2(3), 241-244.
- ราชบัณฑิตยสภา. (2567). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. สืบค้นจาก <https://dictionary.orst.go.th/>.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2563). *จารึกโคลงภาพคนต่างภาษา แผ่นที่ 4 (ภาพอาฟริกกัน) ด้านที่ 1*. สืบค้นจาก https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/22772.
- สรณัฐ ไตลังคะ. (2556). ความไม่พยายาของ ‘นายสำราญ’ กับอุดมการณ์ชนชั้นกลาง. ใน นัทธนัย ประสานนาม (บ.ก.), *พิพิชพรรณวรรณ: ความทรงจำและสยาม-ไทยศึกษาในบริบทสากล* (น. 117-136). กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดีและคณะกรรมการฝ่ายวิจัย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ร่วมกับสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สุพรรณิ วราทร. (2516). *ประวัตินวนิยายไทยตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- Ashcroft, B., Griffiths, G., & Tiffin, H. (2013). *Post-Colonial Studies: The key concepts*. London and New York: Routledge.
- Brantlinger, P. (1988). *Rule of darkness: British literature and imperialism, 1830-1914*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Brantlinger, P. (2011). *Taming cannibals: Race and the Victorians*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Britannica. (2024). *Sir H. Rider Haggard*. Retrieved from <https://www.britannica.com/biography/H-Rider-Haggard>.

- Chittiphalangsri, P. (2014). The emerging literariness: Translation, dynamic canonicity and the problematic verisimilitude in early Thai prose fictions. in U. S. Kwan & L. W. Wong. (Eds.), *Translation and global Asia: Relocating networks of cultural production* (pp. 207-240). Hong Kong: The Chinese University Press.
- Chittiphalangsri, P. (2019). From plagiarism to incense sticks: The making of self and the other in Thai translation history. In Y. Gambier & U. Stecconi (Eds.), *A world Atlas of translation* (pp. 105-124). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Cuddon, J. A. (2013). *A Dictionary of literary terms and literary theory* (5th ed). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Green, M. (1979). *Dreams of Adventure, Deeds of Empire*. New York: Basic Books, Inc.
- Haggard, H. R. (2017). *She*. Retrieved from <https://www.apple.com/eg/apple-books/> (Original work published 1888).
- Hall, S. (1997). The work of representation. In S. Hall (Ed.), *Representation: Cultural representation and signifying practices* (pp. 13-58). London: Sage.
- Harrison, R. (2014). Mummies, sex and sand: Bangkok gothic and the adventure fiction of "Victorian" Siam. In R. Harrison (Ed.), *Disturbing convention: Decentering Thai literary cultures* (pp. 79-110). London and New York: Rowman & Littlefield International.
- Herzfeld, M. (2002). The absence presence: Discourses of Crypto-Colonialism. *The South Atlantic Quarterly*, 101(4), 899-926.
- Jackson, P. A. (2004). The performative state: Semi-coloniality and the tyranny of images in modern Thailand. *SOJOURN: Journal of Social Issues in Southeast Asia*, 19(2), 219-253.
- Jackson, P. A. (2008). Thai semicolonial hybridities: Bhabha and García Canclini in dialogue on power and cultural blending. *Asian Studies Review*, 32(2), 147-170.
- Jackson, P. A. (2010). The ambiguity of semicolonial power in Thailand. In R. Harrison & P. A. Jackson (Eds.), *The ambiguous allure of the West: Traces of the colonial in Thailand* (pp. 37-56). Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Jedamski, D. (2002). Popular literature and postcolonial subjectivities: Robinson Crusoe, the Count of Monte Cristo and Sherlock Holmes in colonial Indonesia. In K. Foulcher & T. Day. (Eds.). *Clearing a space: Postcolonial readings of modern Indonesian literature* (pp. 19-47). Leiden: KITLV Press.
- Jedamski, D. (2009). The vanishing act of Sherlock Holmes and Indonesia's national awakening. In D. Jedamski (Ed.). *Chewing over the west: Occidental narratives in non-western readings* (pp. 349-379). New York: Amsterdam.
- Jones, S. (2004). Into the Twentieth century: Imperial romance from Haggard to Buchan. In C. Saunders (Ed.). *A companion to romance: from classical to contemporary* (pp.406-423). Oxford and Victoria: Blackwell.
- Katz, W. R. (1987). *Rider Haggard and the fiction of empire*. New York and Melbourne: Cambridge University Press.
- MacMaster, N. (2001). *Racism in Europe 1870-2000*. Hong Kong: Palgrave.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. New York: Prentice-Hall International.
- Patteson, R. F. (1978). King Solomon's Mines: Imperialism and narrative structure. *The Journal of Narrative Technique*, 8(2), 112-123.
- Rafael, V. L. (1988). *Contracting colonialism: Translation and Christian conversion in Tagalog society under early Spanish rule*. Ithaca: Cornell University Press.
- Said, E. (2003). *Orientalism*. London: Penguin books.

มายาพิศวาส: อำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง การคุกคามมนุษย์ และนัยของฉาก-กลวิธีการประพันธ์

Received: 26 March 2021

Revised: 24 August 2022

Accepted: 3 August 2023

อรวรรณ ฤทธิศรีธร*

บทความวิชาการเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานวนิยายเรื่อง มายาพิศวาส บทประพันธ์ของจินตวิโรจน์ วิวัธน์ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ อำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง การศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ 1) อำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงและการคุกคามมนุษย์ 2) นัยของฉาก-กลวิธีการประพันธ์และการนำเสนออำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง ผลการศึกษาพบว่า 1) สัตว์ประหลาดเพศหญิงคุกคามมนุษย์ในลักษณะการเข้ามาผสมสลายเลือดกับมนุษย์และนำไปสู่การมีอำนาจเหนือร่างกายและจิตใจมนุษย์ 2) จากสำคัญของเรื่อง แบ่งเป็นฉากบรรยายภาพและฉากสถานที่ ได้รับการนำเสนอให้เชื่อมโยงกับการสำแดงอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง โดยสรุปแล้วบทความนี้ต้องการชี้ให้เห็นการนำเสนออำนาจของมนุษย์และ อำนาจเพศหญิงผ่านเรื่องเล่าแบบกอธิค

บทความวิชาการ

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

สัตว์ประหลาดเพศหญิง;
อำนาจ;
การคุกคาม;
ฉาก;
มายาพิศวาส

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ติดต่อได้ที่:

Mayapitsawat: The Power of the Female Monster, the Threat to Human and the Setting Implication- Writing Techniques

Received: 26 March 2021

Revised: 24 August 2022

Accepted: 3 August 2023

Orawan Rithisrithorn *

This article aims to examine the novel *Mayapitsawat* in relation to the power of the female monster. It addresses two issues: 1) the power of the female monster and the threat to human; and 2) the setting implication-writing techniques in presenting the power of the female monster. It is found that 1) the female monster's threat comes in the form of interbreeding with human which leads to dominance over the body and mind of human; and 2) the setting is devised in such a way that the scene and the place are connected to the demonstration of the female monster's power. In summary, this paper discusses the power of nonhuman and woman in light of the Gothic convention.

Academic Article

Abstract

Keywords

female monster;
power;
threat;
setting;
Mayapitsawat

* Lecturer, Thai Section, Faculty of Humanities and Social Sciences, Buriram Rajabhat University, e-mail: orawan.ri@bru.ac.th

1. บทนำ

สัตว์ประหลาดเพศหญิง (female monster) เป็นตัวละครแบบเหนือจริงที่มีนัยน่าสนใจ เนื่องด้วยมีนัยที่ทับซ้อนระหว่างความเป็นสัตว์ประหลาดกับความเป็นเพศหญิง ลินด์ซีย์ (Lindsey, 2011, p. 1) อธิบายว่า ตัวละครเพศหญิงที่มีลักษณะเหนือธรรมชาติสามารถเปลี่ยนแปลงร่างกายจากมนุษย์ปกติให้กลายเป็นสัตว์ประหลาด แสดงถึงการละเมิดพรมแดนบางประการ มีการก้าวข้ามความเป็นเพศหญิง-ความเป็นชาย ความเป็น-ความตาย การดึงดูด-การผลักไส ความเป็นจริง-จินตนาการ นอกจากนี้ ร่างกายของสัตว์ประหลาดเพศหญิงยังได้รับการนำเสนอให้ก้าวข้ามความเป็นอุดมคติที่ผู้หญิงควรจะเป็น

นวนิยายที่นำเสนอสัตว์ประหลาดเพศหญิงได้อย่างน่าสนใจ ได้แก่ *มายาพิศवास* บทประพันธ์ของจินตวีร์ วิวัธน์ ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2523 เนื้อเรื่องเล่าถึงนางกอร์กอน สัตว์ประหลาดในตำนานกรีก สุวิมล พินโสมณ (2548, น. 63) เรียบเรียงไว้ในบทความเรื่อง *บทบาทของสัตว์ประหลาดในเรื่องปรัมปรากรีก* ดังนี้ นางกอร์กอนเป็นชื่อตระกูลของสามพี่น้อง สเธโน (Stheno) ยูไราลี (Euryale) และเมดูซ่า (Medusa) ซึ่งนางถูกสาปและไม่ได้มีชีวิตเป็นอมตะเหมือนพี่สาวทั้งสอง เมดูซ่าเป็นน้องสุดท้องที่งดงามที่สุด ความงามของนางไปต้องตาเทพอพอลโล (Apollo) ทำให้อพอลโลขึ้นใจนางในตำหนักของเทพอธีนา (Athena) นางโกรธมากที่อพอลโล และเมดูซ่าทำพฤติกรรมเช่นนั้นในตำหนักของนาง ประกอบกับนางริษยาเมดูซ่าเป็นทุนเดิม จึงสาปให้เมดูซ่ามีผมเป็นงู และเมื่อจ้องตาใครบุคคลผู้นั้นจะกลายเป็นหิน ต่อมาโพลีเดกทิส (Polydectes) ต้องการศีรษะของนางกอร์กอน อธีนาจึงแนะนำให้เพอร์ซุส (Perseus) ไปตัดศีรษะของนางเมดูซ่า ในที่สุดเพอร์ซุสทำสำเร็จ และเมื่อเมดูซ่าตาย เลือดของนางได้ให้กำเนิดบุตร ได้แก่ ม้าเพกาซัส (Pegasus) และหมีพูาคริซอร์ (Chrysaor)

ความโดดเด่นของ *มายาพิศवास* คือการสร้างให้นางกอร์กอนไม่ได้เป็นตัวละครที่ดำเนินชีวิตอยู่ในนวนิยายอย่างมีตัวตน แต่กลับเสนอให้ความเป็นกอร์กอนดำรงอยู่ในตัวมนุษย์ผ่านการสืบทอดสายเลือดภายในร่างกายมนุษย์ ก่อให้เกิดประเด็นการละเมิดพรมแดนที่สำคัญ กล่าวคือการก้าวข้ามเส้นแบ่งความเป็นมนุษย์และความเป็นสัตว์ประหลาด จินตวีร์นำเสนอประเด็นดังกล่าวผ่านเรื่องราวของทายาทตระกูลมหเวทที่มีเชื้อสายนางกอร์กอน ได้แก่ อิศรา อรอล และอรชุนา ซึ่งมีความผิดปกติทางร่างกายและจิตใจอันเป็นผลมาจากอาถรรพณ์นางกอร์กอน ตามตำนานเล่าว่าพี่น้องคู่แรกเท่านั้นจะสืบทอดอาถรรพณ์ ดังนั้นอิสราและอรอลจึงมีความผิดปกติมากที่สุด โดยเฉพาะอรอลนั้นเมื่อพระจันทร์เพ็ญจะกลายร่างเป็นหญิงอัปลักษณ์ มีผมเป็นงูเช่นเดียวกับนางกอร์กอน และเมื่อจ้องตากับใครคนนั้นจะกลายเป็นหิน เรื่องราวเริ่มขึ้นเมื่อกรพินธุ์ นางเอกของเรื่อง ออกตามหาน้องชายที่หายตัวไปในหมู่บ้านฟ้าหยาตอันเป็นนิवासสถานของทายาทนางกอร์กอน เธออาศัยอยู่ในบ้านของสามพี่น้องโดยยังไม่รู้ว่าหนึ่งในสมาชิกของบ้านนี้คือผู้ที่ฆ่าน้องชาย นั่นคืออรอลได้ทำให้เขากลายเป็นหินและเก็บซ่อนศพไว้ในสวนหินซึ่งภายในนั้นเต็มไปด้วยคนกลายเป็นหินจำนวนมาก ภายในบ้าน กรพินธุ์รับรู้ได้ถึงกลิ่นอายความลึกลับ ความน่าขนลุก และความน่าสะพรึงกลัว เมื่อความจริงเปิดเผย อรอลจวนจะถูกกำจัดด้วยดาบศักดิ์สิทธิ์ แต่ด้วยความหวาดกลัวเธอจึงรีบขับรถออกจากบ้าน ทำให้ประสบอุบัติเหตุเสียชีวิต เมื่อสิ้นอรอลอาถรรพณ์ก็สิ้นไปด้วย บ้านฟ้าหยาตเต็มไปด้วยชีวิตชีวา กรพินธุ์และอิสราตัดสินใจไปใช้ชีวิตใหม่ร่วมกันที่กรุงเทพฯ อย่างมีความสุข

เห็นได้ว่า *มายาพิศवास* เป็นนวนิยายที่มีเนื้อหาน่าสนใจ ทำให้มีนักวิชาการนำมาศึกษา ได้แก่ วลีรัตน์ สิงห์ (2528) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง *เรื่องเหนือธรรมชาติในนวนิยายของจินตวีร์ วิวัธน์* มีการวิเคราะห์นวนิยายเรื่อง *มายาพิศवास* ในประเด็นฉากและที่มาของเรื่องดังนี้ ในด้านฉาก บ้านฟ้าหยาตซึ่งเป็นฉากหลักของเรื่องมีลักษณะ

ของสถาปัตยกรรมตะวันตก ตัวบ้านตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกล นอกจากนั้นยังมีฉากที่เน้นความมืดทำให้ตัวละครกระทำพฤติกรรมลึกลับ โดยยกตัวอย่างฉากที่จักรพบกับอรวลที่ระเบียบกระชับซึ่งที่ตั้งของระเบียบมีความซับซ้อนในการเข้าถึง ส่วนด้านที่มาของเรื่อง วลีรัตน์วิเคราะห์ว่าจินตวิโรจน์นำเอาตำนานกรีกเรื่องนางกอร์กอนมาประยุกต์ในการสร้างสรรค์นวนิยาย นำเอาคุณสมบัติของนางกอร์กอนมาสร้างตัวละครและผูกเรื่องขึ้นมาใหม่โดยมีรายละเอียดของตำนานแทรกในบางฉาก

วิภาพ คัญทัพ (2546) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง *การวิเคราะห์ฉากตื่นเต้นสำคัญในนวนิยายสยองขวัญของจินตวิโรจน์ วิวัธน์* นำนวนิยายเรื่อง *มายาพิศवास* มาเป็นหนึ่งในกรณีศึกษา โดยศึกษาในประเด็น 1) ความขัดแย้ง: ภูมิหลังทางจิตใจของตัวละครในฉากตื่นเต้นสำคัญในนวนิยายสยองขวัญของจินตวิโรจน์ วิวัธน์ ผลการศึกษาพบว่าในนวนิยายเรื่อง *มายาพิศवास* จินตวิโรจน์ สร้างปมความขัดแย้งของตัวละครที่เกิดจากมนุษย์กับสภาพแวดล้อมในลักษณะที่ว่า ตัวละครอรวลมีสภาพร่างกายไม่ปกติส่งผลให้เธอต้องใช้ชีวิตที่ขัดกับสภาพแวดล้อม กล่าวคือเธอต้องถูกขังให้อยู่ในพื้นที่เฉพาะซึ่งเป็นการขัดกับธรรมชาติของมนุษย์ 2) ประเภทของฉากตื่นเต้นสำคัญและกลวิธีเฉพาะของจินตวิโรจน์ วิวัธน์ พบว่า *มายาพิศवास* สามารถจัดได้ว่าเป็นประเภทฉากแบบคลี่คลายปมปริศนาและแบบรวบรัดตัดความในการนำเสนอการตายของอรวล นอกจากนั้น จินตวิโรจน์ยังใช้กลวิธีการสร้างบทวาทสนหรือท้ายเรื่องคลี่คลายปมปริศนาเพิ่มเติม 3) องค์ประกอบของฉากตื่นเต้นสำคัญในนวนิยายสยองขวัญของจินตวิโรจน์ วิวัธน์ พบว่าตัวละครตำรวจเป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทในการปราบปรามเรื่องร้ายเช่นเดียวกับวัตถุและตำนานกรีกที่มีบทบาทในการทำให้เรื่องราวตื่นเต้น 4) ความสัมพันธ์ของแนวคิดฉากตื่นเต้นสำคัญ: เอกลักษณะของจินตวิโรจน์ วิวัธน์ พบว่า *มายาพิศवास* มีการสร้างสรรค์ลักษณะของสถาปัตยกรรมกอธิคให้เหมาะสมกับสังคมไทย

งานศึกษาสองเรื่องข้างต้นมุ่งวิเคราะห์นวนิยายเรื่อง *มายาพิศवास* ในประเด็นขององค์ประกอบเรื่องเล่าและกลวิธีการประพันธ์ แต่ยังไม่ได้วิเคราะห์ถึงนัยหรือความหมายที่แฝงในองค์ประกอบและกลวิธีเหล่านั้น ในบทความนี้ได้เพิ่มเติมประเด็นดังกล่าวให้สมบูรณ์ขึ้นผ่านการตีความอำนาจของนางกอร์กอนที่เป็นสัตว์ประหลาดเพศหญิงซึ่งถูกนำเสนอให้เข้ามาคุกคามมนุษย์

ที่ผ่านมามีงานศึกษาในประเด็นสัตว์ประหลาดเพศหญิงที่น่าสนใจ เช่น งานของลินด์ซี (Lindsey, 2011) ในวิทยานิพนธ์ชื่อ *“The Pull of Dark Depths”: Female Monsters in Nineteenth-Century Gothic Literature* ผลการศึกษาพบว่าวรรณกรรมกอธิคในยุคมัยศตวรรษที่ 19 นำเสนอให้เห็นความหลากหลายของภาพผู้หญิงผ่านตัวละครสัตว์ประหลาดเพศหญิงซึ่งมีประเด็นการข้ามพรมแดนทางร่างกายและบรรทัดฐานทางสังคม เรือนร่างของสัตว์ประหลาดเพศหญิงมีความย้อนแย้ง/ ขัดแย้งกับเพศวิถีที่สังคมกำหนดขึ้น สัตว์ประหลาดเพศหญิงยังนำไปสู่หายนะผ่านการกระทำต่อเหยื่ออย่างโหดร้าย

วิทยานิพนธ์ของลินด์ซีสอดคล้องกับบทความ *Female Monsters: Figuring Female Transgression in Jennifer's Body* (2009) and *The Witch* (2013) ของชูสนาและมาห์มูดาร์ (Chusna & Mahmudah, 2018, pp. 10-16) ซึ่งเสนอว่าสัตว์ประหลาดเพศหญิงก้าวข้ามกรอบปิตาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอัตลักษณ์ทางเพศวิถีและศาสนา การละเมิดดังกล่าวทำให้เกิดความเคลื่อนไหวของอัตลักษณ์และการกลับคืนสู่ภาวะไร้ระเบียบ

หากกล่าวถึงประเด็นภาวะไร้ระเบียบหรือการละเมิดในวรรณกรรม สามารถเชื่อมโยงกับคุณสมบัติของวรรณกรรมกอธิคได้ ดังที่สุเรช โซติอูมพันธ์ (2551, น. 61) กล่าวว่า “วรรณกรรมกอธิคเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องเรือนร่างและการละเมิดจารีตสังคม” และเนื่องจากบทความนี้เป็นการศึกษานวนิยายเรื่อง *มายาพิศवास* ซึ่งสามารถจัดได้ว่าเป็นวรรณกรรมกอธิค ผู้เขียนบทความจึงขอสรุปลักษณะของวรรณกรรมประเภทดังกล่าวตามที่วีรี เกวลกุล

(2552, น. 19-20) ได้เสนอไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ใต้เงาแห่งอดีต”: การศึกษาเปรียบเทียบการสร้างภาพแทนแบบกอกิกในงานเขียนของจินตวีร์ วิวัธน์ และพงศกร จินดาวัฒน์ ดังนี้ คำว่า ‘กอกิก’ มีความหมายเกี่ยวข้องกับความเป็นอื่นที่ละเมิด ดังนั้นเนื้อหาในวรรณกรรมจึงเล่าถึงการละเมิดกรอบที่สังคมกำหนดไว้ นอกจากนั้นยังเป็นการนำเสนอความเป็นอื่นผ่านตัวละครหรือฉากปรากฏตัวเพื่อคุกคามวัฒนธรรมกระแสหลักของสังคม วรรณกรรมกอกิกจะมีองค์ประกอบของปราสาทที่รกร้าง ห้างไกลเมือง มีบรรยากาศลึกลับ และอาจมีเรื่องราวเหนือธรรมชาติ เช่น การปรากฏของวิญญาณ หรือมีตัวละครที่มีจิตใจไม่ปกติ อย่างไรก็ตาม ในตอนจบความเป็นอื่นหรือการละเมิดได้ถูกกำจัดเพื่อให้สังคมกลับมาสงบสุขอีกครั้งหนึ่ง

นอกจากมายาพิศวงจะมีคุณสมบัติของวรรณกรรมกอกิกที่เน้นความลึกลับของฉากแล้ว ยังมีประเด็นมนุษยที่สามารถสืบทอดพันธุกรรมมายังมนุษย์ได้ซึ่งเป็นประเด็นที่โดดเด่นของนวนิยายเรื่องนี้ บทความนี้มุ่งนำเสนอมิติของตัวละครที่แตกต่างกันเพื่อวิเคราะห์อำนาจสัตว์ประหลาดและการสื่อนัยของการคุกคาม การศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ 1) อำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงและการคุกคามมนุษย์ 2) นัยของฉาก-กลวิธีการประพันธ์และการนำเสนออำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง การศึกษาการสร้างฉากที่ปรากฏในนวนิยายเป็นการเน้นย้ำให้เห็นอำนาจดังกล่าวผ่านประเด็นเรื่องสถานที่และบรรยากาศในวรรณกรรม

2. อำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงและการคุกคามมนุษย์

ประเด็นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาตัวละคร 4 ตัว ในฐานะผู้ถูกคุกคามจากสัตว์ประหลาดเพศหญิงคือนางกอร์กอน ได้แก่ อรอล อิศรา อรุมา และสมวงศ์ โดยตัวละครเหล่านี้ได้รับการนำเสนอในมิติที่แตกต่างกันอย่างมีนัยน่าสนใจ การศึกษาในประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่าอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงเข้ามามีคุกคามมนุษย์อย่างไร และการนำเสนอการคุกคามดังกล่าวสื่อนัยอย่างไร

2.1 อรอล: สัตว์ประหลาดเพศหญิงในร่างมนุษย์

เนื้อเรื่องเล่าว่าทายาทชายหญิงคู่แรกจะได้รับอาถรรพณ์จากนางกอร์กอน อรอลซึ่งเป็นทายาทเพศหญิงคนแรกจึงได้รับผลจากอำนาจนางกอร์กอนในเชิงประจักษ์มากที่สุด การเจาะจงดังกล่าวมีความน่าสนใจ หมายความว่า อรอลเป็นตัวแทนของมนุษย์ผู้ตกอยู่ภายใต้ชะตากรรมที่ไม่อาจเลี่ยงได้ แสดงให้เห็นอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงในการบงการชีวิตมนุษย์ อำนาจดังกล่าวในตัวของอรอลเข้ามาคุกคามผ่านการทำให้มนุษย์กลายร่างเป็นนางกอร์กอนอย่างน่าสยของขวัญ ดังบทบรรยายที่ว่า “หน้านั้นบานเบอะใหญ่กว้าง เต็มไปด้วยความน่ากลัวสุดยอของความน่าเกลียดน่ากลัวที่สุดในโลก โดยเฉพาะปากที่อ้าแฉะยาวไปจนเกือบจรดหู มองเห็นฟันขาววิบเสี้ยมปลายแหลมคมทุกซี่เหมือนฟันสัตว์ร้าย ยิ่งทำให้ใบหน้านั้นสุดสยของขวัญเกินพรรณนา” (จินตวีร์ วิวัธน์, 2560, น. 329) การนำเสนอดังกล่าวเป็นการชี้ให้เห็นการละเมิดพรมแดนร่างกายมนุษย์และอมนุษย์ ผ่านการสร้างให้มนุษย์สามารถกลายร่างเป็นสัตว์ประหลาดได้ด้วยอำนาจของสัตว์ประหลาดเพศหญิงที่อยู่ในสายเลือด

ความโดดเด่นของเรือนร่างอรอลเป็นผลมาจากอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงคือการมีผมเป็นงู “ติดแน่นเสมือนงอกออกมาจากบालของหญิงสาวผู้น่าอัศจรรย์คนนั้นทุกตัว” (จินตวีร์ วิวัธน์, 2560, น. 376) อาจมองอย่างผิวเผินว่าเป็นการสร้างตัวละครให้มีคุณสมบัติตามนางกอร์กอนผู้เป็นบรรพบุรุษ แต่เมื่อพิจารณาอีก

มุมมองหนึ่งพบว่าเป็นการทำให้เห็นอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงในการคุกคามความเป็นมนุษย์ ผ่านการทำให้มนุษย์มีร่างกายที่ละเมิดบรรทัดฐานทางวิทยาศาสตร์ คือการมีร่างกายที่เป็นสัตว์ เมื่อมองลึกลงไปเห็นได้ว่า การนำเสนอดังกล่าวชี้ให้เห็นการตั้งคำถามกับความยิ่งใหญ่ของเผ่าพันธุ์มนุษย์และแสดงให้เห็นว่าร่างกายมนุษย์ประหลาดบางอย่างพร้อมจะกลายร่างเป็นสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์

ประเด็นสำคัญซึ่งควรนำมาวิเคราะห์คือ เมื่อมองตามสัญญาบนเรือนร่างแบบนางกอร์กอนของออรอลที่กล่าวไปแล้วว่ามีลักษณะอัปลักษณ์และมีผมเป็นงู อาจมองได้ว่าเรือนร่างดังกล่าวขัดกับระบอบปีตาธิปไตย และสามารถกล่าวได้ว่านางกอร์กอนเป็นภัยคุกคามต่อเพศชาย ได้แก่ ชูดฟันแหลมคมภายในปากที่อ้ากว้างและงูบนศีรษะของออรอล โดยจะวิเคราะห์ทีละประเด็นดังนี้

คุณสมบัติแรก ชูดฟันแหลมคมภายในปากที่อ้ากว้างของออรอลเชื่อมโยงกับแนวคิดทันตะโยนีหรือช่องคลอดที่มีฟัน ที่ว่าร่างกายของเพศหญิงได้ชุกซ่อนฟันแหลมคมไว้ในช่องคลอด ปากกับช่องคลอดมีลักษณะเชื่อมโยงถึงกัน ช่องคลอดเป็นสัญลักษณ์แทนปากที่มีฟันแหลมคมอยู่ภายใน และชูดฟันเหล่านั้นพร้อมจะบดขยี้ตัดองคชาตซึ่งรุกรานเข้าไปภายใน เพศชายจึงเกิดความหวาดกลัวเมื่อมีความสัมพันธ์ทางเพศกับเพศหญิง (วีรี เกวลกุล, 2552, น. 36-37) คุณสมบัติต่อมาคืองูบนศีรษะของออรอลที่ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของการครอบครององคชาต (วณัฐย์ พุฒนาถ, 2561)

ที่กล่าวมาเป็นการตีความเรือนร่างของออรอลตามสัญญาที่ปรากฏบนเรือนร่างเท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าตัวบทไม่ได้เน้นการนำเสนอให้เรือนร่างของออรอลเป็นภัยต่อเฉพาะเพศชายเท่านั้น เพราะเหยื่อของออรอลมีทั้งเพศชายและเพศหญิง กล่าวคือผู้ที่จ้องตาหรือมองเห็นเรือนร่างอัปลักษณ์ของออรอลแล้วได้รับผลร้ายต่างๆ เช่น เสียสติหรือเสียชีวิต มีทั้งตัวละครชายและตัวละครหญิง ดังนั้นเรือนร่างของนางกอร์กอนที่ได้รับการนำเสนอผ่านร่างกายของออรอลในนวนิยายเรื่องนี้จึงเป็นคุณสมบัติที่เน้นย้ำให้เห็นการเข้ามาคุกคามของมนุษย์ที่กระทำต่อมนุษย์มากกว่าการตอกย้ำความหวาดกลัวเรือนร่างของออรอลในตัวละครเพศชาย นอกจากนั้น ชูดฟันและงูที่ปรากฏบนเรือนร่างของออรอลพิจารณาได้ว่าเป็นการแสดงให้เห็นความน่าสะพรึงกลัวในฐานะอาวุธที่เป็นอันตรายต่อมนุษย์ทุกเพศ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าเรือนร่างแบบนางกอร์กอนที่นำเสนอผ่านตัวละครมนุษย์ในตัวบทนี้ถูกนิยามความหมายขึ้นใหม่ ที่ไม่เน้นการคุกคามปีตาธิปไตย แต่ชี้ให้เห็นอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงในการคุกคามความเป็นมนุษย์ การคุกคามปีตาธิปไตยยังปรากฏในประเด็นอื่น ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

กล่าวได้ว่าออรอลมีสถานะเป็น “ร่างทรง” ของนางกอร์กอน กล่าวคือสายเลือดของนางกอร์กอนที่อยู่ในตัวออรอลได้เข้าควบคุมเรือนร่าง พฤติกรรม และอารมณ์ของออรอล ทำให้เธอตกอยู่ภายใต้อำนาจนางกอร์กอนอย่างรุนแรง ทั้งมีเรือนร่างที่มีผมเป็นงู มีจิตใจโหดร้าย อารมณ์รุนแรง กล่าวได้ว่าออรอลมีฐานะเป็นสัตว์ประหลาดเพศหญิงที่อยู่ในร่างมนุษย์ ดังนั้นอำนาจนางกอร์กอนจึงมีผลทำให้มนุษย์เกิดความคลุ้มเครือในเรือนร่างที่ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นอะไร ตามแนวคิดของเดอ โบวัวร์ (de Beauvoir อ้างใน รชฏ สาตราวุธ, 2555, น. 489) ที่ว่าความคลุ้มเครือเป็นภาวะของการดำรงอยู่ในรูปแบบที่ไม่มั่นคง ไม่แน่นอน ความหมายของตัวตนจึงต้องได้มาในรูปแบบของการต่อสู้ การมีอยู่ของมนุษย์ต้องได้รับการอธิบายผ่านความคลุ้มเครือ มนุษย์เป็นภาวะบางประการ ดังนั้นมนุษย์จึงเป็นกริยา ไม่ใช่คำนาม และมนุษย์สามารถเป็นหลายสิ่งได้ เห็นได้ว่าสัตว์ประหลาดเพศหญิงเข้ามาทำให้มนุษย์ไม่สามารถนิยามตนเองได้ว่าเป็นอะไร

เรือนร่างของออรอลจึงเป็นเรือนร่างที่ละเมิดชุดความหมายของมนุษย์และพรมแดนการจัดระเบียบ เห็นได้ว่าตัวบทแสดงให้เห็นการไม่สามารถนิยามได้ว่าออรอลเป็นสิ่งมีชีวิตประเภทใดอย่างเบ็ดเสร็จ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ หรือแม้กระทั่งสัตว์ประหลาด หากแต่มีสถานะแบบลูกผสม (hybrid) กล่าวคือออรอลเป็นมนุษย์ที่มีความเป็น สัตว์ประหลาดในสายเลือดและแสดงออกอย่างชัดเจนในเชิงประจักษ์ผ่านเรือนร่างที่คล้ายนางกอร์กอน ตลอดจนมี สัญชาตญาณดิบเถื่อนเหมือนสัตว์ผ่านการนำเสนอให้ออรอลแสดงออกตามอารมณ์ ดังนั้นในฉากที่ออรอลกลับคืนสู่ สภาพปกติ “ศีรษะนั้นเป็นปกติธรรมดาทุกอย่าง ปกคลุมด้วยผมยาวสลวย ไม่ใช่ร่างกายของอสรพิษนับพันนับหมื่น ตัวอย่างที่ได้เห็นมาหยกๆ ในคืนนี้เอง” (จินตวีร์ วิวัธน์, 2560, น. 637) ในฉากนี้ถือว่าการกลับคืนสู่ความเป็นมนุษย์ ปกติที่ไม่มีเรือนร่างคลุมเครือกลับพรากเอาชีวิตของออรอลไปด้วย ดังนั้นแสดงให้เห็นว่าออรอลต้องมีเรือนร่าง คลุมเครือจึงจะดำรงชีวิตอยู่ได้

นอกจากนั้นคุณสมบัติอีกประการหนึ่งที่นางกอร์กอนมอบไว้ในตัวออรอลคือการทำให้มนุษย์กลายเป็นหิน ผ่านการจ้องมอง ประเด็นนี้ตีความได้ว่าสัตว์ประหลาดเพศหญิงได้เข้ามาละเมิดกรอบคิดทางวิทยาศาสตร์อีก ลักษณะหนึ่ง นั่นคือการไม่สามารถหาเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ได้ว่าเพราะเหตุใดมนุษย์จึงกลายเป็นหินได้อย่าง ฉับพลัน

2.2 อิศรา: เพศชายภายใต้อำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง

อิสราเป็นพี่ชายคนโตของออรอลและออรูมา จากคำบอกเล่าที่ว่าทายาทเพศหญิงจะแสดงออกถึง อารมณ์มากกว่าเพศชาย อิสราจึงได้รับผลจากอารมณ์เพียงการลุกขึ้นมาแต่งกายเป็นชาวกรีกและเล่นพิณใน คีนจันท์เต็มดวง แสดงให้เห็นว่าอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงเข้ามาทำให้มนุษย์เพศชายแสดงพฤติกรรมที่ไม่ อาจอธิบายได้ตามหลักวิทยาศาสตร์ “โดยเฉพาะในคืนเดือนหงาย ผมจะรู้สึกประหลาดๆ ว่าตัวเองไม่ใช่คนๆ นี้ แต่ ได้หวนกลับไปเป็นคนโบราณสมัยที่กรีกยังเจริญรุ่งเรืองอยู่ จิตใจผมเลื่อนลอยเลอะเทอะควบคุมไม่ติดเข้าไปทุกที ในที่สุดก็เตลิดชนิดกู่ไม่กลับ ผมต้องลุกขึ้นมาแต่งตัวเป็นชาวกรีกโบราณเล่นเพลงพิณดึกดำบรรพ์ในคืนเดือนหงาย ทุกที จนใครๆ ในบ้านนี้เขารู้และปลงตกกันหมดแล้ว” (จินตวีร์ วิวัธน์, 2560, น. 652)

แม้ว่าเรือนร่างของออรอลไม่ได้ถูกเน้นย้ำให้เป็นภัยต่อเพศชาย ทว่าการนำเสนอตัวละครอิสราที่อยู่ใต้ อำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงกลับมีนัยการทำทายปิตาธิปไตยที่น่าสนใจ กล่าวคืออำนาจดังกล่าวเข้ามาทำให้เกิด วิกฤติความเป็นชายผ่านการทำให้เพศชายกลายเป็นวัตถุแห่งการจ้องมอง แทนการเป็นผู้จ้องมอง ดังที่ สมเกียรติ ตั้งนโม (2549, น. 158) กล่าวว่า ในสังคมชายเป็นใหญ่ เพศชายเป็นผู้จ้องมองและเพศหญิงกลายเป็นวัตถุ ต่อไปนี้ คือฉากที่กรพินธุ์เฝ้ามองอิสราอย่างหลงใหล เมื่ออิสราตกอยู่ใต้อำนาจนางกอร์กอน

อย่างเคลิบเคลิ้มปราศจากสติสัมปชัญญะ กรพินธุ์ก้าวไปที่ช่องประตู สอดสายสายตา มองเข้าไปข้างใน ภาพที่ปรากฏอยู่ท่ามกลางแสงมลังเมลิ้งของดวงเทียนนับสิบในห้องนั้น น่าจะ ทำให้หล่อนสะดุ้งไหวตัวด้วยความพิศวงงงจนสุดขีด เพราะมันไม่ใช่ภาพปกติธรรมดา [...] แต่ กรพินธุ์ไม่ได้พิศวงงงจนเท่าที่ควร หล่อนเพียงแต่จ้องดูด้วยความชื่นชมยินดีอย่างลึกซึ้งเท่านั้น [...] ดวงตาอันมีแววเคลิบเคลิ้มไฝ่ฝันเพื่อพะวงทอดจิบร่างนั้นอย่างชื่นชมยกย่องสุดหัวใจ [...] อย่างเข้มข้น เบากริบปราศจากเสียง กรพินธุ์แทรกตัวเองเข้าไปในช่องประตูที่เปิดแฉกนั้นโดยที่ อีกฝ่ายไม่ระแคะระคาย หล่อนเข้าไปซ่อนอยู่หลังรูปสลักขนาดใหญ่ที่บังกันมิด นัยน์ตาทอดจิบ อยู่ที่ร่างกลางห้องอย่างหลงใหลบูชา

(จินตวีร์ วิวัธน์, 2560, น. 165-166)

นอกจากนี้ ประเด็นเรื่องอาชีพของอิศราที่มีความน่าสนใจ คือการที่ตัวบทเสนอให้อิศรามีอาชีพเป็นแพทย์นั้นไม่ใช่เรื่องบังเอิญ แต่เป็นการทำให้อิศราเป็นตัวแทนของวาทกรรมวิทยาศาสตร์ที่พ่ายแพ้ต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ กล่าวคือตัวบทสร้างให้อิศราที่มีความรู้ลักษณะทางกายภาพของมนุษย์อย่างเชี่ยวชาญ แต่ไม่สามารถอธิบายเหตุผลของเรือนร่างอันผิดปกติของออรอลและไม่สามารถตอบคำถามได้ว่าเหตุใดมนุษย์จึงกลายเป็นหิน “ทั้งหมดนี้มันเป็นเรื่องของมายาการลึกลับที่วิทยาการไม่อาจเข้าใจได้ ผมได้ใช้วิชาการแพทย์และจิตวิทยาเท่าที่มีอยู่มาศึกษาออรอลอย่างเอาจริงเอาจัง แต่ก็ไม่รู้อะไรเลย โดยเฉพาะผมที่เป็นงูนั้น ผมไม่อาจตรวจเขาได้ เพราะเวลาที่กลายเป็นนางอสุรีขึ้นมา ไม่มีใครเข้าใกล้เขาได้หรอกครับ” (จินตวีร์ วิวัธน์, 2560, น. 659) ในประเด็นนี้จึงเป็นการตอกย้ำให้เห็นอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงที่มีเหนือมนุษย์ ในลักษณะที่ว่าอำนาจวิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายทุกอย่างได้

อรชุนมาเป็นน้องสาวฝาแฝดของอรอลที่มีรูปร่างหน้าตาเหมือนกันราวพิมพ์เดียว ตามเนื้อเรื่องเสนอว่าอรชุนเป็นทายาทคนเดียวที่ไม่ได้รับผลจากอาถรรพณ์ แต่เมื่อพิจารณาการนำเสนอตัวละคร พบว่าอรชุนถูกทำให้มีคุณสมบัติแปลกประหลาดทางบุคลิกภาพผ่านสายตาของกรพินธุ์ ที่เป็นตัวแทนของคนนอกตระกูล ดังในฉากที่อรชุนกรี๊ดร้องเมื่อได้ยินกรพินธุ์เล่าตำนานกรีก

ทั้งกร핀ธุ์และเด็กหญิงบุศมาลีตกตะลึงตัวแข็งทื่อไปทั้งสองคน เบิกตากว้างจ้องมอง
 อรชมาด้วยความตระหนกระคนพิศวางงงเง้นเหลือจะกล่าว

จากจากที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่าแม้ออร์ชุนอาจจะกล่าวว่าตนไม่ได้รับผลจากอาถรรพณ์ แต่เมื่อพิจารณาภาษาที่ใช้ในการนำเสนออารมณ์โกรธของออร์ชุนพบว่าเธอมีเสียง “ฟังเหมือนเสียงขู่พ้อของอสรพิษ” ซึ่งสอดคล้องกับเสียงบนศีรษะของออร์วอล และเมื่อพิจารณาปฏิกิริยาของกรพินธ์และบศมาลี หลานสาวของออร์ชุนมาที่ “ตกตะลึง

ตัวแข็งทื่อ” เมื่อจ้องมองอาการของอรอวลแล้ว ไม่ต่างจากการจ้องมองอรอวลแล้วกลายเป็นหิน การแฝงความเป็นกอร์กอนในตัวอรชумаผ่านภาษาแสดงให้เห็นถึงการไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากคุณสมบัติของสัตว์ประหลาดเพศหญิงที่อยู่ในสายเลือดได้ แม้เรื่องเล่าประจำตระกูลจะระบุว่าอรชумаไม่ได้รับผลจากอาการรพณ์ก็ตาม นอกจากนั้น การสร้างให้ออรชумаและอรอวลเป็นฝาแฝดที่มีใบหน้าและรูปร่างเหมือนกันราวกับคนเดียวยังมีนัยแสดงให้เห็นถึงความเป็นหนึ่งเดียวกัน

ในฉากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงถึงความเจ็บปวดของอรชумаเมื่อได้ยืนตำนานนางกอร์กอนซึ่งเป็นต้นเหตุให้ตัวเธอและทุกคนในตระกูลกลายเป็นคนไม่ปกติในสายตาคนนอก แสดงให้เห็นว่าสัตว์ประหลาดเพศหญิงมีอำนาจก่ออารมณ์สะเทือนใจให้กับมนุษย์ ประเด็นที่น่าสนใจคือการเทียบเคียงอาการของอรชุมากับฮิสทีเรียมีนัยสำคัญ เมื่อทำความเข้าใจความเชื่อทางการแพทย์ช่วงยุคโบราณและยุคกลางของยุโรปแล้วมีประเด็นที่น่าสนใจเมนส์ (2559, น. 41) สรุปว่าฮิสทีเรียเป็นผลมาจากการที่ผู้ป่วยไม่ได้รับความสุขทางเพศอย่างเพียงพอเมื่อเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของอรชумаพบว่าเธอไม่ได้รับอนุญาตให้ออกนอกบ้านหากไม่จำเป็น ทำให้เธอไม่พอใจ “ต้องซ่อนตัวอยู่แต่ในบ้าน คบใครไม่ได้จนจะเป็นโรคประสาทตายอยู่แล้ว ผิดนักหรือคะกับการที่อรจะคุยใครสักคนที่ไม่ใช่พวกญาติในบ้านฟ้าหยาด? อรช้วนักหรือที่อยากมีเพื่อน อยากมีใครก็ได้ที่เข้ายืนได้รับฟังอรบ้าง ไม่ใช่ห้ามห้าม ห้าม อย่างที่คุณสมวงศ์กับฟิอัสราทำอยู่” (จินตวิรี วิวัธน์, 2560, น. 213) ประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่านอกจากสัตว์ประหลาดเพศหญิงจะเข้ามาคุกคามมนุษย์ในลักษณะของการทำให้มนุษย์กลายร่างเป็นสัตว์ประหลาดแล้ว ผลจากการทำให้เรือนร่างมนุษย์ไม่ปกตินี้เองที่สร้างความเกือบททางใจและทางเพศให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

2.4 สมวงศ์: มนุษย์ผู้กลืนกับสัตว์ประหลาดเพศหญิง

สมวงศ์เป็นญาติทางฝ่ายมารดาของตระกูลมหเวช ประเด็นสำคัญคือสมวงศ์ไม่มีเชื้อสายนางกอร์กอนแต่อย่างใด แต่กลับถูกนำเสนอให้มีคุณสมบัติที่แปลกประหลาด เช่น มีเสียงแหลมคล้ายจิ้งหรีด มีท่าทางคล้ายตัวละครในภาพยนตร์ ดังในต้วบทที่ว่า “แต่ใบหน้านั้นสิ กรพินธุ์เห็นแล้วรู้สึกชอบกล เป็นดวงหน้ายาว ค่อนข้างซุบมีกระดูกแก้มสูง ยิ่งทำให้หน้านั้นดูหอมมากขึ้น จมูกโด่งน้อยๆ ปากบางเฉียบข้มงวรับกับดวงตาคมกริบในเบ้าค่อนข้างลึก และขนคิ้วดกหนาเกือบเป็นเส้นตรง ดูข้มงวและเคร่งเครียดไม่เป็นมิตรกับใคร” (จินตวิรี วิวัธน์, 2560, น. 39-40)

จากการบรรยายดังกล่าวเห็นได้ว่าเรือนร่างของสมวงศ์ถูกทำให้ “ชอบกล” ประเด็นสำคัญคือ เสียงแหลมของสมวงศ์ที่ถูกเทียบเคียงกับเสียงของจิ้งหรีดบางครั้งมีลักษณะ “ฟังเหมือนเสียงขู่ของอสรพิษ” (จินตวิรี วิวัธน์, 2560, น. 87) พบว่าการใช้ภาษาดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับการบรรยายคุณสมบัติของอรอวลและอรชумаตัวอย่างเช่น การบรรยายเสียงที่มาจากศีรษะของอรอวลว่าเป็น “เสียงขู่ฟ่อของอสรพิษ” (จินตวิรี วิวัธน์, 2560, น. 175) หรือการเปรียบเทียบของอรชুমายามโกรธว่า “ฟังเหมือนเสียงขู่ฟ่อของอสรพิษ” (จินตวิรี วิวัธน์, 2560, น. 147) การใช้ชุดคำเดียวกันเป็นการนำเสนอให้สมวงศ์มีคุณสมบัติร่วมกับอรชумаและอรอวลซึ่งเป็นทายาทนางกอร์กอน

คำถามที่น่าสนใจคือการนำเสนอให้ตัวละครที่ไม่มีสายเลือดนางกอร์กอนอย่างสมวงศ์กลับมีคุณสมบัติแปลกประหลาดซึ่งเชื่อมโยงกับทายาทนางกอร์กอนสื่อถึงอะไร คำตอบที่สมควรนำมาพิจารณาคือต้วบทกำลังตอกย้ำให้เห็นอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงในการทำให้มนุษย์กลืนกับอมมนุษย์ หมายถึงการนำเสนอให้มนุษย์สามารถมีคุณสมบัติใกล้เคียงกับอมมนุษย์ได้ ผ่านการปวารณาตนเป็นผู้ภักดีต่อมนุษย์เชื้อสายอมมนุษย์ ดังต้วบทบรรยายว่าสมวงศ์มีความรักความอาทรต่อสามพี่น้องไม่ต่างจากมารดา โดยเฉพาะความรักที่มีต่ออรอวล “สิ้นคุณอวล

แล้วก็เหมือนสิ้นทุกอย่าง อฉันเลี้ยงดูคุณอวลมาแต่เด็ก รักแกเหมือนลูกในไส้แท้ๆ ยิ่งแกมาประสบชะตากรรมร้ายกาจนี้เข้า อฉันก็ทั้งรักทั้งสงสาร ต่อไปนี้ไม่มีแกอีกแล้ว อฉันไม่รู้จะอยู่ไปทำไม” (จินตวีร์ วิวัธน์, 2560, น. 664)

ประเด็นสำคัญคือการสลายไปของอาถรรพณ์เมื่ออรอวลตาย ทำให้บุคลิกของสมวงศ์เปลี่ยนไป “หญิงวัยกลางคนผู้เคยมีมาดมั่นปึงวางท่าอยู่เป็นนิจ บัดนี้ท่าวางสง่าใดๆ หายไปหมดสิ้น สีหน้าและแววตาอันเคยแสดงความขึงขังรังเกียจกรพินธุ์อย่างออกนอกหน้านอกตาก็ดล้นหายไปด้วย เหลือแต่แววตาเศร้าสลด หมดยาลัยตายอยากในชีวิต [...] เสียงที่เคยกกรีดแหลมเหมือนจิ้งหรีดเปลี่ยนเป็นเครือคราง” (จินตวีร์ วิวัธน์, 2560, น. 664)

ถ้ามองอย่างผิวเผิน สมวงศ์เสียใจอย่างมากที่อรอวลจากไป แต่เมื่อมองในเชิงลึก ประเด็นนี้มีนัยที่เกี่ยวกับอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง กล่าวคือเมื่ออาถรรพณ์หรือความเป็นกอร์กอนสลายไป การกลืนกับนางกอร์กอนของสมวงศ์ก็สลายไปด้วย นั่นทำให้สมวงศ์มีบุคลิกที่เปลี่ยนไปเป็นตรงข้ามอย่างน่าสนใจคือ สง่า-สลด/กรีดแหลม (เสียงสูง)-เครือคราง (เสียงต่ำ) และที่สำคัญคือเมื่ออรอวลตายไป สมวงศ์ก็ไม่อยากมีชีวิตอยู่ “ปล่อยอฉันตายเถอะคะคุณหมอ อย่าเลี้ยงไว้เลย อฉันอยากตาย” (จินตวีร์ วิวัธน์, 2560, น. 666) นั้นแสดงให้เห็นคู่ตรงข้ามแบบอยู่-ตายอีกประเด็นหนึ่ง

ความน่าสนใจของการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพของสมวงศ์ในประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่าอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงที่สำแดงในตัวละครสมวงศ์นั้นเป็นอำนาจที่เอื้อต่อการมีจิตวิญญาณในการดำรงชีวิต คือการมีบุคลิกที่สง่างาม มีเสียงแหลมดังฟังชัด และการมีชีวิตชีวา เมื่ออรอวลจากไปพร้อมกับอาถรรพณ์นางกอร์กอนที่สลายไป เรือนร่างของสมวงศ์จึงบรรจุความไร้จิตวิญญาณในลักษณะของเศร้าสลด น้ำเสียงเครือครางและการหมดยาลัยเห็นได้ว่าการนำเสนอภาพของสมวงศ์ตอกย้ำให้เห็นอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงที่กระทำต่อมนุษย์ที่ไม่มีสายเลือดของมนุษย์ เป็นการชี้ให้เห็นความเปราะบางของเผ่าพันธุ์มนุษย์ที่แม้เพียงใช้ชีวิตร่วมกับผู้ที่มีสายเลือดของมนุษย์ก็สามารถมีคุณสมบัติของมนุษย์ได้

ภาพของตัวละครอรอวล อิศรา อรชума และสมวงศ์มีประเด็นสำคัญอยู่ที่การแสดงให้เห็นอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงที่ก่อให้เกิดการละเมิดชุดความคิดหรือวาทกรรมหลักที่ได้รับการยอมรับในสังคม ได้แก่ วาทกรรมความเป็นมนุษย์ วาทกรรมชายเป็นใหญ่ วาทกรรมวิทยาศาสตร์ นำไปสู่กระบวนการทำให้แปลกประหลาดและชี้ให้เห็นความเปราะบางของเผ่าพันธุ์มนุษย์ ประเด็นที่น่าสนใจคืออำนาจดังกล่าวยังส่งผลต่อการเปิดเผยให้เห็นความรุนแรงร่วมสายเลือด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

อำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงที่อยู่ในตัวของอรอวลเป็นอำนาจที่ส่งผลให้พี่น้องทั้งสองคืออิสราและอรชумаเกิดอารมณ์ด้านลบ อิสราต้องโสกเศร้าที่สูญเสียคนรักไปเมื่ออรอวลจ้องตากับเธอแล้วกลายเป็นหิน หรืออรชумаที่ต้องขังตนเองอยู่ในบ้านด้วยความอึดอัดใจ ประเด็นสำคัญคือการนำเสนอความเกลียดชังที่อรชумаมีต่ออรอวลนำไปสู่การคิดสังหารอรอวลด้วยความเกลียดชัง “ฆ่าเขาแบบเดียวกับที่เพอร์ซีอัสฆ่านางกอร์กอนนั่นแหละ พันคอให้ขาดไปในดาบเดียว [...] ฆ่ามันสิคะ คุณจักร ดาบนี้อรเตรียมไว้นานแล้ว รอมือที่เข้มแข็งพอที่จะทำได้จริงเท่านั้น ฆ่ามันไม่ผิดกฎหมายหรอกค่ะ เพราะมันเป็นนังปีศาจร้าย ไม่ใช่คนธรรมดา” (จินตวีร์ วิวัธน์, 2560, น. 620, 623)

กล่าวได้ว่าสัตว์ประหลาดเพศหญิงเข้ามาเปิดเผยความรุนแรงร่วมสายเลือด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตายของอรอวลที่ตอกย้ำความโหดร้ายของมนุษย์คือ การทำให้การฆ่าอรอวลเป็นเรื่องชอบธรรม เมื่ออรอวลเห็นว่าตนจะถูกฆ่าจึงผลุนผลันออกจากบ้านจนเกิดอุบัติเหตุ “กระจกหน้ารถได้ปาดเอาลำคอของเจ้าหล่อนหลุดออกจากตัว ศีรษะจึงกระเด็นหายไปจากร่างอย่างน่าสยดสยอง” (จินตวีร์ วิวัธน์, 2560, น. 637) การนำเสนอให้อรอวลตายด้วย

อุบัติเหตุเป็นการทำให้การฆ่าพี่น้องร่วมสายเลือดเป็นเรื่องไม่ได้ตั้งใจและกลายเป็นความชอบธรรมในการกำจัดบุคคลร่วมสายเลือดที่มีความแปลกปลอม (oddkin)

ขณะที่ความโหดร้ายที่อรวลทำต่อมนุษย์นิยามได้ว่าเป็นภัยคุกคาม การเสนอให้อีศราและอรัมากำจัดอรวลกลับถูกทำให้เป็นเรื่องชอบธรรม ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดปีศาจวิทยา (demonology) ที่ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2547, น. 57-58) เสนอว่าเป็นวิธีคิดของคนกลุ่มหนึ่งที่มองว่าคนอีกกลุ่มซึ่งมีความแตกต่างจากตนด้านใดด้านหนึ่งเป็นปีศาจหรือไม่ใช่มนุษย์ ดังนั้นการจะกำจัดมนุษย์โดยใช้ความรุนแรงจึงเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ ดังนั้นเมื่อพิจารณาการตายของอรวล พบว่าตัวบทเสนอให้การจัดทนายทางกอร์กอนผู้สาดงอำนาจโหดร้ายให้กลายเป็นเรื่องไม่ได้ตั้งใจนั้น เป็นการลดทอนภาพความรุนแรงของมนุษย์ลง ผ่านการให้อรวลประสบอุบัติเหตุ ดังที่ทิวรี่กล่าวไว้ว่า “ผมเพียงแต่ช่วยเธอให้ปล่อยคุณอรัมาเท่านั้น” (จินตวีร์ วิวัธน์, 2560, น. 629) อย่างไรก็ตาม การเสนอตอนจบให้อรวลตายด้วยอุบัติเหตุไม่ได้หมายถึงอำนาจของมนุษย์ในการกำจัด “ปีศาจ” อย่างชอบธรรมเสียทีเดียว เนื่องจากตัวบทได้แฝงนัยของอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงที่มนุษย์ไม่สามารถเอาชนะได้ในสองประเด็น

ประเด็นแรก อำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถคาดเดาได้ ผ่านการแสดงให้เห็นสภาพของมนุษย์ที่กลายเป็นหิน “หินนี้จะบางไปทุกทีและมีเงาผู้ตายปรากฏอยู่ข้างในอย่างเลื่อนๆ ซึ่งคุณก็ยังคงเห็นมาบ้างแล้ว ผมจึงมีความหวังว่า สักวันหนึ่งหินนี้จะหลุดออกมาสักที” (จินตวีร์ วิวัธน์, 2560, น. 643) และไม่เฉลยชัดเจนว่าหินนั้นจะสลายไปเพื่อเผยให้เห็นผิวหนังมนุษย์หรือไม่ อาจเรียกว่าได้ว่าเป็นการมอบตอนจบแบบการมองโลกในแง่ที่โหดร้าย (cruel optimism) ตามแนวคิดของลอเรน เบอ์แลนท์ (Lauren Berlant) ซึ่งเฉอะทะเล สุวรรณพานิช (2562, น. 52) สรุปไว้ว่า บางครั้งการมองโลกในแง่ดีอาจเป็นการละเลยปัญหาในปัจจุบัน ดังนั้นการทิ้งความหวังให้กับตัวละครจึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าการที่หินจะหลุดออกจากศพกลายเป็นเพียงความหวังที่มีต่ออนาคตเท่านั้น เพราะในปัจจุบันศพทั้งหลายก็ยังเป็นหิน แม้ในตอนจบ “บ้านฟ้าหายาก็จะสงบ ทุ่งธารทองก็จะไม่มีปีศาจผมเป็นนัยอีกต่อไป” (จินตวีร์ วิวัธน์, 2560, น. 639) เพราะอย่างไรก็ตาม อำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงก็ยังทิ้งร่องรอยไว้บนศพทุกร่าง แสดงให้เห็นอำนาจที่ไหลเวียนอบอวล สอดคล้องกับชื่อของ “อรวล” ที่ไม่มีใครคาดเดาได้

ประเด็นที่สอง อำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงในตัวของผู้ชายไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การที่จินตวีร์ใช้คำว่า “เชื้อสายกอร์กอน” และ “สายเลือดกอร์กอน” เพื่อแสดงสภาพของทายาททางกอร์กอนนั้น เป็นการแฝงนัยให้ตรองว่าการเป็นทายาทสัตว์ประหลาดเพศหญิงเป็นเรื่องที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ต่างจากเชื้อชาติ แม้อาถรรพณ์ของนางกอร์กอนจะสลายไป แต่การมีเชื้อสายนางกอร์กอนในสายเลือดก็ไม่อาจสลายไปได้ แสดงให้เห็นอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงอย่างแยบยล ประเด็นนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของลินด์ซีย์ (Lindsey, 2011, p. 75) ที่ว่าสัตว์ประหลาดเพศหญิงยังคงดำรงอยู่ในสังคม โดยที่ไม่สามารถถูกทำลายอย่างสมบูรณ์ได้ เพื่อจะสะท้อนให้เห็นความกลัวและความวิตกกังวลในใจส่วนลึกของมนุษย์

กล่าวโดยสรุป อำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงเข้ามาคุกคามมนุษย์ในสองลักษณะคือ คุกคามภายในร่างกายและคุกคามภายนอกในร่างกาย โดยมีความสัมพันธ์กันอย่างน่าสนใจ กล่าวคือสัตว์ประหลาดเพศหญิงเข้ามาปนเปื้อนสายเลือดบริสุทธิ์ของมนุษย์ซึ่งเป็นการคุกคามภายในร่างกายหรือพันธุกรรม ผลจากการเข้ามาผสมกับเลือดมนุษย์ทำให้มนุษย์แสดงออกถึงความผิดปกติ แสดงถึงการคุกคามภายนอกในร่างกาย นอกจากนั้น ความใกล้ชิดกับทายาททางกอร์กอนของมนุษย์ปกติยังนำไปสู่การมีคุณสมบัติใกล้เคียงกับนางกอร์กอนและแสดงพฤติกรรมที่ถูกมองว่าแปลกประหลาด ประเด็นดังกล่าวสะท้อนนัยของการตั้งคำถามกับความยิ่งใหญ่ของมนุษย์

3. นัยของฉาก-กลวิธีการประพันธ์และการนำเสนออำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง

ราชบัณฑิตยสถาน (2545, น. 396) ให้ความหมายของฉากไว้ว่า หมายถึง ภูมิหลังทางกายภาพหรือทางจิตใจที่ปรากฏในเรื่องเล่า มี 4 ประเภท ได้แก่ 1) สถานที่ทางภูมิศาสตร์ 2) อาชีพและการดำเนินชีวิตของตัวละคร 3) เวลาหรือสมัยที่เกิดเหตุการณ์ 4) สภาวะแวดล้อม นอกจากนี้ เจือ สตะเวทิน (2518, น. 88) ยังเสนอว่าฉากมี 2 ประเภทคือ ฉากสถานที่และฉากบรรยากาศ

ประเด็นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการนำเสนออำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงกับการสื่อความหมายผ่านฉาก ในมิติที่ว่านัยของฉากสื่อต่ออำนาจหรือสนับสนุนอำนาจดังกล่าวอย่างไร เมื่อพิจารณาแล้ว *มายาพิศवास* เป็นนวนิยายกอธิกที่มีความโดดเด่นด้านฉากคือมีฉากเป็นปราสาทโบราณหรือคฤหาสน์หลังใหญ่ที่ห่างไกลผู้คน ภายในสถานที่ดังกล่าวมีห้องลับ บันไดเวียน ห้องใต้ดิน หรือห้องที่ปิดตาย นอกจากนี้ยังมีบรรยากาศที่มืดสลัว ฝนตก มีลมพายุ ซึ่งในประเด็นนี้ผู้เขียนบทความศึกษาฉากใน 2 ลักษณะคือ ฉากบรรยากาศและฉากสถานที่

3.1 ฉากบรรยากาศ: สภาพธรรมชาติกับอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง

ฉากบรรยากาศในบทความนี้ หมายถึง ฉากที่วาดด้วยสภาวะทางธรรมชาติ ได้แก่ สภาพอากาศและช่วงเวลา ลักษณะแรก ตัวบทนำเสนอฉากเกี่ยวกับสภาพอากาศ คือฝนตก ปรากฏเพียงฉากเดียวคือฉากแรกของนวนิยาย เป็นฉากที่กวินทร์ น้องชายของกรพินธุ์เดินทางมาที่บ้านฟ้าหยาดแล้วมีลมพายุและฝนตกหนัก

สายฝนที่ซัดกระหน่ำพร่างพรั่งลงอย่างรุนแรงนั้นเสมือนท้องฟ้ารั่วโดยฉับพลัน ทุกหนทุกแห่งปกคลุมด้วยความมืดประหนึ่งอยู่ใจกลางนรก แม้แสงที่สาดส่องจากดวงไฟคู่นำรถจะทอดตรงไปตามพื้นทางข้างหน้า แต่สองข้างถนนรถเรือเปล่าเปลี่ยวที่ยานกลางเก่ากลางใหม่นั้นแล่นผ่านไป ก็มีดทึบทะมึนอย่างน่าสะพรึงกลัว

ไม่ยั้งต้นใหญ่โตตระหง่านดำทะมึนระกะระกะมองผาดๆ เสมือนรูปผีปีศาจรูปทรงวิปริตออกมาตั้งแถวคอยต้อนรับอาคันตุกะผู้หาญบุกเข้ามาเยือนถึงถิ่นของมันในยามวิกาล

มองออกไปนอกหน้าต่างต่างรถ เห็นสายฝนที่พร่างพรั่งจากฟ้า ละม้ายมานแพรผืนใหญ่พลีพร่างจากฟากฟ้าลงปิดกั้นหนทางไว้มิให้มนุษย์บุ่ดูชนผ่านไปได้ง่ายๆ

(จินตวิทย์ วิวัชรณ์, 2560, น. 7)

การใช้ภาษาแสดงให้เห็นว่าฝนในฉากนี้เชื่อมโยงกับความชั่วร้ายผ่านการเชื่อมโยงกับคำว่า “นรก” “ผีปีศาจ” และ “วิปริต” ซึ่งบาร์เน็ตต์ (2561, น. 272-273) กล่าวว่าฝนในวรรณกรรมมีบทบาทในการขับเคลื่อนโครงเรื่อง นำพาให้ตัวละครมาพบกัน หรืออาจเป็นลางบอกถึงความหายนะของตัวละคร ดังนั้น สามารถตีความได้ว่า ฉากฝนตกดังกล่าวเป็นการทำให้กวินทร์ได้พบกับอรอวลซึ่งเป็นการเผชิญหน้ากับอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงในตัวของอรอวลในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้ยังเป็นเค้าลางของเรื่องร้าย นั่นคือความตายของกวินทร์ ที่น่าสนใจคือการใช้ฉากฝนตกในฉากนี้สื่อให้อำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงในตัวของอรอวลได้สำแดง ผ่านการให้กวินทร์เข้าไปหลบฝนในหอเขียวและพบกับอรอวล จนกระทั่งกลายเป็นหินในที่สุด

ลักษณะที่สอง จากเกี่ยวกับช่วงเวลา เนื้อเรื่องนำเสนอให้ในคืนพระจันทร์เต็มดวงเป็นเวลาที่ยานาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงในตัวของอรวอลและอิศราแสง แสดงให้เห็นอำนาจของธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับการแสดงอำนาจดังกล่าวในตัวมนุษย์ กล่าวได้ว่าอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงสัมพันธ์กับฉากบรรยากาศในมิติที่ว่าจินตวิรีใช้สภาวะทางธรรมชาติเอื้อให้อำนาจดังกล่าวแสงต่อเหยื่อและตอกย้ำความน่าสะพรึงกลัว แสดงให้เห็นว่าอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงนั้นเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

3.2 ฉากสถานที่: ภูมิประเทศและสถาปัตยกรรมกับอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง

ฉากสถานที่ในบทความนี้ หมายถึง ฉากที่ว่าด้วยพื้นที่ทางธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ฉากดังกล่าวเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการเอื้อต่อการนำเสนออำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง จินตวิรีใช้สถาปัตยกรรมแบบกอธิกในการนำเสนออำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 พื้นที่ ได้แก่ บ้านฟ้าหยาดและหอเขียว

พื้นที่แรก บ้านฟ้าหยาด มีอิศราเป็นเจ้าของ ตั้งอยู่ในบริเวณภาคอีสาน จินตวิรีตั้งชื่อจังหวัดสมมติว่า “รัตนธานี” ถูกนำเสนอให้เป็นภูมิประเทศที่ทุรกันดาร สาเหตุที่บ้านฟ้าหยาดของตระกูลมเหศวรต้องตั้งอยู่ในดินแดนดังกล่าวเนื่องมาจากสายเลือดของสัตว์ประหลาดเพศหญิงที่อยู่ในตัวบิดาของสามพี่น้อง ญาติพี่น้องของมารดาจึงจำเป็นต้องอพยพมาอยู่ในที่ลับตา ประเด็นนี้พิจารณาได้ว่าการที่มนุษย์มีสายเลือดของมนุษย์เจือปนก่อให้เกิดมลทินในลักษณะหนึ่ง ดังที่ก๊อฟมัน (Goffman, 1961, pp. 2-3 อ้างใน สุรางค์ จันทวานิช, 2555, น. 135) นิยามว่ามลทิน หมายถึง “คุณลักษณะทางร่างกายหรือสังคมที่ลดทอนคุณค่าของอัตลักษณ์ทางสังคมของบุคคล ทำให้เขาไม่ได้รับการยอมรับอย่างเต็มที่” ก๊อฟมันอธิบายว่ามลทินมี 3 ประเภท ได้แก่ 1) มลทินทางร่างกาย เช่น ความผิดปกติทางร่างกาย 2) มลทินทางจุดอ่อนหรือความเสื่อมเสียในอดีต 3) มลทินทางสังคม คือ การเป็นสมาชิกของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้เป็นศูนย์กลาง

หากนำคุณสมบัติของมลทินตามคำนิยามของก๊อฟมันมาพิจารณาตระกูลมเหศวรผู้มีสายเลือดนางกอร์กอน พบว่าตัวละครกลุ่มนี้มีมลทินทั้ง 3 ลักษณะคือ ลักษณะมลทินทางร่างกาย คือผู้ที่ถูกอำนาจของนางกอร์กอนเข้าครอบงำ ก่อให้เกิดความผิดปกติทางร่างกายและจิตใจ ลักษณะมลทินทางจุดอ่อนหรือความสูญเสียในอดีต หมายถึง การมีเชื้อสายนางกอร์กอนในตัว ถือเป็นความเสื่อมเสียของวงศ์ตระกูล ทำให้ต้องหนีจากผู้คน ส่วนลักษณะมลทินทางสังคม คือการที่มนุษย์ต้องหลอมรวมหรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอมมนุษย์ ก่อให้เกิดความเป็นอื่น ดังนั้นครอบครัวของสามพี่น้องจึงต้องย้ายมาอยู่ในที่ห่างไกล กล่าวได้ว่าสัตว์ประหลาดเพศหญิงที่อยู่ในสายเลือดมนุษย์ ทำให้มนุษย์เกิดมลทิน นำมาสู่การจำกัดที่อยู่อาศัยให้มนุษย์ต้องมาอยู่ในถิ่นทุรกันดาร

ภาพของอีสานในตัวบทเป็นภาพแทนของพื้นที่พิเศษตามแนวคิดของฟูโกต์ (Foucault อ้างใน ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556, น. 171) เป็นพื้นที่ของผู้ที่ตกอยู่ในภาวะวิกฤติในช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิตและพื้นที่พิเศษสำหรับผู้เบี่ยงเบนมาตรฐานของสังคม เมื่อมองจากมุมของตระกูลมเหศวร อีสานจึงเป็นพื้นที่พิเศษที่ใช้หลบซ่อนตัวของผู้ที่เป็อื่น

เมื่อวิเคราะห์ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านฟ้าหยาด พบว่ามีลักษณะแบบกอธิกของทางตะวันตก “หน้าต่างและประตูโค้งแบบศิลปะทรวงโกธิค” (จินตวิรี วิวิธน์, 2560, น. 36) ประเด็นนี้อาจมองได้ว่าจินตวิรีนำแบบจากแบบกอธิกมาใช้ในการสร้างสรรค์นวนิยาย แต่เมื่อพิจารณาอีกมุมหนึ่งเห็นว่าการสร้างลักษณะดังกล่าวเป็นการตอกย้ำอัตลักษณ์ทางชนชาติกรีกของคนในตระกูลและตอกย้ำให้เห็นความเป็นอื่นจากบ้านหลังอื่นๆ ในพื้นที่

ใกล้เคียง เมื่อนำแนวคิดทางสถาปัตยกรรมมาพิจารณาทำให้เห็นแง่มุมที่น่าสนใจ ดังที่ต้นข้าว ปาณินท์ (2553, น. 13) กล่าวว่าสถาปัตยกรรมไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอย แต่เป็น “การแสดงออกทางสัญลักษณ์” และถือเป็นภาษาที่ใช้สื่อสารในรูปแบบหนึ่ง ดังนั้นบ้านแบบกอกอกของตระกูลมเหศวรยังแสดงให้เห็น “สัญลักษณ์” ของความเป็นตะวันตกที่ดูลิกลับ

นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาการแต่งบ้านสามารถเชื่อมโยงกับข้อเสนอของชฎานัท ศุภษลาศัย (2556, น. 84) ที่ว่าการตกแต่งบ้านคือวิธีการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์หรือสถานภาพของเจ้าของบ้าน เมื่อพิจารณามาน้ำพาดพบว่าการนำรูปปั้นของตัวละครในตำนานกรีกมาตั้งประดับ รวมทั้งรูปปั้นของนางกอร์กอนเมดูซ่า การแต่งบ้านแบบกอกอกและการนำรูปปั้นตัวละครในตำนานกรีกมาตกแต่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า เมื่อเลือดของนางกอร์กอนเข้ามาอยู่ในตัวของคนในตระกูลมเหศวร มนุษย์และสัตว์ประหลาดเพศหญิงจึงมีอัตลักษณ์ทางสายเลือดร่วมกัน สิ่งเหล่านี้แสดงออกทางสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นว่าคนในตระกูลมเหศวรและตำนานกรีกเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน

หากพิจารณาจากยุคสมัยที่แต่งคือ พ.ศ. 2523 พบว่าเป็นยุคของการคุกคามความเป็นไทยโดยชนชาติอื่น ดังที่วีรี เกวลกุล (2552, น. 4) กล่าวว่าในช่วง พ.ศ. 2519-2531 เป็นช่วงที่ไทยรับเอาวัฒนธรรมชาติอื่นเข้ามา รวมทั้งตะวันตก ด้านหนึ่งคนไทยยอมรับว่านำความเจริญมาให้ แต่ด้านหนึ่งก็เกิดความกังวลถึงวิกฤติความเป็นไทย ดังนั้นนวนิยายของจินตวิวัฒน์ที่ตีพิมพ์ในช่วงเวลาดังกล่าวจึงเสนอให้เห็นปัญหาการเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกผ่านตัวละครเหนือธรรมชาติ เช่น นางกอร์กอน แวมไพร์ ซอมบี้ เป็นต้น

จินตวิวัฒน์แสดงให้เห็นด้านลบของการเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกผ่านอำนาจของนางกอร์กอน ประเด็นที่น่าสนใจคือการสร้างให้มารดาของสามพี่น้องเป็นราชินีกุล แสดงให้เห็นการล่มสลายทางอำนาจและความยิ่งใหญ่ของชนชั้นเจ้าโดยการเข้ามาคุกคามของตะวันตก ผ่านการสร้างให้ตัวละครในตระกูลมเหศวรซึ่งเป็นตระกูลของสามพี่น้อง อิศรา อรธลและอรชุนาพ่ายแพ้ต่อการคุกคามของนางกอร์กอนที่เป็นตัวแทนของตะวันตก

นอกจากนั้น บ้านน้ำพาดยังมีพื้นที่ปิดหรือพื้นที่ที่ไม่อนุญาตให้คนนอกเข้าไปคือระเบียบกระซิบและสวนหิน ระเบียบกระซิบเป็นที่ที่อิสราสวนไว้ออรธลในยามที่เธอกลายร่างเป็นนางกอร์กอน ระเบียบกระซิบมีทางเดินแคบยาวเข้าถึง “ที่จริง มันควรจะเป็นช่องทางเดินระหว่างผนังมากกว่าจะเรียกว่าระเบียบ เพราะทอดยาวไปท่ามกลางผนังสองด้านที่มีดทับและอุดอยู่ ความกว้างของระเบียบประมาณสองเมตร แต่ยาวคดเคี้ยวไปข้างหน้า บังด้วยเหลี่ยมมุมของผนังที่ยื่นออกมาทั้งบางส่วนของระเบียบไว้มันทำให้ดูเหมือนเขาวงกตอันน่าพิศวง” (จินตวิวัฒน์, 2560, น. 237) การนำเสนอดังกล่าวสอดคล้องกับความลึกลับและความน่าสะพรึงกลัวของอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงในตัวของอรธล

สวนหินแท้จริงเป็นสุสานเก็บศพของผู้ที่เสียชีวิตด้วยอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงในตัวอรธล ศพดังกล่าวถูกจัดวางอย่างงดงามเพื่อให้ดูเหมือนเป็นการสะสมก้อนหินตามธรรมชาติ

บนเนื้อที่อันกว้างขวางนั้น มีก้อนหินก้อนใหญ่รูปร่างต่างๆ วางระเกะระกะอยู่บนพื้นประมาณ 20 ก้อน แต่ก็เห็นได้ชัดว่า ผู้วางได้เลือกมุมวางมันไว้มันดูเกะกะอย่างมีศิลปะ แต่อะไรก็ไม่ประหลาดเท่าลักษณะของหินเหล่านั้น [...] ขนาดของมันเมื่อเทียบแล้วก็เท่าๆ ตัวคน บางก้อนมีสีเทาอ่อน บางก้อนมีสีเทาแก่และบางก็สีน้ำตาล ทรวดทรงของมันแตกต่างกันออกไป แต่ทุกก้อนจะมีปุ่มยื่นออกไปสองสามปุ่มเสมอ

บางก้อนเหมือนรูปปั้นตามแบบสมัยใหม่คือบิดเบี้ยวและคอดเว้ามน ลักษณะที่ผิดธรรมชาติ บางก้อนมองผาดๆ คล้ายคนนอนงอท้องอึง บางก้อนคล้ายคนนั่งคุกเข่า คางจรดอก บางก้อนคล้ายคนยืนเหยียดแขน

(จินตวิรี วิวัธน์, 2560, น. 80-81)

เมื่อกล่าวถึงสวนหิน ผู้เขียนบทความขอยกเอาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดสวนในเชิงสังคมวิทยามาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายการนำเสนออำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง โดยพาดต์และครัทซ์ (Bhatt & Church, 2011 อ้างใน ชญาน์ทัต ศุภลาตย์, 2556, น. 92) กล่าวว่า การจัดสวนเป็นการสลายพรมแดนของมนุษย์และธรรมชาติให้เชื่อมต่อกัน เมื่อกลับมาพิจารณาสวนหินที่มีรูปปั้นหรือศพที่กลายเป็นหินเรียงรายแทนต้นไม้ ทำให้เห็นว่าการนำเสนอให้ตัวละครน่าสยดสยองให้กลายเป็นงานศิลปะเป็นการแสดงให้เห็นอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงในการมีอำนาจลงตามนุษย์ในการสลายความน่าสะพรึงกลัว (ศพ) ให้กลายเป็นความงดงาม (หินที่คล้ายคน) เป็นการนำเสนออำนาจของสัตว์ประหลาดเพศหญิงในการอำพรางความน่าสยดสยองให้เป็นความสุนทรีย์ นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงอำนาจของสัตว์ประหลาดเพศหญิงที่ดำรงอยู่ภายในบ้านฟ้าหยาตซึ่งเป็นพื้นที่ที่เพศชายครอบครอง

พื้นที่ต่อมาคือหอเขียว อยู่ไม่ไกลจากบ้านฟ้าหยาตนัก พื้นที่ของหอเขียวตั้งอยู่บริเวณทุ่งธารทอง เป็นที่อยู่อีกแห่งหนึ่งของอรอวลในยามกลายร่างเป็นนางกอร์กอน อันเป็นที่มาของ “ปิศาจทุ่งธารทอง” ทุ่งธารทองนั้นได้รับการนำเสนอให้เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่อันตราย เมื่อพิจารณากระบวนการนำเสนอ พบว่าภูมิประเทศของทุ่งธารทองถูกทำให้เป็นเพศหญิง ผ่านการบรรยายสภาพของทุ่งที่มีหญ้ารกและมีลักษณะเป็นรูปทรงยาวแหลมซึ่งเชื่อมโยงกับโยนี

สองหนุ่มสาวเดินไปด้วยกันอีกชั่วอึดใจ แนวทุ่งอันรกร้างก็มองเห็นอยู่ตรงหน้า สภาพของมันเป็นที่น่ากลัวจริงดังเสียงเล่าลือ กว้างขวาง เจียบสงัด และเต็มไปด้วยยาถรรพณ์ลึกลับที่สัมผัสได้ แม้เพียงมองดูอยู่ห่างๆ เติบโตด้วยสุขุมทุมพุ่มไม้รกร้างเหมาะเป็นที่หลบซ่อนของมิถุนาซีฟและสิ่งแปลกปลอมต่างๆ ได้ดี ตรงกลางๆ มีแนวไม้ขึ้นรกรกครึ้ม บดบังลักษณะที่คล้ายเนินหลังเต่าเสียสิ้น

กรพินธุ์มองปราดเดียวก็รู้ว่าตรงไหนของสวนที่ยื่นเข้าไปจนใกล้ห้องนอนของหล่อนในคฤหาสน์ฟ้าหยาต ส่วนนั้นมีลักษณะยาวแหลมยื่นออกไปจนชิดแนวกำแพงคฤหาสน์ รกเรือด้วยไม้ใหญ่และไม่พุ่มครึ้มน่ากลัวอันตรายจากสัตว์เลื้อยคลานประเภทงูซึ่งน่ามีอยู่ชุกชุม

(จินตวิรี วิวัธน์, 2560, น. 135)

การนำเสนอให้ปลายแหลมของทุ่งธารทองพุ่งไปทางบ้านฟ้าหยาตซึ่งเป็นพื้นที่ที่อิศราหรือเพศชายครอบครองอยู่ ทำให้เห็นการทำลายอำนาจของเพศชายผ่านทางสัญลักษณ์ นอกจากนั้นยังมีแอ่งน้ำเฉอะแฉะซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเพศหญิง ประเด็นนี้เป็นการเชื่อมโยงพื้นที่ลึกลับและอันตรายกับความเป็นเพศหญิง

เมื่อพิจารณาลักษณะทางสถาปัตยกรรมของหอเขียว พบว่าสามารถเชื่อมโยงได้กับองค์ชาติ “สิ่งก่อสร้างลักษณะสูงคล้ายประภาคารนั้นตั้งอยู่บนเนินเตี้ย มีดึกที่บะมีนและเจียบเขียววังเวงอย่างน่าพร่นพรึง [...] เห็นลักษณะแคบ แต่สอบสูงขึ้นเป็นทรงกระบอกอย่างแปลกประหลาด ทาสีเขียวคล้ำหมองเพราะกาลเวลา” (จินตวิรี วิวัธน์, 2560, น. 307)

ภายในหอเชียวมีห้องลับที่เดิม นั้น “ใช้เป็นที่พักผ่อนตัวในเวลาพักผ่อนในวังจากกรุงเทพฯ มาตามหาจนถึงที่นี่” (จินตวีร์ วิวัธน์, 2560, น. 657) เมื่อพิจารณาการตกแต่งภายในพบว่า “ห้องนี้ต้องเป็นห้องของผู้หญิงแน่นอน เพราะผนังอันทาสีม่วงอ่อนนั้นดูหวานชื่น ม่านรอบด้านสีม่วงเข้ม เบาะ เก้าอี้ หมอนอิง ผ้าปูโต๊ะล้วนเป็นสีม่วงทั้งนั้น ไม่เว้นแม้แต่เตียงขนาดนอนคนเดียวที่คลุมด้วยผ้าเนื้อหนาสีม่วงเช่นกัน” (จินตวีร์ วิวัธน์, 2560, น. 554) การตกแต่งที่ดูงดงามมีนัยของการครอบครององคชาต ดังนั้นการนำเสนอภาพของทุ่งธารทอง (เพศหญิง) ที่มีลักษณะยาวแหลมยื่นไปทางบ้านฟ้าหยาด (เพศชาย) และการอาศัยอยู่ในหอเชียว (องคชาต) ของอรอวล แสดงถึงการท้าทายเพศชายที่น่าสนใจ

กล่าวโดยสรุป ประเด็นนัยของฉาก-กลวิธีการประพันธ์และการนำเสนออำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง พบว่าการนำเสนอฉากบรรยากาศและฉากสถานที่อันลึกลับสนับสนุนและสอดคล้องกับความน่าสะพรึงกลัวของอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงและเชื่อมโยงกับการท้าทายอำนาจเพศชาย

4. อภิปรายผล

บทความเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์เรื่อง *มายาพิศवास* บทประพันธ์ของจินตวีร์ วิวัธน์ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอำนาจกอร์กอนหรือสัตว์ประหลาดเพศหญิง การศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ 1) อำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงและการคุกคามมนุษย์ และ 2) นัยของฉาก-กลวิธีการประพันธ์และการนำเสนออำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง ทั้ง 2 ประเด็นมีนัยที่เกี่ยวข้องกับการตั้งคำถามต่อระบบคิดแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลางและการท้าทายระบอบปิตาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับงานของลินด์ซีย์ (Lindsey, 2011) และชูสนาและมาห์มูดาร์ (Chusna & Mahmudah, 2018, pp. 10-16) ในมิติที่ว่าอำนาจของนางกอร์กอนหรือสัตว์ประหลาดเพศหญิงนั้นเป็นอำนาจที่ก่อให้เกิดการละเมิดกรอบของสังคมที่สำคัญ ได้แก่ กรอบความเป็นมนุษย์และกรอบปิตาธิปไตย

ประเด็นแรก การตั้งคำถามกับระบบคิดแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง จากการศึกษาพบว่าตัวบทนำเสนอให้เห็นถึงความเปราะบางของสายพันธุ์มนุษย์ที่ง่ายต่อการหลอมรวมกับอมมนุษย์ ทั้งการหลอมรวมแบบสืบทอดสายโลหิตและการหลอมรวมจากความใกล้ชิด ดังนั้นนางกอร์กอนใน *มายาพิศवास* จึงไม่ได้เพียงมุ่งนำเสนอให้เห็นถึงสัญชาตญาณของความน่าสะพรึงกลัวเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวแทนของอมมนุษย์ที่เข้ามาก่อวณสายเลือดบริสุทธิ์ของมนุษย์นำไปสู่การมีอำนาจเหนือจิตใจและร่างกายของมนุษย์

ประเด็นที่สอง การท้าทายระบอบปิตาธิปไตย ตามความหมายสัญญะนางกอร์กอนโดยเฉพาะเมดูซ่าเป็นแหล่งสัญญะของผู้หญิงแหวกขอบอันขัดกับภาพของผู้หญิงในอุดมคติ คือมีใบหน้าที่น่าอัปลักษณ์และงูบนศีรษะของนางกอร์กอนแสดงถึงการครอบครององคชาตและอำนาจของเพศชาย อย่างไรก็ตาม ตัวบทชี้ให้เห็นว่าเรือนร่างของอรอวลเมื่อกลายร่างเป็นนางกอร์กอนแล้วนั้นไม่ได้แสดงให้เห็นถึงการเป็นตัวแทนของภัยคุกคามเพศชายที่เด่นชัดนัก แต่ว่าตัวบทกลับนำเสนอการท้าทายปิตาธิปไตยผ่านตัวละครอื่นและกระบวนการนำเสนอฉาก จากการศึกษาพบว่าอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงดังเช่นนางกอร์กอนนั้นส่งผลให้เพศชายคืออิศรากลายเป็นวัตถุแห่งการจ้องมองและเป็นวัตถุแห่งความคลั่งไคล้หลงใหลของสตรีเพศ ซึ่งเป็นการสลับบทบาทชาย-หญิง นอกจากนั้น การท้าทายปิตาธิปไตยยังถูกเน้นผ่านการนำเสนอฉากสถานที่ที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงที่มีเหนือเพศชาย

เมื่อพิจารณา *มายาพิศวาส* ในฐานะวรรณกรรมกตีกแบบผู้หญิง (female gothic) ที่มีลักษณะเน้นการทำลายอำนาจปิตาธิปไตยของตัวละครเพศหญิง ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าตัวบทมีประเด็นเกี่ยวข้องกับการทำลายอำนาจชายเป็นใหญ่ผ่านการนำเสนอตัวละครและฉาก โดยสรุป *มายาพิศวาส* ชี้ให้เห็นว่าอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงเป็นตัวแทนของอำนาจมนุษย์ที่อยู่เหนือความยิ่งใหญ่ของมนุษย์และยังเป็นตัวแทนของเพศหญิงที่ถูกนำเสนอให้อยู่เหนือเพศชาย การนำเสนอดังกล่าวกระทำภายใต้การเขียนแบบชนบทกตีก อันเป็นประเภทนวนิยายที่มุ่งนำเสนอความเป็นอื่นที่ถูกเบียดขับให้อยู่นอกวัฒนธรรมกระแสหลัก ซึ่ง *มายาพิศวาส* ได้เปิดพื้นที่ให้เห็นว่าอำนาจของมนุษย์และอำนาจเพศหญิงถูกทำให้เป็นอื่นในสังคม ได้เข้ามาก่อวาระระเบียบของวาทกรรมหลักอย่างน่าสนใจ

หากการตายของนางกอร์กอนเมดูซ่าก่อกำเนิดชีวิตให้กับม้าเพกาซัสและหมู่ปาดิซอร์ การตายของออร์เวลก็ให้กำเนิดการเริ่มต้นชีวิตใหม่แก่อิสราและอรชุนาหลังอาถรรพณ์นางกอร์กอนสลายไป แสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีชีวิตใหม่ได้เพราะอำนาจมนุษย์ที่สิ้นไป ชี้ให้เห็นว่าอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิงบงการชีวิตมนุษย์ให้มีเรือนร่างและพฤติกรรมที่เป็นอื่นในสายตาคนนอก และอำนาจเดียวกันนี้เองที่ปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระจากพันธนาการได้ หรือนัยหนึ่งกล่าวได้ว่า *มายาพิศวาส* นำเสนอความเป็นมาตาธิปไตยผ่านอำนาจสัตว์ประหลาดเพศหญิง เพื่อขับเน้นให้เห็นอำนาจของเพศหญิงที่ยากต่อการควบคุมซึ่งเข้ามาบงการชีวิตมนุษย์

5. สรุป

มายาพิศวาส บทประพันธ์ของจินตวิรุ วิวัธน์ มีประเด็นที่น่าสนใจศึกษาในมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลวิธีการประพันธ์หรือการวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏในตัวบท บทความแสดงให้เห็นว่านวนิยายเรื่องดังกล่าวมีความสำคัญในเรื่องกลวิธีที่ใช้นำเสนอและเนื้อหา กล่าวคือ *มายาพิศวาส* มีความโดดเด่นในการสร้างฉากและตัวละครที่เหนือธรรมชาติซึ่งไม่เพียงทำให้เนื้อเรื่องมีความน่าสนใจเท่านั้น เพราะฉากและตัวละครยังอุดมไปด้วยชุดความหมายหรือสัญลักษณ์ที่ถูกบรรจุอยู่ในองค์ประกอบดังกล่าว นอกจากนั้น เนื้อหายังแสดงให้เห็นการนำเอาตำนานตะวันตกมาประยุกต์ใช้และตีความตัวละครในตำนานใหม่ ให้มีความหมายอีกชุดหนึ่งคือนางกอร์กอนไม่ได้เป็นเพียงสัญลักษณ์ของอำนาจเพศหญิงหรือตัวแทนอารมณ์ด้านลบของเพศหญิงเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องหมายของความอ่อนแอของเผ่าพันธุ์มนุษย์ที่ง่ายต่อการปนเปื้อนสายพันธุ์ การตีความในบทความนี้จึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้ความหมายใหม่ของนางกอร์กอนปรากฏขึ้น

รายการอ้างอิง

- จินตวิรุ วิวัธน์. (2560). *มายาพิศวาส*. กรุงเทพฯ: ภัฏฟพับลิชชิง.
- เจือ สตะเวทิน. (2518). *วรรณคดีวิจารณ์*. กรุงเทพฯ: สุทธิสารการพิมพ์.
- ชฎานันท์ ศุภชลาศัย. (2556). *ความใกล้ชิดของความหมายแห่งชีวิต: สังคมวิทยาชีวิตประจำวัน*. กรุงเทพฯ: สยามปริทรรศน์.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2547). เพราะเป็นคนที่ตาย. *ฟ้าเดียวกัน*, 2(3), 57-58.

- เมอเทเล สุวรรณพานิช. (2562). พิษสวาท: โศกนาฏกรรมในโรมานซ์ ชาตินิยมชายเป็นใหญ่ในความรัก. ใน
วริศ ลิขิตอนุสรณ์ (บ.ก.), *วาระสมมติ หมายเลข 01 ว่าด้วยวรรณกรรม* (น. 42-68). กรุงเทพฯ: สมมติ.
- ต้นข้าว ปาณินท์. (2553). *คนและความคิดทางสถาปัตยกรรม*. กรุงเทพฯ: สมมติ.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2556). *วรรณคดีสี่เขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย*. ปทุมธานี: นาค.
- บาร์เนตต์, ซี. (2561). *ประวัติศาสตร์หยาดฝน* (พลอยแสง เอกญาติ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: โอเพนเวิลด์ส พับลิชชิง เฮาส์.
- เมนส์, อาร์. พี. (2559). *เทคโนโลยี: ประวัติศาสตร์ไวกเตอร์ อีสท์เรียและออกัสซั่มของผู้หญิง* (นภ ดารารัตน์, ผู้แปล).
กรุงเทพฯ: พารากราฟ.
- รชฏ สาตราวุธ. (2555). จัดการความขัดแย้งด้วยความคลุ้มเคลือ: ข้อเสนอทางปรัชญาของซิโมน เดอ โบวัวร์. ใน
สุวรรณา สถาอานันท์, และเกษม เพ็ญภินันท์ (บ.ก.), *ข้า คำ ว่า: อัตลักษณ์ คุณค่า ความรุนแรง* (น. 481-552).
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วนัญญ์ พุฒนาถ. (2561, 28 กันยายน). จากนาถถึงนาถินี คำสาปของผู้หญิงทรงอำนาจที่อาจไม่น่ากลัวอีกต่อไป.
สืบค้นจาก https://thematter.co/social/nagi_nagini_curse_of_powerful_woman/61153.
- วลีรัตน์ สิงหราช. (2528). *เรื่องเหนือธรรมชาติในนวนิยายของจินตวีร์ วิวัธน์* (ปริญญาณิพนธ์มหาบัณฑิต).
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- วิภาพ คัญทัพ. (2546). *การวิเคราะห์ฉากต้นต้นสำคัญในนวนิยายของขวัญของจินตวีร์ วิวัธน์*
(วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- วีรี เกวลกุล. (2552). "ใต้เงาแห่งอดีต": การศึกษาเปรียบเทียบการสร้างภาพแทนแบบกอธิคในงานเขียนของจินตวีร์ วิวัธน์
และพงศกร จินดาวัฒนะ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สมเกียรติ ตั้งนโม. (2549). *มองหาเรื่อง: วัฒนธรรมทางสายตา*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุภาวค์ จันทวานิช. (2555). *ทฤษฎีสังคมวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2551). การละเมิดกรอบจารีตสังคมในวรรณกรรมกอธิคไทย: กรณีศึกษาชนชั้นและเพศสถานะ
ใน *ปราสาทมิด*. *วารสารศิลปศาสตร์*, 8(2), 44-111.
- สุวิมล พินโสภณ. (2548). บทบาทของสัตว์ประหลาดในเรื่องปรัมปรากรีก. *ดำรงวิชาการ*, 4(1), 60-71.
- Chusna, A., & Mahmudah, S. (2018). Female monsters: Figuring female transgression in *Jennifer's Body* (2009)
and *The Witch* (2013). *Journal Humaniora*, 30(1), 10-16.
- Lindsey, M. K. (2011). "The Pull of Dark Depths": Female monsters in nineteenth-century Gothic literature
(Master's thesis). University of Appalachian State, North Carolina.

สวนลับเรือนกระจก: การวิจารณ์เชิงนิเวศ

Received: 5 March 2020

Revised: 20 September 2023

Accepted: 10 October 2023

ปัทมา บุญยสุข*

บทความนี้เป็นการวิจารณ์เชิงนิเวศของภาพยนตร์เรื่องสวนลับเรือนกระจก เพื่อศึกษาการนำเสนอข้อคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและการสร้างความตระหนักด้านชีวจริยธรรม การศึกษาพบว่าภาพยนตร์สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสังคมมนุษย์ ผ่านเรื่องราวของปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ คุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่ถูกลดทอน และงานวิจัยทางเทคโนโลยีชีวภาพที่ซับซ้อนไม่สามารถคาดหวังผลที่แน่นอนได้ ผลการศึกษาสรุปได้ว่าภาพยนตร์เรื่องนี้สื่อความว่ามนุษย์ต้องหาสมดุลในการดำรงชีวิตในสังคมที่แก่งแย่งพลิกผันและต้องเตรียมตัวรับมือกับความท้าทายทางจริยธรรม

บทความวิชาการ

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

การวิจารณ์เชิงนิเวศ;
แนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง;
แนวคิดนิเวศเป็นศูนย์กลาง;
ชีวจริยธรรม;
การเปลี่ยนผ่านสภาพมนุษย์

* นักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ติดต่อได้ที่: patima.boonya@gmail.com

Glass Garden: An Ecocritical Study

Received: 5 March 2020

Revised: 20 September 2023

Accepted: 10 October 2023

Patima Boonyasukha^{*}

This paper studies *Glass Garden* (2017) through the lens of ecocriticism to explore the film's concerns over the impact of natural resource utilization and its awareness building on bioethics. The study reveals that the film portrays the relationship among the advancement of technology, natural environment, and human society through the content which revolves around the interaction between human and nature, ethical behaviors conflicting with norms, demeaning of the value of human beings, and the complexity and unpredictability of biotechnological research. The conclusion drawn is that the film significantly illustrates a remark that human must find a balance to live in a conflictive and disruptive society and to prepare for ethical challenges.

Academic Article

Abstract

Keywords

ecocriticism;
ecocentrism;
anthropocentrism;
bioethics;
transhumanism

^{*} Doctoral Candidate in Environmental Social Sciences, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University, e-mail: patima.boonya@gmail.com

1. บทนำ

การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพในประเทศเกาหลีใต้ได้รับการสนับสนุนโดยภาครัฐอย่างจริงจังและต่อเนื่องด้วยงบประมาณและการส่งเสริมให้เข้าไปพัฒนาการแพทย์ เกษตรกรรม พลังงาน และสินค้าอุปโภคบริโภคในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม ความก้าวหน้าของการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพนำมาซึ่งข้อกังวลและการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับชีวจริยธรรม (bioethics) ซึ่งปรากฏในรายงานข่าวอยู่เสมอเนื่องจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีชีวภาพมีอิทธิพลอย่างมากต่อวิถีการดำรงชีวิต ดังมีตัวอย่างที่รวมถึงการปรับแต่งพันธุกรรมพืชและสัตว์

ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสังคมมนุษย์เป็นประเด็นที่ผู้สร้างวรรณกรรมซึ่งรวมถึงภาพยนตร์ให้ความสนใจในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ทงตึง จันทะมาตย์ และธัญญา สังขพันธานนท์ (2562) ให้ข้อสังเกตว่าแม้การแพร่หลายของวรรณกรรมที่สื่อสารเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติขยายกว้างมากขึ้น แต่การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับธรรมชาติยังมีน้อย บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิจารณ์ภาพยนตร์เรื่องสวนลับเรือนกระจก โดยใช้การวิจารณ์เชิงนิเวศ (ecocriticism) เพื่อศึกษาการนำเสนอข้อคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและการสร้างความตระหนักด้านชีวจริยธรรม โดยอภิปรายเหตุการณ์และประเด็นที่ปรากฏผ่านภาพยนตร์ด้วยหลักคิดที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมสิ่งแวดล้อม (environmental ethics)

สวนลับเรือนกระจกเป็นภาพยนตร์เกาหลีใต้ที่บอกเล่าเรื่องราวของนักวิจัยสาวลึกลับที่มีความผูกพันลึกซึ้งกับต้นไม้และผืนป่า เธอทำงานในหน่วยวิจัยชีวพลังงานของมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง งานวิจัยของเธอเริ่มต้นจากการวิจัยองค์ประกอบของพืชเพื่อค้นหาพลังงานรูปแบบใหม่ แต่กลับนำไปสู่การค้นพบเซลล์เม็ดเลือดเขียวซึ่งเป็นเซลล์ต้นแบบที่ผลิตออกซิเจนได้ภายในตัวเองและสามารถรักษาสภาพของปลาที่ตายแล้วไม่ให้น้ำเปื่อย การค้นพบนี้ชักนำลึกลับให้พบกับความแปรเปลี่ยนพลิกผันของมนุษย์ ความหวัง ความสิ้นหวัง และทางเลือกที่นำไปสู่จุดที่ไม่อาจหวนกลับ ผู้เขียนบทภาพยนตร์และผู้กำกับคือชินชวอน ซึ่งเป็นผู้กำกับภาพยนตร์หญิงที่ให้ความสนใจประเด็นท้าทายจริยธรรมภายใต้เงื่อนไขสังคมที่บีบคั้น

2. การวิจารณ์เชิงนิเวศ

การวิจารณ์เชิงนิเวศ (ecocriticism) เริ่มปรากฏอย่างชัดเจนในช่วงทศวรรษ 1960 โดยโอปเปอร์มานน์ (Oppermann, 1999, pp. 29-46) อธิบายว่าการวิจารณ์เชิงนิเวศมุ่งสร้างรากฐานทางความคิดในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสิ่งแวดล้อม เพื่อแสวงหาความสอดคล้องของการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น และเพื่อกระตุ้นให้เกิดการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ในทศวรรษต่อมา บูเอลล์, ไฮส์, และเธอร์เนอร์ (Buell, Heise, & Thornber, 2011) อธิบายว่าสิ่งที่ผลักดันให้เกิดการวิจารณ์เชิงนิเวศคือจิตวิญญาณที่ห่วงใยสิ่งแวดล้อม โดยการวิจารณ์ยึดโยงกับแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติซึ่งรวมถึงความรักถิ่นฐาน การเคารพคุณค่าของธรรมชาติ ความเชื่อของชนพื้นเมือง ความผูกพันเชื่อมโยงทางชีววิทยา จิตวิทยา จิตวิญญาณ ปรัชญาตะวันตกและตะวันออก และแนวคิดของนักคิดคนสำคัญที่นำเสนอมุมมองเกี่ยวกับธรรมชาติและนิเวศวิทยา

การวิจารณ์อาจเลือกใช้วิธีการเปรียบเทียบ วิเคราะห์ ดีความ และประเมินเพื่ออภิปรายแนวทางดำเนินเรื่อง
วิธีนำเสนอ จาก ตัวละคร ภาษา เนื้อเรื่อง และบริบททางสังคม โดยอิวาคิฟ (Ivakhiv, 2008) เน้นว่าเป็นการวิเคราะห์
เชิงวิพากษ์ (critical analysis) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในงานสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม

ตัวอย่างวรรณกรรมที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ได้รับการวิจารณ์เชิงนิเวศคือ
นวนิยายเรื่อง *กุหลาบรัตติกาล* และ *ฤดูดาว* วิจัยโดยยอรรรณ ฤทธิ์ศรีธร (2562, น. 90-92, 152, 163, 164)
พบว่าเนื้อเรื่องสะท้อนการมุ่งแสวงหาประโยชน์จากธรรมชาติและความเชื่อในอำนาจของธรรมชาติที่สามารถ
บันดาลให้มนุษย์ประสบเหตุต่างๆ คล้ายกับที่พบในสวนลับเรือนกระจก และนวนิยายเรื่อง *Oryx and Crake* วิจัย
โดยโกฮซาดิและอซิซโมฮัมมาดิ (Kohzadi & Azizmohammadi, 2014) พบว่าเนื้อเรื่องบอกเล่าถึงโลกอนาคตที่
การทดลองทางเทคโนโลยีชีวภาพส่งผลให้ธรรมชาติและสังคมมนุษย์ประสบภาวะการล่มสลาย ซึ่งสะท้อนปัญหา
ด้านชีวจริยธรรมคล้ายกับที่พบในสวนลับเรือนกระจก สำหรับภาพยนตร์ไทยที่ได้รับการวิจารณ์โดยเน้นการ
วิพากษ์ปรัชญาเชิงนิเวศและจริยธรรมเชิงนิเวศคือภาพยนตร์เรื่อง *ลุงบุญมีระลึกชาติ* วิจัยโดยโรซาดีอุค
(Rosadiuk, 2018)

3. อำนาจของธรรมชาติ

นักวิจัยสาวลีแจยองเติบโตท่ามกลางผืนป่ากว้างเต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ เธอมีบ้านเรือนกระจกที่ตั้งอยู่
ในใจกลางผืนป่า เธอพูดคุยโต้ตอบกับต้นไม้อยู่เสมอ เธอดูแลเฝ้าดูต้นไม้สืบต่อจากพ่อของเธอที่เคยมีอาชีพ
ตัดไม้ แต่เลิกอาชีพนี้เมื่อแม่ของเธอเสียชีวิตจากการให้กำเนิดเธอ พ่อเชื่อว่าความสูญเสียนี้เป็นการลงโทษจากการ
ตัดต้นไม้ เมื่อลีแจยองอายุ 12 ปี ขาข้างซ้ายของเธอเริ่มมีอาการเจ็บ แคระแกร็น มีปุ่มโปนที่เท้าเหมือนปุ่มบนต้นไม้
ทำให้เท้าเดินของเธอแตกต่างจากคนอื่น ตอกย้ำความเชื่อของพ่อว่าต้นไม้มีอำนาจกระทำต่อเขาและบุคคลใกล้ชิด
เนื่องมาจากการตัดไม้ของเขาในอดีต

ภาพยนตร์ฉายภาพของแมกไม้ใหญ่ในผืนป่าเป็นระยะตลอดทั้งเรื่องเพื่อสื่อถึงความรื่นรมย์ ความนิ่งงัน
และความลึกลับน่าสะพรึงกลัว จากการศึกษารูปภาพแทนของพืชในวรรณกรรมโดยยอรรรณ ฤทธิ์ศรีธร (2562) พบว่า
การนำเสนอความน่าสะพรึงกลัวของพืชสื่อถึงความเชื่อว่าพืชมีความลึกลับและมีอำนาจ พืชเป็นธรรมชาติที่
ศักดิ์สิทธิ์และมีความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ การนำเสนอลักษณะนี้ปรากฏในสวนลับเรือนกระจก ตอนที่อาจารย์จอง
หัวหน้าหน่วยวิจัยพลัดตกลงไปในแอ่งน้ำในผืนป่า แล้วปรากฏภาพไม้ใหญ่ยืนตระหง่านท่ามกลางความมืดสลัว
น่าประหลาดประหลาด

4. คุณค่าของมนุษย์

สวนลับเรือนกระจกนำเสนอการเปรียบเทียบระหว่างคุณค่าของมนุษย์ในสังคมเมืองที่ห่างไกลธรรมชาติ
กับคุณค่าของมนุษย์ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดธรรมชาติในฐานะที่มนุษย์เป็นธรรมชาติชนิดหนึ่ง เนื้อเรื่องที่
เน้นรายละเอียดของปัญหาที่นักวิจัยสาวลีแจยองได้รับในสังคมเมือง ทำให้รับรู้ได้ถึงความแตกต่างเมื่อเธอได้อยู่ใน
ผืนป่า

ในสังคมเมือง ลีเจียนดำเนินชีวิตตามกลไกสังคม เธอมุ่งมั่นตั้งใจทำงานและคาดหวังว่าจะได้รับการสนับสนุน สอดคล้องกับทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมซึ่งวิโรจน์ เจษฎาลักษณ์ (2553) อธิบายว่าการแลกเปลี่ยนทางสังคมตั้งอยู่บนความเชื่อว่าบุคคลควรได้รับสิ่งตอบแทนจากการลงทุนลงแรงทำประโยชน์ให้ผู้อื่น โดยผลตอบแทนที่ได้กลับมาไม่จำเป็นต้องเจาะจงรูปแบบ ไม่จำเป็นต้องคำนวณผลได้ผลเสีย แต่ต้องอาศัยความไว้วางใจระหว่างกัน

ลีเจียนต้องเผชิญความผิดหวังหลายประการในเวลาเดียวกัน คณะกรรมการพิจารณามอบทุนวิจัยไม่สนใจงานวิจัยของเธอ แต่ลงมติเห็นชอบงานของโซฮี เพื่อนสาวในหน่วยวิจัยเดียวกันที่โซฮีเซลล์ต้นแบบของเธอไปวางแผนต่อยอดตามแนวโน้มการตลาดและเศรษฐกิจ โดยเธอได้รับทราบว่าอาจารย์จอง หัวหน้าหน่วยวิจัยให้การสนับสนุนโซฮีอยู่เบื้องหลังและมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับโซฮีแทนที่เธอไปแล้ว

การถูกปฏิเสธผลงานและตัวตนนำมาซึ่งความรู้สึกแปลกแยกในสังคมซึ่งเป็นการลดคุณค่าของมนุษย์ สอดคล้องกับแนวคิดแรงงานแปลกแยก (alienation labor) โดยมาร์กซ์ (Marx, 2016) อธิบายว่าภายใต้ระบบสังคมที่มีคนสองระดับคือเจ้าของทรัพย์สินและคนงานที่ปราศจากทรัพย์สิน คนงานถูกทำให้รู้สึกแปลกแยกจากธรรมชาติ แปลกแยกจากผลผลิตของตนเอง และแปลกแยกจากตนเอง นำไปสู่ความรู้สึกแปลกแยกจากคนอื่น โดยสาครสมเสริญ (2556) อธิบายว่าภาวะสังคมสมัยใหม่ทำให้เกิดความแปลกแยกระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เพราะต้องแข่งขันแย่งชิงระหว่างเพื่อนร่วมอาชีพ พร้อมทั้งเกิดความแปลกแยกจากสังคมวัฒนธรรม เพราะคุณค่าของชีวิตถูกทำให้แปรเปลี่ยนเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ

ในฝันป่า ลีเจียนรับรู้คุณค่าความเป็นมนุษย์ได้อย่างเต็มเปี่ยมเมื่อได้อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ จึงไม่น่าแปลกใจว่าความผิดหวังจากสังคมเมือง ทำให้เธอหวนคืนมาอยู่อาศัยและทำงานวิจัยต่อไปในบ้านเรือนกระจกด้วยทุนของตนเอง เพื่อดำรงคุณค่าในตัวตนของเธอ

5. คุณค่าของต้นไม้

การศึกษาว่าธรรมชาติมีผลต่อการเห็นคุณค่าในตนเอง (self esteem) อย่างไรยังมีน้อยมาก ทิลล์แมนและคณะ (Tillmann et al., 2018) ศึกษารายงานวิจัยหลายชิ้นที่เกี่ยวข้องและพบว่าไม่มีนัยสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับการเห็นคุณค่าในตนเอง แต่ทั้งนี้ แซนด์เฟอร์, ซัตตัน-เกรียร์, และเวิร์ด (Sandifer, Sutton-Grier, & Ward, 2015) พบว่า รายงานวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับสุขภาพหลายชิ้นบ่งชี้ว่าการได้อยู่ในพื้นที่ทางธรรมชาติที่ยังคงความหลากหลายทางชีวภาพเอื้อประโยชน์ต่อสุขภาพกายและใจ มีส่วนช่วยลดระดับความเครียด กระตุ้นการอยากทำกิจกรรม และช่วยลดความเสี่ยงของการเกิดโรค

ในเชิงเศรษฐกิจ ต้นไม้มีคุณค่าต่อมนุษย์อย่างมาก ส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ทั่วโลกลดลงอย่างต่อเนื่อง ยุพยง ทัศน และมารศรี สอทิพย์ (2561, น. 95-96) อธิบายเกี่ยวกับการดักดวงประโยชน์จากธรรมชาติว่า

เกิดจากความคิด ความเชื่อ ซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมหรือการกระทำที่เป็นภัยต่อธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม กล่าวได้ว่าผู้คน ชุมชน สังคม มีแนวคิดที่เน้นให้มนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric) มองว่ามนุษย์มีฐานะที่อยู่เหนือธรรมชาติ มีความรู้ความสามารถทั้งด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สามารถใช้ความรู้ที่มีหาประโยชน์จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่าง

ไม่รู้จบ การกระทำของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นไปอย่างไร้ความยุติธรรม
เนื่องจากเห็นว่าธรรมชาติมีไว้เพื่อประโยชน์สุขของมนุษย์เท่านั้น

แนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่แฝงอยู่ในสวนลับเรือนกระจกสะท้อนให้เห็นจากการที่พ่อของลีเจียนแสวงหาประโยชน์จากต้นไม้ด้วยการตัดไม้ขายเพื่อดำรงชีวิตและลีเจียนที่ใช้อำนาจประกอบของต้นไม้ในงานวิจัยทางชีวภาพเพื่อพัฒนาสังคมมนุษย์ ความแตกต่างอยู่ที่วัตถุประสงค์ วิธีการ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เอื้อให้มนุษย์ยุคปัจจุบันสามารถใช้ประโยชน์จากหน่วยที่เล็กที่สุดของสสารได้ แม้ลีเจียนมีความผูกพันกับต้นไม้อย่างมาก แต่ความคิดที่ว่ามนุษย์สามารถแสวงหาประโยชน์จากต้นไม้ได้ก็รวมอยู่ในตัวเธอ

โรลสตันที่สาม (Rolston III, 2003) นักปรัชญาผู้สนใจประเด็นจริยธรรมสิ่งแวดล้อมอธิบายว่าแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางมองว่าต้นไม้มีคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย (instrumental value) เพียงอย่างเดียว ต้นไม้ไม่มีความรู้สึกนึกคิด ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับมนุษย์ ต้นไม้จึงไม่มีคุณค่าแท้จริง (intrinsic value) แต่ในบางครั้งมนุษย์อาจมองว่าต้นไม้มีคุณค่าแท้จริง เช่น ในขณะที่นักท่องเที่ยวยื่นชมต้นสนยักษ์ซีควอยาในอุทยานแห่งชาติโยเซมิตี สหรัฐอเมริกา พวกเขาไม่คิดจะนำต้นไม้ไปทำเป็นแผ่นไม้กระดาน นักท่องเที่ยวมองว่าต้นสนยักษ์ซีควอยามีคุณค่า เพราะมีความเป็นธรรมชาติสมบูรณ์แบบที่องค์ประกอบของการมีอายุยืนยาวมาแต่โบราณ มีความแข็งแรง ความงาม ความใหญ่โต ความสง่างามเกรงขาม และความสามารถในการฟื้นฟูตนเอง โรลสตันตั้งข้อสังเกตว่าคุณค่าแท้จริงในลักษณะนี้เป็นคุณค่าที่มนุษย์มอบให้แก่ต้นไม้ ซึ่งยังถือว่าเป็นทัศนะแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลางอยู่ดี เพราะมนุษย์ตั้งตนเป็นผู้กำหนดคุณค่าของสรรพสิ่ง โรลสตันแสดงความเห็นด้วยกับแนวคิดนิเวศเป็นศูนย์กลาง (ecocentrism) ว่าสรรพสิ่งย่อมมีคุณค่าแท้จริงอยู่แล้ว โดยมนุษย์ไม่ต้องกำหนดให้ คุณลักษณะที่มีคุณค่าทางชีววิทยาของต้นไม้คือความสามารถในการสังเคราะห์แสงเพื่อเจริญเติบโต แพร่พันธุ์ ซ่อมแซมตัวเอง และสร้างกลไกการมีชีวิตรอด ดังนั้น การที่สิ่งมีชีวิตสามารถปกป้องตนเองและสืบทอดคุณสมบัติดีงามผ่านกลุ่มยีนในเซลล์ย่อมแสดงถึงการมีคุณค่าในตัวเอง โดยไม่จำเป็นต้องรับรู้ด้วยหรือไม่ (Rolston III, 2003)

6. ลีเจียน ต้นไม้ สัตว์

หากพิจารณาเฉพาะความผูกพันระหว่างนักวิจัยสาวลีเจียนกับต้นไม้ พฤติกรรมของเธอก็มีความสอดคล้องกับสมมติฐานไบโอฟีเลีย (biophilia hypothesis) ของเอ็ดเวิร์ด วิลสัน (Edward Wilson) ที่แปลตรงตัวว่าสมมติฐานความรักสิ่งมีชีวิต วิลสัน (Wilson, 1993) อธิบายว่าหมายถึงความต้องการเชื่อมโยงกับสิ่งมีชีวิตอื่นของมนุษย์ซึ่งความต้องการนี้เป็นส่วนหนึ่งภายในมนุษย์อยู่แล้วตามธรรมชาติ ไบโอฟีเลียเป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดความเอื้ออาทรต่อสิ่งมีชีวิตทุกประเภทซึ่งเป็นจริยธรรมที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ร่วมกันของสรรพชีวิต แต่หากพิจารณารวมถึงการที่ลีเจียนใช้ปลาในห้องทดลอง สมมติฐานไบโอฟีเลียไม่สามารถใช้ได้สำหรับประเด็นนี้

การใช้ปลาในห้องทดลองของนักวิจัยสาวลีเจียนเป็นเรื่องที่ยอมไม่ได้สำหรับขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสัตว์ แนสส์ (Naess, 2008) อธิบายแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึก (deep ecology) เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากสรรพชีวิตเพื่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ว่าข้อควรพิจารณาเมื่อเกิดความขัดแย้งคือความจำเป็นของมนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคมนั้นๆ ดังนั้น หากยึดหลักคิดนี้ อาจอนุมานได้ว่าคณะกรรมการพิจารณาอนุญาตวิจัยเห็นว่างานวิจัยของลีเจียนซึ่งต้องวิจัยทั้งในสัตว์และในมนุษย์ไม่มีความจำเป็นดังกล่าวก่อน และได้คำตอบว่าการทำลายชีวิตสัตว์ในห้องทดลองของลีเจียนเป็นการละเมิดสิทธิและไม่เคารพคุณค่าแท้จริงของปลา

7. ชีวจริยธรรม

บทความเกี่ยวกับชีวจริยธรรมของซอฟโก (Zovko, 2019) อ้างถึงทัศนะของแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) เกี่ยวกับการทดลองทางวิทยาศาสตร์ว่าหน้าที่สำคัญของนักวิจัยทางวิทยาศาสตร์คือการให้คำอธิบายข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ โดยไม่ต้องคำนึงถึงประเด็นด้านจริยธรรม เนื่องจากการทดลองทางวิทยาศาสตร์ถือเป็นสิ่งที่ปราศจากคุณค่าเชิงโครงสร้าง จึงไม่มีเกณฑ์ด้านศีลธรรมจรรยา ซอฟโกอภิปรายว่า ประเด็นจริยธรรมและเทคโนโลยีชีวภาพเป็นเรื่องโต้เถียงอย่างกว้างขวางและหาข้อสรุปไม่ได้ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีชีวภาพในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาทำให้เห็นว่าการวิจัยทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวข้องกับจริยธรรมอย่างมาก โดยเฉพาะงานวิจัยทางเทคโนโลยีพันธุกรรมที่อาจเป็นภัยต่ออนาคตของเผ่าพันธุ์มนุษย์ งานวิจัยชิ้นเดียวกันนี้อาจได้รับการยกย่องในประเทศหนึ่ง แต่อาจเป็นคดีอาชญากรรมในอีกประเทศหนึ่ง ปลายทางของการทดลองปรับแต่งพันธุกรรมมนุษย์อาจหมายถึงหายนะก็เป็นได้

การค้นพบเซลล์เม็ดเลือดเขียวที่สามารถผลิตออกซิเจนได้ภายในตัวเอง ทำให้นักวิจัยสาวลีแจยอง คาดหวังว่าเซลล์ต้นแบบจะสามารถปรับเปลี่ยนลักษณะทางชีวภาพของปลาเสือได้ หากปลาเสือซึ่งมีโครงสร้างพันธุกรรมคล้ายคลึงมนุษย์สามารถสังเคราะห์ออกซิเจนภายในตัวเองได้สำเร็จ อาจนำไปสู่การทดลองปรับแต่งลักษณะทางชีวภาพของมนุษย์ให้สามารถสังเคราะห์ออกซิเจนได้ภายในร่างกายมนุษย์เอง (human photosynthesis) งานวิจัยลักษณะนี้ต้องใช้เวลานานอย่างมากและเกี่ยวข้องกับการวิจัยในมนุษย์ซึ่งเป็นประเด็นซับซ้อนเป็นสาเหตุสำคัญที่ข้อเสนอของงานวิจัยของเธอไม่ได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการ

งานวิจัยของลีแจยองนับเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านสภาพมนุษย์ (transhumanism) ซึ่งซอฟโกและพอร์เตอร์ (Zovko, 2019; Porter, 2017) อธิบายว่าเป็นการปรับแต่งหรือเปลี่ยนแปลงสภาพร่างกายและจิตใจเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของมนุษย์ด้วยเทคโนโลยีชีวภาพ การพัฒนานี้จะมีผลให้มนุษย์มีอายุยืนยาวขึ้น มีความสุขโดยไม่รู้สึกรทุกข์ มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงขึ้น หรือมีความฉลาดมากขึ้น แนวคิดนี้เริ่มแพร่หลายในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาและนำมาซึ่งข้อถกเถียงด้านความปลอดภัย ความเป็นธรรม ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิในส่วนบุคคล และสภาพสังคมในอนาคต

หลักปฏิบัติด้านการดูแลควบคุมจริยธรรมที่เป็นสากลในปัจจุบันคือ Universal Declaration on Bioethics and Human Rights โดยองค์การสหประชาชาติรับหลักการและประกาศใช้ในปี 2548 ครอบคลุมสิทธิในส่วนบุคคล การบริจาต ความเป็นธรรม การไม่แบ่งแยก ความรับผิดชอบต่อสังคม การปกป้องมนุษย์ในอนาคต สิ่งแวดล้อม ชีวมณฑล และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยบางประเทศมีมาตรการเกี่ยวกับการเฝ้าระวัง การห้ามใช้ผลผลิตจากงานวิจัย การกำหนดข้อจำกัดการทำวิจัย การระงับงานวิจัยเพื่อรอข้อกำหนดหรือหลักการใหม่ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป การพิจารณาโดยคณะกรรมการเป็นกรณีเฉพาะ หรือการห้ามการทดลองวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีชีวภาพทางพันธุกรรม (Monast, 2018)

นอกจากนี้ ยังมีหลักจริยธรรมการทำวิจัยในมนุษย์ที่ระบุใน Belmont Report ประกาศใช้ในปี 2521 ประกอบด้วยหลักการสามประการคือ หลักความเคารพในบุคคล หลักคุณประโยชน์ และหลักความยุติธรรม โดยรวมถึงการจัดทำเอกสารความยินยอม การประเมินความเสี่ยงและประโยชน์ และการพิจารณาเลือกหัวข้อวิจัย

8. เทคโนโลยีชีวภาพในเกาหลีใต้

รัฐบาลเกาหลีใต้ให้ความสำคัญด้านเทคโนโลยีชีวภาพตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษ 1980 เพราะเล็งเห็นว่าเป็นแนวโน้มของโลกที่จะผลักดันเศรษฐกิจของประเทศได้ รัฐบาลจึงกำหนดนโยบายก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางเทคโนโลยีชีวภาพระดับโลก โดยใช้งบประมาณด้านการวิจัยและพัฒนาด้านเทคโนโลยีชีวภาพอย่างมากในช่วง 20 กว่าปีมานี้ รัฐบาลออกกฎหมายส่งเสริมเทคโนโลยีชีวภาพในปี 2526 และบังคับใช้กฎหมายชีวจริยธรรมและความปลอดภัยทางชีวภาพในปี 2548 โดยนักวิชาการตั้งข้อสังเกตว่าการควบคุมดูแลค่อนข้างหละหลวมและไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากนโยบายทางเศรษฐกิจที่เน้นการส่งเสริมเทคโนโลยีชีวภาพได้รับความสำคัญมากกว่า (Yoon, Cho, & Jung, 2010)

นิตยสารบิสิเนสโคเรียรายงานเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ปี 2562 ว่ารัฐบาลกำหนดงบประมาณรายปีสำหรับการลงทุนด้านเทคโนโลยีชีวภาพเป็นจำนวน 2.6 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา เพื่อสนับสนุนการพัฒนาด้านเภสัชกรรมและอุปกรณ์การแพทย์ที่รองรับด้วยการผสมผสานเทคโนโลยีชีวภาพเข้ากับเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งจะช่วยสนับสนุนการใช้ประโยชน์จากข้อมูลพันธุกรรมและการวินิจฉัยทางการแพทย์ตามลักษณะพันธุกรรม โดยคาดว่าทั้งหมดนี้จะส่งผลต่อการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการป้องกันโรค การวินิจฉัย และการบำบัดรักษา (Jung, 2019)

สถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจโลกตั้งแต่ปี 2563 ทำให้ยังไม่มีข่าวความเคลื่อนไหวใหม่ด้านการลงทุนและนโยบาย

9. ความจริงหรือจินตนาการ

ในบ้านเรือนกระจก ลีแจยองมีโอกาสดลองใช้เซลล์เม็ดเลือดขาวของเธอกับร่างมนุษย์ไร้ชีวิตเป็นเวลาประมาณหนึ่งปี โดยไม่ต้องยื่นขอเสนอการทำวิจัยต่อหน่วยงานใด ร่างนั้นคืออาจารย์จอง หัวหน้าหน่วยวิจัยที่อยู่ในสภาพนั่งรถเข็นและได้รับสารเหลวสีเขียวยจากขวดน้ำเกลือตลอดเวลาเพื่อหล่อเลี้ยงไม่ให้เน่าเปื่อย ไชยทาและคณะ (Siuta et al., 2020) อธิบายว่าการพัฒนาทางการแพทย์และวิทยาศาสตร์มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ศพมนุษย์ในการทดลองซึ่งทำมานานแล้วตั้งแต่สมัยโบราณ โดยมีการควบคุมเคร่งครัดภายใต้มาตรฐานสังคมวัฒนธรรม ศาสนา และกฎหมาย ไชยทาและคณะกล่าวว่า การใช้ศพมนุษย์ในการทดลองเป็นเรื่องถกเถียงอย่างกว้างขวางทั้งในอดีตและปัจจุบัน

นักเขียนนิยายหลุมฝังศพแอบพบว่าลีแจยองพูดคุยกับร่างบนรถเข็นนี้ แต่เขาไม่ทราบว่าร่างนี้ไร้ชีวิตและไม่ทราบที่มาของร่างนี้ เขาเก็บงำเรื่องนี้ไว้กับตนเองและใช้เป็นข้อมูลในการเขียนนิยาย นอกจากนี้ เขาแอบหวังว่างานของเธอจะเป็นหนทางบำบัดรักษาโรคทางพันธุกรรมของเขาที่เกี่ยวกับระบบไหลเวียนของเลือดที่ทำให้กล้ามเนื้อเกร็งตัวผิดปกติและมีแนวโน้มพิการ

ในตอนจบของเรื่อง เมื่อลีแจยองพบว่านักเขียนนิยายหลุมฝังศพสร้างความรู้จักมักคุ้นกับเธอเพราะต้องการนำเรื่องราวของเธอไปเป็นแนวทางเขียนนิยายที่ผสมผสานระหว่างชีวิตจริงกับจินตนาการที่เขาแต่งแต้มขึ้น ความรู้สึกถูกลดคุณค่าความเป็นมนุษย์เกิดขึ้นอีกครั้ง เธอประชดนักเขียนหลุมฝังศพด้วยการสวมบทบาทนักวิจัยสาวในนิยายที่ไฝฝืนต้องการกลายร่างเป็นต้นไม้ตามจินตนาการของนักเขียนหลุมฝังศพ เธอฉีกเลือดที่ได้จากร่างไร้ชีวิตของอาจารย์จอง

เข้าสู่ร่างกาย ทั้งที่เธอรู้อยู่แล้วว่าปฏิกิริยาของเซลล์เม็ดเลือดขาวส่งผลให้เนื้อหนังของอาจารย์จงปรากฏวงกระด้างดำแตกกลายเหมือนเปลือกไม้ใหญ่ ลีเจียนกำลังเลือกหนทางที่ไม่อิงอยู่กับความเป็นเหตุเป็นผลทั้งทางสังคมและทางวิทยาศาสตร์ เธอกำลังสร้างความเชื่อมั่นเองว่าเธอสามารถปรับแต่งลักษณะทางชีวภาพของมนุษย์ให้กลายเป็นต้นไม้ได้สำเร็จตามเนื้อเรื่องในนิยาย พฤติกรรมสุดโต่งของลีเจียนสอดคล้องกับทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ (Freud, 1933, pp. 4667-4669) ซึ่งอธิบายว่าจิตสำนึกแบบอีโก (super ego) มีหน้าที่ตัดสินความถูกผิดของพฤติกรรมที่เกิดจากจิตสำนึกแบบอีโก (ego) ซึ่งควบคุมจิตไร้สำนึก (id) ที่เป็นสัญชาตญาณด่ามีดของมนุษย์ หากบุคลลประสพภาวะกดดันขั้นรุนแรง อีโกจะลงโทษอีโกอย่างโหดร้าย เพราะมีความกดดันที่สะสมไว้นานมาแล้ว เพียงแค่เวลาปลดปล่อยออกมา

เส้นแบ่งระหว่างความจริงกับจินตนาการถูกทำให้เลือนรางในภาพยนตร์เรื่องนี้ เป็นไปได้ว่าลีเจียนอาจสับสนหลวมใจอย่างอ่อนล้าในซอกหลืบของผืนป่า แต่ถึงกระนั้น นักเขียนหนุ่มยังมีภาพฝันว่านกในการทดลองของลีเจียนที่ตายเพราะถูกดักยิงกลับฟื้นคืนชีพได้ และลีเจียนกลับมามีท่าเดินที่ไม่แตกต่างจากคนทั่วไปจากสุดท้ายของภาพยนตร์คือภาพของไม้ใหญ่ท่ามกลางต้นกระบองเพชรอย่างงดงาม กิ่งที่เคยถูกตัดถูกกลับผูกงอกเงยเหมือนร่างเพริ้วของหญิงสาวที่ไฟตัวขึ้นรับแสงแดด ภาพยนตร์จบลงอย่างสวยงามด้วยภาพชีวิตในรูปแบบใหม่ของลีเจียน

10. สรุป

สวนลับเรือนกระจกแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ ธรรมชาติ สังคม และเทคโนโลยีที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นมนุษย์ที่มีความรู้สึก จินตนาการ และความต้องการไม่สิ้นสุดในการแสวงหาหนทางเพื่อความก้าวหน้าทางสังคมและวิทยาการจนถึงระดับที่มนุษย์ละเลยกฎเกณฑ์ของการดำรงอยู่ร่วมกันในหมู่มนุษย์ด้วยกันเองและในมวลสรรพสิ่ง สวนลับเรือนกระจกสื่อความว่ามนุษย์ต้องหาสมดุลของการดำรงชีวิตในสังคมที่แก่งแย่งพลิกผันและต้องเตรียมตัวรับมือกับความท้าทายทางจริยธรรม

รายการอ้างอิง

- ทองดี จันทะมาตย์, และธัญญา สังขพันธานนท์. (2562). ภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและพลวัตของสำนักเชิงนิเวศในนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2475-2556. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 7(1), 213-223.
- ยุพยง ทัศน, และมารศรี สอทิพย์. (2561). สำนักนิเวศลุ่มแม่น้ำโขงในนวนิยายสายน้ำและชายชรา: เรื่องเล่าจากคอนผีหลง. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 35(3), 90-113.
- วิโรจน์ เจษฎาลักษณ์. (2553). ความสัมพันธ์ระหว่างความยุติธรรมด้านผลลัพธ์และด้านกระบวนการกับพฤติกรรม การเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร และผลการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ผ่านการรับรู้การสนับสนุนจากองค์กร. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 30(2), 65-81.
- สาคร สมเสริฐ. (2556). ความแปลกแยกของมนุษย์ในสังคมสมัยใหม่. *วารสารนักบริหาร*, 33(3), 66-74.
- อรรถกร ฤทธิ์ศรีธร. (2562). *ภาพแทนและการประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติในนวนิยายแนวจินตนิมิตของไทย (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.

- Buell, L., Heise, U. K., & Thornber, K. (2011). Literature and environment. *Annual Review of Environment and Resources*, 36, 417-440.
- Freud, S. (1933). New introductory lectures on psycho-analysis. In J. Strachey et al. (Trans.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (pp. 4667-4669). London: Hogarth Press.0
- Ivakhiv, A. (2008). Green film criticism and its futures. *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment*, 15, 1-28.
- Jung, S. (2019, February 19). *Support for first-in-class drug development: South Korean government to invest 3 Trillion Won in biotech industry*. Retrieved from <http://www.businesskorea.co.kr/news/articleView.html?idxno=29244>.
- Kohzadi, H., & Azizmohammadi, F. (2014). Eco-Criticism's hostility versus anthropocentrism's hostility in literature. *Anthropologist*, 17(2), 655-667.
- Marx, K. (2016). Economic and philosophic manuscripts of 1844. In W. Longofer, & D. Winchester (Eds.), *Social Theory Re-Wired* (2nd ed.) (pp.152-158). Abingdon: Routledge.
- Monast, J. J. (2018). Editing nature: Reconceptualizing biotechnology governance. *Boston College Law Review*, 59(7), 2377-2436.
- Naess, A. (2008). Ecosophy T: Deep versus shallow ecology. *Environmental Ethics: Readings in Theory and Application*, 223-231.
- Oppermann, S. (1999). Ecocriticism: Natural world in the literary viewfinder. *Journal of Faculty of Letters*, 16(2), 29-46.
- Porter, A. (2017). Bioethics and transhumanism. *Journal of Medicine and Philosophy*, 42, 237-260.
- Rolston, H. (2003). Value in nature and the nature of value. In A. Light, & H. Rolston (Eds.), *Environmental ethics: An anthology* (pp. 143-153). Massachusetts, USA: Blackwell Publishing.
- Rosadiuk, J. A. (2018). *A framework for an eco-philosophical hermeneutics of cinema* (Doctoral dissertation). Concordia University, Montreal.
- Sandifer, P. A., Sutton-Grier, A. E., & Ward, B. P. (2015). Exploring connections among nature, biodiversity, ecosystem services, and human health and well-being: Opportunities to enhance health and biodiversity conservation. *Ecosystem Services*, 12, 1-15.
- Siuta, J., Domagała, Z., Pluta, D., Tokarski, M., Iwan, D., Jurek, T., & Dobosz, T. (2020). Body donation as the basis for advance in medicine in past and today-meaning, principles, controversies. In Ł. Biały, & I. Młynarczyk-Biały (Eds.), *Advances in biomedical research-from COVID to medical humanities* (pp. 187-198). Lublin, Poland: Wydawnictwo Naukowe TYGIEL.
- Tillmann, S., Tobin, D., Avison, W., & Gilliland, J. (2018). Mental health benefits of interactions with nature in children and teenagers: A systematic review. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 72(10), 958-966.
- Wilson, E. O. (1993). Biophilia and the conservation ethic. In S. R. Kellert, & E. O. Wilson (Eds.), *The Biophilia Hypothesis* (pp. 31-41). Washington: Island press.
- Yoon, J., Cho, S. K., & Jung, K. W. (2010). The challenges of governing biotechnology in Korea. *East Asian Science, Technology and Society: An International Journal*, 4, 335-348.
- Zovko, J. (2019). What is so specific about moral judgment in bioethics?. *Bioethics Update*, 5, 25-33.

การดำรงอยู่ของชาวไทย ในสภาพสังคมและวัฒนธรรมปัจจุบัน

Received: 26 March 2021

Revised: 31 August 2022

Accepted: 26 May 2023

วีรวัฒน์ เสนจันทร์ผิไชย*
พิชญ์วัฒน์ โสภณปัญญารักษ์**

ทุกสิ่งในโลกต้องมีการวิวัฒน์เพื่อปรับตัวให้ดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปเสมอ ชาวไทย หนึ่งในเครื่องดนตรีเชิงวัฒนธรรมของไทยเป็นอีกเครื่องดนตรีหนึ่งที่กำลังเผชิญกับความท้าทายต่อการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากต้องสร้างการดำรงอยู่ให้เข้ากับสถานการณ์ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป การคงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมดนตรีไทยตามจารีตประวัตินี้เพื่อให้ผู้สืบทอดรู้คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมชิ้นนี้เป็นฐานคิดที่สำคัญยิ่งของวัฒนธรรมดนตรีไทย หากแต่ปัจจุบันนั้น ผู้ฟัง ความนิยมชมชอบและการตอบรับจากผู้ฟังเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญที่ส่งผลต่อการส่งเสริมสนับสนุนวงการดนตรีในทุกประเภท ดังนั้น การหาหนทางที่ประสานทั้งแนวคิดการอนุรักษ์สิ่งที่เป็นศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมกับแนวคิดการปรับตัวให้เข้ากับบริบทยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปจึงมีความท้าทายอย่างมาก เพราะต้องประสานแนวคิดเชิงประยุกต์เพื่อให้คงอยู่ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป โดยยังต้องรักษาอัตลักษณ์ของชาวไทยไว้ในคราวเดียวกัน บทความวิชาการนี้มีเป้าหมายเพื่อทบทวนข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้การดำรงอยู่ของดนตรีไทยผ่านเรื่องราวของชาวไทย เพื่อสืบหาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการรักษาและสืบทอดอัตลักษณ์ของชาวไทยทั้งในระดับจุลภาคอย่างครอบคลุมไปจนถึงระดับมหภาคอย่างภาครัฐ ผ่านกรอบแนวคิดปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่นำไปสู่การเสนอแนวทางให้ชาวไทยและดนตรีไทยยังคงอยู่คู่ชาติไทยตราบนานเท่านาน

บทความวิชาการ

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

ชาวไทย;
ดนตรีไทยศึกษา;
การดำรงอยู่ของชาวไทย

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีศึกษา วิทยาลัยนาฏศิลปอ่างทอง สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ติดต่อได้ที่: veerawat.s@cdaat.bpi.ac.th

** อาจารย์ประจำภาควิชาศึกษาทั่วไป วิทยาลัยนาฏศิลปอ่างทอง สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ติดต่อได้ที่: pichawat.s@cdaat.bpi.ac.th (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

The Persistence of the Thai Fiddle in Current Social and Culture Conditions

Received: 26 March 2021

Revised: 31 August 2022

Accepted: 26 May 2023

Veerawat Senchantichai^{*}Pichawat Sophonpanyarasmi^{**,*}

Everything in this world must adjust itself to the surrounding environment. The Thai fiddle, one of the representatives of Thai classical music, is a traditional Thai instrument that is confronted with challenges because cultures and music popularity have changed over time. The persistence of this conventional Thai music custom depends upon the maintenance of the value of its Thai music heritage, but it is difficult to deny that a purpose of music is to entertain its listeners, and therefore the contemporary listeners' appreciation has played a vital role. The compromise between classical culture conservation and adjustment to the culture of the current generation context is critical. The result of the idea is to balance modernization and traditional uniqueness. This article has reviewed the apparent evidence of the challenges Thai classical music has faced through Thai fiddle stories. Moreover, suggestions for the preservation of the Thai fiddle are made from the micro level – family – to the macro level – government – so that the Thai fiddle and classical music can be with Thai society endlessly.

Academic Article

Abstract

Keywords

Thai fiddle;
Thai music education;
persistence of Thai fiddle

^{*} Lecturer, Music Education Program, Angthong College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute of Fine Arts, e-mail: veerawat.s@cdaat.bpi.ac.th

^{**} Lecturer, Department of General Education, Angthong College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute of Fine Arts, e-mail: pichawat.s@cdaat.bpi.ac.th (corresponding author)

1. บทนำ

เมื่อพูดถึง “ดนตรีไทย” คนไทยส่วนใหญ่มักหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะนึกถึง “ดนตรีไทยเดิม” เนื่องจากเป็นเอกลักษณ์ของเสียงดนตรีไทยที่คนไทยส่วนใหญ่คุ้นชินและนึกถึงเป็นลำดับแรก ดนตรีไทยเป็นหนึ่งในผลผลิตทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่ายิ่งของชาวไทยที่ถูกรังสรรค์ขึ้นโดยชนชาติไทย เป็นสิ่งที่แสดงถึงความผูกพันกับวิถีชีวิตคนไทยในทุกระดับและแทบจะทุกเหตุการณ์สำคัญในช่วงชีวิตของคนไทย จึงถือได้ว่าดนตรีไทยเป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์หนึ่งของชาติไทย สะท้อนผ่านแง่คิดทั้งในด้านความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม การใช้ประกอบการแสดง การละเล่น หรือเพื่อความบันเทิง แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของดนตรีไทยในฐานะขององค์ประกอบทางวัฒนธรรมของไทยที่มีอิทธิพลต่ออารมณ์และจิตใจของคนไทย จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ดนตรีไทยเป็นสิ่งที่มามีอิทธิพลที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมคือ การที่วัฒนธรรมนั้นยังคงอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ ได้แก่ การรู้จักคิด การรู้จักใช้ การรู้จักถ่ายทอด อีกทั้งต้องปรากฏให้เห็นว่าวัฒนธรรมนั้นยังมีผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการคงวัฒนธรรมปรากฏให้เห็น ผู้ที่มีวิถีชีวิตกับวัฒนธรรมนั้น หรือมีผู้สืบทอดวัฒนธรรมนั้น กระทั่งวัฒนธรรมได้ให้นิยามคำว่า วัฒนธรรม โดยสรุปได้ว่า วิถีการดำเนินชีวิต (Way of Life) ของผู้คนในสังคม ซึ่งมีหลากหลายประเด็น ไม่ว่าจะเป็นการกิน การอยู่อาศัย การแต่งกาย การทำงาน การพักผ่อน การแสดงอารมณ์ การสื่อความ การจราจรขนส่ง วิถีการดำรงอยู่ในสังคมร่วมกันเป็นหมู่คณะ รวมถึงหลักเกณฑ์ต่างๆ ในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ โดยต้นแบบในการใช้ชีวิตเหล่านี้อาจมาจากภาคเอกชน หรือกลุ่มบุคคลที่เป็นตัวแบบ จากนั้นคนส่วนใหญ่จึงปฏิบัติตามสืบต่อกันมา วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา เมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ (Invent) วิธีการใหม่ๆ เหล่านั้นตอบสนองของคนในสังคมได้ดีกว่า อาจทำให้สมาชิกของสังคมนั้นๆ เกิดความนิยมและนำไปสู่การเลิกวัฒนธรรมเดิม ดังนั้น การรักษาหรือธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิมจึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรมให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพตามยุคสมัย (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2551) อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันวัฒนธรรมดนตรีไทยเพื่อการฟังหรือการใช้ประโยชน์จากดนตรีไทยนั้นแตกต่างจากอดีต สะท้อนจากความนิยมในการรับฟังดนตรีไทยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากตามพลวัตของสังคม พหุวัฒนธรรม วัฒนธรรมใดที่ปรับตัวเข้ากับผู้คน สร้างประโยชน์ให้ผู้คนในสังคมได้ วัฒนธรรมนั้นจะยังคงถูกใช้ประโยชน์อยู่ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมใดก็ตามที่ความนิยมของผู้คนในสังคมนั้นเสื่อมคลาย รวมถึงกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ในสังคมนั้น คือ การรู้จักคิด การรู้จักใช้ การรู้จักถ่ายทอด ไม่ได้ปรับตัวและประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของคนในสังคมนั้น วัฒนธรรมนั้นอาจต้องเผชิญกับความท้าทายต่อการดำรงอยู่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ซอไทย หนึ่งในเครื่องดนตรีไทยที่เป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทยทั้งรูปลักษณ์และเสียงที่มีความพิเศษ ซอไทยเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสี มีอยู่ด้วยกัน 3 ชนิด ได้แก่ ซอสามสาย ซอด้วง และซออู้ ใช้เส้นหางม้าหลายเส้นรวมกัน สี่ไปบนสายซึ่งทำด้วยไหมหรือเอ็น โดยรูปลักษณ์และประเภทของซอไทยที่กล่าวมาข้างต้นได้ผ่านกาลเวลามาอย่างยาวนาน เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาจนมีรูปลักษณ์อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซอไทยถือเป็นเครื่องดนตรีหลักในวงเครื่องสาย วงมโหรี และมักใช้ในเทศกาล เช่น งานแต่งงาน งานฌาปนกิจ ทั้งระดับสามัญชนจนถึงชนชั้นสูง ใช้ในการบรรเลงเพื่อประกอบการแสดง เช่น ละคร ระบำหรือการแสดงหุ่นกระบอกไทย ซึ่งเป็นงานพิเศษที่จัดขึ้นเฉพาะครั้งคราว (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2516)

ชอไทย หนึ่งในเครื่องดนตรีที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมดนตรีไทย เป็นอีกสิ่งที่ต้องเผชิญกับกระแสธารของการเปลี่ยนแปลงที่ท้าทายต่อการดำรงอยู่ในสังคมที่มีพลวัตสูงเช่นในปัจจุบัน วัฒนธรรมสามารถเข้าถึงการใช้ชีวิตมนุษย์ได้โดยง่าย แต่ในขณะเดียวกันมนุษย์นั้นพร้อมที่จะปฏิเสธและหลงลืมวัฒนธรรมบางอย่างที่ไม่ได้ดำรงอยู่ในชีวิตของมนุษย์ ตัวอย่างนี้สามารถอธิบายได้โดยง่ายจากสถานการณ์ในปัจจุบันที่คนไทยรับวัฒนธรรม รูปแบบของวิถีชีวิตจากสังคมอื่นๆ เข้ามาอยู่ในชีวิตได้โดยง่าย เช่น การรับวัฒนธรรมการชมและฟังดนตรีต่างประเทศมากกว่าดนตรีไทย เป็นต้น ทำให้กิจกรรมการใช้ชีวิตของคนไทยมีบางส่วนที่มาจากวัฒนธรรมต่างประเทศ เช่น การแต่งกาย การแสดงออกด้านการร้องและการเต้นรำ เป็นต้น แน่นอนว่ามนุษย์นั้นไม่สามารถให้คุณค่ากับทุกสิ่งได้ในช่วงเวลาเดียวกัน ดังนั้น การที่คนไทยรับวัฒนธรรมต่างประเทศและยอมรับบางส่วนให้อยู่ในการใช้ชีวิต จะทำให้วัฒนธรรมเดิมของคนไทยลดบทบาทลง สิ่งนี้เป็นสิ่งที่น่ากังวลอย่างยิ่ง

บทความนี้เขียนขึ้นเพื่อวิเคราะห์และวิพากษ์สถานการณ์ในปัจจุบันของชอไทย ตามกรอบแนวคิดการสร้างการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมเพื่อนำมาสู่การดำรงอยู่และปรับตัวได้กับบริบทของยุคสมัย เพื่อให้ชอไทยยังคงเป็นเอกลักษณ์ของดนตรีไทยและเชิดชูดนตรีไทยให้ดำรงอยู่ เกิดการปรับตัวให้เข้าถึงผู้คนและสังคมโลกาภิวัตน์ได้มากขึ้น ก่อให้เกิดการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมขึ้นนี้ให้ยังคงอยู่คู่สังคมไทยต่อไป โดยบทความนี้มีเป้าหมายเพื่อทบทวนแนวความคิดการศึกษาที่ได้เสนอปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของดนตรีไทยผ่านชอไทย ในขณะเดียวกันก็ได้นำเสนอแนวคิดของการดำรงอยู่ของดนตรีไทยผ่านชอไทย

2. การดำรงอยู่ของชอไทยในสภาพสังคมและวัฒนธรรมปัจจุบัน

ในส่วนนี้จะเป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์และวิพากษ์ข้อมูลสถานการณ์ในปัจจุบันของชอไทย โดยอาศัยกรอบแนวคิดเรื่องการสร้างการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม โดยอาศัยกรอบกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ ได้แก่ การรู้จักคิด การรู้จักใช้ และการรู้จักถ่ายทอด เป็นกรอบในการนำเสนอ เพื่อให้เห็นถึงชุดข้อมูลที่แสดงถึงความท้าทายต่อการดำรงอยู่ของชอไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน นอกจากชุดข้อมูลแสดงถึงความท้าทายแล้ว ในส่วนท้ายเป็นการนำเสนอแนวคิดที่สามารถสร้างการดำรงอยู่ของชอไทยและดนตรีไทย เพื่อแสดงให้เห็นแนวทางที่เป็นไปได้ในการสร้างการดำรงอยู่ของชอไทยและดนตรีไทยในบริบทสังคมไทยในยุคปัจจุบันที่มีอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมแบบฉับพลัน รายละเอียดสามารถอภิปรายได้ดังนี้

2.1 การรู้จักคิด: เอกลักษณ์ของชอไทยและมุมมองความคิดเรื่องการพัฒนาสภาพของชอไทย

ปัจจุบันชุดความคิดในประเด็นการรู้จักคิดที่เกี่ยวกับชอไทยและดนตรีไทยมีหลากหลายประเด็น ไม่ว่าจะเป็นชุดความคิดเรื่องความเป็นเอกลักษณ์ของชอไทยและดนตรีไทย การใช้ความคิดเรื่องของสภาวะรูปธรรมของเครื่องดนตรีชอ ในปัจจุบันชุดความคิดที่ท้าทายการดำรงอยู่ของชอไทย คือ การคงเอกลักษณ์ของเครื่องดนตรีไว้ในขณะที่ต้องเผชิญกับแนวคิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบบางประการเพื่อให้ประสานเข้ากับบริบทสังคมและวัฒนธรรมปัจจุบัน ความท้าทายเรื่องของการเปลี่ยนแปลงในประเด็นการรู้จักคิดมีข้อมูลประกอบการนำเสนอ ดังนี้

2.1.1 ซอไทยมีเอกลักษณ์ ไม่ได้เลียนแบบใครมา

ชุดความคิดของความเป็นเจ้าของวัฒนธรรมอย่างเรื่องดนตรีเป็นชุดความคิดที่มีความท้าทาย เพราะเป็นไปได้ว่าการที่ชนชาติหนึ่งอ้างความเป็นเจ้าของวัฒนธรรมหนึ่ง ข้อเท็จจริงอาจปรากฏหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า อันที่จริงแล้ว วัฒนธรรมนั้นอาจเป็นวัฒนธรรมร่วมก็เป็นได้ เพราะความเชื่อลักษณะนี้จะทำให้เจ้าของวัฒนธรรมค่อนข้างมั่นใจและอาจเป็นไปได้ว่าจะปฏิเสธแนวความคิดอื่น เมื่อกลับมาพิจารณาซอไทย หากมีคำถามว่าคนไทยคิดประดิษฐ์ซอไทยขึ้นมาโดยไม่ได้เลียนแบบใครเลยหรือไม่ คำตอบก็จะมีหลากหลายทฤษฎี

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาสืบค้นจะพบว่า คำว่า “ซอ” (fiddle) ซึ่งเป็นไปได้ว่าอาจเป็นเครื่องดนตรีหนึ่งที่เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมร่วม เพราะเมื่อพิจารณาความหมายของซอ จะพบว่ามี ความหมายว่าเป็นเครื่องดนตรีที่อาศัยการกำเนิดเสียงจากการสั่นชัก (bow) ผ่านสาย (string) และควบคุมความสูงต่ำของเสียงผ่านการบังคับสายเหนือคันทวน (neck) ตามรูปทรงและคุณลักษณะของเสียง ซอแต่ละชาติก็มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไป เช่น ไวโอลินก็ถือเป็นซอประเภทหนึ่ง (Britannica, 2019) จากนิยามดังกล่าวจึงเป็นไปได้ว่า คำว่า ซอ (fiddle) มีความหลากหลายมากตามแต่ละวัฒนธรรม หนึ่งในความหลากหลายนั้นก็คือ ซอไทย

ซอไทยเป็นหนึ่งในเครื่องดนตรีไทยกลุ่มเครื่องสาย ประเภทเครื่องสีที่เป็นเอกลักษณ์หนึ่งของดนตรีไทย ให้เสียงดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ ซอไทยมีธรรมชาติของเสียง (Tone color) ของตน อีกทั้งยังมีวิธีการเล่นที่เป็นแบบฉบับ มีสำเนียง ลักษณะของเสียง ช่วงเสียง แตกต่างจากซอของชาติอื่น ที่กล่าวเช่นนี้เพราะตามหลักฐานซอไม่ได้มีปรากฏแต่ในชนชาติไทยเท่านั้น อีกทั้งแนวคิดเกี่ยวกับต้นกำเนิดของซอยังมีความหลากหลาย เพราะมีการศึกษาเสนอว่า วัฒนธรรมดนตรีในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นพื้นที่ซึ่งได้รับอิทธิพลทั้งทางด้านศิลปวัฒนธรรม และดนตรีจาก 2 ประเทศอารยธรรมหลัก คือ จีนและอินเดีย (Bogen, 2019)

มีข้อถกเถียงกันว่าซอไทยอาจจะเป็นเครื่องดนตรีที่เกิดขึ้นอยู่ในบริเวณที่เรียกว่าประเทศไทยมาช้านานแล้ว ไม่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอื่นๆ แต่อย่างใด โดยพิจารณาหลักฐานเกี่ยวกับซอในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งนับย้อนไปประมาณเกือบ 700 ปี ที่ว่า “ซอ” ได้ถูกระบุไว้ในกฎหมายเกี่ยวกับการเข้าเขตพระราชฐานใจความว่า ห้ามบรรเลงดนตรีในขณะเข้ามาในเขตพระราชฐานซึ่งหนึ่งในเครื่องดนตรีนั้นคือ ซอ หากบรรเลงมีบทลงโทษนายท่ายเรือที่มีผู้โดยสารเล่นดนตรีนั้นถึงแก่ชีวิต (สุรพล สุวรรณ, 2549) สะท้อนให้เห็นว่า การบรรเลงซอมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีประวัติมาอย่างยาวนาน จนอาจเรียกได้ว่าเป็นเครื่องดนตรีของไทย ไม่ได้เลียนแบบใครมา

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาอายุของอารยธรรมจีนแล้วก็ถือว่าอารยธรรมจีนนั้นมีหลักฐานที่ปรากฏไว้ชัดเจนว่ามีอายุยาวนานหลายพันปี และเกิดคำถามว่าในอารยธรรมจีนมีหลักฐานว่ามีเครื่องดนตรีซอเช่นเดียวกันหรือไม่ คำตอบคือ มี หากเราพิจารณาเปรียบเทียบจะสังเกตได้ว่า ซอด้วงของไทยมีลักษณะเสียงและรูปลักษณ์ใกล้เคียงกับเกาหู (Gaohu) (Liang, 1970) อีกทั้งยังใกล้เคียงกับเครื่องดนตรีเกาหลีคือ แฮกึม (Haegum) (Korean Traditional Performing Arts Foundation, 2011) อีกด้วย เพราะมีน้ำเสียงที่แหลมใกล้เคียงกับซอด้วงและมีรูปลักษณ์ที่คล้ายกันโดยสังเกตได้จากกล่องเสียงของซอเป็นรูปทรงกระบอก อีกทั้งเกาหูก็มีหน้าซอทำจากหนังส่วนแฮกึมไม่ได้ใช้หนัง ส่วนซออู้มีลักษณะเสียงและรูปลักษณ์ใกล้เคียงกับเหยหู (Yehu) (Liang, 1970) เพราะมีขนาดหน้าซอและกล่องเสียงใกล้เคียงกับซออู้ของไทย อีกทั้งวัสดุที่ใช้ทำกล่องเสียงซอก็ก็นำมาจากกะลามะพร้าวเช่นเดียวกัน ส่วนน้ำเสียงของเหยหูและซออู้ต่างก็มีน้ำเสียงในช่วงเสียงทุ้มนุ่มลึก จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมซอที่เราต้องการจะยึดถือเป็นของไทย อันที่จริงก็อาจมีประวัติศาสตร์ร่วมอายุกับซอของชนชาติอื่น

อีกทั้งในการบรรเลงเพลงไทยเดิมด้วยซอกก็ยังมีบรรเลงเพลงที่มีทำนองเพลงจีนอยู่บ้างเช่นกัน เช่น เพลง กว๊านงิ้ว เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันทำนองเพลงไทยเดิมที่บรรเลงโดยซอกซึ่งได้รับอิทธิพลจากทำนองเพลงจีนก็ปรากฏว่ามี เช่น เพลงเชิดจีน เพลงจีนขิมเล็กสองชั้น เป็นต้น ส่วนเพลงในหมวดที่เรียกว่าเพลงภาษาซึ่งคือเพลงไทยที่ได้รับอิทธิพลจากเพลงต่างชาติก็ปรากฏว่ามีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2556) ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่า ซอกที่มีมาจากหลายชนชาติมีการพัฒนารูปแบบของเครื่องดนตรี และวิธีการบรรเลงเป็นของตนเองจนเป็นเอกลักษณ์ มีทำนองเพลงที่มีสำเนียงตามบริบทของพื้นที่นั้น ซึ่งขณะนั้นอาณาบริเวณดังกล่าวอาจยังไม่ได้กำหนดอาณาเขตว่าคือประเทศไทย ดังนั้นการเปิดรับวัฒนธรรมดนตรีเช่นซอกมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ

2.1.2 การแปรรูปเปลี่ยนสภาพ vs ความเป็นเจ้าของ

เมื่อพิจารณาด้านกำเนิดของดนตรีไทย มีความคิดเห็นที่หลากหลาย มิลเลอร์ (Miller, 2010) ได้เคยเสนอไว้ว่า ในมุมมองของคนไทยโดยเฉพาะผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทยนั้นมองว่าประเทศไทยเป็นประเทศเอกราชที่ไม่เคยเป็นเมืองขึ้นของชาติใด ดังนั้นการบอกว่าดนตรีไทยได้รับอิทธิพลจากอินเดีย จีน หรือจากที่อื่นใดนั้นอาจดูไม่เหมาะสมนัก เพราะคนไทยมีศักยภาพที่จะสร้างสรรค์ดนตรีด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยก็เป็นประเทศที่เปิดรับเอาวัฒนธรรมอันเนื่องจากการติดต่อกับชาติต่างๆ โดยรอบและเป็นประเทศที่หลายชนชาติเดินทางเข้ามาค้าขายด้วย ดังหลักฐานที่ปรากฏอย่างชัดเจน เช่น เพลงที่เป็นสำเนียงของชาติต่างๆ อย่างเช่น เพลงไทยที่มีหลากหลายสำเนียง การมีเครื่องดนตรีลักษณะเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ดังนั้น คอร์นเวลล์-สมิธ และกอส (Cornwell-Smith & Goss, 2013) จึงเสนอคำที่เหมาะสมสำหรับการอธิบายวิวัฒนาการของดนตรีไทยว่าน่าจะใช้คำว่า การปรับใช้ (Transformation) มากกว่าที่จะเป็นการประดิษฐ์ขึ้นเอง (Invention) เพื่อประนีประนอมแนวความคิดและหลักฐานที่ปรากฏ

ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่าการยอมรับความเป็นวัฒนธรรมร่วมไม่ได้เป็นการเสียเอกลักษณ์ แต่หากพิจารณาให้รอบคอบ กลับสะท้อนให้เห็นอัจฉริยภาพในการปรับใช้ (Transformation) ของคนไทยในการนำเอาสิ่งดีต่างๆ มาพัฒนาปรับปรุงจนเป็นดนตรีไทย โดยเฉพาะเสียงซอกที่ยังคงเป็นเอกลักษณ์และแตกต่าง เมื่อเราได้ยินการบรรเลงซอกของคนไทยซึ่งแตกต่างจากเครื่องสายประเภทสีของชนชาติอื่นๆ

ในขณะที่เดียวกันการติดกับดักทางความคิดเรื่องความเป็นเอกลักษณ์ก็อาจจะไม่ก่อให้เกิดพลวัตของวัฒนธรรมที่ต้องขับเคลื่อนไปตามผู้คนและสังคมในยุคสมัยนั้นๆ ซึ่งความคิดและความเชื่อจะสะท้อนผ่านระบบการสอน การถ่ายทอด และการใช้งานดนตรีไทย โดยเฉพาะซอกไทยเพื่อการไดโนอกเหนือจากงานพิธีกรรมประเพณี แล้วตกลงอะไรคือเอกลักษณ์ของซอกไทย แนวความคิดของการเป็นเจ้าของแต่เพียงผู้เดียวเป็นความคิดที่สร้างการอภิวัตน์ให้เกิดขึ้นเพียงพอต่อการดำรงอยู่ของซอกไทยหรือไม่ ที่กล่าวเช่นนี้เพียงต้องการสื่อว่า หากเรายอมรับว่า วัฒนธรรมการเล่นซอกไทยเกิดขึ้นจากการผสมกลมกลืนข้ามวัฒนธรรมมาตั้งแต่ยุคโบราณกาล ดังนั้นในยุคปัจจุบันก็ควรที่จะดำรงไว้ซึ่งแนวคิดการผสมผสานข้ามวัฒนธรรมในการเล่นซอกได้ไม่ต่างจากเมื่อครั้งอดีต เพื่อให้เกิดความหลากหลายและตอบสนองต่ออรรถประโยชน์ที่แท้จริงของดนตรี นั่นคือเพื่อให้ผู้คนได้รับฟังอย่างมีสุนทรียภาพ

2.2 การรู้จักใช้: “เยาวชน” ผู้ใช้ที่กำหนดทิศทางและการดำรงอยู่ของดนตรีไทย

แนวคิดเกี่ยวกับการใช้งานวัฒนธรรมนั้นเป็นแนวคิดที่มนุษย์ทุกคนคุ้นเคยและปฏิบัติอยู่อย่างรู้ตัวและไม่รู้ตัว สามารถยกตัวอย่างเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันอย่างง่ายได้ เช่น การฟังเพลงต่างชาติ การชมภาพยนตร์หรือการแสดงที่มาจากต่างชาติ เป็นต้น ซึ่งเพลง ภาพยนตร์ หรือการแสดงที่มาจากต่างชาติเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มนุษย์ทุกคนคุ้นเคย เป็นวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบนามธรรม (Non-material culture) ซึ่งแน่นอนว่าหากสังคมใดซึมซับวัฒนธรรมแบบนามธรรมไปมาก การปรากฏของวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและสัมผัสได้ หรือวัตถุธรรม ไม่ว่าจะในรูปแบบการแต่งกาย เครื่องมือเครื่องใช้ และอาหารการกินของสังคมนั้นจะเห็นเด่นชัดยิ่งขึ้น สามารถยกตัวอย่างจากปรากฏการณ์หนึ่งของไทยที่มีการนำเข้าการแสดงหรือภาพยนตร์ที่มาจากต่างประเทศ โดยเป็นหัวข้อการแสดงที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการกินของชาตินั้น ทำให้สังคมไทยได้รับทราบและเปิดกว้างรับเอารูปแบบการรับประทานอาหารชาตินั้นเข้ามาในสังคมไทยมากยิ่งขึ้น นี่คือตัวอย่างของความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุธรรมกับนามธรรมที่เกิดขึ้นผ่านการนำไปใช้ในสังคม

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่ทำให้ความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) เช่น วัฒนธรรมดนตรีไทยย่อมต้องสร้างความเจริญงอกงามให้แก่ชาวไทย อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมใดก็ตามย่อมต้องปรับตัวเพื่อให้ยังคงอยู่คู่กับสังคมนั้นๆ ดนตรีไทยในฐานะหนึ่งในวัฒนธรรมไทยอาจถูกกลืนกินโดยวัฒนธรรมต่างชาติจนอาจเรียกได้ว่า วัฒนธรรมดนตรีไทยได้เลือนรางไปจากการรับรู้ของคนในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีพลังขับเคลื่อนสังคมให้ก้าวไปข้างหน้า นั่นคือ เยาวชน ซึ่งถือเป็นหนึ่งในตัวแทนของหน่วยงานสังคมที่จะขับเคลื่อนวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป ดังนั้น เจตคติของเยาวชนต่อดนตรีไทยจึงเป็นตัวกำหนดทิศทางความอยู่รอดอีกปัจจัยหนึ่งของวัฒนธรรมดนตรีไทย พิเชษฐ เลิศวรรตติกุล (Lertworaruttikul, 2008) ได้ศึกษาเจตคติของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาที่มีต่อดนตรีไทย พบว่ามีเจตคติเชิงบวกต่อดนตรีไทย แม้ว่าจะมีโอกาสเข้าถึงดนตรีไทยน้อยก็ตาม โดยช่องทางหนึ่งที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างเข้าถึงดนตรีไทย คือ รายการ “คุณพระช่วย” ช่วง “คุณพระประชัน” ซึ่งเป็นรายการที่เป็นการแข่งขันการบรรเลงดนตรีไทยของวัยรุ่นไทยที่ได้แสดงความสามารถและมีการตัดสินโดยกรรมการผู้เชี่ยวชาญ อีกทั้งปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อเจตคติต่อดนตรีไทย 3 อันดับแรก ได้แก่ ประการแรกรายการสื่อที่นำเสนอดนตรีไทยประยุกต์อย่างมีส่วนร่วม ประการที่สอง หลักสูตรการศึกษาดนตรีไทยในสถาบันการศึกษาที่ส่งเสริมผู้เรียนอย่างจริงจัง และประการสุดท้ายคือการสนับสนุนด้านดนตรีไทยจากครอบครัวให้ได้เล่นดนตรีไทย และครอบครัวยังมองว่าอาชีพด้านดนตรีไทยมีคุณค่าไม่ด้อยกว่าวิชาชีพอื่น นอกจากนี้ยังพบว่าเครื่องดนตรีที่ได้รับความนิยมในวัยรุ่นกลุ่มนี้คือ ขิมและระนาดเอก ด้วยเหตุผลว่าเครื่องดนตรีสองประเภทนี้มีเสียงที่ไพเราะ สอดคล้องกับปราโมทย์ เทียงตรง (2557) ที่ศึกษาพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทยของกลุ่มตัวอย่าง มี 3 ประการ ได้แก่ ประการแรกกิจกรรมความน่าสนใจของดนตรีไทย โดยหากได้ทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทยที่น่าสนใจ มีการเชื่อมสัมพันธ์กับสังคมเพื่อนที่เล่นดนตรีไทยด้วยกัน การได้ท้าทายความสามารถด้วยการได้มีโอกาสไปแสดงดนตรีตามที่ต่างๆ ดนตรีไทยสามารถเชื่อมกับวิชาอื่นได้ ทำให้มีความสุขกับการเล่นดนตรีไทยและมีพฤติกรรมที่ดีต่อดนตรีไทย ประการต่อมาคือด้านอนาคตที่มีต่อวิชาดนตรีไทย โดยมองว่าดนตรีไทยในสังคมไทยปัจจุบันมีบทบาทน้อยลง การได้รับโอกาสในการทำงานเพื่อสร้างรายได้จากดนตรีไทยเป็นเพียงทางเลือกรองเมื่อเทียบกับความสนใจในวิชาด้านอื่น และประการสุดท้าย ทศนคติด้านลบต่อวิชาดนตรีไทย โดยกลุ่มตัวอย่างมองว่าการเล่นดนตรีไทยนั้นเสียเวลา ใช้ทรัพยากรมากและได้รับผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่า

จากการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเจตคติของเยาวชนที่มีต่อดนตรีไทยพอจะทำให้เห็นว่าปัจจัยภายนอกอย่าง หน่วยงานสังคมตั้งแต่ระดับเล็กที่สุดอย่างครอบครัวไปจนถึงระดับที่ใหญ่ขึ้นอย่างระบบการศึกษาและระบบ สื่อมวลชนล้วนมีผลต่อเจตคติที่มีต่อดนตรีไทย หากพิจารณาปัจจัยตัวบุคคลในเชิงแรงจูงใจก็จะพบว่า คุณลักษณะ ของดนตรีไทยในปัจจุบันยังขาดความน่าสนใจ การเล่นดนตรีไทยยังไม่ตอบโจทย์ความสุข ผลตอบแทนที่ได้จาก ดนตรีไทยนั้นน้อย ไม่สร้างรายได้หรือจูงใจให้เข้าหา อีกทั้งใช้ทรัพยากรเวลาและเงินทองไปมาก แต่ผลตอบแทนกลับ ไม่คุ้มค่า มีผลต่อผู้ที่ทำหน้าที่สืบทอดดนตรีไทย อย่างไรก็ตามประเด็นเรื่องศิลปวัฒนธรรมไม่ได้เป็นเพียงแค่ เรื่องผลประโยชน์เท่านั้น แต่ศิลปวัฒนธรรมยังเป็นเรื่องของคุณค่าทางจิตใจ ความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ จากที่ กล่าวมาพอจะเห็นได้อย่างชัดเจนมากขึ้นถึงปัจจัยในปัจจุบันที่ส่งผลกระทบต่อระบบความคิดความเชื่อเกี่ยวกับ ดนตรีไทยที่ปลูกฝังให้กับเยาวชนในภาพรวม พวกเขาจะเป็นผู้ที่นำชุดความคิดเหล่านี้ไปสู่คนรุ่นต่อไป จึงเป็น ประเด็นสำคัญว่าวัยรุ่นจะเลือกถือเจตคติที่มีต่อดนตรีไทยแบบใดไปสู่คนรุ่นต่อไป เพราะดังที่กล่าวมาข้างต้นหาก ดนตรีไทยไม่ยึดโยงกับผู้คนในปัจจุบัน ก็จะเป็นความท้าทายที่ดนตรีไทยจะได้รับการสืบทอดและคงความเป็น วัฒนธรรมในเชิงความคิดไปสู่คนรุ่นต่อไปอย่างไร

2.3 การรู้จักถ่ายทอด: รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนานักบรรเลงซอไทย

ซอไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะและมีขนบธรรมเนียมการเล่นที่ชัดเจน ทำให้เกิดกระบวนการความคิดและ ความเชื่อที่ว่าจะต้องเรียนรู้การเล่นซอจากครูหรือผู้ที่เป็นต้นแบบเท่านั้นจึงจะดีที่สุด การฝึกเองตามลำพังอาจไม่ ถูกต้องตามรูปแบบที่ควรจะเป็น รูปแบบความคิดของความเป็นเอกลักษณ์นี้ เป็นรูปแบบความคิดที่มีเจตนาดีใน การดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมซอไทย และดนตรีไทยในการอนุรักษ์ต้นฉบับให้มีความตรงต่ออดีตให้ ได้มากที่สุด หากแต่ในปัจจุบัน รูปแบบความคิดเรื่องการถ่ายทอดต้นกำเนิดของซอในลักษณะดังกล่าว มีความท้าทาย เรื่องการที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ หรือเรียกอีกนัยหนึ่ง คือ ความเป็นอมตะ ซึ่งเป็นรูปแบบความคิดที่ตรงข้าม กับการมีพลวัตที่จะต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สิ่งนั้นสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้ นำมาสู่วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ ด้านดนตรีไทยและการบรรเลงดนตรีไทย ผ่านการเรียนการสอนดนตรีไทยที่เชื่อตามแบบฉบับของครูอาจารย์ผู้สอน ในฐานะเป็นผู้กำหนดกรอบแนวคิดในการบรรเลง วิธีการที่เฉพาะของสำนักต่าง ๆ หากผู้เรียนคนใดได้เรียน เครื่องดนตรีหนึ่งกับสำนักหนึ่งแล้ว หลังจากนั้นไปเรียนเครื่องดนตรีเดียวกันกับสำนักอื่น จะถูกตีตราว่าเป็นการ “ผิดครู” หรือการไม่ยึดมั่นผูกพันกับแนวทางการบรรเลงของครูเดิมสำนักเดิมที่ตนเรียนมา (ณรงค์ เขียนทองกุล, 2541) การยกความรู้เกี่ยวกับซอให้เป็นความรู้ขั้นสูงซึ่งมีความละเอียดอ่อนในแง่ของการจับต้องหรือนำมาเล่น เป็นงานอดิเรกได้ยาก เมื่อเปรียบเทียบกับเครื่องดนตรีอื่นเช่นไวโอลินของตะวันตก การได้รับความนิยมในเชิง สังคมและการเข้าถึงทำได้ยากและมีเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยที่ผู้รับการสืบทอดต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วน รอบคอบ แม้ว่าข้อดีของการรักษาในมุมมองการที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้จะส่งเสริมความศักดิ์สิทธิ์ ส่งผลต่อ การเกิดบุคลิกภาพของความสุขุมเรียบร้อยระหว่างผู้เรียนกับผู้สืบทอด แต่ก็แลกมาด้วยความเสี่ยงต่อการลดลง อย่างมีนัยสำคัญของผู้เล่นใจ เพราะเยาวชนหรือคนในสังคมมองว่าตนนั้นมีทางเลือกเชิงวัฒนธรรมในแง่อื่นที่ไม่ได้ ยึดมั่นผูกพันกับปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขต่างๆ ที่อาจลดทอนความน่าสนใจในวัฒนธรรมนั้นได้ ดังนั้น การไม่ปรับตัว ตามพลวัตทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้สืบทอดวัฒนธรรมดนตรีซอดังกล่าวเลือนหายไป โดยสะท้อนผ่านความคิดเห็นของเยาวชนที่มีต่อดนตรีไทยดังที่กล่าวถึงข้างต้นที่ได้ให้ความคิดเห็นว่า แม้ว่าดนตรี ไทยจะมีประโยชน์และมีข้อดีมากมายเพียงใดก็ตาม แต่มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึง จนทำให้คนส่วนใหญ่ใน สังคมเข้าถึงได้ยากหรือไม่สามารถเข้าถึง การรับรู้ถึงการมีอยู่ของวัฒนธรรมนั้นก็จะเสื่อมคลายลงไปตามลำดับ

ดังนั้น การประกาศว่าตนเองเรียนดนตรีไทยจึงอาจถูกมองว่าไม่ทันสมัย ไม่เป็นที่ยอมรับ และไม่ได้รับความนิยมในปัจจุบันมากนัก เพราะคนในสังคมไม่รู้จักอย่างกว้างขวาง ไม่ถูกผลิตซ้ำและนำไปใช้งานอย่างเหมาะสมกับคนในสังคมทุกประเภท ทุกระดับชั้น และทุกสถานการณ์

อาชีพการเป็นนักดนตรีไทยตามอุดมคติโบราณอาจจะใช้ไม่ได้ในสังคมปัจจุบัน การประกอบอาชีพด้านดนตรีไทยโดยทั่วไปเป็นสิ่งที่ไม่ง่าย เพราะในอดีตวงดนตรีไทยเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับแวดวงสังคมชั้นสูง เช่น การที่เจ้าขุนมูลนายมีวงดนตรีของตนเองเพื่อแสดงฐานะทางสังคม แต่ในปัจจุบันบริบททางสังคมได้เปลี่ยนไป ผู้คนมีทางเลือกที่จะเสพสื่อเสปคัลป์ อาชีพนักดนตรีไทยจึงอาจถูกมองว่าไม่ใช่อาชีพหลักที่จะทำเงินหรือสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ แต่เป็นเครื่องประดับในเชิงความสามารถพิเศษส่วนบุคคลแทน

ระบบการเรียนการสอนดนตรีไทยที่ไม่เอื้อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาคิดสร้างสรรค์ ยกตัวอย่างเช่น การเรียนการสอนในสถาบันเฉพาะทางที่มุ่งเน้นการให้ผู้เรียนได้ปริมาณเพลงจำนวนมาก แต่ไม่ได้มุ่งเน้นที่ความไพเราะของดนตรี (Music appreciation) มองการที่ผู้เรียนสามารถบรรเลงดนตรีได้ไพเราะว่าเป็นพรสวรรค์ของผู้เรียนเอง เวลาที่ผู้เรียนนำเพลงไปใช้ในชีวิตประจำวันกลับไม่ได้ถูกนำมาใช้ แต่สังคมที่มองดนตรีไทยกลับคาดหวังความไพเราะของดนตรีไทย ส่วนในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยทั่วไป การเรียนดนตรีไทยกลับมุ่งเน้นที่ความสามารถพิเศษมากกว่าความสามารถหลัก เพราะระบบการศึกษาดนตรีเป็นจุดเริ่มต้นของการดำรงอยู่ของดนตรีไทยทั้งองค์ภาพ

3. การดำรงอยู่ของชอไทย: โอกาสที่สรรค์สร้างได้

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นในหัวข้อการดำรงอยู่ของชอไทยในสภาพสังคมและวัฒนธรรมปัจจุบัน ทำให้ทราบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงวัฒนธรรมนั้นอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยมีอยู่ 3 ประเด็น ได้แก่ การรู้จักคิด การรู้จักใช้ และการรู้จักถ่ายทอด ทั้ง 3 ประเด็นมีสิ่งที่กระตุ้นทั้งในด้านการเลือกรางของวัฒนธรรมชอไทยและดนตรีไทย หรืออาจจะกระตุ้นให้วัฒนธรรมชอไทยและดนตรีไทยมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ปัจจัยเหล่านั้น ได้แก่ ปัจจัยจากภายนอกในเชิงสังคมวัฒนธรรมตั้งแต่หน่วยที่เล็กที่สุดอย่างครอบครัวไปจนถึงภาคการศึกษา สื่อมวลชน นโยบายภาครัฐ และปัจจัยภายในตัวบุคคลคือแรงจูงใจที่ทำให้ผู้คนทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งก็อาจขึ้นอยู่กับว่าบุคคลมีทางเลือกหรือไม่ ได้แสดงความสามารถและได้เชื่อมสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างไร และที่สำคัญวงดนตรีไทยเองเมื่อผสานครอบคิดเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ทั้งสามมุมมอง สามารถนำปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในไปสู่การสร้างแนวทางและโอกาสใหม่ๆ ให้กับชอไทยได้ดังต่อไปนี้

3.1 ชอและกลวิธีการบรรเลงชอ

สำหรับวิธีการเล่นอาจแบ่งประเภทการเล่นชอไทยออกเป็นแนวดั้งเดิมและแนวประยุกต์ เอกลักษณ์วิธีการเล่นแบบดั้งเดิมนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำรงไว้ หากแต่ต้องมีกระบวนการทำความเข้าใจถึงระบบเสียงและบันไดเสียงดั้งเดิมที่ชัดเจน คงชนบทที่เป็นรูปลักษณ์รูปแบบดั้งเดิมไว้ รวบรวมความหลากหลาย ความดั้งเดิมของการบรรเลง ไม่ว่าจะเป็นแนวทำนองเพลง ลักษณะเฉพาะของชอ ซึ่งแตกต่างจากเครื่องดนตรีอื่น เพราะชอมีกลวิธีการบรรเลง ทำนองเฉพาะตามแบบฉบับครูต่างๆ ซึ่งมีการศึกษาวิจัย การจดบันทึก การจัดเก็บอย่างเป็นระบบ ข้อดี

ของซอคือการพกพาได้ง่าย มีลวดลายเอกลักษณ์ที่สวยงาม น้ำหนักที่เหมาะสม และเป็นเครื่องดนตรีที่บรรเลงเสียงได้อย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย

นอกจากนี้หากพบว่ามีทางในการพัฒนาคุณภาพเสียงของซอและเอื้อต่อกระบวนการบรรเลงซอให้ได้คุณภาพเสียงที่ดีขึ้น ควรแยกประเภทให้ชัดเจน ซอไทยแบบดั้งเดิมควรดำรงชื่อ ส่วนประกอบ วิธีการสร้างแบบดั้งเดิมไว้อย่างละเอียดเพื่อให้สามารถสืบค้นลักษณะได้ ส่วนซอไทยที่มีการพัฒนาเชิงวิศวกรรมศาสตร์ทางดนตรีควรแยกออกมาเป็นอีกประเภท โดยอาจจะกำหนดชื่อใหม่ เพราะในประวัติศาสตร์ดนตรีก็เคยมีการปรับปรุงเครื่องดนตรีให้เอื้อต่อการบรรเลงมากขึ้นมาแล้ว ในวัฒนธรรมดนตรีตะวันตก ลูท (Lute) กับ กีตาร์ (Guitar) เป็นเครื่องดนตรีตระกูลเดียวกัน (Britannica, 2021) เรียกได้ว่า กีตาร์คือรูปแบบที่พัฒนาแล้วของลูท อย่างไรก็ตามการประนีประนอมที่เกิดขึ้นคือ คงชื่อลูทไว้ในฐานะเครื่องดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์แบบเครื่องดนตรีดั้งเดิม ในขณะที่เดียวกันก็ปรับปรุงลูทจนมีรูปลักษณ์ วิธีการบรรเลง น้ำเสียง ศักยภาพของเสียงในชื่อใหม่ คือ กีตาร์ ดังนั้นกรณีเครื่องดนตรีลูทและกีตาร์จึงเป็นกรณีตัวอย่างของเครื่องดนตรีตะวันตกที่สะท้อนแนวคิดการใช้งาน และการถ่ายทอดที่เป็นตัวอย่างที่ดี เพราะเป็นการรังสรรค์เครื่องมือทางวัฒนธรรมขึ้นมาโดยวิวัฒนาการจากเครื่องมือที่เป็นรากฐาน ในขณะเดียวกัน เครื่องมือที่เป็นรากฐานได้ถูกบันทึก ทำซ้ำและใช้งานอยู่ปกติในปัจจุบัน สิ่งนี้สะท้อนถึงการประดิษฐ์ใหม่ (Cultural invention) (Wagner & Ingold, 2016) ที่เป็นเงื่อนไขหนึ่งในการพัฒนาให้วัฒนธรรมนั้นดำรงอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยที่ไม่ละทิ้งหรือทำลายรากฐานเดิมให้สูญหายไปโดยสิ้นเชิง

ไม่เพียงเท่านั้น ซอจีนเป็นอีกเครื่องดนตรีที่ผ่านกระบวนการปรับปรุง ยกตัวอย่างในกรณีของต้นกำเนิดเครื่องดนตรีเอ้อหู (Erhu) ที่เชื่อว่ามีต้นกำเนิดมาจากเครื่องสายที่ชื่อซีจิน (Xiqin) (Liang, 1970) และการใช้ชื่อ เอ้อหู แทนเครื่องดนตรีซีจินแบบดั้งเดิม ทั้งนี้เครื่องดนตรีชิ้นใหม่อย่างเอ้อหูปัจจุบันก็ยังคงนิยมใช้กัน โดยเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาให้มีต้นซอกและตัวหน้าซอ รวมถึงลูกบิดให้ดีขึ้น และมีโทนเสียงที่หลากหลายขึ้น โดยไม่ใช่ชื่อเดิมประเด็นเหล่านี้เป็นตัวอย่างของการพยายามปรับตัวของวัฒนธรรมดนตรีเพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตของผู้คนตามยุคสมัยและบริบททางสังคม

กล่าวโดยสรุป ซอและกลวิธีบรรเลงซอเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมซอไทยและดนตรีไทย เมื่อพิจารณาในด้านการพัฒนาจะพบข้อดีหลายประการ การวิวัฒนาการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ซอไทยสามารถดำรงอยู่ในปัจจุบันได้อย่างสอดคล้องประสานเข้ากับวิถีของคนในสังคมได้มากขึ้น หากแต่ประเด็นพิจารณาที่สำคัญและไม่สามารถละเลยได้อีกด้านหนึ่ง คือการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมดั้งเดิม ซึ่งต้องเป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมที่ถูกต้อง ผ่านการสังคายนา การจดบันทึก การทบทวนซ้ำ เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างยั่งยวดว่าขนบธรรมเนียมดั้งเดิมที่ได้บันทึกลงไปนั้นถูกต้องเที่ยงตรงและไม่มีการบิดเบือนให้ผิดเพี้ยนไปจากวัตถุประสงค์เดิม

3.2 ระบบการศึกษาดนตรีไทยและสังคมไทย: ภาพจำเกี่ยวกับการเรียนรู้ซอไทยและดนตรีไทย

เป็นไปได้หรือไม่ที่จะเกิดการสอดประสานอย่างปรองดองกัน (Harmonization) ระหว่างผู้เรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดกับผู้ถ่ายทอดหรือผู้สอนวิชา เจตนารมณ์ของศาสตร์ดนตรีไทยมีลักษณะเฉพาะ มีการไหว้ครูเพื่อบ่มเพาะบุคลิกภาพที่สง่างามให้กับนักดนตรี มีความสุขุมถ่อมตัว การฝากตัวเป็นศิษย์ในสำนักหรือบ้านต่างๆ ทำให้รู้คุณค่าของวิชาดนตรีไทยว่าเป็นวิชาที่เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ เป็นการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ ดังนั้น การศึกษาดนตรีไทยโดยเฉพาะซอไทยก็ควรอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมตามแนวทางดั้งเดิมไว้

รูปแบบของการจัดการศึกษาหลายประการที่ทำทลายกระบวนการเรียนรู้ อาทิ รูปแบบการสื่อสารสองทาง การเรียนรู้ในรูปแบบการอธิบายอย่างมีหลักการและเหตุผล ตลอดจนรูปแบบสัมพันธภาพระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน เป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญ เนื่องจากรูปแบบการจัดการศึกษาเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อทัศนคติของผู้เรียน ดังนั้น การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ประเมินและสร้างสรรค์เกี่ยวกับข้อไทยและดนตรีไทย พร้อมทั้งคำถามให้ร่วมกันพัฒนา ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ดนตรี จะทำให้การสื่อสารที่ผู้เรียนรับข้อมูลและปฏิบัติตาม ครุเกิดการสื่อสารสองทางคือผู้สอนรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียนและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือก ได้แสดง ความสามารถของตนเอง รูปแบบการเรียน และการจัดการเรียนการสอนที่ไม่สามารถอธิบายหรือให้เหตุผลได้เป็น สิ่งที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนการสอน ส่งผลต่อทัศนคติระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน สิ่งเหล่านี้สามารถชี้วัดได้ว่า การเรียนการสอนนั้นประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ในขณะที่รูปแบบการเรียนรู้ศาสตร์อื่นๆ นั้น หลายศาสตร์ได้ เปิดโอกาสให้มีการพัฒนาองค์ความรู้ผ่านการวิพากษ์ วิจารณ์ รวมทั้งยอมรับแนวคิดที่อาจเห็นต่างได้ หากแนวคิด นั้นนำไปสู่การต่อยอดและพัฒนา ผ่านการตกลงเงื่อนไขบางประการระหว่างความคิดรูปแบบดั้งเดิมกับรูปแบบใหม่

ส่วนหนึ่งต้องยอมรับว่าเป้าหมายของการศึกษาเป็นไปเพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพ สำหรับอาชีพนักดนตรีไทย หากไม่เป็นนักดนตรีสังกัดหน่วยงานราชการ ก็จะไปอยู่ในวงการการศึกษา และนักดนตรีที่ มีงานประจำก็อาจต้องอาศัยงานตามประเพณีที่ยังคงอยู่ในวิถีชีวิต เช่น งานมงคลสมรส งานบวช งานศพ งานขึ้น บ้านใหม่ งานมหรสพ เป็นต้น หากเป็นนักดนตรีไทยอิสระก็จำเป็นต้องตอบโจทยผู้ฟังหรือผู้จ้างงาน ซึ่ง ปัจจุบันงานส่วนใหญ่ของนักดนตรีไทยจะเป็นงานดนตรีประยุกต์ (Contemporary music) ด้วยดนตรีไทยกับดนตรีสากล หรือใช้เครื่องดนตรีไทยบรรเลงตามสมัยนิยม (คมชัดลึกออนไลน์, 2555; มติชนออนไลน์, 2563) ดังนั้นหาก ผู้เรียนจะเลือกทางเดินของการเป็นนักดนตรีขอไทยมีอาชีพ อาชีพประจำในอนาคตนั้นอาจไม่มีโดยตรง อาชีพที่มี ก็เป็นอาชีพที่เฉพาะเจาะจงเช่นครูเท่านั้น ส่วนอาชีพศิลปินก็ถูกจำกัดอยู่เพียงไม่กี่ตำแหน่งในหน่วยงาน อย่างเช่น กรมศิลปากร ในตำแหน่งดุริยางคศิลป์ การจะเป็นศิลปินอิสระนั้นไม่ง่ายเลยสำหรับโอกาสที่จะได้มีขอในการ บรรเลงร่วมด้วย

อย่างไรก็ดีเมื่อพูดถึงการประยุกต์ดนตรีไทยเดิม หรือขอให้เข้าถึงผู้ฟัง ก็ได้มีความพยายามที่จะนำเครื่อง ดนตรีไทยที่มีวิธีการบรรเลงแบบไทยเข้าไปประยุกต์ในรูปแบบต่างๆ เช่น เพลงประกอบละคร เพลงประกอบ ภาพยนตร์ เพลงลูกทุ่งซึ่งมีการนำดนตรีไทยเดิมไปประยุกต์ใช้อย่างมาก สะท้อนให้เห็นว่ามีการประยุกต์ดนตรีไทย ให้เข้าถึงคนฟังมายาวนานพอสมควรแล้ว นอกจากนี้ในวงการดนตรีไทยก็เคยมีวงดนตรีไทยหลายๆ วงที่เป็นที่รู้จัก ไม่ว่าจะเป็นวงฟองน้ำ วงกอไผ่ วงบอยไทย วงโจงกระเบน หรือแม้แต่วงดนตรีหญิงล้วนอย่างวงกำไล ผลตอบรับ ก็มีความหลากหลายไม่ว่าจะเป็นการปฏิเสธความร่วมมือเพราะไม่เป็นการยึดถือความดั้งเดิม หรือได้รับความชื่นชม เพราะเป็นการปรับช่วงเสียงโทนเสียงให้ฟังดูไพเราะสำหรับคนฟังมากขึ้น อย่างไรก็ตามเมื่อศึกษาวงดนตรีไทย ประยุกต์หลายวง พบว่าแนวคิดทัศนคติของผู้นำวง การจัดการวง การประนีประนอมความคิด การบริหารจัดการ เชิงธุรกิจจะทำให้หวังประสบความสำเร็จและยังคงดำรงอยู่ได้ (เพชรดา เทียมพยุหา, มานพ วิสุทธิแพทย์, และ กาญจนา อินทรสุณานนท์, 2557; วิสุทธิไพเราะ, 2557)

อย่างไรก็ตามมีข้อพึงระวังว่าหากการประยุกต์ทำไปโดยไร้ความรู้ใช้ความคิดสมัยใหม่ทั้งหมด จนลืม ธรรมชาติของเสียงขอและช่วงเสียงของขอที่สะท้อนว่าเป็นขอไทยแต่ละประเภท ปล่อยให้เครื่องดนตรีไทยปรับเข้า หาดนตรีอื่น หรือดนตรีสากลเพียงอย่างเดียวอาจไม่ถูกต้อง เช่น การต้องปรับบันไดเสียงโดยการบิดลูกบิดเพื่อให้ สามารถนำขอไปบรรเลงร่วมกับวงดุริยางค์สากล จนธรรมชาติของเสียงและช่วงเสียงของขอผิดเพี้ยน ถึงแม้ว่าเสียง จะเข้ากัน แต่ทำให้เสียงขอไทยขาดเอกลักษณ์ ควรใช้รูปแบบประยุกต์ที่เหมาะสมมีความพอดีประนีประนอม

ระหว่างธรรมชาติของเสียงชอบกับการประยุกต์เพื่อตอบสนองสังคมในปัจจุบัน เมื่อผู้คนเข้าถึงและรับรู้ธรรมชาติของเสียงชอบแล้ว การดึงผู้ฟังเข้าสู่วิถีของดนตรีไทยเดิมก็จะง่ายขึ้น เพราะผู้คนชินกับเสียงชอบแล้ว

4. บทสรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า หากทุกภาคส่วนของวงการดนตรีไทยเข้าใจเรื่องความจำเป็นในการดำรงของวัฒนธรรมชอไทยและดนตรีไทย โดยคำนึงถึงความแตกต่างหลากหลายของผู้ฟัง หรือวงการดนตรีไทยในวงการศึกษาเข้าใจธรรมชาติของผู้เรียน ปรับตัวเข้าหากัน ก็จะทำให้การสืบทอดดนตรีไทยยังคงทำได้ ไม่ได้เป็นการล้มล้างแต่อย่างใด ในขณะเดียวกัน การสอนหรือการจัดระบบการศึกษาก็ควรชี้ให้ผู้เรียนเห็นเส้นทางอาชีพ (career path) การมีตัวอย่าง ทั้งต้นแบบในแบบดนตรีไทยดั้งเดิมที่สมควรต้องมีและการเตรียมผู้เรียนสู่เส้นทางอาชีพที่คงไม่ได้มีแค่วงราชการ วงการศึกษา แต่ต้องทำให้เห็นว่าดนตรีไทย ชอไทยสามารถสร้างงาน สร้างอาชีพ เพราะเครื่องดนตรีหนึ่งชิ้นอย่างชอ สามารถวิเคราะห์เป็นอาชีพได้อย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการจัดแสดง การท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการผลิตและการซ่อมแซมเครื่องดนตรี วงการเพลง เพลงประกอบการแสดง วงการศึกษาก็จะกลายเป็นสิ่งที่ผู้สืบทอดวัฒนธรรมชอไทยและดนตรีไทยทำได้โดยไม่รู้สึกกดดันในใจเกินไป เกิดขวัญและกำลังใจในการเข้าถึงดนตรี

นอกจากประเด็นเรื่องการดำรงอยู่ด้วยกลวิธีการปรับตัวแล้ว ประเด็นหนึ่งที่ไม่สามารถละเลยได้ คือ การอนุรักษ์รูปแบบขนบธรรมเนียมมรดกวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่ต้องผ่านกระบวนการรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อให้เกิดรูปแบบที่เป็นของดั้งเดิมอย่างแท้ (Genuine) เพิ่มทำให้ผู้สืบทอดมั่นใจได้ว่า สิ่งที่ได้สืบทอดไปนั้น นอกจากจะสืบทอดในรูปแบบที่วิวัฒน์แล้ว ส่วนที่เป็นรากฐานหรือหัวใจของวัฒนธรรมนั้นยังดำรงอยู่ให้ผู้สืบทอดรุ่นหลังได้เข้าถึง ศึกษา และนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม เพราะเมื่อถึงคราวที่ต้องแสดงออกถึงความเป็นของดั้งเดิมโดยแท้ นักบรรเลงสามารถปฏิบัติได้อย่างเที่ยงตรงตามขนบธรรมเนียมโบราณได้อย่างไร้ข้อสงสัย

ดังนั้นการปรับตัวที่สำคัญคือจำเป็นจะต้องปรับความคิดใหม่ ทำความเข้าใจชอไทยใหม่ เปิดโอกาสให้ชอไทยได้แลกเปลี่ยนกับวัฒนธรรมอื่นๆ บ้าง ให้ชอได้พูดภาษาอื่นๆ บ้าง เช่น เปิดโอกาสให้ชอไทยได้บรรเลงเพลงทำนองอื่นๆ นอกเหนือจากเพลงไทย มีบันไดเสียง และวิธีการเล่นที่แตกต่างออกไปบ้าง ในขณะเดียวกันเมื่อถึงคราวที่ต้องบรรเลงดนตรีไทยตามขนบก็ต้องปฏิบัติได้อย่างไม่ผิดเพี้ยน

ในแง่ของคุณค่าเชิงเศรษฐกิจและสังคม เครื่องดนตรีนับเป็นซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) หรืออำนาจละมุน ซึ่งเป็นการขยายขอบเขตครอบงำความคิดของผู้คน ทำให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้คนโดยไม่ต้องใช้อำนาจบังคับขู่เข็ญ (Hard Power) เพื่อให้ปฏิบัติตาม (Nye, 2009) คำว่าซอฟต์พาวเวอร์นี้ เป็นคำที่กำลังเป็นกระแสนิยมและจากภาพยนตร์เกี่ยวกับดนตรีไทย หรือรายการเกี่ยวกับการประชันดนตรีไทยของวัยรุ่นก็เป็นการพิสูจน์เบื้องต้นแล้วว่าก่อให้เกิดการบริโภคดนตรีมากขึ้น ทั้งในแง่การฟังดนตรี การเล่นดนตรีไทย อย่างระนาดเอก หรือวงการศึกษาที่มีการเรียนรู้เครื่องดนตรีมากยิ่งขึ้น จุดสำคัญคือนโยบายของภาครัฐที่จริงจังกับการให้การสนับสนุน การให้ชอไทยได้ออกสื่อ รูปแบบของสื่อที่เข้าถึงความต้องการของผู้ฟัง มีการทำวิจัยถึงความชอบความสนใจของผู้ฟังชอไทย ก็จะนำชอไทยไปสู่ความเป็นซอฟต์พาวเวอร์ เหมือนที่เคยเกิดขึ้นกับระนาดเอก ทำให้ชอไทยในสื่อสารมวลชนมีภาพลักษณ์ของการอนุรักษ์ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ละเลยการสร้างภาพจำที่ดี

เยาวชนก็จะนิยมเล่นซอมากขึ้น วงการศึกษาก็จะได้ผลประโยชน์ในแง่การมีผู้เรียนเพิ่มมากขึ้น อุตสาหกรรมการผลิตซอ และการซ่อมแซมซอก็จะพัฒนาขึ้น นักดนตรีชาวไทยจากที่ไม่เคยมีงานแสดงอาจได้รับโอกาสเพิ่มขึ้นทั้งในรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบประยุกต์ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีจุดเริ่มต้นจากการวิเคราะห์และพิจารณาซอไทยในมุมมองใหม่ เมื่อเราพิจารณาซอไทยอย่างเป็นองค์รวม มองอย่างเข้าใจในความแตกต่างหลากหลาย เข้าใจผู้ใช้ประโยชน์จากดนตรีไทย จะส่งเสริมให้ซอไทยอยู่คู่กับสังคมไทยตราบนานเท่านาน

รายการอ้างอิง

- คมชัดลึกออนไลน์. (2555, 31 พฤษภาคม). โลกเปลี่ยนไป ดนตรีไทยก็เปลี่ยนแปลง 3. สืบค้นจาก <https://www.komchadluek.net/entertainment/131588>.
- ณรงค์ เขียนทองกุล. (2541). ความเชื่อกับดนตรีไทย. วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ, 6(1), 44-56.
- ปราโมทย์ เทียงตรง. (2557). ปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษากลุ่มโรงเรียนรัฐบาล จังหวัดเพชรบุรี. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 16(1), 150-160.
- เพชรดา เทียมพยุหา, มานพ วิสุทธิแพทย์, และกาญจนา อินทรสุณานนท์. (2557). การศึกษาดนตรีร่วมสมัย: กรณีศึกษาวงกำไล. วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 6(1), 69-88.
- มติชนออนไลน์. (2563, 26 สิงหาคม). (คน) ดนตรีไทย ขนบเก่า ในโลกใหม่ ความท้าทายแห่งยุคดิจิทัล. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/prachachuen/prachachuen-scoop/news_2258020.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิสุทธิไพเราะ. (2557). การบริหารจัดการดนตรีไทยร่วมสมัย กรณีศึกษาวงโจงกระเบน. วารสารกระแสวัฒนธรรม, 15(27), 16-27.
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. (2516). ดนตรีไทย. สืบค้นจาก https://www.saranukromthai.or.th/Ebook/BOOK1/pdf/book1_1.pdf.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2551). ความหมายวัฒนธรรม. สืบค้นจาก <http://www.culture.go.th/study.php?&YY=2548&MM=5&DD=16>.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2556). สิบสองภาษา สำเนียงเพื่อนบ้าน. ปทุมธานี: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรพล สุวรรณ. (2549). ดนตรีไทยในวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Bogen, S. A. (2019). *A History of Non-Western Bowed Instruments. A look into the Eastern History of the Modern-Day Violin*. Retrieved from https://digitalcommons.liu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1057&context=post_honors_theses.
- Britannica. (2019). Fiddle. In *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/art/fiddle>.
- Britannica. (2021). Guitar. In *Encyclopaedia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/art/guitar>.
- Cornwel-Smith, P., & Goss, J. (2013). *Very Thai: Everyday popular culture*. Bangkok: River Books.
- Korean Traditional Performing Arts Foundation. (2011). *Haegeum: Two string fiddle*. South Korea: Korean Traditional Performing Arts Foundation.
- Lertworaruttikul, P. (2008). *Attitude of Thai teenagers towards Thai classical music (2007)*. Bangkok: Language Institute, Thammasat University.

- Liang, T. P. (1970). *Chinese musical instruments & pictures: Edited by Tsai-ping Liang*. Taiwan: Chinese Classical Music Association.
- Miller, T. (2010). Appropriating the exotic: Thai music and the adoption of Chinese elements. *Asian music*, 41(2), 113-148.
- Nye, J. S. (2009). *Soft power: The means to success in world politics*. USA: Public Affairs.
- Wagner, R., & Ingold, T. (2016). *The invention of culture*. USA: University of Chicago Press.

จริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ

1. บทบาทและหน้าที่ของผู้เขียน

1. ผู้เขียนต้องรับรองว่าผลงานที่ส่งมาเพื่อเสนอพิจารณาตีพิมพ์เป็นผลงานใหม่ ไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อนและไม่อยู่ระหว่างส่งให้วารสารอื่นพิจารณาในเวลาเดียวกัน
2. ผู้เขียนต้องรายงานข้อมูลตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจริง ไม่บิดเบือนข้อมูล หรือให้ข้อมูลเท็จ
3. ผู้เขียนต้องอ้างอิงผลงานของผู้อื่นและผลงานของตนเอง หากมีการนำผลงานเหล่านั้นมาใช้ในผลงานของตน รวมทั้งระบุในรายการอ้างอิงท้ายบทความ
4. ผู้เขียนต้องเขียนบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบที่กำหนดไว้ใน “ข้อแนะนำในการส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ”
5. ผู้เขียนที่มีชื่อปรากฏในบทความทุกคนต้องเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการจริง
6. ผู้เขียนต้องระบุแหล่งทุนที่สนับสนุนการวิจัย (หากมี) โดยระบุมาพร้อมกับบทความที่เสนอพิจารณาตีพิมพ์
7. ผู้เขียนต้องระบุผลประโยชน์ทับซ้อน (หากมี) โดยระบุมาพร้อมกับบทความที่เสนอพิจารณาตีพิมพ์

2. บทบาทและหน้าที่ของผู้ประเมินบทความ

1. ผู้ประเมินบทความต้องรักษาความลับและไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความที่ส่งมาเพื่อเสนอพิจารณาตีพิมพ์แก่บุคคลอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้อง ในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ
2. หลังจากได้รับบทความจากกองบรรณาธิการวารสาร หากผู้ประเมินบทความตระหนักว่าอาจมีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียน เช่น เป็นผู้ร่วมโครงการ รู้จักผู้เขียนเป็นการส่วนตัว หรือเหตุผลอื่นๆ ที่ทำให้ไม่สามารถให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างเป็นอิสระได้ ผู้ประเมินบทความควรแจ้งให้บรรณาธิการวารสารทราบ และปฏิเสธการประเมินบทความนั้นๆ
3. ผู้ประเมินบทความควรประเมินบทความในสาขาวิชาที่ตนมีความเชี่ยวชาญ โดยพิจารณาความสำคัญของเนื้อหาในบทความที่จะมีต่อสาขาวิชานั้นๆ องค์ความรู้ใหม่ คุณภาพของการวิเคราะห์และความเข้มข้นของผลงาน ไม่ควรใช้ความคิดเห็นส่วนตัวมาเป็นเกณฑ์ในการประเมินบทความ
4. ผู้ประเมินบทความควรระบุผลงานที่สอดคล้องกับบทความที่กำลังประเมิน แต่ผู้เขียนไม่ได้อ้างถึงเข้าไปในการประเมินบทความด้วย นอกจากนี้หากมีส่วนใดของบทความที่มีความซ้ำซ้อนกับผลงานอื่นๆ ผู้ประเมินบทความควรแจ้งให้บรรณาธิการวารสารทราบด้วย

3. บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการวารสาร

1. บรรณาธิการวารสารมีหน้าที่พิจารณาคุณภาพของบทความเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารที่ตนรับผิดชอบ
2. บรรณาธิการวารสารต้องไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้เขียนและผู้ประเมินบทความแก่บุคคลอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้อง ในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ
3. บรรณาธิการวารสารต้องตัดสินใจคัดเลือกบทความมาตีพิมพ์หลังจากผ่านกระบวนการประเมินบทความแล้ว โดยพิจารณาจากความสำคัญ ความใหม่ ความชัดเจน และความสอดคล้องกับเนื้อหาและนโยบายของวารสารเป็นสำคัญ
4. บรรณาธิการวารสารต้องไม่ตีพิมพ์บทความที่เคยตีพิมพ์ในวารสารอื่นมาแล้ว
5. บรรณาธิการวารสารต้องไม่ปฏิเสธการตีพิมพ์บทความ เพราะความสงสัยหรือไม่แน่ใจ โดยให้ผู้เขียนหาหลักฐานมาพิสูจน์ข้อสงสัยนั้นๆ ก่อน
6. บรรณาธิการต้องไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียน ผู้ประเมินบทความ และผู้บริหาร
7. บรรณาธิการต้องตรวจสอบบทความในด้านการคัดลอกผลงานผู้อื่น (plagiarism) อย่างจริงจัง เพื่อให้แน่ใจว่าบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสารไม่มีการคัดลอกผลงานของผู้อื่น หากตรวจพบการคัดลอกผลงานของผู้อื่น บรรณาธิการวารสารต้องหยุดกระบวนการประเมินและติดต่อผู้เขียนเพื่อขอคำชี้แจง เพื่อประกอบการพิจารณา “ตอบรับ” หรือ “ปฏิเสธ” การตีพิมพ์บทความนั้นๆ

Publication Ethics

1. An author's roles and responsibilities

1. An author must guarantee that the submitted work is original and has never been published or submitted to other journals while being submitted to our journal.
2. An author must report information faithfully without disinforming or misinforming.
3. An author must provide correct in-text citation and reference citation, including self-citation where applicable.
4. An author must strictly follow the format of our journal (as detailed under Submission Guide).
5. Every author listed in an article must be involved in the writing process of the article.
6. In case that a submitted article is funded, an author must inform our journal of any sources of funding for that article.
7. An author must identify conflicts of interest (if any) when submitting their article to our journal.

2. A reviewer's roles and responsibilities

1. A reviewer must keep the information about the reviewed article confidential and must not reveal this information to others during the reviewing process.
2. After receiving an article from our editorial board, if a reviewer notices any conflicts of interest, such as the reviewer being part of the same research project, or any other reasons that might prevent the reviewer from providing comments honestly and impartially, the reviewer should inform our editorial board and abstain from reviewing the article.
3. A reviewer should accept to review an article within their areas of expertise. When reviewing, they should consider the academic merits of the article: for example, the substantiality of the article; the quality of the data analysis; its contributions to new knowledge; or the impact on its own field. A reviewer must not let their opinions on personal matters affect the review of the article.
4. A reviewer should make suggestions for inclusion of any related studies which are not included in the reviewed article. In addition, if the reviewer notices any plagiarism in the reviewed article, a reviewer should inform the editor.

3. The editor's roles and responsibilities

1. The editor is in charge of controlling the quality of the articles published in the journal.
2. The editor must not reveal the information about the authors and the reviewers to anyone who is not involved in the review during the entire process.
3. The editor needs to make publication decisions based on the reviewed articles' academic novelty, merits and contributions, as well as their suitability for the journal content and their compliance with the journal policies.
4. The editor must not publish an article which has already been published in other journals.
5. The editor must not reject an article without first consulting its author regarding the questions that may have arisen, or without giving the author an opportunity to clarify or provide further supporting evidence.
6. The editor must not have conflicts of interest with an author, a reviewer, or the board of committee.
7. The editor must check for plagiarism carefully. If any plagiarism is found, the editor must stop the process of article review and contact the author of that article for their clarification immediately as part of the decision whether to "accept" or "reject" the article.

ข้อแนะนำในการส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ

1. การจัดเตรียมต้นฉบับ

บทความที่จะเสนอตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์วิชาการต้องเป็นบทความวิจัย (research article) บทความวิชาการ (academic article) บทความปริทรรศน์ (review article) หรือบทวิจารณ์หนังสือ (book review) เนื้อหาของบทความต้องเกี่ยวกับสาขาวิชามนุษยศาสตร์หรือสาขาวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ ภาษา ภาษาศาสตร์ การเรียนการสอนภาษา การแปล วรรณคดี คติชนวิทยา ประวัติศาสตร์ ปรัชญาและศาสนา นิเทศศาสตร์ สารสนเทศศาสตร์ ดนตรี ศิลปะการแสดง ทัศนศิลป์และการท่องเที่ยว

บทความต้องเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ หากผู้เขียนบทความไม่ใช่เจ้าของภาษา บทความต้องได้รับการตรวจทานและแก้ไขภาษาจากผู้อ่านที่เป็นเจ้าของภาษาก่อนส่งมายังกองบรรณาธิการ ความยาวของต้นฉบับไม่ควรเกิน 20 หน้ากระดาษ A4

บทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ต้องระบุข้อมูล ชื่อบทความ บทคัดย่อ คำสำคัญอย่างน้อย 3 คำ ชื่อผู้เขียน และหน่วยงานต้นสังกัด ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ การอ้างอิงในบทความต้องทำตามระบบ APA อย่างเคร่งครัด (สามารถดูรายละเอียดได้ที่ American Psychological Association. (2010). *Publication manual of the American Psychological Association* (6th ed.). Washington, DC: Author. หรือดูรายละเอียดที่ นันทพร ณะกุลบริภัณฑ์. (2558). *การอ้างอิงและการเขียนรายการเอกสารอ้างอิงตาม แบบ APA ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

2. การอ้างอิงและการเขียนเอกสารอ้างอิง

กรณีที่ผู้เขียนต้องระบุแหล่งที่มาของข้อมูลในเนื้อเรื่อง ให้ใช้วิธีการอ้างอิงในส่วนเนื้อเรื่องแบบนาม-ปี (author-date in-text citation) โดยระบุชื่อผู้แต่ง ปีพิมพ์ของเอกสารและเลขหน้าของเอกสารที่อ้าง เพื่อบอกแหล่งที่มาของข้อความนั้น หากผู้เขียนผลงานที่อ้างอิงเป็นชาวไทย ให้ระบุชื่อและนามสกุล ส่วนผู้เขียนผลงานที่อ้างอิงเป็นชาวต่างประเทศ ให้ระบุเฉพาะนามสกุล เช่น

วิทยา ศักยาภินันท์ (2548, น. 34) กล่าวไว้ว่า... หรือ

ลักษณะดังกล่าวพบได้ในการอนุมานแบบนิรนัย (วิทยา ศักยาภินันท์, 2548, น. 34)

ซาอิด (Said, 1978, p. 15) มีข้อเสนอทางวิชาการในประเด็นนี้ว่า...

ทั้งนี้ให้มีการอ้างอิงส่วนท้ายเล่ม (reference citation) ในรูปแบบของเอกสารอ้างอิง (References) โดยจัดเรียงรายการเอกสารตามลำดับอักษร และแสดงรายการอ้างอิงภาษาไทยก่อนรายการอ้างอิงภาษาอังกฤษ โดยมีตัวอย่างการเขียนรายการเอกสารอ้างอิง ดังนี้

2.1 หนังสือ

กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์, และจันทิมา เอี่ยมมานนท์ (บ.ก.). (2549). *มองสังคมผ่านวาทกรรม*.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นันทพร ชนะกุลปรีภรณ์. (2558). *การอ้างอิงและการเขียนรายการเอกสารอ้างอิงตามแบบ APA ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2550). *หลักเกณฑ์การทับศัพท์ภาษาจีนและภาษาฮินดี*. กรุงเทพฯ:
ราชบัณฑิตยสถาน.

American Psychological Association. (2010). *Publication manual of the American Psychological Association* (6th ed.). Washington, DC: Author.

Bressler, C. E. (2011). *Literary criticism: An introduction theory and practice* (5th ed.).
Boston: Pearson Education.

Comrie, B. (Ed.). (1990). *Major languages of East and South-East Asia*. London: Routledge.

Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago & London:
The University of Chicago Press.

2.2 หนังสือแปล

คิโยซากิ, อาร์. ที. (2545). *พอร์วายนลูก 5: โรงเรียนสอนธุรกิจ* (พิบูลย์ ดิษฐ์อุตม, ผู้แปล).
กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.

Laplace, P. S. (1951). *A philosophical essay on probabilities* (F. W. Truscott, &
F. L. Emory, Trans.). New York, NY: Dover.

2.3 บทหรือบทความในหนังสือ

จันทิมา เอี่ยมมานนท์. (2549). ปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาษา วาทกรรม และอัตลักษณ์ของผู้ติดเชื้อ/
ผู้ป่วยเอดส์: การศึกษาเชิงปฏิสัมพันธ์วิเคราะห์. ใน กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์
และจันทิมา เอี่ยมมานนท์ (บ.ก.), *มองสังคมผ่านวาทกรรม* (น. 49-76). กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Fairclough, N. (1997). Technologisation of discourse. In C. R. Caldas-Coulthard & M. Coulthard (Eds.), *Texts and practices: Readings in critical discourse analysis* (pp. 71-83). London: Routledge.

2.4 บทความในวารสาร

ภคภต เทียมทัน. (2565). คำสอนในภาษาไทยใหญ่: กรณีศึกษาพื้นที่เมืองแสนหวี ฉบับหอคำเมืองใหญ่. *วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ*, 29(1), 167-188.

Robertson, S. (2005). What law got to do with it?. *Journal of the History of Sexuality*, 14(1), 161-185.

2.5 บทความในหนังสือพิมพ์

โสภิต ทองปาน. (2544, 15 มกราคม). การพัฒนาชนบทในอดีต. *มติชน*, น. 6.

Schwartz, J. (1993, September 30). Obesity affects economic, social status. *The Washington Post*, p. A1.

2.6 วิทยานิพนธ์

จารุวรรณ พุ่มพฤษ. (2536). การวิเคราะห์กลอนกลบทไทยด้วยระเบียบวิธีวิจัยทางภาษาศาสตร์ (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

Nelsol, M. A. (2000). *Corpus-based study of business English and business English teaching materials* (Unpublished doctoral dissertation). University of Manchester, Manchester.

2.7 ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

สถาบันไทใหญ่ศึกษา. (2559, 21 ธันวาคม). ประวัติความเป็นมาของชนชาติไตโดยสังเขป. สืบค้นจาก <http://www.taiyai.org/2011/index.php?page=4c2378500328311c7354592d47cc700d&r=3&id=284>.

Livingstone, S. (2004). *What is media literacy?*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/30521219_What_is_media_literacy.

2.8 บทสัมภาษณ์

แดง จันทร์สืบ. (2560, 7 มีนาคม). แม่เพลงบ้านวัดบางน้อย ตำบลเจ๊ะเห
อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส. [บทสัมภาษณ์].

Ross, R. (1980, 5 May). Associate Director, Cornell University Libraries. [Interview].

3. ตัวอักษรและรูปแบบการพิมพ์

3.1 ระยะขอบ

การตั้งระยะขอบกระดาษ ให้ดังดังนี้

ด้านบน	1 นิ้ว	ด้านล่าง	1 นิ้ว
ด้านซ้าย	1.5 นิ้ว	ด้านขวา	1 นิ้ว

3.2 รูปแบบและขนาดตัวอักษร

ส่วนของบทความ	การจัดขีดขอบ	ลักษณะตัวอักษร	แบบอักษร	ขนาดอักษร (พอยต์)
ชื่อบทความ	กลางหน้ากระดาษ	ตัวหนา	Browallia New	18
หัวข้อ	ขีดซ้าย	ตัวหนา	Browallia New	17
เนื้อความ	จัดพอดีหน้า	ปกติ	Browallia New	15
การเน้นความ	-	ตัวเอียง	Browallia New	15

3.3 การนำเสนอข้อมูลด้วยตาราง (table)

ข้อความในตารางใช้รูปแบบอักษร Browallia New ขนาด 14 พอยต์ หรือสามารถปรับขนาดตัวอักษรให้เหมาะสมกับข้อมูล ใส่เลขลำดับตารางและชื่อตารางไว้ด้านบนตาราง และจัดระยะขีดซ้าย โดยจัดรูปแบบอักษรดังนี้ เลขลำดับตารางใช้อักษรตัวปกติ และชื่อตารางใช้อักษรตัวเอียง (italic) เช่น

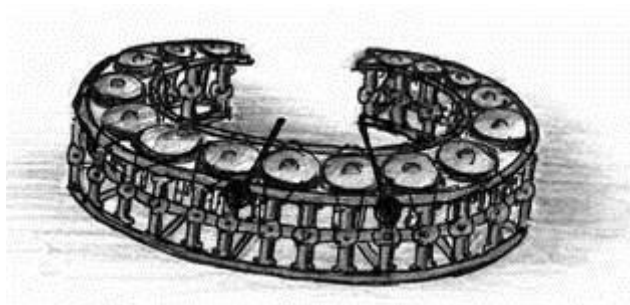
ตารางที่ 2

การเปลี่ยนแปลงด้านคำศัพท์การประกอบอาหารไทยถิ่นเหนือในกลุ่มศัพท์ที่ยังคงใช้ทั้ง 3 ช่วงอายุ

คำศัพท์การประกอบอาหารไทย ถิ่นเหนือ	คำศัพท์อื่นที่พบจากการสัมภาษณ์		
	ช่วงอายุที่ 1	ช่วงอายุที่ 2	ช่วงอายุที่ 3
อ่อง	ข้าว	ข้าว	ข้าว
	-	ผัด	ผัด

3.4 การนำเสนอข้อมูลด้วยรูปภาพ (figure) ได้แก่ กราฟ (graph) แผนผัง/ ผังภูมิ (chart) แผนที่ (map) ภาพวาด (drawing) ภาพถ่าย/ รูปภาพ (photograph/ picture)

ระบุนามเลขรูปภาพและชื่อรูปภาพไว้ใต้รูปภาพ โดยใช้รูปแบบอักษร Browallia New ขนาด 14 และจัดระยะแบบกลางหน้ารูปภาพหรือกลางรูปภาพ โดยจัดรูปแบบอักษรดังนี้ เลขลำดับภาพใช้อักษรตัวเอียง (italic) และชื่อภาพใช้อักษรตัวปกติ เช่น

ภาพที่ 2. ฆ้อง (ดัดแปลงจากสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2559)

4. การแบ่งหัวข้อในบทความ

ต้นฉบับบทความควรแบ่งหัวข้อหลักเป็นสัดส่วนและกำกับหัวข้อหลักและหัวข้อย่อยด้วยระบบตัวเลข โดยจัดรูปแบบให้เป็นไปตามรูปแบบดังนี้

1. หัวข้อลำดับที่ 1

หัวข้อลำดับที่ 1 พิมพ์ด้วยอักษรตัวหนา (bold) ขนาด 17 พอยต์ จัดชิดซ้าย เว้นบรรทัดด้านบนสองบรรทัดและเว้นบรรทัดด้านล่างหนึ่งบรรทัด

1.1 หัวข้อลำดับที่ 1.1

หัวข้อลำดับที่ 1.1 พิมพ์ด้วยอักษรตัวหนา (bold) ขนาด 16 พอยต์ จัดชิดซ้าย เว้นบรรทัดด้านบนหนึ่งบรรทัด และเว้นบรรทัดด้านล่างหนึ่งบรรทัด

1.1.1 หัวข้อลำดับที่ 1.1.1

หัวข้อลำดับที่ 1.1.1 พิมพ์ด้วยอักษรตัวปกติ ขนาด 15 พอยต์ จัดชิดซ้าย เว้นบรรทัดด้านบนหนึ่งบรรทัดและบรรทัดด้านล่างตามด้วยเนื้อความทันที

5. การส่งต้นฉบับ

ผู้สนใจสามารถส่งบทความออนไลน์ผ่านระบบฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย (Thai Journals Online) ได้ที่ <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/abc>

